ALİ ŞERİATİ

30 BÜTÜN ESERLERİ

İslam Nedir Muhammed Kimdir

FECR

Fecr Yayınları 134
ALİ ŞERİATİ
Bütün Eserleri 30

İslam Nedir Muhammed Kimdir

Eserin Orijinal Adı
İslam Şinasî

Tercüme
Dr. Murat Demirkol

Editörler
Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç
Prof. Dr. Derya Örs

Tashih ve Redakte
Dr. Enver Arpa
Dr. Murat Demirkol
Cahit Ezerbolatoğlu

ISBN 978-975-6004-78-4

2. Baskı: Kasım 2011

Kapak ve İç Konsept: TN İletişim
Sayfa Düzeni: Cinas
Baskı: Kalkan Matbaacılık
Büyük Sanayi 1. Cadde 99/32
Tel: 0312. 341 92 34 İskitler/Ank.

FCR Yayın Reklam Bilgisayar
San. ve Tic. Ltd. Şti.
Rüzgarlı Cad. No: 2/5
Ulus / Ankara
Tel : 0312. 310 08 60
Faks : 0312. 311 47 89
www.fcr.com.tr
e-posta: fcr@fcr.com.tr

ALİ ŞERİATİ

İslam Nedir
Muhammed Kimdir

FECR

Ankara 2011

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKLER

ALİ ŞERİATİ

23 Kasım 1933'te Horasan eyaletine bağlı Sebzivar'ın Mezinan köyünde dünyaya geldi. 1950'de Meşhed'deki Öğretmen Koleji'ne girdi. 1952'de Meşhed yakınlarındaki Ahmedâbâd köyünde öğretmenliğe başladı. 1955 yılında Mekteb-i Vâsıta'yı yazdı. Ebuzer-i Gıfarî'yi tercüme etti. 1956'da Meşhed Üniversitesi'ne girdi. Ulusal Direniş Hareketi'ne üye olduğundan, babası ve diğer üyelerle birlikte tutuklandı, altı ay tutuklu kaldı. 1959'da Alexis Carrel'den Dua'yı tercüme etti. Üniversiteden başarıyla mezun oldu. 1960'ta Fransa'ya gönderildi, orada sosyoloji ve dinler tarihi üzerine çalıştı. Cezayir Kurtuluş Hareketi'ne aktif olarak katıldı. Bu faaliyetlerinden dolayı Paris'te tutuklandı; bu arada birçok makale, konuşma ve çevirisi değişik dergilerde yayımlandı. Sosyoloji ve dinler tarihi alanında doktorasını tamamlayarak 1962'de İran'a dönerken sınırda tutuklandı; aylarca hapiste kaldı. Hapisten çıktıktan sonra öğretmenlik yapmaya başladı ve Meşhed Üniversitesi ve diğer merkezlerde konferanslar verdi. Hüseyniye-i İrşad 1973 Eylül'ünde kapatıldı. Savak, Şeriati'yi aramaya başladı. Kendisini bulamayınca babasını tutukladı. Babası bir yıl kadar hapsedildi. Şeriati teslim oldu ve on sekiz ay hücrede kaldı. 1975-77 arası Savak'ın takibinden sürekli kaçıp başkalarının evlerinde kalarak çalışmalarına devam etti. Sabahlara kadar süren konuşmalar yaptı. 16 Mayıs 1977'de Avrupa'ya hicret etti. Otuz gün sonra İngiliz İstihbaratı'nın yardımıyla Savak tarafından şehit edildi.

YAYINCININ NOTU

Yayınevimiz, Şeriati düşüncesini külliyat olarak okurlarına sunmakla önemli bir hizmet vermektedir. Merhum Şeriati, dünyanın bugün yaşayan iki önemli medeniyeti olan, İslam ve Batı medeniyetini yakından tanıma fırsatı bulmuş ender şahsiyetlerden biridir. Dahası, bir sosyolog gözüyle incelediği konuları, dahiyane bir düşünce işçiliği ile işlemiş ve Fars edebiyatının kendisine kazandırdığı akıcı üslupla ortaya koymuştur. Bilimsel liyakati, özgün bakış açısı, dindarlığı ve inandığı doğrular uğruna can verecek kadar yürekli kişiliği ile sadece İran gençliğini arkasından sürüklemekle kalmamış, dünya Müslümanlarının öze dönüş çabasına katkıda bulunarak bir döneme damgasını vurmuştur. Onun bu özgün ve özgürlükçü tutumu, sadece İslam düşmanlarının tepkisini çekmekle ve onlar tarafından şehit edilmekle kalmamış, dost ve kardeş bildiği Müslümanlardan da çok büyük tepkiler almıştır. Çünkü onun düşünceleri, Batılı saldırı karşısında çok derin ve güçlü bir mukavemet oluştururken İslam geleneğini kirleten ve çöküntüye sebep olan bidat ve hurafelere de ağır darbe indiriyordu. Tabiî bu da bilinçsiz kesimler nezdinde İslam'ın kendisine yapılan bir saldırı olarak algılanıyordu.

Kendi tabiriyle içinde doğup büyüdüğü geleneksel Safevî Şiîliğine yönelttiği eleştiriler yüzünden İran'da dışlanırken, Şiî bakış açısı nedeniyle de Sünnî dünyadan önemli tepkiler almıştır. Ancak Şeriati, her ne kadar Ali Şiası ve Safevî Şiası ayrımı yapsa ve Safevî Şiîliğini eleştirse de eleştirdiği düşünceden bütünüyle kurtulamamış ve söz konusu etkilerle Sünnî dünyanın kabul

edemeyeceği kimi düşünceler serdedebilmiştir. Sahabiler hakkında kullandığı ifadeler hoşgörü sınırını zorlayan kusurlar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca yaşadığı çağ ve çevrenin etkisiyle Fransız sosyalistlerinden etkilendiği ve kimi yorumlarında bu etkinin izlerinin görüldüğü de söylenebilir.

Ali Şeriati'nin de her insan gibi hata edebileceğini, hatalarının ve savaplarının sadece kendisini bağlayacağını okuyucunun takdir edebileceğine inanıyoruz. Fecr Yayınevi olarak, ölçümüzün Kur'an-ı Kerim ve onun numune-i timsali olan Hz. Peygamber (s.a) olduğuna inanıyor, Şeriati de dahil bütün insanların bu ölçüler içinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Onun her görüşünü onaylamadığımız halde eserlerini yayınlıyor, ama katılmadığımız görüşlerine de müdahale etmeyi uygun görmüyoruz. Çünkü böyle bir müdahalenin düşüncelerin doğru anlaşılmasına engel olacağı, bunun da hem yazar hem okur açısından bir hak ihlali sayılacağı kanaatindeyiz. Buna rağmen kimileri, tasvip etmedikleri düşüncelerden dolayı bilinçsiz okuyucuların olumsuz etkileneceği gerekçesiyle vebal alacağımızı düşünebilirler. Fakat biz, genelde Müslüman olmanın, özelde Şeriati okuru olmanın, okuduğu her şeyi kabullenen değil, eleştiren bir seviye gerektirdiğini düşünüyoruz. Dolayısıyla bütün olumsuzluklarına ve kusurlarına rağmen Şeriati'nin o engin birikiminin bizlere çok şey kazandırdığına ve kazandıracağına inanarak eserlerini külliyat olarak yayınlamaya karar vermiş bulunuyoruz. Buna paralel olarak hem Fars hem de Türk edebiyatına vukufiyetiyle temayüz etmiş mütercimlerden oluşan bir heyet oluşturarak eserlerin en az hata ile çevrilmesine de özen gösterdik. Bu nedenle tercümeler, sadece söz konusu eserleri dağınık vaziyette sunulmaktan kurtarmayacak, Şeriati okurunun liyakatsiz tercümelerden çektiği sıkıntıları da asgariye indirecektir.

Külliyattaki kitapların bazılarında yazara ait olmayan dipnotlar yer almaktadır, İran'daki Dr. Ali Şeriati Eserlerini Derleme Bürosu tarafından eklenen notların sonunda (Derleyen), yayınevi-

miz tarafından ilave edilen notların sonunda (Fecr), mütercimlerin ilave ettiği notların sonunda ise (Çev.) ifadeleri kullanılmıştır. Bunların dışındaki dipnotlar Ali Şeriati'ye aittir.

Bütün hassasiyet ve çabamıza rağmen, insan olmamız hasebiyle gözümüzden kaçan kusurlar olursa okurumuzdan özür diler, eleştirilerine müteşekkir kalırız. Bu vesileyle Şeriati'ye Allah'tan rahmet diler; başta değerli mütercimler olmak üzere, editörlere, tashih ve redakte heyetine ve eserlerin sizlere ulaşmasında emeği geçen bütün dostlara gönülden teşekkür ederiz.

FECR YAYINEVİ

Takdim

"Dr. Taha Hüseyin gibi, ben de bu kitabı kendileri bir iş yapmadıkları halde başkalarının yaptıkları işten rahatsızlık duyan kimselere takdim etmek isterim."

Ali Şeriati

Okuyucuyla Hasbihal

Mart 1924 yılında açık bir siyasî ve sosyal güç, yeni, güçlü ve üretken düşünce ve duygularla tutuşmuş bir ocak olan Osmanlı hilafetinin yıkılışından sonra İslam, dünyadaki olaylar sahnesinden çekilip gitti. Dünyanın inkılapçı değişimini üstlenen bir dinin, sıcak hareket ve savaş alanlarından camilerin soğuk ve ıssız köşelerine sığındığı, hâlâ kendisine bağlı kalan çürümüş nesil ile birlikte geleneksel ölü hayatını sürdürdüğü ve giderek can çekiştiği görülmektedir.

Birçok belirti böyle bir sonu teyit ediyordu. Çünkü Osmanlı'nın yenilgisi sadece siyasî ve askerî bir yenilgi değil, aynı zamanda İslam kültürünün çöküşü, Müslümanların ruhsal ve düşünsel bakımdan çürümesi, İslam'ın toplumu uyuşturan bir maddeye dönüşmesi, aristokrasinin koruyucu tılsımının ve Türk milletinin onur ve otorite temellerinin yıkılışı demekti. Bu yenilgi, İslam'ın siyasî ve sosyal varlığının da kesin olarak yok oluşu anlamına geliyordu..

Öte yandan, onun eski rakibi Hıristiyanlık, uyanıp güçlenmişti. Rönesansın yardımı, papalığın mağlubiyeti, hurafelerin atılması, düşünce ve araştırma metodunun değiştirilmesi, coğrafî, dinî, fikrî ve sosyal çevrenin dar kalıplarının kırılması, Büyük Fransız Devrimi ve İngiliz Sanayi Devrimi gibi büyük faaliyetler sayesinde ve ayrıca teoloji göğünün zirvesinden dağlara, denizlere, fabrikalara ve laboratuarlara inmek ve öte dünyaya değil, bizzat bu yeryüzüne, doğuya ve batıya yolculuk yapmak suretiyle öğrenme yolunda, ilerlemenin, gücün ve servetin önündeki bütün duvarları yıkmıştı. Bütün ömrünü mabet ve medrese köşelerinde tüketen ilim, birden hayatla barıştı, ezelî düşmanları olan para, güç ve hevesin hizmetine girdi Mesih'i kayser yaptı ve manastır köşelerinde yaşanan mistik ve münzevi Hıristiyanlığı kan içici, muhteris ve yamyam bir deccallığa dönüştürdü.

Onu öldürücü aletlerle donatarak milletlerin, dinlerin, kültürlerin, sanatların, servetlerin ve izzetlerin üzerine saldı. O, Büyük Ayasofya Kilisesi'nin camiye dönüşmesini, Kostantiniye'nin

İslambol oluşunu, doğudan ta Akdeniz'in ötesine fırlatılışını henüz unutmamıştı. Filistin'den İspanya'ya kadar her yerde, Halit, Tarık, Selahaddin Eyyubi, Fatih Sultan Mehmet ve Haçlı Seferleri'ne karşı direnen kahraman mücahitlerin kararlı ve ezici kılıç seslerini duyuyordu. Tarihin hatırlattığı yenilgiler ve küçük düşürücü teslimiyetlerin acısı yüreğinden çıkmıyordu. Bilimin ardına düştüğü gizli ve açık hazinelere olan tamahından dolayı vücudu keskin milliyetçilik kılıcıyla paramparça edilmiş olan İslam'a karşı coşkuyla saldırıya geçti. İslam, yaralı ve hasta vücuduyla dirense de ilmin hileleri karşısında, mücahitlerin kahramanlık ve fedakarlıkları pek işe yaramadı. İslam'ın siyasî liderlerinin Batı'nın tekniklerine sahip olma ve Avrupa'nın sistem ve silahını kullanma çabası da fayda sağlamadı. Artık vakit geçmişti. Derken İslam, kendisini birden Hıristiyanlık tuzağına yakalanmış olarak buldu. Hıristiyanlık, Toynbee'nin dediği gibi, "Çağlar önce İslam'ın boynuna geçirdiği halde bir türlü çekmeye cesaret edemediği ipi aniden var gücüyle çekti."[1] Bu eski ve uzlaşmaz rakibinin gırtlağını öylesine sıktı ki nihayet yüzü morardı, gevşedi ve korkunç bir sessizliğe büründü.

Hayasız ve kaygısız sömürgeci, eşeği ve heybesiyle geldi ve yerel taassuptan uzak olan aydın lakaplı modernist, eşeğinin yularını eline alarak ona her yeri gezdirip gösterdi ve bu süvariden ürken "adam görmemiş" tutucuları etrafında toplayıp halk arasında Batı'yı taklit etme bombasını patlatarak "Tepeden tırnağa Batılı olun!" çağrısında bulundu.[2]

Bağımsızlık, taassup ve insanî şerefimiz üzerinde teslimiyet ve taklit bombasının patlatılmasıyla geçen bir asrın sonunda, reva görülen bütün bu yıkım, yangın ve başıboşluktan sonra bugün, acılı bir halde, ne ilginçtir, modern olduğumuzu fakat medenî olmadığımızı gördük. Ama bu ikisinin aynı şey olmadığını bili-

1 Le Monde et l'Occident, p. 48.

2 Bu sözler, taassuba uzak olan ünlü ilerici aydın liderlerden Seyyit Hasan Takizade'ye aittir. Onun patlattığı bomba, teslimiyet ve taklit bombasıydı.

yoruz. Bizim aydın sandığımız fakat asimile[3] Avrupalılar olarak bilinen eşek yularcılarının yerine, Sartre'ın "Üçüncü Dünya'da bizden izin almadan konuşan kişiler" diye nitelediği kimseler geçti. Bu büyük bir olaydır.

Gerçekte İkinci Dünya olan Üçüncü Dünya, artık uyanmıştır. Bu uyanış, bu dünyanın gerçek aydınlarına ağır bir sorumluluk yüklemiştir. Bu yönde atılacak ilk adım, toplumun özüne yaklaşmak, halkın dilini konuşmak ve onun dertlerini paylaşmaktır. "Toplumun özü", aydınlarımızın sürekli sözünü ettikleri halde hakkında hiçbir şey bilmedikleri meçhul ve gizemli bir iklimdir. Onlara göre halk, ülkelerinin adsız ve ekmeksiz çilekeş insanları değildir. "Halk", bunların sosyolog, solcu ve hümanist ağzıyla abartılı bir şekilde dile getirdikleri Avrupaî "masse" kelimesinin Farsça tercümesidir. İslam'ı tanımak, bugün sadece dinî bir yükümlülük veya bir dinbilim dalına ait bir görev değil, aynı zamanda tarihin zengin ve parlak bir büyük medeniyetiyle tanışmayı, günümüz toplumlarının yükseliş ve düşüş sebeplerini bulmayı ve sonunda yazgısına karşı sorumluluk hissettiğimiz toplumun ruh derinliğine ve halkın diri ve gerçek vicdanına inmeyi sağlayan bir yoldur. Bu yüzden İslam'ın çok yönlü, tarafsız, hassas ve ilmî bir analizini yapmaya bugün her zamankinden daha çok ihtiyacımız vardır. Bu kitap, bu yolda atılmış ilk adımdır.

Bu kitap, benim daha çok 1965-1967 yıllarında Meşhed Edebiyat Fakültesi'nde verdiğim derslerden oluşmaktadır. Sevgili dostum Şecaî Bey, bunları teybe kaydederek ve çoğaltarak kaybol-

[3] Asimile (benzer), Avrupalı değil de zenci, sarı derili, Arap, Türk, Berberi vs... olan fakat kendilerini Avrupalı gibi gösteren, onların hayat tarzı, ahlak ve tutumlarını benimseyen kimselere denir. Bu nedenle Avrupalı sömürgeci, herhangi bir Asya ve Afrika ülkesine girdiğinde sömürge toplumdaki halkı iki tipe ayırmıştır: Yerliler (gelenekçi ve eski hayat tarzını sürdürenler) ve asimile olanlar (kendilerini Avrupalı sömürgecilere benzeten azınlık). Peygamber'in "Bir kavme benzeyen onlardandır." hadisi, enteresan bir şekilde hem asimile terimini hem de asimilasyon (Asyalı ve Afrikalıyı Avrupalıya benzetme) felsefesini ve işlemini açıklamaktadır. (Horasan Sosyal Bilimler Öğretmenleri Derneği ve İrşad Kurumu'nda HŞ. 1348'de verilen "Modernizm ve Medeniyet" adlı konferans)

maktan kurtarmıştır. "Muhammed'in Çehresi"ni, İrşad İslamî Araştırmalar Kurumu'nun daveti üzerine, uzman İslambilimcilerin yazdıkları makalelerden oluşan "Peygamberlerin Sonuncusu Muhammed" adlı kitaba koymak için daha önce yazmıştım. "Muhammed'in Gözünde ve Gönlünde Kadın" kitabı, aslında Paris'teki bir kilisenin daveti üzerine kalemi kuvvetli, bilgisi zayıf bir Fransız yazar olan ve "Mahomet, ses Femmes et ses Amours" adlı kitabını orada şifahî olarak sunan Sayın Conde'ye karşı verdiğim bir konferanstır. Her ikimizin konferansı, aynı kilisenin Dinlerarası ve Uluslararası Özgür Araştırmalar Kurumu sorumlusu Peter Setif'in insaflı bir önsözüyle, "Dedat sur la Vie Intime de Mahomet" adlı kitap içinde 1963 yılında yayınlanmıştır. Buradaki metin, o konferansın düzeltilmiş tercümesidir.

Benim hedefim, İslam'ın hakiki ruhunu ve gerçek yüzünü göstermektir. Bu yüzden, birinci bölümde İslam'ın inanç esaslarını bir ekol olarak ortaya koydum, ikinci bölümdeyse İslam'ın pratik şekli olan Muhammed'i tanıttım. Bu doğrultuda sadece psikolojik analiz, ahlakî özellik ve şahsiyet oluşumuyla ilgilenmedim, ayrıca sıkı ve verimli bir yaşam sürdürdüğü Medine dönemi hayatının ayrıntı olaylarına da değindim[4]. Elbette ki benim ayrıntılarla ilgilenişim, bazı değerli araştırmacıların yaptığı gibi, mesela Sevik Savaşı mı yoksa Ebva Gazvesi mi daha önce oldu veya Bedir Savaşı'na katılanlar 313 kişi mi yoksa 317 kişi miydi şeklinde değildi. Çünkü tarih yazma ve olayları nakletme başka, olayları gösterme ve hadiseleri inceleme başka bir şeydir. Yalnızca ayrıntılarda, bireyler arası ilişkilerin ince noktalarında ve olayların gerçekleşme şeklinde yatan tarihî hadiselerin gerçek ve samimi ruhu işte burada ortaya çıkar, burada hissedilir ve okuyucuyu kendinden sıyırıp o zamanın olayları ve insanları arasına yine burada götürür.

[4] Mekke dönemini özetle geçmemin iki sebebi vardır: Birincisi, "Peygamberlerin Sonuncusu Muhammed" kitabında Peygamber'in Mekke dönemi hayatı olaylarının ayrıntılı ve belgeli olarak anlatılmış olması; ikincisi, "Muhammed'i Tanıyalım" bölümünde bu döneme döndüğüm için onu tekrar etmek istemeyişimdir.

Bu kitap, İslam'ın Fars diliyle ilmî ve analitik olarak tanıtılması yolunda atılmış olan ilk adımdır. Benim, bütün gerçek İslam alimlerinden ve Avrupa'dan izin almaksızın ona cesurca karşı çıkabilen soylu aydınlardan tek beklentim, tercüme düşünmemeleri, tercüme yargıda bulunmamaları ve bu yolda kalıcı ve uzun adımlar atmalarıdır. Çünkü hiçbir aydının, kendisini iyice öğrenmekten müstağni göremeyeceği bu güçlü ve çok boyutlu dini yani İslam'ı tanımak, çeşitli insan meselelerinin en hassas alanlarında ve özellikle Yakın ve Orta Doğu ile ilgili meselelerde daha acil ve önemli görünmektedir.

Sizlerle yaptığım konuşmanın sonunda, üstün zekalı dostum, şu namert devrin mert çehrelerinden olan zeki dostum Frantz Fanon'un hayatının son günlerinde bana yazdığı mektubun bir kısmını aktarmak istiyorum: "İslam, Asya ve Afrika'dan çok Batı ve sömürgecilik ile mücadele etmiş ve bu savaşından dolayı çok derin yaralar almıştır. Yine İslam, zencilerden, sarı derililerden ve benim Latin Amerikalı eski vatandaşlarımdan daha çok, onu herkesten daha korkunç ezen bu iki ezeli düşmandan nefret etmektedir. Ona karşı seninle aynı duyguları taşımasam da senin şu sözüne belki senden daha çok önem veriyorum: "Üçüncü Dünya'da (İzniniz olursa ben bunun yerine Orta ve Yakın Doğu demeyi tercih ediyorum) İslam'ın, sömürgecilik ve Batı karşıtlığı konusunda bütün sosyal ve itikadî güç ve akımlardan daha fazla yetenek ve kapasitesi vardır." Sizin soylu aydınlarınızın kendi halklarını umumî olarak bilinçlendirmek ve onları, Batılı fikir ve sorunların saldırı ve aldatmasına, zehirli ve kuşkulu çözüm yollarına karşı verilecek savunma savaşına karşı hazırlamak ve insanlığın kurtuluşu ve yeni bir medeniyetin inşası yolunda Müslüman toplumların ruh derinliğinde yatan güçlü manevî, kültürel ve sosyal kaynakları çıkarmak için bu ruhu Müslüman Doğu'nun takatsiz ve zehirlenmiş bedenine tekrar üfleyebileceklerini umuyorum. Bu, senin, aynı düşünceyi paylaştığın kimselerle birlikte sorumlu olduğuna inandığım bir görevdir. Ben bu konuda aynı ölçüde rol oynayamayacağım.

Bu yoldaki gayretinin, ilk bakışta göründüğünün aksine, benim Üçüncü Dünya ülkesinde (daha doğrusu dünyanın üçüncü ülkesinde) ortak eğilimli tek millet oluşturma arzumla çelişmeyeceğini biliyorum. Bizi şu an birbirimize bağlayan şey, benim kendi idealime yaklaşmamda onu büyük ve akıllıca bir adım olarak görmemi sağlıyor. Ayrıca bu dinî ve mezhebî ruhu diriltmenin, önünde aşılmaz engeller bulunan bu büyük vahdete ulaşmayı daha da zorlaştıracağını ve gerçekte olmayan, belki iyimser bir bakışla gerçekleşmekte olduğu söylenebilecek olan bu milleti istenen gelecekten daha da uzaklaştıracak ve geçmişe yaklaştıracaktır. Ben bu durumdan sürekli kaygı duyuyorum. Fransız kültür sömürgeciliğiyle yaptıkları mücadelede görülen etkin rolleri sebebiyle kendilerine saygı duyduğum "Mağrip Alimler Topluluğu" şahsiyetleri gibi saf inançlı mücahitlerin çabalarından endişelenmemem imkansız. Ama senin dinî ruhu ihya etmeyle ilgili özel görüşün ve zillet, taklit ve şahsiyetsizlik bataklığına dalmış olan ve İslam'a dönüşü kendi kör ve kayıp insanî özüne dönüş olarak anlaşılan günümüz insanını kurtarmak amacıyla şimdi sonuçsuz, zararlı ve sapkın iç çekişmelere kurban edilen veya felçli duruma gelen bu büyük gücü harekete geçirmedeki çaban, –Nitekim Songor, Como Keniyata, Niyerere ve Katip Yasin'in Afrika milliyetçiliğini veya Henry Aleks'in klasizmi dirilterek ulaşmak istedikleri hedef buydu– senin engel olduğun yoldur. Her ne kadar yolum senin yolundan farklı olsa, hatta tam karşısında yer alsa da sonunda bizim ortak bir noktada birbirimizle buluşacağımızı biliyorum. Orası, insanın iyi hayat sürdüreceği nihai noktadır."[5]

Ali Şeriati

[5] Bu mektubun tercümesi Fransa'da basılmıştır. Onun aslını "Mücahidin Defteri" adıyla bana yazılmış olan diğer iki mektupla birlikte "Cezayir İnkılabı'nın Beşinci Yılı" adlı makalenin tercümesi içerisinde, yazıları Tunus'ta basılmakta olan Zehra Redif Hanım'a verdim.

Önsöz

İslam Tarihi Ne İşe Yarar

1- İslam tarih ve medeniyeti, genel insanlık tarihini birleştiren halka ve eski medeniyetlerin mirasçısıdır. İslam, Mezopotamya, Mısır, Hind, Çin, İran, Yunan ve Roma medeniyeti miraslarını alıp kendi medeniyet kalıbına dökmüş, yaşlanıp düşüşe geçtikten sonra, o mirası topyekün yeni Batı medeniyetine devretmiştir. Eski insanın maddî ve manevî tecrübelerini günümüz insanına aktaran İslam'dır. Bu önemli intikalin keyfiyetini bize ancak onu doğru olarak tanımak açıklayacaktır.

2- "İnsanlık tarihinin birliği"[6] adlı meşhur teoriyi inceleyebilmek için önce İslam'ı incelemek gerekir. Çünkü bu olmazsa medeniyetler zincirinde tarih görüşümüze darbe vuracak kayıp bir halka oluşur. Biz bu eksikliği, bazı Batılı tarihçilerin İslam'a yer vermeden yazdıkları birçok genel tarih kitabında görmekteyiz.

3- Tarih alanında ortaya konan bütün genel teorileri ve tarih felsefesi veya tarih ilmi ve sanatı olarak bilinen çeşitli ekollerin doğruluk ve kusurunu inceleyip eleştirmek, İslam din, tarih ve medeniyetinin titiz ve kapsamlı olarak bilinmesine bağlıdır.

4- Sosyoloji, özellikle tarih sosyolojisi, geçmişin en zengin ve kapsamlı toplumlarını İslam'da bulabilecektir. Zira İslam toplumu, bin yılı aşkın süredir çeşitli ırksal ve millî unsurların karşılaştığı, farklı tecrübe ve medeniyetlerin çok geniş bir alanda iç içe geçtiği ve çok sayıda düşünce, hareket, odaklaşma, tecrübe, yükseliş ve düşüşün görüldüğü bir ocak olmuştu. Tarihe her şeyden daha fazla ihtiyaç duyan sosyoloji, en görkemli ve en donanımlı bilim laboratuvarını burada bulur. Toplumbilimin

6 "Tarihin birliği" teorisi, Schlegel'in ifadesiyle şöyledir: Toplumlar, tarihleri boyunca kendilerine özgü farklı birtakım şekiller ve durumlar kazanmış olsa da ortak ilkelere sahiptirler. Tarihsel çeşitliliklerin temelinde, genel seyri birbirine bağlı olan bir birlik yatmaktadır. Bu düşünce, Montesquieu, Bachofen, Taylor, Mc. Lennan ve Morgan zamanından beri tarih felsefesinde belli bir teori haline gelmiştir.

genel yasalarını bulmak ve toplumun kapalı noktalarını, karmaşık ilişkilerini ve komplekslerini tanımak için yapılacak bir çalışmada böylesine büyük ve girift bir toplumdan oldukça fazla istifade edilebilecektir. Özellikle İslam tarihi ve medeniyeti bu manada tarihin diğer bütün medeniyetlerinden daha açık ve yakındır. Dolayısıyla tetkiki daha kolay ve güvenilirdir.

5- Özellikle sosyoloji ve antropoloji tarihi gibi insan ilimlerinin en önemli meselelerinden biri olan din-medeniyet ilişkisi, İslam tarihinde açıkça görülmektedir. Max Weber[7], Durkheim[8], Levy Bruhl[9] ve günümüz düşünürlerinden olan Le Brass[10], Bercque[11] ve Toynbee[12] gibi din sosyologları, din incelemesine, toplumda-

7 Max Weber: Almanyalı sosyolog ve ekonomist (1864-1920). Ünlü "İdeal tipler" görüşünün sahibidir. Özellikle kapitalizm ile ilgili olarak yaptığı yeni analiz ve kapitalizmi Protestanlığın sonucu olarak kabul eden yorumu ile tanınır.

8 Emile Durkheim: Çağdaş ünlü Fransız sosyolog. "Les Formes Elementair de le Vie Religieuse"ün yazarıdır. Onun din sosyolojisiyle ilgili ünlü bir görüşü vardır: Ona göre bütün ilim, fen, felsefe ve dünya görüşleri dinden doğmuştur. Ama dinin kendisi toplumun tümel ruhunun tecellisinden ibarettir. Tapılan put, bu ruhun maddî ve görünür şeklidir. Toplum kendi varlığını ve fertlerinin ona olan bağlılığını o put veya totemin varlığında hisseder. Putperestlik veya totemizm, gerçekte bizzat topluma tapmadır.

9 Levy Bruhl: Yaratıcı bir çağdaş Fransız sosyolog. İlkel toplumlar hakkındaki yeni ve derin araştırmalarıyla ünlüdür. Ona göre ilkel düşünce, bizim mantığa uygun olan mevcut düşüncemizin ilkel aşaması değildir. Bizim düşüncemiz, ilkel düşüncenin tekamül etmiş şekli değildir. İlkel düşünce ile medenî düşünce temelde birbirinden ayrılır. Her birisi, diğerinin anlayamayacağı şekilde kendine has bir mantığa göre çalışır. Eserleri: "Mentalite Primitive" (İlkel Anlayış), "L'Ame Primitive" (İlkel Ruh). Son eseri, tamamlanmamış notlarının toplamıdır ve ölümünden sonra "Participation" (Şirket) adlı küçük bir kitap şeklinde yayımlanmıştır. Bazı ünlü ilmî görüşlerini yeniden gözden geçirerek insan sosyolojisi konusunda yeni meseleler ileri sürmüştür.

10 Le Brass: Paris Hukuk Fakültesi eski başkanı ve din sosyolojisi uzmanı. Onun ilmî araştırmaları ve istatistiksel incelemeleri "Sociologie Religieuse" (Din Sosyolojisi) adıyla iki ciltlik kitap halinde yayınlanmıştır.

11 J. Bercque: Benim College de Frans'daki hocam ve Sorbon Üniversitesi'ne bağlı Yüksek Etütler Okulu (Ecole des Hautes Etudes)'ndaki İslam Sosyolojisi kürsü başkanı. "Les Arabes d'Hier et d'Aujourdhui" (Dünkü ve Bugünkü Araplar)'ın yazarı.

12 Arnold Toynbee: Tarih filozofu, medeniyet bilimci, tarih sosyoloğu ve günümüz dünyasının büyük tarihçisi. "Tarih Araştırması" (Study of History) adlı

ki olumlu veya olumsuz bir etken, sosyal ilişkileri belirleyen bir faktör veya eski toplumların alt yapısı olarak ve genelde toplum, tarih ve medeniyetlerde rol oynayan bir aktör olarak yaklaşmışlardır. Onlar bu alanda birtakım teoriler ortaya atmışlar ve onu tanımaya çalışmışlardır. Bu sosyologlar, popüler olan sosyal bilimlerin bu yeni dalını takip etmek için en iyi zemini İslam'da bulacaklardır. Avrupa Yeni Çağı'nın din hakkında ortaya koyduğu hüküm, günümüzde aydınlar ve entelektüeller arasında genel bir yasa olarak kabul görmüştür. Avrupa Yeni Çağ ve Rönesans tarihinin bu alanda kazandığı tecrübe şundan ibarettir: Hıristiyanlık ve kilisenin Orta Çağ Avrupa toplumu üzerindeki otoritesi, Batı medeniyetini durdurmuştur. Hıristiyanlığın toplumdan kovulup kilisenin içine hapsedilmesiyle birlikte medeniyet ve bilim hızla gelişmiştir. Modern medeniyet kendi yükseliş ve olgunlaşmasını, medeniyetin önündeki Hıristiyanlık engelini kaldıran aydınların çabasına borçludur. Birçok gerçek tarafından teyit edilen bu tecrübe, düşünce dünyasında çoğunlukla "Din ile medeniyet ve bilim arasında çatışma vardır. Din, bu ikisini tutsak eder ve gelişmelerini engeller." sloganıyla gündeme getirilmiştir. Bu fikir, bütün dünyada parlak bir tarihî deneyim olarak anlaşılmış ve birçok ülkede, özellikle İslam ülkelerinde, mesela İran'da büyük fikrî, sosyal ve siyasî hareketlerin kaynağı olmuştur. Fakat "Din, medeniyet ve ilmin gelişimini engeller." şeklindeki genel hükme sadece bir tek dinin (Hıristiyanlığın) incelenmesiyle varılmış ve bir tek örnekten çıkarılan hüküm bütün dinlere genellenmiştir. Bu ise en zayıf ve çarpık akıl yürütme şeklidir. Zira bildiğimiz gibi, bu tür genel hükümleri tümevarım yoluyla çıkarmak gerekir. Fakat buna rağmen, günümüzde Orta Çağ Hıristiyanlığında gördüğümüz şeyleri bütün dinlere, genel olarak da "din"e genellemişizdir. Bu hüküm, bir ilke olarak son iki yüzyıldaki bütün toplumlar üze-

büyük eserin yazarı. Bu kitap on cilt olup insanlık tarihindeki medeniyetleri incelemiştir. Ona göre medeniyet, dini kılavuz edinmelidir. Medeniyetimizin tehlikeli oluşu, başıboşluğundan ileri gelmektedir.

rinde derin ve önemli etkiler bırakmıştır.[13] İslam tarih ve medeniyetindeyse din, kendi şahsiyet ve onurunu, toplumun yapısında ve onun yükseliş ve düşüşünde açıkça gösterir. İslam bu alanda şu bakımdan da çok dikkat çekicidir: O, Roma medeniyetinin Hıristiyanlığa yönelmesi gibi bir medeniyetin teveccühüne mazhar olmuş bir din değil, bizzat kendisi medeniyet kurmuş bir dindir. İslam dini ve İslam medeniyetinin asrımıza en

[13] Şu meşhur cümle, son yüzyılın ünlü devrimcisi ve İslam ülkelerinin uyanışını sağlayan Cemaleddin Afgani'nin dostu, mesai arkadaşı ve öğrencisi olan büyük devrimci, Mısır müftüsü Muhammed Abduh'a aittir: "Avrupa dini bıraktı, ilerledi; biz ise dini bıraktığımız için geriledik." Tahsillilerimizin, galatımeşhur ile "aydınlar"ımızın (Yanlış; çünkü biz bu kelimeyi entelektüel yerine kullanıyoruz. HŞ. 1345-1346 öğretim yılında Tarih Fakültesi üçüncü sınıfta verdiğim "Orta Çağ Sonlarından 1665'e Kadar Avrupa Tarihi ve Rönesans" adlı derslerime müracaat ediniz.) son yüzyıl ortalarında İslam ülkelerinde, mesela İran'da sergiledikleri din karşıtlığı, Yeni Çağ'da din ile kendi elde ettikleri tecrübelere ve din, Orta Çağ ve kilise hakkında sahip oldukları bilgilere dayanarak mücadele etmiş bulunan Avrupalı entelektüellerinki gibi değil, aksine Avrupalıları körükörüne taklit ederek gösterdikleri bir din karşıtlığı idi. Tarihinde nice üniversiteler kurmuş, her alanda nice uzman alimler yetiştirmiş, ilmin gelişmesine büyük katkıda bulunmuş, ona güç ve ivme kazandırmış ve Avrupa'nın karanlık içinde olduğu çağda yaktığı bilim, felsefe, sanat ve edebiyat meşaleleriyle Doğu'yu aydınlatmış olan "din"i tanısalardı onun hakkında daha farklı hüküm verirlerdi. Orta Çağ'da Doğu toplumlarına İslam, Batı toplumlarına ise Hıristiyanlık hükmediyordu. Tarih, Hıristiyan Avrupa'nın Orta Çağ'ının karanlık ve durgun, Müslüman Doğu'nun Orta Çağ'ının ise aydınlık ve hareketli olduğunu kaydetmektedir. Bu, tarihin kesin yargısıdır. Yani gerçekler, olaylar ve belgeler bunu göstermektedir. Bundan dolayı günümüz entelektüeli dine karşı çıkarken ne İslam'ı tanımaktadır ne de tarihi. Onun tek bildiği, Avrupalının dili ve Avrupalının kendi dini hakkında verdiği hükmün tercümesidir. Sonra da bunu taklit izler. Çok tuhaf bir yargıdır bu. Bu iş, bir hakimin, bir zanlı hakkında onu sorgulayarak ve dosyasını inceleyerek karar vermek yerine, çok gelişmiş olduğunu düşündüğü İngilliz mahkemelerinden birinin benzer bir dava ile ilgili olarak verdiği kararı söz konusu davalıya uygulamasına benzer.

Elbette din ve onun medeniyet üzerindeki etkisi ile ilgili olarak genel bir hükme varılabileceğini söyleyebiliriz. Fakat tarihteki bütün dinleri bu açıdan incelememiz gerekir. Oysa biz böyle bir şey yapmadık; bu hükme sadece Hıristiyanlığı inceleyerek vardık. Bu, tıpkı bizim yalnızca devekuşunu incelemek suretiyle kuşlar hakkında "Kuş, kanadı olan fakat uçamayan bir hayvandır." önermesine ulaşmamıza benzer.

yakın din ve medeniyet olması nedeniyle bu inceleme daha iyi sonuç verecektir.

6- Bizim, hem Müslüman hem de İranlı olmamız itibariyle, on dört yüzyıl boyunca İslam medeniyetinin oluşumunda ve büyük tarihî olaylarda çok büyük payımız vardır. İslam'ı din, tarih ve medeniyet olarak tanımak, aynı zamanda İran'ı tanımaktır. İran ırkının tarihteki asalet ve üstünlüğünü vatanperverlik ve İrancılık duygusuna dayanarak göstermek isteyenler, genellikle sadece eski medeniyetimizin övünç ve eserlerini abartılı bir şekilde sürekli anmakla yetinirler. Hatta bu hususta başarılı olabilmek için İslam tarih ve medeniyetini yermeğe ve görmezlikten gelmeye çalışırlar. Beceriksizce yaptıkları bu faaliyet, tutuculuklarından ileri gelmekte ve amaçlarıyla çelişmektedir. Halbuki İran ırkı, İslam medeniyetinin göz kamaştırıcı asırları dışında tarihin başka hiçbir döneminde kendi yetenek ve liyakatini gösterme fırsatı bulamamıştır. Geçmişte böyle bir dönemin olduğunu varsaysak bile İslamî devirlerdekine benzer açık, canlı ve inkar edilemez belgelerden eser kalmamıştır. Bu yüzden onu ispatlamak için mecburen tahmin, varsayım, mübalağa, tahrifat, başkalarını küçümseme, kendini büyük görme ve övmeye başvurmak gerekiyor. Nitekim böyle yapıyorlar. Halbuki, Mısırlı alim Abdurrahman Bedevî'nin ifadesiyle "İslam'a giren ırklar arasında İslam'ın derin manevî hareketini oluşturmakla güçlenen"[14] o biricik ırkın değerini kim inkar edebilir? Bir yabancının gözüyle İranlı, İslam tarihinde, "İslam'ın, manevî hayatını tamamen kendisine borçlu olduğu yetenekli Arya ırkı" olarak kabul ediliyor.

7- İslam medeniyetini incelemekle biz –İranlı, Müslüman ve Doğulu olarak– bir medeniyet kurma ve yönetmedeki şahsiyet ve kabiliyetimizi anlamış oluruz. Batılıların teorik, hatta pratik olarak uydurdukları "Doğulu insan ve Doğulu beyin, endüstriye ve günümüzün karmaşık idarî teşkilatlarını yönetmeye elve-

[14] Massignon tarafından kaleme alınmış olan "Pak Selman ve İran İslam Maneviyatının İlk Filizleri". Bedevî'nin önsözüyle Farsça tercümesi.

rişli değildir. Bu nedenle onların sadece ham madde üreticisi ve sanayi ürünlerinin tüketicisi olarak kalmaları ve Batı'nın büyük idare ve sanayi medeniyetine bağlı olmaları gerekir." efsanesi böylece daha iyi anlaşılmış olur.[15]

Bunun, sadece kendi otorite ve çıkarlarını bilimsel olarak açıklamak isteyen sömürgeci yazar ve propagandacılar tarafından kasıtlı olarak ileri sürülmüş bir tez olduğunu düşünmeyin. Hatta bunu Zigfreud[16] gibi düşünürler de söylemişlerdir. Onların dediğine göre, bizde soylu olan ve Doğulu ruhla uyuşan tek şey, şiir, edebiyat ve irfandır.

İşte bu tezi ispatlamak için yalnızca irfanî ve edebî eserlerimizin ihyasıyla ilgilenmekte, içeride ve dışarıda sürekli olarak bunu canlı tutmakta, fakat İslam tarihinin bin yıllık zengin ilmî, teknik ve siyasî hazinelerinden pek az söz etmektedirler. Hayyam'ın günümüzdeki kaderi, bizim tarih ve medeniyetimizin başına gelenlerin iyi bir örneğidir.

8- Tarihi yani eski farklı medeniyetleri, toplumları, dinleri, düşünceleri ve deneyimleri incelemek, nasıl hem geçmişte yararlı olmuş hem de günümüz insanının işine yaramaktaysa, dünyanın üç büyük dininden birinin sağladığı güç sayesinde Üçüncü Dünya'nın her yanında çeşitli milletlerin el ele vererek kendi maddî ve manevî hazinelerini biriktirdikleri, on dört yüzyıl boyunca büyük binanın kurucusu oldukları ve çok değerli tecrübeler kazandıkları İslam tarihini incelemek de çok yararlı ve öğretici olacaktır.

9- İslam yıkılmaya yüz tutmuş olmasına rağmen hâlâ canlı ve hareketlidir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana büyük bir gayretle ayağa kalkmış ve yaşadığımız yüzyılda uluslararası arenanın diri ve aktif bir oyuncusu haline gelmiştir. Bu sayede

[15] Zigfreud'un Ahmet Aram tarafından çevrilen eseri "Milletlerin Ruhu"na, Aime Cesaire'in Dr. Hezarhani tarafından çevrilen eseri "Sömürgecilik"e ve Cont Dominik'in "Irkların Eşitsizliğinin Kökeni"ne bakınız.

[16] Fransa Akademisi üyesi ve "L'Ame des Peoples"in yazarı.

bizimle doğrudan ilişki kurmaktadır. İşte bu yüzden İslam'ı ve İslam tarihini incelemek, bugün Doğu'da yaşanan birçok meselenin tanınmasında bize yardımcı olacaktır.

10- İran, miladî yedinci asrın ikinci yarısından, yani Sasani devletinin son günlerinden günümüze kadar İslam ile bütünleşmiştir. İran tarihi ile İslam tarihinin yolları birçok noktada çakışmaktadır. İslam'ı ve İslam tarihini doğru dürüst tanımadan İran tarihinin gerçek ruhunu derinlemesine kavrayamayız. Bu eksikliği, İslam'ı ve İslam tarihini yeterince tanımadan İslam sonrası İran tarihinin tümü veya bir kısmı hakkında araştırma yapan kimselerin yazılarında açıkça görmekteyiz.

11- Günümüz toplumu, dindar bir toplum gibidir. Bu toplumda İslam, canlı ve dinamik bir güç olarak varlık göstermektedir. Bu yüzden onu tanımak, kaçınılmaz olarak onun ezelî geçmişini ve ruhunu tanımayı gerektirir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM NEDİR

Giriş

Tarihî akımlar iki türlüdür: Bazıları büyük siyasî veya ekonomik olayların sonucudur. İskender'in yayılmacılığı sonucu Selukîler'in sağladığı istikrar, Cengiz'in saldırıları ardından Moğolların İslam ülkelerinde kurduğu istikrar veya Birinci ve İkinci Dünya Savaşları neticesinde sağlanan istikrar böyledir.

İkinci gruptaki akımlar, fikrî veya dinî ekollerden doğmuştur. Başka bir deyişle, fikrî ve ideolojik kaynaklıdır.

Tarihî araştırma bakımından, ikinci tür akımlar başka bir metot ile incelenmelidir. Birinci tür akımlarda olaylar, maceralar, haller, durumlar, maddî ve ekonomik sebepler, siyasî ve sosyal ilişkiler daha çok dikkate alınmalıdır. Fakat ikinci tür akımlarda daha çok o düşünce ve dinde söz konusu olan fikrî öğretiler ve çeşitli meselelere eğilmek gerekir. Zira belirttiğimiz gibi, bu ekol, birçok tarihî olayın kaynağıdır. Daha sonra ya temel ve alt yapısı bu ekol tarafından oluşturulan ya da en azından yoğun bir şekilde onun rengine bürünen bir dönem, bir medeniyet ve bir toplum başlar. Böyle bir dönem veya medeniyeti tanımak için, mecburen tarihçinin ilgi alanına giren din ve öğretiyi dikkatle incelemesi gerekir. Biz Saint Simon[17] ve Proudhon'un[18] öğretilerini, sendikacılık[19] ve sol radikalizmi[20] incelemeden Avrupa, özel-

[17] Saint Simon, meşhur "Sanayi toplumu ve sanayici sınıf" teorisinin sahibi olan Fransız sosyologdur. Sosyalizmin öncülerinden ve solcu iktisat ekollerinin kurucularındandır.

[18] Proudhon, düşünceleriyle Marks'ın siyasî ve sosyal fikirleri üzerinde gözle görülür etkiler bırakmış olan ünlü Fransız sosyolog ve sendikalisttir. Proudhon, "Mülkiyet Nedir" kitabının yazarı olup "Mülkiyet bir tür hırsızlıktır." sözüyle ünlenmiştir. Fransız, Alman ve İngiliz işçi devrimlerinin önderliği üzerinde etkin bir rolü bulunmasına rağmen onun şöhretin zirvesinde olduğu sırada henüz Hegelci bir genç filozof olan Marks, giderek onu düşünce ve eylem sahnesinden uzaklaştırmıştır. Öyle ki Proudhon'dan önce ölerek onu geride bırakmıştır.

[19] Sendikalizm: Sınıfsal çıkarları korumaya dayalı sosyal öğreti.

[20] Sol radikalizm: Toplumun temel ilkelerini ve mevcut medeniyetin köklerini değiştirmeyi amaçlayan sosyal ekol veya hareket.

likle İngiliz, Fransız ve Alman işçi sınıfı mücadelesini veya Marksizm'i çok iyi bilmeden Ekim Devrimi'ni nasıl anlayabiliriz? Bundan dolayı tarihçi, Afrikalı, Asyalı ve Avrupalı milletlerin yedinci yüzyıldan günümüze kadar sürdürdükleri hayatı, İslam'ın ne olduğunu, ne dediğini, ne istediğini ve daha sonra başına nelerin geldiğini tam olarak öğrenmeden, sırf olaylar zinciri ve şahıslar hakkında edindiği bilgilerle yakından kavrayamaz. Özellikle, sosyolojinin "tarihsel toplumlar" diye adlandırdığı[21] ve manevî, ahlakî, edebî ve sanatsal hayatları, hatta birçok maddî ve sosyal ilişkileri dine dayanan veya en azından ondan etkilenmiş olan toplumlarda dini, böylesi toplum ve medeniyetleri anlamanın anahtarı olarak tanımak zaruri ve kaçınılmazdır.

İslam'ın doğuşundan Gaznelilere kadar geçen İran tarihini incelemek için önce İslam'ı tanımak gerekir. Bu dönemde İslam, toplumumuzun nabzıydı ve dinî düşünce ve duygular bu bedenin kan ve sinirlerini oluşturuyordu. Bir kişinin ruh derinliklerini, duygularını, güçlü ve zayıf yönlerini, komplekslerini ve gizli vicdanını anlamak isteyen bir psikoloğun, incelediği kişi çok dindar ve mümin ise mecburen onun iman şeklini, dinî inanç ve düşüncelerini, âdet, ibadet ve amellerini de çok iyi bilmesi gerekir. Yoksa yargı ve incelemeleri yüzeysel kalır ve birçok gerçek gözünden kaçar.

İslam sonrası İran tarihi, Sasani İmparatorluğu ve medeniyetinin Arap saldırıları karşısında yenilerek çöküşüyle başlar. Önce bu medeniyetin neyin karşısında çöktüğüne ve niçin yenildiğine bakalım. Medenî bir millet, siyasî, ekonomik ve özellikle fikrî ve itikadî bakımdan ilkel bir kavim karşısında nasıl yenilgiye uğrar ve onun dinini kabul eder?

[21] "Tarihsel toplum" ile kastedilen, ilkel ve bedevî toplumlardır. Geçmiştekinin aksine günümüzde sosyologlar, edebi gözeterek, bu iki sıfat yerine "tarihî" terimini tercih etmişlerdir. Tarihî toplum, geçmişin ne bedevî ne de çağdaş anlamda medenî olan medenî toplumlarıdır. Eski Mısır, Çin, Hind, İran ve Yunan toplumlarına sosyolojide "tarihî toplumlar" denir. Bundan dolayı toplumları üç ana kısma ayırırlar: 1- İlkel, bedevî veya eski toplumlar. 2- Tarihî toplumlar. 3- Modern toplumlar.

Burada İslam'ı günümüzdeki şekliyle almamaya dikkat etmeliyiz. Zira miladî yedinci yüzyılda Sasani İmparatorluğu'nun karşısına çıkan İslam ile günümüzdeki İslam arasında 14 asırlık bir fark vardır. Geçen bu uzun zaman diliminde yüzü öylesine süslenip püslenmiş, düşünce ve duyguları çeşitli birleşim ve öğretilerle öyle değişmiş ki şairin Peygamber'e hitaben söylediği gibi:

"Ona o kadar dal budak eklendi ki
Görsen onu sen de tanıyamazsın."

Günümüz İslam'ını incelemek, araştırma alanımıza giren dönemin tarihini tanımak açısından bir önem taşımaz. Biz, Kadisiye ve Nihavend hadiselerinden sonra İran'a ayak basan, Hıristiyanlık, Zerdüştîlik, Maniheizm, Mazdekizm ve Yahudilik ile çatışan ve hepsini dize getiren İslam'ı tanımalıyız. Bu alandaki çalışmamıza, o döneme ait en güvenilir ve en eski belge olan ve ne mutlu ki bu ekolün ana metni ve gerçek kaynağı sayılan kitapları ölçüt olarak almamız gerekir.

Ferit Vecdi, "Dairetül Maarif" ansiklopedisinde "Silm" maddesini hazırlarken Kur'an metninden ilk dönem İslam'ının ilkelerini çıkarmaya çalışmıştır. Bu çalışmada bir 19. yüzyıl[22] ilerici aydınının ruhu ve modernist düşüncesi görünmesine rağmen, İslam'ı Yunan gözlüğüyle inceleyen eski kelamcılarımız gibi onu Büyük Fransız Devrimi, Avrupa hümanizmi ve demokrasi gözlüğüyle inceleyen birçok aydının aksine Ferit Vecdi, İslam'ın ana ilkelerini tespit et-

[22] Aşırı modernist, geçmişe veya dine ait her renk ve kokudan uzak duran ve her şeye 19. yüzyıl Avrupa düşüncesine ait bir özellik olan bilim gözlüğüyle bakmada ısrar eden akıma "siyantizm/bilimcilik" denir. Çünkü bu çağda bilimler, Orta Çağ Hıristiyanlık ve skolastik düşünceyle girdiği mücadeleden daha yeni galip çıkmıştı. Geniş kilise imparatorluğunu ve onun güçlü imparatoru Aristo'yu mağlup etmişti. Bu yüzden çok gururluydu. Ayrıca bilim henüz çok gençti ve büluğ çağının buhranlarıyla boğuşuyordu. Gençlik gururuyla birleşen zafer sarhoşluğu, onu mağrur, iddialı, yüzeysel ve saldırgan yapmıştı. Önünde diz çökmeyen ve sınırları içinde durmayan her şeye düşmanlık besliyor ve aşağılıyordu. Ama bugün bilim, çağdaş sosyolog merhum George Gurviche'in ifadesiyle "Her zamankinden daha mütevazı" ve her zaman olduğundan daha az iddialıdır. Bilim, aramızda hâlâ 19. yüzyılın mağrur ve iddialı genci olarak yaşamaktadır. 20. yüzyılın ihtimal kabul eden ruhu ve mütevazı ilim görüşü henüz ona nüfuz edememiştir.

mek için ayetlere ve hadislere dayanmaya çalışmıştır. Bu nedenle çalışmaları hem mütalaaya değer, hem de güvenilirdir.

Ben burada Ferit Vecdi'nin Kur'an'dan çıkardığı ilkeleri beyan etmekle yetinmiyorum; aynı zamanda bu münasebetle, ilk dönem İslam'ında söz konusu olan meseleleri açıklamak için, gerekli gördüğüm ve bildiğim hususları gündeme getiriyorum. Bu araştırmada asıl amacımız, ilk dönem İslam'ının düşünce ve inanç sistemini en iyi biçimde tanımak ve İran İslam toplumunun gerçek manevî hayatına yaklaşma zemini hazırlamaktır.

İlk Dönem İslam'ının Temel İlkeleri[23]

1. Allah ile İnsan Arasında Doğrudan İlişki Kurması

Toplumda farklı sınıfların oluşması, ya ekonomik ve siyasî şartların, üretim biçiminin ve genel olarak sosyal hayattaki maddî etkenlerin ya da dinî ve millî inançların sonucudur. Toplumdaki fikrî ve itikadî etkenler sonucu meydana gelen sınıflar, sosyolojide henüz ciddi bir inceleme konusu olarak ele alınmamıştır. Bir grup, bu tür sınıfları oluşturan etkenlerin, tıpkı diğer sınıflar gibi, inandıkları siyasal ve sosyal ekole göre maddî ve ekonomik olduğunu kabul etmektedir. Fakat ben, ekonomik sınıflarla itikadî sınıflar arasında apaçık bir fark olduğuna inanıyorum.

Tarihin daha eski dönemlerine döner, tarihî ve antik toplumları dikkatli bir şekilde incelersek bu tür sınıfları daha iyi görürüz. Çünkü, bana göre son asırların karakteristik özelliklerinden birisi, toplumlar içinde bu tür sınıfların zayıflamış olmasıdır. Yani insanlık, çağdaş gelişim sürecinde itikadî sınıfların temellerini sarstığı için onların yerini ekonomik sınıflar almıştır. Tarihin gelecek asırlarında insanlık, belki de ekonomik sınıfları dahi yok olmaya yüz tutmuş toplumlara şahit olacaktır.

Gerçek anlamıyla aristokrasi[24], temeli soy ve aile üstünlüğü inancına dayalı olduğu için toplumda aristokrat ve seçkin sınıf-

[23] Burada ilke başlıkları Ferit Vecdi'ye, açıklamalar bana aittir.

[24] Farsçaya soylular yönetimi diye tercüme edilen "aristokrasi", fazilet manasındaki "Aristo" ile yönetim manasındaki "chratie"den oluşmuştur. Halkın seçti-

ların oluşmasına neden oldu. Bundan dolayı kan ve nesep soyluluğuna inanmak, böyle bir sınıfın ortaya çıkmasına neden olur. Bu inanç zihinlerde zayıfladığında aristokrasinin sosyal temeli de sarsılacaktır. Nitekim İslam tarihinde gördüğümüz gibi, bazı Müslümanların ırkçılığın etkisiyle Peygamber soyuna mensubiyeti özel bir üstünlük sebebi sayması, çok nüfuzlu ve belirgin bir soylu sınıfın doğmasına sebep olmuştur. Siyasî olaylarda, Şiî hareketlerde, Abbasoğullarının iktidarı ele geçirmesinde ve Ümeyyeoğullarının düşüşünde seyitlerin, Abbasoğullarının, Haşimoğullarının ve Ehlibeyt mensuplarının rolü açıkça görülmektedir. Bunun etkisini Safeviye hareketinde bile görmek mümkündür. Bugün dahi dinî toplumlar arasında bu fazilet faktörüne rastlanmaktadır. İnsanlık tarihindeki en önemli inanç sınıflarından biri ruhaniler/din adamları sınıfıdır. Bunlar, insan hayatında, tarih boyunca, hatta tarih öncesinden günümüze kadar varlık göstermiş ilkel toplumlarda en büyük sınıf sayılmıştır. İnsan toplumlarının bedevilik, kabilecilik, hayvancılık, çiftçilik, medeniyet, feodalizm ve burjuvazi gibi farklı tarihsel değişim merhalelerinde varlık ve nüfuzunu hep korumuş olan tek sınıfı, din adamları sınıfı olmuştur. Bu sınıf, "İnsanlar ile Allah veya tanrılar arasında irtibat kurulması, dinî tören ve ibadetlerin icra edilmesi için bu irtibatı sağlayacak, dinî inanç, fikir ve uygulamalara nezaret edecek aracılara ihtiyaç vardır." düşüncesinden hareketle ortaya çıkmıştır. Bütün toplumlarda din adamları sınıfı (cadılar, kahinler, Zerdüşt rahipleri, muinler, ha-

ği kişilerin yönetimi yani demokrasi değil. Toplumu yönetme ve yönlendirme gücünü ele geçiren kişi veye topluluk, diğerleri yani halk kitlesi karşısında özel bir üstünlüğe sahiptir. Bu üstünlük, ya Eflatun'un istediği gibi bilgi ya da birçok toplumun kabul ettiği gibi kan, çekirdek, ırk, aile ve kemiktir. Adını benim koyduğum "dinî aristorasi", dinî bir toplumda Yaratıcı ile insanlar arasında aracılık etme anlamına gelir. Böyle bir makama sahip olmak, halkın gözünde özsel ve cebrî bir hakimiyet, sınıfsal ve dolayısıyla siyasal bir üstünlük ve soyluluk kriteri olan ruhaniyet, kutsallık ve fazilet meydana getirir. Bizzat bu, bir hakim sınıfın, sınıflı toplumun, birlik ve uyumdan, siyasî, iktisadî ve hukukî eşitlik ilkesinden mahrumiyetin doğuşu demektir. Özellikle halkın gelişmesine ve demokrasinin yerleşmesine engel olacak, dinî baskı ve tıkanıklığa yol açacaktır.

hamlar, papazlar ve mubedler) toplumsal hayattaki ve özellikle insanın manevî hayatındaki en resmî ve en etkin sınıf olmuştur.

Her dinde din adamları sınıfının bulunması, dinî düşünce ve uygulamaların merkezileşmesine, inananların toplumsal ve siyasî birliğinin sağlanmasına ve neticede dinin toplumda iktidar sahibi olmasına çokça yardımcı olsa da bu resmilik ve merkezilik genelde bir süre sonra dinin kendiliğinden katılaşmasına yol açar. Resmî din adamlarının sahip olduklarına inandıkları kutsal makam, onlarda şiddetli bir gurur ve taassubun doğmasına sebep olur. Böylece onlar, kendilerini, dinin korunmasından, geçmişi olmayan, kendi iddialarına göre geçmişin ölçülerine uymayan her yeni fikir ve hareketin önlenmesinden ve hayatın vazgeçilmez gereği ve yaratılışın değişmez kanunu olan bidatı[25] mahkum etmekten sorumlu hissederler. Böylece, başlangıçta devrimci bir hareket ve orijinal bir fikir ve proje olan din, "din adamları kurumu"nun donuk ve katı çerçevesinde muhafazakar bir ruha bürünüyor, taşlaşıyor; tıkanıklığın, hareketsizliğin ve geçmişin koruyucusu oluyor ve gelecekten korkuyor.

Biz burada teşkilat, resmiyet ve kurumsallaşmanın her hareketi kendi içinde öldürdüğüne inanan "institutionnalisme"[26] muhalifleri için en güzel örnekleri bulabiliriz.

Hıristiyanlık başlangıçta bir hareket idi. İktidara geldikten sonra "Kilise Örgütü ve Papalık Kurumu" adlı katı ve durgun bir iskelete dönüştü. Aslında devrimci bir hareket olan Marksizm, bugün yeni düşünce akımlarına karşı duran muhafazakâr bir ruha sahip olmuştur. Devrimci ve yeni fikirler ileri süren Şia da aynı şekilde Safevîlerle karşılaştıktan sonra bir kurum halini aldı.

[25] Bidat Müslümanlar arasında, "noyatio" da Latin dünyasında dışlanmıştır. İlginçtir; günümüz Marksizm'inde de Marksizm'in yenilenmesi anlamına gelen revizyonizm affedilmez bir günah telakki edilir. Tito, bunun kurbanıdır.

[26] İnstitutionalism: Sosyolojinin, bir toplumun kurumlarını tanımak olduğunu savunan sosyoloji ekolü. Buna göre aile, mülkiyet, din, hükümet, okul vs. bi-rincil kurumlar; kütüphane, emeklilik sandığı, postane vs. de ikincil kurumlardır.

İslam, Allah ile insan arasındaki aracıları ortadan kaldırdı ve ilk defa bu iki kutup arasında doğrudan ilişki kurdu. Bu yüzden İslam'da resmî din adamları teşkilatı yoktur. Bu dinde resmiyet kazanmış çeşitli ruhanî mevkiler yoktur. Fertlerin iman ve amellerinin kabulü, özel resmî makamların nezaret ve aracılık etmesine bağlı değildir.[27] Kur'an'ın Allah'ı ne Yahova[28] gibi merhametsiz ve zorba ne Eflatun'un tanrısı gibi insan idrakinin dışında ne de Epictete'in[29] tanrısı gibi eşyanın ruhuyla iç içedir.[30] Kur'an'ın Allah'ı insana yakındır, herkesle birliktedir, kendisini seven insanların dostudur. İnsan, Allah'a yakın olduğu için isteklerini ona açıkça ve etkili bir şekilde iletebilir. Hatta o, kendisini insana insandan daha yakın kabul eder.[31] Böylece İslam, bir tür dinî aristokrasi, sınıflı toplum, ayrımcılık ve grup ayrıcalığının doğmasını, taşlaşmayı, tıkanıklık ve irticaya sebep olan ve direnç gösteren resmî kurumların teşekkül etmesini ve merhum Nainî'nin[32] meşhur ifadesiyle "dinî ve ruhanî istibdat"ın oluşmasını engellemek ister. Şu ayetler üzerinde düşünün:

[27] Günümüzdeki Lübnan Şiiliği ile İran Şiiliğini (Safevîler Öncesi ve Sonrası Şia), Vietnam ve Latin Amerika komünizmi ile Sovyet komünizmini, Afrika nasyonalizmi ile Batı Avrupa nasyonalizmini, Hanefîlik, Şafiîlik, Malikîlik ve Hanbelîlik adlı dört resmî devlet mezhebinin teşekkülü öncesi fıkıh ile bundan sonraki fıkhı karşılaştırdığımızda bir düşünce ve inancın nasıl devingenlik ve taşlaşma ya da hareket ve sistem şeklinde tezahür ettiğini görürüz.

[28] Yahova: Musa'nın dininin ve Yahudi milletinin tanrısı.

[29] Epictete: Roma'da miladî birinci yüzyıl Stoacı filozofu.

[30] Aleksis Carrel'in "Dua" kitabına bakınız. Sayfa 7.

[31] Bkz. 50/Kaf suresi, 16. ayet.

[32] Bu derin ve ilmî ifade, önceki asırda Şia'nın büyük mercisi olan merhum Şeyh Muhammed Hüseyin Nainî'ye aittir. O, meşrutiyeti ispatlamak ve gerçek Şiîliğin değil, Şia'nın şu cahilce siyaset felsefesini reddetmek için bir kitap yazmıştır: Gaip İmam'ın zuhurundan önce toplumu ıslah etmek için girişimde bulunmak ve bu amaçla siyasete katılmak, gerçek kurtarıcı ve ıslahatçı olan İmam'ın işine burnunu sokmaktır. Ayrıca toplumun ıslahı ve fesadın azaltılması yolunda yapılacak her faaliyet, ancak zulüm ve fesadın yaygınlaşması halinde görülecek olan İmam'ın zuhurunu geciktirecektir. Aslında halkın kendi içinden yönetici ve vekiller seçmesi, Şia'daki ilahî hükümet esasına ve imamın Allah tarafından tayin edildiği inancına aykırıdır. Onun kitabı, "Ten-

"Kullarım sana beni sorarlarsa benim onlara yakın olduğumu söyle. Bana dua edenin duasına karşılık veririm. Öyleyse onlar da bana karşılık versinler ve inansınlar ki doğru yola girsinler." (2/Bakara Suresi 186).

"Biz ona şah damarından daha yakınız." (50/Kaf Suresi 16)

Cemaat namazlarında bir kimsenin namaz imamlığını üstlenmesi gerekir. Bu tür imamlık, günümüzde olduğunun aksine, özel bir kişi olmayı ve bu resmî makama sahip bulunmayı gerektirmez. Hatta insanların seçmesi halinde fakih, hatip, bilgin, tabip, işçi, esnaf vs. herkes imamet görevini üstlenebilir. Sadece adaletli olması şarttır. Adalet ise sınıfsal ve resmî bir özellik değil, genel bir ahlakî fazilettir.

Abbasîler döneminden itibaren, Hanefî, Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezhepleri resmileştirilmek ve bu dört mezheple bağdaşmayan görüş ve mezheplere karşı çıkılmak suretiyle din adamlığı merkezinin temelleri resmen atıldı. Bu faaliyetin, İslam tarihinde düşüncelerin bastırılması, özgür düşünce, içtihat, hareket ve değişim ruhunun öldürülmesi noktasında yaptığı etki çok talihsiz ve üzücüdür. Şiîliğin, tarihi boyunca sahip olduğu özel şartlardan dolayı, başından beri ruhanî kurumu olmuştur. Şiîler, İslam hükümeti baskısı altında yaşayan devrimci bir azınlık oldukları için mecburen belli bir merkeze ve liderliğe sahip olmaları gerekiyordu. Bu teşkilatın temeli ve gayesi din olduğu için ister istemez siyasî liderlik kurumları da ruhanî kabul ediliyordu. Daha sonra bu teşkilat resmî bir ruhanî sınıf haline geldi.

bihu'l-Ümme ve Tenzihu'l-Mille/Ümmetin Uyarılması ve Dinin Arındırılması." adını taşır. Bu kitap kasden yarım asır gözden uzak tutulmuş, ancak HŞ. 1334 yılında basılmıştır. Ayetullah Talikanî'nin açıklama ve ilaveleri onu daha anlaşılır hale getirmiş ve zenginleştirmiştir. Dinî istibdat teorisi, protestanlık, laikleştirme düşüncesi, hükümetin ve sosyal, siyasal ve kültürel kurumların laikleştirilmesi gibi son asrın bütün ilmî, dinî ve sosyolojik konuları, işaret ettiğim gibi hareketin donuk resmî sisteme dönüşmesi teorisi, dinî aristokrasinin ortaya çıkması, (adını benim koyduğum) toplumda itikadî sınıfın meydana gelişi ve son olarak Rönesans'tan günümüze kadar Avrupa aydınlarının mantık ruhu, akıl yürütme ve en temel delilleri Orta Çağ ekolü ve dinî papa hükümetine karşı ortaya koyması.

Soru: Siz şu anda bu ilkeyi göz önünde bulundurarak din adamları hakkında nasıl bir yargıda bulunuyorsunuz?

Cevap: Dinî meselelerin gelişmesi, sosyal ilişkiler, ilimler, fikirler, maddî ve manevî ihtiyaçlar alanındaki gelişmeler sebebiyle İslam tarihinde giderek uzmanlaşma meselesini gündeme getirmiştir. Aynı akıbetin Yunan felsefesinin başına da geldiğini görüyoruz. Bundan dolayı doğal olarak bütün gayretlerini dinî ilimleri öğrenme ve öğretmeye tahsis eden kimseler ortaya çıktı. Çünkü İslam'ın ilk döneminin aksine, herkes hayatın diğer uğraşları arasında en azından kendi ihtiyacıyla ilgili dinî meseleleri öğrenmeye imkan bulamaz. Bundan dolayı din alimleri adlı bir topluluğun yetişmesi zaruri hale geldi. Ama zaruret ile resmiyet arasında siyasî, hukukî ve sosyolojik açıdan fark vardır. Fizik ve tıp alimlerinin bulunması zaruridir. Zira bunlar birilerinin tekeline girmiş özel resmî makamlar değildir. Bundan dolayı tıp ve fizik alanında baskı, tıkanıklık, durgunluk ve donukluk meydana getiremezler. Ama resmî olsalardı kendilerinde böyle bir güç bulabilirlerdi.

2. Genel Eşitlik

Bütün fert, kabile ve milletlerin genel eşitliği ve soy, şeref, ırk, vatan ve sınıfa dayalı ayrıcalıkların kaldırılması meselesi, İslam'da, asla Büyük Fransız Devrimi'nden sonra hümanist edebiyatta okuduğumuz, burjuvazi aydınlarının ve yakıcı son iki dünya savaşının saygın fatihlerinin ağzından duyduğumuz veya uluslararası örgüt yöneticilerinin açıklamalarında ve özellikle "Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi"nde (Tabii bununla daha çok beyaz, bembeyaz insan kastedilir) gördüğümüz türden edebî ve duygusal ifadeler kisvesi altında ve bir öğretmen veya siyasetçi nasihatleri edasıyla söylenmiş bir ahlakî öğüt şeklinde gündeme getirilmemiştir.

Bütün insanların eşitliği meselesi İslam'da somut, bilimsel ve kesin bir gerçeklik olarak gündeme getirilmiştir. Bu eşitlik, ilmî bir felsefeye, fikrî ve itikadî bir öğretiye dayanmaktadır. Bütün fertlerin ve toplumların eşitliği, İslam'ın ileri sürdüğü bir proje,

insanları uymaya davet ettiği bir ahlakî prensip veya gelecekte insan hayatının menfaatleri ve bütün insanlar arasında kurulacak barış ve dostluk için gerekli sayılan bir ideal değildir. Aksine İslam, ilmî ve felsefî bir dünya görüşüne dayanarak "Bütün insanlar eşit olmalıdır." değil, "Bütün insanlar eşittir." demek istiyor. Bu, ruhun arındırılması ve güzelleştirilmesi sonucu ulaşılacak bir ahlakî veya duygusal arzu değil, doğal ve ilmî bir gerçektir. Maslahat değil, hakikattir.

İslam, siyasî ve toplumsal bir mesele olarak ele aldığı "genel eşitlik" düşüncesini, birincisi onu doğal bir kesin ilke olarak tanımlamak, ikincisi insanların eşitliğini hukukî eşitlikten hakiki yani aslî, gerçek, ilmî, doğal ve yaratılışsal eşitlik derecesine çıkarmak yani İslam'ın kendi tabiriyle "eşitliği kardeşliğe yükseltmek"[33] için felsefî ve ilmî temeller üzerine oturtuyor:

1- İnsanın yaradılış felsefesi:

Bütün insanlar aynı anne ve babadan gelmiş olup aynı ailenin üyeleridir. Dolayısıyla bütün fertler, kavimler, milletler, ırklar, sınıflar ve gruplar, aile, soy ve köken üstünlüğü bakımından ortaktırlar. Kimsenin kimseye bu açıdan herhangi bir üstünlüğü yoktur.

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık. Birbirinizi kolayca tanıyasınız diye sizi milletlere ve kabilelere

[33] Eşitlik ve kardeşlik kavramları arasındaki derece, sadakat ve samimiyet farkı, üzerlerinde biraz düşünüldüğünde hemen anlaşılır. Ama bana göre burada asıl anlamlı ve önemli olan, bu iki kavram arasındaki nicelik farkı değildir. Daha doğrusu, önemli olan, aralarındaki nitelik farkıdır. Eşitlik, hukukî, itibarî, dışsal ve göreceli bir durumu açıklar. Kardeşlik ise ancak kardeşler arasında bulunan özsel, gerçek, içsel ve mutlak bir durumu açıklar. Bundan dolayı "eşit"ler birbirleriyle aynı düzlemde iken "kardeş"ler aynı öze sahip ve hemcinstirler. Eşitlik iki şey veya fert arasındaki ilişkiyi, kardeşlik ise bu iki şeyin kaynağını gösterir. Felsefî ve sosyal açıdan dikkat çeken bir başka nokta ise burada eşitliğin bağımsız bir teorik mesele olmayıp kardeşliğin mantıksal, zorunlu ve ayrılmaz gereği, onun doğal ve apaçık sonucu olmasıdır. Bu yüzden "İnsanların birbiriyle eşit olması gerekir." demek yerine, "Kardeşler eşittirler." deriz. Bu öncüller ışığında söz konusu iki şiardan her birisinin değeri tam olarak anlaşılır.

ayırdık. Şüphesiz, Allah katında en değerliniz, ona karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Allah bilendir, her şeyden haberdardır." (49/Hucurat Suresi 13)

"Allah, İslam sayesinde putperestlerin özelliği olan gururu, kibri ve atalarla övünme alışkanlığını ortadan kaldırdı. Çünkü insanlar Adem ve Havva'dan meydana gelmiştir; Adem ise topraktan yaratılmıştır." (Hz. Peygamber)

"Her insan yaratılışta senin benzerindir. Onlar iki sınıftır: Ya dinde kardeşindir yahut yaratılışta benzerindir." (Hz. Ali)

Bu yaratılış birliğinden bağımsızlık ve bireysel özgürlük doğuyor. Zira yaratılışta eşitlik, şahsiyet ve bağımsızlıkta da eşit olmayı gerektirir: "Başkasının kölesi olma. Zira Allah seni hür yaratmıştır." (Hz. Ali)

2- Kadın ile erkek arasında köken ve cins birliği vardır:

"Ey insanlar! Sizi aynı candan yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize saygılı olun. Kendisinden istekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlık etmekten ve akraba haklarını gözetmemekten sakının." (4/Nisa Suresi 1)

3- Hukukî eşitlik:

Hukukî eşitlik, insanların doğal ve yaratılışsal eşitliğinin sonucudur:

"İnsanlar hür ve yaratılışta eşit olarak doğarlar ve varlıklarını aynı şekilde devam ettirirler." (Hz. Ali)

Bu eşitlik sadece Müslümanlara özgü olmayıp bütün insanları kapsar.

"Onların servetleri bizim servetimiz, kanları da bizim kanımız gibidir." (Hz. Ali)

4- Ekonomik eşitlik: "Kamu malları, bütün millete aittir."

Hz. Ali valilerinden birine yazdığı mektupta şöyle demiştir:

"Kendi maddî hayatlarını temin edemeyenler, hazineden maaş alacaklardır. Zira beşeriyet bir aile gibidir." (Ali'nin, Malik'e

mektubu) *"Onlara hem hazineden hem de her şehrin değerli şeylerinden pay ver. Uzak olan ile yakın olan arasında fark yoktur. Herkese hakkı tam olarak verilmelidir."*

"Sana ulaşamayanların haklarını ihmal ediyorsun. Bu gruptaki insanlar, adil muameleye diğerlerinden daha çok muhtaçtırlar." (Hz. Ali)

5- Tüketimde eşitlik:

Ali'nin önde gelen taraftarlarından olan Hurmacı Meysem, hurmaları iyi ve kötü hurma olarak ayrı kaplara koymuş ve her birini farklı fiyattan satıyordu. Ali, böyle yapmasını yasakladı ve iyi hurmalarla kötü hurmaları birbirine karıştırarak tek fiyattan satmasını emretti.

6- Siyasî özgürlük:

"Başkasının kölesi olma. Zira Allah seni hür yaratmıştır."

"Hayatınızın hiçbir durumunda baskıyı kabul etmeyin".

"Sizi hoşlanmayacağınız bir şekilde yönetmem bana yaraşmaz."

"Halkı, bana oy vermeye çağırdım. Bana oy verenin oyunu kabul ederim; oy vermeyeni ise kendi haline bırakırım."

Dr. Cordac'ın ifadesiyle, Ali, zulmün yok edilmesini ve adaletin yerleştirilmesini yöneticinin iradesine bağlı saymıyor; aksine halkın bu amacı gerçekleştirecek birini seçmesini onların doğal hakkı kabul ediyor.

"Zalimin düşmanı, mazlumun yardımcısı ol."

İslam devletinin başlangıç dönemindeki gerçek siyasî hürriyet ve demokrasi ölçüsünü gösteren en iyi örnek, birinci halife Ebubekir'in hutbesidir. O, Müslümanların siyasî liderliğine seçildikten sonra bir devlet başkanı olarak yaptığı siyasî konuşmada halka hitaben şöyle diyor:

"Ey insanlar! Sizin en hayırlınız olmadığım halde başınıza yönetici seçildim. Bu işi benim yerime sizden birinin üstlenmesini isterdim. Eğer bende bir yanlışlık görürseniz düzeltin."

Sıradan bir Arap, halkın içinden kalkıp haykırdı: *"Eğer sende eğrilik görürsem (kılıcını göstererek) bu kılıçla düzelteceğim."* Bunun üzerine halife ona dua ediyor.

Ali'nin konuşma tarzı ise şöyledir: O, kendisini yalnızca siyasî bir lider değil, aynı zamanda hakkın şahidi ve hidayet rehberi olarak kabul ediyordu. Ali, subaylarından birinin, *"Ben her zaman senin emrindeyim; ne buyurursan başım gözüm üstüne."* demesi üzerine ona şu cevabı verir: *"Ben böyle övgüleri sevmem. Doğru bildiğiniz şeyleri serbestçe söylemenizden hoşlanırım. Zira ben kendimi hatasız bir kimse olarak görmüyorum."* (Nehcü'l-Belaga, Abduh'un tashihi, s. 274)

7- Din özgürlüğü:

Peygamber, ashabına şöyle dedi: *"Dini niçin insanlara zorla empoze etmek istiyorsunuz? Halbuki din, Allah tarafından hediye edilmelidir."* (Kitabı Pişrefti Serîi İslam, s. 23)[34]

O, Necran Hıristiyanlarına mabetlerinin korunacağına dair bizzat güvence vermiştir. (age, s. 23)[35]

[34] Bu hususta kaynak kitaplar mevcuttur. İslam iktidarının zirvede olduğu zamanlarda İslamî yönetime bağlı ülkelerde muhteşem kiliseler inşa edilmiş veya onarılmıştır. Ayrıca bu din mensupları, iktidardaki İslam toplumlarında dinlerini açıktan açığa tebliğ etmek için çeşitli kitaplar yayınlamışlardır. Gayrimüslim, hatta İslam düşmanı alim, yazar ve şairler, Müslümanların arasında, özellikle Müslüman ordusunun eski medenî dünyayı ya egemenliği altına aldığı ya da tehdit ettiği dönemde özgürce yaşamışlar, fikirlerini ve eserlerini korkmadan yaymışlar ve Müslümanların siyasî, ilmî ve dinî şahsiyet ve meclisleriyle temas kurmuşlardır. Bütün bunlar, İslam'daki mevcut özgürlüklerin örnekleridir. (Geçen yıl papa, İtalya'daki Müslüman öğrencilerin ve İslam ülkelerinin orada bir cami yapma isteklerini reddetmiştir. Halbuki halifeler, Müslümanların hazinesinden Filistin'deki Yahudi ve Hristiyan mabetlerini korumak için özel bütçe ayırmışlardı. Bu iki yöntem arasındaki fark, biri Orta Çağ'ın kalbinde, diğeri Yeni Çağ'ın zirvesinde yani dinî taassubun yok olduğu, özgürlüklerin yaygınlaştığı dönemde geçen iki zamanın farklılığı göz önünde bulundurulduğunda daha iyi anlaşılır.)

[35] Oryantalistlerin dinî hoşgörü hakkındaki yargılarını öğrenmek için Gustave Loubun'un "İslam ve Batı Medeniyeti" adlı kitabına bakınız. Mütercim, Fahri Daî, s. 157

Yemen'e gönderdiği komutanlarından birine şöyle diyordu: *"Yahudi bölgesinde hiçbir Yahudi azarlanmasın."* [36] (age, s. 23-24)

"Dinde zorlama yoktur; hak ile batıl birbirinden ayrılmıştır." (2/Bakara Suresi 256)

Kur'an, diğer dinlerin sadık bağlıları hakkında şu hükmü veriyor: *"Şüphesiz, inananlar, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sâbiîlerden Allah'a ve ahiret gününe inanıp iyi iş yapanlara Rableri katında mükafat vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir."* (2/Bakara Suresi 62)

"Ehlikitapla ancak en güzel biçimde tartışın." (29/Ankebut Suresi 46)

"Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğüt ile çağır; onlarla en güzel şekilde tartış." (16/Nahl Suresi 125)

"Biz iman edip salih amel işleyenlerin mükafatını zayi etmeyiz. Onlar için altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır." (18/Kehf Suresi 30,31)

"Onların söylediklerine sabret ve yanlarından güzellikle ayrıl." (73/Müzzemmil Suresi 10)

"Her ümmet için yerine getirecekleri ibadetler belirledik." (22/Hac Suresi 67)

İslam yönetimi, diğer dinlerin rahip, keşiş ve ruhanilerini cizye ödemekten muaf tutmuştur.

3. Yönetimde Şûra:

İşleri yaparken "şûra" ilkesine dayanmayı öğütleyen iki Kur'an ayeti vardır:

[36] Bu karşılaşma şekli, Marcel Mauss adlı Fransız sosyoloğun deyişiyle, yolda karşılaşan iki kabilenin aklına savaşmaktan başka bir eylemin gelmediği bir dönemde tavsiye edilmiş ve uygulanmıştır. Doğal olmayan bir hadise sayılan karşılaşma ve temas problemini halletmenin sadece iki yolu vardı: Biri savaş, diğeri evlilik. Bu nedenle iki kabileyi birleştirecek tek çözüm yolu evlilik bağı kabul ediliyordu. Birlikte yaşama ve temas bu şekilde açıklanıyordu. Onların aklına bunun dışında bir birlikte yaşama ve kabileler arası ilişki şekli gelmiyordu. Neticede bunun dışında bir yönteme dayanılamazdı. Sosyoloji ve pisikolojiye göre tarihteki birçok kabile ve din savaşının temelinde bu yatar. (Marcel Mauss, Sociologie et Anthropoogie)

"İşleri yaparken onlara danış." (3/Âli İmran Suresi 159)

"Onlar işlerini birbirlerine danışarak yaparlar." (42/Şura Suresi 38)

Peygamber vefat edince, Ali ve arkadaşları dışındaki bütün Müslüman siyaset önderleri, toplumu yönetecek Peygamber halifesini seçmek için Sakife'de bu hükme dayandılar.[37] Bugün demokrasiyi gerçekleştirmenin genel kabul görmüş tek şekli olan "icma", İslam'ın sosyal ve siyasal ilkelerinden biridir. Bizzat Peygamber şûraya inanıyor ve onu uyguluyordu. Uhud savaşında iki görüş ileri sürülmüştü: Müslümanlar ya düşmanı karşılamak için Medine'yi terk edecekler yahut orayı siper edinerek düşmanın saldırmasını bekleyeceklerdi. Peygamber bu iki görüşü onların oylamasına sundu. Kendisi Medine'de kalarak düşmanın saldırmasını beklemeyi tercih ediyordu. Çünkü bu şekilde Müslümanlar hem inançları için savaşacaklar hem de namuslarını, ailelerini, servetlerini ve şehirlerini koruyacaklardı. Çünkü insan evinde, savaş meydanına oranla daha iyi savaşır. Ayrıca doğal olarak, savaş meydanında gevşek savaşacak olan zayıf imanlılar, Medine'de fedakar mücahitler gibi savaşacaklardı. Bana göre bir başka sebep şu olabilir: Münafıklar ve entrikacılar, Muhammed ve ordusunun bulunmadığı bir sırada çeşitli grupların desteğiyle ihtilal yapabilir, Medine'yi ayaklandırabilir, arkadan hançerleyebilir veya İslam'a karşı birleşik cephe oluşturabilirlerdi. Kendisi ve ordusu Medine içinde kalarak dönemin güçlü iç düşmanlarını kontrol altına almak ve merkezi muhtemel tehlikelerden korumak istiyordu.

Gençler muhalefet ederek şöyle dediler: *"Evde oturarak düşmanın saldırmasını beklemek zillettir. Onu karşılamak gerekir".* Oylamayı onlar kazandılar, Peygamber azınlıkta kaldı ve çoğunluğun görüşünü kabul etti. Savaşın sonucu, Peygamber'in görüşünü doğruladı ve Müslümanlar yenilerek geri döndüler.

[37] Merhum Şeriatî'nin "Ümmet ve İmamet" kitabında belirttiği gibi Kur'an'ın kabul ettiği önderlik, imamet ilkesinden sonra gelir ve onun enleminde değil, boylamında yer alır. Sonuç olarak imamet, şûra ve seçime dayalı değil, ilahî bir makamdır. (Derleyen)

Fakat o, kendi görüşüne karşı çıkanları yenilgiden sorumlu tutarak kınamadı. Ömer de "şûra" ilkesine uyarak kendinden sonraki halifenin seçilmesini şûraya bıraktı ve Osman seçildi. Ali bin Ebutalip de "genel oylama" ile veya o zamanın terimiyle söylersek "genel biat" ile iş başına geldi ve ona oy vermeyen azınlığı serbest bıraktı.[38]

4. Fertlerin Mutluluğu ve Mutsuzluğu Şefaat ve Yakınlığın Değil Kendi Eylem ve Niteliklerinin Sonucudur

"Herkes yaptıklarının rehinidir." (74/Müddessir Suresi 38)

"İnsan ancak çalıştığına erişir; onun çalışması şüphesiz görülecektir." (53/Necm Suresi 39,40)

"O gün insan yaptıklarını hatırlayacaktır." (79/Naziat Suresi 35)

Genel olarak her insan kendi kaderinden sorumludur. Kur'an'ın daha açık ve ince anlatımıyla, insanın kaderi kendi elleriyle belirlenir.

"Haksızlık edenlere, sonsuz azabı tadın, ancak yaptıklarınızın cezasını çekiyorsunuz, denir." (10/Yunus Suresi 52)

"Allah insanlara hiç zulmetmez. Fakat insanlar kendilerine zulmederler." (10/Yunus Suresi 44)

"Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onun karşılığını görür, kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onun karşılığını görür." (99/Zilzal Suresi 7,8)

Nuh kıssasında görüyoruz ki Allah'ın kendisine yüklediği görevi yerine getirirken onca sadakat, fedakârlık ve direniş gösteren ve kendisini insanlık medeniyetini büyük tufandan kurtarmakla yükümlü hisseden peygamber, boğulmak üzere olan oğlunu

38 Ayrıntılı olarak anlatacağım gibi, Ali'nin seçimlere karşı çıkışı, onun ve arkadaşlarının Sakife macerasına yaptığı itirazlardan anlaşılacağı üzere şûra ilkesine ve Sakife önde gelenlerinin oy almasına değil, seçim şekline ve seçilen kişiye yöneliktir. Çünkü gördüğümüz gibi daha sonraları kendisi de başından beri gösterdiği muhalefetten vazgeçmeksizin ileriki seçimlere katılmış ve kendisi de bu şekilde seçilmiştir.

kurtarması için Allah'a dua ettiğinde Allah şöyle diyerek bunu reddediyor:

"O senin ailenden değildir. Çünkü o kötü iş yapmıştır." (11/Hud Suresi 46)

Burada peygamber evladı olma dahil her türlü soy üstünlüğü reddediliyor. Hatta kan bağlılığı yerini inanç bağlılığına bırakıyor. Burada aile, bir düşünce ailesidir. İbrahim Halilullah'ın babasının[39] kıssası, fertlerin dinî yazgısında akrabalık asaletinin olmadığını açıklıyor. İslam Peygamberi bu hususu, çok ciddi ve duygulu bir şekilde sevgili kızı Fatma'ya hatırlatmıştır: *"Fatma, kendin çalış! Çünkü Allah katında senin için hiçbir şey yapamam."*

İbrahim'in babası gibi Nuh'un oğlu ve karısı ve Lut'un karısı, Allah'ın büyük peygamberleriyle olan yakınlıklarına rağmen, kötü akıbetten kurtulamadılar. Bunun aksine Firavun'un karısı, en büyük fesat ve sapıklık temsilcisine olan yakınlığına rağmen saadet ve kurtuluştan mahrum kalmamıştır.

Kur'an'ın bahsettiği kıyamet hangi gündür? *"Kişi o gün önceden ne hazırladığına bakar."* (78/Nebe Suresi 40)

5. Akıl ve İlim:

İslam Peygamberi'nin insanlara vahyin ilk mesajı olarak okuduğu söz şudur: *"Yaratan, insanı pıhtılaşmış kandan yaratan Rabbinin adıyla oku! Oku! Rabbin bol kerem sahibidir. O, kalem ile öğretti; insana bilmediklerini öğret."* (96/Alak Suresi 1-5)

Kur'an, "oku" emriyle başlıyor. Allah, terbiye eden anlamındaki Rab sıfatıyla anılıyor. O'nun, hatırlatılan ilk işi, insanın yaratılmasıdır. İnsanın "alak"tan yaratıldığına dikkat çekiliyor. Yine okuma tekrarlanıyor ve Allah tekrar Rab sıfatıyla anılıyor. O'nun ikinci sıfatı "Ekrem" hatırlatılıyor. Niçin? Çünkü O'dur insana kalemle öğreten; O'dur insana bilmediğini öğreten. Allah Kur'an'ın ilk surelerinde "kalem" ve "yazı"ya yemin ediyor:

[39] Bazı Şiî alimler Azer'i Hz. İbrahim'in amcası kabul etmektedirler. (Derleyen)

"Nun. Kaleme ve onunla yazılanlara ant olsun." (68/Kalem Suresi 1)

Nun, hokka ve mürekkep olarak yorumlanmıştır. Kalem ve yazı, okur yazarlığın sadece toplumda zanaatkârlarla aynı seviyede hakir görülen yedi veya on iki okuma yazma bilen kişinin bulunduğu Hicaz'da değil, tüm Araplar arasında aşağılandığı bir zamanda övülüyordu. Öyle ki bu tutum, İslam'dan sonra dahi en gelişmiş Kureyş kabilelerinde yaygındı. Onlara göre kutsal olan kalem ve yazı değil, kılıç ve at idi. Muaviye, Ziyad bin Ebihi'ye şöyle yazıyordu: *"Biz seni Sakif'in kölesi olmaktan kurtarıp Kureyş'in efendiliğine yükselttik. Seni Ubeyd'den ayırıp Ebu Süfyan'a akraba yaptık. Özel katiplik ve mektup yazarlığından hatipliğe yükseldin."*[40]

Salit bin Cerir şöyle der:

"Hak etmediğim halde beni aşağılıyor musun
Aşağıların aşağısına mı itiyorsun
Kitapları olduğu halde akıllıları
Çirkin süvarilerden ve uncılardan değil
Beni tanıyacak ve hatırlayacaksın
İki halka bir karında buluştuğu zaman."

Alimin üstünlüğü şu sözle (inkar sorusu ile) bildirilmiştir:

"Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (39/Zümer Suresi 9)

Bazı Müslümanlar, Kur'an'da geçen ilim kelimesini "dinî ilimler" ile, hatta fıkıh ilimleriyle sınırlamak istemişlerdir. Halbuki Kur'an'ın her yerinde ilimden genel olarak söz edilmiştir. Peygamber'in *"Çin'de bile olsa ilim öğrenin."* ve Ali'nin *"Bana bir harf öğretenin kölesi olurum."* gibi sözlerinden ilmin genel olduğu anlaşılmaktadır. Birçok din ve felsefî ekol, özellikle irfanî ekoller, aklın gerçekleri kavramaktan aciz olduğunu savunmaktadır: "Aklın elde ettiklerine güvenilmez. Buna göre aklın işlevi olan istidlal tahta ayaklıdır. Aklın ürünü olan ilim yüzeysel ve değersizdir..." Bu tür yargılar Müslümanların arasına İskenderi-

[40] Cehşyarî, "Vezirler ve Kitap"

ye, Hint kültürü ve Hıristiyanlık yoluyla girmiştir. Fakat orijinal İslamî metinlerde akıl, hakikatleri, hatta dinî ve ilahî hakikatleri kavramanın en güvenilir aracı sayılmıştır. Dinî ilimler ile maddî ve beşerî ilimler arasında ayrım yapılmamıştır. Aklın dine aykırı olması bir yana üstelik Peygamber'in ifadesiyle *"Akıl dinin kendisidir."* ve *"Aklı olmayanın dini de yoktur."*

"Ey insanlar! Rabbinizi düşünün ve aklı tavsiye edin ki size neyin emredildiğini ve neyin yasaklandığını anlayasınız. Biliniz ki akıl sizi Rabbinizin nezdinde destekler. Yarın Rabbinizin huzurunda kulların dereceleri ancak akılları ölçüsünde yükselir."

İslam alimleri, dinin aklî meseleleri, itikadî ve fikrî ilkeleri hakkındaki taklidi şiddetle yasaklamışlar ve taklitçinin imanının geçerli olmadığını belirtmişlerdir:

"Bilmediğin şeyin ardına düşme." (17/İsra Suresi 36)

"Eğer doğru söylüyorsanız haydi delil getirin." (2/Bakara Suresi 111)

Birisi Peygamber'e soruyor: *"Bir saatlik ömrüm kalmış olsa, o bir saatte ne yapayım?"* O şöyle cevap veriyor: *"Git, ilmî müzakereyle geçir."* (Bir saatlik tefekkür, yetmiş yıl ibadetten daha iyidir.) Peygamber mescide girdiğinde bir grup bir köşede ibadet ediyor, diğer bir grup başka bir köşede ilmî müzakereyle meşgul oluyordu. Peygamber her iki gruba da baktıktan sonra ikincisine katıldı. İslam'ın ilme verdiği akıl almaz önemin en büyük göstergesi şudur: İslam Peygamberi, halkı seferber etmeye ve her şeyden çok, alim değil, mücahit yetiştirmeye ihtiyaç duyduğu bir zamanda (her hareketin başlangıcında, özellikle geçmişte ve dinî hareketlerde durum böyledir) şunu ilan ediyor: *"Alimlerin mürekkebi, şehitlerin kanından üstündür."* İslam Peygamberi, okuma yazma bilen savaş esirlerini Müslümanlara okuma yazma öğretmeleri karşılığında idam ve kölelikten muaf tuttu.

6. Din ile Medeniyet Arasındaki Uyum

Din, genellikle, insanın maddî hayata ve dünya nimetlerine eğilim göstermeye karşı manevî tepkisi olarak anlaşılır. Maddî hayata karşı uhrevî hayat, dünyaya karşı din, şimdiki hayata karşı

ahiret, mal düşkünlüğüne karşı Allah'a kulluk, maddiyata karşı maneviyat, bedene karşı ruh. Dinler, büyük ahlakî ve irfanî ekoller, bu iki karşıt yön arasındaki çekişme üzerine kurulmuştur. İslam kültürü de Hinduizm, Hıristiyan ruhbanlığı ve Platon, Zerdüşt ve Mâni ekollerinin felsefî düalizmiyle birlikte gelen bu çelişkiyi hızla kabul etti. Eski dinlerde görülen madde ve lezzet karşıtı ruhun ve zahitçe bir ahlakı yerleştirme ve dünyadan el etek çekme yolunda gösterilen gayretin temel nedeni, dünyaperestliğe ve güçlü olma isteğine bağlı olan aşırı ayyaşlık, hazcılık ve mal düşkünlüğü karşısındaki tepki idi. Nitekim Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu'nun aşırı madde ve eğlence düşkünlüğünü yola getirmek için başlatılmış bir harekettir. Raşit halifelerden hemen sonra gelen Müslüman yönetici sınıf da ihtişam, zevk ve eğlenceye daldı; buna karşı İslam kültürü, diğer din ve ekollerde bulunan dünyadan el etek çekme ve zühdü benimsedi.

Fakat ilk dönem İslam'ında böyle bir çelişki yoktur. Dünya ile ahiret birbiriyle çelişkili değil, aksine birbirinin tamamlayıcısıdır. İnsanın gelişiminde iş birliği halindedirler.

"Dünya ahiretin tarlasıdır."

"Dünyası olmayanın ahireti de yoktur." (Hz. Ali)

"Dünyadaki payını da unutma. Allah'ın sana iyilikte bulunduğu gibi sen de iyilikte bulun." (28/Kasas Suresi 77)

Maddî ve manevî mutluluk, bir Müslümanın sürekli isteyeceği bir şeydir.[41]

"Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver." (2/Bakara Suresi 201)

İmam Sadık, bizim demek istediğimizi açık ve kesin bir şekilde bir cümle ile anlatmıştır. Bu ise insanın madde ile mana arasındaki salınımında İslam düşünce tarzının mükemmel bir göstergesidir:

[41] Çok ilginçtir; Kur'an'da ne zaman dünya ve ahiretten bahsedilse dünyaya ahiretten önce yer verilir. Furuu Kafî'de geçen bir hadis şöyledir: *"Allah'ım, bize ekmek hususunda lütufta bulun. Eğer o olmazsa oruç tutamayız, namaz kılamayız ve Rabbimizin hükümlerini uygulayamayız."*

"Dünyasını ahireti için, ahiretini ise dünyası için feda eden kimse bizden değildir."

Hıristiyanlık, Budizm ve irfan, bütün gayretini toplumun değil, insan fertlerinin manevî ve ahlakî tekâmülüne yoğunlaştırdı. İlk dönem İslam'ı, aynı zamanda insanın maddî ve bedensel gelişimi ile de ilgileniyor; insanlardan faal arifler, zengin, medenî ve uyanık zahitler, takvalı siyasetçiler, toplumcu münzeviler, hizmetkar dindarlar, dünyacı ruhaniler ve maneviyatçı dünyacılar yetiştirmek istiyordu.

İslam Peygamberi, bütün bu özellikleri, sunduğu olgun Müslüman planında güzel bir şekilde ortaya koymuştur. O, Müslümanları "Gecenin zahitleri, gündüzün aslanları" olarak tasvir etmiştir. İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak, (elbette günümüzdeki gibi, çok sapık, aşağılık ve basit anlamda değil, aksine her ferdin, insanların ve toplumun kaderindeki iyilik ve kötülük, olgunluk ve noksanlıkta sahip olduğu sorumluluk anlamında) her Müslümanın zorunlu görevidir. Bu emir, toplumdaki gerilemenin en büyük faktörü olan "bana ne" felsefesini yok eder; "Sezar'ın hakkını Sezar'a ver." ilkesini reddeder ve herkesi insanlığın adalet, mutluluk ve ilerlemesini sağlamakla yükümlü tutar. İslam'ın yetiştirdiği büyük öğrenci olan Ali şöyle diyor: *"İbadetlerin, iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama karşısında değeri, nefesle meydana gelen nemin okyanus karşısındaki değeri gibidir. Fakat iyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamaktan daha üstün olan tutum, zalim hükümdarın karşısında hakkı söylemektir."* İşte burada Hıristiyanlığın "Sezar'ın hakkını Sezar'a bırak" sloganının nasıl bir temele dayandığı açıklık kazanıyor.

Başkalarını ıslah etmek ve toplumun yükselişini sağlamak, her Müslümanın gündelik görevidir.

"Müslümanların işiyle ilgilenmeksizin bir gün geçiren kimse Müslüman değildir." Peki, Müslüman kimdir? Ali şöyle tanıtıyor:

"Geceleyin saf bağlayıp ağır ağır Kur'an cüzleri okuyan, gündüzleri ise iyi işler yapan halim alimlerdir."

7. İnsanın Değişmez Geleneği Vardır

Burada insan derken hem fert olarak hem de toplum olarak insanı kast ediyoruz. Yani hem ferdin hem de toplum, medeniyet ve tarihin belli bir değişmez ilmî geleneği vardır.

Gelenek/sünnet nedir? Gelenek, insanın içinde, psikolojisinde, fizyolojisinde, toplumda, toplumun seyrinde ve sosyal ilişkilerde bulunan bilimsel kanunlardır. Tarih, sosyoloji ve psikolojinin oluşması için tarihçi ve sosyoloğun bu kanunları keşfetmesi yeterlidir. İslam, insanın beden, ruh, toplum ve tarih anlamında belirli ve değişmez kanunlara sahip olduğunu söylemek istemektedir. "Değişmez" sıfatının burada çok derin anlamları vardır:

1- Tesadüf faktörü karşısında değişmezdir.

2- Kahramanların iradesi karşısında değişmezdir.

3- Dileme faktörü karşısında değişmezdir. (Katolik mezhebindeki anlamında) Yani insan ve toplum, tabiat alemindeki doğal bir şey gibidir. Belli çekim kanunlarına, astronomi ve maddedeki diğer kanunlara göre yaşayan, değişen ve gelişen güneş sistemi böyledir.

Bundan dolayı hiçbir mucize, hiçbir tesadüf ve hiçbir mucit toplumu değişime zorlayamaz. Çünkü tarih ve toplum, değişmez kural ve geleneklere göre değişir. Bize düşen, sadece bu gelenekleri keşfetmektir. Aslında İslam'ın hitabı her zaman "insanlar"a yöneliktir. Buradan, toplumun temelini insanların oluşturduğu anlaşılır. Tarihi kahramanların ve dâhilerin oluşturduğuna inanan Carliyle ve Emerson gibi birçok tarihçi ve biyografi yazarının aksine kahramanların çoğundan saygıyla değil, kötülemeyle bahsedilir. (Kur'an'daki mele kavramına bakınız.)

"Dediler ki: Rabbimiz! Biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat ettik; onlar da bizi doğru yoldan saptırdılar." (33/Ahzab Suresi 67)

Kişiler yerine toplumun iç yasalarına dönmemiz ve onları bulmamız gerektiğini vurguluyor.

Soru: Bu gelenekler ile kesin olarak ne kast edilir?

Cevap: Gelenekler, adetlerden farklıdır. Farsçada adet de gelenek anlamına gelir. Bu alanda gelenek, tarihçi ve sosyoloğun müdahalesine kapalı olan insanî ve sosyal kanunlardır. Tıpkı hayvan hayatının, bitkilerin ve yeryüzünün kanunları olduğu gibi insan toplumunun da tâbi olduğu birtakım kanunlar vardır. Öyleyse toplum, kahramanların ve dâhilerin eseri değildir. Tarih, bir grup oyuncunun oynadığı ve tüm sahnelerini yönetmenlerinin deha ve sanatı sayesinde meydana getirdikleri bir tiyatro değildir. Kesin ve belli kanunları bulunan doğal bir şeydir.

Soru: Toplumdaki bu kesin ve belli kanunlar nelerdir? Örnek verir misiniz?

Cevap: Tarih veya toplumun kanunlarından biri, her toplum ve medeniyetin, canlı bir varlık gibi belli bir ömrünün olmasıdır. Bir toplum canlı bir varlık gibidir. Yani gençlik dönemi, olgunluk dönemi, ihtiyarlık dönemi ve ölümü vardır. Bu kesin bir gerçektir. Sonra yerini daha elverişli bir topluma bırakıp kendisi yok olur. İşte bu, toplumsal kanunlardan biridir. Bundan dolayı hiçbir kahraman ve dâhi, bir toplumun ölümünü engelleyemez, ölümsüz bir medeniyet oluşturamaz. Medeniyet gelişirken ölümünü de kendi içinde besler. Peyderpey hayat gücü zayıflar ve onu öldürecek olan etkenler güçlenir. Sonra o toplum yok olur, yaşama nöbetini mirasçı bir topluma devreder. İnsanların tarihi ve toplumlar işte böyle oluşur. Toplumda bulunan ve keşfedilmesi gereken işte bu kanundur. Bu aynen canlı varlıklardaki hayat ve ölüm kanunu gibidir. Hiç kimse hiçbir şekilde müdahale edemez.

Soru: Acaba toplumda, bahsedilen kanunlardan başka kanunlar da var mıdır?

Cevap: 19. yüzyılda bir sosyolog sosyoloji için 198 kanun ortaya koydu. Fakat sosyoloji 20. yüzyılda geliştiği için daha mütevazı konuşur ve henüz hiçbir kimsenin inkar edemiyeceği belirli değişmez kanunlar bulunmadığına inanır. Sosyoloji ve tarih,

kanunları bulmaya çalışmaktadır. Fakat bu iki genç bilim dalı için kesin olan şey, birtakım kanunların bulunuyor olmasıdır. Ayrıca her ekol, toplumu değişik bir şekilde tahlil etmekte ve ona göre kanunlar çıkarmaktadır. Tarih ve sosyolojiyle ilgili olarak ben birtakım kanunlar kabul etmekteyim, bir başkası ise daha farklı kanunlar kabul etmektedir. Görüş ayrılıklarımızı bir kenara koyabilmemiz için bu ilim dalının daha çok gelişmesi gerekir. Bugün nasıl birçok doğal meselede görüş ayrılığı yoksa aynı şekilde insanla ilgili meselelerde de olmasın. Sosyolojinin ömrü henüz bir asrı geçmemiştir. Bu yüzden kesin kanunlar bulamaz. Fakat unutmayalım ki burada, Kur'an'ın toplumla ilgili görüşünü açıklamaya çalışıyoruz, sosyolojinin değil.

Soru: Acaba toplumsal kanunlar ile insanların sosyal ve tarihî değişimler üzerindeki etkisi aynı mıdır, yoksa biri diğerinden üstün müdür?

Cevap: İnsanlar bahçıvan; sosyal kanunlar ise toprak, su, hava, ışık ve ağaçta bulunan kanunlar gibidir. Kanunlar, bahçıvanın yeteneği, becerisi ve bağcılık bilgisi ölçüsünde onun hizmetinde olur ve birçok değişiklik meydana getirebilir. Aksine bahçıvanın zayıflaması ölçüsünde kanunların onun üzerindeki egemenliği artar; yani bitkiler ve ağaçlar kendi doğal yollarını izler, bahçe, yabani ve karışık bir hal alır, insiyatif bahçıvanın elinden çıkar.

Soru: Olayların bir insanın kaderi üzerinde etkili olması gibi –mesela sizin verdiğiniz örneğe göre insan olgunlaşınca ölür; ama bazen olgunlaşmadan, gelişim sürecini tamamlamadan, bir olay sebebiyle öldüğü de olur– acaba toplumun değişmez kanunları hakkında yapılan bu tahminler bir hadiseden dolayı değişemez mi? Ve bu hadise bizzat insanlar tarafından meydana getirilmiş olamaz mı?

Cevap: Olabilir de olmayabilir de. Fakat İslam, tesadüf anlamındaki olaya inanmaz. Bazı ekoller tesadüf taraftarı, bazıları ilahî dileme yanlısı, diğer bazıları ise tarih kahramanlarının yaratıcılık ve dehasından yanadır. Ama İslam, bunların hiçbirini kabul etmez ve şöyle der: "Toplumun Allah tarafından konul-

muş birtakım kesin doğal kanunları vardır. Bunları ne kendisi ne tesadüf ne de kişiler değiştirebilir." Bizim, toplumun yapısına konulmuş olan bu kanunları keşfedip hayatımızı ve çalışmamızı onlara göre düzenlememiz gerekir.

Soru: Öyleyse bu kanun önceden mi belirlenmiştir?

Cevap: Evet, tabiat ve bitki alemindeki kanunlar gibidir.

Soru: O halde biz zorunlu olarak mı yaratıldık?

Cevap: Bir ölçüde zorunlu, bir ölçüde özgürüz. Nitekim bir bahçıvan veya bitkibilimcisi, ağaç ve çiçek yetiştirmek için botanik kanunlarına tam olarak uymaya mecburdur. Fakat yine o, bahçesini dilediği gibi süsleme ve istediği bitkiyi istediği yere dikme konusunda özgürdür. Bitkibilim kanunlarını uygulayarak acı ve kötü meyveyi tatlı meyveye veya kötü kokulu ve çirkin bir çiçeği hoş kokulu ve güzel bir çiçeğe dönüştürebilir. Görüldüğü gibi bitkibilimci ve bahçıvanın böyle bir hürriyeti vardır ama o aynı zamanda bitkinin özündeki kanunlara uymak zorundadır. Bundan dolayı insan, bir yandan toplumda özgürdür, öte yandan toplumun kanunlarına uymak zorundadır. Evet, ortada böyle bir durum vardır ve bana göre bu, "Ne hürriyet ne kader, ikisi arasında bir şey" rivayetiyle aynı anlamdadır. Başka bir deyişle, kayıtlı hürriyet, şartlı özgürlüktür bu. Siz arabanızı istediğiniz şekilde kullanabilir, istediğiniz yere sürebilirsiniz; fakat bu irade ve hürriyeti kullanabilmek için otomobilin mekanizmasına uymanız gerekir.

Soru: Kendi usulleriyle sosyal bir sistemin kaynağı olan peygamberler, İslam açısından birer sosyal olgu mu yoksa ilahî dilemenin tezahürü mü sayılırlar?

Cevap: Peygamberler ne yapmıştır ve başarı sırları nedir? Bildiğimiz gibi toplumların en başarılı ıslahatçıları peygamberlerdir. Peygamberlik kurumunu ister kabul edelim ister reddedelim; bu konuda hiçbir şüphe yoktur. Sokrat insanlığın en büyük dehasıdır ama onun başarılarını İsa'nın, Muhammed'in ve Zerdüşt'ün başarılarıyla karşılaştırdığınızda aralarında mukayese kabul et-

mez bir fark olduğunu görürsünüz. Bunlar topluma, tarihe ve medeniyete yön vermişlerdir. Halbuki Sokrat'tan geriye birtakım güzel sözler kalmış olmasına rağmen bunlar bir toplum inşa edememiştir. Peygamberlerin ve başarılı olan diğer ıslahatçıların hüneri, toplum ve zamanın kanunlarını keşfetmede saklıdır. Onlar bu kanunları çok iyi kavradılar, mesajlarını bu sosyal hayat ve tarih yasalarıyla uyumlu hale getirdiler ve dolayısıyla başarılı oldular. Onların aksine Platon'dan Thomas Moor'a dek bütün idealistler ve ütopyacılar[42], Auguste Comte, Saint Simon, Proudhon[43], Russel ve Sartre[44] gibi birçok modern ıslahatçı ve çeşitli felsefî, sosyal, siyasî ve ekonomik ekollere mensup şahsiyetler, toplum kanunlarını tanımadan evlerinde oturup kitaplarda ve hayal dünyalarında, gerçekleşmesi imkansız "Erdemli ve Kutsal Şehir"ler[45] kurguladılar ve en iyi toplumları inşa ettiler. Platon şöyle demiştir: "Benim ideal şehir kanunlarım yeryüzünde uygu-

[42] Marks'ın, çağdaşı ve daha önce yaşamış olan hayalperest sosyalistlere verdiği addır.

[43] G. Gurvitch: Les Precurseurs de la Sosyologie

[44] Çağdaş büyük dâhi Jean Paul Sartre'ın birkaç yıl önce Paris'in Saint Germain des Pres caddesindeki kafelerin birinde geliştirdiği egzistansiyalist halk anlayışı, kitleler arasında özellikle gençler üzerinde çirkin sonuçlar ve yıkıcı etkiler göstermiş, bundan dolayı büyük bir nefrete yol açmıştır. Onun gibi bir sosyoloji düşünürü, insanları ve zamanı tanımadan nasıl onları yönlendirecek bir program ortaya koyabilir? Bizzat kendi itirafıyla bu program sadece başarısız olmakla kalmamış, aynı zamanda olumsuz bir sonuç doğurmuş ve onun hidayet öğretisi sapıklıkla sonuçlanmıştır.

Diyeceksiniz ki son iki asrın sosyologları olan bu kişiler toplumu nasıl tanımazlar? Fisagor'un ifadesiyle onları "sosyolojiyi sevenler" diye adlandırmak lazım. Günümüz sosyolojisi Aristo, Lusiyos ve Demokrat zamanının tabiat ilimleriyle aynı merhaledendir. Aristo'nun "Tabiiyat"ı 2300 yıl önce insanların bu alandaki ilmî kitabıydı ama Aristo tabiatı tanımıyordu.

[45] "La Sainte Cite" (Kutsal Şehir), 19. yüzyılda College de France'ın hocası olan Jean Isoule'un meşhur kitabının adıdır. Üç ciltir. Eflatun, Tomas Moore ve diğerlerinin "Faziletli Şehir"lerine karşı, bu çağda Avrupa'yı kaplayan ve ahlakî ilkeleri sarsan materyalist ve determinist felsefelere ve bilimcilik ruhuna saldırmış ve dine dayalı ahlakı savunmuştur. Ben HŞ. 1340 yılında babama Paris'ten gönderdiğim bir mektupta onu ve kitabını kısaca tanıttım. Mektup, bu kitabın "İyimserlik ve Kötümserlik" bölümünün tercümesiyle birlikte "Astan-i Kuds" dergisinde aynı yıl yayımlanmıştır.

lanamaz. Onlar ancak göklerde uygulanacaktır." Peygamberler toplumun yapısıyla ilgili kanunları bizzat icat etmediler. Onlar sadece bu kanunları keşfettiler ve tıpkı keşfettiği botanik kanunlarına göre ağaç dikip yetiştiren bahçıvan gibi eğitici mesajlarını bu kanunlara göre hayata geçirdiler.

Soru: Peygamberler bu yönüyle bazı toplum ıslahatçılarıyla karşılaştırılabilir mi?

Cevap: Evet, peygamberlerin, toplumda ıslah edici değişimler yapan ve zafere ulaşan herkesle hem ortak hem de farklı yönleri vardır.

Soru: Biz kahraman kelimesinden ne anlamalıyız?

Cevap: Son iki asrın Carliyle ve Emerson gibi, (genel anlamda) Nazizm ve faşizm yanlısı düşünürleri, tarihin kahramanlar tarafından oluşturulduğuna inanmaktadırlar. Mesela İkinci Dünya Savaşı'nı anlamak istiyorsak sadece Hitler'i tanımamız yeterlidir. Ayrıca Alman milletini, onun ruhsal yapısını, fikirlerini, geçmişini ve 20. yüzyılı tanımamıza gerek yoktur. Çünkü Hitler 18. yüzyılda da ortaya çıksaydı yine Nazizm meydana gelirdi. Aynı şekilde Napolyon, miladî ikinci asırda ortaya çıksaydı, yine de Napolyon'un gerçekleştirdiği olaylar o asırda meydana gelirdi. Bundan dolayı tarihi oluşturanlar, halk, tarih ve toplum kanunları, Kur'an'ın ifadesiyle "insanlar" ve "sünnetullah" değil, Napolyon, Muhammed, İsa, Gandi ve Cengiz gibi kahramanlardır. İnançlar ve insanlar sadece bu kahramanların araçlarıydı.

Soru: Bunlar siyasî işler hakkında düşünülebilir ama peygamberler, dinlerin, toplumun ve tarihin tek kaynağıdırlar.

Cevap: Arz ettiğim gibi, onlar yaratma kaynağı değil, keşfetme kaynağıdırlar. Bahçedeki bitkileri mühendis yaratmamıştır. Mühendis sadece bitkileri botanik kanunlarına göre yetiştirip bir bahçe meydana getirmiştir. Gerçekte bahçeyi oluşturan, doğal kanunlardır; mühendisin fonksiyonu yönlendirip yetiştirmekten ibarettir. Peygamberler, sünnetullah dediğimiz tarih ve toplum kanunlarını tanıyıp kendi amaçları doğrultusunda kullanan "insan bahçıvanları"dır.

Soru: Toplum bireyleri arasında bu kanunları herkesten önce bulan kimseye kahraman denebilir mi?

Cevap: Biz tarihte kahraman ve dâhilerin varlığına inanıyoruz ama sıfırdan icat ettiklerine değil, sadece rehberlik ettiklerine inanıyoruz.

"Allah'ın önceki toplumlara uygulanan kanunu budur. Allah'ın kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın." (33/Ahzab Suresi 62) Yani gelecekte de böyle olacaktır. Allah'ın iradesi ve dilemesi[46], onun bütün yaratıklarına yerleştirdiği kanunlar anlamına gelir. Bu kanunlar hiçbir zaman, hiçbir şekilde değişmez.

Soru: "Her toplum, bağrından çıkacak yeni toplumun varoluş şartlarını kendi içinde hazırlar." sözü, acaba "tez-antitez-sentez" ilişkisine uygun mudur?

Cevap: Evet, tamamen uygundur. Fakat bana göre, metotta farklılık olmasa da açıklamada bazı yönlerden farklılık olabilir. Diyalektiğin üç esası, tarihin seyrindeki genel ahengi gösterir[47]. Fakat genellikle Marksistlerin bu konuda düştükleri hata, bu üç esasa dayanarak yaptıkları sosyal ve tarihsel mesele analizlerinin yanlış ve saçma olmasına sebep olur. Diyalektiğin üç esasını tarih veya toplumun belli bir zamanında gerçekleşen özel olaylara uygulamak istemelerinin nedeni budur. Bu imkansızdır. Çünkü sadece tarihin genel seyri ve toplumların ve medeniyetlerin hareketindeki genel uyum bu üç ilkeyle açıklanabilir. (Çağımızın ünlü Fransız düşünür ve matematikçisi Chevartz'ın, Birleşik Sosyalistler Partisi PSU tarafından 1961'de Paris'te dü-

[46] İlahî dileme burada kelimenin Katolik anlamıyla "providence"nin tercümesidir. Yani Allah dilerse hava sıcaklığında hiçbir değişiklik olmadan rüzgar gönderir, bulut olmadan yağmur yağdırır. Eğer isterse bir toplumu beka için gerekli olan tüm etkenlere, yetenek ve liyakate sahip olmasına rağmen yok eder veya tam aksine bu niteliklere sahip olmayan bir toplumu korur. Ama İslam'a göre Allah, her değişim için belirlediği kanunlara ve şartlara aykırı olarak dilemez. Hadiste belirtildiği gibi *"Allah, işleri sebeplerine aykırı olarak gerçekleştirmekten uzak durur."*

[47] Merhum Şeriati'nin kullandığı diyalektik kavramı, Marks'ın kavramından farklıdır. (Derleyen)

zenlenen Marksist Düşüncenin Yeniden Yapılandırılması adlı konferans oturumlarında yaptığı konuşmadan.)

Aşağıdaki ayet, tam olarak toplumda barışın korunması için savaşın gerekliliğine işaret ediyor ve 19. yüzyıl sosyologlarının, örneğin Spencer'in *"Principles of Sociology"* adlı kitabında, sosyolojiyi Darvinizm ilkeleriyle uyumlu hale getirme çalışmalarını teyit ediyor. Açıkça, savaşın hem sünnetullahın devamı hem de toplumun gelişim motoru olduğunu bildiriyor:

"Kendilerine karşı savaş açılanlara zulme uğramaları sebebiyle savaşma izni verildi. ...Allah insanların bir kısmını diğerleriyle savmasaydı, içinde Allah'ın adı çokça anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler kesinlikle yerle bir edilirdi. Ant olsun ki Allah, kendisine yardım edene mutlaka yardım edecektir. Doğrusu Allah kuvvetlidir, güçlüdür." (22/Hac Suresi 39,40)

Bundan dolayı iyi veya kötü, ileri veya geri her türlü değişim, belli bir sabit kanuna göre gerçekleşir. Ayrıca tarihin motoru, toplum ve zamandaki hareketin temel faktörleri insanlardır. (Kitle, halk anlamında insanlar. Yani bütün sosyal sınıf, ayrım ve ayrıcalık şekillerinden uzak olan halk.) İslam'ın buradaki muhatabı, seçkinler, elitler, aristokratlar, soylular, kahramanlar, düşünürler, aydınlar, işçiler, süpermenler, Saint Simon'un özel tabiriyle "sanayi insanları sınıfı" veya filozoflar, alimler, zahitler, din adamları, daha tercihe şayan ifadeyle Doğulular, Batılılar, beyaz ırk, Aryalılar veya Prof. Aleksis Carel'in deyişiyle "temiz kanlılar"[48] ve çeşitli sosyal, siyasal, ekonomik ve tarihî ekollerin dayandığı yapay sınıflandırmalar değildir.

Tarihin akışını, toplumda ve insanda geçerli olan kanunlara göre insanlar belirler. Her türlü değişim, insanların irade, eğilim, huy, tutum ve davranışlarının sonucudur. Her birinin, belirli değişmez kanunlara göre, tarih ve toplum üzerinde kesin etkisi

[48] Bu terimi, Profesör Aleksis Carel'in felsefesi için ben önerdim. Yoksa onun yazıları içinde böyle bir tabir bulunmaz. Onun iyileştirme projesini açıklamak için bu terimi kendim ihdas ettim. (Bkz. *"İnsan Denen Meçhul"* ve *"Hayatın Üçüncü Yolu"*. Her iki kitabı da Farsçaya Dr. Debirî tercüme etmiştir.)

ve yansıması vardır. Bir formülle ifade edecek olursak "İnsanlar+sünnetullah= toplumun yapısı+tarihin motoru".

"Onlar geçmiş bir topluluktur. Onların kazanmış oldukları kendilerine, sizin kazanmış olduklarınız ise size aittir. Siz onların yapmış olduklarından sorumlu tutulmayacaksınız." (2/Bakara Suresi 134)

"İnsanın kendi çalışmasından başka bir şeyi yoktur." (53/Necm Suresi 39)

"Herkes kendi yaptıklarından sorumlu tutulacaktır." (74/Müddessir 38)

Sadece fertler değil, toplum da böyledir:

"Allah, bir halkın içinde bulunduğu durumu, o halkın bireyleri kendilerini değiştirmedikçe asla değiştirmez." (13/Rad Suresi 11)

Burada ilahî dilemenin Katolik anlatımı ile İslamî anlatımı arasındaki fark açıkça görülmektedir. Toplumun değişimi, Allah'ın dilemesinin değil, toplumun kendi ruhsal ve ahlakî değişiminin sonucudur. Allah'ın dilemesi denilen şey işte budur. Aynı zamanda bu, onun kanunlarından biridir.[49] Ayrıca bu ayette bir başka mesele daha söz konusudur; o da psikolojik faktörün toplum ve tarihteki rolüdür. Birçok insan biliminin ana ekseninin psikoloji olduğunu kabul eden, işte bu büyük ekoldür. Fakat görüldüğü gibi burada sosyal psikolojiden söz edilmektedir.[50] Sünnetin tam anlamını öğrenmek için Kur'an'daki sünnet ve ayet kelimelerine bakınız.

49 Ben otomobilimi motorun mekanizmasına (kanunlar) aykırı olarak sürersem hem motorda bulunan sistemin kurallarına hem de onu üretenin isteğine (dileme) aykırı davranmış olurum. Çünkü motoru üretenin isteği, motora konulan ilişkiler ve kanunlardan ibarettir. Kendime zarar verdiğimde, kanımı kirlettiğimde, vücuduma besin almadığımda, sağlığımı gözetmediğimde ve intihar ederek kendi hayatıma son verdiğimde niçin İslam'a göre günah işlemiş oluyorum? Çünkü ruhumdaki ve bedenimdeki ruhsal ve fizyolojik kanunlarla aynı manaya gelen İslamî anlamdaki "ilahî dileme"ye aykırı davranmış olurum.

50 Sosyal psikoloji, milletler ve topluluklar psikolojisi, sosyal sınıflar ve toplumsal gruplar, psikolojinin araştırma alanına giren sosyoloji dallarıdır. Gabriel

8. İnsanın Dikkati Tabiat Düzenine ve Onun Sırlarına Çekilir

Çok genel bir sınıflandırmaya göre dünyada iki düşünce metodu vardır: Birincisi, tümeller, soyutlar, kategoriler ve aklî ve teorik konularla ilgilenir.

Bu metodu kullanan düşünür, tecrübeye, tikelleri incelemeye, tabiatı tanımaya ve laboratuvara ihtiyaç duymaz. Oturup varlık hakkında düşünür, insan mantığında ve soyut düşüncede bulunan kanunları keşfeder ve tabiata yaklaşmadan veya tabiat içinde araştırma yapmadan dünyayı bu kanunlara göre inceler. Aristo derki: Asıl olan tümellerdir. Tek tek insanları ve ırkları incelemeye gerek yoktur. Aksine o, zihniyle insan fertlerini doğrudan incelemeksizin tümellerin apaçık gerçekler ve insanın konuşan bir hayvan olduğunu kesin olarak bilir.

Verdiğim örneğe dikkat ederseniz Orta Çağ ile Yeni Çağ arasındaki farkı daha iyi anlarsınız. Çünkü Yeni Çağ, tümeller hakkında düşünmeye karşı tabiatı, varlığı ve duyulur tikelleri inceleme metoduyla ortaya çıkar ve yeni medeniyet bu metodu değiştirerek varlık gösterir.

Tümeller üzerinde çalışan ve tikelleri tümellere dayanarak sezen eski filozof, göğün ne olduğunu tanımaya yanaşmaz. Acaba uzay boş mu yoksa hava ile mi doludur? Çeşitli gazlardan mı oluşmaktadır? Cansız bir varlık mıdır? Yeryüzündeki varlıklarla aynı türden midir, yoksa apayrı bir tür müdür? Gökyüzünü deneysel olarak tetkik etmeye, mekiğe binip göğü izlemeye ve oradan gelen ışığı incelemeye gerek yoktur. Biz gökyüzü diye bir şeyin olup olmadığını, varsa da ne olduğunu bilemeyiz. Fakat biz işaret edilen son noktanın yokluk değil, varlık olduğunu biliyoruz. Yani burada oturup "o" dediğimizde ve gökyüzüne işaret ettiği-

Tarde, Tain, Henrico Formy, Lui Mabrouse ve Italiai gibi bazı büyük sosyologlar, sosyal değişimin temelinin bireysel ve kolektif psikoloji olduğu görüşündedirler. Ekonomi, ırk, doğal coğrafya, din, irade veya tesadüf gibi diğer meseleleri toplumların ekseni, alt yapısı ve motoru sayan kimseler de bunları kesinlikle sebep veya yakın sebep kabul etmektedirler. Sonuç itibariyle psikolojik etken bu ekollerde de yakın sebep sayılmıştır.

mizde gösterdiğimiz bu son noktanın varlık olması gerekir. Biz yokluğu gösterebilir miyiz? Hayır. Kesinlikle yokluk gösterilemez. Gökyüzüne işaret edebildiğimize göre o vardır. Bir şeye işaret edebilmemiz için onun yönünün olması gerekir. Yoklukta ise yön mevcut değildir. Böylece yerimizden bile kıpırdamadan astronomi yasalarından birini keşfetmiş olduk. Orta Çağ niçin Orta Çağ oldu? Niçin insan bin yıl yerinde saydı? Çünkü devamlı oturup düşündü, mantık üretti, akıl yürüttü ve bu şekilde kanunları keşfetti, daha doğrusu yarattı! Konuya dönelim: Peki şimdi gökyüzü var mıdır, onun varlığı maddeden midir? Evet. İşaret edilen şey anlam olamaz. Çünkü anlam, işaret ile elde edilmez. Niçin? Çünkü akıl, ruh, irade, nefret, iftihar ve melek gösterilemez. Bu durumda iki ilke ortaya konmuş olur: Birincisi, gök vardır; ikincisi, gök maddeden yapılmıştır.

Başka bir ilke: Acaba yerin maddesi ile aynı cinsten midir, yoksa başka cinsten midir? Cevabı şudur: Bildiğimiz gibi gök, birbiri üzerinde dönen çeşitli katmanlardan oluşmuştur. Tıpkı soğan gibi her birisi bir gezegeni teşkil eden çeşitli katmanları vardır. Bunlar birbirleri üzerinde milyarlarca yıldır devamlı olarak dönmektedirler. Bizler bu yerküre maddesinin sürekli olup bozulduğunu, ayrışıp birleştiğini ve aşındığını görüyoruz. Bundan dolayı göğün maddesi eğer yerin maddesiyle aynı cinsten olsaydı aşınır ve bir süre sonra yok olup giderdi. Buradan onun, yerin maddesiyle aynı cinsten olmadığı anlaşılıyor. Peki nasıldır? Bildiğimiz şu dört unsurdan meydana gelmiş değil, bilakis basittir. Basit olan şey parçalanmaz. Buna göre göğün katmanları maddîdir ama yeryüzününkiyle aynı maddeden değil, belki tek unsurlu ve basit bir maddedir. Meselenin ne kadar aydınlığa kavuştuğunu görüyor musunuz? Gök hem vardır hem manevî ve soyut değil, maddedir hem basittir hem de bu toprağın cinsinden değildir.

Bu, zihinsel ve aklî araştırma metodudur. Orta Çağ'da yapılan işte buydu. Bu bakımdan Orta Çağ'ın başından sonuna kadar geçen bin yıllık süre zarfında insanlığa yeni bir şey sunulmamıştır. Halbuki iki asır sonra ne kadar hızlı yeni buluşların ya-

pıldığını, yeni çözüm yollarının bulunduğunu ve yeni meselelerin ortaya konduğunu görüyoruz. Kur'an da tamamen tikellerle, duyulur şeylerle, yiyecekle, deveyle, yeryüzüyle, geçmişin izleriyle, yıldızlarla, zeytinle, bitkiyle ve kalemle ilgilenmiştir. Kur'an'ın ant içtiği şeyler, bütünüyle maddî, hissedilir ve gerçek nesnelerdir.[51] Kur'an, aslâ cevhere, ideaya, surete, akla ve ruha ant içmez; aksine güneşe, gündüze, geceye, şafağa, kaleme, zeytine, ant içer. Ruh üzerinde değil, madde üzerinde düşünün; heyula, suret, Tanrı ve meleklerin cinsiyeti, cevher ve araz ile değil, yiyecek, eşek ve deve ile ilgilenin, der. *"Yiyeceğine ve içeceğine bak, bozulmamış; eşeğine de bak."* (2/Bakara Suresi 259). Yükseklerden aşağıya in, Sokrat'ın deyişiyle, ilmi gökten yere indir: *"Yeryüzünü gezin de yalancıların sonunun nasıl olduğuna bir bakın."* (3/Ali İmran Suresi 137). Yeryüzünde gezin. Eflatun gibi toplumun ve sosyolojinin ne olduğunu düşünmeyin. Gidin, gezin, toplumu görün ve kötü iş yapanların sonunu inceleyin. (Somut, duyusal ve deneysel metot.) Sosyal kanunları akıl ve zihin yoluyla bulmaya çalışmayın. *"Devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine ve yerin nasıl yayıldığına bakmazlar mı?"* (88/Gaşiye Suresi 17-20). Ayetlere bakın. Kur'an terminolojisinde "ayet", çoğunlukla doğal olaylara (phenomenes) ve sosyal olgulara (faits) denir.[52] İslam, duyulur nesneler, maddî varlıklar ve tikeller üzerinde inceleme yapmaya yönelttiği, tümeller üzerinde düşünmekten sakındırdığı halde, İslam toplumunun 3. veya 4. asırdaki Yunancılığı, maalesef bu tür düşünce metodunun unutulup Yunan düşünce metodunun benimsenmesine sebep oldu.

51 Muhammed Taki Şeriati'nin "Yeni Tefsir"i.

52 Sayın hocam Profesör J. Berque, sosyolojideki "fait" kelimesini vâkı/olgu diye tercüme etmiştir. Nitekim "Ve emmel vâkı" tabirinde vâkı kelimesi mana ve kullanım alanı bakımından fait ile çok yakın anlamda kullanılmıştır. Dr. Muhammed Ali Kardan, Durkheim'in "Regles de la Methode" kitabının tercümesinde onu vakıa diye tercüme etmiştir ki kelimenin asıl anlamından oldukça uzaktır. Vâkı ve vâkıa kelimeleri, birbirinden vâkıiyet ve hadise kelimeleri kadar uzaktır.

Yunan düşünce metodunu İslam toplumunda yaygınlaştıran İbni Sina ve benzeri düşünürler, İslam'a büyük hizmette bulundular ama ıslahat yapamadılar. Zira topluma hizmet eden ile toplumu ıslah eden arasında büyük fark vardır. Bunlar, İslam medeniyetini zenginleştirmek ve toplumu geçmişin büyük düşünce ekolleriyle tanıştırmakla hizmet ettiler ve ona büyük katkıda bulundular fakat bu hizmetler doğruya yöneltme ve ıslah etme yolunda değildi. Her ıslahat hizmettir ama her hizmet ıslahat değildir. Pastör insanlığa hizmet etmiş biridir ama ıslahatçı değildir. İsa ve Muhammed ise hem toplumu ıslah etmiş hem de onlara hizmette bulunmuştur.

İlimler ve modern medeniyet, gelişmesini ve yaygınlaşmasını, düşünme metodunu değiştiren yani bilginleri duyulur varlıklar ve tikeller hakkında araştırma ve inceleme yapmaya, deney ve gözleme teşvik eden Francis Bacon, Roger Bacon ve Descartes gibi adamların çalışmalarına borçludur. Descartes'e "Hangi kitabı inceliyorsun?" diye sorarlar. Bir hayvan leşini göstererek "Bu kitabı!" der. Bu, "Deveye bakın!" diyen açık Kur'an emrinden başka bir şey midir? Ne yazık ki çoğu İslam aliminin Yunancı kafası, Kur'an'ı, hatta onun muhkem ayetlerini açıklama ve anlamlandırmada tuhaf bir maharet geliştirmişti. Kur'an'ın açık emirlerini iki kısma ayırdılar:

Yapılması zorunlu olan inşaî emir: "Namazı kılın, zekatı verin."

Yapılması zorunlu olmayan irşadî emir: "Yeryüzünde gezin ve kötülük yapanların sonunun nasıl olduğuna bakın." Çünkü burada amaçlanan şey, emredilen şeyin değerini ve önemini anlatmaktır! İşte bu düşünme tarzından dolayı bugün biz, inşaî değil, irşadî olduğu gerekçesiyle ilimle uğraşmadan ilmin önemini anlatan konuşmalar yapıyor, kitaplar yazıyoruz. Aydın edasıyla yapılan bu çarpık yorumlar, Müslümanların gerilemesinde, İslam'ın saptırılmasında ve günümüz toplumunun cehalet ve mutsuzluğunda Moğol saldırısından binlerce kez daha çok etkili olmuştur.

Dediğim gibi, eski dinlerde ilim öğreniliyordu, ama bu sadece din ve dini yorumlamak için yapılıyordu. Meselâ Asurlular, Sü-

merler ve Babilliler astronomi biliyorlar ve gökyüzünü inceliyorlardı. Fakat amaçları, ilmî açıdan tanımaları gereken doğal bir şeyi incelemek değil, dinî ihtiyaçlarını gidermekti. Takvim için, ibadet ve dinî tören vakitlerini belirlemek içindi. Mısırlılar, ressamlık, heykeltıraşlık, mimari ve mumyalama gibi sanat ve sanayi dallarını tanrı heykeli yapmak, mezar inşa edip süslemek ve ölünün cesedini korumak için öğreniyorlardı. Ayrıca belirttiğim gibi, eski felsefelerde tümellere ve soyut konulara önem veriliyordu. Mesela, biliyoruz ki Allah birdir ve basittir. Fakat bir kula öfkelendiğinde bu öfke kesinlikle O'nun varlığında (günahın meydana gelişinden sonra) ortaya çıkar. Bu öfke önce yoktu. O halde, böyle bir durum, ezelî olan Allah'ta nasıl oluşur? O zaman varlığı bir ve basit olan Tanrı'nın hem "ezelî" hem de "sonradan meydana gelmiş" olan iki zıt sıfatı vardır. Bu iki zıt sıfat bir araya gelemez. Öyleyse kendi kendimize icat ettiğimiz bu çelişkiyi izah etmek için farklı bir teori geliştirmemiz gerekir. O halde Tanrı'nın halleri ve sıfatları, zatına dahildir.[53] Bütün Orta Çağ Avrupası'nı ve İslam dünyasını meşgul eden bu meselelerin araştırılması, insanı fikrî, zihinsel ve teorik bakımdan çok güçlendirmiş; fakat ilim, medeniyet, tabiat kanunlarının keşfi ve gerçek bilginin yayılması bakımından gerilemesine sebep olmuştur.

İlk dönem İslam'ında ne ile ilgilenilmesi önerilmiştir? Tikel meseleler üzerinde düşünmeyle ilgilenme. Kur'an'da bu düşünceyi destekleyici bir kanıt olarak aklıma gelen şey, tekrarlanan "akledin, düşünün" emirleridir. Ama hiçbir yerinde "akıl" kelimesi, "Akıl hakkında düşünün." ve "Akıl nedir?" cümleleri geçmez. Yani özel olarak akıl maddî midir yoksa manevî midir, insan zatının bir parçası mıdır yoksa araz mıdır, dışsal mıdır yoksa içsel midir, fanî midir yoksa bakî midir, ezelî midir, ebedî midir, hâdis midir, kadim midir gibi tuhaf konuları düşünmeyin ve aklın ne olduğuyla ilgilenmeyin. Sadece akledin, aklı kullanın. Ni-

53 Farsça metinde geçen "coz zâteş" ibaresi, "coz" kelimesinin hemzeli veya hemzesiz okunmasına göre iki zıt anlama gelebilmektedir. Birincisinde "zatına dahil", ikincisinde "zatının dışında" anlamına gelir. Aslında bu konudaki tartışmada her iki görüş de iddia edilmiştir. (Çev.)

tekim bugün biz fizik biliminde maddenin ve enerjinin hakikatiyle, psikolojide ruhun hakikatiyle ilgilenmiyoruz. Yalnızca ruhun, maddenin ve enerjinin etkilerini inceliyoruz.

9. İnsanın İçgüdülerinin ve Arzularının Kabul Edilmesi

Ben, Andre Gide'nin, Avrupa'da din tarafından kendisi için örülen ve onu her şeyden, tüm arzularından ve maddî dünyanın bütün nimetlerinden yoksun bırakmak isteyen zindandan kendisini nasıl kurtardığını, *"Yeryüzü Nimetleri"* ve *"Yeni Nimetler"*'i[54] nasıl yazdığını ve daha sonra nasıl "Ben, herkesi bu dar züht zindanlarından kurtarmak, arzuları serbest bırakmak ve nerede olursa olsun her arzunun gerçekleşmesini sağlamak için geldim." diye haykırdığını anlatmıştım. Andre Gide'nin bu isyanı, bütün dinlerin dayandığı temel öğretiye, insanın eğilim ve isteklerinin horlanmasına, bedensel ve maddî güzelliklerin manevî, ruhsal ve uhrevî güzelliklere feda edilmesi çağrısına karşıydı. Kur'an terminolojisinde mal ve servet, "hayır ve maruf" olarak kabul edilir.[55] Ama biz, eski mistik dinlerin etkisi altında kalarak bunları pis ve murdar diye niteliyoruz.

"De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı süsleri ve temiz yiyecekleri kim yasaklıyor?" (7/Araf Suresi 32). Ayetin devamında ise şöyle buyuruyor: "Bunlar, dünya hayatında inananların da hakkıdır; ama kıyamet gününde yalnızca onların olacaktır."

Hac günlerinde güzel elbise giymeyi ve et yemeyi haram sayanları şiddetle reddediyor ve açık bir dille yemeyi ve içmeyi emrediyor. (7/Araf Suresi 31). Bütün bunlar, İslam'ın, insanın maddî ihtiyaçlarına ve arzularına önem verdiğini ve onları resmen tanıdığını gösteriyor. Hatta çoğu dünya dininin benimsediği züht ve dünya-

[54] *"Les Nourritures Terrestres"* ve *"Les Nouvelles"* Andre Gide'nin iki kitabıdır. "İçini yemekten arındır ki marifet nurunu göresin" diyen papazların zahidane ve arifane nasihatlerine, yeryüzünün maddî nimetlerinin aşağılanmasına ve manevî nimetlerin tavsiye edilmesine karşı bu kitabı yazıyor ve adını da "Yeryüzü Nimetleri" koyuyor. Kendi itirafıyla, hem fikri hem de kitap adını Kur'an'dan alıyor.

[55] *"Dedi ki: Bana mal sevdirildi."* (38/Sad Suresi 32)

dan el etek çekmeye karşı, insanın içgüdü ve eğilimlerini gerçekleştirmesi yönünde açık emir veriyor. Kısas ilkesi, makul intikam duygusunun yatıştırılması için savaşa izin verilmesi, hayatı sürdürme mücadelesi, boşanma, birden fazla kadınla evlilik[56], yoksulluğun kınanması, fertlere "isyan etme izni"nin verilmesi, düşmana ve zalime karşı mücadele hakkı vs. bu kapsamdadır.

10. Yabancı Milletlerin ve Dinlerin Haklarının Tanınması

"Allah, dininizden dolayı sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara adil davranmanızı engellemez. Çünkü Allah adil davrananları sever." (60/Mümtehine Suresi 8)

Burada çeşitli dinlerin bir arada uyum içinde yaşamasını ilan ediyor. Yani İslam karşıtları ve azınlıklar eğer size din savaşı ilan etmezler, size baskı yapmazlar ve sizi yurdunuzdan çıkarmazlarsa, Allah, sizin onlara iyi ve adaletli davranmanızı yasaklamaz. Yani dinî azınlıkların ve İslam muhaliflerinin, İslam toplumunda insan haklarından yararlanmalarına izin verir. Biz, en iyi ve en güzel kiliselerin, İslam ülkelerinde ve İslam'ın zirvede olduğu dönemlerde inşa edildiğini görüyoruz. Harun Reşid zamanından itibaren Müslümanların hazinesinden belli bir miktar

[56] Birden fazla kadınla evlilik meselesi, İslam'da özel bir şekilde gündeme getirilmiştir. Bunun caizliği, iki, üç, veya dört kadın arasında adaleti sağlama şartına bağlanmıştır. Öte yandan adaleti sağlama imkanını da reddetmiştir. Neticede, şart koşulan şey, imkansız bir şart olur. Bu, gerçekte çok kadınla evlenmenin normal ve doğal durumlarda reddedilmesi demektir.

"Eğer yetim kızlar hakkında adil davranamamaktan korkacak olursanız, hoşunuza giden kadınlar ile ikiye, üçe veya dörde kadar evlenin. Eğer onlar hakkında da adil davranamamaktan korkacak olursanız biriyle veya sahip olduğunuz cariye ile yetinin. Çünkü bu, haksızlık etmemeniz için en uygun yoldur." (4/Nisa Suresi 3)

"Ne kadar çabalarsanız çabalayın, yine de kadınlar arasında adil davranamazsınız. O halde tamamen biriyle ilgilenip diğerini askıda bırakmayın." Her iki ayette de önemli olan, birden fazla kadınla evliliğin yetimler meselesinin gündeme geldiği sırada söz konusu edilmiş olmasıdır. İşte bu nokta, İslam'daki çok evliliğin felsefesini değiştiriyor. Yani bireysel ve cinsel manasını ondan alıyor ve ona sosyal, ekonomik ve ahlakî anlam kazandırıyor.

para, Hıristiyanlığın Filistin'deki kutsal dinî mekanlarının tamir ve korunması için ayrılmıştı. Yani başka bir dinin dinî mekanları, Müslümanların parasıyla inşa ve tamir ediliyordu. Bu İslamî bir görevdir. Zekatın harcanması gereken yerlerden biri de kalpleri İslam'a ısındırılacak olan kimselerdir. Yani İslamî bir vergi olan ve din kanalıyla alınan zekatın harcanması istenen yerlerden biri de İslam karşıtlarına malî yardımdır.

"Allah, ancak sizinle dininizden dolayı savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanıza yardımcı olanları dost edinmenizi yasaklar. Onları dost edinenler işte onlar zalimlerdir."
(60/Mümtehine Suresi 9)

İyi davranılmaması gerekenler kimlerdir? Size direnen, sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve bu hususta düşmanlarınızla iş birliği yapan kimseler; işte bunları dost edinmemelisiniz. Fikir düşmanlarını değil, savaş halindeki düşmanları, sizinle savaşan ve sizi yok etmeye çalışan düşmanları. Biz azınlıklar tarihinde Yahudilerin miladî 70 yılında yurtlarından sürgün edildiğini[57] ve dünyanın her noktasına dağıtıldığını görüyoruz. Artık bir vatanları ve hükümetleri yoktur. Bu azınlıklar İslam ülkelerinde de bulunuyordu. Birkaç yıl önce Kuzey Afrika krizinde öldürülen sosyalist parti üyesi bir Fransız –Gie Moule– şöyle diyor:

"Yahudilik, bir azınlık olmasına ve İslam ülkelerinde etkinliğini sürdürmesine rağmen yaşamaya devam ediyordu. Yahudiler asla azınlık olduklarını hissetmediler ve ırkçı bir hareket başlatma, bir yerde toplanma, kendi devletlerini kurma ve İslam ülkelerinde Yahudi dini ve ırkına dayalı bir harekete kalkışma gereği duymadılar. Niçin? Çünkü bu ülkelerde özgür ve dağınık oldukları için kendi ülkelerindeymiş gibi yaşayıp ticaret yapabiliyor ve bütün insan haklarından yararlanabiliyorlardı."[58]

[57] Yahudiler, Roma'nın himayesi altında oldukları miladî 70 yılında ayaklanıyorlar. Fakat imparatorun oğlu Titus, Yeruşalim'de katliam yapıyor ve Yahudileri daimi bir dağınıklığa mahkum ediyor.

[58] Bin Bella'nın tarım bakanı olan Cezayirli Müslüman Marksist düşünür Ömer

Biz şu an bile Meşhed şehrinde, en katı dinî ve İslamî ruhun egemen olduğu pazarda Yahudi azınlığın bu mutaassıp dinî topluma rağmen serbestçe ekonomik ve ahlakî hayatlarını sürdürdüklerini ve hiçbir zaman bir yerde toplanma ihtiyacı hissetmediklerini görüyoruz. Siyonizm, Avrupa'nın kendi ulusal hareketlerini başlatması ve Yahudileri aşağılamasıyla birlikte başlıyor. İşte o zaman Yahudiler bağımsız bir vatanın gerekli olduğunu hissediyorlar.[59]

İslam, Müslümanlara kendi dinlerini tebliğ etme görevini yüklediği halde hiçbir azınlığı kendi din ve düşüncesini yaymaktan vazgeçmeye zorlamamıştır. Azınlıkların haklarına her zaman saygı göstermiştir. Burada İbni Hişam'ın Siret'indeki bir kıssayı hatırladım: "Bir grup Hıristiyan, Peygamber'i ziyarete geldiklerinde, o, abasını yaydı ve onları üzerine oturttu." Bizim zamanımızla o zaman arasında ne kadar anlayış farkı olduğunu görün. Peygamber'in hayatı hakkında okuduğum bir başka hikaye beni son derece şaşırttı: Yurdunda en güçlü siyasî şahsiyet olan ve bu maddi güce ek olarak kendinde büyük manevî kudret gören, en güçsüz olduğu ve henüz Mekke'yi bile fethedemediği bir zamanda ruhsal açıdan güçlü ve korkusuz bir şekilde İran ve Roma imparatorlarına mektup yazarak, onları İslam'ı kabul etmeye yahut en azından dinini halklar arasında tebliğ etmesi için yolundan çekilmeye çağıran, sadece Medine'yi elinde bulundurduğu halde, dünyadaki iki büyük imparator karşısında ruhsal güçlülüğünden dolayı kendini bağımsız bir şahsiyet ve ma-

Uzgan'ın naklettiğine göre o, Fransızca yazdığı "*Le Meilleur Combat*" (En Üstün Cihat) kitabının adını "En üstün cihat, zalim sultanın karşısında hakkı söylemektir." hadisinden almıştır.

[59] Günümüzde acımasız bir faşist ve ırkçı harekete dönüşen Siyonizm, Avrupa'da Yahudi düşmanı papazlarca Yahudileri Hz. İsa'nın katilleri olarak damgalayan, onlara sürekli hakaret ve işkence eden, katliam yapan, altı milyon Yahudiyi Hitler'in gaz ocaklarında yakan, 1900 yıl boyunca Yahudileri Yunanlılar eliyle katleden, azarlayan, işkence eden ve sürgüne yollayan "Antisemitizm" (Yahudi düşmanlığı) hareketinin düşünce ve eğilimlerine karşı bir tepkidir.

kam sayan, mektubunda kendi adını bu imparatorların adlarından önce yazan, kurduğu ekonomik yapıyla Büyük Fransız Devrimi, sosyalist akımlar ve hümanist edebiyattan iki yüzyıl sonrasını bile şaşırtan, 7. yüzyılda dünyada İslam adıyla bir hükümet, ahlak ve davranış sembolü olan, o zamanki halkı, özellikle Sasani dönemi ve o asrın Roma İmparatorluğundaki halkı etkileyen Peygamber'i gözünüzde canlandırın:

Peygamber, Medine'deki Yahudilerin birine, borcuna karşılık zırhını rehin vermişti. Onun vefatından sonra halifeleri, zırh üzerindeki rehni kaldırdılar. Emevilerin son döneminde ve Abbasîler hükümetinde birçok Yahudi ve Hıristiyan alimin hilafet merkezinde büyük bir saygınlığa sahip olduklarını görüyoruz. Özellikle, onların bilginlerinin, Harun Reşit öncülüğündeki dinî toplantılara katıldıklarını ve düzenlenen dinî oturumlarda çeşitli din ve mezhepler konusunda serbestçe tartışmalar yaptıklarını görüyoruz. Bu tartışmalar günümüzde "İhticacat" adı altında bulunmaktadır. Ali bin Ebutalip'in halifeliği döneminde, İslam yargı teşkilatının, Müslümanların halifesini bir Yahudinin yanında oturtup yargıladığına tanık oluyoruz. Bu, İslam toplumunda adalet teşkilatının gücünün en görkemli göstergesidir.[60]

11. Evrim Kanununun Kabul Edilmesi

Son asırlarda birçok insan, evrim kanununu, özellikle "Darvinizm"i dine karşı bir hareket olarak ilan etti. Darvinizm, dine değil, kendisiyle savaşması ve onu mahkum etmesi nedeniyle dindarlara karşıydı. Bu yüzden Darvinizm, anlatıldığı her yerde din karşıtı bir ekol olarak tanıtıldı. Hatta Müslümanlar dahi onu mürtet ilan ettiler. Halbuki Darvin, son dönemin en dindar bilim adamlarındandı ve son derece temiz ve yüce bir dinî ruha sahipti. Bundan dolayı Darvinizm din karşıtı bir ekol olamaz. Çünkü hiç kimse Darvinizmi bizzat Darvin'den daha iyi anlaya-

[60] Seyyid Kutup'un *"İslam'da Sosyal Adalet"* kitabına bakınız. "el-İmam Ali Savtu'l-Adalet el-İnsaniyye", 5 cilt, Dr. George Cordac, Farsça tercümesi Seyyid Hadi Hüsrevşahi'ye ait.

maz. Eğer din ile böyle bir çelişkisi olsaydı, bu çelişkiyi herkesten önce o kavrardı. Mevcut dinî ruh, evrime ters düşer. Niçin? Çünkü dindar insan, kendi dininin, Tanrı'nın dini olması dolayısıyla dünyadaki en üstün gerçek olduğunu düşünür. Bu nedenle var olan şey, en üstün ve değişmez gerçektir. Kendi dininin asıl olduğuna inanan her dindar böyle bir çıkarımda bulunuyor ve ister istemez evrim ve değişime karşı çıkıyor. Bu tür karşı çıkışlar, gerek Avrupa'da, gerek İslam ülkelerinde olsun, topluma dindarların hakim olduğu bütün dönemlerde açıkça görülür. Fakat Kur'an'da bu evrim, çeşitli şekillerde, hem tabiatta hem bitkide hem hayvanda hem insanda[61] hem de bizzat Peygamber'in örnek psikolojisinde söz konusu edilmiştir. Örnek olarak bir Müslüman için insan psikolojisinin en üstün örneğinin Peygamber'in şahsında somutlaştığını söylemek yeterlidir. Yani bir Müslüman, her şeyde ve herkeste tekamül/evrim olacağını kabul etse bile onu Peygamber için geçerli saymaz. Çünkü o noksan değildir ki olgunlaşsın! Sıradan bir Müslümanın inancına göre o, bütün dilleri, bütün sırları ve bütün ilimleri bilir; bu nedenle evrime yer yoktur.

Hatta Peygamber'in yaratılışıyla ilgili rivayetlerde, kainatın yaratılışından önce Peygamber'in nurundan söz edilmekte ve daha sonra kainatın yaratıldığı, ardından Adem'in varlık kazandığı ileri sürülmektedir. Yani Adem yaratıldıktan sonra ona Muhammedî nur hulûl etmiştir/girmiştir. Bundan dolayı Muhammed'in yaratılışı, mucizevî ve gayrimaddî bir yaratılıştır. Halbuki Kur'an'ın tanıttığı Muhammed böyle değildir. O, her zaman daha iyi ve daha olgun olmaya çalışan bir insandır. Kur'an, Peygamber'e şu duayı hiçbir zaman dilinden düşürmemesini emrediyor: "Rabbim! İlmimi artır." Bu ifade içinde şu anlamı barındırır: Evrim, ilmî ve manevî evrim, bizzat Peygamber için dahi geçerlidir. O da gittikçe olgunlaşmaktadır. Bu, Peygamber'in istediği en büyük nimettir. Yoksa "Rabbim, ilmimi artır." ayetinin

[61] Tahran Üniversitesi jeoloji hocası Dr. Sehabi'nin *"Kur'an'da Evrim"* kitabına bakınız.

anlamı bundan başka bir şey midir? Başka bir yerde belirttiğimiz gibi bizzat Peygamber şöyle buyurmuştur: "Rabbim, hayretimi artır." Bu ne demektir? Kim hayret eder? Beyni daha güçlü ve ilmi daha fazla olan kimse hayret eder.

Ben göğe baktığımda, gök benim için gümüş renkli noktaları bulunan güzel bir sahnedir. Hiç hayrete kapılmadan zevk alırım; onun çok sade, berrak ve güzel olduğunu görürüm. Fakat Einstein göğe baktığında büyük bir hayrete kapılır. Bana göre gökte beş altı bilinmezden başka bir şey yoktur. Gök niçin mavidir? Şu bulut niçin o köşede durmaktadır? Niçin yıldızların bazısı hareketli, bazısı hareketsizdir? Fakat bir astronomi bilgininin düşüncesi geliştikçe, gökteki bilinmezler onun açısından daha da artar ve dolayısıyla daha çok hayret eder. Buna göre hayreti artan kimsenin kavrayış ve idrak gücü de artar. Bundan dolayı evrim kanununun, her iki yerde, hatta Müslümanların çoğunluğuna göre en yüce insanüstü varlık kabul edilen Peygamber'in şahsında bile geçerli olduğunu düşünür. Ali şöyle demiştir: *"İki günü birbirine eşit olan zarardadır."*

12. Din İnsanı Aşağılamak İçin Değil, Ona Yararlı Olmak İçin Vardır

İslam'ı ifade eden kelimelerden biri, su yolu anlamına gelen "şeriat"tır. Bir ırmakta su seviyesi ile sahil arasında bir mesafe olunca insanlar oradan su alabilmek için basamak ve kanal yaparlardı. Böyle bir yola "şeriat" derlerdi. Buna göre şeriat "yol" anlamına gelir. Bir diğer kelime ise yine yol anlamına gelen "tarikat"tır. Din de bu anlamdadır. Öyleyse din, amaç mı yoksa araç mıdır? Kesinlikle araç ve yoldur. Hedefi olmayan kimse yolu hedef kabul eder. Yani adımlayarak yürür. Hedefi olan kimse için yol araçtır. Şu halde İslam'da din, araçtır. Amaç başka bir şeydir. Oysa sıradan dindarlara hatta bize göre din amaçtır. Bu iki düşünce tarzı birbirinden çok farklıdır. Araç ile ilgilenen kimse amaca ulaşamaz. Amaca önem veren kimse ise aracı en iyi şekilde kullanır. Mevlana şöyle diyor: "Mekke'ye gitmen gerekirken, yolun ortasında bineğine yapışmışsın. Bu binek, aya-

ğının altına seni hedefe ulaştırması için konulmuştur. Sen ise Mekke'ye gitmeyi unutmuş, bineğinin kuyruğu, toynağı, boynu, kulağı, endamı ve eyeriyle ilgileniyorsun. Bunları din ilmi olarak adlandırmış, onların içinde kaybolmuş, hedeften uzaklaşmışsın." Bundan dolayı dinin öteki dinlerde amaç kabul edilmesine karşılık İslam'da araç sayılması, kendi asrındayken onun ayırıcı yönlerinden biriydi.[62]

Her hüküm ve ibadetin bir felsefesi vardır:

"Namaz kıl. Muhakkak ki namaz, hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar." (29/Ankebut Suresi 45)

"Ey inananlar! Namaza kalktığınızda yüzünüzü, dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız. Başınızı meshedin ve topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayınız... Allah size güçlük çıkarmak istemez; ama sizi temizlemek ve şükretmeniz için size olan nimetini tamamlamak ister." (5/Maide Suresi 6)

O yüzden bütün bunlar araçtır. Eğer hedeften uzaklaşılırsa din anlamını kaybeder. Şu ayet bunu demek istiyor:

"Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz iyi olmak demek değildir. Ama asıl iyi olanlar, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere inananlar, sevmelerine rağmen mallarını yakınlara, yetimlere, düşkünlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve esirlere verenler ve namaz kılanlar, zekatı verenler, söz verdiklerinde sözlerini yerine getirenler ve zorda, darda ve savaşta güçlüklere göğüs gerenlerdir. İşte doğru olanlar ve sakınanlar ancak onlardır." (2/Bakara Suresi 177)

"Yoksa siz, hacılara su verme ve Mescid-i Haram'ı onarma işlerini, Allah'a ve ahiret gününe inanan ve Allah yolunda cihat

[62] Avrupa dillerinde din anlamında kullanılan Latince religion kelimesi, tekrar anlamı veren "re" öneki ile bağlama, birleştirme anlamına gelen "legar"ın bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Buna göre religion, hak ile ve yüce âlem ile yeniden bağlantı kurmak, kendini yeniden Tanrı'ya bağlamak demektir. (Zira biz hak ile irtibatlıydık. Atamız Adem buğday yüzünden bu bağlantıyı kopardı ve cennetten, ilk buluşmadan kovulduk. Din işte bu bağlantıyı tekrar kurmayı sağlayan vasıtadır.)

eden kimselerin yaptıklarıyla bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah nazarında bir değildir. Allah zulmedenleri doğru yola ulaştırmaz." (9/Tevbe Suresi 19) Bu, hacıların sucusu, Kabe'nin perdedarı ve onarıcısı Abdulmuttalip'in torununun sözü müdür?

13. Görüş Belirtme ve Tartışma Hürriyeti

Sırf kanın bedende dolaştığını keşfedip ortaya koyduğu için bir bilgini ateşle yakıp yok eden Orta Çağ'ı biliyorsunuz. En azından Galileo'nun başına gelenlerden haberdarsınız. Victor Hugo'nun, papazların Hıristiyanlığı müdafaa adına, onca alime, ilme ve düşünceye zulmettikleri Orta Çağ ile ilgili ünlü konuşma metni okunmaya değerdir. İslam tarihinde hicrî beşinci ve altıncı yüzyıldan itibaren taassup dönemi başlıyor ve ardından bunu dinî baskılar ve katliamlar takip ediyor. Ama İslam'ın ilk devirlerinde, Ebuhanife, Malik ve Şafiî gibi büyük mezhep imamları asla "Sadece bu görüş haktır." diye konuşmuyorlar. Ebuhanife şöyle diyordu: "Benim delilimi bilmeden fetvama göre amel eden kişinin bu yaptığı haramdır." Ebuhanife bir fetva verdiğinde şöyle diyordu: "Bu, Ebuhanife'nin reyidir. Bu, benim ortaya koyabildiğim en iyi görüştür. Eğer bir kimse daha iyi bir rey/görüş ileri sürerse, o tercih edilmelidir." Bu, düşüncede, hatta o çağın dinî düşüncesinde tutucu olmamanın en iyi örneğidir. Tefsir, kelam, hadis ve inanç esaslarındaki görüş ayrılıkları, muhaliflerle tartışmalar ve dinî münazaralar, özetle düşünce özgürlüğü çok yaygındı. Bütün dinlerin alimleri İslam, Kur'an ve hatta Allah hakkında tartışıyorlardı. Dahası, Kur'an'a karşılık kitaplar yazarak, Kur'an gibi olduğunu iddia ediyorlardı. Bütün bunlar İslamî yönetimin en güçlü olduğu dönemlerde oluyordu. Herkes düşüncesini özgürce ifade edebiliyordu. Ebulalâ ve İbni Ebilavca gibi birçok kişi ve Dehrîler[63], İslamî toplantılara katılarak tartışmaya giriyor ve kendi delillerini ileri sürüyorlardı. Hatta bizzat Müslü-

[63] Dehrîleri yanlışlıkla tabiatçılar sanırlar. Halbuki bunlar, "dehr" kelimesinden anlaşıldığı gibi, yaratılışın asıl kaynağının Tanrı veya tabiat değil, zaman olduğunu kabul ederler. Dehr kelimesi muhtemelen Avrupa dillerindeki chronologie kelimesinin türediği "chron" ile aynıdır. Anlaşıldığına göre dehr,

manlar bu delilleri yazarak bizlere miras bıraktılar. "İhticac" kitaplarını okursanız hicrî birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü yüzyıllardaki din ve düşünce özgürlüğünü açıkça görebilirsiniz. Ama bu, sonraki asırlarda ortadan kalkar.

İmam Şafiî diyordu ki: "Ey Ebuishak, benim her konudaki görüşümü taklit etme; bizzat kendin düşün. Din budur. Düşüncede ve iman esaslarında taklit caiz değildir, tamamen yasaklanmıştır."[64]

İmam Ahmet bin Hanbel ise şöyle diyordu: "Dininiz üzerinde inceleme yapın! Masum olmayan kimseyi taklit etmek yerilmiştir. Bu tutum kavrayış gücünü köreltir."

Bunlar, taklit ve dinî taassup ile başından beri ilk mücadele edildiğini ve hem bizzat Müslümanlara hem de İslam toplumları arasında yaşayan azınlıklara kendi inanç ve düşüncelerini açıklama özgürlüğünün tanındığını gösterir. Hicrî ikinci, üçüncü ve dördüncü yüzyıllar, bütün dinlerin kendi fikirlerini açıkça yayabildiklerinin göstergesidir. Yahudi eserlerinin çoğunun İslam'dan sonra yazıldığını görürsünüz. *"Dinkerd"*[65], İslam'ın başkenti Bağdat'ta yazılmıştır. Bu özgürlük hicrî beşinci yüzyıla kadar devam etmiştir. Daha sonra Türkler geldiler, taassubu getirdiler ve düşüncenin kapısına kilit vurdular. İslam'da "içtihat kapısı" meselesi, yani dinî konularda serbestçe araştırma yapma, dinle ilgili yeni düşünceler geliştirme ve dinin zamana ve tarihî değişimlere uyması, fikir hürriyetinin bulunduğunu ve hatta dinî görüş ayrılıklarının resmen tanındığını gösterir. "Allah'a giden yollar, yaratılmışların sayısı kadardır. Bu ne demektir? Yani sadece benim sözlerim doğru değildir. Herkesi Allah'a götüren bir

chron, zervan ve zaman kelimeleri aslında aynı kelimenin değişik telaffuzlarıdır. Hepsi de zamana delalet eder. Bu, Dehrîleri Zervanîlerin (Maniehistler, Mazdekler) etkisi altında kalmış düşünürler olarak kabul etmeyi gerektiren delillerden biridir.

64 İnanç esaslarında taklit caiz değildir.

65 Dinkerd, İslam'dan sonra Bağdat'ta telif edilmiş olup Avesta tarihini ve Pehlevi dinî edebiyatını ihtiva etmektedir.

yol vardır ve hiçbirisi mahkum edilemez. Peygamber, dinî ve fikrî görüş ayrılıklarıyla ilgili olarak şu ilginç sözü söylüyor: "Ümmetimin ihtilafında rahmet vardır." Elbette burada bahsettiği fikrî ihtilaftır. Her ferdi aynı kalıpta düşünen millet ölüdür. Zira bu, düşünmediklerini gösterir. Baskı altında tutulsa bile herkes aynı tarzda düşünmez. İhtilaf nasıl bir rahmettir? Ancak fikirlerin özgürce çarpıştığı ortamlarda yeni düşünceler doğar ve ilerleme sağlanır. İşte üçüncü yüzyıl ortalarından itibaren dördüncü ve beşinci yüzyıllardaki medeniyeti oluşturan, birinci, ikinci ve üçüncü yüzyılların bu düşünce özgürlüğüdür. Eğer ilk asırlarda Nizamiye[66] taassubu ve Nizamülmülk'ün Nizamiye medreseleri olsaydı medeniyetimiz olmazdı. Pekiyi, şu "Ümmetimin alimlerinin ihtilafı rahmettir." sözü ne demektir? Çünkü evrimin motoru, fikirlerin çarpışması ve çatışmasıdır. Bu, diyalektiğin tabiat ve insandaki üç ilkesidir. Bana göre Ferit Vecdi, bu ilkelerin tamamına bedel olan bir konuyu atlamıştır.

Soru: Siz, Peygamber'in şahsında bile evrimin varlığını gerekli görüyorsunuz. Ayrıca her varlığın evrime ihtiyaç duyduğunu ispatladınız. Öyleyse Hz. Muhammed niçin "Ben peygamberlerin sonuncusuyum." diyordu?

Cevap: Bu sorunun bir bölümünü çağdaş Müslüman filozof Muhammed İkbal cevaplıyor.[67] Ona birkaç şey de ben ekleye-

[66] Birçok Nizamiye medresesinde yüksek öğretim ve İslamî ilimler çok ileri düzeyde olmasına rağmen medreseye girme ve ilim tahsil etme, belli bir mezhebi takip etme şartına bağlanmıştı. Bu, sadece ilmin değerini düşürmekle kalmadı, üstelik bana göre daha önce İslam toplumuna sirayet eden, düşünceyi öldüren din ve mezhep taassubu hastalığı, İslam üniversitelerine girdi ve ilim havzalarının, İslam kültür ve medeniyetinin en büyük gurur kaynağı olan düşünce ve içtihat özgürlüğünü engelledi. Ben, Nizamülmülk ile Justinyen ve Nizamiye medreseleri ile skolalar arasında sosyal sonuçları ve olumsuz fikrî etkileri bakımından büyük bir benzerlik görüyorum. Bu, "Medeniyet Tarihi" ve "İslam Felsefesi" derslerinde ayrıntılı olarak ele aldığım önemli bir meseledir.

[67] Seyyid Gulamrıza Saidî'nin tercüme ettiği *"İslam Kültürünün Ruhu"* ve İngilizce olarak yazılan *"İslam'da Dinî Düşüncenin Yeniden Kurulması"* adlı kitabın "Reconstruire de la Pensee Religieuse en Islam" başlığını taşıyan Fransızca tercümesi.

ceğim. Bu benim şahsî görüşüm ve ondan ben sorumluyum. O, "Ben peygamberlerin sonuncusuyum." dediğinde "Benim söylediklerim kıyamete kadar yeterlidir." demek istemez. Hatemiyet/peygamberliğin son bulması şu demektir: Şimdiye kadar insanlar kendi hayatlarının beşerî düşünüş ve eğitimin ötesinden yönlendirilmesine ihtiyaç duyuyorlardı. Şimdi ise bu zamanda, yani miladî yedinci yüzyılda, Yunan, Roma ve İslam medeniyetinin gelişinden, Tevrat, İncil ve Kur'an'ın inişinden sonra artık insanın dinî eğitimi gerektiği ölçüde tamamlandı. Bundan sonra insan, bu eğitim modeline göre yeni bir vahiy gelmeden ve yeni bir nübüvvet olmadan da kendi ayakları üstünde durabilir ve hayatını sürdürüp olgunlaştırabilir. Bundan dolayı artık peygamberlik sona ermiştir; kendi başınıza yürüyün.

Soru: O halde fesada ve bataklığa dalmış olan bu azınlığın hali ne olacak?

Cevap: Biz fesat konusunu biraz abartıyoruz. Çünkü tarihi bilmiyoruz. Eğer insan, tarihi iyice incelerse günümüz insanının kendi iyilik ve kötülüğünü gerçekten tespit edebileceğini görür. Dünyada kötü söz söylemekten hoşlanacak hiçbir kimse yoktur. Fesatlar da kötü düşünmekten değil, kötü davranmaktan kaynaklanır. Dünyadaki en kötü insanların veya Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını çıkaranların bile konuştuklarında daha önce peygamberlerin ağzından çıkmış olan ve halkın ne dediklerini anlamadığı en güzel sözleri söylediklerini görürsünüz.[68] Fakat davranışları sapıktır. Günümüz insanının anlayışı, istediğinde kendisini eski dinî kurallara göre yöneterek mutlu olabileceği bir seviyeye ulaşmıştır. Peygamberler de insanlar istemedik-

[68] Çağdaş insandaki ahlak gücünün zayıflığından, modern medeniyetteki maneviyat ve fazilet yoksulluğundan ve din ve irfan büyüklerinin olmayışından dolayı nasıl da yüreği yanan; bu meseleleri nasıl da Sokrat gibi analiz eden, sanki yeni bir Mesih imişcesine İmam, hatta Peygamber gibi öğüt veren ve özellikle gençleri irşat eden meşhur Alain Dalles'in sözlerine kulak verin. Kim? Alain Dalles. Çombe, Batista, Negudin Diem, Madam Nehu, Moboutu, Casavobu ve onlarca siyah, beyaz ve sarı Çombe'nin heykelini yapan put ustası Azer, tevhid hakkında put kıran İbrahim'den daha güzel konuşuyordu!

çe kendi başlarına bir şey yapamazlar. Peygamberler sadece, insanın kendi iyiliğini ve kötülüğünü belirleyebilmesi için düşünceyi onun önüne koyarlar.[69] İslam Peygamberi diyor ki: Şimdi artık yetiştin. Şuurun, kendi huzur, barış, mutluluk, gelişim ve güvenliğini sağlayabilecek noktaya vardı. Artık anlayabiliyorsun. Yani düşüncen, vahyin "senin" elinden tutmasına ihtiyaç duymayacak ölçüde gelişti. Bundan sonra akıl, vahyin yerini almıştır. Elbette asırlar boyu vahy ile yoğrularak terbiye olmuş ve olgunlaşmış olan akıl.

– Doktor bey ben buna karşıyım.

– Sizin kabul etmeniz gerekmez. Sadece benim ne demek istediğimi anlayın yeter. Zira burada ne İslam'ı müdafaa etmek, ne de reddetmek söz konusudur. Mesele İslam'ı tanımaktır.

14- Tevhid

Ferit Vecdi'nin değindiği ilkelerin her yönden mükemmel olduğu söylenemez. Bu konuda daha dikkatli bir inceleme yapılırsa muhtemelen şimdiye kadar işaret edilenlerden daha az değerli olmayan başka ilkeler de tespit edilebilir. Fakat buradaki asıl amacımız, İslam'ın mükemmel ve kapsamlı bir tanıtımı değil de İslam tarihine, özellikle İslam sonrası İran tarihine bir giriş ve Müslüman İran ruhunu anlamamıza yardım edecek bir kısa tanıtım olduğu için mükemmel bir araştırma imkanı sunmaz. Bu-

[69] "Peygamber, insanın kurtuluşundan sorumludur." şeklinde yaygın olan bir yanlış anlayış vardır. Bu sorumluluk bizzat insanın uhdesindedir. Peygamber ancak insana doğru yolu göstermekle yükümlüdür. Allah'ın emrettiği bir şeyden dolayı Peygamber'e yönelik herhangi bir kınama söz konusu değildir. Çünkü daha önce gelip geçmiş peygamberler hakkında da Allah'ın kanunu böyleydi. Allah'ın buyruğu takdir edilmiş bir kaderdir ." (33/Ahzab Suresi 38)

"Elçiye düşen, sadece bildirmektir. Allah, açığa vurduğunuzu da gizlediğinizi de bilmektedir." (5/Maide Suresi 99)

"Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğru yol ile eğri yol birbirinden ayrılmıştır." (2/Bakara Suresi 256)

Bakınız: 3/Âli İmran 19; 5/Maide 93-99; 13/Rad 4; 16/Nahl 37-84; 24/Nur 53; 29/Ankebut 17; 36/Yasin 16; 64/Teğabün 12 ve Beleğa, Rasül, Nebi, Sünnet, Kesebe, Kitap, Hikmet ve Kavim gibi kelimelerin türevleri bulunan diğer ayetler.

rada unutulan, İslam'ın temel dayanağı olan ve günümüzün ifadesiyle inanç ve düşünce savaşında İslamî hareketin keskin ağzı olan şey, Ferit Vecdi'nin, İslam'ın tekelindeki bir olgu olmadığı düşüncesiyle değinmekten kaçındığı "Tevhid"dir. Halbuki daha önce bilinen tevhid ile İslam'ın tevhidi arasında çok büyük bir fark vardır. Eğer ondan söz etmezsek, yalnızca İslam'ı doğru dürüst tanıyamamakla kalmaz, aynı zamanda ilerlemenin her tarihçi tarafından bilinmesi gereken güçlü etkenlerinden birini ve etkisini de öğrenememiş oluruz.

Tevhidin yalnızca İslam'a özgü bir ilke olmadığını, bilakis Kur'an'ın açıklamasına göre bütün peygamberlerin hedefinin tevhid düşüncesini yaymak olduğunu kabul etmek zorundayız. Fakat sosyolojide kelime, kavram ve simgelere[70] anlam verme derecesi (degre de signification) diye bir konu vardır. Mesela, bir kelime ve ismin, çeşitli merhale ve şartlarda tek ve değişmez bir anlamı vardır. Fakat bu durumların her birinde, onun manâ derecesi, kuvvetlilik veya zayıflığı, anlam alanının darlık veya genişliği, dış kriterinin düşük veya yüksek oluşu, söz konusu kelimenin ruhunun etki şekli farklılık gösterir. Önceki toplantıda, hanımlardan veya beylerden birinin sorusuna cevap verirken arz etmiştim: Mesela kalem, özgürlük ve inkılap kelimeleri, Büyük Fransız Devrimi'nden önce de sonra da aynı anlamı taşıyordu. Fakat bu kelimelerin anlam, ruh ve duygu derecesi değişti. Devrim öncesinde kalem; çivi, çekiç, pense ve mala gibi bir alet idi. Özgürlük, herhangi bir durumdan ibaretti. Bazen

70 Benim College de France'daki hocam Profesör J. Berque örnek olarak şöyle diyordu: "Ekmeğin açık bir manası vardır. Fakat onun anlamı hiç değiştirilmeden anlam derecesi öyle bir noktaya ulaşıyor ki bir Müslüman bir parça ekmeğin yere düştüğünü görünce kutsal bir şeymiş gibi saygıyla onu yerden alıp temizliyor, öpüyor, her türlü saygısızlık ve pislikten korumak için koyacak güvenli bir yer arıyor."

Lenin'in 1917'den önce Rusya'da söylediği meşhur "Herkes için ekmek!" sloganında da ekmeğin anlam derecesinin yüksek bir noktaya çıktığını görüyoruz. Öyle ki onun uğrunda ayaklanmak ve fedakarlık etmek makul ve hatta gerekli görülmüştür. "Ekmek ve tuz hakkı" ve "Biz buğday ekmeği yemişiz" gibi yaygın örnekleri düşünün.

anarşi, dağınıklık, kayıtsızlık, laubalilik, prensipsizlik ve terbiyesizlik gibi başka birtakım anlamları da ifade edebiliyordu. Özgürlük kelimesinin Fransızcadaki türevlerine bakın: Libertin ve libertinage (serserilik). İnkılap ise aslında isyan ve taşkınlığın eşanlamlısı olan dışlanmış ve mahkum edilmiş bir kelimeydi. Her şeyi birbirine katan uğursuz olay ve topluma musallat olan, hayatı, güvenliği ve kutsal değerleri darmaduman eden ve toplumu yıkan bela ve musibet. Bazı vaizlerimizin konuşmalarına bakın: İmam Hüseyin'i suçladığı için ağızlarından hiçbir zaman Yezit ismi düşmez. Yezit onu isyan çıkarmak ve devrim yapmakla suçlar. Mahkum edebilmek için onu âsi ve ihtilalci ilan eder. Vaiz bu kelimeleri eski manasıyla anlıyor ve bu suçlamaları ispatlamak için değil, gidermek için uğraşıyor. Halbuki Büyük Fransız Devrimi'nden sonra kalem, düşünce, maneviyat ve insanlığın sembolü sayılıyor. Özgürlük ve devrim, öyle bir kutsallık ve yücelik kazanıyor ki yalan da olsa herkes kendisini ona nispet ediyor. İşçi, emek, kürek, orak ve çekiç kelimeleri Avrupa'daki işçi ve sosyalist hareketlerden önce küçük düşürücü kelimeler kabul ediliyordu. Herkes, gerçekte bunlarla ilgili olduğu halde yalandan kendisinin, ailesinin ve atalarının bu kelimelere yabancı olduğunu göstermeye çalışıyordu. Fakat bu kelimelerin anlam derecesinin değişikliğe uğradığı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren herkes, gerçek olmasa bile kendisinin, ailesinin ve kökeninin işçi ve çiftçi olduğunu iddia etmeye başladı. Ağa kendisini çiftçi, patron ise işçi olarak gösteriyor. "Areş-i Kemangir/Okçu Areş" kitabına bakın: Bu güzel ve görkemli destanı şiir haline getiren Kisraî[71],–destan ve trajedi kahramanının büyük hanedanlardan olması gerektiği ve en eski devirlerden beri destan ve trajedi kahramanlarının Doğu'da ve Batı'da ya tanrılardan ve tür tanrılarından veya en azından padişahlar-

[71] Areş'in o güzel destanını *"Areş-i Kemangir"* adıyla ilk söyleyen, Siyavuş Kisraî Bey'dir. Kisraî, çağdaş bir düşünceye sahip ve son asrın sosyalist edebiyatından etkilenmiş bir kimsedir. Daha sonra Arslan Pur Bey onu bir piyes haline getirmiştir. Son olarak Mihrdad Usta Bey onu düzene sokmuştur. Eser, Mirzazade Azerem Bey tarafından yazılmış çok sanatkarca bir önsöz ile birlikte 1966 yılında Meşhed'de yayınlandı.

dan, beylerden ve soylulardan seçildiği[72] (Nitekim Aristo bu kurala şiir sanatıyla ilgili Poetika Kitabı'nda trajedi ile komedi arasındaki bir bölümde yer vermiştir. Kahramanları Promete, Herkül, Aşil ve Pigemalyon tamamen tanrı veya yarı tanrıdırlar.) şeklindeki– destan okumanın dünyanın her tarafında geçerli olan ortak geleneğine aykırı olarak Areş destanında İran mitolojisinin büyük kahramanının ırksal övünme ve yiğitlik sözlerini değiştiriyor: İran ile Turan sınırını belirlemek için attığı ok, Mazenderan'ın Sari bölgesinden uçup Türkistan semasını kateden, ikinci gün Ceyhun'un öte yakasındaki bir ceviz ağacına saplanan, vatanseverlik aşkıyla yayı daha fazla çekmek için kendisini zorlayan ve o atışla canından olan Okçu Areş, "Ben ülkemin mahrum sınıfından ve emekçi kitlesinden biriyim." diyerek kendi ailesinin ve atalarının üstünlüklerini dile getiren bir Bolivya gerillası veya bir Viet-Kong partizanı gibi konuşur: "Ben bir işçi evladı ve dertlerin çocuğuyum."

[72] Eski Yunan edebiyatında ve Aristo'nun trajedi ve komediyi ele aldığı "Poetika"da durum böyledir. Sadece Komedi eserinde kahramanlar halk arasından seçilmiştir ve halk ağzıyla konuşurlar. Çünkü geleceği belirsiz ve gece gündüz demeden bir lokma ekmek için çalışan serseri, köksüz ve soysuz bir kimse, insana harikulade bir destanın vakar, yücelik, ihtişam ve soyluluğunu ilham eden bir tiyatro oyuncusu olamaz. Böyle bir kimse ancak alaycı, komik ve serseri hareketleri yapmaya uygundur. Bu, geçmişte bütün milletlerin ve tüm asırların, özellikle insanlık hayatında bu ruhun zirvede olduğu mitoloji ve destan döneminin ortak duygusudur. O dönemde kahramanlar, aşağı ve orta tabakadan olmak şöyle dursun, insan türünün bile üstünde, yarı tanrı yarı insan, hatta tamamen tanrı şahsiyetler şeklinde tezahür ediyorlardı. Bu geleneğe, Firdevsî'nin bir Müslüman ve İslam'ın da böyle bir anlayışa düşman olmasına rağmen Şahname'de bile titizlikle riayet edilmiştir. Tarihî zorunlulukla tiyatroya milliyetçilik ve kahramanlık boyutu kazandıran Kave adlı büyük bir kahramandan bahsetmenin gerekli olduğu bir yer hariç. Ama ne yazık ki o bir demircidir! Büyük kahramanlığına rağmen tek suçu, seçkin bir aileden değil, halktan olmaktır. Birincisi, o Feridun'un tebasıdır. Bu büyük millî inkılapta sahip olduğu tek rol, bu bağlılıktır. Kave'nin ihtilalini görkemli kılan, Feridun ile arasındaki bu münasebettir. İkincisi, daha tam parlamadan unutulmuşluk denizinin derinliklerinde boğarlar. Kave, İran mitolojisinin bu gerçek yiğit kahramanı, demirci dükkanının arkasından atlayıp kaybolur. Yani Feridun inkılabının, bu demirci adamın gelişiyle zarar görmemesi için onu yokluğa karıştırırlar. İnsanlığın ahmaklık tarihi, zekilik tarihinden daha çok okunmaya değer ve daha zengindir.

Niçin? Çünkü çilekeş, işçi, kitle, mahrum, yoksul, emekçi ve çiftçi gibi kelimeler, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Fransa, Almanya ve İngiltere'deki işçi devrimlerinden; Proudhon, Saint Simon, Marks ve Jean J. Rausseau ekollerinden ve Doğu'daki komünist inkılaplardan sonra, olumsuz çağrışımlara sahip oldukları eski dönemlerin aksine öyle bir kutsallık ve yücelik kazandı ki Areş, Rüstem, Geyu ve Guderz gibi mitoloji kahramanları dahi yüceltilmek için onlara nispet edilir oldu. Yani adi ve sevimsiz bir kelime, bu sosyal aşamada mitolojik ve efsanevî bir kutsallık ve soyluluk kazanır! Dolayısıyla ben "İslamî tevhid" dediğimde, ona yeni bir anlam kazandırmak veya İslam'ın bu konuda yeni bir görüş ve orijinal bir kural ortaya koyduğunu iddia etmek istemiyorum. Maksadım sadece onun anlam alanını, uygunluk derecesini, kapsama ve etki ölçüsünü ve ihtiva ettiği geniş daireyi belirtmektir. Niçin "İbrahim'in tevhidi" diyoruz veya İbrahim'in peygamberlerin atası ve tevhid ekolünün tarihteki kurucusu olduğundan söz ediyoruz? Yoksa ondan önceki peygamberler muvahhid ve öğretileri de tevhide dayalı değil miydi? Evet, buradaki farklılık da mana ve kavramla değil, bilakis onun anlam şekli ve İbrahim'in hareketinde kazandığı yeni sınırlarla ilgilidir.

İslam'ın tevhidiyle ilgili olarak belirtilmesi gereken en önemli husus şudur: Tevhid, İslam'ın peygamberlik ve kıyamet gibi diğer inanç esasları arasında zikredilecek herhangi bir ilke değil, aksine bütün bu inançların alt yapısıdır.[73] Bu çok önemli bir sözdür. Bu anlatımda sizin de açıkça görebileceğiniz gibi, nasıl oluyor da bir kelimenin manası değişmeden derecesi, konumu, kapsamı, ruhu ve duygusu, sanki tamamen yeni ve orijinal bir kavramla karşı karşıyaymışız gibi bu kadar değişebiliyor? İslam'daki bu tevhid anlayışı sayesinde bu ilke öyle bir yücelik ve duyarlılık kazanıyor ki bir Müslüman, doğal olarak hep onunla

[73] Bu görüş, babam Muhammed Taki Şeriatî'ye aittir. Tevhid konusuyla ilgili daha fazla mütalaa için Celal Farisî Bey'in *"Nehzet-i Enbiya/ Peygamberler Hareketi"* kitabını okuyunuz.

düşünüyor; düşünce, duygu ve davranışta ona en ufak bir zarar gelmemesine fevkalade özen gösteriyor ve onu doğru tanımaya, ona ters düşen her şeyden uzak durmaya ve bireysel, toplumsal, maddî ve manevî hayatını onun üzerine kurmaya çalışıyor. Çünkü küçük bir dalgınlık veya bu ilkeye inecek ufak bir darbe, her şeyin altüst olmasına ve haddi zatında iyi de olsalar diğer işlerin gözden düşmesine sebep olabilir. "Tevhid, diğer inançlar arasında herhangi bir inanç değil, bütün inanç esaslarının temelidir." sözünün açık anlamı şudur: Tevhid, ferdî, sosyal, maddî ve manevî hayatın alt yapısıdır. Başka bir anlatımla, insan hayatının bütün boyutlarının, düşüncelerin, duyguların ve davranışların temeli ve ana ilkesidir. Dostluklar, düşmanlıklar, birliktelikler, ayrılıklar, siyasî ve sosyal faaliyetler, ekonomik, ilmî, edebî ve sanatsal çalışmalar, bireysel ve toplumsal ilişkiler, tamamen tevhid esas alınarak düzenlenmelidir. Hepsinin, tevhid dediğimiz ortak bir çizgisi, ortak bir anlamı ve ortak bir yönü olmalıdır.

Tevhid Nedir?

Ben 1953-1955 yıllarında şiddetli bir fikrî ve felsefî bunalım yaşıyordum. O günlerde ben de bu toplumun diğer gençleri gibi, henüz güçlü bir düşünce ve ilim alt yapısına ve geniş bilgiye sahip olmadığım için Avrupa felsefesinin düşünceleri boğan, ümitsizleştiren ve intihara sürükleyen en tehlikeli bunalımıyla karşı karşıyaydım. Gençliğin kaderini, ruhuma atılan uğursuz ve zehirleyici etkiler bakımından Paul Bourget'in *"Tilmiz/ Le Dicible"* adlı kitabında izliyordum. Hayatı, filozof hocasının kendisine telkin ettiği materyalist determinizm felsefesinin düşünceyi felç eden saldırısı sonucu yok oluşa sürükleniyor; dünyada, hayatta ve hatta kendisinde her şey onun için anlamsızlaşıyor; ruhu ve beyni zehirleniyor; sonunda materyalist determinizm ekolünün bu öğrencisi intihar ediyor ve hocasının gözleri önünde can veriyor.

Ben, henüz sağlıklı eğlencelerin ve sanatsal faaliyetlerin olmadığı ve "tien-agerism"in yaygınlık kazanmadığı o yıllarda tıpkı kitap okuyan diğer eğitimli gençler gibi Kafka, Morries Moterling,

Schopenhauer, Sadık Hidayet ve benzeri kimselerin düşünceleriyle ilgileniyordum. Aniden geleneksel dinin sıcak, yakın, gerçek ve huzur verici yuvasından ve ilk gençliğin masum dünyasından Avrupa'nın iki dünya savaşı sonrası felsefelerinin kaba ve karışık düşüncelerinin sahilsiz okyanuslarında esen korkunç fırtınalara doğru savruldum. Daha kendimi tanımamış ve o sırada Jean Paul Sartre'a özgü Varoluşçuluk[74] ile tanışmamış iken varlıkta Tanrı ve ateizm meselesi, fikrî ve felsefî açıdan kafamı yoğun olarak meşgul ediyordu. O günlerde dinin Tanrısı beni yeterince tatmin etmediği halde, "Tanrısız varlık" düşüncesinden hayatımı tehdit edecek derecede dehşete kapılmıştım. O durumdayken bu koca dünya, varlık, hayat ve "kendim", gözümde öylesine anlamsızlaşıyor, bir tür yalnızlık ve yabancılık, varlığımı öylesine istila ediyor ve ruhumu öylesine sıkıyordu ki bütün ufuklar gözlerimde kararıyor ve aptallaşıyordu. İçimi umutsuzluk kaplıyor, her şey hatta bütün kutsallar, ahlakî faziletler ve insanî değerler sarsılmakla kalmıyor, dahası aptalca görünüyordu. Sanki bu durumlar ve düşünceler, Allah inancındaki sarsıntının zorunlu ve mantıksal sonucuydu. Zira yıllar sonra Avrupa'ya giderek daha yeni ufuklar, derin tanışıklıklar ve olgun düşünceler edindiğimde ve bu bağlamda bizzat Sartre ile tanışıp eserlerini okuduğumda bu düşünceler ile Sartre, Albert Camus, Heidegger ve Jaspers'in değişik şekillerdeki görüşleri arasında bulunan büyük benzerlikten dolayı hayrete kapıldım.[75] 1955 yılında yazdığım makale, bu tür düşüncelere işaret etmekte ve aynı zamanda ruhumun gönlüm ile beynim ve ima-

[74] Filozof, yazar, mücadeleci, Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk) ekolünün kurucularından olan, onun devam ettiricisi ve olgunlaştırıcısı olan J. P. Sartre der ki: "Varlık saçmadır, gök hiçlikle doludur. Oradan hiçbir haber yoktur. Tanrı faaliyette değildir. Her şey anlam ve amaçtan yoksundur. Hayat da varlık gibi gayesizdir. İnsan da böyledir. Bizim ona anlam kazandırabilmek için kendimize yüksek bir hedef belirlememiz gerekir. Çünkü bu evrende kendisine, hayata ve varlığa can katacak ve anlam verecek tek varlık insandır. Zira sadece o iradeli ve özgürdür."

[75] Bakınız: Sartre'ın Pur Bakır tarafından tercüme edilen kitabı *"Egzistansiyalizm"* ve Mustafa Rahimî tarafından çevrilen kitabı *"Egzistansiyalizm ve İnsanlığın Asaleti"*; Camus'nun Dr. Yağmaî Hanım tarafından çevrilen kitabı *"Veba"*.

nım ile düşüncem arasında geçirdiği şiddetli salınımı göstermektedir. Bu sırada ben, dağınık bir halde edebiyatın altıncı sınıfını okuyan ve yetersiz bir Arapça dışında başka bir yabancı dil bilmeyen bir öğretmendim. Üstün zekalı Maetterlink'i çıldırtan, düşünür Sadık Hidayet'i intihara sürükleyen bu tür düşüncelere karşı koymak için gerekli olan ilmî donanım ve yaş olgunluğuna sahip değildim. Bu, kültürleri doğru bir yön ve rehberlikten mahrum bir toplumda yaşayan bütün gençlerin talihsiz kaderidir. Kültürden kastım, Kültür Bakanlığı değil, daha doğrusu, fikirlerini ve eserlerini yayarken kendi şöhret ve kazançlarını başkalarının ruh sağlığından ve düşünce yönelişinden daha çok düşünen yazarlar, mütercimler ve düşünürlerdir. Burada çok kısa olan söz konusu makaleyi, fikrî ve felsefî ızdırap ve heyecanları temsil etmesinin dışında konumuzla doğrudan irtibatlı olması sebebiyle "Horasan Kültür Dergisi"nin altıncı sayısından (HŞ. 1337) aynen naklediyorum:

Rene Descartes: "Düşünüyorum o halde varım."

Andre Gide: "Hissediyorum o halde varım."

Albert Camus: "İsyan ediyorum o halde varım."

Ama ben, gecenin bu yarısında, bu düşünceyle şiddetli bir kavga halindeyim. Ben kimim? Başkalarının tanıdığı kimse mi, yoksa kendisini bu görünüş sığınağına saklamış kimse mi? Bilmiyorum, acaba niçin bu tereddüt dehşetinden kaçıp bu mana sığınağında huzur bulmak istiyorum. "Ben bunların hiçbirisi değilim."

Ben, her ikisini de kavrayan ve birbirinden ayırt eden kimseyim. Fakat bir şeyi "anlama ve ayırt etme" onun "ben olmaması"nın sebebiyse o zaman bu ben de ben değildir. Ardına düştüğüm hiçbir şeyi bulamadığımı hissetmem ne korkunçtur! Ben olarak gördüğüm her şey, ben değil, kendisini yalandan ben olarak gösteren bir yabancıdır.

Fakat düşünce, bu yolu sonuna kadar takip ettiği halde hiçbir yerde kendisini bulamazsa dertli olmayacak mı?

Eğer, bu düşünceleri üreten kimdir, diye sorarsanız. Yoksa bu değil, bizzat "ben" mi? Eğer bu ben isem peki o zaman "Bu düşünceleri üreten kim?" düşüncesini üreten kim?

"Ben buyum." demek yerine "Ben budur." diyebileceğimi anladığımdan beri kendimi bulabileceğimden tamamen ümidimi kesmiş bulunuyorum. Eğer falan kimse olduğumu anlarsam bunu "Ben falanım." cümlesiyle açıklayabilirim. Öyleyse buradaki konuşan kimdir? Şimdi ben "Kendini bilen Allah'ı bilir." sözüne göre, "Allah'ı bilen, bir zanna gönül bağlayan kimsedir." demek istemiş olacağı için karamsarlığa kapılmış oluyorum.

Huzurî bilgi: Bu, düşüncenin, insanın "ben" dolu içerisine girmesini önleyen menfaatçi bir yalandır.

Ben, "düşünen" ile "düşünülen" ve aynı şekilde "hisseden" ile "düşünen" arasında fark olduğu kanaatindeyim. İşte bu yüzden bunca "ben" arasında kendi gerçek "ben"imi bulmaktan, bazen de varlığından ümidimi kesiyorum. Bu durumda kendimde bulduğum bütün bu "ben"leri "benden başka" olan gizli bir hakikate nispet etmek ve hepsini onun tezahürü kabul etmek istiyorum. Ama sözümün, ariflerin, filozofların ve din kurucularının sözlerine benzemesinden korkuyorum. Öyleyse en iyisi, bu hayret makamında kalıp kendimi aramaktan vazgeçmeliyim.

Ben kim olduğumu hiç bilmeden de yaşayabilirim.

Şimdi ben Brocle'un "Dış dünya bu benin eseridir." sözünü kabul edilebilir bulsam o zaman varlık ve ben, ne fani ve aptal maskaralar olacağız!

Böyle bir durumda ben, bizzat kendim, şu yer, şu gök ve şu sessiz, boş ve geniş uzay gibi bir yalanın kaygan gölgesinden öte bir şey olmayan birkaç dosta hissedeceğim yakınlıktan çok, acı çekeceğim.

Ey büyük Allah'ım! Varsan da yoksan da şu an sana çok muhtacım. Sadece senin var olmana muhtacım.

Ey insanlar! Bu dünyada Tanrı'nın olmadığına kesin olarak inandığımız gün içimizde hissedeceğimiz en insanî görev, ümit-

sizce fakat hızlı bir şekilde, bizden sonra sabahın neşesinin ve şafağın namusunun, gün batımının hoş hüznünü, gecelerin karanlığında kendilerini fark edecek birini bekleyen sırları ve sürekli kendisini okşayacak bir düşünce elini aramakta olan susamış varlığı bulabilecek "ölümsüz bir insan" yaratmaya koyulmak olacaktır.

Şimdi bu yapayalnız varlığın çehresinde ve bu masum göğün gözlerinde, bir gün insanı kaybetmeleri halinde ne yapacaklarına dair hasret dolu bir korku okuyorum.

Bu nedenle Tanrı, sadece varlığın yaratıcısı, yani insanın varlığın yaratılışı hakkındaki ilmî sorusuna verilen bir cevap değil, aynı zamanda bizzat varlıktır. Yani O'nsuz varlık, anlamsız bir kelime, kof bir varlık, güzel fakat ahmak bir çehredir. Tanrı, varlığın anlamıdır, varlığın yönüdür. Hayat O'nunla diri, tabiat O'nunla canlıdır. Hayat ve tabiat, O'nunla iradeli, değerli, yüce hedef ve azamet sahibidir. (Azamet burada büyüklük, genişlik ve karmaşıklık manasında değildir.) Tanrısız varlık, değersiz bir leş ve cansız bir bedendir. "Varlıkta Tanrı yok ise ve eğer Jean Paul Sartre'ın dediği gibi anlamsız, boş ve aptal ise ya ona anlam ve gaye kazandıralım yahut insanı anlamlı ve gayeli kabul edelim." sözü büyük bir hurafedir.

Eski Yunan felsefesinde "İnsan her hakikatin ölçüsüdür." düşüncesi ortaya konmuştu. Bir tür mantıksız ve sebepsiz bir kendini beğenmişlik, bir çeşit hümanizm. Dünya tamamen hiçtir, varlık saçmadır, gökten bir haber yoktur. Yaratılış hedefsiz, gayesiz, duygusuz, şuursuz ve ruhsuzdur. Tabiat baştan aşağı karanlık, cehalet, aptallık ve zulüm doludur. Gaye, duygu, hedef, mana ve adaleti yaratması gereken insandır. *"Kutsal Şehir"*in[76] yazarı Jean Isoule'nin deyişiyle bu söz, "Zehir dolu okyanustan bir bardak su almak"tır.

[76] Jean Isoule, *"Kutsal Şehir"*in yazarı. Benim onun kitabından tercüme ettiğim ve HŞ. 1340 yılında "Astani Kuds" dergisinde yayınlanmış olan "İyimserlik ve Kötümserlik" makalesine bakınız.

Bu durumda, karamsar bir ruha sahip olan ve varlığı ahmak, zalim, şuursuz ve gayesiz bulan insanlık, ahlak, adalet, gayelilik ve hayatın anlamı ilkelerine inanmaya –Nitekim Sartre veya başka birisi, bu planların hepsini kendisinin icat ettiğini, aslının ve gerçekliğinin olmadığını, bilakis menfaat icabı olduğunu itiraf etmektedir.– ve bu ilkeleri yerleştirmek için ister istemez fedakârlık yapmaya, zahitliğe, sıkıntılara katlanmaya, cömertçe vermeye ve canından vazgeçmeye nasıl zorlanabilir?

İnsanlık, uzun asırlar boyunca, Tanrı veya tanrıların, kendisinden, ısrarla kötü arzularına ve saldırgan eğilimlerine gem vurmasını ve dünyadaki adaletsizlikle savaşmasını istediklerine inanmasına ve Tanrı'nın ve tanrıların azabından korkup mükafatını ümit etmesine rağmen onun günümüzde bu yolda ne kadar başarı sağladığı açıkça görülmektedir! Bugün ve dün, her zaman ve her yerde biz ve tarih, Tanrı'ya inanan ve ondan korkan, adalet, barış, sevgi ve kardeşliğin ilahî bir öz taşıdığını kabul eden insanın işlediği cinayetlere ve vahşiliklere şahidiz. İnsanın Tanrı'ya ve dünyadaki her türlü asalete inanmaması halinde Sartre'ın tabiata, varlığa ve hayata rağmen kendi kendimize varsayalım ve kendi ifadesiyle "İyi niyetle seçelim ve onu kendi eylemimizle yapalım." dediği adaletin yazgısı ne olacak?

Jean Isoule'nin şu sözü ne kadar da doğru görünüyor: "Dinî temelden yoksun bir ahlak oluşturma girişimi, Sokrat'tan bugüne hep başarısızlıkla sonuçlanmıştır."[77]

Burada benim amacım, Tanrı'nın varlığını ve birliğini ispatlamak değil, bilakis O'nun insan için hem felsefî hem de duygusal bakımdan büyük bir ihtiyaç olduğunu göstermektir. Hareketli ve dopdolu geçen maddî, idarî ve endüstriyel hayatın girdabında boğulmuş olan günümüz insanının, eski kültürler; çeşitli gelenek, görenek, inanç ve dinler; farklı anlayışlar, Doğulu aydınlanma ve Doğu'nun derin öznelliği[78] ve yaratıcılığı[79]; bü-

[77] Aynı yer.

[78] Subjectivite, İslam Mirası'nın "Haçlı Savaşları" bölümüne müracaat ediniz. Doğu, kendi subjektifliğini unutmaktadır.

[79] Bununla Doğu'nun irfanî, ruhî ve manevi ekoller oluşturmadaki özel yetene-

tün bunların, Avrupa ticarî medeniyetinin ve nesnel düşüncesinin sınırlı, pratik, maddeci ve çıkarcı gerçekçiliği kalıbında tek tip bir şekil aldığını görüyoruz. Prof. Alexis Carrel'in[80] dediği gibi böyle bir kimse derin düşünceler ve kendisiyle ilgili arifane tefekkürler için çok az fırsat bulur. Gündelik hayata kendisini öylesine kaptırır ki Paul Simon'un[81] deyişiyle "Artık otobüsün gelmesinden başka bir beklentisi olmaz." Tanrı'ya çok az ihtiyaç duyar. Buna rağmen Avrupa'nın açıkça tanrıtanımazlıktan ve "Avrupa'ya özgü vicdan krizi" dedikleri şeyden ızdırap çektiğini görüyoruz. Bu adı taşıyan çok sayıda kitap, şiir, piyes ve film, tüccar zihniyetli Avrupa'nın, kendi eliyle sarstığı imana muhtaç olduğunun göstergesidir.

Tanrı'ya yöneliş, bugün Sovyet Rusya, Çin ve özellikle Polonya gibi komünist rejimlerin sorunlarından biridir. Dinî ve irfanî duygular, "beyin yıkama"[82] yıllarından sonra eğitimli yeni nesil arasında tekrar canlanıyor ve kendisini gösteriyor. Bu alanda ilk kez yeni bir mücadeleye başlamış olmasına rağmen devleti zorluyor. Pasternac ve Dr. Givago'nun macerası acaba neydi? Gagarin'e niçin uzaydan döndükten sonra, yolculuğu esnasında gökte hiçbir yerde Tanrı'yı görmediğini halka bildirmek için ülkenin her tarafını dolaşma görevi verildi? (Bu, kravatlılar ile gericilerin her zaman aynı pamuklunun altı ve üstü gibi oldukları şeklindeki iddiama bir örnektir.)[83]

ğini kastediyorum. Bu nedenle dünyanın bütün büyük irfanî düşünceleri ve derin dinleri Doğu'dan çıkmıştır. "İslam Mirası"nın "Haçlı Savaşları" ve "İrfan ve Tasavvuf" bölümlerine bakınız.

80 "Dua" Alexis Carrel'in Fransızcadan yapılmış tercümesidir. S. 17

81 Paul Simon, İsviçre'de ders veren ve emekliliğinden sonra daha yeni Paris'e dönen Fransız yazar. Salı günleri Le Monde gazetesinde kitap eleştirisi yapar. Eserlerinden biri; "*L'Esprit et l'Histoire/Ruh ve Tarih*"tir.

82 "Lavage carvelle" veya beyin yıkama. Komünistlerin, komünist toplumlarda beyinlerden burjuvazi düşüncelerin izlerini silmek için kullandıkları meşhur terim.

83 Bir taraftan Avrupa burjuvazisi böyle bir eğilimden dehşete kapılmıştır. Burjuvazi, Fransız Devrimi'nden sonra, özellikle 19. yüzyıldan itibaren "tüketim felsefesi"ni esas alarak "Refah dini" adı altında, dinin vaat ettiği cenneti yer-

Şimdi böyle bir insan, böyle bir toplumda, bu çağda, böylesine şiddetli bir şekilde "Allah"a hassasiyet gösteriyor. Tarihte yani bütün toplumların dindar olduğu ve sosyal alt yapının din tarafından şekillendirildiği dönemlerde Tanrı fikrinin ne kadar hareket verici olduğu bellidir. Tarihçi birçok siyasî hareketi, sosyal ve tarihsel değişimi bu ilkeyi göz önünde bulundurarak çözümlemek ve değerlendirmek zorundadır. Zira "Tanrı", tarihte felsefî bir görüş olarak değil, aksine tarihî ve ilkel toplumların[84] daima Tanrı veya tanrılarla iç içe olan sosyal ve bireysel vicdanı, daha genel bir anlatımla "dinî duygu" olarak gündeme gelmişti. Nitekim tarih, insanı bulduğu her yerde onun yanında Tanrı'yı da görmüştür. Ayrıca toplum kavramı dinsiz düşünülemez. Bu, ünlü Fransız sosyoloğu Durkheim'in sözüdür. Prof. Alexis Carrel

yüzünde inşa edeceğini müjdeliyordu. Yeni Çağ'da kapitalizm ve burjuvazinin elinde gelişmiş üç araç olan ilim, sanayi ve özgürlüğün yardımıyla yeryüzünde aşırı tüketim malzemeleri sağlamanın (yani elindeki üretim araçlarını daha fazla çalıştırmanın) insanı Tanrı'ya ve dine muhtaç olmaktan kurtaracağı bir refah meydana getirdi. Genelde sanıldığının aksine, bu burjuvazi ve onun din ile kavgalı aydınları, şunu ümit ediyordu: İnsanlık burjuvazinin vaat edilmiş cennetine yönelmekle tamamen onun ihtiraslı ve itaatkar tüketicileri olacak; tekrar "zalim ve cahil" olan yeni insanın isyanından gafil olacak; üretim ve tüketim cennetinin nimetlerini ve lezzetlerini reddedecek; Batı ticaret kültürünün siyantizm, liberalizm, özgürlük, rekabet, demokrasi, hazcılık ve refah gibi tüm değerlerini ayaklarının altında çiğneyecek ve refaha ulaşmasına ve maddî nimetler içinde boğulmasına rağmen tekrar burjuvazinin "insan vicdanının basiret ve bilinci" dediğimiz yasak meyvesinden yiyecek ve Avrupa ve Amerika genç neslinin bilmecesi Batı'nın şaşkın ve korku dolu gözleri önünde...("çözülecektir". Bu kelime bağlama uygun olarak tarafımızdan eklenmiştir. Asıl metinde kopukluk var. Çev.)

84 Mühendis Beyanî'nin, baş tarafında Üstad Bazergan'ın önsözü olmak üzere çevirdiği "Dinî Duygu: İnsan Ruhunun Dördüncü Boyutu"na bakınız. Tanrı meselesi, felsefenin en önemli ekseni olmakla birlikte hiçbir zaman felsefenin tekelinde bir konu olmamıştır. Her sosyal ve medenî şekil altında, her zaman ve her merhalede bulunan, her ırka mensup insan kitleleri, dine karşı daimi ve güçlü bir duyarlılık göstermişlerdir. En cahilinden en alimine her fert ve en ilkelinden en medenisine kadar her toplum, din ile meşgul olmuş, daha doğrusu onun içinde boğulmuştur. Bu bizi, Tanrı'ya tapmanın, düşüncenin ürünü değil, aksine insanın asıl ve öncelikli çaba ve ihtiyaçlarından biri olduğu sonucuna götürür. Bu bakımdan tarihçinin her tarihsel aşama ve zeminde daima onunla ilgilenmesi gerekir.

"Dua" kitabında diyor ki: "Eski toplum, aslında dinî bir toplumdur. Her şehrin ekseni, oranın tapınağı ve ziyaretgâhıdır."[85]

Bundan dolayı ben, Tanrı ve tevhid meselesini kelamî, felsefî ve dinî bir meseleyi ele alma açısından değil, bir tarihçi olarak tarihin ruhunu ve bir asır veya toplumdaki hassasiyetleri tanıma açısından önemsiyorum. Tarihin ruhunu ve manevi muhtevasını tanımak her tarihçinin temel görevidir. Böyle olmadığı takdirde tarih, olayların kuru, yorucu ve değersiz bir naklinden ibaret olacaktır. İnsanın Tanrı'ya karşı hissettiği duygusal ihtiyaçlardan[86] biri, bütün varlıkta bulunan mutlak bir güç, güvenli bir sığınak ve belli bir kutsal yön ve mana hissidir. Dualizm[87], teslis[88] ve çok tanrıcılık[89], bu ihtiyacı içinden çıkılmaz hale getirir ve varlık, onun karşısında birbirine düşman ve aykırı güç-

[85] Alexis Carrel'in, tarafımdan tercüme edilen *"Dua"* kitabı. Ayrıca şu eserlere bakınız: Akkad'ın *"Allah"* adlı kitabı; doğa bilimlerinin çeşitli dallarındaki birkaç uzman tarafından yazılıp Farsçaya çevrilen *"Tanrı'nın Varlığının İspatı"* kitabı; *"Histoire Generale des Religions"*; muhtemelen Haşim Rıza tarafından tercüme edilmiş olan *"Dinler Tarihi"* (Çünkü diğer çalışmaları başkalarından); Can Nas'ın *"Büyük Dinler Tarihi"*; kime ait olduğunu bilmediğim *"Büyük Dinler"*; Ali Asgar Hikmet'in Tahran Edebiyat Fakültesinde verdiği derslerden oluşan *"Din Tarihi Hakkında Dokuz Konuşma"*; Resai tarafından tercüme edilen Samuel Cramer'in *"Sümer Levhaları"*; *"Babil Levhaları"*; Tahran Üniversitesi hocası Dr. Ahmed Behmeneş'in *"Batı Asya Eski Milletler Tarihi"*; Will Durant'ın *"Medeniyet Tarihi"*; *"Dünya Tarihi"* ve *"Tarihin Seyri"*...

[86] Toplumun fikrî ve ruhsal ihtiyacı dediğim şey, filozoflara ve bilginlere özgü zihinsel ve felsefî bir mesele ve entelektüel bir gereksinim değildir. Toplumun fikrî ve ruhsal ihtiyacı hiçbir zaman onun somut sosyal ve sınıfsal yapısından ayrı ve bağımsız değildir.

[87] Dualizm, varlıkta iki ilkenin veya iki yaratıcının olduğuna inanmaktır. Zerdüşt'ün dininde Ahuramazda ve Ehrimen; Mani ve Mazdek dininde Karanlık Zervan ve Aydınlık Zervan.

[88] Teslis, üç tanrı veya tanrısal varlık inancı yahut varlıkta üç asıl veya uknum olduğunu kabul eden felsefî ekol. Örnek: Hinduizm'in teslisi (Brahmaî) ve varlıkta üç temel uknum olduğunu savunan (İsa'nın çağdaşı) Yahudi alim Philon'un teslisi. Hepsinden daha meşhur olanı, Eski Roma teslisinin etkisi altında kalan Hıristiyan Katolik teslisidir. Buna göre Baba, Oğul ve Ruhulkudüs, hepsi de Tanrı'nın aynı tek hakikat olan üç somut şahıstır.

[89] İnsan toplumlarında çok tanrıcı üç tür din vardır:

lerin savaş alanı görüntüsü verir. Nitekim Zerdüştîlik, Maniheizm ve Mazdek dini, dualizme (iki tanrıcılık), İslam'ın çağdaşı olan Hıristiyanlık teslise (üç tanrıcılık), ilkel ve antik dinler politeizme (çok tanrıcılık) dayandırılmıştı. İnsana kesin inanç, huzur ve ümit veren, onu sorumlu kılan ve varlığa anlam katan yegâne "Tanrı'ya tapma" şekli tevhiddir. Başka bir anlatımla tev-

1- Cahiliye Araplarının dini gibi putperestlik.

2- Sabiilik veya Sabie gibi yıldıza tapma. Kur'an'da Sabiîler, Yahudiler ve Hıristiyanlar ile aynı safta Ehlikitap olarak anılmaktadır. Muhtemelen onları Hz. İbrahim'in Hanif dininin takipçilerinden saymıştır. Bazı günümüz araştırmacıları onları Hz. Yahya'nın takipçileri olarak kabul etmektedir. İslam tarihinde onlar, sahip oldukları bilgin ve filozoflar ile ve Müslümanlarla kurdukları dinî temas ile meşhurdurlar. Yıldızlara tapmanın, milattan önceki 4000-500 yıllarında Mezopotamya'da yaşayan Sümerlerin ve Babillilerin dininin devamı olduğu anlaşılmaktadır. (İbrahim de aynı bölgededir.) Zira onlar tanrıların yıldızlarda, büyük tanrı Bâl'in ise güneşte olduğuna inanıyorlardı. Işığa, ateşe, güneşe ve yıldıza tapmanın kaynağı burasıdır. Bazıları da Sabiîlerin asıl meskeninin "Sebe" ülkesi olarak adlandırılan Yemen (Şanslı Arabistan) olduğunu kabul etmektedirler. Onlar, Tanrı'nın "evrenin ruhu" olduğuna inanırlar. Kesin olan husus, İslam tarihinde meşhur olan Sabiîlerin yurdunun Harran (Mezopotamya) olduğudur.

3- Fetişizm: Fetiş, belli bir nedenle tapılan maddî bir nesne anlamına gelir. Ağaç ve bir taş parçası gibi. Bu dinin izleri kendi cahil halk kitlelerimiz arasında bile görülür. Sihir, büyücülük, muskacılık, falcılık ve benzerleri bu kapsamda incelenebilir. "Bereket" diye cüzdanda, kumbarada, evde ve başka yerlerde korunan her şey, namaz mührü, hurma, kuru üzüm (Bu mübarektir, öp, ye, dokun, sakla...), dilek ağaçları, kem gözden korunmayı veya düşmana darbe indirmeyi sağlayan nesneler, tılsımlar, tespihler, nazar boncukları, ekmek parçası, saç ve tırnak artıkları (ki animizmin birçok izlerini taşıyorlar), evlerin giriş kapısı üzerine konulan bazı hayvan başları (İran'da koç başı meşhurdur. Bu, ilahî aydınlığın sembolüdür. Eski İran'dan kalma resimlerde koç sembolüyle gösterilir), eşek nalı (Hıristiyanlar sonraları onun İsa'nın eşeğine ait olduğunu ileri sürmüşlerdir. İran'da da bazı Hıristiyan olmayan modernistler onu kullanıyorlar. O zaman onu Hıristiyanların eşeğine nispet etmek lazım!), ayrıca yüzük, yakut, akik (onun hakkında kitaplar yazılmış, rivayetler uydurulmuştur), evlerde horoz, güvercin saklamak ve beslemek hem sevaptır hem de bereket kaynağıdır. Bunların tümü bu çok ilkel dinin etkileridir ve çoğunlukla İslam ve Hıristiyanlık gibi yeni dinlerle açıklanır. Bunlar benim şahsî görüşümdür. Bu konudaki kesin görüşü, uzman araştırmacı, din bilimcisi ve sosyologlara bırakmak gerekir.

Her halükârda bugün bu üç tür çok tanrıcı dinin Asya ve Afrika'daki bedevi-

hid, dinî imanın bütün etkilerini insanın maddî ve manevi hayatının içine alır.

İslam'ın doğduğu çağdaki dünyada Zerdüştî ve Hıristiyan toplumları ızdıraplara, ayrılıklara ve düşmanlıklara maruz bırakan şiddetli dinî buhranlar[90], o günün dünyasının yeni ve sağlam bir din ve inanç ekolüne ne kadar çok ihtiyaç duyduğunu gösterir. Tarihin hızla gösterdiği gibi İslam, o zamanki ruhî ve fikrî ihtiyaca cevap vermiştir.

Dinlerin bu fikrî ve itikadî buhranları göz önünde bulundurulduğunda İslam'ın kendi hareketini niçin tevhid şiarıyla başlattığı daha iyi anlaşılabilir.

Cehalet, Korku ve Menfaat

Burada son zamanlarda aklıma gelen düşüncelerin olgunlaşıp pekişmesi için benimle birlikte düşünmenizi istiyorum.

Bana göre bütün sapıklıklar, günahlar, cinayetler, fesatlar, alçaklıklar, rezaletler, düşüşler, sefaletler ve geri kalmışlıklar, kısaca kötü olan her şey, yüz karası işler ve alçaklıklar şu üç etkenden kaynaklanmaktadır:

Cehalet,

Korku,

Menfaat.

Ben burada bireysel, toplumsal, siyasal ve ahlakî fesat, cinayet ve alçaklık çeşitlerini tek tek anlatmayı ve nasıl bu üç etkenden

ler arasında çok sayıda izleyicisi vardır. Milattan önce Yunanlılar ve Romalıların inandıkları "tür tanrılarına inanma" inancı da bu tür inançlardandır. Zerdüşt'ten önceki İranlılar da buna inanıyorlardı. Bu dinin yumuşatılmış bir şekli Zerdüştîlik'te de korunmuştur. "Yezdan" kelimesi, günümüzdeki manasının tersine tür tanrısı anlamındadır. Nahid, su tanrısı; Tir, kalem tanrısı; Behram, savaş tanrısı. "Yedi Melek" inancı da çehresi değiştirilmiş bir çok tanrıcılıktır. Zerdüşt'ün ortaya çıkışından sonra dualizm sisteminde varlığını korur.

90 İslam'ın doğduğu asırda Zerdüştîlik, şiddetli bir Mani ve Mazdek inkılabına maruz kalmıştı. Hristiyanlık öyle tefrika ve gruplaşmalara yakalanmıştı ki İslam'ın saldırısını Roma Hıristiyanlığına nispetle kurtuluş kabul ediyorlardı.

birinin sonucu olduğunu göstermeyi gereksiz görüyorum. Bu görüşün doğruluğunu ispatlamak için sadece bir insanın veya bir toplumun hayatında görülebilecek bütün suç ve cinayetleri hayalinizde canlandırmanız ve onlar arasından birinin bu üç etken dışında başka bir şeyin sonucu olduğuna dair bir örnek göstermeniz yeterlidir.

Tevhid ise Allah'ın birliğine inanan insandaki bu üç etkeni yok edip insan ruhunun derinliklerindeki köklerini kurutuyor.

Cehalet burada, ilmin karşıtı değildir. İlim ile kast ettiğim şey, tabiat, matematik, fen, hukuk ve edebiyat bilgileridir; yani bilim (science). Zira bu bilim, gördüğümüz ve bildiğimiz gibi, insanı cinayet işlemekten ve adaletsizlik yapmaktan alıkoymuyor; aksine bilim adamı cinayet ve suç işleme şeklini değiştiriyor ve hatta daha da yaygınlaşmasını sağlıyor. Nitekim en yüksek ilmî merhalelere ulaşmış olan medenî milletler, günümüzde sömürgecilik, kölecilik, zulüm, savaş, aldatma, tecavüz ve bozgunculukla meşguldürler. Geçmiştekiyle günümüzdeki arasında yalnızca şekil farkı vardır. Bütün bu bilimsel gelişmeler, onu ahlakî bakımdan ıslah etmediği gibi üstelik daha da alçalmasına sebep olmuş ve onu suç ve günah işleme hususunda daha yetenekli ve kurnaz yapmıştır. Bu, günümüzde bizim bütün varlığımızla hissettiğimiz ve Avrupalı düşünürlerin de hiçbir zaman gizleyemediği bir meseledir. Bundan dolayı ahlak ve insanlıkla hiçbir ilgisi bulunmayan bu tür ilimleri (Mevlana'nın ifadesiyle, "ahır ilmi" ve eğri büğrü evler yapan ve kurnazca gözlerden uzak duran, fakat toprağın üstüne çıkmaktan, göğe bakmaktan ve ışığı görmekten aciz olan ve korkan "kör farenin bilgisi") bilmemek, fesat ve cinayet sebebi olamaz. Bu bilim dallarını bilmemek, ne ahlakîdir ne ahlak dışıdır; daha doğrusu ahlak üstü ve ahlak kategorisinin dışındadır.

Bir kötülükler ve suçlar dizisinin kaynağı olarak cehaletten kasdım, Sokrat'ın kullandığı anlamdaki ilmin değil, hikmetin karşıtı olan şeydir. Sokrat, hikmeti, ahlâkın garantörü sayar. Ona göre hikmet sahibi, hiçbir zaman kötülük ve cinayet işlemez.

Bütün ahlakî kusur ve kötülükler cehaletten kaynaklanır. Sokrat'ın hikmet ile kast ettiği şey, bugün bizim anladığımız manadaki felsefe ve ilim değildir. Çünkü Sokrat'ın başlattığı sert mücadele bizzat bu tür filozof ve âlimlere karşı idi. Yoksa onu komedisinde alaya alan Aristophanes cahil miydi?[91] Acaba Sokrat aleyhine iddianame yazan Anitos, Miletos ve Liecon ve "Holias" mahkemesinin onu ölüme mahkûm eden 556 hâkimi bilgisiz ve cahil miydiler?[92] Sokrat, hikmet sahibi olmayan halkı mı, yoksa toplumun ünlü filozof, şair ve hatiplerinden sayılan Sofistleri ve muhaliflerini mi bozuk kabul ediyordu? Sokrat'ın kullandığı anlamdaki ve benim burada insanı ahlakî olgunluğa sevkeden ve fesat, alçaklık ve cinayetten vazgeçiren etkenlerden biri saymak ve kendisini bilmemeyi bütün kötülüklerin üç faktöründen biri

91 Aristophanes, Sokrat'ın çağdaşı olan çok ünlü ve yetenekli bir Yunanlı yazar ve düşünürdür. Mutaassıp ve dindar bir düşünürdü; yeni fikirlerle mücadele ediyordu. "*Kurbağalar*" (Les Grenouilles) adlı komedisinde Sokrat'ı şiddetle eleştirmiş ve alaya almıştır. Onun eserleri, Sokrat'ın yargılanması ve mahkum edilmesinde insanlara fikrî zemin hazırlamıştır.

92 Sokrat, filozoflara, Sofistlere, şairlere, bilginlere ve din alimlerine saldırıyordu. Özellikle Delfi tapınağının tanrısı, "Atina halkının en bilgini kimdir?" diye soran kişiye cevap verirken "Sokrat" demişti. Sokrat bu gerçeği ortaya çıkarmak için kendisini bütün bu düşünce gruplarıyla mukayese ediyor ve sonunda onların cahilliğini (benim, rezilliklerin üç etkeninden biri olarak kabul ettiğim cehaletin aynısı) ve kendisinin onlardan üstün olduğunu ispatlıyor. Bu konuda o, kendisinin de onların da bilmediğini bildiğini biliyor. Delfi tanrısının en önemli sözü de buydu. Bu yüzden onun düşmanları cahil halk değil, bilginler, şairler ve düşünürlerdi.

Dikkatimi çeken en önemli mesele, Sokrat'ın felsefeci değil, bu anlamda hakîm/hikmet sahibi olduğudur. Onun biyografisi, eğitim aldığını göstermez. En büyük hata, onu Eflatun, Aristo, Pisagor ve Tales gibi bir filozof kabul etmek olacaktır. Öyleyse bilginleri, çağının filozofları olan Sofistleri, şairleri ve din alimlerini neden cahil kabul ediyor? Onun hayatı ve fikirleri, cahil bilgin değil, eğitimsiz hakîm olduğuna tanıklık eder. Bu yüzden bazıları onu peygamber kabul etmiştir. Zira bu açıdan onlarla aynı sınıfı paylaşır. Eflatun ve Aristo, Sokrat'a has hikmetin manasını anlamak ve tanımlamak için çok çaba göstermişlerdir. Bu çaba, tam tanım, eksik tanım, ayrım ve cins gibi kategorileri ortaya koymuş ve Aristocu formel mantığın sistematize edilmesiyle sonuçlanmıştır. O ince ve önemli hakikatin bu kuru ve küçük kalıplara sığıp sığmayacağını düşünün.

olarak adlandırmak istediğim "hikmet"i halen kullandığımız kelimelerle tarif etmemiz çok zordur. Burada daha çok, onun dilsel ve mantıksal tanımını değil, anlam duygusunu esas almak gerekir. Hikmet ile kast edilen, bireyin insanî ve ahlakî bilinci ve uyanık, güçlü ve sağlam vicdanıdır. Öyle ki bu onu fıtrat yolunda ve yaratılış kanununda kolayca korur; makul ve doğru bir yöne sevk eder ve sapıklıktan, düşüşten ve aşırı heves ve eğilimlerin tasallutundan alıkoyar. İki insan: Biri, kolayca ve düşük bir fiyatla paranın ve gücün hizmetine giren ve bencillik, para veya şehvet karşısında hiçbir kötülüğe ve çirkinliğe karşı hassasiyet göstermeyen aşağılık, satılık ve câni bilgindir. Diğeri ise bilgiden yoksun olduğu halde şöhret ve ekmek aldatmacalığı, kışkırtmalar ve heveslerin doruk noktasında ve insanı çeken en korkunç uçurumlarda sanki bilinçli ve yetenekli bir rehberin elinden tutmuş gibi doğru ve emin adımlar atar, bütün varlığı doğruluk ve üstünlüğü anlatır, kendisinden iyilik ve güzellikten başka bir şey sızmaz ve yüzünden kesinlik, doğruluk, iyilik ve güvenilirlik parıltıları yayılır. Evet, bu iki farklık nelerdedir? Elini tutan o gizli el kime aittir? Onun, bilgisinden mahrum olmasına rağmen layık olduğu bir güç ve vicdan taşıdığını görüyoruz. Böylesine bilinçli ve uyanık olan bir güç ve vicdan, hikmettir.[93] İnsanlığın büyük maneviyat tarihini inşa eden, büyük medeniyetleri kuran peygamberler, tamamen ilim, felsefe ve okuma yazma bilmeyen çobanlar ve işçilerdir. Kur'an'ın peygamberlere olumlu bir nitelik olarak nispet ettiği bu "ümmî" sıfatı çok derindir.

İnsanlık tarihinin, Roma'nın büyük sosyal ve sanatsal medeniyetini ve Hint, İran, Çin ve Yunan'ın manevî, sosyal, ilmî ve felse-

[93] Babama göre hikmet, sözlüğün de teyit ettiği gibi ilimden ibarettir. Ama alimin beyninin bir köşesine yerleşmiş bir şekilde değil. Onun görüşü, düşüncesi, ahlakı, tutumu ve davranışıyla bir ilgisi yoktur. Aksine alimin şahsiyetine, ahlakına, anlayışına, inancına, davranışına ve sosyal ilişkilerine karışarak onu olgunlaştıran bir ilimdir. Başka bir anlatımla alim, ilim, manevi şahsiyetinin kenarında bulunan kimseye; hakîm ise şahsiyeti ilimde sağlamlaşmış; düşüncesi ve duygusu ilmin içinde, ilim de düşüncesinin ve duygusunun içinde sağlamlaşmış kimseye denir.

fî medeniyetlerini geride bırakmasından sonra gelecek ve bu dönemde insanlara öncülük ve rehberlik edecek olan "son peygamber"in ansiklopedik bir bilgin ve seçkin bir deha olması gerekirken o, mektep, medrese, ilim ve felsefeden mahrum, hatta okuma yazma bilmeyen koyun çobanlarının arasından çıkıyor. Bu büyük ahlâk ıslahatçısının ardından gelen ve toplumların ahlâkî ve ruhsal değişimlerinde en büyük paya sahip olan kimseler de aynı şekilde bilgin ve filozof değildi. İslam'a bakın! Bir tarafta Ali, bedevi Ebuzer, Habeşli köle Bilal, Ammar, Yasir ve Afrikalı zenci Sümeyye, hurmacı Meysem vardır. Bunların hiç biri felsefe ve ilim tarihinde makam sahibi değildir. Öbür tarafta, İbni Sina, Razî, Kindî, İbni Arabî, İbni Mukaffa, Harezmî, Halil bin Ahmed ve diğerleri. Onlarda olup da bunlarda bulunmayan nedir? Onlarda olan fakat bunlarda bulunmayan özel bir bilinç ve anlayışın varlığını inkar edemezsiniz. Ona istediğiniz adı verebilirsiniz: Anlayış, şuur, vicdan, yetenek, hidayet, özel fıtrî duygu, altıncı his, ilham vs.[94] Ama ben Sokrat'ın kullandığı terimi daha çok beğeniyorum. Özellikle o, bu terime tam da benim aradığım manâyı veriyor: Bana göre, İslam'ın doğduğu yıllardaki Arap dilinde "hikmet" kelimesinin böyle bir anlamı vardı. Fakat Yunan felsefesinin İslam medeniyetine hücumundan sonra Yunanca "felsefe ve sofya" kelimesini tercüme etmek için "hikmet" terimini seçtiler ve o derin ve değerli ilk anlamını unutturdular.

Hikmet, Kur'an'ın her yerinde doğru bilgi/bilinç ve gerçek tanıma anlamında kullanılmıştır.[95] Mütevatir bir hadiste "Hikmet,

[94] İntuition kelimesi bu manalara yakındır.

[95] Kur'an, kitap ve hikmet kelimelerini hemen hemen her zaman birlikte ele almaktadır. Birkaç yerde de Tevrat ve İncil ile beraber anmaktadır. Bununla, Allah'ın ve peygamberlerin insanlara öğrettiği bilgi ve bilinci kast etmektedir. Şu ayetlere bakınız: 2/Bakara 27, 123, 146, 231-252,; 3/Âli İmran 43, 51, 75, 123, 158; 4/Nisa 57, 113; 5/Maide 110; 10/Yunus 1; 11/Hud 1; 16/Nahl 126; 17/İsra 41; 27/Neml 6; 31/Lokman 1-11; 33/Ahzab 34; 36/Yasin 1; 37/Saffat 19; 39/Zümer 1; 41/Fussilet 42; 43/Zuhruf 63; 44/Duhan 3; 45/Casiye 1; 46/Ahkaf 1; 52/Tur 5; 62/Cuma 1-2

müminin yitiğidir." buyrulmaktadır.[96] Başka bir rivayette de "İlim, Allah'ın istediği kimsenin kalbine koyduğu ışıktır." denmektedir. İlim burada Sokrat'ın hikmet kelimesine yüklediği anlamda kullanılmıştır. Çünkü bu tabir, sonradan kazanılan normal ilim için uygun değildir. Acaba atom bombası yapan fizikçilerin, binlerce insanı bir savaşta zehirleyen kimyacıların, kendi tarih, edebiyat ve sosyoloji bilgilerini kullanarak bütün gerçekleri paranın ve gücün hizmetine veren ve adaletsizlikleri ve cinayetleri meşrulaştırmak için değiştiren, insanları yoldan çıkaran ve fikirleri yozlaştıran yazarların bilgileri, Allah'ın, kalplerine koyduğu ışık mıdır? Bu ışıklar/nurlar ilahî midir? Açıkça anlaşıldığı üzere bu tabir, benim düşündüğüm ve Sokrat'ın verdiği manadaki hikmete uygundur. Yoksa beşerin Muhammed, Ali, İsa, İbrahim, Musa, Zerdüşt ve Buda gibi ümmi rehberlerini ve maneviyat önderlerini, Allah'ın, kalplerine ilim nuru koymak istemediği kimselerden saymak gerekir! En azından İslam'ın böyle bir maksat taşımadığı söze gerek kalmadan anlaşılır. İlim ve hikmet, insanın kurtuluşunu ve olgunlaşmasını sağlayan bilgi anlamına gelir. Bundan dolayı, cehaletten kastım, bütün kötülüklerin, bozuklukların, adiliklerin, suçların ve cinayetlerin kaynağı olan böyle bir ilim ve hikmet yoksunluğudur.

96 "Hikmet, müminin yitiğidir." Hadisi İslamî kitaplarda özel bir yazgıya maruz kalmıştır. Çünkü hikmetin ilk anlamını unutan ve onu Yunan'da olduğu gibi felsefe ve sofizm manasında kullanan İslam alimleri, Peygamber'in bu cümlede kast ettiği manayı anlamada zorlanmışlardır. Zira bildiğimiz gibi İslam alimleri felsefe karşısında iki düşman gruba ayrılmışlardır. Fakihler ve arifler bir tarafta, filozoflar veya hakîmler öbür tarafta. Filozofu reddeden, hatta onu kafir sayan fakih veya sufi, felsefeyi müminin yitiği olarak kabul edemezdi. İster istemez yaygın olduğu üzere cümlenin bütün dilbilgisi ve sözlükteki açık delillerinin aksine, Kur'an tefsirinde yaptıkları gibi "dâlle" kelimesine meful anlamı değil de fail anlamı verdiler ve inaçlarına uygun olarak "Hikmet, mümini saptıran şeydir." diye tercüme ettiler. Hikmeti Yunan felsefesindekiyle aynı manada alan ve bu konuda muhalifleriyle görüş birliği içinde olan filozoflar ise onu Meşşaî felsefenin ve Aristoculuğun haklılığının delillerinden biri sandılar. Halbuki o çağda İslam Peygamberi'nin Yunan felsefesi lehine böyle bir propaganda sözünü söylemesi nasıl mümkün olabilir? O halde niçin hiç kimseyi onu öğrenmeye teşvik etmemiştir?

Şimdi hikmetin bu ince anlamına, Sokrat'ın ve Kur'an'ın kavramına, ahlakî ve insanî bilince yahut açıkladığım özel anlayış, kavrayış ve şuura dikkat ettiğinizde bizzat kendiniz tevhidin bu ahlakî bilinç, insanî vicdan ve hikmetin bu gizemli gücünü muvahhit insanda kesin ve gerçek manasında nasıl yetiştirip geliştirdiğini anlayabilirsiniz.

Varoluşun canlı bir yapı ve bilinçli bir "varlık", yaratılışın istenen ve amaçlanan aklî düzen ile dönen hassas bir "işleyiş" ve bu evrenin gayeli, düşünen, gören, hisseden, içinde her şeyin ince bir mantığa göre hareket ettiği, hiçbir şeyin saçma, boşuna ve tesadüfî olmadığı, insanın ilerlemeye yönelmiş ve gelişme istikametinde yol kateden şuurlu ve iradeli bir üyesi olduğu, içinde hiçbir şeyin kaybolmadığı ve güzellik ile çirkinlik ve iyilik ile kötülük karşısında mantıksal tepkiler gösteren bir "sistem" olarak anlaşılması, insanı; hayatını, düşüncesini, duygusunu ve davranışını böyle bir sisteme uydurmaya, kendisini bu açıdan sıkı ve dikkatli bir kontrole tâbi tutmaya ve her birisinin hikmeti olan kesin ve belirli yasalar yolundan sapmamaya zorlar.

Derin felsefî ve ilmî anlamı itibariyle böyle bir dünya görüşü, böyle bir yaratılış düşüncesi ve varlık, kendisi, başkaları ve toplum karşısında hissedilen böyle bir sorumluluk ve sosyal ilişkiler ve tabiatla uyum konusunda sahip olunan böyle bir bilinç, insana derin bir bilinç, kapsamlı bir bilgi, açık ve geniş bir dünya görüşü ve hassas ve planlı yükümlülükler ve sorumluluklar kazandırır.

İnsanın hayat tarzı ve davranışı, sahip olduğu düşünce ve inanç şekline bağlıdır. Her konuda kabul ettiği çeşitli ahlakî ölçütler ve insanî değerler, hayatta takip ettiği hedefler, ferdî ve toplumsal hayatıyla ilgili olarak düzenlediği program ve aslında her bireyin duyarlılıkları, yüce temayülleri ve çeşitli eğilimleri, dünya görüşüyle doğrudan alakalıdır.

Varlığın anlamlı, akıllı, planlı ve gayeli olduğuna ve buna bağlı olarak da insanın ve insan hayatının –Sartre'ın dediğinin aksine– saçma ve aptal olamayacağına inanmak, insana ahlakını ve

bireysel ve sosyal hayatını kurması için aydın bir düşünce, müspet ve kapsamlı bir dünya görüşü ve sağlam bir yapı temeli oluşturur ve cehaleti yok eder. Einstein'ın "İrfanî duygu, ilmî araştırmaların temelidir."[97] ilkesine inanmasını sağlayan en büyük nedenlerden birisi belki de budur.[98]

Korku ve çıkar etkenlerine gelecek olursak:

Tevhidin insan ruhundaki "korku" ve "menfaat"in kökünü nasıl kazıdığını anlamak çok kolaydır. Allah'a ve özellikle tevhide iman, gerçekten muvahhit olan insanı, tehlike ve zarar duygusundan kaynaklanan her türlü aşağılık ve alçaltıcı eylemi yapmaktan alıkoyar. Zira, böyle bir kimse hiçbir etkenden korkmaz ve tehlike ve korkunun kaynağının evrende yegane mutlak güç ve irade olan Allah'tan olduğunu bilir; her şeyi ve herkesi onun karşısında aciz görür ve herkesin aynı derecede güçsüz olduğuna inanır. O zaman insan acizden korkmaz. Bir insanın hayatındaki korkular nelerdir? Ölüm korkusu, fakirlik korkusu, güçsüzlük korkusu ve çeşitli mahrumiyetlerden korkma.

Allah'a dayanan, tevhide inanan; gözetleyici, güçlü, görücü, planlı ve adil olan Allah'ı yakın dostu ve samimi yardımcısı bilen ve bu alemdeki bütün işlerin O'nda son bulduğunu gören bir insan yalan söyleyebilir mi? Her türlü alçaklığa gönül vermesi, her iş ve işverenin aleti olması mümkün müdür? Yağcılık ve dalkavukluğun, doğuracağı kötü sosyal sonuçlar yanında, ahlakî bakımdan insanı insanlık derecesinden hayvanlık derecesine düşürdüğünü biliyoruz. Niçin dalkavukluk yapıyorlar? Ya korkuyorlar ya da aç gözlülük ediyorlar. Gerçekten Allah'ı hisseden ve O'na inanan kimseyi kim tehdit edebilir? Kim tamahkârlığa zorlayabilir? Cimrilik, pintilik, stokçuluk, mal yığma, başkalarını doğal imkanlardan yoksun bırakma, sınırsız

97 Maks Planck, evrenin düzenli sistemine inanmayı fizik ilminin yaratıcı faktörü kabul eder ve şöyle der: "İlim tapınağının kapısında, buraya ayak basacak olanın imanlı olması gerekir, yazılıdır."

98 *"Evren ve Einstein"*, Lincoln Barante; çeviren, Ahmed Birşek. *"İlim Nereye Gidiyor"*, Maks Planck; çeviren, Ahmed Aram.

mülkiyet, kapitalizm, insanlara acı çektiren cinayetler, sömürü, başkalarının sırtından geçinme, paraya düşkünlük ve hem toplumun sonunu hazırlayan hem de bireyin manevî gelişimini engelleyip geri kalmışlığa mahkum eden bütün kötülükler, fakirlik korkusunun ve açgözlülüğün sonucudur. Alet olmalar, eşeklikler, köpeklikler, adaletsizliklerin koruyucusu olmalar, şehvetperestlikler, aldatmalar, ihanetler ve tecavüzler, tamamen korkunun ve tamahkârlığın sonucudur. Genel anlamdaki tamahkârlıkla ekonomik, psikolojik ve içgüdüsel durumlar kastedilir. Şöhret, ekmek, şehvet, para, güç veya lezzet. Bu iki faktör, insanları üç gruba ayırır:

1- Haksızlık yapan ve cinayet işleyen grup (tamahkârlık için).

2- Korku veya tamahkârlıktan dolayı bu gruba alet olan azınlık.

3- Haksızlığa uğrayan çoğunluk.

Her üç tip insan da insanî bakımdan aşağılık olup olgunluk ve yüce insanî derecelere yükselme kabiliyetinden mahrumdurlar. Bu şekilde insanlık tarihi, bütün güçlere ve uygun zeminlere rağmen hep geriliyor. Medeni insanlık bozuluyor ve canilik yapıyor.[99] Yoksa bugün en medeni insanların insanlık bakımından bir ilkel insandan daha aşağı olduğunu görmüyor muyuz?[100] Büyük toplumların, köklü medeniyetlerin ve saygın

99 Avrupa'daki suç artışı grafiği ve bunun geri kalmış Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerine ait grafiklerle karşılaştırılması bu gerçeği ispatlamaktadır. Filmler, oyunlar; Camus'nun *Veba*, Sartre'ın *Kirli Eller*, *Kusma ve Duvar*, Ionescou'nun *Gergedan*, Carrel'in *Hayat Yolu ve Yöntemi* gibi eserleri, *Garp Cephesinde Bir Şey Yok*, *Çirkin Amerikalı*, cinayet dosyaları, sosyologların araştırmaları, basındaki cinayet haberleri, irili ufaklı savaşlar, devrimler, sömürgecilik ve daha yüzlerce kanıt bu gerçeği göstermektedir. Mesela Le Monde gazetesinin 1961 yılında yayınladığı bir istatistiğe göre sadece Saint Germen ve Saint Michel caddelerinin kesiştiği kavşakta o yıl 1700'den fazla suç ve cinayet işlenmiştir. Yaklaşık olarak günde altı cinayet. Nerede? Paris'te.

100 Cezayir'de o kadar cinayet, adam kaçırma ve işkence suçu işleyen ve hatta bir defasında Paris'te veremli Müslümanların yattığı hastaneyi makinalıyla tarayan General Salane, Fransız Politeknik mezunudur. Seçkin bir entelektüel olan General Arego, Cezayir'den hanımına şöyle yazıyordu: "Çocuklarımız, köpeklerimiz ve Araplarımız dahil, hepimiz iyi ve sağlıklıyız." İşte o, Cezayir savaşında oğluna atış öğretmek için Arap avına çıkıyordu.

kültürlerin günümüz dünyasında her şeyi tüketim pazarına dönüştürmek için kasten yok edildiğini görmüyor muyuz?

Muvahhid, kelimenin derin ve gerçek manâsıyla, kaypak şahsiyetli insan değildir. Çünkü onu her yandan kuşatan binlerce korku ve tehlike etkeniyle mücadele etmek, onları bir kenara atmak, kendisini bu etkenlere karşı durmaktan uzaklaştırmak, gizlenmek, başka türlü görünmek, gösteriş, dalkavukluk, baş eğme ve teslimiyete başvurmak, tehlikeleri atlatabilmek için problemlerle yüzleşmemek; menfaat sağlamak, zararı gidermek veya lezzete kavuşmak için düşündüğü binlerce uygun fırsat ve mevkiyi kaybetmemek, çıkar gördüğü yere ve kimseye yapışmak, kendisini o imkan ve mevkiye uydurmak, kendi çevresinin ve zamanının yahut efendilerinin veya çağının zorba yöneticisinin rengine bürünmek zorunda değildir. Korkak ve tamahkâr, hiçbir zaman "kendisi" değildir; kendi rengine bürünmüş değildir. Belki de onun aslında bir rengi yoktur. O her zaman başkalarıdır, diğerleridir; yani aline olmuştur. Artık onun kendisine ait bir beni, şahsiyeti ve asaleti yoktur. Daha doğrusu o, bütün korku ve menfaat etkenleri içinde kaybolmuştur. Bu etkenler aracılığıyla aline olmuş, insanlığından olmuştur. Artık kendisi yoktur; o hiçbir şey değildir; o saçma ve anlamsızdır.

O artık, Muhammed Taki'nin ahlâkî, ruhî ve fikrî özellikler, inançlar, taassuplar ve prensipler sahibi oğlu Muhammed Ali değildir. O, başka biridir, başkalarıdır. Kelimenin psikolojik manasında "Ben Rüstem denen pehlivanım." Kendisini bulmaz. Zenginde ve zorbada kaybolmuş, falanda filanda yok olmuştur.[101] Başka bir deyişle, korku ve ihtiras faktörleri ona, tıpkı cinin insana girmesi gibi girmiş ve nüfuz etmiştir. O cinlenmiştir; artık kendisini bulamaz. Hegel'in ve ondan daha iyi bir şekilde Marks'ın bahsettiği "alinasyon"un anlamı işte budur. Eğer tüccar ise geçim araçlarını hazırlama anlamında parayı araç olarak kullanan bir insan değildir. O artık kendisi değildir; banknot, çek

[101] Onun içsel ve özsel gerçekliği, dışsal ve geçici maslahatları altında çiğnenmiştir. O, maslahatçı bir insandır.

ve bonodur. Eğer memur ise, devlet dairesinde birkaç saat çalışan bir şahsiyet değil, Hasan Bey değil, bay üç nolu gişe, bay beş nolu rütbe, bay 717 nolu memurdur. Aynadan ziyade ücret listesi önüne geçmekle varlığını hissediyor. Kendisini ayna önünden çok maaş listesinde görüyor. Ayna önünde anlamsız ve özsüz bir leş görüyor. Gerçek manada anlamsız! Zira onun bizzat bağımsız bir anlamı yoktur. O, kıdemi, masası, gişesi ve maaş bordrosundan ibarettir. Ona anlam veren tek şey, genel müdür, başkan veya müfettiş olmasıdır. Bunlar ona düşünce tarzı, çalışma biçimi, inanç ve hobi kazandırır. O, mahiyeti bunlar tarafından oluşturulan boş bir varlıktır. Bunların değişmesiyle memurlardaki bu anlamların da nasıl değiştiğini görmüyor muyuz? İşçi, çalıştırdığı makinanın devamıdır. Şoför kendisini fren, vites, debriyaj ve direksiyonun devamı olarak görür. Onun gerçekten iradesi ve seçim gücü yoktur. Hatta zevkini ve hobisini bile başkaları belirler. Eğer o, gündüze bu gecedir, derse, hemen Ay ve Ülker yıldızı anlar. Zira o kendisi görmüyor, kendisi anlamıyor. "Patronun beğendiği her kusur bir sanattır." Bunların önce kendilerini boyadıkları, kılık değiştirdikleri ve maslahat gereği geçici olarak bu göstergenin altına gizlendikleri doğrudur. Yoksa içleri ve kalpleri başkadır. Fakat uzun süre üzerinde etkisini gösterecek olan bu dışsal renk, içeriye de nüfuz eder, onu kendi potasında eritir. Riya, gösteriş ve "içeride başka, dışarıda başka olma", bu ikili, süreli ve geçici halini kaybeder. Bu isteğe bağlı çıkarcı durum, daimi bir tabiat ve adete, ruhsal ve ahlakî duruma dönüşür. Yoksa siz, çıkar icabı renk değiştiren, kendilerini hep oldukları gibi değil de işlerine geldiği gibi gösteren, inançlarına ve görüşlerine aykırı olarak konuşan, yazan, iş yapan, duygu sergileyen, dalkavukluk eden, iftira atan, dostluk ve düşmanlık besleyen birçok kimsenin kendilerinin kim ve nasıl insanlar olduklarını yavaş yavaş unuttuklarını görmediniz mi? Gerçekte onlar bu menfaatler, bu dış renkler ve bu görünüşler dışında bir varlık taşıdıklarını düşünmezler.

Ona samimi bir şekilde ne ve kim olduğunu, ne istediğini, ne düşündüğünü ve neden hoşlandığını sorsan, içtenlikle cevap

vermek istese bile başaramaz. Çünkü bilmez, bileceği bir şey yoktur. Aslında içi boş ve anlamsız bir varlık haline gelmiştir. Çünkü çıkarcı bir insan olmuştur. Artık o gerçek insan değildir. Diktatörlük niçin kötüdür? Çünkü diktatörün şahsiyeti dışındaki bütün şahsiyetler yok olup onun şahsiyetinde erir. Milyonlarca çıkarcı insandan oluşan bir toplum, tek "ben", tek şahsiyet ve tek gerçek insana sahip olur. Böylece toplum yoksullaşır ve geriler. İspanyol milleti, Batı medeniyetine ilk ilham verenler, bugün bir grup protestocu dışında hepsi "Franko" olmuşlardır. 1933-1945 yılları arasında milyonlarca aktif insan, düşünür ve bilgin, Almanya'da Hitler'e, Stalinist Rusya'da Gürcü soylu bir adama dönüşüvermiştir. Diğerleri ne olmuştu? Diğerleri ya korku ya da çıkarın etkisiyle imparatorun bastonu, tabancası, gözlüğü, kalemi ve otomobilinin uzantısı olmuşlardı.

Tevhid, böyle sosyal hastalıkların ortaya çıkmasına izin vermez. Güce tapma, para düşkünlüğü ve şehvetperestlik. Tevhide inanan insan, varlıkta ve hayatta bulunan binlerce korku ve çıkar etkenini, tehlikeli durumları ve zengin fırsatları görmez. Bütün evrende yalnızca şu iki kutup vardır: Allah ve O'nun dışındakiler. Bütün ümitler, korkular, çıkarlar, güçler ve iradeler o kutuptadır; bu kutupta hiçbir şey yoktur.

İslam, insanı her gün en az on defa, bütün varlıkların yaratıcısı, sahibi ve mutlak hakimi huzurunda durup canıgönülden şunu söylemeye, şuna inanmaya ve hem kendisine hem de Allah'a şunu göstermeye teşvik etmektedir: "Ancak sana ibadet eder, sadece senin kulun olur ve yalnızca senden yardım isterim."[102] Herkese ve her şeye dua etmek, tapmak, boyun eğmek ve ümit

[102] Her Müslüman her gün namazda on defa Fatiha suresini okumak zorundadır. (Sabah iki ve diğer dört vakit namazın her birinde de ikişer defa.) Bu sure şu anlama gelir, dikkat edin: *"Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla. Alemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun. O Rahman ve Rahimdir. Hesap gününün sahibidir. Yanlız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola ilet. Nimet verdiğin kimselerin yoluna. Öfkeyi hak edenlerin ve sapanların yoluna değil."*

bağlamak; herkesin, her şeyin zarar, çıkar, nimet, mutluluk, mutsuzluk ve tehlikenin kaynağı olacağını sanmak reddediliyor. Bunlar yalnızca Allah'a tahsis ediliyor. İnsanın ömrü boyunca, her gün en az on defa, Allah ile karşı karşıya gelerek samimi ve ciddi bir şekilde tevhidin temeli olan bu ilke ve sloganları söylemesi gerekir.

Bu itikadî, fikrî ve ahlakî ilkeler, ancak özel ruhsal, bedensel ve zamansal şartlarda sunulabilir. Ruhen tamamen bu duyguya kapılmak, arınmak ve süslenmek gerekir. Bu sözler, hayat boyu özellikle tabiatın durum değişikliği ile uyumlu olarak dile getirilmelidir: Gündüzün başlangıcı olan güneşin doğuşu öncesinde, gün ortasına vardığı anda, güneşin batıya doğru eğildiği sırada, gündüzün bitişi esnasında ve gecenin başladığı akşam vaktinde. Geceleyin insan ve tabiat karanlığa ve sükunete gömülür. Yani her zaman ve her halükârda tabiatta şekillenen her değişikliğe paralel olarak insan, kainatın ruhu ve bütün varlıkların yönü olan Bir Allah'ın önünde diz çöker; O'ndan başkasının huzurunda yalvarmayacağını, O'ndan başkasının önünde eğilmeyeceğini, O'ndan başkasına ibadet etmeyeceğini, O'ndan başkasından yardım istemeyeceğini ve ondan başkasından korkmayacağını ilan eder.

Böylece, insan ruhundaki bütün zaaflar, korkular ve tamahkârlıklar yok olur; insan, bağımsız, kendine güvenen, korkusuz, açgözlülük yapmayan ve başkalarına ihtiyaç duymayan bir varlık haline gelir. Her asırda herkesin karşısında insanî şahsiyetini korur. Muvahhid, özgür, bağımsız ve cesur bir insandır. Eflatun ve Thomas More'un yaptığı gibi hayalinizde bir toplum inşa edin. Her bireyi bağımsız bir iklime ve özgür bir kişiliğe sahip, korku ve tamahkârlıktan uzak, yaltakçılık, yalancılık, aldatma ve uşaklıktan arınmış olan hayalî bir toplum. Bu toplum nasıl olacaktır? Nelerden acı çekecektir? Hangi faktörler onu hastalandıracak ve saptıracaktır? İslam Peygamberi'nin kendi görev ve hareketini şu tevhid sloganıyla başlatması tesadüfî değildir: "Allah'tan başka tanrı yoktur, deyin, kurtulun!"

Bu "kurtulun" sözü sıradan bir dinî terim değildir. Bundan maksat, sadece bu ilkeye inanan, ahirette kurtulacak ve kıyamet mahkemesinde kurtuluşa erecek demek değildir. "Kurtulun" ifadesinin çok geniş bir anlam alanı vardır. Burada insanın kurtuluşu söz konusudur. Neden kurtuluş? Hem bu dünyada hem de ahiret hayatında her türlü bağ, sınırlama ve baskıdan; hem bu hayattaki hem de ölüm sonrası hayattaki işkencelerden kurtuluş. İnsanı ayaklar altına alan her türlü kurtuluş, özgürlük ve bağımsızlıktan kurtulmak. İnsanın kurtuluş ve özgürlüğünü ayaklar altına alan faktörler nelerdir? Korkular, tutkular, beklentiler, ihtiraslar, tamahkârlıklar, lezzetler, hevesler, ihtiyatlar, muhafazakârlıklar, zamanın ve zamane insanlarının rengine bürünmeler, uşaklıklar, yaltaklanmalar, kölelikler, esaretler, aldatmalar, yalanlar, çıkarcılıklar, kayırmalar, torpiller... Sosyal hayata ait bütün bu aşağılık bağlar, ruhumuzun, şahsiyetimizin ve insanlığımızın üzerine dolanmakta ve gittikçe daha çok sıkıştırmaktadır. Dünkü para yığma bugün korkunç kapitalizme dönüşmüş; karaborsacılık cani tröst ve kartel şeklini almış; dün her toplumdaki seçkin zümrenin özel hayatıyla sınırlı olan haremlik şeklindeki şehvetperestlik, bugün sayıları gün geçtikçe artan kabare, pavyon ve gece kulüpleri kılığına bürünmüştür. Dün nispeten sınırlı miktardaki vahşi ve yarı ilkel gruplara uygulanan bireysel ve bedensel kölelik, bugün bilhassa fikrî ve ruhsal boyutlu toplumsal kölelik şeklini almıştır. Milletler köleleştiriliyor, ruhlar teslimiyete zorlanıyor, insanlık esarete mahkum ediliyor. Dün patron, her halükârda bir insandı; bugün ise büyük kültür ve propaganda sistemleri, vahşi kapitalizm rejimi, gizli veya açık, eski veya yeni her türlü sömürgecilik –ki ondan kurtuluş, hiçbir Spartakus'un isyanıyla mümkün değildir.– ve daha kötüsü makinizm ve bürokrasidir.

Benim söylediğimi Avrupa biliyor. Biz henüz bu kör, sağır, taşlaşmış, kaba ve acımasız iki patronu tanımıyoruz. "Yeni Çağ" filminde o çaresiz işçinin makina çarklarının insan katili acımasız dişlileri arasında nasıl ezildiğini ve can verdiğini görmediniz

mi? O, bu çağın insanlık sembolü ve geçmişe oranla binlerce kat daha sert ve çirkin olan çağdaş köleliğin simgesi idi. Niçin? Zira dünkü kölelik, boyuna takılan bir ipten ibaretti. Bugün ise sahte sosyal ve kültürel hayatta insanın beynine ve kalbine yerleşmiş karmaşık bir sistemdir. Dün insan esir ediliyordu, bugün ise değiştiriliyor. Dün bir kervana gece baskını şeklinde yapılan saldırı, bugün bir millete, bir ırka ve bir kıtaya karşı güpegündüz girişilen kanlı baskın; Sartre'ın deyişiyle, "yeryüzündeki beşyüz milyon insanın bir milyar beşyüz milyon yerliye karşı giriştiği saldırı şeklini almıştır.[103] Artık yorgan, kilim, kap kacak değil; din, kültür, tarih, medeniyet, ahlâkî erdemler, maneviyatlar, millî gelenekler, yeraltı kaynakları, piyasalar ve her şey yağmalanıyor. Beşeriyeti ve insanlık medeniyetini tehdit eden şey, insana dolanan ve gittikçe daha da sıkılaştırılan bu zincirlerdir. Günümüz insanı, etrafına hızla ağ ören ve ördükçe daha çok tutsak hale gelen ipek böceği gibidir. Onun kaçınılmaz kaderi, sindirilmek ve boğulmaktır. Kurtuluş, içten ve dıştan mahpus olan bu esir insanın acil ve hayati ihtiyacıdır.

***

Belirttiğim gibi tevhid, İslam'ın fethedilen ülkelere askerî fetihlerden önce girmiş olan öncü düşüncelerinden biridir. Şahname'de (maalesef Şahnameden Seçmeler kitabında böyle anlamlı şiirler unutulmuştur).[104] Sasani kahramanı Rüstem'in Araplara karşı giriştiği mücadelede İslam'ın İran'a sızmaması ve Zertüştîlik dininin ortadan kalkmaması için çalışması gerektiğinden söz edilmez; saldırı sadece Ömer'e ve Araplara karşı imiş gibi gösterilir. Hatta kardeşi Ferahzad'a yazdığı mektupta açıkça şöyle der:

[103] Jean Paul Sartre, Frantz Fanon'un *"Yeryüzünün Lanetlileri"* kitabına yazdığı önsözde şöyle der: "Sömürgeciler, sadece beş yüz milyon Avrupalıyı insan kabul ederler. Geriye kalan Afrikalı, Asyalı, Latin Amerikalı ve Avustralyalı insanlara yerli derler."

[104] Bu seçki, liseler için Habip Yağmaî ve merhum Ferugî beyler tarafından HŞ. 1325 yılının Ordubehşt ayında hazırlanmıştır.

Muhammed önderim olsa
Eski dini bırakıp yeni dini alırım
Hem sapıktı bunun işi eğridir.
Hem bizimle birlikte iri olmak ister.

Bu söz yenilginin eşiğindeki eski Sâsâni rejimi temsilcisinin diliyle söylenmiştir. Biz İslam ile savaşmıyoruz, hatta İslam olsa onu kendi dinimize tercih ederiz demek istemektedir. Bu söz, İslam düşüncesinin İranlı komutanlar tarafından bile kabul edilebilir bir düşünce olduğunu gösterir.[105] Halbuki bu sözün, Rüstem'in gerçek inancını yansıttığını bilmiyoruz. O zaman mecburen onun, Muhammed'e ve İslam'a bağlı olan insanları Arap ordusuna karşı direnmeye tahrik etmek ve Arap ordusunun İslam ile alakasının bulunmadığını, İslam'ın Muhammed'e bağlı bir şey olduğunu göstermek istediğini kabul etmemiz gerekir. Şimdi Muhammed yoktur, bu adam İslam adına gelmiş olan Ömer'dir; öyleyse onunla savaşmak gerekir. İslam olsaydı ben de Müslüman olurdum. Bu taktik ile o İslam'a gönül bağlamış olan veya en azından ona düşmanlık etme konusunda şüphesi bulunan İranlıları Araplar'a karşı kışkırtmak için Araplar ile İslam'ı birbirinden ayırmak istiyor.[106] Zerdüştîliğin gerilemesi, Sasani İran'ındaki şiddetli dinî kriz ve özellikle Hıristiyanlığın şehirlerde ve İranlı aydınlar arasında hızla yayılması, 7. asır-

[105] Sosyoloji ve toplumsal ve sınıfsal psikoloji açısından ordu, her ülkede muhafazakâr bir kurum olup mevcut durumu koruma amacı güder. Bu onun varlık felsefesidir. İster istemez özellikle dışarıdan gelen ve ülkenin siyasal ve sosyal sistemini hedef alan yeni düşüncelere karşı sert tepki gösterir. Bir toplum böyle bir düşünceyi benimsemiş olsa bile bu düşünceyi en son kabullenecek kurum ordudur. İran ordusunun komutanının düşman karşısında ve atalarının ve ülkesinin resmî dinine karşı İslam'ı kabul etmekten bahsettiği konuşmada söylediği söz, bu gerçeğe dikkat çekmesi bakımından üzerinde çokça düşünülmeye değerdir.

[106] İslam'ın ilk çağlarında İranlı komutanların, yazarların ve şairlerin genel politikası Arap hilafet ve sızmasına karşı mücadele etmekti. İslam'ın İran düşüncesine derin manevi nüfuzu -öyle ki birçoğu İslam'a gönülden inanmamıştı- öylesine güçlüydü ki, Araplara ve Arap hakimiyetine karşı saldırılarında ya İslam'ı resmen ikrar ediyorlar ya da onu bir kenara atıyorlardı.

da İran'ın tevhid ve eşitlik düşüncesini ilan eden bir düşünceye karşı büyük ilgi duymasını açıklayan kanıtlardır. Kadisiye ve Nehavend savaşlarının sonu, Rüstem'in sözü, özellikle Araplara karşı zafer kazanma ümidini yitirmesi, Sasani rejiminin çöküşünden sonra İslam'ın İran halkı ve aydınları arasında kabul görmesi, bu tahmini güçlendiriyor.

Tevhid Sloganı

Muhammed geldiğinde sadece bir tek cümle söylüyor; üç yıl boyunca ona başka hiçbir şey eklemiyor: "La ilahe illallah/Allah'tan başka tanrı yoktur, deyin, kurtuluşa erin." Tevhidi, açıkladığım manasıyla bu cümle içinde bir slogan olarak iletmek istiyor; üçüncü yılın sonuna kadar da bu cümleyi değiştirmiyor. Yine değindiğim gibi, tevhidin önemi buradan anlaşılmaktadır. Sanki Muhammed sadece tevhidi yaymak için gelmiş gibidir. Burada taktik açısından önemli bir mesele söz konusudur. Bugün propaganda dünyada tamamen bilimsel bir faaliyet şeklini almıştır. Onun özel kuralları vardır. Temel kurallarından birisi, her fikir ve hareketin kendisini bir slogan halinde özetlemesi gerektiğidir. Böyle bir sloganın bazı şartları şunlardır:

1- Apaçık olmalıdır.

2- Duyulur ve dokunulabilir olmalıdır.

3- Toplumun gündelik maddî ihtiyaçlarına ve çeşitli sosyal sınıfların gereksinimlerine ister muhalif isterse taraftar olarak bir şekilde temas etmelidir.

4- Açıklanmasının, tekrarlanmasının ve zihinde düşünülmesinin zor olmaması için kısa olmalıdır.

5- Karmaşık olmamalıdır. Yani çok sayıda istek ve görüşü ifade etmemelidir. Böylece propagandanın baskısı ve vurgusu öğretinin sadece asıl noktasına yapılmış, zihinleri yalnızca onunla tanıştırmış ve onu beyne, sinirlere ve ruha nüfuz ettirip düşünce ve duyguları onun ekseninde yoğunlaştırmış olur.

6- Kendisinden kesinlik, güven, ve başarı fışkırabilmesi için kesin ve vurucu olmalıdır.

7- Gerçekleşinceye kadar başka bir sloganla değiştirilmemelidir. Siyasî şartlar zorlaştığında bırakılmamalı, maslahat icabı yumuşatılmamalıdır.

8- Onun yanında başka sloganlar türetilmemeli, basınç birkaç noktaya dağılmamalı ve dolayısıyla temel slogan güçsüzleştirilmemelidir.

"Allah'tan başka tanrı yoktur, deyin, kurtulun." cümlesi bu şartların hepsini taşımaktadır. Bu sloganın başarılı olma sebeplerinden biri de onun bu olgunluğu ve teknik doğruluğudur. Bu slogandan çıkarılabilecek bir diğer sonuç, sloganın sonunda "kurtulun" kelimesinin yer almasından dolayı tevhidin, İslam'ın tamamını ifade ediyor oluşudur. Üç yıl boyunca herkes sadece bu cümleyi söylemiştir. Ona inanarak ölen, mümin ve kurtuluşa ermiş bir kimse olarak ölmüş olur.

Şu da tevhidin diğer inançlar yanında bir inanç değil, aksine bütün inançların alt yapısı olduğunun bir diğer delilidir: *"De ki: Bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar, insanları açık bir delil üzere olan Allah'ın dinine çağırıyoruz."* (12/Yusuf Suresi 108)

İslamî tevhidin sınırlarını tanımak için gerekli olan bir diğer mesele, İslam'da şirke düşürücü olarak kabul edilen etkenlerin incelenmesidir. Zira şirk, tevhidin zıddıdır. Kesin olarak onun sınırını gösterir. Şirkle ilgili konulardan biri, insanın bir kimseyi veya bir şeyi hayatının kötü veya iyi durumlarında etkili kabul etmesidir. Eğer bir alime taparcasına bağlanır, onu aslî değer taşıdığına inanır, her sözünü kabul eder, verdiği her fetvayı benimser, fikrî ve aklî bakımdan onu taklit edersek, şirke düşeriz. Ben buna "dinî putperestlik" diyorum.

"Onlar, hahamlarını, rahiplerini ve Meryem Oğlu İsa'yı Allah dışında rabler edindiler." (9/Tevbe Suresi 31)

Bir kimse, hakikat dışı bir sebeple başkasının emri altına girerse müşrik olur. Çünkü, sadece O'nun emrine uymak gerekir. (Emir de hüküm de Allah'ındır.) Eğer kaderimizi başkasının eline bırakırsak veya başkasının elinde olduğuna inanırsak şirke

düşmüş oluruz. Eğer hürriyetimizi birine satar, bir kimseyi kendi sahibimiz sanır ya da sahibimiz olduğunu ileri süren birinin iddiasını kabul edersek müşrik oluruz.

Hevasına tapmak da bir çeşit putperestliktir. Eğer bir kimse paraya dayanır, onu sorunlarının tek çözümleyicisi olarak görür ve ona güvenirse müşriktir. Dostluklar, taklitler, tapınmalar, övgüler ve ümitler tamamen şirke düşürücü etkenlerdir.

"Zengine tevazu gösteren kimse, dininin üçte birini kaybeder." Bu gibi durumlar tevhid ile şirk arasındaki ince sınırı belirler. Hepimiz Firavun'un Allahlık iddiasında bulunduğunu sanırız. Halbuki Firavun, Nemrud ve benzerleri bizim inandığımız manada bir Allahlık iddiasında bulunmamışlardır. Mesela "Biz yeri ve göğü yarattık veya yaratmaya ortak olduk." dememişlerdir. Zerdüştîlik "Ehrimen"i bir kısım tabiat fenomeninin yaratıcısı kabul ettiği halde Firavunlar kendilerini göklerin veya yerin bir kısmının yaratıcısı olarak görmüyorlar; üstelik Tanrı ve tanrılara inanıyorlardı. Bunların yaptıkları tek iş, kendilerini insanların sahibi ve maliki olarak göstermekten ibarettir.

Firavun "İnsanların kaderi benim elimdedir, yöneten benim iradewdir, insanların izzeti de zilleti de benim tasarrufumdadır." diyordu. Bu şekilde onlar, Kur'an'ın ifadesiyle büyükleniyorlardı.

Kim gücü, ilmi, ırkı ve servetiyle büyüklenir, başkalarından üstün olduğunu ileri sürer, insanlara kendi iradesini dayatır ve keyfine göre yönetirse Tanrılık iddiasında bulunmuş; kim de bunu kabul ederse şirke düşmüş olur. Zira mutlak hakimiyet, irade, büyüklük, kudret, otorite ve mülkiyet Allah'ın tekelindedir. Muvahhid, ondan başka kimseye teslim olmaz. İslam'ın anlamı işte budur.

Firavun kendi milletine şöyle sesleniyordu: "*Ben sizin en yüce rabbinizim.*" (79/Naziat Suresi 24)

Burada "Rab" yaratıcı anlamında değil; sahip, efendi, malik, yetiştiren ve patron anlamındadır. Bu sözün muhtevası şudur: Ben sizin malik ve ihtiyar sahibinizim; sizi Tanrı'nın istediği ya

da halkın düşündüğü gibi değil, kendi istediğim ve düşündüğüm gibi yetiştiririm. Siz benim kulum ve kölemsiniz. Burada tevhidin ilmî ve felsefî çerçevesinden çıkıp nerelere kadar uzandığını görüyoruz.

Soru: Korku ve menfaatin Allah'a yönelik olduğunu söylediniz. Fakat, benim sorum şu: Böyle bir Tanrı korku ve ihtiyaçların ocağı olur. Hatta O'nun korkunç bir varlığa dönüşeceği bile söylenebilir. Oysa bana göre bizi yaratan Allah, şefkatlidir ve insanı sever. O'ndan korkmamak gerekir.

Cevap: Korku iki türlüdür: Hakimden korkmak ve yöneticiden korkmak. Bu ikisi birbirinden temelde farklıdır. Yönetici karşısındaki korkumuz şartsızdır. Çünkü ansızın, hiçbir delil olmadan, hak etmediğimiz halde ve hiçbir kusur yokken bizim hayatımıza son verebilir veya bizi azarlayabilir. (Tarihte insanların yazgısına bakın.) Fakat hakim önündeki korkumuz acaba bizzat hakimden korkmak mıdır? Hayır! Bu kendinden korkmaktır. Bu yüzden Allah'ın en önemli adlarından biri kadıdır/hakimdir. Bütün hakimlerin onu temsil etmesi gerekir. Bizim Allah korkumuz, hakim korkusuna benzer. Yani bizim kendi davranışlarımıza bakarak karar veren bir kimseden korkmamız demektir.

Bu nedenle O'nun katından gelecek bir faydayı kazanabilmek için O'nun nezdinde buna layık olmamız ve O'ndan korkmamak için korku kaynaklarını içimizde kurutmamız gerekir. Yöneticiden korkmak, ızdırap verici, alçaltıcı ve saptırıcı bir korkudur. Hakimden korkmak ise olgunlaştıran, eğiten ve doğru yola yönelten; ihanet ve sapıklıktan alıkoyan bir korkudur.

Soru: Acaba Allah bütün işlere karışır mı karışmaz mı?

Cevap: Allah hem hiçbir işe karışmaz hem de her işe karışır. Hz. Ali'den gelen bir söze göre "Allah, şeylere karışmadan onların içinde; şeylerden kopmadan onların dışındadır." Burada bir tür felsefî karmaşıklık söz konusudur. Bir grup, sosyal kanuna (tarihî determinizm), bir başka gurup ise ilahî dilemeye inanmaktadırlar (Katolikler, dindarların çoğu) ve insanî ve tarihî olayları meydana getiren dilemedir, diyorlar.

Fakat ilk dönem İslam'ında üçüncü bir şık söz konusudur. Buna göre, Allah'ın dilemesi toplumdaki kanunlardır. Yani, Allah'ın dilemesi ile kast edilen, Allah'ın tabiat kanunlarıyla çelişen kuralları değildir. Allah ağaca "büyü, meyve ver" diye emretmez; bilakis onun iradesi, ağaçta gelişme, çekme, itme ve nefes alma kanunları olarak odaklanmıştır. Bundan dolayı eğer ben kendi bünyemdeki bedensel ve ruhsal yasalara uyarsam Allah'ın dilemesine uymuş olurum. Ona aykırı hareket edersem Allah'ın isteğine aykırı hareket etmiş olurum. Buna göre bir kimse kendisine zarar verirse, yani bedeninin ve hayatının doğal ihtiyaçlarına ters düşecek şekilde hareket ederse, Kur'an'ın ifadesiyle, zulmetmiş, Allah'ın rızasına ve iradesine aykırı davranmış olur.

Alexis Carrel'in ifadesiyle "İnsanın kendi iradesini Allah'ın iradesiyle uyumlu hale getirmesinin en iyi yolu, fizyolojik, psikolojik, maddî ve hayatî kanunlara uymasıdır."[107]

Soru: Dünyada aslında olgunlaşmış bulunan felsefî ekoller, toplumdan ve ihtiyaçlarından etkilenmiştir. Peki, ya İslam toplumdan ne kadar etkilenmiştir?

Cevap: Yüksek bir oranda. Ütopyacıların ve idealistlerin gelişmeme sebebi nedir? Bu kategoride yer alan Thomas Moore, Eflatun ve Marks öncesi birçok hayalperest sosyalist de öğreti getirdi, peygamberler de öğreti getirdi. Peygamberlerin öğrettiği ideoloji toplumun maddî ve sosyal ihtiyaçlarını göz önünde bulunduruyordu. Ama ütopyacıların maddî şartlar ve imkanlarla hiçbir alakaları yoktu. Düşüncelerinde insanın özgürlük, eşitlik, adalet, barış ve mutluluktan yararlandığı aldatıcı en güzel şehirleri kurmuş olmalarına rağmen bu şehirlerin kurulması halkın derdine deva olmamış, yalnızca kitap okuyan ve düşünceye tapan bir avuç azınlığın inceleme yapmasına ve zevk almasına yaramıştır. Bunların dış dünyada gerçekleşme imkanı yoktu. Nitekim bu ekoller, kitap sayfaları ve daracık kütüphane rafları dışına çıkamamıştır.

107 "Dua", Alexis Carrel, tarafımdan tercüme edildi.

Ama İslam, cahiliye dönemine ait bazı örf ve adetleri de alıyor. Mesela, "Yiğitler Antlaşması"nı (Hılfülfudûl) bir cahiliye geleneği olmasına rağmen kabul edip övüyor.[108]

Kâbe etrafında yapılan tavaf da bir cahiliye geleneği, hatta putperestlerden kalma bir dinî törendir. İslam, putperestlik geleneklerini ve izlerini zihinlerden silmeye çalışmasına rağmen, bu geleneği, kendi düşünce ve hedeflerine uygun bir şekilde düzeltip kabul ediyor. Gusül meselesi de İslam öncesine aittir. İslam öncesinde Araplar cünüp olduklarında, yıkanıp temizlenmedikçe başka bir iş yapmazlardı. Bedenin, hatta alın terinin dahi pis olduğuna inanır ve bunu çeşitli hayal ve hurafelerle açıklarlardı. Ama İslam bu geleneği alıp sağlıklı bir şekle büründürerek dinî mükellefiyetlerden biri haline getirdi.

Soru: Burada biz, bunların Muhammed'in dehasının mı yoksa vahyin mi kapsamına girdiği konusunda kuşkuya düşüyoruz. Acaba, o bu meseleleri kendi dehasıyla mı anlıyordu, yoksa bunlar ona vahiy mi ediliyordu?

Cevap: Deha ve vahiy, Muhammed'in şahsında yan yanadır. Nitekim Muhammed'in sözleriyle Kur'an'ın sözleri birbirinden ayrıdır. Bu ayrılık hem belirgindir hem de resmiyette tanınmıştır. Bu ayrılık, Muhammed'in düşünce ve davranışlarında da açıkça görülür. Zaten o da kendi yaptıkları ve düşündükleri ile vahyin bildirdikleri arasında ayrım yapıyordu. Ne zaman bir söz söyleyecek olsa mutlaka onun vahiy mi yoksa kendi görüşü mü olduğunu belirtirdi. Peygamber'in şahsî görüşü olduğunda, Müslümanlar, o konuda kendi görüşlerini açıklayabileceklerini, Peygamber'in önerisine uygun olsun olmasın, isterse onu değiştirmeyi hedeflesin, kendi kanaatlerini ortaya koyabileceklerini biliyorlardı. Fakat vahyin mesajını kayıtsız şartsız kabul ediyorlardı.

Burada belirtmem gereken çok önemli bir mesele var: İslam bu konuda da çok doğru ve orijinal bir yol izlemiştir. Belirttiğimiz

108 Yiğitler, bir zayıfın zulme uğradığı her yerde sadece insanlık gereği yardımına koşmak üzere birlikte antlaşma yapan kimselerdir. Peygamber de "elçilikle" görevlendirilmeden önce böyle bir anlaşmaya katılmıştı.

gibi, ütopyacı, kendi döneminin sosyal ve ekonomik şartlarını ve gerçeklerini, millî ve yerel adet ve geleneklerini dikkate almamakta ve boşlukta düşünmektedir. Realist ise düşüncesini mevcut gerçekler seviyesinde tutar, mevcut durumu (statüko) açıklayarak işe koyulur ve muhafazakar davranır.[109] İleriye atılmaktan ve toplumun inançlarında, geleneklerinde, ilişkilerinde ve sosyal ve ekonomik temellerinde köklü bir devrim ve değişiklik yapmaktan kaçınır. Böylece evrim ve gelişme hızı ya durur ya da yavaş ve monoton bir hal alır.

Fakat İslam, insanların ifrat ve tefrit arasında gidip gelen fikrî hareketlerinin ortasını bulur ve Kur'an'ın deyişiyle kendi toplumunu "vasat/dengeli ümmet"[110] yapmak ister. Burada, felsefî ve sosyal anlamıyla konservatizm[111] ile idealizm arası bir yerde durur. Başka bir anlatımla, toplumunun maddî şartlarını ve nesnel sosyal gerçeklerini göz önünde bulundurur ama hedeflerini uzak gelecekte ve idealist bir boyut taşıyan mutlak bir olgunlukla belirler. Özetle İslam, çevrenin rengini değiştirmek için onun rengine bürünür.

Bu yüzden İslam'ın ileri sürdüğü bazı meseleler, içinde bulunduğu çevre ve zamana tamamen yabancı ve uyumsuzdur. Ben bazı saf kalpli insanlar gibi sadece çevreye ve mevcut gerçeklere aykırı olan şeyleri çevrenin ürünü olarak görmek istemiyorum. Dahası bana göre, kendi çevresine karşı ayaklanan kişiler ve fikirler bile ileri derecede o çevrenin ürünüdür. Fakat benim burada kast ettiğim şey, aslında olumlu veya olumsuz manada çevreyle ilgisi olmayan, kendi zamanının gözünde tamamen anlamsız, yersiz ve saçma olan, önemi ve etkisi uzak gelecekte yani başka bir çevrede ve zamanda ortaya çıkacak olan meselelerdir.

Miladî yedinci asrın başında, bir gün bir adam, genellikle tek başına tefekküre daldığı bir dağdan, bedevi kabile ileri gelenle-

[109] Statüko: Önceden var olan ve şimdi de devam eden durum.

[110] *"Böylece biz sizin insanlara tanık olmanız, elçinin de size tanık olması için sizi orta bir ümmet kıldık."* (2/Bakara Suresi 143)

[111] Konservatizm, toplumdaki gerçeklere dayandığını iddia eder ama bu akım gerçekte realizmdir.

rinin, yarı vahşi kölelerin ve halkın puthane etrafında toplandıkları vadiye inip "Ben Allah tarafından bir mesaj getirdim; bana vahyedilen ilk mesaj şudur" diyordu:

"Yaratan, insanı bir kan pıhtısından yaratan Rabbin adına oku. Oku; Rabbin çok cömerttir. Kalem ile öğretti, insana bilmediklerini öğretti." (96/Alak Suresi 1-5) Ne demektir bu? Okumanın, yazmanın, öğretimin ve kalemin olmadığı bir toplumun bu mesajla ne ilgisi olabilir?

Başka bir yerde bu adam "Allah bana şunları söyledi" demektedir: *"Nun. Kaleme ve yazdıklarına ant olsun ki sen, Rabbinin nimeti sayesinde asla bir deli değilsin."* (68/Kalem Suresi 1,2) Sadece atı, kılıcı ve soyu ile övünen ve aralarında geçimlerini sağlamak için mektup yazmakla meşgul olan sekiz on tane fakir ve alt tabakaya mensup Rum ve Nabatlı dışında okuma yazma bileni olmayan ve üstelik bunları da değersiz ve aşağılık sayan bir halk, kağıda, kaleme ve yazıya yemin etmekten, hem de Allah'ın yemin etmesinden ne anlar? Kalem, Büyük Fransız Devrimi'nden sonra özellikle Orta ve Batı Avrupa'da önem kazandı. 20. yüzyılda, kitap, kalem, ilim ve öğretim çağında bizim gibi yarı medenî ülkelerde yazar ve öğretmenin ne kadar değeri olabilir ki? Modern medeniyetin bağrında bile kalem, henüz küçük bir topluluğun dışında kimsenin gözünde Allah'ın ant içtiği, büyük nimet saydığı ve insanın öğretiminde araç olması sebebiyle üstün kabul ettiği kadar kutsallık kazanmamıştır.

Şu nokta da çok ilginçtir: Bu sözleri söyleyen adam "ümmi"dir ve bütün bunlardan yoksundur. Genelde her insan bilmediği şeye karşı düşmanlık besler veya onu küçümser ve en azından sahip oluncaya kadar ondan söz etmekten kaçınır.

Bilimsel olarak açıklayamasak da bu, asla sosyal çevrenin, zamanın ve bireysel dehanın eseri olarak kabul edilemeyecek meselelerden biridir. Hatta Araplar, gücü ve üstünlüğü ele geçirdikleri, medenî ülkelere hükmettikleri İslam sonrası dönemde bile kalemi küçümsüyor, şiiri ve kılıcı ona tercih ediyorlardı. Muaviye, Ziyad bin Ebihi'ye yaptığı iyiliği hatırlatarak şöyle diyordu: "Biz

seni Sakif'in kölesi olmaktan kurtarıp Kureyş'in efendiliğine yükselttik. Nesebini Ubeyd'den koparıp Ebusüfyan'a bağladık. Sen kalem ve katiplikten minber ve hatipliğe yükseldin."[112]

Salit bin Cerir Nemrî der ki:

"Hakkım değilken beni aşağılıyor musun
Küçükleri hainlerle bir mi tutuyorsun
Akıllıdırlar ve yazıyla uğraşırlar
Pis atlı ve uncu değildirler
Beni tanıyacak ve hatırlayacaksın
Göbek halkaları kavuştuğu zaman."[113]

İnsan ile birlikte var olan dinî duygu, tarih boyunca, insan duygu ve düşüncesindeki evrilme ve değişime paralel olarak evrilmiş ve değişime uğramıştır. Dinî düşüncenin ilkel şekli olan Totemizm (bir kabilenin mesela falan hayvanın tüm kabilenin ilk atası olduğuna inanması ve neticede o hayvanın onların tanrısı haline gelmesi), Animizm, ruhlara tapma, kutsal ve mübarek şeylere tapınma (Fetişizm), putperestlik, yıldızlara tapma (Sabiîlik) ve bunların alt kolları, vahşi, ilkel ve yarı medenî kabilelerin tarih ve medeniyet öncesi merhaledeki dini idi. (Bunlar bugün bile bu tip kabileler arasında bulunmasına rağmen hâlâ aynı merhaledin ve yeni asra adım atamamışlardır.)

Daha ileri merhalede Zerdüşt öncesi İranlıların dini gibi "çok tanrılı" dinler vardır.[114] Zerdüştîlik'te bile tabiat güçlerinden her birinin bir tanrısı olduğuna inanılıyordu. Fırtına, su, yeryüzü, kudret, savaş, aşk, rüzgar, yağmur... Bunların her birinin bir tanrısı vardı. Hıristiyanlığa yönelmeden önceki Antik Çağ Yunanlı ve Romalıları da çok tanrıcı idiler ve tür tanrılarına inanıyorlardı.

112 Resmen gerçekleşmiş olan bir sahiplenme meselesidir. Muaviye'nin babası, Ziyad'ın annesi olan Sümeyye ile zina yaptı. Ziyad, Ubeyd'in değil, Ebusüfyan'ın oğludur.

113 *"el-Vüzera ve'l-Küttab"*, Cehşyarî

114 Bakınız: *"Histoire Generale des Religions"*

Tanrı inancının gelişim seyri tevhide doğrudur. Bu yüzden Batı medeniyeti (Roma) ve Doğu medeniyeti (İran) çok tanrıcılık merhalesini katettikten sonra, birincisi Hıristiyanlık'ta üç tanrıcılığa (teslis), ikincisi ise Zerdüşt'ün ortaya çıkışından sonra iki tanrıcılığa (dualizm) ulaştı.

İnsanlık tarihi İslam'ın eşiğine ayak basınca mutlak tevhide ulaşır. Bunu ispatlamak için hiçbir felsefî ve kelamî yoruma, skolastik safsatalara ihtiyaç yoktur. Nitekim Hıristiyanlık yıllardır bu bilmeceyi çözme konusunda beceri kazanmıştır: "Biri üç, üçü birdir"; Bir olan Allah, üç ayrı ve belirgin şahsiyettir: Baba, Oğul, Ruhülkudüs. Bu üç ayrı şahsiyet aynı zamanda tek bir Allahtır. (İçkisiz şişeden, şişesiz içki iste!)

Muhammed, uğursuz şirk ve kişilere tapma tecrübesinin Hıristiyanlık'ta olduğu gibi İslam'da tekrar canlanmaması için ince tahminlerde bulunmuştur. Şirk, tevhide dayalı dinlerde, "Peygambere tapma" şeklinde görülür. Bu yüzden İslamî sloganlarda Muhammed'in adı hep onun kulluk sıfatıyla birlikte anılır.

Kur'an'da Muhammed'in konumu, davranışı ve hayatı kasıtlı olarak Müslümanların asla ona ilahlık nispet edemeyecekleri şekilde sunulmuştur. Bu yüzden İslam'da Ali, Ebumüslim, Muhtar, Selman ve İmam Sadık ilahlaştırılmış olmasına rağmen hiçbir zaman Muhammed'e tapma hareketi görülmemiştir. Çünkü Peygamber tevhidi korumak için sürekli kendisinin de herkes gibi bir insan ve ondan daha küçük olduğunu göstermeye çalışmıştır.[115] Her Müslüman'ın gece gündüz birkaç defa Allah'ın huzurunda şu sözü tekrarlaması gerekir:

"Şehadet ederim ki Muhammed onun kulu ve elçisidir."

İslam'ın tevhidi konusunda akla gelen şey şeytan meselesidir. Burada biz açıkça bir düalizm ile karşı karşıyayız. Acaba bu, saf ve mutlak tevhide zarar vermez mi? Yine bu Zerdüşt ve Mani felsefi sisteminin İslami dünya görüşü üzerindeki etkisi değil

115 *"Ben de sizin gibi bir insanım."* (18/Kehf Suresi 110)

midir? Ehrimen'i Şeytan veya İblis, Ahuramazda'yı da Allah yapmamışlar mı?

İslam'daki "Şeytan-Allah" düalizmi ile, Zerdüştîlikteki "Ehrimen-Ahura düalizmi veya Mani dinindeki "Karanlık Zervan-Aydın Zervan" düalizmi arasında iki temel fark vardır:

1- Zertüştî ve Manici düalizmde Ehrimen veya Karanlık Zervan aynı asalet ve bağımsızlığa sahiptir. Ahuramazda ve Aydınlık Zervan'ın her ikisi de gerçek Tanrı, yaratıcı, rab ve mutlak ve aşkın irade sahibi varlıklardır. Bu ikisi, başka bir ülkede egemenlik kurmak için birbirleriyle rekabet eden ve savaşan eşit derecede güçlü iki imparatordur. Bu savaş ve düalizm bütün varlığa yayılmıştır.

Tabiat bu ikilik ve düşmanlığa dayanır. İnsan da ister istemez bu çatışmanın dışında kalamaz. Ama İslam'da düalizm, tabiatta ve varlıkta bulunan temel bir ilke olarak yer almaz. Müslüman, evrende ikilik görmez. Dolayısıyla, onun düşüncesi ve dünya görüşü tezat ve ikilik ilkesine dayalı değildir. Varlık, tamamen Allah'ın elindedir. Varlık aleminde güç ve saltanat sadece O'nundur. Şeytan, kendisiyle rekabet etmek, savaşmak, yenmek ve saltanatı üzerinde egemenlik kurmak istediği Allah karşısında güçlü imparatorluğa ve mutlak iradeye sahip değildir. O, Allah'ın yakın meleklerinden biri ve O'nun mahlukudur. Onun Allah'a karşı isyanı, Ahuramazda ile rekabet etme ve onu yenilgiye uğratma amacı güden Ehrimen'in iddiası gibi değildir. Onun isyanı, temyiz gücünün olmayışından kaynaklanan bir hatadır. Bu nedenle o, kendisinden daha değersiz saydığı ve Allah'a kullukta kendisini o ve evlatlarından daha samimi ve itaatkâr gördüğü Adem'e secde etmekten kaçındı.

Şeytan'ın isyanı ve Allah'ın emrine itaat etmeyişi, dinî farzlardan birini yerine getirmeyen dindar bir insanın günah işlemesine benzer. Böylece Şeytan'ın, İslam felsefî sisteminde Allah'ın iddialı rakibi değil, günahkâr bir kulu olduğunu görüyoruz.

2- Bu konuda akla gelen ikinci önemli mesele şudur: "Şeytan-Allah" düalizmi, Zerdüştîlik'teki "Ehrimen-Ahuramazda" ve

Mani dinindeki iki karşıt Zervan düalizminin aksine, İslam'da bir dünya görüşü değildir. Müslüman, varlığa düalizm gözlüğüyle bakmaz. Varlık, bütün unsurları makul, mantıklı ve ilmî bir temel üzerinde özenle birbirine bağlı olan ve yaratılış veya varlık adlı canlı, kararlı ve amaçlı bir bütün oluşturan yekvücut, uyumlu ve ahenkli bir sistemdir. Varlık alemi, tek ve mutlak bir imparatoru olan bir imparatorluktur. O'nun gücü, hiçbir şekilde hakkında rekabet veya rakiplik iddiası, benzerlik, ortaklık ve yardımlaşma düşünülemeyecek derecede zirvededir. Halbuki düalizm, aynı imparatorlukta yöneticilik yapan, bağımsız bir ülkesi bulunan ve sürekli birbirini yenme ve hakimiyet alanını ele geçirme düşüncesi taşıyan güçlü ve birbirine rakip iki imparator görmektedir.

İslam'ın düalizmi sadece "insanın dünyası"ndadır. Bu düalizmi insanın dünyasına koyan, öneren ve fertleri ona davet eden İslam değildir. Böyle bir düalizm/ikilik zaten vardır. Aslında insan düalist bir varlıktır. Herkes sahip olduğu bilinç ölçüsünde, kendindeki düalizmi hisseder, varlığının derinliğindeki çelişkiyi fark eder ve Karanlık Zervan ile Aydınlık Zervan arasındaki çatışmayı görür. İnsandaki hiçbir hakikat, iki düşman kutbun, daha doğrusu iki zıt unsurun varlığı kadar bariz değildir. Karanlık ile aydınlık, Ehrimen ile Ahuramazda arasındaki savaş, büyük âlemde değil, küçük âlemde gerçekleşmektedir. Şeytan, Allah'ın rakibi değil, kuludur. O, insanın rakibidir. İnsan sürekli iki cazip gücün etkisi altındadır. Gücün birisi onu, kurtuluş, özgürlük, olgunluk, üstünlük, basiret, iyilik ve güzelliğin bulunduğu yüksek zirveye çağırıyor; diğeri ise durgunluk, huzur ve sükunete, daha doğrusu inişe ve unutulmuşluk, yok oluş ve cehaletin karanlık çukuruna doğru çekiyor. Birinci güç insanı kendisine doğru çağırıyor, ikincisi ise insanı kendisine doğru çekiyor. Birincisi yukarıya, ikincisi aşağıya doğru. Her zaman yukarı çıkmak aşağı inmekten daha zordur. İnsanın tabiatı, çok rahat ve hızlı yapabildiği inişe daha uygundur. İnsanın tepeye çıkması gerekiyor ama o dereye doğru sürükleniyor. Ayrıca biz dereyi tanıyoruz, onunla yakınlığımız var, zaten oradaydık. Baş-

kaları da genellikle hep oradalar. Zirveyi görmemişiz, ona alışık değiliz. İlerledikçe toplumdan uzaklaşıyoruz, yol arkadaşlarımız azalıyor ve yavaş yavaş yalnızlaşıyoruz. İşkence, ruhsal ve bedensel eziyetlere katlanma, yalnızlık, yabancılık, bağların kopması, eğilimlerin törpülenmesi, zevklerin ölmesi ve zirveye giden yol üzerinde çeşitli belalarla karşılaşma. İnsan, dere ile tepe arasındaki yolun tam ortasında sürekli bu iki güce yakalanır.

Kur'an, insanın çelişkisini Adem'in yaratılışıyla ilgili güzel bir tiyatroda derinlemesine anlatmış ve insandaki –her birisi onu farklı yönlere çeken– bu iki cazibe ve hareket etkenini göstermiştir:

"Hani Rabbin meleklere demişti ki: Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım. Ona şekil verdiğim ve ruhumdan üflediğim zaman siz hemen onun için secdeye kapanın. Bütün melekler, İblis hariç hemen secde ettiler. O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı. (Allah:) Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir, dedi. (İblis:) Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim, dedi." (15/Hicr Suresi 28-33)

"Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, demişti. Onlar, biz seni hamd ile tespih ve takdis edip dururken yeryüzünde fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın, dediler. Allah da onlara: Ben sizin bilmediklerinizi biliyorum, dedi. Allah Adem'e bütün isimleri öğretti. Sonra onları meleklere arz etti ve eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana söyleyin, dedi. Melekler, Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz; bizim, senin bize öğrettiklerinden başka bilgimiz yoktur; şüphesiz sen bilensin, hikmet sahibisin, dediler. (Allah:) Ey Adem! Şeylerin isimlerini meleklere anlat, dedi. Adem bu isimleri onlara anlatınca; ben size, muhakkak göklerde ve yerde görülmeyenleri bilirim, hatta gizli ve açık yapmakta olduklarınızı da bilirim, dememiş miydim, dedi. Hani biz meleklere; Adem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı. Böylece kafirlerden oldu." (2/Bakara Suresi 30-34)

"Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (Şeytan) dedi ki: Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın." (7/Araf Suresi 12)

Kur'an'da belirtildiği üzere yaratılış felsefesinde şu hususlar ortaya konmuştur:

1- Bütün insanların kardeş olmaları nedeniyle insan ırklarının eşitliği. Çünkü hepsi bir aileden, Adem ve Havva'dan gelmiştir.

2- Kadın ve erkeğin insan olarak eşitliği. Çünkü ikisi de aynı unsur ve özden yaratılmıştır.

3- Topraktan yaratılan insan tabiatının ve kökünün maddî oluşu. En sofistik tefsirci bile bunu bu açıklıkta açıklayıp yorumlayamaz: Kuru çamurdan, kokuşmuş balçıktan. Piştiği için içi boş kuru çamur.

4- Meleklerin insana olan üstünlüğü, yaratıldıkları madde bakımındandır. *"Cinleri (görünmez varlıkları) daha önce dumansız ateşten yarattık."* (15/Hicr Suresi 27) *"Cinleri ise ateşin alevinden yarattı."* (55/Rahman Suresi 15) Cân: Görünmez, cin, peri, melek... Meşhur bir anlatımla, onlar üstün ırktırlar; insan bu bakımdan daha aşağıdır.

5- Aynı zamanda meleklerin insan karşısındaki ırksal üstünlüğüne rağmen Allah, "ateşin çocukları"na insanın önünde secde etmelerini ve bu kokuşmuş balçıktan yaratılmış olan varlığa duydukları saygıyı boyun eğerek, teslim olarak, kulluk ederek, yücelterek ve kutsayarak göstermelerini emrediyor.

Irk ayrımcılığı meselesi, Kur'an açısından insanlar arasındaki bir mesele olarak ortadan kalkmış olsa da bu hikayeden, başka bir alanda gerçekliği olduğu varsayımına dayalı ırksal üstünlüğün temelsiz olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Şeytan örneğinde olduğu gibi meleklerin, insan karşısındaki ırksal üstünlüğü, herkesin (Tanrı, Şeytan ve insan) ittifak ettiği bir hakikat olmasına rağmen kesinlikle üstünlük kriteri olamaz. Başkalarından üstün olmanın ırksal üstünlük temelinde ispatlanması, kelimenin hem hakiki hem de mecazi anlamıyla, İblisce bir akıl yürüt-

medir. Bu da ancak ölçü ve kriterin doğru olması halinde böyledir. Yoksa İblis'in makamı zaten böyle bir akıl yürütmeyi gerektirir. Bu mantık sadece faşistlerin, Nazilerin, Siyonistlerin, sanayileşmiş Amerika beyaz derililerinin; Ernest Renan, Conte de Gobineau, Zigfreud, Adam Smith, Salazar, cahiliye devri Kureyş ileri gelenleri, Emevî sultanları ve "Sanat İranlılara mahsustur." diyenlerin tekelindedir.

Buradaki en önemli mesele şudur: Niçin topraktan olan insan meleklerin mabududur? Bütün melekler, onların Allah'a en yakını, hatta en yakınlarıdır (Kur'an'ın ifadesiyle, onların hepsi). İnsanın Kur'an'da anlatılan yaratılış hikayesinden, meleklerin Adem'e Allah tarafından verilen secde emri karşısındaki şaşkınlığından ve Allah'ın hem bunları ikna etmek hem de canlı varlık haline gelen şu insan adlı kurumuş pis kokulu balçığın üstünlüğünü ispatlamak için verdiği cevaptan, insanın şu konularda üstün olduğu anlaşılmaktadır:

1. Allah, yeryüzünde bir halife tayin etme kararının ardından insanı yaratma işine başlamıştır: *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."* (2/Bakara Suresi 30) *"Allah, sizden iman edip iyi davranışta bulunanlara, kendilerinden öncekileri hakim kıldığı gibi onları da yeryüzüne hakim kılacağını vaat etti."* (24/Nur Suresi 55)

2. İnsanın bedeninin yaratılışı için bayağı toprak seçildiği halde Allah, Adem'i şekillendirdikten sonra ona ruhundan üfledi.

3. Adem'e bütün isimleri öğretti ve bu yolla insan tüm manaları kavradı. Bu manaları meleklere arz etti; onlara bunların isimlerini sordu ama bilemediler. Adem'den, o manaların isimlerini meleklere öğretmesini istedi; Adem de onlara bu isimleri söyledi.

Bu isimler nelerdir? O manalar nelerdir? Acaba kast edilen, evrende bulunan bütün hakikatler midir? Acaba isimlerin öğretilmesi, bunların öğretimi yoluyla gerçekleşen bir "hakikatler öğretimi" anlamına mı gelmektedir?

Bu soruları cevaplamak öyle pek kolay değildir. Bizim de burada onları ele alma fırsatımız yok. Fakat bu isimleri hakikatlerin,

ilimlerin ve daha başka şeylerin sembolleri olarak almalıyız. Kesin olan şey, burada, insanın elde edebildiği fakat meleklerin aciz kaldığı öğretim, bilim, bilinç ve yetenekten bahsediliyor olmasıdır. Adem'in melekten üstün olmasını sağlayan kriter işte bu bilgi ve öğrenimdir.

4. İnsanın bütün varlıklardan üstün olduğunu gösteren bir diğer kanıt şu ayettir:

"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik, fakat onlar bunu kabul etmekten kaçındılar ve korktular. Onu insan üstlendi. Doğrusu o, çok zalim ve cahildir."[116] (33/Ahzab Suresi 72)

Bu emanetin ne olduğunu net olarak bilmiyoruz. Ama açık olan şu ki gökler, yer ve dağlar, Allah'ın kendilerine arz ettiği o emaneti kabul etmekten kaçındılar ve korktular; onu insan kabul etti.

Ben, bu emanet için verilen en derin ve en doğru mananın, hem insana özgü hem de göklerin, yerin ve dağların omuzlamaktan korktuğu ama sadece insanın omuzladığı en ağır yük olması nedeniyle insandaki seçim gücü ve özgürlük olduğunu düşünüyorum. Zira insanda sorumluluğu meydana getiren şey, özgürlük ve seçim gücüdür. Yaratılış karşısındaki sorumluluk, insanlığı, toplumu, hayatı ve bizzat insanı en korkunç ve ciddi uçurumların içinde bırakır. İnsanı çok zalim ve cahil olarak niteleyen ayetin baş tarafı, bu durumu göz önünde bulundurmaktadır.

Emanetin insandaki seçim ve irade olduğunu düşünen Mevlana, insanın bilinçli veya bilinçsiz, seçim baskısı altında nasıl sürekli acı çektiğine ve daima ondan kaçmaya çalıştığına, kaçacak yol bulamayınca da mecburen kaçmak yerine onu unutmak için uğraştığına ve sarhoşluk ve ayyaşlığa sığındığına dikkat çeker. Eğlence ve hoş vakit geçirme araçları geliştirmeye, sorumluluk duygusunu köreltmeye ve seçimi unutturmaya önem verir.

116 Hafız'ın şu meşhur beyti sanki bu ayetin tercümesi gibidir:

"Gök emanet yükünü çekemez
Ben divane adına fal kurası çektiler."

Bütün varlıklar arasında sadece insan iradelidir. Allah gibi. Elbette Allah'ın iradesi kadar ve onunki gibi olduğunu söylemiyorum. Belki de Allah'ın, kendi ruhundan Adem'in vücuduna üflediği şey bu irade, seçim ve özgürlüktür. Yani iyiyi veya kötüyü, doğru yolu veya sapıklığı, zirveyi veya dereyi, bozgunculuk ve hainliği veya iyileştirme ve hizmeti seçebilen tek varlık insandır. Sadece insan türüne mensup iki fert arasındaki mesafe, bazen başka türe mensup iki fert arasındaki mesafeden daha fazladır. En kötü at ile en iyi at arasındaki fark, fiyatlarıyla sınırlıdır. En kötü atın da fiyatı vardır. İçinde, hem geceleyin uzaktan güzel manzarasını seyredip resmini çizmek için Roma'nın büyük ve medenî şehrini yakan Neron, hem de şehri yanmaktan kurtarmak için kendisini ateşe veren Budist rahip bulunabilen, sadece insan türüdür. Evet bu ikisi arasındaki mesafe tasavvur edilebilir mi?

İblis de tehlikeli rolünü tam burada oynar. Eğer insan, özgür olmasaydı şeytanın eli kolu bağlanır; aldatma, sapıklık ve günahın anlamı olmazdı.

Dolayısıyla Kur'an'da açıklandığı gibi, insanın yaratılış felsefesinden şu sonuçlar çıkar:

1- İnsan tabiatı, değersiz ve kokuşmuş bir unsurdan oluşturulmuştur. Kara, pis kokulu, tortulu bir toprak. Hareket halindeki ve duru ırmağın, temiz ve dalgalı denizin dibine çökmüş çamur. Pişmiş çamura benzer balçıktan (55/Rahman Suresi 14), ses çıkaran ve şekil verilebilen kara balçıktan (15/Hicr Suresi 26). Yani o tabiat olarak değersiz, durgunluğa, dibe çökmeye, adi balçık olmaya ve tortulaşmaya yatkındır.

2- Böyle değersiz ve adi bir tabiat olmasına rağmen özüne Allah'ın ruhu üfürülmüştür. Allah ona meleklerin bile anlayamadığı birtakım sırları öğretmiştir. O, Allah'ın yeryüzündeki halifesidir.

3- Seçim gücü vardır. O, hayır veya şerri, hizmet veya hiyaneti, fesat veya ıslahı seçebilir. Allah dışında irade sahibi tek varlık odur. Bundan dolayı yükümlü ve sorumludur.

Şu halde, Kur'an'ın tasvir ettiği insan, zıtlıktan yaratılmıştır. İki zıt güç, onu iki zıt dünyaya çağırıyor. Birisi hayatın dibe çökmüş balçığına, diğeri karşısında meleklerin secdeye kapandığı zirveye çağırıyor. Önemli olan, sürekli bu iki zıt cazibenin çekim alanında bulunan ve önünde her zaman bu iki yolu gören insanın istediğini seçebilmesidir. Sorumluluğu da buradan başlar. İblis de bu iki yol kavşağında pusuya yatmış olup onun yakasını bir an olsun bırakmamaktadır.

İnsanî düalizm işte budur. İslamî düalizm, İslam'ın yalnızca insanın dünyasına, ruhuna ve yaratılışına hasrettiği düalizmdir. Bu, var olan gerçek bir düalizmdir.

İslam'ın kabul ettiği "Allah-Şeytan" düalizmi, ikiliği varlıkta gören Zerdüşt ve Ṃani düalizminin aksine insanda geçerlidir. İblis-Allah karşıtlığı, yani insan. İnsan bu ikisinden yaratılmıştır. Bu ikisi onun içinde sürekli bir mücadele halindedir. İrade ve seçim nimetlerine sahip olan insan, bunlardan birini seçebilir. Biri ilahî, diğeri şeytanî olan bu iki unsurun kendisi üzerinde yaptıkları savaşta o, bunlardan dilediğine yardım edebilir. Aydınlık Zervanı ve Karanlık Zervanı şahsında toplamış birisi olarak o, bunlardan birini diğerine tercih edebilir. Bu düalizmin evrensel değil, insanî; felsefî değil, ahlakî olduğu ortadadır. Asla tevhidin gereği olan yaratılıştaki birliğe aykırı değildir. Çünkü İslam'ın penceresinden baktığımızda, Ehrimen'in Ahuramazda karşısında değil, insanın karşısında yer aldığını görürüz.

Yaratılış, mutlak ve rakipsiz bir imparatorun yönetiminde olan sınırsız bir imparatorluktur. Fakat bu imparatorluğun bir köşesinde yarı tanrı, yarı şeytan bir yaratık vardır. İçinde daimi bir savaş cereyan etmektedir. Bu varlığın kaderi, bu çatışmada hangi safı seçeceğine bağlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED KİMDİR

"Allah'ın Elçisi, kul gibi yemek yer ve kul gibi otururdu. O, kendisinin bir kul olduğunu bilirdi."

İmam Sadık

İslam Hareketinin Kahramanı Muhammed

Ben "sosyal kanun ve insanlar" konusunda kahramanın tarih ve toplumdaki rolüne tarih felsefecileri ve sosyologların değişik bakış açılarından değindim.

Bugün tarih felsefecileri ile sosyologlar arasında, kahramanın şahsiyetinin köklü hareketler ve devrimler ve temel tarihî değişimlerdeki rolü üzerinde büyük fikrî tartışma yaşanmaktadır. Bilindiği gibi, bütün faşist ve Nazist düşünürler, kahramanın sosyal ve tarihî olaylardaki rolünü belirleyici kabul etmektedirler. Bu yüzden üstün insan (supermen) saydıkları kahramanı, liderlik veya önderlik adını taşıyan özel bir makama yükseltirler. Özel makam dememin sebebi, buradaki liderlik ve önderliğin, yaygın anlamından çok daha üstün ve kuvvetli bir manaya sahip olmasıdır. Lider, bu düşünce tarzında, sadece kılavuz, tarikat şeyhi ve öncü değil, bununla birlikte aynı zamanda mutlak bir komutan ve her şeyi belirleyen kişidir. Diğer fertler arasındaki fark, onların insanî şahsiyetleri bakımından değildir; aksine herkesin değeri önderin elinde nasıl bir alet olduğuna bağlıdır. Burada "lider", önder, izinden gidilen kişi, mutlak komutan, itaat edilen, herkesin ve her şeyin kaderini belirleyen, mutlak etken, toplumun ekseni, diğer herkesin beyni, kalbi ve ruhu, tarihi inşa eden ve yönlendiren, toplumsal hareketlerin ana yolunu açan kimsedir.

Genel veya özel manada faşistler dışında birçok bağımsız düşünür de tarihteki büyük şahsiyetlerin böyle bir role sahip olduklarını kabul etmektedir. Emerson[117], kahramanları, beşer türünün belirleyicileri, temsilcileri ve seçilmişleri (Les représentants

[117] Ralph Waldo Emerson. Amerikalı filozof. 1803-1882.

de l'humanité) olarak görmektedir. Ona göre kahramanlar, fizik ötesi ve insan üstü gücü kendisinde somutlaştıran ve insanlığa uygulayan kimselerdir. (O, Transcendantalisme ekolünün kurucusudur.)

O şöyle diyor: "Tarih yoktur, var olan sadece adamlardır."[118]

Büyük İngiliz yazarı Thomas Carlyle'e (18. yüzyıl tarihçisi ve eleştirmeni)[119] göre "Gerçek tarih, biyografiden ibarettir."[120] Carlyle'in, kahramanın şahsiyetinin tarihteki rolü hakkında sahip olduğu düşünce tarzını açıkca gösteren örnek, *"Kahraman ve Kahramanlara Tapma"* adlı kitabında İslam hareketi ve insanlık tarihinde Muhammed ve Ali'nin şahsiyeti hakkında söylediği şu cümledir:

"O anda büyük elin içinde yer alan o küçük el, insanlık tarihinin seyrini değiştirdi."

Kahramanı yücelten bu düşünürlerin tersine (İncelenebilir felsefî ve ilmî manada. Siyasî ve ahlakî değil, fikrî bir meseledir. İnsanlık makamının tam olarak çöküşünün, uşaklığın ve ahlakî üstünlüğün tam olarak yok oluşunun sonucudur.), sosyalistlerden, demokratlardan ve özellikle Marksistlerden oluşan bir grup, kahramanların şahsiyetinin sosyal hareketlerdeki etkisini zayıflatmak veya toptan inkar etmek suretiyle kitleye şahsiyet kazandırmaya ya da toplum ve tarihteki bilimsel kanunlara mutlak manada dayanmaya ve bu şahsiyetlerin etkisini reddederek bireysel diktatörlüklerin ve halkın gücünü ve şahsiyetini

118 Essays kitabından. Adamlar (rical) burada kültürümüzdeki terimsel anlamındadır. Şerhihal, biyografi demektir. Rical, ilm-i ricalin kısaltması olup kısaltılmış şekliyle de terimleşmiştir. Cümlenin anlatımına ve hedefine daha çok uygun olduğu için kısaltılmış şeklini tercih ettim.

119 Meşhur *"Kahraman ve Kahramanlara Tapma"* kitabının yazarı. Ondan Muhammed'in biyografisini "Kahramanlar ya da Muhammed'in Hayatı" başlığı altında Arapçadan Farsçaya tercüme ettiler. Azerbaycanlı aydın alimlerden biri olan merhum vaiz Çerendabî, ona önsöz ve faydalı bir dipnot yazmıştır.

120 Sorbon Üniversitesi sosyoloji hocası Profesör Aron'un *"French Revolution"* kitabından yaptığı nakille.

yok etmenin mucidi olan siyasal putperestlik ve kişiye tapma hastalığıyla mücadele etmeye çalışmaktadırlar. (*Tarihte Şahsiyetin Rolü* kitabına bakın. Paul Hanif'in eseri. Halil Milkî'nin tercümesi.)

Ben "sosyal kanun ve insanlar" konusunda değindiğim üzere, ne Emerson, Carlyle ve Platon[121] gibi kahramanları tarihin kurucusu olarak kabul ediyorum ne de onların karşıtı bazı sosyalistler, demokratlar ve "Bilimsel Marksizm" taraftarları gibi, onların şahsiyetlerinin etkisini tamamen inkar ediyorum. Aksine

121 Meşhur filozof Eflatun da bu gruptandır. O şöyle der: "Toplum koyunlardan oluşur. Koyunlara mecburen bir çoban gerekir." Çoban ve sürü kavramları, özellikle Doğu siyaset kültüründe çok yaygındır ve siyaset ve yönetimin doğru anlamını ve gerçek ruhunu gösterir. 1- Çoban başka bir cinsten, sürü başka bir cinstendir. 2- Çoban, sürünün isteğiyle seçilmez, aksine patron onu bu makama tayin eder. Bu patron Tanrıdır. (Doğu'da yönetimin dinî açıklaması buradan ileri gelir.) 3- Sürünün, çobanı eleştirme, itiraz etme, ayaklanma, devrim yapma, değiştirme ve azletme hakkı yoktur. 4- Çoban, koyunlara karşı değil, patrona, yani Tanrı'ya karşı sorumludur. Her işte çoban ve patron bir sayılır. 5- Çobanın cinsi, türü ve ırkı, sürününkünden şüpheye yer kalmayacak kesinlikle üstündür. 6- Koyun sürüsünün çobana itaati, tabiata ve ilahî kanuna uygun olduğu için makul ve mantıklıdır. 7- Çoban sürüyü yönetirken hiçbir zaman koyunların memnuniyetini gözetmesi gerekmez. Çünkü ne makul ne mümkün ne de faydalıdır. 8- Korkunç olan, çobanın ve koyunun nihai amacıdır.

Görüldüğü gibi, Doğu'daki yönetimin bütün siyasî temelleri, nihai amacı, yönetim şekli ve hükümetin insanlarla ilişkisi, bu iki kelimeden çıkarılabilmektedir. Toplum yönetimi ve hükümet sanatına siyaset adını vermeleri tesadüfi değildir. Nitekim demokrasinin beşiği olan Yunanistan'da şehir anlamına gelen polis kökünden hareketle politika diye adlandırmaları da tesadüfi değildir. Çobanlık için hatırlattığımız bütün özellikler aynı zamanda siyaset için de geçerlidir. Siyasetin amacı da çobanlıkla aynıdır. Bu, yönetim şeklini de gösterir. Çünkü siyaset, ata boyun eğdirmek için işkence etmek, azarlamak ve korkutmak manasına gelir. At, özellikle genç at, asi ve özgür bir fıtrata sahiptir. Soylu ve güvenle binilecek at (en iyi atın ismidir) haline getirmek için onu kamçılayarak ve korkutarak itaatkâr ve sakin yapmak gerekir. Bu iki Doğulu ve Yunanlı kavramda iki zıt siyasî görüş açıkça görülür. Politikada yönetici halk için iken siyasette halk yönetici içindir. (İster binilmek ve yük taşımak için olsun, isterse eti yenilmek, postu yüzülmek, sütü içilmek için olsun.) Politika bir şehrin, toplumun idaresidir; siyaset onun hazırlanmasıdır...

tarihi kanun, insanlar, tesadüf ve kahramanın birlikte oynadıkları bir oyundan ibaret görüyorum. Bu dört faktör arasında karmaşık ilişkiler vardır. Bu ilişkilerin anlaşılması, çözümlenmesi ve keşfedilmesi, nicelik ve nitelik bakımından tarih ilminin işi ve tarihçinin en büyük problemidir. Bu bağlantıyı niteliksel ve niceliksel olarak kavrayıp, tahlil etmek ve bulmak; tarihçinin, tarih ilmine köklü çalışmasını gerektirir.

Bu teoriye şu iki noktayı eklemek gerekir: Söz konusu dört faktör, sosyal bir değişimi veya tarihî hareketi ortaya çıkarmada ve yönünü belirlemede hep aynı oranda etkili değildirler. Aksine, her birisinin etki derecesi, çeşitli sosyal ve zamansal konum ve şartlara göre farklılık gösterir. Bu etkenlerden her birinin nitel ve nicel değeri, şiddeti ve zayıflığı, sosyal ve tarihî bir harekette etkilidir.

Bu hususu açıklamak için şu örnek verilebilir: Bergson'un deyimiyle, sosyal geleneklerin (Burada gelenek, sosyolojinin bilimsel kanunları anlamında değil, normal gelenekler anlamındadır.) din ile karışması sonucu ağırlaşıp katılaşan ve değişim ve dönüşüme şiddetle direnen eski dindar toplumlar gibi "kapalı bir toplum"da tesadüfün ve kahramanın rolü zayıflar. İnsanlar böyle bir toplumda öylesine gelenek tutsağıdır ki kendi varlıklarını bağımsız olarak gösteremezler ve sosyal değişimlerde canlı ve önemli bir rol oynayamazlar. Böyle bir durumda kahramanlar da geleneklerin peşine takılır ve yapabildikleri tek şey olay çıkarmaktır.

Katliam yapabilir, diğer ülkelere saldırabilir, yüzeysel ıslahat yapabilir ve görünüşü değiştirebilir, ama sosyal geleneklere, toplumun alt yapısına ve temel kurumlara dokunamaz.[122] Daha doğrusu, teşkilatları değiştirir ama toplumun esasını ve iskeletini aynen muhafaza eder.

122 Kurumlar (institution) iki türlüdür: 1- Aile, hükümet, mülkiyet ve din gibi aslî kurumlar. 2- Emekli sandığı ve sigorta gibi tâli kurumlar.

Tesadüf de böyledir. Eğer toplumun dini, inançları, sosyal ilişkileri ve sınıfsal yapısı zayıflamaya başlar ve çeşitli krizler toplumun temelini sarsarsa o zaman tesadüf böyle bir toplumda onun yeni seyrini belirlerken çok etkili bir rol oynayabilir. Bu etki özellikle tesadüf/kaza şekliyle de yakından ilgilidir. Mesela, İran toplumunda İskender, Arap, Oğuz ve Moğol saldırıları, İran'ın kendi isteğiyle sürüklenmediği, aksine dışarıdan ansızın gelen dört büyük tesadüftür.

İskender, Oğuzlar ve Moğollar, İran yönetiminin güçsüzlüğünden yararlanarak ülkeyi baştan başa acımasızca yerle bir ettiler ve kana buladılar. Fakat toplumun temeli sağlam, dini güçlü ve sosyal gelenekler parçalanmamış olduğu için, ne Atina'nın büyük ilim ve felsefe ekolünü yanında taşıyan Yunanlı İskender, ne de yıkıcı Oğuz ve Moğol gücü, İran toplumunun temel yapılarına derinlemesine nüfuz edebilmiştir. Aksine tarihin anlattığına göre, intikam almaya, öldürmeye, yağmalamaya ve her şeyin kökünü kazımaya gelen bu üç güçlü düşman bizzat İran toplumunun güçlü ruhunda[123] eriyip kayboldu, İranlılaştı. Batı sınırlarından İran'a giren İskender ile doğu sınırlarından Hindistan'a ulaşan İskender arasında fark vardı. İskender ilk başta sert, sade, iradeli, vatansever, Atina ekolünü Doğu'da yaymak isteyen filozof ve düşünür bir kimseydi. Fakat İran'ı geçip doğu sınırlarına ulaştıktan sonra lüks düşkünü, gururlu, şehvetperest, acımasız, kötümser ve bencil bir adam oldu. Artık Yunanlı bir genç filozof değil, Doğulu bir imparator; Aristo'nun öğrencisi değil, Hoşayar şahın taklitçisi oluvermiştir.

Fakat İran için bir tesadüf olan Arap saldırısı, iki nedenle İran'ın gelecek tarihini belirleyen ve İran toplumunun bütün sembol ve esaslarını değiştiren en büyük etken oldu. Birincisi, İran toplumu krize düşmüş ve bu tesadüfe karşı koyacak koruyucu etken-

[123] Aristo zamanından beri söylene gelen bir söz vardır: "İranlılar akıllı insanlardır, ama zor karşısında çabuk teslim olurlar." Fakat tarih, güçlü İranlılık ruhunun "düşmanı sindirme gücü" denilen özel bir yeteneğe sahip olduğuna şahittir.

leri zayıflamaya yüz tutmuştu. İkincisi, bu tesadüf, diğer üç tesadüfün aksine, yönlendirici ve açık bir devrimci ideolojiyle donanmıştı[124]. Bilindiği ve görüldüğü gibi, İran tarihi açısından Ömer'in saldırı kararından ve Rüstem'in Araplarla yapılan savaşta yenilgisinden başka bir şey olmayan bu tesadüf, İran'ın geleceğini belirleyen ve İran toplumunun bütün temellerini, sembollerini, yapılarını ve kurumlarını değiştirip yeniden inşa eden en büyük etkendir.

İnsanlar, kanunlar, tesadüfler ve dünyanın çeşitli toplumlarına ve özellikle İslam'la aralıksız temas halinde olan altıncı ve yedinci yüzyıl Asya, Afrika ve Avrupa toplumlarına mensup şahsiyetler hakkında sahip olduğumuz nispeten doğru bilgi ve Muhammed'in hayatı ve şahsiyetiyle ilgili olarak elimizde bulunan açık tarih ile, bu şahsiyetin İslam'ın yayılışı ve insanlık tarihinin yönünün değiştirilmesindeki rolünü dikkatli bir şekilde değerlendirebiliriz.

Eğer Muhammed, hareketini, MÖ. dördüncü ve beşinci yüzyıl Yunanistan'ında, Atina, medenî İran toplumları ve Roma'da başlatmış ve neticede böyle göz alıcı başarılar elde etmiş olsaydı, "Muhammed'in şahsiyetinin, bu devrimci başarılarda ve insanlık tarihinin seyrini değiştirmede onun hareketinden sonra tam neden, temel etken ve belirleyici olması" meselesi hakkında tereddüt edebilir ve onun şahsiyet etkeniyle eş değer olan başka etkenler aramaya kalkışabilirdik. Fakat sosyoloji, Hicaz'daki cahil Arap toplumunu titiz bir şekilde analiz etmekle, hiçbir zaman, miladî yedinci yüzyılın ilk yarısında yakıcı Hicaz

124 Zerdüştîliğin manevi çöküşü, İran toplumunda şiddetli bir fikrî boşluk meydana getirdi. Sasanilerin zamanında Mani ve Mazdek'in ortaya çıkışı ve Hıristiyanlığın İran'da olağanüstü yayılışı, İran siyasî rejiminin Roma imparatorluğunun dini ile giriştiği şiddetli mücadeleye rağmen İran'ın bu sırada canlı bir maneviyata ve yeni bir imana ihtiyaç duyduğunu gösterir. Siyasî perişanlık, sınıfsal çatışma, halkın mahrumiyeti, yönetici sınıfın zulmü ve siyasal tıkanıklık, bu mücadelenin dozunu daha da artırdı. İslam bu dertlere ve taleplere bir cevaptı. (*"Risaletin Eşiğinde Dünya"* isimli kitabın birinci cildine bakınız.)

çöllerinde ve yarı vahşi kabileler arasında ansızın ortaya çıkan ve yanardağının göz kamaştırıcı kıvılcımları o günün bütün medeni dünyasını içine çeken büyük felsefî, dinî, siyasî ve sosyal düşünce ve ahlakî ve insanî duygu patlamasını ilmî olarak açıklayamaz.

Burada kast edilen, kesinlikle İran veya Doğu Roma ordusunun Araplara yenilişi değildir. Çünkü vahşi kabilelerin medenî ve gelişmiş toplumlara saldırması, büyük ve bayındır ülkeler üzerinde hegemonya kurması, tarihte tekerrür eden bir olaydır. Nitekim miladî üçüncü ve altıncı yüzyıllar arasında, Batı'nın tamamını ve güçlü Batı Roma İmparatorluğunu ayakları altına alan yarı vahşi barbarların saldırısı, Asurluların milattan önce 21. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar medenî Mezopotamya şehirlerini hakimiyeti altında tutması ve Moğolların ve Oğuzların mamur İran topraklarına saldırması ve medeni halkı üzerinde egemenlik kurması bu tip olaylardandır.

Eğer Muhammed, sadece dağınık vahşi Arap kabilelerini birleştirse ve 20 yıl geçmeden onları muhteşem İran ve Roma imparatorluklarını yenebilecek kadar güçlendirseydi, hiç şüphesiz tarihin gözle görülür en büyük olaylardan biri kabul ettiği büyük bir iş yapmış olurdu. Ama o zaman da Muhammed'i İskender, Asurbanipal ve Cengiz gibi büyük bir "olay çıkaran adam" sayardı. Fakat İslam'da her şeyden daha az önemli olan şey, onun bu parlak askerî fetihleridir. Bu yüzden Muhammed adı, tarihin zihninde hiçbir zaman Cengiz, İskender, Sezar, Atilla ve Asurbanipal çağrışımı yapmaz. Muhammed ile aralarındaki herkesçe bilinen büyük farka rağmen onu yalnızca Musa, İsa, Buda, Zerdüşt ve Sokrat ile mukayese eder.

Muhammed'in Siyeri

Önce İslam Peygamberini tanımamızı sağlayacak maddeler elde edebilmek için onun hayatındaki olaylardan ve önemli noktalardan oluşan yoğunlaştırılmış ve özet bir fihrist sunacağım. Sonra hayatını, psikolojisini, düşüncesini, rollerini ve ömrü boyunca yaptığı faaliyetleri tanımaya, analiz etmeye ve şahsiyetini değerlendirmeye başlayacağım.

Hatırlatmam gereken şey şudur: Ben burada Rasulüllah'ın biyografisini ve İslamî kaynakların onun siyeri hakkında kayda geçirdiği olayların tasvirini kapsamlı olarak anlatmak için daha çok Hz. Peygamberin siyeri ve tarih metinleri arasından elde ettiğim şahsî görüş ve çıkarımlarıma dayanacağım. Açıkçası, üniversite öğrencilerinin bu görüşlerle tanıştıktan sonra siyer, İslam tarihi ve Arap tarihi kitaplarını okumak suretiyle kendi bilgilerini tamamlamaları gerekir.

* * *

Kusay bin Kilâp, Mekke'de Kureyş otoritesini sağladı, Kâbe'nin sorumluluğunu üstlendi ve hac merasimini ve Kâbe ile ilgili görevleri belirledi.

Kusay'ın iki oğlu olan Abduddar ve Abdulmenaf, babalarının ölümünden sonra Kâbe ile ilgili görevleri kendi aralarında paylaştılar. Abdulmenaf'ın oğlu Haşim, üstlendiği Kâbe görevlerini ve Mekke'nin ticaretini geliştirdi. Yaz ve kış ticaret kervanı kuralını koydu. Kureyş'e ve Mekke'ye önem kazandırdı. Haşim'in kardeşi, ticaretle uğraşan Abduşşems'tir. Abdüşşems'in oğlu ise amcası Haşim'e düşmanlık besleyen Ümeyyeoğulları reisi Ümeyye'dir.

Haşim, bir ticaret seferi sırasında Yesrip'te (Medine) Neccaroğulları kabilesinden bir kadınla evlendi. Ondan Abdulmuttalip (Şeybe) dünyaya geldi. Abdulmuttalip çok yiğit, saygın ve nüfuzlu bir adamdı. Kâbe görevlerini elinde bulunduruyordu. Ebrehe'nin saldırısı onun zamanında gerçekleşmişti. Zemzemi tekrar bulan odur. Bu onun şöhretini artırmıştır. Ama onun, bu

ağır görevleri yerine getirmede kendisine yardım edecek bir evladı yoktu. "On çocuğum olursa, birini kurban edeceğim." diye adakta bulundu. Dileği gerçekleşti. Adağını yerine getirmek için kura çekince, kura en çok sevdiği küçük oğlu Abdullah'a çıktı. Onu kurban etmeye hazırlandığında, yerine yüz deve diyet verme şeklinde bir çözüm bulundu. Daha sonra Vehb'in kızı Amine'yi Abbullah'a aldı. Birkaç ay sonra yeni damat Medine'de öldü. Takip eden ayların birinde Abdullah'ın yetimi doğdu. Gelin ve torunun hamisi olan Abdulmuttalip, yeni çocuğa atalardan birinin adını verme şeklindeki geleneğe uymayarak ona Muhammed adını koydu. Aynı yıl içinde Ebrehe Mekke'ye saldırdı. (Fil yılı: Miladî 570)[125]

Annesinden süt emmeye başlamasından üç gün sonra çocuğu amcası Ebulehep'in cariyesi Süveybe emzirdi. Daha sonra Sâdoğulları kabilesinden Ebizueyb kızı Halime onu çöle götürdü. Sâdoğulları kabilesi, sütü bol olan kadınlarıyla ün yapmıştı. Kureyşliler, çöldeki özgürlük ve yiğitlik gibi özelliklerden uzak kalmamaları ve Mekke'nin kötü hava şartlarından etkilenmemeleri için, çocuklarını süt annelere verirlerdi.

Halime, çelimsiz ve sütü az bir sütanneydi. O ilk önce babasız Muhammed'in ardına düştü. Sütannenin gözü daha çok babanın elinde olduğu için Abdullah'ın yetimini almak istemedi. Çocuğun babası da sağlıklı ve sütü bol anneyi tercih ettiği için Halime çocuk bulamadı. İstemeyerek de olsa mecburen dönüp yetim çocuğu aldı.

Âdet olduğu üzere çocuğu iki yıl sonra şehre geri getirdi. Fakat bu yetim çocuk yanlarında olduğu sürece hayatlarının canlılık ve bereket kazandığını hissetmişti. Bu nedenle Mekke'de çocukları tehdit eden veba tehlikesini bahane ederek onu geri götürmek için annesinden izin aldı. Bu bahaneyle onu beş yaşına kadar çölde kolladı. Muhammed beş yaşında anne kucağına

[125] Bazıları (Kelbî) Peygamber'in Fil olayından 23 yıl önce, bazıları da (Mukatil) 40 yıl önce doğduğunu yazmaktadır ki bunlar doğru değildir.

döndü. Dul anne yalnız ve üzgündü. Abdulmuttalip de Yemen kralının taç giyme törenine katılmak için Yemen'e gitmişti. Çocuğu yeni yeni yanında görmüşken hem yalnızlıktan kurtulmak hem de babasının akrabaları Neccaroğullarının Muhammed'i görmelerini sağlamak için Medine'ye gitmeye karar verir. Medine'den dönüşte babasının mezarı başında yetimliğinden dolayı hüngür hüngür ağlayan altı yaşındaki çocuk, şimdi ölüm döşeğindeki annesinin yanında bulunuyordu. Babasının cariyesi Ümmü Eymen ile birlikte Mekke'ye döner. Baba sevgisinden ve anne şefkatinden mahrum bir şekilde dedesi Abdulmuttalip'in evine geldi. İki yıl sonra şefkatli ve güçlü dedesi de ölür. Daha sonra, yoksul ve kalabalık bir ailesi olan iyi huylu amcası Ebutalip'in gözetimine girer.

12 yaşındayken Ebutalip'in yanında Şam'a giden bir kervan ile seyahate çıkar. Muhtemelen Yakubî fırkasına mensup Hristiyan bir rahip olan Bahira Serciyus onu yolda görür ve onun üzerinde gelecek risaletin işaretlerini okur. Ebutalip'i, Yahudilerin Muhammed'e zarar verebilecekleri yönünde uyarır. O da bunun üzerine Gassanilerin başkenti Busra'dan öteye gitmeyip geri döner.

İflas eden Ebutalip bir daha ticaret seyahatine çıkmaz. Muhammed de zorunlu olarak akrabalarının ve diğer Mekkelilerin koyun sürülerini güder. O, genellikle Hicaz ile Necd arasındaki Kararit merasında çobanlık yapıyordu.[126]

Numan bin Münzir, Ukaz pazarında satılmak üzere Hîre'den Mekke'ye misk ve başka kokular gönderiyor; karşılığında Taif derisi satın alıyordu. Onun misk kervanını Mekke'ye götürme işine iki kişi talip oldu. Kureyş'den Berraz bin Kays kervanı kendi kabilesinin himayesinde götürmek istiyordu. Hevazin'den Urveturrahhal ise kervanı Necd yoluyla götürme öneri-

126 Bazı kaynaklar Muhammed'in 20 yaşında da çobanlık yaptığını yazarlar. (el-Hamis, c. 1) Muhtemelen o, 20 yaşına kadar bu iş ile meşgul olmuştur. Bizzat şöyle demiştir: "Koyun çobanlığı yapmayan hiçbir peygamber yoktur. Ben de Kararit'te Mekkelilerin koyunlarını güdüyordum."

sinde bulundu. Numan kervanı Urve'ye emanet etti. Nakliyat işini alamayan Berraz, Urve'nin ardından saldırıya geçti. Onu uykudayken öldürüp malları yağmaladı. Haram ayda yaşanan bu olay, Kureyş ve Hevazin kabileleri arasında 4 yıl sürecek olan "Ficar savaşları"nı başlattı.

Bu savaşlardan birine Peygamber de katılmıştı. Peygamberlik yıllarında bu konuda şöyle diyordu: "Ben amcalarımla birlikte Ficar savaşına katıldım ve birkaç ok attım. Yaptığımdan da pişman değilim. Ben düşmanın amcalarıma attığı okları toplayıp onlara verirdim." Onun bu sıralarda 14, 15 veya 20 yaşında olduğu yazılmıştır. Her üçü de doğru olabilir; çünkü Ficar savaşları dört yıl sürmüştür.[127]

Güçlü ve ılımlı bir başkan olan Abdulmuttalip'ten sonra Mekke'nin işleri birbirine karışmış, her kabile reisi başkaldırmıştı. Bunun sonucu olarak mazlum ve garip halk, saldırılara maruz kalmaya başlamıştı. İsyan etmesi yüzünden mazlum ve alt sınıf, yani halk, zulüm ve tecavüze uğruyordu. Bir otorite ve sığınak bulunmadığı için zayıf kimselerin hakkı kolayca çiğneniyordu.

Ficar savaşları bittikten sonra Peygamber'in amcası Zübeyir'in çağrısı üzerine bir grup yiğit, Abdullah bin Cudan'ın evinde toplandı ve Mekke'nin içinden olsun, dışından olsun, her mazlumu himaye edeceklerine ve hakkını geri alıncaya kadar oturmayacaklarına dair ant içtiler. Genç Muhammed de bu antlaşmaya katıldı. O peygamber olduktan sonra da bu olayı sürekli gündeme getirip övgüyle anmıştır: "Ben Abdullah bin Cudan'ın evinde öyle bir antlaşmaya şahit oldum ki bu anlaşmayı güzel kızıl develere değişmem. İslam'da böyle bir antlaşmaya davet edilsem hemen kabul ederim."

Huveylid'in kızı Hatice, meşhur bir Kureyş ailesine mensup soylu bir kadındı. İki kere evlenmişti. Her iki kocası da ölmüştü. Onlardan miras kalan büyük bir servet ile ticaret yapıyordu. Ticaretle meşgul oluşu, onu yeni bir evlilik yapmaktan alıkoymuştu. Biri oğlan ikisi kız, üç çocuğuyla birlikte yaşıyordu. Dü-

[127] Siret, c. 1, s.184-185 ve Ikdul Ferid.

rüstlüğü ile ün salmış olan Muhammed'i diğerlerine verdiğinin iki katı ücretle (iki deve yerine dört deve) kendisi için ticaret yapmaya çağırdı. Bazılarının dediğine göre Muhammed, Ebutalip'in ricası üzerine işe alınmıştır.[128]

Her halükârda kendisi yoksul bir genç ve ailenin geçiminden sorumlu amcası Ebutalip de iflas etmiş ve maddî sıkıntı içinde olan Muhammed, yeni işi memnuniyetle kabul eder. Hatice'nin kölesi Meysere ile Şam'a ticaret seyahati yapar. Orada bu kez Nestura adlı bir rahip, Meysere'yi onun nübüvvetinden haberdar eder. Muhammed bu seyahatten normalin üstünde bir kâr ile döner. Hatice'nin yeni işçisinin liyâkat ve başarısından duyduğu memnuniyet ve yol arkadaşı Meysere'nin Muhammed'in faziletleri ve yolculuk esnasında gördüğü kerametleri ile ilgili olarak anlattıkları, Muhammed hakkındaki memnuniyetini aşka dönüştürür. Ya (İbni İshak'ın ifadesiyle) doğrudan ya da arkadaşı Münebbih'in kızı Nefise aracılığıyla dileğini aktarır: "Ey amcaoğlu, ben, akrabalığımız, kavmin arasındaki üstünlüğün, güvenilirliğin, güzel huyun ve doğruluğun nedeniyle senden hoşlanıyorum."

Muhammed, amcası Hamza veya Ebutalip ya da her ikisiyle beraber Hatice'yi istemeye gitti. Huveylid buna önce şiddetle karşı çıktı.[129] Daha sonra Ebutalip, evlilik akti hutbesini okudu ve Hatice 20 deve mihir ile Muhammed'in eşi oldu. Ondan Kasım ve Abdullah adlı iki oğlu oldu ve ikisi de peygamberlikten önce öldüler. Zeynep, Ümmü Gülsüm, Rukiye ve Fatıma adlarını taşıyan dört kızı dünyaya geldi. Peygamberlikten sonra da Mariye'den İbrahim adında bir oğlu oldu, fakat o da çocukken öldü.

Kâbe çatlayıp dökülmüştü. Mecburen yıkıp yeniden yapmak gerekiyordu. Her kabile bir duvarını yapmayı üstlenmişti. İnşaat işi bitmek üzereyken Hacerulesved'in yerleştirilmesi konusunda ihtilaf çıktı. Çünkü onu yerleştirme şerefinin bir kabileye verilmesi halinde diğer kabileler bu şereften yoksun kalacak-

128 Vakıdî ve İbni Sükken'in nakliyle Zerkanî. (İbni Hişam, c. 1, s. 188)

129 Bazılarına göre Hatice'nin babası bundan önce ölmüştü. Babasının yerine dünür muhatabı Hatice'nin kardeşi Amr veya amcası Amr bin Esed'dir.

tı. Bu yüzden korkunç bir savaş başlamak üzereydi. Abduddâroğulları ve Adiy bin Kâb kan dolu bir kap getirerek "ölüm yemini" için ellerini onun içine soktular. Böylece bu şereften mahrum bırakılmaları durumunda her şeyi göze aldıklarını göstermiş oldular.

Bu durum dört beş gün böyle devam etti. Nihayet, istişare için Kâbe'nin etrafında toplandılar. Olgun, itibarlı ve Kureyş'in en yaşlısı olan Ebuümeyye, akla uygun bir çözüm yolu buldu: O andan itibaren Mescit'e ilk giren kimsenin teklifine uyulacaktı. Mescit'e ilk giren, Muhammed oldu. O, bir kumaş getirin, dedi. Daha sonra Hacerulesvet'i onun üzerine koyup; "Her kabilenin başkanı kumaşın birer ucundan tutsun." dedi. Böylece taş, bütün iddialı kabile başkanlarının eliyle yerleştirilmiş ve herkes bu şerefe erişmiş oldu. Böylece "kan sözleşmesi" de son buldu.

Kırk yaşında, vahye ruhsal zemin hazırlayan sadık rüyalardan sonra, çölde ilk mesajı aldı.

Ayşe'den rivayet edildiğine göre, namaz ilk önce iki rekatlı idi. Daha sonra ikamet edilen yerde dört rekat oldu; seferî durumlarda önceki gibi iki rekat olarak kaldı.

Davet üç yıl gizli yapıldı. Daha sonra açıktan mücadele emri geldi. İşkenceler başladı. Peygamber, Habeşistan'a hicret emrini verdi. Habeşistan'a iki kere hicret edildi: İlk defasında onbir erkek ve dört kadın hicret etti. Müslümanlara yapılan işkencede hafifleme olduğunu duyunca Mekke'ye geri döndüler. Fakat tam tersine işkence daha da artmıştı. İkinci defasında seksen erkek, çocukları ve eşleriyle birlikte Habeşistan'a hicret ettiler; Peygamber'in Medine'ye hicretine dek orada kaldılar.

Altıncı yılda Ömer bin Hattap ve Hamza'nın İslam'a girmesiyle Müslümanlar güçlendi.

Yedinci yılın başlangıcında Haşimoğulları ve Müslümanlar Ebutalip mahallesinde ablukaya alındılar. Risaletin onuncu yılına kadar onlarla yapılacak her türlü ilişki yasaklandı. Ayın yarılması hadisesinin dokuzuncu yılda bu zor günlerde gerçekleştiği yazılmıştır.

Hatice ve Ebutalip, boykotun sona erişinden yaklaşık bir ay sonra, üç gün arayla vefat ettiler. Muhammed çok yalnız kaldı. Peygamber, Hatice'nin ölümünden birkaç gün sonra Habeşistan'a hicretin ardından orada ölen bir muhacirin dul karısı Sevde ile evlendi. Bir müddet sonra da Ebubekir'in altı yedi yaşındaki kızı Ayşe ile nişanlandı.

On birinci yılda, Hazreçli altı kişi, Akabe'de Peygamber'le görüşüp onun mesajını Medine'de tebliğ ettiler. On ikinci yılda, bu altı kişi yanlarında gelen diğer altı kişiyle birlikte Peygamber'le Birinci Akabe Biatını gerçekleştirdiler.

On ikinci yılda "İsrâ" (Peygamber'in bir gece Mescidiharam'dan Mescidiaksa'ya yaptığı sefer) ve "Mirac" (göklere çıkma) olayları gerçekleşti. Şianın tamamı ile Şiî olmayan güvenilir tarihçilerin çoğunluğu, her iki olayın da bir gecede vuku bulduğuna ve Mirac'ın bazılarının iddia ettiği gibi ruhanî değil, cismanî olduğuna inanırlar.

On üçüncü yılda İkinci Akabe Biatı yapıldı ve Medine'ye toplu hicret emri verildi. Ashabın hepsi hicret etti. Sadece Peygamber, Ali ve Ebubekir Mekke'de kaldı. 14. yılın başında, Peygamber'e ortaklaşa suikast hazırlandı ve ardından Peygamber, Ebubekir ile birlikte Medine'ye hicret etti. Ali ise Mekke'yi üç gün sonra terk etti. Peygamber Medine'ye gelince muhalifleri oradan ayrıldılar. Kalanlar da görünürde Müslüman oldular. Fakat gizlice komplo hazırlıyorlardı. Kur'an'ın sürekli yerdiği münafıklar bunlardır. En tehlikeli münafık, Medine'nin en nüfuzlu adamı olan, Medine'nin Evs, Hazrec ve Yahudilerden oluşan üç kanadının da saygısını kazanmış bulunan ve şimdi İslam tarafından makamı sarsılan Abdullah bin Übey'dir. Bu arada Ensar ile Muhacirler arasında kardeşlik sözleşmesi yapılır. Ayrıca çeşitli Müslüman gruplar arasında siyasî, toplumsal ve hukukî sorumluluk temeline dayalı bir antlaşma imzalanır. Yahudi azınlıkla ilişkiler düzenlenir. Ezan şekli belirlenir ve Bilal resmî müezzin olur. Savaşlar başlar.

Medine Dönemi

Birinci Yıl

Yedinci ay: Peygamber, Hamza öncülüğünde 30 kişiyi, Ebucehil başkanlığında 300 koruyucusu olan Kureyş kervanına karşı deniz kıyısına gönderdi. Fakat Mecdi bin Amr Cuhenî iki grubun da dostuydu. Arabulucu oldu ve çatışma gerçekleşmedi.

Sekizinci ay: Peygamber, Ubeyde bin Hâris'i, altmış Muhacir süvari ile birlikte Ebusüfyan başkanlığında ve 200 kılıçlı adam himayesinde olan bir Kureyş kervanına karşı harekete geçirdi. Burada Sâd bin Ebivakkas onlara karşı bir ok attı. Bu, İslam adına yaydan çıkan ilk oktur.[130]

Dokuzuncu ay (Zilkade): Sâd bin Ebivakkas, 8, 20 veya 60 Muhacirle birlikte bir kervanı ele geçirmek için, Hicaz'daki Harrar'a kadar gittiler. Fakat kervan daha önce geçip gitmişti.

Onikinci ayda ilk gazve Ebva'da yapıldı.[131] Peygamber bu ayda (Safer) Medine'yi Sâd bin Ubâde'nin idaresine bırakıp bizzat Kureyş ve Damreoğullarının peşinden saldırıya geçti. Kureyş ile çatışmadı. Fakat Damreoğullarının reisi Mahşi bin Amr ile antlaşma yaptı.

[130] İbni Hişam bu seriyyeyi ilk seriyye, Hamza'nın seriyesini ise ikinci seriyye kabul eder. Doğru olması muhtemel bir başka görüş daha vardır: İki seriyye aynı zamanda yola çıkarılmıştır.

[131] Medine'ye 23 mil uzaklıkta, Vedan nahiyesinde bir köy.

İkinci Yıl

Birinci ay (Rebiulevvel): Buvat gazvesi:[132] Peygamber, Muhacir ve Ensardan oluşan 200 süvarilik bir güç ile Kureyş'in peşine düştü. Medine'yi Sâib bin Osman'ın idaresine bıraktı. Amacı, Ümeyye bin Halef'in başkanlığındaki 100 kılıçlı koruyucusu olan Kureyş kervanına baskın yapmaktı. Fakat onlara ulaşamadı.

Üçüncü ay (Cemaziyelevvel): Uşeyre gazvesi: Ebu Seleme bin Abdulesed'i Medine'de görevlendirip 200 kişiyle Uşeyre'ye doğru harekete geçti. Ebusüfyan başkanlığındaki kervana karşı pusuya yattı. Ebusüfyan kervanı pusudan kurtardı. Peygamber de yol üzerindeki kabilelerle antlaşma yapıp Cemaziyelahirin sonlarında Medine'ye döndü. Bu antlaşma, dış kabilelerle yapılan ilk antlaşmaydı.

Üçüncü ay: Safvan veya ilk Bedir gazvesi: Uşeyre gazvesinden birkaç gün sonra, Kurz bin Câbir Fihrî, Medine yöresinde yağmalama yapıp kaçtı. O, sıradan bir haydut idi. Fakat Kureyş'le ilişkisi olduğu için haydutluğu siyasî bir saldırı olarak görüldü. Bu nedenle Peygamber, evlatlığı Zeyt bin Harise'yi Medine'ye yönetici olarak bırakıp Bedir bölgesindeki Safvan'a kadar onu takip etti. Bazıları bunu birinci Bedir gazvesi olarak adlandırır. Peygamber onu ele geçiremeyip geri döndü. Cemaziyelahirin son günlerini, Recep ve Şaban aylarını Medine'de geçirdi.

Dördüncü ay: Abdullah bin Cahş seriyesi: Peygamber onu sekiz Muhacirle[133] birlikte Kureyş hakkında araştırma yapması, siyasî ve askerî faaliyetleri ile ilgili bilgi toplaması için gizlice yola çıkardı. Emir gereği Mekke ile Taif arasındaki Nahle'de Kureyş yolu üzerinde pusuya yattılar. Önlerinden bir kervan geçti. "Haram ay" olmasına ve öldürme emri almamış olmalarına rağmen, bir grup Kureyşliyi oklarının menzilinde buluverdiler. Birden çektikleri işkenceleri ve acılı sürgünleri hatırlayarak sinirlendiler ve kervan başkanı Amr bin Hadramî'yi okladılar.[134]

[132] Razavi nahiyesine katılmış veya fethedilmiş bir dağ.

[133] Bir görüşe göre 12 kişi.

[134] Onu öldüren, Vakıd bin Abdullah Teymîdir. O, İslam'da bir düşmanı öldüren ilk kişidir.

Mallarını da iki esirle birlikte Medine'ye götürdüler. Bu olay, Müslümanların ilk askerî zaferiydi.

Altıncı ay: Hicret'in 18. ayının başında kıble, Beytulmukaddes'ten Kâbe'ye çevrildi.[135]

Altıncı Ay: Bedir Gazvesi[136]

Kureyş'in büyük kervanının Şam'a gidişinin üzerinden yaklaşık üç ay geçer. Bu, Muhammed'in Uşeyre'de pusuya yatıp ele geçirmek istediği halde iki gün önce elinden kaçırdığı kervandı. O günden beri yolunu gözlüyordu. Bu günlerde Şam'dan dönmesi gerekiyordu. Saîd bin Zeyt ve Talha bin Ubeydullah'ı bilgi toplamak ve konuyu araştırıp haber elde etmek için gönderdi. Fakat kendisi onların haberini beklemeden yola çıktı. Çünkü bütün Kureyş sermayedarlarının bu kervana sermaye koyduklarını duymuştu. Kervan çok büyüktü. 50.000 dinarlık mal taşıyordu. Peygamber hareket emrini verdi. fakat Müslümanlar savaş için hazırlanmamışlardı. Amaçları kervanı ele geçirmekti. Birçoğu yayan ve hatta bazıları silahsız, ancak birkaç kişi at ve deveyle yola çıktılar. (Ramazanın 18'i cumartesi veya 22'si pazartesi idi) Abdullah bin Ümmü Mektum namaz kıldırmak, Ebulubâbe ise Medine'yi yönetmekle görevlendirildi. Beyaz sancak Musap bin Umeyr'in elindeydi. Peygamber'in önünde iki siyah bayrak taşınmaktaydı: Ukab adlı bayrak Ali bin Ebutalip'in elinde, diğeri Sâd bin Muâz Ensarî'nin elindeydi. İslam ordusu 313 kişiden oluşuyordu. Binek olarak 70 deve vardı. Her üç veya dört kişiye bir binek düşüyordu ve her biri deveye sırayla biniyordu. Peygamber ve ordu kumandanı olan Muhammed de diğerleriyle eşit muamele görüyordu. O, Ali bin Ebutalip ve Mersed bin Ebimersed ile aynı deveye sırayla biniyorlardı.

Peygamber, Mekke'den büyük bir ordunun kendisine doğru yola çıktığını haber aldı. Evet, İslam için büyük bir tecrübeyi yaşamanın zamanı gelip çatmıştı. Bu ilk deneyim idi. Nasıl olur

[135] Ayrıntısı, "Şerh-i Mevahib-i Ledünniye"dedir.

[136] Bedir, Gıfar'dan bir adamın kazdığı kuyunun adıdır. Medine'ye 40 konak uzaklıktadır. (Açıklaması, Ravzulenf, Şerh-i Mevahib ve Mucem-i Yakut'tadır.)

da Medine'ye eli boş dönebilir? Yahudiler ve münafıklar ne derler? Muhammed'in yaptığı gazveler, seriyyeler ve antlaşmalar, Medine etrafında otoritesini sağlamlaştırmış ve gözleri korkutmuştu. Eğer geri çekilirse bütün çabaları boşa giderdi. Ondan sonra Kureyş, artık İslam'ı ciddi ve tehlikeli bir güç olarak görmeyecekti.

Nasıl savaşacaktı? İntikam savaşına hazırlanmış ve din ve dünyalarını tehdit eden tehlikeyi ortadan kaldırmaya karar vermiş 1000 süvarili bir orduya karşı, çoğu ganimet ümidi ve yağma için yola çıkmış olan ve üç dört kişiye bir binek düşen bir orduyla mı?

Muhammed istişareye başvurdu. Yüzünde en ufak bir tereddüt ve belirsizlik izi yoktu. Savaştan başka bir şeyi düşünmüyordu. Ordusunda gördüğü düzensiz ve elverişsiz duruma rağmen, böyle bir orantısız savaşta galip geleceğine inanıyordu. Herkesi düşman karşısında kesin bir zaferle müjdeliyordu. Muhammed, savaştan yana oy kullandı. Ebubekir ayağa kalkıp hayırlı olsun, dedi. Ömer de hayırlı olsun, dedi.

Muhacir Mikdât bin Amr şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi! Allah nereye emretmişse, oraya git; biz seninle beraberiz. Allah'a ant olsun ki biz sana, İsrailoğullarının Musa'ya dedikleri gibi "Sen Rabbin ile birlikte gidip ikiniz savaşın, biz burada oturup bekleyeceğiz."[137] demiyoruz. Biz şöyle diyoruz: Sen Rabbinle birlikte gidip savaş, biz de sizin yanınızda çarpışacağız. Seni haklı olarak gönderene ant olsun ki Berkulgımâd'a[138] kadar gidecek olsan oraya kadar kılıç sallarız." Peygamber de sevinçle "Hayırlı olsun." dedi ve ona dua etti.

Muhammed'i düşündüren önemli bir mesele de çoğunluğu oluşturan Ensarın durumuydu. (Ensar 236, Muhacirler 77 kişiydi) Onlar, Akabe biatı/antlaşması gereğince Muhammed'i düşmanların saldırısı karşısında koruyup savunacaklarına söz

[137] 5/Maide 24

[138] Yemen'de, bir rivayete göre de Habeşistan'da bir bölge. Siret, c. 1, s. 615

vermişlerdi. Ama şimdi Peygamber düşmana karşı bizzat saldırıya geçmek istiyordu. Bu nedenle seriyye ve gazvelerde şimdiye kadar sadece Muhacirler vardı. Acaba Ensar, saldırı anında da kendisine yardım edecekler miydi?

Cemaat susmuştu. Peygamber şöyle dedi: "Ey insanlar, benimle istişare edin ve görüşünüzü söyleyin." Muhacir azınlık, Mikdât, Ebubekir ve Ömer aracılığıyla hazır olduklarını bildirmişlerdi. Ensardan Sâd bin Muâz meseleyi anladı ve ayağa kalkıp şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi! Allah'a ant olsun, sanki bizi kast ediyorsun, öyle mi?" Peygamber "evet" dedi. O da "Biz sana iman ettik, sana şehadet ettik, yaptıklarının hak olduğuna inandık, seninle sözleştik. Emrin başımızın üstüne. İstediğin yere git, biz seninle beraberiz. Seni hak ile gönderene ant olsun, eğer bize denizi gösterşen ve kendin oraya dalsan, biz de seninle birlikte oraya dalarız ve bizden tek bir kişi dahi tersine hareket etmez. Düşmanımızla karşılaşmaktan rahatsız değiliz. Biz savaşta sabırlı ve dostlukta[139] doğru sözlüyüz. Allah sana bizden beklediğin şeyi gösterecektir. Bizi ilahî saadete götür!" Peygamber hemen kalkıp hareket emri verdi ve yüzü sevinçten çiçek gibi açtı.

Ordu harekete geçti. Geceleyin, Ali bin Ebutalip, Zübeyir ve Sâd bin Ebivakkas'ı bir grupla birlikte istihbarat için Bedir kuyusuna gönderdi. Kendisi de başka birisiyle (herhalde Ebubekir'le) Zefiran'a doğru gitti. Yolda bir ihtiyarla karşılaştı ve ona Kureyş, Muhammed ve dostları hakkında soru sordu. İhtiyar (herhalde Süfyan Damrî): "Kim olduğunuzu söylemezseniz hiçbir şey söylemem" dedi. Peygamber: "Sen söyle, ben de söyleyeceğim" dedi. O da "öyle mi!" dedi. "Evet" cevabını aldı. Sonra ihtiyar şöyle dedi: "Muhammed ve arkadaşları falan gün hareket ettiler ve şimdi falan yerde (ordunun toplandığı yer) olmalıdırlar. Kureyş de falan gün hareket etmişti ve şimdi orada (Kureyş'in yerleştiği yer) olmalıdır." Peygamber geri döndü. İstihbarat için etrafa dağılan gruplar da geri dönmekteydiler. Topla-

139 "Sıdk filliga"/görüşmede doğruluk sözünün tercümesidir. Liga, mülakat ve muaşeret demektir. Burada savaş karşısında söylenmiştir.

dıkları bilgileri Peygamber'e iletiyorlardı. Bu arada Zübeyir iki köleyle geri döndü ve onlardan muhtemelen faydalı olacak bilgiler alabilmek için Muhammed'e götürdü. Muhammed namaz kılmaktaydı. Onların yalan söylediklerini ve gizlediklerini sanan sahabiler onları dayak zoruyla konuşturmaya çalışıyorlardı. Fakat Kureyş ordusunun sucusu olan ve verecekleri en ufak bir bilgi dahi Müslümanlar için büyük önem taşıyan bu adamların söyledikleri, doğru ve geniş bilgi elde etmek için uğraşan sahabileri tatmin etmiyordu. Muhammed namazı bitirdi ve ashabın onları azarlamasını engelledi. Daha sonra kendisinin yöneltttiği çok titiz ve zekice sorularla o kölelerin bile bilmedikleri bilgileri elde etti: O şöyle sordu: "Mekke ordusu sizce kaç kişi olabilir?" "Bilmiyoruz diye cevap verdiler. "Fakat epey kalabalık görünüyor." "Ordunun yemeğini hazırlarken kaç deve kesiyorlardı?" "Bazen on, bazen dokuz deve kesiyorlar" diye cevap verdiler. "Mekke'nin ileri gelenlerinden orduda kimler var?" Onlar da hepsini tek tek söylediler. Böylece borçlusunu kendi yerine temsilen gönderen Ebulehep'ten başka, ileri gelenlerin hepsinin Mekke ordusunda bulundukları belli oldu.

Peygamber kendinden emin bir gülümsemeyle dostlarına hitaben şöyle dedi: "İşte Mekke, ciğerparelerini sizin önünüze fırlatmıştır."

Ebusüfyan yolun güvenliğini tetkik etmek için kervandan önce Bedir kuyularına varmıştı. Orada birisi ona şöyle dedi: "İki süvari buraya kadar gelip geri döndü." Ebusufyan develerin dışkılarındaki hurma çekirdeklerini incelediğinde Yesrip hurmalarının çekirdeği olduğunu ve iki süvarinin de Muhammed'in casusları olduğunu anladı ve hemen geri döndü. Kervanı deniz sahili yolundan götürüp yağmadan kurtardı. Böyle bir durumda Müslümanlar hiçbir ganimete tamah etmeden, sadece orantısız savaş koşullarına göre savaşmalıydılar.

Kervan kurtulmuştu. Karşı karşıya gelen iki ordu bir an savaşı başlatıp başlatmama konusunda tereddüde kapıldılar. Sıradan Kureyşli halk, "Artık savaşa ne gerek var?" diyordu. Ebusüfyan

da savaşmadan geri dönmelerini yazmıştı. Fakat içi nefretle dolu olan ve Mekkelilerin şimdiye kadar görmedikleri bir orduyu seferber etmiş bulunan Ebucehil, Amr bin Hadramî'nin öldürülüşünü, din ve dünyalarını yani putlarını ve ticaret kervanlarını tehdit eden daimi Muhammed tehlikesini ileri sürerek, savaşa teşvik etti. Muhammed'in ordusundan da bir grup, tartışmaya başladı. Onlar şöyle diyordu: "Biz savaş için değil, ganimet için yola çıktık. Nasıl olur da 313 kişi, hem de böyle sınırlı bir teçhizat ile, savaşa hazır ve kılıç kuşanmış bin kadar savaşçıya karşı ümitsiz bir savaşa girebilir." Şu ayet onlara cevap vermektedir: *"Allah bu iki gruptan birisinin sizin olacağını vaat etmişti. Siz kuvvetsiz olanın sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah sözleriyle hakkı ortaya koymak ve kâfirlerin kökünü kazımak istiyordu."* (8/Enfal Suresi 7)

Peygamber Bedir'e varıp su kenarında konakladı. Bölgeyi iyi tanıyan Hubap bin Münzir, "Buraya değiştirilmesi imkansız bir vahiy emri ile mi yerleştin, yoksa kendi görüşüne göre, savaş ve taktik icabı mı?" diye sorunca Peygamber, "Savaş ve taktik icabı, kendi görüşüme göre." dedi. Hubâp, "O halde orduya hareket emri ver, düşmana en yakın su kuyusu başına yerleşelim, orada bir havuz yapalım, bizim suyumuz olsun ama düşmanın susuz kalması için geride bıraktığımız kuyuları dolduralım." Peygamber, "Senin görüşün doğru." dedi. Onun dediğini yaptılar.

Ramazan ayının on sekizinci günü cuma sabahı savaş başladı.

Sâd bin Muâz şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi! Senin için bir gölgelik yapalım ve bineğini de hazır bekletelim. Biz düşmanla savaşalım. Allah bizi düşmana karşı üstün kıldığında, istediğimiz iş yapılmış olur. Eğer durum değişirse sen bineğine binip geride bıraktıklarımıza (Medine'dekilere) katılırsın. Ey Allah'ın Resûlü, seni sevmede kendilerinden daha ileri olmadığımız bazı kimseler seninle birlikte yola çıkmadı. Eğer savaş olacağını tahmin etselerdi, seninle birlikte olmaya karşı çıkmazlardı. Allah seni onlar aracılığıyla koruyacaktır. Senin iyiliğin için çalışacaklar ve seninle birlikte cihada çıkacaklar." Peygamber onu övdü ve onun için hayır dua etti.

Peygamber için bir gölgelik yapıldı. Ebubekir, yanında muhafız olarak kaldı. Peygamber, kendisi emir vermeden saldırıya geçmemelerini söyledi. Eline bir mızrak aldı ve savaşın ortasında ordunun komutası, safların düzeni ve sahnenin denetimi ile meşgul oldu. Sevâd bin Gaziye safın dışındaydı. Peygamber orduyu dikkatle gözden geçirirken, Sevâd'ı uyarmak için elindeki mızrakla karnına hafifçe vurdu ve düzgün durmasını söyledi. Sevâd, "Ey Allahın Elçisi, karnımı acıttın. Allah seni hak ve adalet için gönderdi." diyerek itiraz etti. Peygamber, "Bana kısas uygula." dedi ve gömleğini kaldırıp Sevâd'dan kısas olarak mızrak ile vurmasını istedi. Risaletin, dostlarının ve kendisinin kaderini belirleyen çetin bir savaşın ortasında Peygamber, kardeşini kısasa davet ediyor. Sevâd Peygamber'i kucakladı ve mızrakla vurmak yerine öptü. Kısastan vazgeçti.

Müslümanlardan iki kişi atılan ok ile öldürüldü. Bunun üzerine Peygamber şöyle haykırdı: "Bugün kim savaşır, sabreder ve kaçmayıp ileri atılırsa Allah onu cennete koyacaktır."

Avucundaki hurmaları yemekle meşgul olan Amir bin Humam dedi ki: "Ne güzel, benim ile cennet arasında öldürülmekten başka bir mesafe yok." dedi ve hurmaları atıp kılıcını çekti, öldürülünceye kadar çarpıştı.

Galeyana gelen Avf bin Haris, Resûlullah'a: "Allah'ı sevindiren şey, kulun hangi hareketidir?" diye sordu. Peygamber, "Zırh kullanmadan pençelerini düşmana batırmasıdır." dedi. O da çabucak zırhını çıkarıp yere attı, kılıcını çekti ve düşman ordusunun içinde kayboldu.

Kötü bir adam olan Esved Mahzumî, Kureyş ordusundan fırlayıp Muhammed'in ordusuna koşarken şöyle bağırdı: "Ben ya bunların havuzundan su içeceğime ya tahrip edeceğime ya da onun kenarında öleceğime dair tanrımla sözleştim." Abdülmuttalip'in yiğit oğlu Hamza birden üzerine atıldı, bir kılıç darbesiyle bacağını koparıp havuza attı. Başka bir kılıç darbesi ile de nefesini kesti. Böylece savaş resmen başlamış oldu.

Başlangıçta savaşa karşı olan Utbe bin Rebia, iki yanında kardeşi Şeybe ve oğlu Velid olduğu halde cana can vuruşmak için mübareze istedi. Bu taraftan Haris'in iki oğlu gibi Ensara mensup birkaç Müslüman genç savaş alanına koştu.

Utbe küçük görerek "Siz de kimsiniz?" diye sordu. "Ensardan bir grubuz." dediler. Utbe bağırdı: "Ey Muhammed! Karşımıza dengimiz olan akrabalarımızı çıkar."[140] Muhammed dedi: "Haris oğlu Ubeyde kalk, Hamza kalk, Ali kalk!"

Utbe "Kimsiniz?" diye bağırdı. Dediler: "Haris oğlu Ubeyde, Abdülmuttalip oğlu Hamza, Ebutalip oğlu Ali." Gururla haykırdı: "İyi, dengim olan büyükler." Büyük olan Ubeyde, Utbe ile; Hamza, onun oğlu ile; Ali de Velid ile çarpıştı. Hamza ve Ali, göz açtırmadan rakiplerinin işini bitirdiler. Fakat Ubeyde rakibiyle hâlâ vuruşmaktaydı ve yaralanmıştı. Ali ve Hamza yaralanan yaşlı cephe arkadaşlarına iki kılıç darbesiyle destek verdiler ve can çekişen Ubeyde'yi alıp Peygamber'in yanına götürdüler. O Peygamber'e sordu: "Ya Resûlallah, şehit değil miyim?" Peygamber, "Evet şehitsin." deyince; "Ebutalip yaşasaydı, hakkımda söylediklerine layık olduğumu görürdü." dedi.

"Çevresinde ölünceye kadar emrine uyuyoruz
Oğullarımızı ve hanımlarımızı unutuyoruz."[141]

Muhammed, ateşli sözler ve askerî kumanda dehasını anlatan olağanüstü hareketlerle az sayıdaki arkadaşını, kendilerinin üç katı olan donanımlı düşman ordusuna karşı öylesine coşturuyordu ki onlara hayatı düşünme fırsatı vermiyordu. Düşman ordusu, sayı ve teçhizat üstünlüğü dışında, aralarında Arap aristokratlarından olan meşhur simaların ve büyük şahsiyetlerin bulunması bakımından da Muhammed'in ordusu karşısında mukayese götürmez bir üstünlüğe sahipti: Ebucehil, Utbe, Şeybe bin Rebia, Ebulbuhteri, Hâkim bin Hizâm, Nevfel bin Huveylid (Hatice'nin kardeşi), Haris bin Âmir, Adiy bin Nevfel, Nadır bin

[140] İbni İshak anlatıyor: "Utbe dedi ki: Bizimle aynı düzeyde olan büyükleri, ama sadece akrabalarımızı istiyoruz." Siret, c. 1, s. 625

[141] Ebutalip'in Peygamber'i öven bir şiiri.

Haris, Zuma bin Esved, Ümeyye bin Halef, Nebih bin Haccac, Münebbih bin Haccac, Süheyl bin Amr, Amr bin Abdud...

Muhammed, Müslümanların kanını kaynatan ve halka şahsiyet ve ihtişam kazandıran şu ateşli cihat ayetleriyle, söz konusu ileri gelenlerin büyüklük ve sertliklerini Müslümanların gözünde değersizleştiriyordu:

"Ey Peygamber, müminleri savaşa teşvik et. Sizin dayanıklı yirmi kişiniz onlardan iki yüz kişiyi yener. Sizin yüz kişiniz inkar edenlerden bin kişiyi yener, Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur lar." (8/Enfal Suresi 65)

Muhammed, tepedeki gölgeliğinden aşağı inip askerlerinin arasına girdi. Bir avuç çakıl alıp hışımla Kureyş'in üzerine attı ve "Yüzünüz kararsın!" dedi. Ordusuna "saldırın" emrini verdi.

İki ordu birbirine girdi.[142] Savaş, kader savaşıydı. Tarih, bu olayı hayretle seyrediyordu. Kılıç şakırtıları, at kişnemeleri, deve homurtuları ve Kureyş aristokratlarının gurur verici kahramanlık şiirleri arasında, Allah'ın kendi yanlarında olduğunu hisseden, O'nun müjdeleyici bir eda ile kendilerine baktığını gören Müslümanlar, Muhammed'in alevli savaş atmosferinde her defasında heyecandan titreyen dudaklarından dökülen ayetlere kulak veriyorlardı:

"Hani Rabbin (inananlara ulaştırmaları için) meleklere; (Ey inananlar) ben gerçekten sizinle birlikteyim, diye vahyetmişti. İnananları (şu sözlerimle) güçlendirin: İnkar edenlerin kalplerine korku salacağım. O halde, (ey inananlar) boyunlarını vurun ve onlardan her birinin parmaklarına vurun."[143] (8/Enfal Suresi 12)

[142] George der ki: Saf halinde birlikte savaşmak, Araplarda Muhammed'in icadıdır. İlk defa Bedir'de uygulanmıştır. Bundan önce herkes teke tek savaşırdı.

[143] Bu ayette çok ilginç olan birkaç nokta vardır: 1- İlk dönem İslam'ındaki tevekkül meselesinin niteliği. Onun bugünkü Müslümanların kendisiyle hastalandıkları tasavvufî tevekkül ile mukayesesi. Bunun acıklı bir öyküsü vardır. 2- Motivasyonda insanın ince psikolojik özellikleriyle ve ruhsal hassasiyetleriyle ilgisi bakımından anlatım sanatı. 3- Çok düşünülmesi gereken bir nokta, savaşın akıbetini öngörme ifadesidir. Böylesine kesin, şüphesiz ve şartsız olarak gelecek zaferden bahseder. Burada öngörüde bulunan Enverî değil, Allah'tır. Şairlik makamına doğru görünmese de ona bir zarar dokunmaz.

Mücahitler, 1000 kişilik kılıçlı Kureyş ordusunun içine dalıverdiler. Saldırılarının hedefinde Peygamber'in ifadesiyle Mekke'nin ciğerpareleri olan Kureyş aristokratları ve ünlüleri vardı.

Meydanın her köşesinde, bu yiğitlerden birinin etrafında bir haber vardı. Çünkü Peygamber, mücahitlerin sıradan düşman askerlerini görmezden gelmelerini istemişti. Çünkü onlar ya aristokratların oyununa gelmiş ya da savaşa katılmaya zorlanmış kimselerdi. Aynı anda mücahitler, savaş sürecinde ister istemez onlara doğru sürükleniyorlardı. Muhacirler, bu irtica muhafızlarını ve aristokrat liderleri, Kur'an'ın ifadesiyle "mele"yi ele geçirme konusunda Ensardan daha çok çabalıyordu.

Bilal'in Bedri

Peygamber'in muezzini Bilal, herkesten daha çok gururluydu. Sanki bugün onun günüydü. Ömür boyu kölelik yapıp horlanan bu Habeşli zenci, İslam'a girdikten sonra, Mekke'de korkunç işkencelere göğüs germişti. O şimdi kendisini, fikirdaşlarıyla birlikte elinde kılıç, bütün patronlar, özellikle eski iğrenç ve acımasız patronu Ümeyye bin Halef'in karşısına dikilmiş özgür bir mücahit olarak görüyor. Bedir savaşı, Sâd bin Muâz, Ebubekir, Ömer ve diğerleri için bir inanç savaşıydı ama Bilal için buna ilaveten bir intikam savaşı, kölelik ve esarete karşı bir özgürlük savaşıydı. Bilal'in tevhidi, salt fikrî ve felsefî bir tevhid değildir. Onu etiyle, kemiğiyle, bütün varlığıyla hisseder. Ebubekir'in tevhidi, hakkı gören bilimsel bir düşünce, tam bir itikadî dünya görüşüdür. Bilal'in tevhidi, uçları sokağa, pazara, bireysel, toplumsal ve sınıfsal ilişkilere ve hatta özel hayata kadar uzanan siyasî, sosyal ve hayatî bir yoldur. Bu fark Bedir'de iyice ortaya çıkar.

Müslümanların Bedir savaşındaki sloganı, savaşçının yiğitliğini, soyluluğunu ve atalarının üstünlüğünü anlatan kahramanlık şiirleri yerine, sadece "Ahad, Ahad, Ahad"dan ibaretti. Bu sloganın Bilal için çok özel bir anlamı vardı. Mekke'de, şehrin etrafındaki vadilerin birinde (kurumuş bir sel veya ırmak yatağı) Ebucehil ve diğer Kureyş liderleri, Ümeyye bin Halef'in Muhammed'e

inanmış olan bu cılız, çaresiz ve güçsüz kölesine işkence ediyorlardı. Onu çırılçıplak soyuyor, su dolu küpün içine sokuyor, boğulma derecesine gelince kafasını sudan çıkarıyorlardı. Bilal ise kafasını sudan çıkarır çıkarmaz "Ahad, Ahâd/Bir, Bir" diyordu. Bilal yeni bir işkenceye dayanabilecek hale gelince onu tekrarlıyorlardı. Sonra onu çırılçıplak kızgın kumların üzerine yatırıyor, göğsüne ağır bir taş koyuyor, dövüp tekmeleyerek ondan Muhammed'e küfretmesini istiyorlardı. Onun tek cevabı "Ahad" kelimesini tekrarlamaktan ibaretti. Daha sonra taşın altından kaldırıp boynuna ip bağlıyorlar, ipin ucunu şehirdeki çocuklara, kabadayılara ve bayağı tiplere verip sokakta, pazarda, şehir dışında sürükleyerek gezdiriyorlardı. Bilal taş yağmuru, küfürler, hakaretler ve tekmeler altında zaman zaman yere düşüp kalkıyor, her defasında "Ahad, Ahad, Ahad" diye haykırıyordu.

Şimdi Bedir savaşıdır. Bu Habeşli azat edilmiş kölenin artık bir hükümeti, kardeşleri, gücü ve şahsiyeti vardır. Karşısındaysa Ümeyye bin Halef, Ebucehil, bütün emredenler ve uşaklar. Yine aynı hatıra ve ümit dolu ritimle "Ahad, Ahad" sesleri duyuluyor. Ama bu defa haykırış, bir küpün içinden, bir taşın altından ve zenci bir kölenin dilinden değil, bir ordudan duyulmaktadır. Bilal bu sloganı başka bir şekilde duyuyor, Bedir'i ve Kureyş'i herkesten farklı görüyordu. Bütün çabası Ümeyye'ye ulaşmaktı. Oysa Ensar ve Muhacirlere göre Ümeyye, sıradan bir kafirdi. Müslümanlara açılan savaşta aktif rolü olmadığı için onu ya serbest bırakırlar ya da kısa bir süre esir tutarlardı.

Mekke'de Ümeyye'nin arkadaşı olan aristokrat Müslüman Abdurrahman bin Avf, onu ve oğlunu tehlikeden uzaklaştırmak istiyordu. Bilal oraya varır ve öfkeden kudurmuş bir halde şöyle haykırır: "Ümeyye küfrün ele başıdır, kurtulmasına izin vermem." Abdurrahman, "Bu benim esirimdir." dedi. Bilal tekrar bağırdı: "Ümeyye küfrün elebaşıdır, kurtulmasına izin vermem." Abdurrahman, "Duyuyor musun, hey zenci!" dedi. Bilal daha yüksek bir sesle "Ümeyye küfrün ele başıdır, kurtulmasına izin vermem." diye tekrar kükredi. Mücahitler ona hücum ettiler ve oğlunu kılıç darbeleriyle yere serdiler. Ümeyye öyle

bir nârâ attı ki Abdurrahman bunu şöyle anlatır: "Ömrüm boyunca böyle bir nârâ duymamıştım. Dedim ki: Ümeyye, kendini kurtar. Senin için yapabileceğim bir şey kalmadı."

Bilal'in derdini anlamayan Abdurrahman ve diğer Müslümanların çabasına rağmen, Müslümanlar arasındaki sınıfdaşlarının yardımıyla kurtulmak isteyen bu koca göbekli aristokrat efendi Ümeyye ve aydın bir genç olan oğlu Ali (Mekke'de Müslüman olmuştu ama tecrübeli, fırsatçı, maslahatçı, ağırbaşlı, kurnaz, vatanperver, annesine babasına saygılı, evine barkına düşkün, ailevî ve sosyal şerefini koruyan bir genç olduğu için hayatını hicret ederek ve Muhammed'i izleyerek tehlikeye atmaz; ailesiyle birlikte Mekke'de kalır.), eski çelimsiz ve değersiz köleleri tarafından öldürüldü.

Ebucehil'in Öldürülüşü

Muaz bin Amr, Ebucehil'e saldırdı; onunla ve oğlu İkrime'yle çatışmaya girdi. Savaşa anası Afra ile birlikte katılan Muaz, kılıç darbesi ile Ebucehil'i susturdu. Öldürülünceye kadar diğerleriyle de çarpıştı. Kur'an bilen ünlü sahabi Abdullah bin Mesut, can çekişmekte olan Ebucehil'le karşılaşınca dedi ki: "Ey Allah'ın düşmanı, Allah seni alçaltmadı mı?" O da şöyle dedi: "Acaba kendi akrabalarının eliyle öldürülenden daha üstün kimse var mıdır? Söyle bakalım, bugün, kimin lehine dönüyor?" Abdullah, "Allah ve Resûlünün lehine" dedi. İbn Mesut diyor ki: "Ben kafasını koparmak için ayağımı göğsünün üzerine koyduğumda şöyle dedi: Çetin bir kuleye tırmanmışsın, ey koyun çobanı alçak! Bense kafasını koparıp, kim bana Ebucehil'in ölüm haberini getirir, diyen Peygamber'in önüne attım ve ey Allah'ın Resûlü, işte Allah'ın düşmanı Ebucehil'in kafası dedim. Peygamber, Allah'tan başka ilah yoktur, buyurdu."

Ukkâşe'nin Kılıcı

Savaşın şiddeti zirveye ulaşmıştı. İslam'ın ünlü binicisi Ukkâşe'nin kılıcı elinden düşüp kayboldu. Peygamber'e geldi, Peygamber ona bir odun parçası verip "Bununla savaş!" dedi. O da odun parçasını kılıç gibi sallayarak savaş alanına geri döndü.

Ebubekir'in Oğluyla Konuşması

Ebubekir, savaş ortamında Kureyş ordusunda yer alan oğlu Abdurrahman ile karşılaştı. Ebubekir Mekke'de iken zengin biriydi. Peygamber'le birlikte olmak için sahip olduğu her şeyi bırakıp Medine'ye eli boş hicret etti. Servetini oğlu Abdurrahman sahiplenmişti. Şimdi onunla karşılaşınca haykırdı: "Servetim nerede, pislik?" Abdurrahman babasına şöyle cevap verdi:

"Kalmadı bir şey at ve mızraktan başka
Bir de yaşlı sapıkları öldüren kılıç"

Kureyş önderleri, peş peşe okunan cihat ayetleri ve Muhammed'in söz ve davranışları ile coşan Müslümanların kılıçlarıyla, tek tek yere seriliyorlardı. Güç dengesi hızla Müslümanlar lehine değişti. Bu sırada kopan fırtına, Müslümanların iman ve ümitlerini yüz kat daha artırdı. Tozlu ve fırtınalı havada hak mücahitlerinin yardımına gelen melek ordusunu görüyorlardı. Müslümanların heyecan ve hücumlarının gittikçe arttığını gören Kureyşliler daha da ümitsizleşiyorlardı.

Bu tarafta Peygamber'in komutasında Allah için savaşan bir topluluk, öbür tarafta kurtulmuş ve Mekke'ye ulaşmış olan kervan için savaşan bir topluluk vardır. Ebucehil yere yıkılınca ordu en büyük tahrikçisini ve liderini kaybetti. Onların gücü ve ümidi kırıldıkça 13 yıllık tehdit, işkence, sürgün ve esaretten sonra ilk defa zaferin eşiğine gelmiş olan Müslümanların cesareti daha da artıyor. Düşman ordusunda firar başlıyor ve sahne birden tersine dönüyor. Savaşta fiilen baş rolde olan Peygamber, Allah'ın müjdesinin gerçekleştiğini görünce şükredip mutlu bir şekilde çadırına dönüyor. Nitekim Ali şöyle demiştir: "Biz ne zaman darda kalsak Peygamber'e sığınırdık." Müslümanlar, kaçan orduyu takip ediyorlar. İntikam ateşi gittikçe alevlenir. Böyle durumlarda acımasızlığın artma ihtimali olduğu için Peygamber, normal insanların ve Haşimoğulları ve özellikle Abbas (Gizlice Müslüman olmuştu; ancak zengin, faizci ve para düşkünü olması ve Ebucehil ve diğerlerinden korkması sebebiyle imanını gizliyordu. Siret c. 2, s. 646-647) ve Ebulbuhterî gibi zorla, teh-

ditle ve utanma belasına gelmiş olan kimselerin öldürülmemesini emreder. Ebulbuhterî, Haşimoğullarına yönelik boykot antlaşmasının fesh edilişinde çok etkili olmuştu. Mekke'de iken Müslümanlara yardım etmişti. Yiğit birisiydi. Bedir'de de yiğitçe öldürüldü. Mücezzir onunla karşılaştığında "Peygamber'in emrine göre seni öldürmemeliyim." deyince Ebulbuhterî, "Ya arkamdaki atlıyı?" dedi. O da "Hayır Allah'a ant olsun, onu bırakmam." deyince Ebulbuhterî, "Allah'a ant olsun, ikimiz birlikte öleceğiz. Yoksa Mekkeli kadınlar; o kendi hayatını kurtarmak için yoldaşını feda etti, derler." dedi. Daha sonra kahramanlık şiirini okuyarak çatışmaya girdi ve öldürüldü.

"Hür kadının oğlu arkadaşını teslim etmez
Ölünceye veya çıkış yolu buluncaya kadar."

Peygamber'in intikam ateşiyle yanan ünlü dostu Ebuhuzeyfe, Resulullah'ın Haşimoğulları ve Abbas için getirdiği öldürme yasağı karşısında öfkelenip şöyle dedi: "Ne yani? Biz babalarımızı, oğullarımızı, kadeşlerimizi ve akrabalarımızı öldürürken Abbas'ı sağ mı bırakalım? Allah'a ant olsun, eğer onu yakalarsam ona saldırıp vücuduna kılıcımı saplarım." Peygamber, Ebuhuzeyfe'nin sözünü duymazlıktan geldi ve ona hiç yüz vermedi. Ebuhuzeyfe, Peygamber'in bu emri, akrabalık bağlarından dolayı değil de hakaret, baskı ve işkence gördüğü on üçyıl boyunca Haşimoğullarının kendi acılarını paylaşmaları, Ebutalip mahallesinin kuşatılması esnasında Müslümanlarla birlikte hareket etmeleri ve Kureyş'e karşı Peygamber'i savunmaları sebebiyle verdiğini anlayınca, söylediklerinden dolayı pişman oldu ve şöyle dedi: "Ben o günkü sözümün keffaretini şehitlikle ödemedikçe geleceğimden asla emin olamayacağım ve hep korkuyla yaşayacağım." Nihayet böyle oldu ve o, Yemame savaşında şehadet arzusuna ulaştı.

Peygamber, Ömer'e sorar: "Ey Ebuhafsa! (Ömer diyor ki: Peygamber bana ilk defa lakabımla hitap etti.) Acaba Peygamber'in amcasına kılıç çekerler mi?" Ömer hemen cevap verir: "Ey Allah'ın Resûlü, onu bana bırak, boynunu vurayım. Allah'a ant olsun ki o münafıktır."

Savaş alanı sakinleşti. Bir grup kaçtı, başka bir grup esir alındı. Diğer bir grubun kanı akıtıldı. Peygamber, esirleri sahabiler arasında paylaştırdı. Esirlere iyi davranmalarını, her mücahidin kendi yemeği ve elbisesini esirlerle eşit olarak paylaşmasını tavsiye etti.

Kuyu Sakinleri

Peygamber, Kureyşlilerin cesetlerinin kuyuya atılması için emir verdi. Utbe'nin cesedini kuyuya attıklarında oğlu Huzeyfe dalgın bir şekilde babasının cesedine bakıyordu. Yüzünün rengi değişmişti. Peygamber onun halini görünce: "Babanın sonunu gördüğünden dolayı içinde neler oluyor?" diye sordu. "Hiç ya Resulallah, ne babam ne de öldürülüşünün hak olduğu konusunda bir tereddüdüm yoktur. Fakat ben onun bilgili, sabırlı ve akıllı olduğunu biliyordum. Bu özelliklerinden dolayı İslam'ı seçeceğini ümit etmiştim. Şimdiyse onun içine düştüğü akıbeti ve ümidime rağmen kafir olarak öldüğünü görüyorum. Bu durum beni çok üzdü." dedi. Peygamber ise "Hayırlısı olsun." dedi.

Gece, siyah eteğini suskun savaş sahnesinin üzerine yaydı. Dünya zifiri karanlığa gömüldü. Gecenin siyah sessizliğinde kuyunun yanında durup şöyle diyen Peygamber'in sesi duyuluyordu: "Ey kuyu sakinleri! Ey Utbe bin Rebia! Ey Şeybe bin Rebia! Ey Ümeyye bin Halef! Ey Ebucehil bin Hişam! (tek tek adlarını sayıyordu) Siz her peygamberin akrabalarından daha kötüydünüz. Siz beni inkar ettiniz, insanlar bana inandı. Siz beni dışarı attınız, halk beni barındırdı. Siz bana karşı savaş açtınız, halk beni destekledi. Rabbinizin sizlere vaat ettiği şeylerin gerçek olduğunu gördünüz mü? Ben Rabbimin bana vaat ettiklerinin gerçek olduğunu gördüm." Müslümanlar: "Ey Allah'ın elçisi, cesetleri kokmuş bir toplulukla mı konuşuyorsun?" dediklerinde Peygamber şöyle karşılık verdi: "Siz, benim sözlerimi onlardan daha iyi duymuyorsunuz. Sadece onlar bana cevap veremiyorlar."

Sabahleyin Müslümanlar yola koyuldular. Yol üzerinde bir yerleşim merkezi olan Ravha'da Müslümanlar, Peygamber'i ve muzaffer orduyu tebrik ediyorlardı. Seleme bin Selame: "Bizi niçin

tebrik ediyorsunuz? Allah'a ant olsun onlar, yaşlı uyuz kadınlar gibiydiler; eli ayağı bağlı şişman develer gibi bekliyorlardı. Biz de gidip onları kestik." diye konuştu. Peygamber de gülümseyerek alaycı bir şekilde şöyle dedi: "Kardeşimin oğlu, bunlar aristokrat efendilerdir.[144]

Ganimetlerin paylaştırılması konusunda ihtilaf çıktı.[145] Peygamber, ganimetleri herkesten geri aldı ve onları savaşa doğrudan veya dolaylı olarak katılmış herkes ve şehirde görevli kalmış insanlar arasında paylaştırdı.

İslam ordusu ilk kez en çetin savaşların birinden dönüyordu. Gururlu ve zafer duygusuyla coşmaktadır. Gurur nedir? Bu, İslam'ın şiddetle mücadele ettiği çok çirkin bir sıfattır. Peygamber bu kötü huyu gururlu Arap ırkının ruhundan temizlemek için çok uğraşmıştır. Şimdi, eşit şartlardan yoksun bir savaştan zaferle dönen ve Arap aristokratlarını ve sıradan Arapları kuyuya atan veya esir eden adamlar, ister istemez gururlanırlar. Tam da bu noktada diğer insanların daha derinden anlaması için Peygamber'in şahsına hitaben şu ayet nazil oluyor:

"Ok attığında sen atmadın, aslında Allah attı." (8/Enfal Suresi 17)

Mustazaflar

Peygamber, yol boyunca Abdülmuttalip'in torunu Haris bin Zemâ, Ebukays bin Kake, Velid bin Mugîre'nin oğlu Ebukays, Ümeyye bin Halef'in oğlu Ali ve As bin Munebbih'i düşünüyordu. Bu aristokrat ailelere mensup gençler, Mekke'deyken Müslüman olmuşlardı. Medine'ye hicret emri verilince, babaları tarafından evde göz hapsinde tutuldular ve Muhammed'i izlemekten alıkonuldular. Aydın görüşlü ama güçsüz, zayıf kişilikli

[144] Onlar "mele"dir. Mele Kur'an'da sürekli peygamberlerin hareketi karşısında duran aristokratlar ve kavmin önderleri manasına gelir.

[145] Enfal, savaş ganimetleri demektir. Kur'an şöyle der: *"Eğer Allah'a ve hak ile batılın birbirinden ayrıldığı, iki ordunun birbiriyle karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize inanıyorsanız, şunu bilin ki, ganimet olarak her ne ele geçirirseniz geçirin, onun beşte biri Allah'a, elçisine, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah'ın her şeye gücü yeter."* (8/Enfal Suresi 41)

ve muhafazakâr olan bu gençler, kalbî imanlarının aksine, toplumun rengine bürünmüşler; evlerini, ailelerini, vatanlarını, menfaatlerini, güvenliklerini, huzurlarını ve hayatlarını korumak için mücadeleden vazgeçmişlerdi. Derken babalarıyla birlikte Bedir'e geldiler ve babalarıyla birlikte öldürüldüler. Bu aydın ve Müslüman gençler, şimdi Ebucehil, Ümeyye bin Halef, Münebbih, Utbe ve Şeybe gibi cehalet ve irtica önderleriyle aynı kuyuya yuvarlanmışlardır.

Peygamber, bunların başına gelen talihsizlikten dolayı çok üzgündü. Böylesi sosyal, siyasal ve itikadî tipleri (mustazaflar) tasvir etmek için mükemmel bir anlatım sergileyen şu ayet, Peygamber'in ve imanları, ruhlarının ve karınlarının gizli derinliklerine hapsedilmemiş, aksine canları ve imanları birlikte kınından çıkarılmış kılıçları üzerinde parlayan Müslümanların üzüntü ve tereddütlerine cevap vermektedir:

"Melekler, canlarını alacakları sırada, kendilerine zulmedenlere "Ne yapıyordunuz?" diye sorduklarında, onlar, "Bizler ülkede zavallı, çaresiz kimselerdik." diyeceklerdir. Allah'ın yeri, göç etmeniz için yeterince geniş değil miydi?" karşılığını verecekler-dir. Onların varacakları yer cehennemdir." (4/Nisa Suresi 97)

Ordu Esil'e vardı. Esirleri Peygamber'in önünden geçirdiler. O, aniden Nadr bin Hâris'i gördü. O, 13 yıl boyunca Mekke'de her türlü rezaleti, alçaklığı ve kötülüğü işlemekten geri durmamış ve güçlü bir aileye mensup olmayan veya Mekke'nin köleleri ve garipleri arasında yer alan Müslümanlara işkence etmede çok ileri gitmiş bir kimse idi. Muhammed ona öyle bir bakış attı ki bunun bir ölüm bakışı olduğunu ve artık kurtulamayacağını anladı. Sözleşmeli olduğu Musap bin Umeyr'den kendisi için şefaat etmesini istedi. Musap "İslam, o sözleşmeleri kaldırıp atmıştır." dedi. Daha sonra onun yaptığı işkence ve cinayetleri hatırlattı. Esir paylaşımında kendisine Nadr düşen ve onun zengin ailesi tarafından büyük bir fidye ile satın alınacağını ümit eden Mikdat itiraz ederek şöyle dedi: "Bu benim esirimdir." Peygamber, "Allahım! İhsanınla onu ihtiyaçtan kurtar. Boynunu vur." dedi. Ali, Nadr hakkındaki hükmü hemen uyguladı.

Ordu Irkuzubya'ya vardı. Ukbe bin Ebimuayt'ın boynunu vurma emri verilince, "Ey Muhammed, gençlerim ne olacak?" diye haykırdı. Peygamber "Vurun!" dedi. Ali hemen hükmü uyguladı.

Ebusüfyan'ın oğlu Amr esir edilmişti. Ebusüfyan da Sâd bin Numân'ı Mekke'de tutuklayınca Mekke ve Medine bu esirleri değiş tokuş ettiler.

Esirlerden biri de Peygamber'in damadı Ebulas idi. Peygamber'in kızı Zeynep, evlendiği zaman annesi Hatice tarafından hediye edilen kolyeyi kocasını kurtarmak için fidye olarak Medine'ye gönderdi. Ebulas çok şerefli bir adam idi. Kureyş ileri gelenleri, risaletten önce evlendiği Peygamber kızı Zeynep'i boşaması halinde kendisini istediği Kureyşli kadınla evlendireceklerini vaat etmelerine rağmen o, bu teklifi kabul etmedi. Hicretten sonra Zeynep İslam üzere, kocası da küfür üzere beraber yaşamaya devam ettiler.

Peygamber, Hatice'nin ve kızının kolyesini görünce çok üzüldü; dostlarına hitaben şöyle dedi: "Eğer Zeynep'in esirini bırakmak isterseniz bırakın ve mallarını da kendisine geri verin." Onlar da öyle yaptılar. Buna karşılık Peygamber, kızının serbest bırakılmasını, Medine'ye gönderilmesini istedi. O da kabul edip aralarındaki sevgiye rağmen Zeynep'i boşayarak babasının yanına gönderdi. Bir müddet sonra Müslümanlar onun Mekke'den Şam'a giden ticaret kervanına baskın yaptılar. O da geceleyin Medine'ye geçti, Zeynep'in evine gidip sığınma hakkı istedi. Zeynep de ona eman verince Müslümanlar, Zeynep'in hatırına onun mallarını iade ettiler, onu da Mekke'ye geri gönderdiler. Cömert ve yiğit biri olan Ebulas, Müslümanların cömertliği ve yiğitliğinden etkilenerek Mekke'ye vardığında, "Ey Kureyş! Kimsenin bende emaneti var mı?" deyince, "Hayır, Allah işlerini hayırlı kılsın. Sen cömert ve vefakâr bir adamsın." dediler. O da şöyle dedi: "Allah'a ant olsun, Medine'de Muhammed'e iman edecektim. Fakat yanımda bana emanet ettiğiniz mallar vardı. Mallarınıza hainlik etmemek ve onların Müslümanların eline geçmesini önlemek istedim. Şimdi onları size teslim ederek sorumluluktan

kurtuldum. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir." Daha sonra Medine'ye gitti ve resmen İslam'a girdi. Peygamber de Zeynep'i tekrar ona verdi.

Kureyş'in yenilişi, ileri gelenlerinden ve ciğerparelerinden 70 kişinin öldürülüşü ve 70 tanesinin de esir edilişi haberi, Mekke'yi acıya boğdu ve perişan etti.[146] Başta en kuvvetli İslam düşmanları Ebusüfyan ve savaşta öldürülen Utbe'nin kızı olan karısı Hind'in emriyle şu karar alındı: Öldürülenlere bakılmayacak, yas tutulmayacak, Müslümanları Kureyş'in zayıflığına güldürmemek ve esirlere karşılık Medine'ye tazminat ödeyerek yoksul Medine'yi güçlendirmemek için esirleri satın almak amacıyla Medine'ye gidilmeyecek ve intikam için bütün güçler bir araya getirilecek. Ebusüfyan ve Hind, Muhammed'den Bedir'de öldürülen değerli insanların intikamını almadan aynı yatağa girmeyeceklerine söz verdiler. Bütün bunlara rağmen Mekke bir ay boyunca yas tutar. Ayrıca esirlerin canına bir zarar gelmesin diye fidye verdiler. Mekke bu acılı günlerde Ebulehep'i de kaybedince ikinci bir darbe yemiş oldu.

Terör

Bedir'de öldürülen Halef'in kardeşi Safvan bin Ümeyye, Kâbe'nin yanına oturmuş, bir grup Kureyşli ile Bedir hakkında konuşuyordu. Muhammed ve arkadaşlarına korkunç eziyet ve işkenceler yapmış olan Mekke'nin şeytanlarından Umeyr bin Vehb o toplantıda şöyle dedi: "Eğer borçlu olmasaydım ve ailemin geçimi temin edilmiş olsaydı, gizlice Medine'ye gider, Muhammed'i öldürürdüm. Hele oğlumun Medine'de esir bulunması nedeniyle Medine'ye gidip onunla konuşma bahanesine de sahibim." Aristokratların liderlerinden olan Safvan, her iki şartı da kabul etti. Umeyr de terör için Medine'ye gitti. Planı ortaya çıkınca Müslüman olup geri döndü ve Muhammed'in ciddi ve

[146] Hudeybiye yılında Müslüman olan Akil bin Ebutalip ve Abbas bin Abdülmuttalip de bunlar arasındaydı. Ebuzer'in sözüyle "Abbas'ın adı Bedir esirleri arasında anılmaz. Çünkü o aslında Müslüman olmuştu, fakat kavminden korktuğu için bunu gizliyordu.

samimi tebliğcilerinden oldu. Ayrıca Mekke'de birçok insanın da İslam'a girmesini sağladı.

Küdür Gazvesi

Peygamber, Ramazanın sonu veya Şabanın başında Bedir'den döndükten sonra Süleymoğulları ve Gatafan kabilesinin komplo hazırladıklarını duydu. Bunlar Kureyş ile ittifak içinde olmaları, Mekke ile Fars körfezi arasındaki ticaret yolu üzerinde bulunmaları sebebiyle, Necd'i de ele geçirerek büyük bir tehlike oluşturabilirlerdi. Böyle bir durumda acılar içinde olan Kureyş'e mal, silah, savaşçı ve binek yardımı yapmaktan çekinmezlerdi. Bu nedenle Peygamber Medine'de yedi gün kaldıktan sonra, Ümmü Mektum'u Medine'ye bırakıp sancaktarı Ali olan 200 kişiyle birlikte Süleymoğullarına saldırıya geçti ve Karkaratülküdür adlı bir pınar başında üç gün pusuya yattı. Düşman kaçtığı için savaş yapmadan, geride bırakılan ganimetlere (develer ve devecilere) el koyarak Medine'ye döndü.

Yahudi Sorunu

Muhammed, Mekke'nin, Bedir'den sonra sadece yas tutmakla yetinmeyeceğini, ileriki günlerde daha çetin ve karmaşık bir intikam savaşına kalkışacağını, daha üstün siyasî ve askerî donanım ve hazırlıklarla Bedir'i telafi edeceğini biliyordu. Bu yüzden bütün tehlike faktörlerini ortadan kaldırması ve savunma ve siyaset zeminini sağlamlaştırması gerekiyordu. Düşmanlık ve hilede hiçbir cinayetten çekinmeyen Yahudiler, Medine'nin içinde ve çevresinde yaşıyorlardı. Franko'nun ünlü deyimiyle, Kureyş'in gelecek kesin saldırısında "beşinci sütun" rolünü Yahudiler üstlenecekti. Bu yüzden bir çözüm yolu aranmalıydı.

Yahudiler, Bedir zaferinden sonra, Muhammed'e bizzat kendileri zemin hazırladılar. Müslümanların zaferi, Yahudilerin korku ve kıskançlığını körükledi. Antlaşmanın tersine, Allah'a, Muhammed'e ve onun dinine dil uzatmaya, sövmeye, Müslümanları aşağılamaya ve başarılarını yermeye başladılar. Arap ruhunda şiirin olağanüstü bir etkisi vardır. Şiir, cahiliye Araplarının en güçlü propaganda silahıdır.

Üç Şairin Öldürülüşü

Ebuafek, Amir'in kızı Asmâ, Kâb bin Eşref (ana tarafından Nadiroğulları Yahudilerindendi) gibiler peşpeşe hicivler söylüyor ve bunları şehirde yayıyorlardı. Kâb herkesten daha fazla iğneliyordu. Bedir zaferinin müjdesi Medine'ye ulaşınca Kâb "Bu yalandır. Eğer Muhammed o büyük şahsiyetlere zarar verdiyse yerin altı, üstünden (ölüm, hayattan) daha iyidir." dedi. Haberin doğruluğunu anlayınca Mekke'ye gidip Bedir'de öldürülenler için mersiye (ağıt) söyleyip ağladı. Daha sonra Medine'ye dönüp faaliyetlerini sürdürmesine rağmen Muhammed ona tahammül ediyordu. Fakat Kâb, Müslümanların ve namuslu Arap erkeklerinin sabrını taşıran ve içlerine kor düşüren bir işe kalkıştı. Hicivli kasidelerinin başlangıcında Müslüman kadınları ve namuslarını konu alan aşk ve iltifat şiirleri yazmaya başladı. Bu olaya hiddetlenen Muhammed, "Bana onun ölüm haberini kim getirir?" dedi. Aralarında Kâb'ın süt kardeşinin de bulunduğu bir grup onu tuzak kurarak öldürdüler. Asmâ ve Ebuafek'i de Müslüman olmuş akrabaları öldürdü. Bu üç kişiyi öldürenler kendi ailelerinden oldukları için kabile geleneklerine göre kimse suçlu tutulamıyordu. Bundan dolayı Müslümanlarla Yahudiler arasındaki antlaşmayı zedelemedi.

Kureyşlilerin Muhammed'den intikam almak için hazırlık yaptıkları haberi, Müslümanların zaferinden rahatsız olan Yahudileri cesaretlendiriyordu. Bu üç şairin öldürülmesine rağmen zehir kusmaktan, komplo kurmaktan ve münafıklarla işbirliği yapmaktan geri durmamışlardı. Kureyş saldırısını bekleyen Peygamber, her şeyden çok, dış saldırı halinde –mecburen bütün kuvvetleriyle şehri terkedecekleri için– birlik oluşturacak olan Yahudilerin ve münafıkların onu sırtından hançerlemeleri ve bir ihtilalle şehri ellerinden almaları ihtimalini düşünüyor. Bu durumda Muhammed'in yenilgisi kesinleşecekti. Ayrıca şehrin tehlikede olduğunu hisseden Müslümanlar, orayı kolaylıkla terketmeyeceklerdir. Yahudilerin kötü niyeti yine Müslümanların işine yaradı. Bu, onları ezmek için makul bir gerekçe oluşturdu.

Kaynukaoğulları Gazvesi

Müslüman kadınlardan biri, Yahudi çarşısında bir şey satın almak için bir kuyumcu dükkanının önüne oturmuştu. Yahudi gençlerse onunla alay etmeye ve onu incitmeye başladılar. Onun örtüsünü çıkarmak istediklerinde kadın direnmeye başladı. Yahudilerden biri, Müslüman kadın farkına varmadan eteğini sırtına iğneledi. Kadın yerinden kalkınca örtülü olmadığını hissetti. Yüksek sesle bağırarak Müslümanları yardıma çağırdı. Yahudiler kadının etrafında toplanmışlar, sarkıntılık yapıp kahkaha atıyorlardı. Müslümanlardan biri varıp dükkan sahibi Yahudiyi öldürdü. Yahudiler de Müslümanı öldürünce Medine karıştı. Muhammed onları çarşıda toplayıp şöyle dedi: "Ey Yahudi halkı, Allah'ın Kureyş'e gönderdiği kara beladan sakının ve Müslüman olun. Siz benim gönderilmiş peygamber olduğumu biliyorsunuz, bunu kitabınızda ve Allah'ın sizinle yaptığı ahitte görüyorsunuz." Onlar da şöyle cevap verdiler: "Ey Muhammed, senin ümmetin olacağımızı mı sanıyorsun? Boşuna gururlanma! Sen, doğru dürüst savaşmasını bilmeyen bir toplulukla karşılaşıp bir fırsat ele geçirdin. Allah'a ant olsun, biz seninle savaşırsak, nasıl bir halk olduğumuzu anlarsın."[147] Evet, şimdi Kaynukaoğulları Yahudileri ilk defa bizzat antlaşmayı ayaklar altına almış oluyorlardı. Meydana gelen olaylara rağmen Muhammed'in bu durum karşısında susması yenilgiyi resmen kabullenmesi manasına gelirdi.

Peygamber kuşatma emri verince, Kaynukaoğulları evlerinde 15 gün tutsak kaldılar. Muhammed, İslam'ı sürekli tehdit eden iç tehlikeyi ortadan kaldırmak istiyordu. Bu, ihanet için en ufak bir fırsatı bile ihmal etmeyen Yahudi tehlikesidir. Özellikle Medine dışarıdan bir saldırıya uğradığında Muhammed'in arkadan hançerlenmeme ve Kureyş'e İslam'ın siyasî ve askerî merkezinde bir üs edindirmeme konusunda emin olması gerekiyor. İşte bu yüzden Muhammed, iç güvenlik tehlikesinden kurtulup dışarıyla ilgilenebilmek için birlikte yaşama antlaşmasını bozmada bir adım öne çıkan Kaynukaoğullarından 300 Yahudiyi öl-

[147] "Bizim nasıl adamlar olduğumuzu anlarsın." (İbni Hişam, c. 2, 47)

dürmeye karar verdi. Muhammed'in gelişinden önce Medine'nin en nüfuzlu adamı olan Abdullah bin Übey, şimdi de büyük bir nüfuz sahibidir. Muhammed'e görünürde teslim olmuşsa da hâlâ münafıkların ve iç düşmanların lideridir. Yahudilerle de antlaşması[148] olan Abdullah bin Übey, şefaatte bulundu ve ısrarlı bir şekilde şöyle bağırdı: "Ey Muhammed, benim dostlarıma iyi davran!" Peygamber ondan yüz çevirdi ve cevap vermedi. O yine Peygamber'in yolunu kesip "Ey Muhammed, dostlarıma iyi davran!" diye bağırdı. Peygamber ondan yüz çevirince Abdullah, elini Peygamber'in zırhının cebine soktu. (Bu nedenle ona Zatülfuzul/lüzumsuz denir) Yüzü moraran Peygamber, ona sert bir şekilde "Yazıklar olsun! Elini üzerimden çek!" diye bağırdı. Abdullah şöyle dedi: "Allah'a ant olsun, dostlarıma iyi davranmazsan seni bırakmayacağım. Beni kızıl olaylardan (savaş) ve kara olaylardan (musibet, hastalık, düşmanlık, yoksulluk, borçlanma) koruyan 400 zırhlı ve 300 zırhsız yandaşımı toptan biçmek mi istiyorsun? Allah'a ant olsun ben işin gidişatından korkuyorum." dedi. Peygamber onun isteklerini kabul edip "Onlar senin olsun." dedi. İşte aşağıdaki ayetler söz konusu olay üzerine inmiştir:

"Ey inananlar! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostudurlar. O halde sizden kim onları dost edinecek olursa, o onlardandır. Şüphesiz Allah, zalim toplumu doğru yola iletmez. Bununla birlikte kalplerinde hastalık bulunanların (Abdullah bin Übey ve onun kasıtlı tehditte bulunması); *bize bir felaket gelmesinden korkuyoruz, diyerek onlara doğru koştuklarını görürsün. Ama Allah'ın inananlara zafer vermesi veya kendi katından onları üstün kılacak bir iş yapması yakındır. İşte o zaman onlar, içlerinde gizlediklerinden dolayı pişman olacaklardır. İnananlar ise birbirlerine; sizinle birlikte olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler bunlar mı diyeceklerdir. Onlar, amelleri boşa gittiği için kaybedenlerden olmuşlardır."* (5/Maide Suresi 51-53)

148 Kaynukaoğullarının Hazreçle de antlaşması vardı. Abdullah bin Übey'in ise hem Müslümanlarla hem de Yahudilerle antlaşması bulunuyordu.

İbn Übey gibi, Kaynukaoğulları ile antlaşma imzalamış olan Ubâde bin Sâmid, Peygamber'in huzuruna gelip şöyle dedi: "Ben onlarla olan dostluk ve yardımlaşma antlaşmamı iptal ettim; Allah, Resulü ve müminler ile dostluk ve antlaşma yapmayı tercih ettim."

"Sizin dostunuz, ancak Allah, O'nun elçisi ve namazlarını kılan, zekatlarını veren, rükûya varan müminlerdir. Kim Allah'ı, O'nun elçisini ve müminleri dost edinirse bilsin ki galip gelecek olanlar, yalnızca Allah'ın taraftarlarıdır." (5/Maide Suresi 55-56)

Böylece toplumun temeli olan aile bağları ve kabile ilişkilerinin itikadî ve fikrî bağlara nasıl dönüştüğünü görüyoruz. Bu, söz konusu küçük olaylar arasında incelenmesi gereken en büyük sosyal ve tarihî değişimdir.

Böylece toplumun alt yapısı ve bütünlük kaynağı olan kabilevî ve ailevî ilişkilerin nasıl fikrî ve itikadî ilişkilere dönüştüğünü görmüş oluyoruz. İşte, bu en büyük tarihî ve sosyal değişimi, bu çok ince ve küçük olaylar açısından incelemek gerekir.

Peygamber, Yahudilerin Medine'yi topluca terk etmelerini emretti.

İbn Übey, Peygamber'i kararından vazgeçirmek için tekrar harekete geçti. Müslümanlardan biri onu engellemeye çalışınca yaralandı. Benî Kaynuka bu durumu görünce: "Bizim için yaralandığın halde seni savunamadığımız bir şehirde kalamayız." diyerek silah ve altınlarını (kuyumcuydular) bırakıp Şam tarafında Filistin'e yakın bir yere göç ettiler. Müslümanlar, ciddi bir tehlikeden ve sivri dillerinden, suçlamalarından ve dışarıdaki müşrikler ve içerideki münafıklarla kader birliği yapmalarından kurtuldukları gibi, aynı zamanda ilk defa barış yoluyla çok büyük miktarda ganimet elde ettiler. Peygamber, Kur'an'ın emri gereği ganimetlerin humusunu (beşte biri) alıp beşte dördünü ashabına paylaştırdı. Bu gazvede Müslümanların bayrakları yoktu, sadece sancakları vardı.[149] O da Hamza bin Abdulmuttalip'in elindeydi.

149 Rayet büyük bayrak, liva küçük bayraktır.

Sevik Gazvesi

Bedir'den kaçan Kureyşliler, Muhammed ile yeniden savaşıncaya kadar cünüplük guslü almamaya; Mekkeli kadınlar da Hind'in emriyle krem sürmemeye ant içmişlerdi. Ebulehep'in ölümünden sonra şimdi Mekke'nin rakipsiz başkanı olan Ebusüfyan, Zilhicce ayında 200 ya da 40 kılıçlı savaşçıyla, Medine yakınındaki Seyyib (Neyyib, Taberî, s.175) dağına gizlice yerleşip geceleyin Yahudi Nadiroğulları kabilesine gider. Huyey bin Ahtâp'ın kapısını çalar; ev sahibi korkudan kapıyı açmaz. O da Selâm bin Mişkem'in evine gidip ağırlanır ve Medine hakkında bilgi alarak, birkaç kişiyi de şehrin içine gönderir. Daha sonra Ebusüfyan Medine dışında Urayz'da birkaç ev ile hurmalığı yakıp orada çalışan iki Müslümanı öldürür ve kaçar. Peygamber, Ebulubâbe'yi Medine'ye bırakıp 200 kişiyle birlikte Karkaratülküdür'e kadar at sürer ve Ebusüfyan'ı yakalayamayınca geri döner. (Vâkidî bu gazvenin Zilkade ayında olduğunu kabul eder. Taberî de Vâkidî'den naklen yazmıştır.)

Üçüncü Yıl

Ztemr Gazvesi

Peygamber, Sevik gazvesinden döndükten sonra Zilhiccenin sonuna kadar Medine'de kaldı. Daha sonra Gatafan kabilesini (Suleymoğullarının Karkaratulküdür gazvesindeki yandaşı ve Kureyş'in müttefiki) ezmek için Necd'e doğru yola çıktı ve Osman bin Affan'ı Medine'ye bıraktı. Safer ayı boyunca Necd'de kaldı ve bir çatışmaya girmedi.

Fer Gazvesi

Peygamber, Kureyş'i aramaya çıktı. İbni Ümmümektum'u Medine'de kendi yerine bıraktı. Fer (Medine bölgesindeki bir köy) yakınında olan Harran'a kadar ilerledi. Rebiulevvel ve Cemaziyelevvel aylarında orada kaldı, çatışmaya girmeden geri döndü.

Karede Seriyesi

Medine'den geçen Mekke-Şam yolunun güvenli olmaması ve Peygamber'in bu ticaret şehrini ağır bir kuşatma altına almaya ve Kureyş kervanlarına el koymak suretiyle düşmana alçaltıcı ekonomik darbeler indirmeye karar vermesi nedeniyle Kureyş, Bedir savaşından sonra kervanlarını Şam'a Irak yoluyla götürmek zorunda kalıyordu. Peygamber, bu yolu da kapatmak istiyordu. Ebusüfyan başkanlığında Irak-Şam yoluyla giden bol miktarda gümüş yüklü Kureyş kervanına el koymak için Zeyt bin Harise'yi 100 adamla birlikte harekete geçirdi. O da Necid'deki Karede suyu başında kervanı ele geçirip 100.000 dirhemlik bir ganimetle Medine'ye döndü. Bu olay Cemaziyelahirde olmuştur.

Yahudi İmhası

Ebuafek, Asma ve Kâbuleşref'in öldürülmesinden ve bir grup Kaynukaoğulları kuyumcusunun sürgün edilmesinden sonra Yahudi tehlikesini tamamen ortadan kaldırmaya karar veren Peygamber, Müslümanlara, eziyetçi Yahudi liderlerinden kimi görürlerse öldürmelerini emretti. Muhisa, İbni Sebine'yi (Seni-

ne) öldürdü. Evs kabilesi Kâbuleşref'i öldürdüğü için eski kabile hassasiyetlerini hâlâ koruyan Hazreç kabilesi, ondan kendilerine, Kâb'ın –Ahzap entrikasında Peygamberi öldürmeye kalkışan ve Kureyş ile yakın teması olması dolayısıyla bu kritik zamanda Müslümanlara karşı yeni bir tehlikeli komplo daha kurmasından korkulan– işbirlikçisi Eburafi'yi öldürme emri vermesini istediler. Peygamber izin verdi fakat hiçbir şekilde kadınları ve çocukları öldürmemelerini istedi. Abdullah bin Atik, bir grup Hazreçli ile geceleyin Hayber'e gidip önce bütün evlerin kapılarını dışarıdan kilitlediler. Eburâfi'nin evine girip onu kılıç darbeleriyle öldürdüler.

Bu art arda öldürme olayları, özellikle Kaynukaoğulları kuyumcularının kaderi, Yahudilerin gözündeki İslam imajını değiştirdi. Onu önemli bir güç olarak görmeye başladılar. Mecburen tutumları değişti. Önceki onurlu antlaşmayı saygısızca yırttıkları için bu sefer aşağılayıcı bir antlaşma imzalamak zorunda kaldılar.

Yeni Kurulan Bağlar

Muhammed, ortamı dış ilişkiler bakımından Kureyş'in intikam tehdidine karşı koyacak şekilde hazırlarken, iç ilişkiler bakımından da o devrin en sağlam bağı olan yeni evlilik bağları sayesinde nüfuzlu arkadaşlarıyla ilişkilerini sağlamlaştırıyordu. Zilhiccenin başında, Fatıma'yı Ali'yle evlendirdi. Şaban ayında, Ömer'in dul kızı Hafsa'yla kendisi evlendi. Daha önce de Ebubekir'in kızı Ayşe ile evlenmişti. İşte bu şekilde İslam'ın en güçlü şahsiyetleriyle daha yakın akraba oldu.

Uhud Savaşı

Ebusüfyan'ın Bedir'de Muhammed'in elinden kurtardığı ticaret malları gelecekteki ordunun donatımı için Darunnedve'de saklanmıştı.[150] Bedir ölüleri için ağlama sesleri Mekkelilerin evle-

[150] Şu ayet işte bu durum üzerine inmiştir: *"Kafirler mallarını insanları Allah yolundan alıkoymak için harcarlar. Onlar mallarını kendileri için derin üzüntü kaynağı olana kadar harcamaya devam edeceklerdir. Ama sonunda yenileceklerdir."* (8/Enfal Suresi 36)

rinden hâlâ duyuluyordu. Ayrıca Muhammed, muharebe alanını gün geçtikçe genişletiyor ve bütün ticaret yollarını denetimi altında tutuyordu. Ticareti devam ettirmek için Irak yolunu seçmekle aradıkları yeni çözüm yolu da çıkmaza girmişti. Çünkü Muhammed, tahminlerinin aksine dağlık yolu ve en ücra yollar sayılan Irak-Şam güzergahını da tehlikeye sokmuştu. Zeyt bin Harise'nin seriyyesi, Kureyş'in bu tek nefes alma kanalının da Müslümanların eline geçtiğini gösteriyordu. Muhammed, yaptığı gazve ve seriyyeler ve Kızıldeniz kıyısındaki kabilelerle imzaladığı antlaşmalar sayesinde Kureyş'i fiilen ablukaya almış bulunuyordu. Kureyş, bu durumu göz ardı ederse Mekke deresinde boğulacağını biliyordu. Muhammed bütün hayat damarlarını kesmiş olduğundan, onlar ya evlerinde sessizce ölmeyi kabul edecekler ya alçaltıcı bir yenilgi anlaşmasına boyun eğecekler ya da tek kurtuluş yolu olarak bütün güçlerini bir darbede toplayıp dışarıya açılan bir pencere aralayacaklar.

Kureyş hazırlandı. Utbe'nin damadı Ebusüfyan, Ebucehil'in oğlu İkrime ve Halef'in kardeşi Safvan bin Ümeyye, orduyu donatmaya başladılar. Ebuazze, Bedir'de esir düşünce Peygamber'e şöyle diyen bir şairdi: "Benim evde kalmış birkaç kızımdan başka verecek fidyem yok. Bunu sen de biliyorsun." Peygamber onu serbest bıraktı ama bunun karşılığında ondan "Benim aleyhime komplolara katılma!" isteğinde bulundu.

Safvan, "Sen şair birisin, dilinle bize yardımcı ol" dedi. O da "Muhammed bana iyilik edip serbest bıraktı, ben onun aleyhine çalışmak istemiyorum." dedi. Safvan ise "Tamam, bize canınla yardım et; eğer geri dönersen seni zengin yapar, ihtiyaçlarını gideririm. Öldürülürsen kızlarını, kendi kızlarımın yanına alır onların sıkıntı ve rahatlıklarına ortak ederim." dedi. Ebuazze bu öneriyi kabul edip Tihâme'ye gitti. Güzel sözleriyle Kinaneoğulları kabilesini Kureyş'e destek olmaya çağırdı. Musafi bin Abdulmenaf, Malik bin Kinaneoğullarını çağırdı. Sakif de 200 adam gönderdi.

Cübeyr bin Mutim'in iyi ok atan Vahşi adlı bir kölesi vardı. Bir gün ona, "Sen amcamın öldürülüşüne karşılık Peygamber'in

amcası Hamza'yı öldürürsen serbest bırakılırsın." dedi. Mekke ordusu yola çıktı. Babası Utbe, kardeşi Velid ve birçok akrabasını Bedir savaşında kaybeden Hind, Müslümanlara düşmanlıkta kocası Ebusüfyan'dan daha gayretli idi. O bu defa seferber ettiği kadınların liderliğini üstlenmişti.

Mekke ordusu, 3.000 erkek, 15 kadın, 200 at, 3.000 deve, 700 zırhlı askerden oluşuyordu. Sağ kanadın komutanı Halit bin Velit, sol kanadın komutanı İkrime bin Ebucehil idi.

Kureyş ordusunda bulunan Peygamber'in amcası Abbas, Muhammed'e gizlice bir mektup gönderdi ve işin ayrıntılarını haber verdi. Haberci üç gün içinde Medine'ye vardı. Peygamber Müslümanları mescide çağırıp şöyle dedi: "Bana göre siz Medine'de kalın ve onları konakladıkları yerde bırakın. Eğer orada kalırlarsa, çok kötü bir yerde kalmış olurlar. Eğer üzerimize gelirlerse, burada onlarla savaşırız."

Meşhur münafık Abdullah bin Übey'in ilk kez görüşü alınıyordu. Peygamber onun gücünden de yararlanmak istiyordu. O da Peygamber'inkiyle aynı görüşü benimsiyordu. Müslümanların çoğu, özellikle heyecanlı gençler, Peygamber'in görüşüne karşı çıktılar: "Ey Allah'ın Elçisi! Bizi düşmanlarımıza doğru harekete geçir ki güçsüz ve korkak olduğumuzu sanmasınlar." İbn Übey şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi! Medine'de kal. Onlara doğru yola çıkma. Çünkü biz düşmanı karşılamaya gittiğimiz zaman düşman bizi yeniyordu; ancak düşman bize saldırdığı zaman biz düşmanı yeniyorduk. Şu halde ey Allah'ın Resûlü, onları kendi başlarına bırak, eğer orada kalırlarsa en kötü yerde mahpus kalırlar[151]; eğer üzerimize gelirlerse erkeklerimiz onlarla göğüs göğüse çarpışırlar; kadınlarımız ve çocuklarımız üzerlerine taş yağdırırlar; dönerlerse bir şey elde edemeden dönmüş olurlar."[152] Büyükler, Peygamber ile aynı görüşteydiler. Fakat

[151] Taberî, c. 2, s. 189. Beşer-i meclis, İbni Hişam'da beşer-i mecbis şeklindedir.

[152] Bazıları Peygamber'in insanlara şöyle dediğini söylerler: "Benimle istişare edin, ne yapayım? Dediler ki: Bizi bu itlere doğru gönder. Ensar dedi ki: Düşmanın üzerimize gelip de galip olmadığımız hiçbir zaman yoktur. Şimdi bir

gençlerin, özellikle Bedir'e katılmayan ve içlerindeki bu rahatsız edici düğümü çözmek için sabırsızlanan gençlerin beklemeye ve şehirde kalmaya tahammülleri yoktu. Onlar, Peygamber'in görüşünün aksine çıkmada diretiyorlardı. Peygamber, stratejik ve psikolojik bakımdan, Medine'nin surları içinde kalmayı açık alanda savaşmaya tercih ediyordu. Çünkü Arap, evinin kenarında, karısının ve çocuklarının gözü önünde var gücüyle savaşırdı. Ayrıca şehrin surlarına sığınmak ve evlerin içinden, şehrin stratejik noktalarından ok atmak, Müslümanlara, düşmanların yoksun olduğu imkanları sağlar. Buna ilaveten, zafer ve yenilginin dışında firarın da söz konusu olduğu açık alanın aksine, şehirde, zafer veya ölüm, evlerin yağmalanması ve ailenin esir alınması dışında üçüncü bir yol yoktur. Çünkü ordunun içinde çok sayıda münafık bulunmaktadır. Bunlar, sadece din uğrunda savaşılması gereken meydan savaşında, savaşmak bir yana, kaçmak ve kurtulmaktan başka bir şey düşünmeyeceklerdir. Bu nedenle münafıklar, ancak Medine içinde oldukları zaman sadık bir mümin gibi şeref, namus, vatan ve servetleri uğrunda savaşacaklardır.

Ensardan olan Numân bin Malik, "Ey Allah'ın Resûlü, bizi cennetten mahrum etme! Seni hak olarak gönderene ant olsun, ben kesinlikle cennete gideceğim." deyince Peygamber "Nasıl?" diye sordu. O şöyle cevap verdi: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve senin Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ederek ve ordunun saldırısı sırasında kaçmamaya söz vererek." Peygamber "Doğru söyledin." dedi.[153] Oylama yapılınca Peygamber'in görüşü azınlıkta kaldı. O da eve dönüp savaş elbisesini giydi ve dışarı çıktı: "Düşmanı karşılamaya çıkacağız." dedi.

Kavmin ileri gelenlerinden Ensarın lideri Sâd bin Muaz ve Useyd bin Hudayr'ın serzenişleri sonucu gençler, Peygamber'in görüşüne karşı çıktıklarına pişman oldular ve özür dilediler:

de sen aramızdayken nasıl olur da yeniliriz" Abdullah bin Übey ise şöyle dedi: Bizi bu köpeklerin üzerine gönder. Peygamber ondan memnun kaldı.

[153] O Uhud'da şehit oldu. Taberî, c. 2, s. 189

"Sen istediğini yap." Peygamber samimi bir şekilde şöyle dedi: "Zırh giymiş bir peygamberin onu savaşmadan çıkarması uygun değildir."

Ensar, "Yahudilerden yardım istemeyelim mi?" diye sorunca, Peygamber, "Onlara gerek yok" dedi. Cumartesi olduğu için Yahudilere "Sizin mazeretiniz var." dedi. Peygamber, cuma namazından sonra Ümmümektum'un oğlunu Medine'de halka namaz kıldırmakla görevlendirdi, kendisi de 1.000 kişilik bir orduyla Uhud'a doğru hareket etti. Şavt'ta (Medine'yle Uhud arasında bir yer) Abdullah bin Übey 300 yandaşıyla geri döndü. Selemeoğulları ve Hariseoğulları da dönmek isteyince Allah onları uyardı:

"İçinizden iki grup, Allah yardımcıları olduğu halde yine de geri çekilmeyi düşünmüştü." (3/Âli İmran Suresi 122)

Muhammed ile 700 kişi yola devam etti. 100 zırhlı, iki at (biri Peygamber'in diğeri de Ebuburde bin Neyyar Harisî'nindi) ve 50 okçu vardı. Orduyu denetlemeye geçti ve çocukların savaşmasını yasakladı. Annesiyle birlikte gelen 15 yaşındaki Semre bin Cundep, üvey babasını Peygamber'e gönderdi ve kendisine savaşma izni almasını isteyerek şöyle dedi: "Peygamber Râfi'ye savaşa katılma izni vermişti. Halbuki ben, güreşte Rafi'yi yeniyorum." Peygamber ona da savaş izni verdi.

Mücahitler Uhud dağındaki bir dereye vardıklarında Peygamber, emir verilmeden savaşa başlanmamasını söyledi.

Okçular dere ağzını korumakla görevlendirildiler. Komutanları Abdullah bin Cübeyr'e şu emri verdi: "Düşmanın bize arkadan saldırmasını önlemek için oklarınızla onları geri püskürtün. Zafere ulaşmış olsak da yenilgiye uğrasak da yerinizden kıpırdamayın. Bizim yardımımıza da koşmayın! Hatta akbabalar cesetlerimizin üzerine otursa da yerinizden kıpırdamayın." Müslüman ordunun bayrağını Musap bin Umeyr'e teslim etti.

Savaş başladı. İlk önce savaş göğüs göğüse ve teke tek idi. Hamza kükredi ve bir ok gibi düşman ordusunun içine daldı. Ku-

reyş'in bayraktarı Talha bin Osman ilerleyerek şöyle nârâ attı: "Ey Muhammed'in arkadaşları, Allah'ın bizi sizin kılıçlarınızla cehenneme göndereceğini, sizi de bizim kılıçlarımızla cennete sokacağını mı sanıyorsunuz? Aranızda Allah'ın benim kılıcımla cennete sokacağı bir kimse yok mu?" Ali onu karşılayarak kükredi: "Canım elinde olana ant olsun, seni kılıcımla cehenneme sokana veya senin kılıcınla cennete girene dek peşini bırakmayacağım." Ve ilk kılıç darbesiyle onun bacağını kopardı. O, yere düştü ve avreti görüldü. "Allah aşkına merhamet et ey amcaoğlu" dedi. Ali onu bıraktı ve Peygamber tekbir getirdi.[154]

Mekke'ye giden ve şimdi Kureyş ordusuyla birlikte Müslümanlara karşı savaşan Evsli Ebuamir, çağrısı üzerine Evsli birçok adamın Muhammed'i terk edeceklerini sanarak, "Ey Evsliler ben Ebuamir'im" diye seslenince, Evsliler ona küfretmeye başladılar ve sonra da toplu savaş başladı.

Peygamber kılıcını göstererek şöyle dedi: "Bu kılıcın hakkını verecek kimse var mı?" Zübeyir, "Ben!" dedi. Peygamber sözünü tekrarlayarak bir daha seslendi. Bu sefer Ebudücâne ayağa kalktı: "Ben hakkını veririm" dedi. "Hakkı nedir?" diye sordu. Peygamber, "Onunla hiçbir Müslümanı öldürmeyesin, kafirden de yüz çevirmeyesin, onunla eğilinceye kadar düşmana vurasın." dedi.

Ebudücâne'nin kırmızı renkli bir sarığı vardı. Onu başına bağladığında ölünceye kadar savaşacağını herkes biliyordu. Kılıcını aldı, sarığını bağladı ve iki saf arasında çalım atarak yürümeye başladı. Onu gören Peygamber, "Allah bu yürüyüşü böyle bir yer dışında hoş karşılamaz." dedi. Peygamber'in verdiği kılıcı almakla özel bir görev üstlenmiş olan meşhur yiğit Ebudücâne, Kureyş askerlerini art arda yere seriyordu. Kureyşlilerden birinin her tarafa koşturup saldırdığını görünce ona doğru ilerledi.

[154] Galiba Arap kahramanları, Ali'nin kılıcından kurtulmanın tek yolunun bu hareket olduğunu biliyorlardı. Çünkü Sıffin savaşında Bişr bin İrtat ve Amr bin As da Ali'nin çekilmiş kılıcı altında çaresiz kalıp gömleklerini yukarı sıyırdılar. Ali döndü. Onlar avretlerine sığınarak kurtuldular. Ali bu savaşta bu erkek olmayan adam bozuntuları yüzünden yenilir.

Kadın çığlıklarını duyunca, Ebusufyan'ın karısı Hind olduğunu anladı ve geri döndü. Ona, "Niçin vurmadın?" diye sorulunca şöyle dedi: "Peygamber'in kılıcıyla bir kadını öldürmek kılıcın değerine yakışır mı?

"Çarpışırsanız kucaklaşır ve yastıkları yayarız.
Geri çekilirseniz hiç aşık olmamış gibi ayrılırız."

Aynı zamanda, aileleri adları ve lakaplarıyla çağırıp, Bedir'in ölülerini anıyorlardı. Ar, namus, şeref ve hamiyet gibi sözcükleri tahrik edici kahramanlık şarkıları şeklinde okuyarak Kureyş savaşçılarının kulaklarını patlatıyorlardı:

"Yazıklar olsun Abduddâroğullarına
Yazıklar olsun bozguna uğrayanlara
Vurun! bütün keskin kılıçlarla."

Hamza, Ali ve Ebudücâne cesaret, kudret ve samimiyet gösterisinde bulunarak Kureyş'i, gurur, kin ve tahrik etkenlerine ve ellerindeki sayısız teçhizata rağmen kendilerinin beşte biri kadar olan bir ordu karşısında perişan ediyorlardı.

Ali burada olağanüstü bir gösteri yaptı. İleri gelenleri yere sermek için her yerde düşman arıyor ve düşmanın bir noktada yoğunlaşmasını önlüyordu. Böylece düşman safları, yeni yeşeren taze kamışlar gibi Müslümanların hücumları karşısında kolayca eğiliyordu.

Bu arada Peygamber, düşmanı dağıtarak ilerlemeyi kolaylaştırmak için var gücüyle belli noktalarda toplanmalarını önlemeye çalışıyordu. Bir grup Kureyşlinin bir yerde yoğunlaştığını görünce Ali'ye, onlara saldırmasını emretti. Ali üzerlerine atılarak onları dağıttı ve komutanları Amr bin Abdullah'ı öldürdü.

Peygamber başka bir köşede bir grubu sıkı bir şekilde organize edip ilerleyen Şeybe bin Malik'i gördü. Ali"den bunlara da saldırmasını istedi. Ali onlara saldırdı, Şeybe'yi öldürdü ve birliğini dağıtarak geri döndü. Peygamber'e hitaben şöyle bir ses duyuldu: "Ey Allah'ın Eçisi! Bu eşitliğe aykırıdır." Peygamber, "Ali benden, ben de ondanım." diye cevaplayınca o ses, "Ben de sizdenim" dedi ve kulaklarda şu söz yankılandı:

"Zülfikârdan başka kılıç
Ali'den başka genç yoktur." [155]

Kureyş'in işi zorlaştı ve firarlar başladı. Ölülerini ve ganimetlerini Uhud vadisinde öylece bırakıp dağa tırmandılar. Düşmanın hezimete uğradığını gören çok sayıda Müslüman askeri, ganimetleri ele geçirmek için vadiye akın ettiler. Vadinin ağzında nöbet tutan okçular, bu manzarayı görünce fısıldaşmaya başladılar ve Abdullah bin Cübeyr'in "Peygamber burayı terk etmememizi emretti." şeklindeki uyarısına rağmen "Peygamber bunu savaş ortamı için söyledi, artık savaş bitmiştir." dediler. Abdullah'ı on kişiyle birlikte yalnız bıraktılar ve yağma için vadiye doğru koştular.

Kureyşli kadınlar, bu kritik dakikalarda sahneyi değiştirdiler. Saçlarını dağıtarak, yakalarını yırtarak, göğüslerini açarak ve çığlıklar atarak kaçmakta olanları geri çevirdiler ve onlardan önce kendileri vadiye indiler. Mekkeli bir kadın, yere düşmüş bayrağı alarak şimşek gibi Müslümanlara saldırdı. Kureyş suvarilerinin komutanı olan Halit bin Velit dağı arkadan dolaşarak Abdullah bin Cübeyr'i arkadaşlarıyla birlikte öldürdü. Savunmasız geçidi ele geçirerek ganimetleri yağmalamakta olan Müslümanları kuşatmaya aldı. Bu esnada taş darbeleriyle dişleri kırılan ve yüzü yaralanan Peygamber, gözlerini kan kapladığı için bir çukura düştü. Süraka, "Peygamber öldürüldü." diye bağırdı. Bu haber dağınık savaş cephesinde yıldırım hızıyla yayıldı. Hübel putunu yanında taşıyan Ebusüfyan, "Yücesin, ey Hübel!" diye bağırdı.

Başka bir üzücü olay Müslümanların belini kırdı.

Hamza ve Ali, savaşın başından beri savaş sahnesini denetimleri altında tutuyorlar ve Kureyş saflarını vahşi boğa sürüsü gibi birbirine katıyorlardı. O yüzden bütün kılıçlar bu ikisini arıyordu.

Vahşi, her tarafta çılgınca Hamza'nın peşinden koşuyordu. Ölüm orağı[156] gibi biçen ve her an bir başka yerde olan Hamza, bir türlü yakalanamıyordu. İki düşman grubun birbirine girdiği bir kalabalığa dalıp düğümü çözmek isterken, Vahşi'nin çatallı mızrağı uçarak Muhammed'in sadık, temiz ve yürekli akrabasının böğrüne saplandı ve onu yere düşürdü. Hind bunu görünce halhal, bilezik, küpe ve kolyesini çıkarıp Vahşi'ye bağışladı.[157]

"Muhammed öldürüldü", "Hamza öldürüldü", "Osman kaçtı", "Ömer bin Hattap kaçtı", "Talha bin Ubeydullah kaçtı", "Ebubekir kaçtı", "Ebuhuzeyfe kaçtı"...

Bir grup Müslüman vadiden kaçmış, bir kayaya tırmanarak kurtulmaya çalışıyorlardı. Onlardan biri şöyle dedi: "Keşke bir habercimiz olsaydı da Abdulah bin Übey'e gönderseydik ve o, Ebusüfyan'dan bizim için eman alsaydı. Ey halk! Muhammed öldürülmüştür. Size de saldırıp öldürmeden kendi akrabalarınıza gidin." Enes bin Nadr şöyle haykırdı: "Ey insanlar, Muhammed'i öldürmüşlerse de Muhammed'in Rabbi asla ölmez. Öyleyse Muhammed'in savaştığı hedef için siz de savaşın. Allah'ım, onların söyledikleri sözler için senden af dilerim, onların bu arzularından sana sığınırım." Sonra düşmanın üzerine yürüdü. İyice alevlenmiş ve düşmanın peşine takılmışken Ömer bin Hattap ve Talha bin Ubeydullah'ın bir grup Muhacir ve Ensar ile birlikte üzgün ve şaşkın bir halde bir köşede oturduklarını gördü.

Onlara seslendi: "Niçin burada oturuyorsunuz?" Onlar da "Muhammed öldürüldü" dediler. Bunun üzerine "O halde ondan sonra yaşayıp da ne yapacaksınız? Kalkın, Peygamber'in uğrun-

156 Bizzat Vahşi'nin ifadesiyle, Hamza, toprak renkli deve (ev devesi) olmuştu.

157 Vahşi, Mekke'nin fethinden sonra Taif'e kaçar. Daha sonra bir Taif heyetiyle Medine'ye gelip Müslüman olur. Peygamber onu affeder ama ondan hiçbir zaman gözüne görünmemesini rica eder. Vahşi, Müslümanların Müseylimetülkezzap'la yaptığı savaşta, Hamza'yı öldürdüğü aynı mızrakla Müseylime'yi öldürür. "Bu mızrak hem en iyi insanı hem de en kötü insanı öldürmüştür." demiştir.

da öldüğü hedef için ölün!" dedi. Daha sonra Peygamber'in öldüğüne kâni olduğu halde ölümü aramak için düşman saflarının içine daldı ve bir daha dönmedi.

Savaşın sonunda şehitler bir bir getiriliyordu. Cesetlerden biri yetmiş kılıç darbesi almıştı. Kimse onu tanıyamadı. Kardeşinin cesedini bulmaya çalışan Nadr'in kızı, onun cesedini güzel parmaklarından tanıdı. İşte burada Allah, Enes'in sözüne sahip çıkıp şöyle seslendi:

"Muhammed sadece bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse siz ökçelerinizin üzerinde geriye mi döneceksiniz? Kim ökçesi üzerinde geriye dönerse Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır." (3/Ali İmran Suresi 144)

Ebudücâne, Peygamber'in hayatını kurtarmak için savaş alanından döner, ölüm sarığını başından çıkarıp açar ve sırtı düşmana dönük halde Peygamber'in üzerine eğilir. Peş peşe gelen oklar sonucu, Peygamber'in yanında yere düşüp can verir.

Utbe bin Ebi vakkas'ın oku, Abdullah bin Şehab Zührî ve İbni Kamie'nin darbeleri sonucu Peygamber'in dişleri kırılmış, gözünün alt kısmı ve alnı yaralanmıştı. Gözünü kan kapladığı için Ebuamir'in gizlice kazdığı çukura düşmüştü. Bu haldeyken Ali elinden tutar, Talha ayağa kaldırır, Mâlik bin Sinan (Ebusaîd Hudrî'nin babası) yüzündeki kanı temizler ve Ebuubeyde bin Cerrâh ise yüzüne saplanan iki zırh halkasını çıkarır.

Sevgi karşısında çok duyarlı olan Peygamber, Talha'nın bu sırada gösterdiği sevgi ve yakınlıktan çok etkilenip şöyle der: "Kim bir şehidin yeryüzünde yürüdüğünü görmek isterse Talha bin Ubeydullah'a baksın."

Bu sırada Sâd bin Ebîvakkas Peygamber'in yanında durup düşmanı ok yağmuruna tutmaktadır. Peygamber ise etrafına yağan okları alıp ona veriyor ve "At!"[158] diyordu.

[158] İbni Hişam (c. 2, s. 82) ve diğer tarihçiler Peygamber'in bu durumda şöyle dediğini naklederler: "Ok at! Annem babam sana feda olsun." "Sen benim

Peygamber'in bayrağı Musap'ın elindeydi. İbn Kamie onu Peygamber sanarak öldürür ve geri dönerek "Peygamber'i bizzat ben öldürdüm" diye Kureyşlilere haber verir.

Müslümanlar her tarafa dağıldılar. Yenilgiden sonra şimdi kendisini ilk defa muzaffer gören Kureyş, yiğitlik gösterisinde bulunuyor. Kureyş'in iki eli de kopan Habeşli bayraktarı Savap, bayrağı çenesiyle göğsü üzerine bastırıp tutuyor ve saldırıyordu. Sahnedeki savaşı beyhude gören, Peygamber'in öldürüldüğü ve sahabilerin kaçtığı haberini duyan Ali, süratle Peygamber'in bulunduğu yere gelir. Onun yaşadığını görünce firar halinde olanların önüne geçip "Resûlullah yaşıyor, geri dönün!" diye bağırır.

Düşman, Peygamber'e doğru hücum ediyor, o ise Ensarın bayrağı altına girip şöyle diyordu: "Canını bizim için feda edecek adam kimdir?" Kâb bin Maziniye'nin kızı Ümmü Umare, Müslümanların sucusuydu. O, su tulumunu fırlatıp kılıcı kapar, Muhammed'in önünde düşmana saldırır ve boynuna indirilen korkunç bir kılıç darbesiyle kana bulanır.

Ziyâd bin Sükken, Ensarlı beş kişiyle birlikte Peygamber'in etrafını sarar ve Peygamber'i hedef alan taş, ok ve mızrak yağmuru önünde siper olur, Muhammed'in yanında tek tek yere düşerler. Peygamber yere düşen son neferi, Ziyâd ya da Umare'yi bana getirin der ve onun başını dizleri üstüne alır; o da o halde can verir.

"Peygamber öldürüldü!" sesi her tarafı sardığında Kâb bin Malik, gözü miğferinin altında parlayan Peygamber'i tanır ve var gücüyle "Ey Müslümanlar! Müjde! Müjde! İşte Allah'ın elçisi burada!" diye bağırır. Peygamber ona susması için işaret eder.

* * *

Peygamber "Ey Allah'ın kulları, bana doğru gelin!" diye seslendiğinde ashaptan 30 kişi ona yardım etmek için geri döndüler.

annem babamsın." veya "Annem babam sana feda olsun!" Bunlar sevgiyi belli etmek ve iltifat etmek için söylenmiş deyimsel sözlerdir. Gerçek anlamda kullanılmamıştır. "Kurbanın olayım." sözü gibi. Arapça manasında aktarırsak ortaya çok tuhaf bir anlam çıkar.

Peygamber'in yerini tespit eden Übey bin Halef ona saldırdı. O Mekke'de bir gün Peygamber'e şöyle demişti: "Ey Muhammed, benim bir atım var ki günde 20 kilo yem yediriyorum. Bu at üzerinde seni öldüreceğim." Peygamber, "Allah dilerse ben seni öldüreceğim." cevabını verdi. Şimdi o at üzerinde, Peygamber'i öldürmeye geliyor ve bağırıyordu: "Ey Muhammed kurtulmana izin vermeyeceğim." Sahabiler, "Bizlerden biri ona saldırsın mı?" dediler. Peygamber, "Bırakın onu." dedi. O yaklaşınca Peygamber, Hâris bin Samme'nin silahını alıp onun boynuna öyle bir darbe indirdi ki birkaç kere atının üzerinde kıvranıp durdu. Mekke'ye dönerken, aldığı bu yaradan dolayı yolda öldü.

Kılıç darbelerinden kimsenin kurtulamadığı Ebudücâne Peygamber'in yanında can vermişti. Savaşın başından beri bir an hareketsiz kalmayan ve düşmanı rahat bırakmayan şehitlerin Efendisi Hamza da diğer 70 şehidin yanına düşmüştü. Osman firar etmişti. Ömer ve Ebubekir ortalıkta görünmüyordu. Bir grup kayalara tırmanıp kaçmayı düşünüyordu. Muhammed'in bayraktarı Musap da öldürülmüştü.

Halit, kritik vadiyi ele geçirmişti. Kureyş firarileri, elbiselerini yırtıp göğüslerini teşhir ederek def çalan, kahramanlık şiirleri okuyan ve Bedir'de öldürülenlerin isimlerini teker teker anan Hind ve diğer kadınlar ile birlikte geri dönmüştü. Peygamber'in öldürülme haberi, savaşın kaderini belirlemiştir.

Bütün Müslümanların yok olmaya ve İslam'ın uçurumun kenarından yuvarlanmaya yüz tuttuğu böyle çetin bir anda Peygamber pes etmedi ve kimilerinin firar ettiği, kimilerinin ümitsizce sahneyi seyrettiği ve canını kurtarma telaşına düştüğü, kimilerinin ne yapacağını bilemediği, dağınık ve plansız çatışmalara giriştiği veya Peygamber'in etrafında halka oluşturup onun canını korumakla meşgul olduğu bir sırada Peygamber, zafer için değil belki ama güç toplamak ve şerefli bir yenilgi ile karşı koymak için bir saldırı operasyonu başlattı. Musap'ın ölümünden sonra bayrağı Ali'ye teslim etti. Bu, her şeyini kaybeden Müslümanların o uğursuz andaki son şansıydı.

Ali, bayrağı Peygamber'den alır almaz hızlı bir şekilde dağınık ve şaşkın orduyu kontrol altına aldı. Kaçanları geri çevirdi, ümitsizleri "kesin bilgi sahiplerinin kırbacı"[159] olan ateşli sözlerle yüreklendirdi. Saldırı gücünü yeniden elde eden ordu, Ali öncülüğünde vadiye akın etti. Saldırılar yeniden şiddetlendi. Kazandıkları zaferi tehlikeye düşürmek istemeyen Kureyşliler dağa tırmandılar.

Bir grup ile birlikte vadinin aşağı tarafında olan Peygamber, "Allahım! Onların bizi geçmesi uygun düşmez." deyince Ömer bin Hattap ile bir grup Muhacir üzerlerine gidip onları dağdan aşağı çektiler.

Ebusüfyan, savaş alanını terketmekteyken Uhud vadisine bir göz atıp ölüleri saydı. Müslümanlardan 70, Kureyş'ten 25 kişi ölmüştü. Gururla şöyle seslendi: "Acaba Muhammed yaşıyor mu?" Ömer cevap verdi: "Evet! Resûlullah yaşıyor."

Sonra bir dağın tepesine çıkıp haykırdı: "(Kendi kendine) Muradına erdin, gözün aydın! Zafer sırayladır. Bugün, o günün telafisidir. Hanzala'ya karşı Hanzala.[160] Bizim Uzza'mız var sizin ise yok.[161] Hubel yücedir, Hubel yücedir.[162]"

Peygamber, Ömer'in ona şöyle diyerek cevap vermesini emretti: "Allah yüce ve uludur. Bizimle siz eşit değilsiniz. Sizin ölüleriniz cehennemdedir, bizim ölülerimiz ise cennettedir." Ebusüfyan: "Benim yanıma gel, ey Ömer!" dedi. Peygamber: "Ona git, ne diyor, bak." dedi. Ebusüfyan, Ömer'e "Allah aşkına, biz Peygamber'i öldürmüştük!" dedi. Ömer, "Allah'a ant olsun ki hayır. O şimdi senin sözlerini duyuyor." dedi. Ebusüfyan da "Sen ba-

[159] *"Bustanus Seyaha"* yazarı Şirvanî'nin Attar için söylediği güzel bir tabir.

[160] Bedir'de Ebusüfyan'ın oğlu Hanzala, Uhud'da ise (Şeddad ve Ebusüfyan'ın eliyle) Ebuamir'in oğlu Hanzala öldürülmüştür.

[161] Uzza, Kureyş'in meşhur putunun adıdır. Aynı zamanda en değerli ve üstün anlamına gelir. (Eaz-Uzza)

[162] Lat ve Uzza ile birlikte cahiliye döneminin üç meşhur putundan biridir. İbni Hişam der ki: "Ebusüfyan, savaşta Kureyş'i tahrik etmek için Lat ve Uzza'yı beraberinde götürüyordu."

na göre İbni Kamie'den daha doğru sözlü ve iyisin." dedi. (Muhammed'i bizzat ben öldürdüm, demişti. Muhammed zannederek Musap'ı öldürmüştü.)

Ebusüfyan daha sonra şöyle haykırdı: "Sizin ölüleriniz, bizim ölülerimizin kısasıdır. Allah'a ant olsun ki buna ne razı oldum, ne kızdım, ne engel oldum, ne de emrettim."[163] Savaş alanını yandaşlarıyla beraber terk ederken son çağrıyı yaptı: "Gelecek sene karşılaşacağımız yer Bedir olacaktır." Peygamber de dostlarından birine ona şöyle söylemesini istedi. "Evet, sizinle orada buluşacağız."

Ebusüfyan'ın karısı Hind, diğer Kureyşli kadınlarla birlikte şehitlerin cesetleri başına üşüştüler ve organlarını kestiler. Onların burunlarını ve kulaklarını koparıp kolye ve halhal yaptılar, ellerine ve ayaklarına taktılar.

Hind, Hamza'nın karnını ve göğsünü yardı, ciğerini çıkarıp hınçla çiğnemeye başladı, fakat yiyemedi.

Kureyşli kadınlar, kasıtlı olarak saçlarını dağıtarak, elbiselerini yırtıp göğüslerini teşhir ederek, Müslüman şehitlerin dil, kulak, göz ve burunlarından yaptıkları süs eşyalarını vücutlarına takarak dehşet verici bir şekilde dans yapıyorlardı. Sâd'ın kızı bir şehidin kafasını koparıp boynuna astı ve daha sonra kâse yapıp su içmek için kafa derisini yüzdü.

Kureyşliler, kadınların alkışları, def çalıp oynamaları ve şarkıları eşliğinde savaş sahnesini terk ettiler. Peygamber, Medine'ye saldırabileceklerinden endişe duyuyordu. Abdullah bin Übey, süvarileriyle birlikte Medine'de olduğu için şehir rahatlıkla işgal edilebilirdi. Bu nedenle Ali'yi onların peşine taktı. Bir süre sonra Ali, Mekke'ye doğru yola çıktıkları haberini getirdi.

Bu olaylar sırasında Peygamber, "Benim için kim Sâd bin Rebi'nin ne durumda olduğunu öğrenebilir? Sağlar arasında mı, yoksa ölüler arasında mı?" diye sordu. Ensardan biri, "Ben gider

[163] Bazıları onun bu sözü karısı Hind'in yaptığı iğrenç ve utanç verici olaya karşı, diğer bazıları da şehitlerin organlarını kesme olayına karşı söylediğini belirtmektedirler.

Sâd'ın durumu hakkında size haber getiririm, ey Allah'ın Elçisi!" dedi ve cesetler arasında Sâd'ı arayıp buldu. O'na şöyle dedi: "Peygamber senin ölüp ölmediğin hakkında bilgi edinmem için beni görevlendirdi." Sâd ise şöyle dedi: "Ben ölülerin içindeyim (ölüyorum), Resûlullah'a selamımı götür ve ona de ki Sâd bin Rebi seninle ilgili şöyle dedi: Allah bizden sana, bir peygambere ümmeti tarafından verilenden daha daha iyi mükafat versin."

Ebubekir'in yanına varan bir adam, onun küçücük bir kızı okşayıp öptüğünü görünce, "Bu kimdir?" diye sorar. Ebubekir, "Bu benden daha iyi olan birinin kızıdır. Bu, Akabe günündeki büyüklerden olan, Bedir'e katılan, Uhud'da şehit düşen Sâd bin Rebi'nin kızıdır." dedi.

Peygamber, ölülerin bulunduğu yere gitmiş, telaşlı bir şekilde Hamza'yı arıyordu. Ona müsle yapıldığını, karnının yarılarak ciğerinin alındığını, burnunun ve kulaklarının kesildiğini görünce aşırı derecede öfkelenip "Eğer Allah beni bir yerde Kureyş'e üstün kılarsa, onlardan 30 kişiyi müsle edeceğim." diye söz verdi. Müslümanlar da Peygamber'in durumuna ve kahraman, vefalı Hamza'nın öldürülüşüne çok üzüldüler ve şöyle dediler: "Allah'a ant olsun, biz bir gün onlara galip gelirsek şimdiye kadar eşine rastlanmadık bir şekilde onları müsle yapacağız." O anda Peygamber birden titremeye başladı, yüzünün rengi değişti ve kendisine şu ayet indirildi:

"Eğer cezalandıracaksanız, size verilen cezanın aynıyla cezalandırın. Bununla birlikte eğer size yapılan kötülüklere göğüs gerecek olursanız, bu sizin için daha hayırlıdır. O halde sabret/güçlüklere göğüs ger. Çünkü sana sabır gücünü veren Allah'tan başkası değildir. Onlar için üzülme ve yapmakta oldukları kötü planlardan dolayı hiçbir şekilde kaygı duyma." (16/Nahl Suresi 126,127)

Peygamber mecburen affetti ve sabretti; müsle yapmayı yasakladı.[164]

[164] Semre bin Cündep der ki: Peygamber'in yanımıza gelip de ayrılmadan önce bize sadaka vermeyi ve müsle yapmamayı emretmediği hiçbir yer yoktur.

Peygamber, Hamza ve Ebuseleme bin Abdulesed üçü süt kardeş idiler. Peygamber'in amcası meşhur Ebulehep'in cariyesi olan Sevbe tarafından emzirilmişlerdi.

Peygamber, Hamza'nın kefenlenmesini istedi. Daha sonra cenaze namazını kıldı, yedi defa tekbir getirdi. Sonra Hamza'nın yanına diğer şehitler getirildi ve her birine teker teker namaz kılındı. Böylece Hamza'ya 72 defa cenaze namazı kılınmış oldu. Hamza'nın kız kardeşi Safiye, kardeşini görmeye geldi. Peygamber, Safiye'nin oğlu Zübeyir bin Avvam'a, "Anneni, kardeşinin başına gelenleri görmemesi için geri götür." dedi. Zübeyir koşarak annesine gidip, "Anneciğim! Peygamber geri dönmeni istiyor." dedi. O da nedenini sordu ve sonra şöyle konuştu: "Duyduğuma göre kardeşimi müsle etmişler. Ama bu, Allah yolunda pek üzülünecek bir şey değildir. Eğer Allah dilerse sabredip bunu Allah'ın hesabına yazdıracağım."

Zübeyir annesinin sözlerini Peygamber'e aktarınca Peygamber, "Bırakın gelsin." dedi. Safiye, Hamza'nın yanına vardı, sakin olmaya çalıştı, ona bakıp selamladı ve şöyle dedi: "İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn (Allah'a aitiz ve yine O'na döneceğiz.)" ve Allah'tan onun için bağışlama diledi ve geri döndü.

Peygamber, Hamza gibi müsle edilen Abdullah bin Cahş'ın da Hamza ile beraber gömülmesini istedi. Bazı Müslümanlar ölülerini Medine'ye götürüp orada toprağa vermek istediler. Fakat Peygamber onlara engel oldu ve ölüleri öldürüldükleri yere gömmelerini istedi. Daha sonra her iki veya üç şehidi bir mezara koydular. Peygamber, dostlarını ve şehitlerini aramaya gelen kadın ve çocuklarla birlikte Medine'ye döndü. Hamza'nın öldürülüşü onu çok üzmüştü. Sanki ondan başkasını düşünmüyordu. Medine sokaklarında birçok kadının ağlama ve ağıt seslerini duyuyordu. Ensarın evlerinden birine, Abdüleşeloğullarının evine uğradı. Kadınların ölüleri için ağladıklarını ve ağıt yaktıklarını görünce iki gözü doldu, ağlamaya başladı ve dertli bir şekilde, "Ama Hamza'nın kimsesi yok ki ona ağlasın!" Sâd bin Muaz ve Üseyd bin Hasir, Abduleşeloğullarının evine girdi ve

oradaki kadınlardan, Peygamber'in amcası için de ağıt yakıp ağlamalarını istedi.

Peygamber, eşi, kardeşi ve babası Uhud'da[165] şehit düşen Dinaroğullarından bir kadınla karşılaştı. O kadın sahabilere sordu: "Peygamber'e ne oldu?" "Hayırdır, ey falanın anası!" dediler. O da "Peygamber'i bana gösterin." dedi. Ona Peygamber'i gösterdiler. Gözleri şevk ile dolmuş olarak ve ağlayarak şöyle dedi: "Sen var olduktan sonra hiçbir musibetin önemi yoktur."

Peygamber evine geldi. Kılıcını kızı Fatma'ya verdi ve "Kızım, kılıç üzerindeki kanı yıka." dedi. Ali de kılıcını verip "Bunu da yıka" dedi. Peygamber'in kılıcının adı Zülfikar idi, o kılıç Bedir'de Müslümanlarca öldürülen Âs bin Münebbih'in kılıcıydı. Peygamber o kılıcı daha sonra Ali'ye hediye etti.

Hamrâulesed Gazvesi

Savaştan bir gün sonra (16 Şevval, pazar) henüz genel şaşkınlık sürüyorken Bilal'in, halkı düşmanları aramaya çağıran sesi yükseldi. Bilal ilan etti: "Dün bizimle beraber olanların dışında kimse dışarı çıkmasın!" Peygamber, İbni Ümmümektum'u Medine'ye yönetici olarak atayıp hâlâ yorgun ve yaralı olan Müslümanları içinden kadın ve çocuk feryatları yükselen evlerden dışarı çıkardı. Ordu, şehir halkının şaşkın bakışları altında dünkü korkunç yenilgiden sonra asla beklenmeyen bir savaş için harekete geçirildi. Peygamber, hızla Medine'ye sekiz mil uzaklıktaki Hamrâulesed'e intikal etti ve Ebusüfyan'ı ve Kureyş ordusunu Revhâ'da yakaladı. Bu arada Kureyşliler Medine'ye geri dönüp Müslümanların işlerini bitirmeye karar vermişlerdi. Onlar kendi kendilerini şöyle eleştiriyorlardı: "Biz Muhammed'in ordusundaki ileri gelenleri ve komutanları öldürdüğümüz halde onları tamamen dize getirmeden geri dönmekteyiz." Peygamber oraya vardığında ordusundan, gece dağılıp geniş bir alanda ateş yakmalarını istedi.

165 Siret, c. 2, s. 99; Taberî, c. 2, s. 32

Ebusüfyan, müşrik olduğu halde bu bölgede Peygamber ile antlaşmalı olan Huzâalı Mabet'e, "Arkandakiler kimler?" diye sordu. Şöyle cevap verdi: "Muhammed, arkadaşlarıyla birlikte sizi aramaya çıkmış bulunuyor ve eşine rastlanmadık bir grup ile beraberdir. Onlar öfkeden dolayı ateş gibiler. Dünkü savaşa katılamayanlar da onun etrafında toplanmışlar. Yaptıklarına pişman olmuşlar. Şu anda içlerinde size karşı eşine rastlamadığım derecede şiddetli bir öfke taşıyorlar." Ebusüfyan, "Hay Allah cezanı vermesin! Sen ne diyorsun? Allah'a ant olsun, onlara bu sefer öyle bir saldıracağız ki geride kalanlarını da silip süpüreceğiz." dedi. Mabet ise "Ben seni bu işten sakındırırım." dedi.

Ebusüfyan, Peygamber'e, savaşa geri dönüp işlerini tamamen bitireceğini haber veren bir mektup gönderiyor. Haberci Hamrâulesed'de Peygamber'e varıp mektubu iletti. Kureyş'in amacından haberdar olan Muhammed o anda şöyle dedi: "Vekil olarak Allah bize yeter." Peygamber, Ebusüfyan'ın mektubunu anlamasına rağmen, yeni teçhizat ve hazırlıklarla savunmaya ve hatta saldırmaya hazır olduğunu duyurmaya çalıştı. Pazartesi, salı ve çarşamba günlerini de orada geçirdi. Muhammed'in yenilgiden iki gün sonra buraya gelmesini sıra dışı bulan Kureyş, hücuma geçme konusunda tereddüde düştü.

Safvan bin Ümeyye, Ebusüfyan'ı savaşa dönme kararından vazgeçiriyor ve diyor ki: "Bu birlik çok hiddetli gözüküyor; korkarım bu savaş dünküne benzemez."

Müslümanlar, Bedir pazarında alış veriş yapıp bol kazanç sağladıktan ve tehlikeyi atlattıktan sonra Medine'ye geri döndüler. Yolda, Kureyş'in orduya yetişememiş olan iki ileri geleniyle karşılaştılar. Bunlar, Müslümanların dünkü yenilgiden sonra tekrar saldırıya geçeceklerini akıllarının ucundan bile geçirmedikleri için gezerek gidiyorlardı. Onlardan biri, Bedir'de esir düşen ve Peygamber tarafından fidye alınmadan serbest bırakılan ama daha sonra hainlik eden şair Ebuazze idi.

Peygamber onu görünce dedi ki: "Allah'a ant olsun, artık Mekke'yi göremeyecek ve Muhammed'i iki kere aldattım, diyemiye-

ceksin? Mümin bir delikten iki kere ısırılmaz. Âsım bin Sâbit, boynunu vur!"

Diğeri Muaviye bin Muğire idi. Yaptığı ihanetten dolayı Zeyt bin Harise ve Ammar bin Yasir tarafından öldürüldü.

Peygamber Medine'ye dönüşünde, Uhud'dan sonra hiç beklenmeyen böyle bir hareket ile gövde gösterisinde bulunuyor; geniş Medine bölgesine, çevre kabilelere ve Kureyş'e karşı İslam'ın varlığını ortaya koyuyordu. Müslümanlar, henüz dünkü yaraları iyileşmediği halde bugün gözle görülür bir zafer ile geri döndüklerini görüyorlardı. Bu sırada miras hükümleri indi, ölenin mirasını olduğu gibi erkek kardeşine veren cahiliye kanunu yürürlükten kaldırıldı. (İlgili ayetin nüzûl sebebi Sâd bin Rebi ile ilgilidir. Onun evlatları, babasından İslam'ın hükümlerine göre miras alan ilk varislerdir.)

Bedir ve Uhud

Peygamber'in hayatındaki olayları naklederken izlediğimiz özet anlatım metodunun tersine, Bedir ve Uhud savaşlarını daha ayrıntılı nakletmemizin nedeni şudur:

1- Bunlar, Peygamber'in en büyük gazveleri ve hayatının en önemli olaylarıdır.

2- Bu iki savaşta Peygamber'in askerî komuta, ordunun maddî ve ruhsal olarak seferber edilmesi, yiğitlik, yaratıcılık, zekilik, insanların psikolojisine aşinalık, liderin halk ile anlaşması ve aynı dili konuşması, yönetilen halkın sosyal ve millî hassasiyetlerine ve ahlakî özelliklerine dayanma, özetle, olayları gerçekleştirme, politika belirleme, mevcut şartlardan ve imkanlardan yararlanma ve başarıya ulaşma noktasındaki rolü açıkça görülmektedir. Bu meseleler hakkında elde edilen bilgiler, tarihçinin elinde, karanlık tarihteki birçok kapalı kapıyı açmasına, sürekli elinin altından kaçan gerçekleri yakalamasına ve önündeki en temel soruları anlamasına yardımcı olacak anahtarlar konumundadır.

3- Bedir ve Uhud, ikisi de savaş olmasına rağmen birbirine zıt sonuçları vardır. Hem Bedir'de hem de Uhud'da lider aynı, din aynı, güç oranları yaklaşık olarak aynı ve ırk, toplum, bireyler,

şartlar ve durumlar aynı olmasına rağmen, yağma için geldikleri Bedir'de zafer kazanıyorlar, savaş için geldikleri Uhud'da yenilgiye uğruyorlar. Bu araştırmaların ana hedefi olan İslam'ı ve Muhammed'i tanıma çabasında yenilgi de zafer kadar anlamlıdır. Hatta yenilgi, gerçeğin öteki yüzünü ve perde arkasını göstermesi sebebiyle, bize en parlak zaferlerin bile veremediği derin ve orijinal bilgileri verir.

4- Bir askerî komutanın veya siyasî liderin, zafere ulaşmak için yenilgiyi göğüsleyebilmesi çok önemlidir.

Peygamber, Uhud yenilgisinin bıraktığı olumsuz etkinin, ancak daha kapsamlı ve ezici askerî ve siyasî fedakârlıklar, faaliyetler ve gösterilerle telafi edilebileceğini biliyor. İçeride münafıklar başkaldırmış bulunuyordu. Abdullah bin Übey, artık Peygamber'in her cuma halka hitaben okuduğu hutbeler sırasında kalkıp Müslümanlara, "Ey insanlar! Bu, sizin aranızda bulunan ve Allah'ın size sayesinde izzet ve üstünlük bağışladığı Resûlullah'tır. Ona yardımcı olun, sözünü dinleyin ve emrine uyun." diye seslenme gereği duymuyordu.

Kaynukaoğulları macerasından ve ünlü Yahudi şairlerin öldürülüşünden sonra soğuk çarpmış akrepler gibi aptallaşıp halsiz düşen Yahudiler, Uhud yangınıyla ve Medine'nin yürek dağlayan ateşiyle ısınmışlar ve tehlikeli hareketlere kalkışmışlardır. Bedir'den beri vücuduna yağ sürmeyen, Uhud şehitlerinden kestiği kulak, burun ve dilden başka bir şeyle süslenmeyen ve Ebusüfyan'ın yatağına girmeyen ciğer yiyici Hind, şimdi Hamza'nın ciğerinden emdiği kanla sarhoş olmuş, yatakta aşığını beklemektedir. Ebusüfyan yoldan gelir gelmez Kâbe'ye gider, dimdik ayakta duran Hübel'e tapınır ve tıraş olduktan sonra Hind'in yatak odasına dalar. Antlaşmalı kabileler de sözlerinde durmuyorlardı. Eğer Peygamber ani bir askerî veya siyasî harekata kalkışmazsa, Medine pek yakında Hicaz çöllerine düşmüş savunmasız bir yaralı gibi, leş yiyici Kureyş, Kinaneoğulları, diğer antlaşmalı Araplar ve Yahudi akbabalarına yem olacaktır.

Ebuseleme bin Abdulesed Seriyyesi

Uhud yenilgisi, uykuya dalmış ve ümitsiz düşmanları uyandırıp ümitlendirdi. Esedoğulları, Medine'yi savunmasız ve kederli bir şehir sanan Huveylid'in oğulları Tuleyha ve Seleme'nin kışkırtmasıyla hızla yağmalama hazırlıklarına başladı.

Peygamber, Muharremin başlangıcında, kendi süt kardeşi Ebuseleme bin Abdulesed'i 150 kişilik bir birlikle gizlice harekete geçirdi ve diğer kabilelerden yardım almalarına ve hazırlık yapmalarına fırsat vermeden ani bir baskın yapabilmek için geceleri talî yollardan ilerlemelerini, gündüzleri sığınaklarda uyumalarını emretti. Ebuseleme bu talimatı aynen uyguladı. Düşman kaçtı. Ebuseleme, bol miktarda ganimetle Medine'ye döndü. Uhud sonrası elde edilen bu ilk zafer, Araplar arasında olumlu yankı yaptı ve Muhammed'in ordusunun, düşman için saldırı tehlikesi, dost için savunma sığınağı olduğunu yeniden gösterdi. İslam'ın Uhud yenilgisinden sonraki ilk muzaffer kumandanı, iftiharla Medine'ye döndükten sonra, Uhud savaşında aldığı yara tekrar açıldığı için hayatını kaybetti.

Abdullah bin Üneys Seriyyesi

Hüzeyl kabilesi reisi Süfyan bin Halit, Medine'ye saldırmak için sürekli planlar yapıyor ve kabilesini kışkırtıyordu. Peygamber, Muharremin beşinci günü Abdullah bin Üneys'i, onu ezmek için gönderdi. Süfyan'ı Arafe'de birkaç kadınla gezerken gördü. Ona, "Muhammed'e karşı saldırıya geçmek için güç topladığını duydum ve sana katılmaya geldim." dedi. Süfyan, konuyu itiraf edip kendisiyle konuşmaya başlayınca Abdullah, fırsatı değerlendirerek saldırıya geçti ve onu öldürdü. Kafasını Medine'ye getirdi ve karşılığında Peygamber'den bir asa hediye aldı.

Dördüncü Yıl

Reci Seriyyesi

Hüzeyl kabilesi, Süfyan'ın intikamını almak için namertçe bir komplo düzenledi. Adal ve Kâre temsilcileri Peygamber'e gelip kendilerine Kur'an ve din hükümlerini öğretecek bir grup sahabi göndermesini istediler. Peygamber, Mersed bin Ebimersed'in başkanlığında altı öğretmen ve tebliğciyi[166] onlarla birlikte gönderdi. Bunlar Hüzeyl kabilesine ait olan Reci kuyusu[167] başına vardıklarında söz konusu temsilciler, Hüzeyl taifesini yardıma çağırdılar ve aniden bu tebliğci Müslümanları kuşatıp şöyle dediler: "Biz sizi öldürmek istemiyoruz. Amacımız size karşılık Mekkelilerden bir şeyler almaktır. Sizi öldürmeyeceğimize dair Allah'a söz veriyoruz." Mersed, Halit bin Bukeyr ve Âsım bin Sabit, "Allah'a ant olsun ki biz asla müşrikle ahitleşmeyi kabul etmeyiz." dediler. Ardından kahramanlık şiirleri okuyarak savaştılar ve öldürüldüler. Âsım'ın kafasını kopardılar ve Mekke'de onu kase yapıp içinde şarap içmeyi adamış olan Sâd bin Şehit'in kızkardeşine sattılar.

Diğer üç kişiyi Mekke'ye esir olarak götürdüler. Zahrân'da[168] Abdullah bin Tarık, ellerine bağladıkları ipi çözüp kurtuldu ve kılıca sarıldı. Ondan uzaklaştılar ve öldürmek için taşlamaya başladılar. O da atılan taşlar sonucu öldü. Mezarı şimdi Zahrân'dadır.

Diğer iki kişi Hubeyb bin Adiy ve Zeyt bin Desinne Mekke'ye götürüldü. Safvan bin Ümeyye, Zeyt'i, Mekke haremi dışına çıkarıp öldürmesi için kölesi Nistas'a teslim etti.

Kureyşliler, İslam'ın öğretmen ve tebliğcilerinden biri olan Zeyt'in işkence ve idamını seyretmek için dışarı çıktılar. Ebusüfyan, Zeyt'e hitaben şöyle dedi: "Allah aşkına Zeyt! Acaba senin yerinde Muhammed'in olmasını ve onun boynunun vurulmasını, kendin de ailenin yanında olmayı ister miydin?" Zeyt,

[166] Bazıları 10 kişi olduğunu söyler: Altı tanesi Muhacirlerden, dört tanesi Ensardan. (Şerh-i Mevahib, c. 2, s. 64)

[167] Asafan ile Mekke veya Taif ile Mekke arasındaki Hede bölgesinde.

[168] Mekke'ye yakın bir vadi. (Mucemul Buldan)

"Hayır! Kendi ailemin yanında bulunmayı ve Muhammed'in ise burada olup tarafınızdan hakarete uğramasını asla istemezdim." dediğinde, Ebusüfyan sinirlenerek, "İnsanların arasında arkadaşları tarafından Muhammed kadar sevilen başka bir kimse var mıdır?" dedi. Sonra Nistas, seyirci kalabalığın gözleri önünde onu öldürdü.

Hubeyp, Huceyr bin Ebuihâp'ın cariyesi olan Maviye'nin evinde hapsedildikten sonra idama hazırlandı. Önce iki rekat namaz kılmak için izin istedi. Namazını çabucak bitirdi. "Namazı, ölüm korkusundan dolayı uzatıyor dememeniz için kısa kestim, yoksa daha çok namaz kılmak isterdim." dedi. Nihayet onu bir tahta üzerine çivilediler. Binlerce Mekkelinin gözleri önünde taş, odun ve bıçak darbeleri altında yapılan aşırı işkenceler sonucu yiğitçe kahramanlık şiirleri okuyarak can verdi.

Biri Maûne

İğrenç Reci olayından 14 gün sonra (4. yılın Safer ayı) Peygamber, nüfuzlu ve olgun bir adam olan Ebulberâ Âmir bin Mâlik'i Medine'ye gelişinde İslam'a davet etti. O, İslam'ı kabul etmedi, fakat şöyle dedi: "Eğer arkadaşlarını Necd'e gönderirsen onların sana olumlu karşılık verecekleri umulur. Temsilcilerinin hayatından endişe ediyorsan onları ben korurum." Peygamber, "Mûnık Liyemut" (Ölüm için acele eden) lakaplı Münzir bin Amr başkanlığında 40 kişiyi[169] Necd'e gönderdi. Heyet, Âmiroğulları yurdu ile Süleymoğulları yurdu arasında bulunan Biri Maûne'ye (Maûne Kuyusu) ulaştı. Harâm bin Milhan'ı bir mektupla Âmir bin Tufeyl'e gönderdiler. O, mektubu okumadan haberciyi öldürdü. Âmiroğulları ona itaat etmeyip "Biz Ebuberâ'nın verdiği sözü çiğnemeyiz." dediler. Fakat Süleymoğulları kabilesi onun yanında yer alıp Müslümanlara saldırdı. Onlar da Kâb bin Zeyt dışında hepsi öldürülünceye kadar kahramanca kendilerini savundular. Öldü sanılan Kâb, ölüler arasından kendisini kurtararak Medine'ye geldi ve sağ kaldı. Daha sonra Hendek savaşında şehit düştü.

169 Bazıları 70 kişi olduğunu söyler. (Buharî, Müslim, Ravzulenf, Şerh-i Mevahib ve Siret)

Peygamber, aydın görüşlü, iffetli ve cesur 40 veya 70 arkadaşını kaybettiği bu olaydan dolayı çok üzüldü ve inleyerek şöyle dedi: "Bunda Ebuberâ'nın parmağı var; ben ondan hoşlanmıyordum ve korkuyordum." Bu olayı öğrenen Ebuberâ, çok sinirlendi. Kardeşi (veya oğlu) Rebia, Âmir'i öldürdü. Peygamber, bir ay boyunca sabah namazlarında Lihyan taifelerini tek tek adlarıyla lanetleyerek onlardan dostlarının intikamını alabilmek için Allah'a yalvarıyordu.

Bir Yahudi Tehlikesi Daha

Abdullah bin Übey'in Uhud'daki ihaneti, Müslümanlarla münafıklar arasında önceleri gizli olan soğuk ilişkiyi şiddetli bir gerilime dönüştürdü. Ayrıca Uhud yenilgisine eklenen talihsiz Reci ve Biri Maûne olayları, Müslümanların Medine içindeki ve dışındaki konumunu derinden sarsmıştı. Hatta Yahudi ve münafıklardan bir grup, Peygamber'i ve ashabını açıkça aşağılıyor ve alaya alıyorlardı. Özellikle Yahudiler şu tür sözler ortaya atıyorlardı: "Peygamber gerçekten Allah'ın elçisi ise yenilmez. Muhammed bir gün zafer elde ediyor, öbür gün yenilgiye uğruyor, normal insanlardan hiçbir farkı yok. Bedir'de Müslümanların yardımına koşan melekler, Uhud'da neredeydiler?" Bu sorular, Yahudiler tarafından alaylı bir üslupla her yerde yayılıyor, normal insanların ve bedevi Arapların düşüncelerini kolayca etkiliyordu.

Medine'nin Uhud, Reci ve Biri Maûne olaylarından ve Peygamber'in iki büyük sahabisinin Mekke'de alenen işkence edilerek öldürülmesinden sonraki bu zehirli ve iç karartıcı havası, içeride Medine'nin düşmesi ve Yahudilerin ve münafıkların ihaneti tehlikesini, dışarıdan Kureyş'in veya bedevi kabilelerin saldırması halinde daha da ciddileştiriyordu. Ayrıca iç ihtilafların artması ve Peygamber'e ve Müslümanlara açıkça muhalefet edilmesi, dış düşmanları perişan haldeki Medine'ye saldırmak için cesaretlendiriyor ve onların genç İslam toplumu içindeki muhalif kanatlarla iş birliği yapma düşüncelerini kuvvetlendiriyordu.

Peygamber'in diğer üstün siyasî taktiklerinden biri de bir yenilgi ve umutsuzluğun hemen ardından, yenilginin dost ve düşmanın zihnine yerleşen psikolojik etkisini silmek için giriştiği

saldırı harekâtıydı. Nitekim Uhud'daki korkunç yenilgiden hemen bir gün sonra Kureyş'i Hamrâulesed'e kadar takip etti. Sonra da Ebuseleme'yi Esedoğulları üzerine gönderdi. Şimdi 14 gün zarfında meydana gelen ve Müslümanların siyasî ve askerî itibarını zedeleyen iki talihsiz olaydan sonra onların olumsuz ve tehlikeli etkilerini gidermek ve daha da iyisi bir gösteri ve propaganda operasyonu olan bu adımlarla birlikte nesnel ve hayati sonuçlar elde etmek gerekir. Bu yüzden her iki amaca ulaşmak için yine Yahudilere yöneldi.

Nadiroğulları Gazvesi

Peygamber'in temsilcilerini Biri Maûne'de öldüren Âmir bin Tufeyl, Amr bin Ümeyye'yi, bir köle azat etmeyi adamış olan annesinin adağını yerine getirmek için alnını dağladıktan sonra serbest bıraktı. Amr ise Medine yolunda Süleymoğullarından sandığı iki kişiyi takip etti ve uyuduklarında öldürdü. Fakat sonra yanıldığı ve onların Ebuberâ ve Müslümanlarla antlaşmalı olan Âmiroğullarına mensup oldukları anlaşıldı. Âmiroğulları Peygamber'den onlar için diyet talep etti. Âmiroğullarının Nadiroğulları Yahudileriyle de antlaşması vardı. Peygamber, buradan hareketle Nadiroğullarından ortak müttefikleri olan Âmiroğullarının diyetini ödemeye yardım etmelerini istiyor. Nadiroğullarının cevabı olumlu da olsa olumsuz da olsa Peygamber için bir başarı olacaktı. Çünkü Peygamber'in düşmandan etkili darbeler yediği bu günlerde onların asıl niyeti anlaşılacaktı.

Peygamber diyet parası istemek için Ali, Ebubekir ve Ömer dahil on sahabi ile birlikte Nadiroğulları kalesine girdi ve sırtını kale duvarına yaslayarak konuyu açtı. Yahudiler de onun talebini memnuniyetle kabul ettiler. Peygamber, sahabilerin sevinçten gülümsedikleri esnada, aniden yerinden fırladı ve kimseye bir şey söylemeden oradan uzaklaştı. Müslümanlar ve Yahudiler, Peygamber'in bir iş için oradan ayrıldığını, birkaç dakika sonra döneceğini sandılar. Uzun süre beklediler. Müslümanlar endişeye kapıldı. Bu arada Peygamber'in, Medine Mescidi'nde görüldüğü duyuldu. Ashap hayret ve şaşkınlık içinde Medine'ye döndü. Peygamber onlara, kendisine karşı yapılmakta olan sui-

kastı haber verdi. Amr bin Cihaş ve bir grup Yahudi büyük bir taşı kalenin tavanına çıkarıp onun kafasına atmak istediler. Peygamber, onun ve başka birkaç kişinin, duvarına yaslandığı eve kuşkulu gidiş gelişlerinden ve diğer kanıtlardan bir suikast düzenlendiğini kesin olarak anlamıştı. Peygamber'in yanında giden sahabiler de bu delilller hatırlatıldıktan sonra durumun gerçekten anormal olduğunu ve korkunç bir komployla karşı karşıya bulunduklarını anladılar. Özellikle Peygamber'in dediği gibi, uzaktan gelen sesler arasında Kâb bin Eşref adı birkaç defa kendi kulaklarına da gelmişti. Bu, gece Hayber kalesinde Peygamber'in emriyle öldürülen Yahudinin ta kendisiydi.

İşte Peygamber, bu komployu gerekçe göstererek Muhammed bin Mesleme'yi görevlendirdi ve ona şu emri verdi: "Git, Yahudilere de ki: Benim beldemden çıkıp gitsinler ve benim bulunduğum beldede bulunmasınlar. Çünkü ihanete kalkıştılar."

Yahudiler: "Ey Muhammed bin Mesleme, biz Evsli birinin bize böyle bir mesaj getireceğini beklemiyorduk." dediler. (Evs kabilesi ve Yahudiler İslam'dan önce dayanışma içindeydi.)

"Kalpler değişmiştir. İslam, önceki antlaşmaları iptal etti." diye cevap verince "Tamam kabul ettik." dediler.

Böyle bir durumda Abdullah bin Übey, Yahudilere birisi vasıtasıyla şöyle bir mesaj iletti: "Siz dışarı çıkmayın! Araplardan ve akrabalarımdan oluşan 2000 kişi benimle birliktedir. Orada kalın. Bunlar da Kureyzâoğulları Yahudileri de size yardım etmek için kaleye geleceklerdir." Bu sırada Peygamber ile Kureyzaoğulları arasında imzalanan antlaşmanın sorumlusu olan Kâb bin Eset gelip dedi ki: "Ben hayatta olduğum sürece Kureyzalı bir tek kimse bile antlaşmaya aykırı davranamaz." Sellam bin Mişkem, Nadiroğulları kabile başkanı Huyey bin Ahtap'a: "Muhammed'in isteklerini, daha kötü şartlara boyun eğmeye mecbur olmadan evvel kabul et ve kavmimizin şerefi ile mal varlığını koru." Huyey bin Ahtap bu öneriyi kabul etmeyip, kardeşi Ceddi'yi görevlendirip şöyle dedi: "Git, Muhammed'e de ki elinden geleni esirgemesin. Biz evlerimizi terk etmeyeceğiz."

Peygamber, bu mesajı alır almaz, İbni Ümmümektum'u Medine'ye yönetici atayıp tekbir getirerek şehri terk etti ve kaleyi abluka altına aldı. Ceddî bin Ahtap diyor ki: "Ben kardeşimin mesajını Muhammed'e ilettikten sonra Abdulah bin Übey'in evine gittim ve sözünü yerine getirip yardımımıza koşmaya çağırdım. O bir grupla beraber oturmuştu. Bu arada Peygamber'in münadisi ""Silaha sarılın!" diye bağırmaya başlayınca, Abdullah bin Übey'in oğlu Abdullah eve girip doğruca silaha koşarak silahlandı ve dışarı fırladı. Ben de Abdullah'ın yardımından ümitsizleşerek kardeşime dönüp gördüklerimi anlattım. Kardeşim Huyey: "Onun sözleri yalandır. Peygamber'in taraftarıdır." dedi.

Muhasara çok uzadı. Müslümanlar tarafından ele geçirilen her ev Yahudiler tarafından tahrip ediliyor ve siper olarak kullanılıyordu.

Peygamber, işin çabuk bitmesini istiyordu. Çünkü Müslümanların Medine'den uzak kalarak daha da rahatsız olmalarını ve diğer düşmanların fırsatı değerlendirip Nadiroğullarına destek sağlamalarını istemiyordu. Yahudilerin servet düşkünü olduklarını bildiği için, her zaman izlediği metodun aksine, Yahudilerin hurmalıklarını kesip ateşe verme emrini verdi. Yahudiler: "Ey Muhammed, sen herkesi kötülükten sakındırıyor, böyle eylemlere girişenleri kınıyordun. Şimdi ne oldu da hurma ağaçlarını kestirip yaktırıyorsun?" diye bağırdılar. Bu sözlerin Müslümanların bazısı üzerinde etkili olduğu görülünce şu ayet onlara gereken cevabı verdi:

"Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz yahut kökleri üzerinde bırakmanız hep Allah'ın izniyle ve O'nun yoldan çıkanları cezalandırması içindir." (59/Haşr Suresi 5)

Nadiroğulları Yahudileri, müttefikleri Abdullah bin Übey, Vedia, Malik bin Ebikavkal, Süveyd ve Dâıs'ın vaatlerinden bir haber çıkmayınca, mecburen Medine'yi terk etmek şartıyla teslim oldular. Her üç kişi için birer deve ve birer su tulumu alabilecekler ve ancak bu develere yüklenebilecek kadar yük (silah dışında) götürebileceklerdi.

Evlerini yıkıp kapı ve pencerelerini de alıp götüren Yahudilerin bir kısmı Şam'ın yakınına, diğer bir kısmı da Hayber'e göçtü.

Kalenin muhasarası 15 ya da 20 gün sürdü. Bu olay Safer ayında ya da Rebiulevvelde gerçekleşti.[170] Nadiroğullarından iki kişi Müslüman oldu: Yamin bin Umeyr ve Ebusâd bin Vehb. Peygamber Umeyr'e dedi ki: "Amcanın oğlunun (Amr bin Cihaş) bana ne yapmak istediğini görmedin mi?" Umeyr, İbn Cihaş'ı öldürmeye karar verdi ve bazılarına göre bu kararını uyguladı.

Onlardan Müslümanlara bol miktarda ganimet kaldı: 50 zırh, 340 kılıç ve çok miktarda tahıl... Peygamber, ganimetlerin tamamını Muhacirlere dağıttı. Ensardan sadece Ebudücâne ve Sehl b. Huneyf, yoksul olduklarını söyledikleri için ganimetten pay aldılar. Bu savaş sırasında içkinin haram kılınışı ile ilgili hüküm indirildi.

Zâturrikâ Gazvesi

Peygamber, Nadiroğulları gazvesinden sonra Rebiulahir ayını ve Cemaziyelevvelin bir bölümünü Medine'de geçirdi. Daha sonra Gatafan kabilesinden olan Muharipoğullarını ve Salebeoğullarını aramaya çıktı. Ebuzer Giffarî'yi (ya da Osman bin Affan'ı) Medine'de bırakıp Gatafan bölgesinde bir yer olan Nahle'de düşmanla karşılaştı. Bu gazveye Zâturrikâ denir. (Bir dağın adıdır ya da taşlık ve sıcak bir yerdir. Ebumusa Eşarî'nin dediğine göre mücahitlerin ayakları yarılıp ayak parmaklarının tırnakları düşmüştü.) Herhangi bir çatışma ve savaş olmadı.

Burada, Müslümanlar gafil avlanmaktan korktukları için Peygamber, ilk defa olarak korku namazı kıldırdı. Bu gazveye Muharip, Salebeoğulları, Enmaroğulları, Salâtihavf, Acaip (acayip olaylar vuku bulduğu için) adları da verilmiştir.[171]

170 Parantez içi açıklamaların çokluğu nedeniyle bu iki cümleyi ana metinde parantez içi kaynak bilgilerinden arındırarak verdik. İsteyen okur iki cümlenin orijinal şeklini buradan okuyacaktır: "Kalenin muhasarası 15 (Taberî, s. 225) ya da 20 gün (İbni Hişam'a göre 6 gece; c. 2, s. 193) sürdü. Bu olay Safer ayında (Taberî) ya da Rebiulevvel'de (İbni Hişam, s.191) gerçekleşti." (Çev.)

171 Zerkanî der ki: İbni Sâd ve İbni Hibban'a göre bu gazve beşinci yılın Muharreminde meydana gelmiştir. Ebumeşar, Kureyzaoğulları gazvesinden sonra olduğu görüşündedir.

İkinci Bedir Gazvesi[172]

Ebusüfyan, Uhud'da iken Peygamber ile gelecek sene Bedir'de hazır olacaklarına dair sözleşmişti. Şimdi (Şaban ya da başka bir rivayete göre Zilkâdede) Peygamber, buluşma yerine gitmek üzere ünlü münafık Abdullah bin Übey'in oğlu Abdullah'ı Medine'ye yönetici olarak bırakıp yola çıktı. Bedir'de sekiz gece Ebusüfyan'ı bekliyor. Ebusüfyan Mekke ordusuyla birlikte Mecenne (Zahrân bölgesinde) ya da Usfân'a vardığında pişman olur ve orduya hitaben şöyle der: "Ey Kureyş! Çıkarımız, çok bereketli olan, ağaç dikip ürün alacağımız ve bolca süt temin edebileceğimiz bir yılda Müslümanlara karşı harekete geçmemizdedir. Bu yıl ise kupkuru bir yıldır. Ben geri dönüyorum, siz de dönün." Ordu geri döndü. Mekke halkı ise onları Ceyşussevik (buğday ya da arpa unu ordusu) diye adlandırıp şöyle diyordu: "Siz sadece unları yemek için mi yola çıktınız?" (Kavrulmuş un, ordunun yemeği idi. Mekke'den un çuvallarını doldurup boş olarak geri getirdiler. İşte bu kadar.)[173]

Peygamber bu yılın Şevval ayında Ebuümeyye'nin kızı Ümmü Seleme ile evlendi. Zeyt bin Sabit'e: "Yahudilerden yazmayı öğren. Çünkü ben onların söylediklerimi tahrif etmeyeceklerinden emin değilim." diye emir verdi. Bundan önce Peygamber'in özel kalemi bir Yahudiydi. O, Peygamber'in mektuplarını Süryanice ve İbranice dilleriyle yazıyordu. Medine'nin Yahudilerden temizlendiği ve onların düşmanlıklarının zirveye çıktığı şu zamanda Peygamber'in özel katibinin Yahudi olması doğru değildir. İşte bunun için Peygamber, Zeyt'i katip olarak seçti. Zeyt sonraları Osman döneminde Kur'an'ı yazar ve "Osman Kur'anı"nın düzenlenmesine nezaret eder.

Aynı yıl Ali bin Ebutalip'in annesi Fatma vefat ediyor. Hüseyin bin Ali doğuyor. Peygamber, Sâdoğulları taifesine karşı düzenlenen savaştan dönerken Uhud'da aldığı yara sebebiyle ölen Ebuseleme'nin dul kalan karısıyla evleniyor.

[172] Bedir, sekiz gün açık kalan yıllık bir pazar yeridir.

[173] Vakıdî bu gazveyi başka türlü nakleder. (Taberî, c. 2, s. 130)

Beşinci Yıl

Dûmetulcendel Gazvesi

Ebusüfyan'ın Uhud'da verdiği "Bedir randevusu"na gelmemesi, Peygamber'in ise gelip sekiz gün boyunca düşmanı beklemesi, Müslümanların Uhud yenilgisinden sonra kaybolan itibarını yeniledi. Medine'nin siyasî ve ekonomik durumu bir yıl içinde düzeldi. Çünkü Kureyş'in Bedir'de Peygamber'le karşılaşmaktan korkması, Nadiroğullarının sürgün edilişi, münafıkları sindirdi ve İslam'ın otoritesini kabule zorladı. Ayrıca Yahudi mülklerinin Muhacirler arasında bölüştürülmesi, onları, Mekke'den hicret edince içine düştükleri ekonomik sıkıntıdan kurtardı. Daha önce Ensar'a yük olan Muhacirler de ekonomik bağımsızlıklarını elde edip öteki kardeşleri gibi malî refah ve ekonomik huzura kavuştular.

Şimdi İslam'ın siyasî nüfuzunu Medine havzasının en ücra köşelerine kadar yaymak için Fars körfezi ile Kızıldeniz yolu üzerinde, Hicaz ile Şam arasında bulunan Dûmetulcendel'e gitmek gerekiyor (Rebiulevvel'de). Burada kabilelerden asker toplayıp ordu hazırlamak için şüpheli faaliyetler yapılıyordu. Bu bölge, hem Doğu Roma İmparatorluğunun otoritesi altında bulunan Şam'a yakın olması, hem de Fars körfezi ile Kızıldeniz ana ticaret yolu üzerinde bulunması nedeniyle stratejik bir konuma sahipti. Peygamber, sahabeden birisini kendi yerine Medine'de bırakarak, büyük bir orduyla, korkunç, yakıcı ve susuz çölden geçen uzun bir yolu katetti.

Geceleri hareket ediyor, gündüzleri pusuya yatıyorlardı. Nihayet geceli gündüzlü 15 gün[174] yol aldıktan sonra Dûmetulcendel'e vardılar. Düşman kaçmıştı. Müslümanlar ganimetlerle (hayvan sürüsü) Medine'ye döndüler. Müslümanların ilk defa uzun yollar katederek korkunç çölleri aşma gücüne sahip olduklarını görüldü. İslam'ın etkinliği Doğu Roma İmparatorluğu sınırlarına dek uzandı ve Muhammed'in dini Hıristiyan toplumun gündemine girdi.

[174] Mucem, Şerh-i Mevahib ve Erravzul Enf'in naklettiğine göre Medine ile Dûmetulcendel arasındaki mesafe.

Peygamber bu yıl evlatlığı Zeyt bin Harise'nin boşanmış eşi Zeynep ile evlendi. Bu sırada kadın hakları ve hukukunu tayin eden birçok ayet indirildi ve örtünme emri kondu.[175]

Hendek Savaşı (Ahzab)

Nadiroğulları Yahudilerinin sürgün edilişinden sonra, Yahudi liderleri ve Vailoğulları Huyey bin Ahtap, Kinâne bin Ebulhakik ve kardeşi Selam, Huze bin Kays Vailî ve Ebuammar Vailî, Nadiroğullarından ve Vailoğullarından bir grup ile birlikte Mekke'ye gittiler ve Kureyş'le işbirliği yaptılar. Muhammed'e karşı onlara yardım edeceklerine dair ümit verdiler. Kureyş başkanları onlara şöyle dediler: "Ey Yahudi topluluğu! Siz ilk kitap ehlisiniz. Bizim ile Muhammed arasındaki ihtilafın ne olduğunu biliyorsunuz. Acaba bizim dinimiz mi, yoksa onun dini mi iyidir?" Yahudiler, tarihte Muhammed'den önce tevhidin bayraktarlığını yaptıklarını ve putperestliği yıktıklarını iddia ettikleri halde "Hayır, sizin dininiz onların dininden daha iyi ve üstündür; sizler hakka onlardan daha çok yakınsınız." dediler. Kur'an, İslam'a karşı putperesetler ile muvahhid olduklarını ileri süren Yahudilerin koalisyon ve işbirliğini şöyle haber vermektedir:

"Kendilerine kitaptan bir pay verilmiş olduğu halde cibte ve tağuta inananları ve inkar edenler hakkında, bunlar inananlardan daha doğru yoldadırlar, diyenleri görmüyor musun? İşte Allah'ın lanetledikleri insanlar bunlardır. Allah kimi lanetlerse artık onun için hiçbir yardımcı bulamazsın. Yoksa onların hükümranlıkta bir payı mı var? Böyle bir şey olsaydı, o takdirde insanlara kırıntı bile vermezlerdi. Yoksa onlar insanları, Allah'ın kendilerine lütfundan vermesinden dolayı mı kıskanıyorlar? Gerçekten de biz, İbrahim soyuna kitap ve hikmet vermiş ve onlara çok büyük bir hükümranlık bağışlamıştık. Bununla birlikte onlardan bir kısmı ona inanmış, bir kısmı ise onu terketmiştir. Yakıcı ateş olarak cehennem yeter." (4/Nisa Suresi 51-55)

175 Ayşe'den nakledildiğine göre, Hendek savaşı esnasında örtünme emri henüz gelmemişti.

Kureyş savaş hazırlığı yaptı. Yahudilerin işbirliği, onları zafer için ümitlendirmişti. Çünkü Arabistan Yahudileri zengin kimselerdi. Kureyşliler onları zeka ve aldatmada, sinsice komplolar düzenlemede kendilerinden daha üstün görüyorlardı. Hepsinden daha önemlisi, Kureyzaoğulları kabilesi henüz Medine'deydi. Yahudi temsilciler Kureyş'e; Medine'ye saldırmaları halinde, kendilerinin, Kaynukaoğulları ve Nadiroğullarının sürgün edilmesinden ve bazı Yahudilerin öldürülmesinden sonra kalplerinde Müslümanlara kin beslemeleri sebebiyle Medine'yi içten patlatacakları, Muhammed'i arkadan hançerleyecekleri ve Nadiroğullarının da Medine ile Hayber arasında onları bekleyeceği teminatını verdiler.

Yahudi liderler, Kureyş ordusunun hazırlanmasından sonra Gatafanoğullarına doğru gittiler. Gatafan kabilesi Muhammed'e düşmanlıkta ün yapmıştı ve şimdiye kadar da Müslümanlara çok ağır darbeler indirmişti. Biri Maûne'de 40 tebliğci Müslümanı öldüren onlardı. Peygamber de onlara karşı birkaç defa saldırıya geçmişti. Yahudiler, Gatafanlılara "Kureyş saldırıya hazırlandı, şimdiye kadar görünürde tarafsız kalan ya da Muhammed ile antlaşma yapmış olan Yahudi taifeleri de bu savaşta onlara destek olacaklarına dair kesin söz verdiler." dediler. Gatafanoğulları da savaş hazırlığı yaptı. Kureyşliler ve Gatafanlılar, antlaşmalı oldukları kabileleri de savaşa davet ettiler.

Fezareoğulları çok sayıda asker ile 1.000 deve; Murre taifesi 400 asker; Eşca da 400 asker; Suleymoğulları 700 asker gönderdiler. Kays, Sâdoğulları ve Esedoğulları taifeleri de topyekün onlara katıldılar. Ebusüfyan ise 4000 asker, 300 at ve 1500 deve ile Mekke'den hareket etti.

10.000 kişilik ordu Medine'ye doğru ilerlemeye başladı. Ordunun komutanı Ebusüfyan idi. Kureyş'in bayrağı, Kâbe perdedarı Osman bin Talha'ya verildi. Babası da Uhud bayraktarı idi. Onu Ali bin Ebutalip öldürmüştü.

Peygamber olaydan haberdar edildi. Şehir üzerine eşsiz bir dehşet ve kabus çökmüştü. 3000 kişilik orduya yenilen Müslümanlar, şimdi on bin kişilik bedevî ve cesur Arap savaşçısından olu-

şan ve Yahudilerin de malî ve fikrî desteğine sahip olan bir orduyla karşı karşıyaydı.

Peygamber süratli bir şekilde hazırlıklara başladı. Tek çıkar yol, şehir içinde siper almaktı. Selman, hendek kazmayı önerdi ve hemen çalışmaya başlandı. Yıl kurak bir yıldı ve Müslümanlar açlardı. İlk defa olarak, Yahudilerin çabası sonucu bütün düşman kabileler birlikte hareket etmekteydi.

Peygamber'in sorumluluğu çok ağırdı. Peygamber'in bu zayıf şehri, içteki münafıklarla birlikte, Müslümanların dört katı olan tam teçhizatlı bir orduya karşı savaş için donatması, hem de böyle geniş ve eşsiz toplu saldırı karşısında morallerini kaybedip dehşete kapılan Müslümanların morallerini düzeltmesi, üzerlerinde otorite kurması, görünürdeki olumsuz şartlara rağmen onları zafer kazanacaklarına inandırması gerekiyor.

En ufak bir zafer belirtisi olmadığı halde, bu savaşla ilgili ayetler ve Peygamber'in sözleri, önceki savaşlardan daha kesin ve güvenli bir zafere işaret ediyor ve Müslümanları, görünürdeki bu olumsuz şartların ardında kendilerine yardım edecek olan gizli bir gücün varlığına inandırıyordu.

Kureyzaoğulları Yahudilerinden kazma, kürek ve sepet aldılar ve gece gündüz hendek kazdılar. Münafıklar da çalışmalara katılıyorlardı, fakat çeşitli bahaneler ileri sürüyorlar, Peygamber'den izin almadan "işimiz var" diyerek ayrılıyor fakat geri dönüyorlardı.[176]

Peygamber, hem çalışmaları denetleyip ashaba moral veriyor hem de bizzat kendisi kazmayla hendek kazıyor ve toprakları dışarı atıyordu. Medine çok çetin günler yaşıyordu. Havanın soğukluğu, kıtlık ve açlık çilesine yeni çileler ekleniyordu. Fakat Peygamber'in ateşli ve güven dolu sözleri, onları ısındırıyordu. Onlar, 60 yaşına yaklaşan peygamberlerinin de açlığı hissetmemek için karnına taş bağladığını ve sıradan işçi gibi kazmayla

[176] *"İnananlar ancak Allah'a ve elçisine inanan ve onunla birlikte toplumu ilgilendiren bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe onu terk etmeyen kimselerdir..."* (24/Nur Suresi 62) ayeti bu konuyla ilgilidir.

çalıştığını, herkesi teşvik edip sevgide bulunduğunu, bazen ihtiyar ve güçsüzlerin yardımına koştuğunu görünce, ruhları iman, ümit ve ihlas ile dolup taşıyordu. Peygamber'in çalışması, Selman'ın dikkatini çekti. Bu saygın, şerefli ve bilgin İranlı, bereket ve nimet dolu medenî sosyete hayatını ve vatanını, Muhammed'in dini uğruna terk etmişti. O, Evs ve Hazreç kabilelerinin arasında Medine'ye hakim olan gerçek sosyal adaletçi; yoksul ve zengin, Arap ve Acem, hür ve köle, kadın ve erkek, hatta peygamber olanla peygamber olmayan arasındaki fark ve ayrıcalık gözetmeyen bir düzende herkes gibi çalışmalıydı.

O, saçı sakalı ağarmış bir ihtiyar olduğu halde, kazma kürekle yeri kazıyor, toprağı eteğine doldurup hendekten dışarı atıyordu. Selman, bembeyaz kaşlarının altındaki gözleriyle, yeni hayatını gözlüyordu. Yeni dostlarına, yeni rehber, kılavuz ve padişahına bakıyordu. Görkemli padişahların, ihtişam ve büyüklük dolu hüsrevlerin ülkesinden gelen bu İranlının, hem padişah hem peygamber olup da açlığını dindirmek için karnına taş bağlayan, soğuktan çehresi morarmış, toz ve toprak kaplı vücuduyla hendeğin içinde kazma kürek sallayan, toprak taşıyan Muhammed'i görmesi kendisi için çok ilginç ve hayret vericiydi!

Peygamber de genç ve çevik bir işçi gibi kazma sallayan bu kutsal, temiz ve soylu adamı[177] seyrediyordu. Çok sert bir kaya damarına rastlamıştı. Saatlerce uğraştığı halde taş kazmanın darbelerine inatla direniyordu. Muhammed kazmayı kaptığı gibi "Muhammedî Selman"ın yardımına koşuyor. Sahabiler topluca o yana dönüyorlar.

"Peygamber kazmamı alıp bir darbe indirdiğinde bir kıvılcım, bir darbe daha indirdiğinde yeni bir kıvılcım, üçüncü bir darbe indirdiğinde başka bir kıvılcım sıçradı.

– Anam babam sana feda olsun. Sen kazma indirdiğinde kazmanın altından sıçrayan parlak şey neydi?

– Sen onu gördün mü Selman?

177 *"Selman-ı Pak"*, Lui Massignon, tarafımdan tercüme edildi. Abdurrahman Bedevî önsöz yazdı.

– Evet!"

– Allah, birincisi ile bana Yemen kapılarını; ikincisiyle Şam ve Mağrip'i; üçüncüsüyle Maşrık'ı açtı, dedi."[178]

Sahabiler, Medine göğünü ölüm bulutlarının kapladığı o kara ve dehşetli anlarda söylenen bu sözlerden dolayı hayrete kapıldılar ve "gayb" melekûtunu Medine göğünden daha açık ve yakın gördüler; "küçücük bir grup"[179]un yardımına inen meleklerin ayak seslerini, Kureyşli atlıların nal seslerinden ve kendi kazmalarının çıkardığı darbe seslerinden daha açık ve net bir şekilde duydular. Ama münafıklar onları alaya alıp şöyle dediler: "O, sizi batılla müjdelemektedir. Yesrip'teyken Hîre saraylarını, Kisrâ kentlerini görüp onları fethettiği iddiasına şaşmıyor musunuz? Halbuki siz şimdi hendek kazıyorsunuz. Tuvalete gitmekten bile acizsiniz!"

"Münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar; Allah ve Peygamberi bize sadece boş vaatte bulunmuş, diyorlardı." (33/Ahzab Suresi 12)

Medine'nin güneybatı tarafında olan ve şehri Sel dağına bağlayan hendek altı günde tamamlanıp suyla dolduruldu. Diğer üç yönden de şehrin kenarındaki evlerin duvarlarını sağlam bir şekilde sur gibi yüselterek bu surların dışındaki evleri boşalttılar,

[178] İbni Hişam (c. 2, s. 219); Taberî küçük bir farklılıkla konuya yer vermiştir. Amr bin Avf diyor ki: "Ben, Selman, Huzeyfe bin Yeman, Lokman bin Muğran ve Ensardan altı kişi, beyaz bir taşla karşılaştık. Kazmalar kırılıyordu. Peygamber'e gittik, o da gelip üç kazma darbesi vurdu. Her bir kazma darbesi sonucu bir kıvılcım sıçrıyordu. Sanki Medine'nin karanlık gecesinin karnında bir lamba ışık saçıyordu. Ashap fetih tekbiri getirdi. Peygamber dedi ki: "İlk kıvılcım bana itlerin sivri dişleri gibi olan Hire sarayı ve Hüsrev'in şehirlerini aydınlattı. Cebrail, bana ümmetimin onlara üstün olacağını haber verdi. İkinci kıvılcım bana itlerin sivri dişleri gibi görünen Roma beldesinin kırmızı sarayını aydınlattı. Cebrail, ümmetimin onlara galip olacağını haber verdi. Üçüncü kıvılcım bana Sana saraylarını aydınlattı. Cebrail ümmetimin onlara karşı zafer elde edeceğini haber verdi. Şu halde onların muzaffer olacaklarını müjde verin (üç defa tekrarladı)." (Taberî s. 235,236.).

[179] *"Nice sayıca az topluluk, Allah'ın izniyle, sayıca çok olan topluluğu yenmiştir. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."* (2/Bakara Suresi 249)

kadınları ve çocukları çok sağlam sığınaklara yerleştirdiler. Bir grup şehir bekçiliğiyle görevlendirildi. Bir başka gruba da hendeğin hassas ve sızmaya elverişli bölümlerini koruma görevi verildi. Müslümanlar, hendeğin kenarında, sırtları Sel dağına dönük olarak cephe aldılar. Peygamber için kırmızı köseleden bir karargâh kurdular. Bir grup da onu koruma görevi üstlendi. İbni Ümmümektum şehre yönetici olarak atandı. Müslümanların ordusu, mümin ve münafığıyla, toplam 3.000 kişiydi.

Medine'yi gözüne kestiren ve sadece ganimet toplamayı ve Müslümanları nasıl topluca öldüreceğini düşünen 10.000 kişilik Kureyş ordusu, Peygamber'i boşuna bekledikleri Uhud'dan Medine'ye doğru akın etti. Medine'nin çevresindeki tarla ve çiftliklere vardıklarında çok şaşırtıcı bir olayla karşılaştılar: Muhammed, düşmanın muhasarayı uzatmak için faydalanmaması ve Medinelilerin de direniş süresince yeterli gıdayı sağlaması için, mahsulü vaktinden önce toplatıp şehre getirtmişti.

Ordu şehrin kenarına varınca şaşkınlıktan dona kaldı. Hendek?! Gördükleri olağanüstü durum sebebiyle kendilerini kaybettiler. "Korkularından hendeğin arkasına saklanmışlar." diyerek Müslümanlara öfkelenip sövdüler.

Şehir içine sızma yolu yoktu. Senaryonun yönetmeni Nadiroğullarından Huyey bin Ahtap, verdiği birçok vaat ve yaptığı çalışmalar sonucu dağınık kabileleri bir araya getirmiş, Medine'yi onlara kolayca yutulabilen bir lokma olarak sunmuştu. Fakat gördüğü şeylerden dolayı dehşete kapıldı. "Ahzap ordusu"nun hendekle karşılaşınca kendine güvenini kaybedeceğinden, şehre girmenin imkansızlığını görerek geri döneceğinden ve bütün plan ve çalışmalarının boşa gideceğinden korkuyordu. Şehre giriş için sadece bir yol kalmıştı: Kureyza Mahallesi. Ama onlar, Müslümanların Yahudileri öldürdükleri, en çetin ve kritik anlarda, hatta Nadiroğulları ve Kaynukaoğulları Yahudilerinin evlerinden zorla çıkartılıp sürgün edildikleri durumlarda bile Muhammed ile yaptıkları antlaşmaya sadık kalmış, sözlerini bozmamışlardı. Müslümanlara devamlı samimiyet ve bağlılık göstermiş, hatta hendeğin kazılmasında bile yardımcı olmuşlardı.

"Her halükârda, yine de ümit ışığı orada saklıdır. Yahudi oldukları için onlarla dindaşlık ve soydaşlık diliyle de konuşmak mümkündür." diye düşündü.

Huyey bin Ahtap, Kureyzaoğulları başkanı ve antlaşma yetkilisi Kâb bin Eset'e gidip kapısını çaldı. Kâb ona kapıyı açmayınca Huyey kükredi: "Yazıklar olsun sana ey Kâb, kapıyı aç!" Kâb dedi ki: "Sen uğursuz bir adamsın. Ben Muhammed ile antlaşmalıyım ve yaptığım antlaşmayı çiğnemem. Ben onda doğruluk ve vefadan başka bir şey görmedim." Huyey: "Yazık sana, seninle konuşacaklarım var, aç kapıyı." dedi. O da "Açmam" dedi. Huyey, "Allah'a ant olsun, çeşişini (unu pişirerek yapılan bir çeşit kuru yemek) yememden korktuğun için kapını açmıyorsun!" dedi.

Adam gayrete gelip kapıyı açıverince, "Yazık sana ey Kâb! Ben, zamanın izzetini, dalgalı büyük denizi, Kureyş'i önderleriyle birlikte sana getirmişim. Gatafan'ı büyükleri ve ileri gelenleriyle birlikte sana getirmişim. Gelenlerin hepsi, Muhammed ve yandaşlarının kökünü kazımadan geri dönmeyeceklerine dair bana söz vermişlerdir."

"Yazıklar olsun sana Huyey! Sen bana zamanın zilletini, gürültü yapıp şimşek çakan yağmursuz bulutları getirmişsin. Vay sana Huyey! Bırak beni, ben bu işin adamı değilim. Ben Muhammed'de doğruluk, dürüstlük ve vefadan başka bir şey görmedim."

Huyey ısrarında devam etti. Ahzap ordusunun kesin zaferine ve Yahudilerin acınacak kaderine değinip onu yumuşattı ve "Eğer ki Kureyş ile Gatafan döner ve Muhammed'i ortadan kaldıramazlarsa, ben de senin evine gelirim ve kaderini paylaşırım." diyerek söz verdi.

Kureyzaoğullarının Müslümanlarla antlaşmasını bozarak düşman safına geçmesi, Müslümanları ümitsizliğe düşürüyor, tek engelleri hendek olan düşman ordusunda ise Medine'ye girme ve orayı bir çırpıda yutma güvenini doğuruyordu. Çünkü eğer Kureyzaoğulları hainlik ederse hendek, gözetleme siperleri, burçlar ve yüksek duvarların ardındaki sığınaklar fonksiyonunu tamamen kaybederdi.

Peygamber, cahiliye devrinde Kureyzaoğullarıyla antlaşma yapan Evs kabilesinin büyüğü Sâd bin Muaz ile Hazreç kabilesinin büyüğü Sâd bin Ubade'yi birkaç kişiyle birlikte onlara göndererek şöyle dedi: "Gidin bakın bakalım, duyulan haber doğru mu, değil mi? Doğruysa konuyu, halkın duyup ümitsizliğe kapılmaması için bana şifreli olarak bildirin; yok eğer verdikleri sözü tutuyorlarsa halka açıkça söyleyin."

Temsilciler gittiler ve durumun sanılandan daha kötü olduğunu gördüler. Kâb onlara "Resûlullah da kim? Bizimle Muhammed arasında ne bir antlaşma ne de bir sözleşme söz konusudur." dedi. Sert tabiatlı olan Sâd bin Muaz onlara sövdü; onlar da Müslümanlara sövdüler. Sâd bin Ubade ise "Bırak sövmeyi. Bizimle onlar arasındaki sorun, sövmekten daha büyük ve daha önemlidir" dedi.

Peygamber'e geldiler ve şifreli olarak "Adal ve Kâre" dediler. (Reci olayında Peygamber'in altı tebliğcisinden dördünü öldüren, ikisini de Mekke'de satarak işkence ve idamlarına neden olan iki taifenin ismi)

Peygamber durumu anladı ve "Allahu ekber, ey Müslümanlar size müjdeler olsun!" dedi.

Ahzap grupları güçlendiler ve ümitlendiler ama Medine çok büyük bir sarsıntı yaşadı. Müslümanlar, Medine'nin birkaç saata kadar kan gölü içinde olacağını görüyorlar ve her türlü direniş ümitlerini yitiriyorlardı. Münafıklar, zehirli dilleri ve alaycı sırıtmalarıyla Müslümanların yarasına tuz basıyorlar. Muattıt bin Kuşeyr alaylı bir şekilde şöyle konuştu: "Heh he... Muhammed bize kayser ve kisra hazinelerini müjdeliyordu. Şimdiyse hiçbir adamımızın çişini yapmaya çıkacak kadar bile can güvenliği yok!"

Müslümanlardan bir grup şehadete hazırlanıyor, bir grup da kaçarak kendi hayatını kurtarmayı düşünüyordu. İradesi zayıf olanlar, ashabın vefakârlığına, samimiyet ve cesaretine daha fazla ihtiyaç duyulduğu bu çetin ve korkunç anlarda, herkesten daha çok Peygamber'i üzüyor, ona gelip çeşitli bahanelerle git-

mek için izin istiyorlardı. Evs bin Kayzî gelip şöyle dedi: "Ya Resûlallah, evlerimiz düşmana karşı açık ve savunmasızdır. İzin ver de dışarı çıkıp şehir dışında bulunan evlerimize dönelim."

Ahzap ordusunda her gün bir kabile başkanının komutanlık yapması kararlaştırılmıştı. Onlar, Medine'ye üç ayrı koldan saldırmak ve Müslümanların üç cepheye ayrılarak merkezî komutanın dağılmasını sağlamak için kendi ordularını üç gruba ayırdılar.

"Hani onlar, sizin yukarınızdan ve aşağınızdan gelmişlerdi; gözler kaymış, yürekler ağızlara gelmişti. Hani siz de Allah ile ilgili olmadık düşünceleri aklınızdan geçiriyordunuz. İşte o zamanlar inananlar, çok şiddetli bir sarsıntıya uğratılmak suretiyle sınanmışlardı. Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar birbirlerine, meğer Allah ve elçisi bize boş vaatte bulunmuşlar, diyorlardı. Yine içlerinden bir kısmı diğerlerine "Ey Yesrip halkı, burada düşmana karşı koyamayız; o halde dönelim." derlerken, bir kısmı da evleri korumasız olmadığı halde, evlerimiz korumasız, diyerek Peygamber'den izin istiyorlardı. Aslında onlar oradan kaçmaktan başka bir şey istemiyorlardı." (33/Ahzab Suresi 10-13)

Peygamber'in saf imanlı dostları, samimi bir şekilde ölüme hazırlanıyorlardı. Böyle bir orduyu Medine'nin kapısına dayayan Nadiroğullarının ve böyle kritik bir anda İslam'ı ve Müslümanları toptan feci bir ölüme sürükleyecek alçak darbeyi vuran Kureyzaoğullarının ihaneti, Müslümanların gönlünde korkunç bir intikam ateşini tutuşturuyordu. Nadiroğullarının sapasağlam gitmesine izin verip onların böyle bir komplo düzenlemelerine ortam hazırladıklarından dolayı üzülüyor ve şöyle düşünüyorlardı: "Keşke Peygamber, bu hıyanet ve fitne kalıntılarını Medine'de yok etseydi, Kureyzaoğullarının da onların peşi sıra öldürülmesine karar verseydi." Ama ne yazık ki öyle olmamıştı.

Şimdi önlerinde iki yol var: Ya sonunda evlerin yağmalanacağı ve ailelerin esir düşeceği şerefli bir ölüm ya da 18 yıllık işkence, evsiz barksızlık, sabır, çalışma ve cihadın meyvelerini havaya uçuran ve Bedir fatihlerini, ilahî mesajı elinde bulunduran ve kendi izzet ve itibarlarını yarımadanın her tarafına yerleştiren

insanları unutup alçaklığı kabullenmek, Ebusüfyan, Ebucehil'in oğlu İkrime, vahşi Gatafanlılar ve alçak ve hain Yahudilerin elinden "emannâme" almak.

Şimdi onların bir adım ötesinde diş bileyen talihsiz kader ve sonuçları Medine'de görünmeye başlamıştır. Müslümanların can dostu, emir kulu olan, hatta surun inşasında ve hendeğin kazılmasında kendilerine yardım eden Kureyzaoğulları Yahudileri, Müslümanları alaya almaya başlamışlardır. Korkak Yahudiler cesaretlenmişler, sokaklarda ve Müslümanların evleri etrafında dolaşıp tehdit savurmaktadırlar.

Kahraman kardeşi Hamza'nın feci ölümüne Peygamber'i bile şaşırtacak derecede metanetle tahammül eden Abdulmuttalip'in cesur kızı Safiye, Müslümanların büyük şairi Hassan bin Sabit'in sığınağında bulunuyordu. Bir Yahudinin şüpheli bir şekilde sığınak etrafında dolaştığını görünce, "Hassan, bu Yahudi bizim hakkımızda bilgi edinip diğer Yahudilere haber verebilir ve tehlike yaratabilir. Muhammed ve dostları başka işlerle meşgul oldukları için bize yardım edemezler; git onu öldür." dedi.

Hassan ise ona, "Ey Abdulmuttalip'in kızı, Allah seni bağışlasın, benim bunu yapacak gücümün olmadığını biliyorsun." deyince, Safiye bir mızrak alıp aşağı indi ve Yahudiyi bir vuruşta öldürüp geri döndü. Hassan'a hitaben dedi ki: "O erkek olduğu için, git ve kendin için onun elbiselerini al." Hassan, "Onun elbiselerine ihtiyacım yok." dedi.[180]

Müslümanlar 10.000 kılıçla aralarında dört metre eninde bir hendekten başka bir şey olmadığını ve üzerine Kureyzaoğullarının ihanet köprüsü kurduğunu gördüklerinde, gayet sakin ve emin bir halde zafer yollarını arayan tek kişi Peygamber idi. Sanki ashabın perişanlığından, Yahudinin hıyanetinden, düşmanın eşsiz kalabalığından haberi yoktur ve savaş alanında kendinden daha güçsüz bir düşmanla karşı karşıya bulunan ve kazanacağından en ufak bir şüphesi bile olmayan bir kumandandır.

180 Taberî, c. 2, s. 241,242

Aynı zamanda, yüz yüze savaşılması halinde Medine'nin savunulamayacağını, ahzabın/düşman ordusunun kesin zafer kazanacağını ve tek çarenin siyaset ve aldatma olduğunu biliyordu. O, düşmanın çeşitli kanatlarını inceliyor ve onların düşmanlık özelliğinin aynı olmadığını görüyordu. Kureyş'i buraya sürükleyen etken, Muhammed'e ve İslam'a olan kin, Bedir'in intikamını alma arzusu ve ticaret yollarına Müslümanlar tarafından yöneltilen tehlikeyi bertaraf etme düşüncesidir. Kureyş'ten daha vahşi, korkusuz ve acımasız olan Gatafan'ın Kureyş'le iş birliği yapmasının ve Yahudilerin tarafını tutmasının tek sebebi ise ganimet elde etmek ve Huyey bin Ahtap'ın, Hayber'in bir yıllık hurmasını kendilerine devretme sözüydü. O, yapısı değişik düşman safları arasında ihtilaf çıkarmanın mümkün olduğunu tespit etti ve şöyle bir hesap yaptı: "Eğer Gatafanoğullarına Hayber'in ürününden daha fazla mal verirsek, savaşsız geri dönmeyi tercih edebilirler."

Peygamber bu hesap ile hareket etti ve Haris bin Avf ve Uyeyne bin Hısn'a "Medine'nin ürünlerinin üçte birini alın ve geri dönün." diye mesaj yolladı. Bu teklif, Gatafan'ı savaş konusunda tereddüde sevketti. Neticeye ulaşmak çok yakındı. Bu şartı kabule hazır olduklarını Peygamber'e ilettiler. Peygamber bu kararı uygulamak için mecburen, Medine tarlalarının çoğuna sahip olan Evs ve Hazreç ile istişare etti.

Sâd bin Muaz ile Sâd bin Ubade dediler ki: "Ya Resûlallah, bizim iyiliğimizi düşünerek verdiğin bu karar, Allah'ın bağlayıcı emri mi, yoksa senin görüşün mü? Kendi görüş ve isteğinse görüş belirtip karar veririz." Peygamber, "Hayır sizin çıkarınızı gözetmek için yapmak istediğim bir iştir. Allah'a ant olsun, Arapların sizi tek bir yayla nişan aldığını, size karşı çok boyutlu bir saldırı düzenlediğini gördüğüm ve onları parçalayarak size olan üstünlüklerini kırabileceğimi umduğum için bu işi yapıyorum" dedi.

Sâd bin Muaz şöyle cevap verdi: "Ya Resûlallah, bizlerle onlar hepimiz Allah'a şirk koşup putlara birlikte tapıyorduk. Allah'a ibadet etmiyorduk, O'nu tanımıyorduk. Onlar misafirlikte ik-

ram ettiğimiz veya satın aldıkları dışında bir hurma yemeyi isteyemezlerdi. Şimdi Allah'ın bizi İslam ile şereflendirdiği, bizi hidayete erdirdiği, bizi seninle onurlandırdığı bir dönemde mi mallarımızı onlara teslim edelim? Allah'a ant olsun, bu işe ihtiyacımız yoktur. Yine Allah'a ant olsun ki Allah aramızda hükmünü verinceye kadar onlara kılıçtan başka verecek bir şeyimiz yoktur." Peygamber barış antlaşması metnini Sâd'a verdi. Sâd da onu aldı ve yazıyı sildi.

Savaş başladı. Hendeğin iki tarafından da ok atışı başlamıştı. Aniden Ebucehil'in oğlu İkrime, Amr bin Abdived, Nevfel bin Abdullah, Hubeyre bin Ebuvehb ve şair Dırar bin Hattap, ordu içinden fırladılar, Kinaneoğulları çadırlarından geçerek haykırdılar: "Ey Kinaneoğulları, savaş için hazırlanın; şimdi at koşucusunun kim olduğunu bileceksiniz." diyerek hendeğe doğru hızla at koşturdular, birkaç kişiyle birlikte hendeğin dar noktasından suya dalarak karşı tarafa geçtiler ve hendek ile Sel dağı arasında bir noktaya çıkarma yaptılar.

Ali bin Ebutalip birden ileri atıldı ve beraberindeki birkaç kişiyle birlikte onların önüne geçti. İki ordu ilk güç denemesini seyrediyordu.

Bedir'e katılan ve orada aldığı yarayı saklayan Amr bin Abdived, Arabın ünlü kahramanı, şimdi üstünlüğünü gösteren bir simge gibi yarasını teşhir ediyordu.

Amr teke tek savaşacak birini istedi. Ali gönüllü oldu ve dedi ki: "Ey Amr! Eğer Kureyşli biri sana iki dostça öneri iletirse, birini kabul edeceğine dair Allah'a yemin etmiştin." Amr: "Evet." Ali şöyle dedi: "O halde ben seni Allah'a, Resûlüne, İslam'a iman etmeye çağırıyorum." Amr, "Benim dine ihtiyacım yoktur." diye karşılık verince Ali, "Şu halde seni atsız savaşmaya çağırıyorum" dedi. Amr, "Niçin, ey kardeşimin oğlu? Allah'a ant olsun ki seni öldürmek istemiyorum" dedi. Ali, "Ama ben Allah'a yemin ederim ki seni öldürmek istiyorum." deyince, Amr, duyduğu bu söze çok kızdı, attan inip, atın bacaklarını bir kılıç darbesiyle kopardı ve ardından suratını sinirden tokatlayarak Ali'ye saldırdı.

İki savaşçı birbirine girdi. Elleri Amr'ın kafasına ve boynuna yetişmeyen Ali, o kılıcını çekmiş, kendisine indirmeye çalışırken Amr'ın bacağına öyle güçlü bir darbe indirdi ki bacak koptu ve Amr yere düştü. Ali, göğsüne atladı ve kafasını koparmak için sakalını tuttu. Kendisini pehlivanlıkta ondan daha ünlü gördüğü gençliğinden beri yenilgi ayıbından rahatsız olan Amr, Ali'nin yüzüne tükürdü. Ali çok öfkelendi ve kılıcını boğazına dayamışken hiddeti nedeniyle aniden kaldırdı ve kenara çekildi.

İkrime ve diğerleri hızla kaçtılar ve hendekten geçtiler. Ali ise onlara bakıyor, dolaşıyor, gözlerini her yöne çeviriyor ve çeşitli düşünceler beynine hücum ediyordu. Öfkesi yatıştı. Sakin bir tebessümle döndü, sayılı ve rahat adımlarla Amr'a yaklaştı ve ayağını göğsüne dayadı. Şaşkına dönen Amr, "Niçin böyle yaptın?" diye sorunca, Ali şu cevabı verdi: "Senin yaptığın beni sinirlendirdi. Seni öfkelendiğim için öldürmek istemiyordum. Sakinleşinceye kadar sabrettim. Çünkü seni yalnızca Allah için öldürmem gerekiyor." Daha sonra güçsüz bir deveyi keser gibi kafasını kesip döndü. Müslümanlar tekbir getirdi. Kılıçtan daha keskin şiirleriyle savaşların hepsine katılan Hassan bin Sabit Ali'nin kılıcı karşısında kaçan İkrime'nin arkasından hicivli sözler söyledi.

Kaçtı ve bize mızrağını attı.
Belki sen İkrim, yapmadın.

İlk savaş gösterisi Müslümanlar lehine sonuçlandı. Güneş batmak üzereydi. Ordunun kahramanı Amr bin Abdived'in Ebutalip'in yirmi küsur yaşındaki oğlunun kılıcıyla ölümüne ve Kureyş'in büyüğü İkrime'nin kaçışına sinirlenen Nevfel bin Abdullah, Kureyş'in utancını gidermek için kahramanlık şiirleri okuyarak atını kırbaçlıyor hendeği atlatmaya çalışıyor, fakat suya düşüyor, bir süre çırpındıktan sonra boğuluyordu.

Ebusüfyan, "Nevfel'in cesedini getirip bize verirseniz size yüz deve veririz." diye mesaj gönderdi. Peygamber kabul etmeyip dedi ki: "Onu alıp götürün, zira o necistir, dolayısıyla fidyesi de necistir."

Hava soğumuştu. Fırtına gittikçe şiddetleniyordu. Günler peş peşe gelip geçiyordu. Her gün bir önceki gün gibiydi.

Bir ay gelip geçti. Peygamber Medine'nin çevresindeki ürünleri erken toplattığı için, binlerce at ve deveye yem, 10.000 kişilik orduya gıda bulunamıyordu. Gatafanoğulları, yersiz bekleyiş, gıda azlığı, soğuk hava şartları nedeniyle yorgun düşmüştü. Özellikle Peygamber'in kendilerine önerisi için tamahlanıp Müslümanlarla muameleye girişmek peşinde olduklarından, savaşın sonucundan umutlarını kesiyor ve Kureyş ile işbirliğinde pasif davranıyordu. Ümit bağladıkları Kureyzaoğullarından ses çıkmıyordu. Ali, öncü savaşçılarına sert bir karşılık vermiş, "Ahzap"a Muhammed'in az sayıdaki dostlarına kolayca hakim olunamayacağını göstermişti. Ümitsizlik, tereddüt, ihtilaf, karamsarlık, güvensizlik, haftalardır süren yorucu bekleyiş, yem ve gıda kıtlığı ve neticeye ilişkin karamsarlık, Ahzab'ın ruhuna işliyordu. Bu arada Peygamber, ustaca bir siyasî taktiğe başvurmak suretiyle savaşın seyrini kendi lehine çevirmişti.

Nuaym bin Mesut bin Âmir bin Eşca bin Reys bin Gatafan, (Ecdadının adına göre Eşca taifesi Gatafan kabilesindendir.) Peygamber'in yanına geldi ve "Ey Allah'ın Elçisi, ben Müslüman oldum, ama kabilem bundan habersizdir. Beni istediğin işle görevlendirebilirsin." dedi. Peygamber de "Sen bizim aramızda özel birisin. Başarabildiğin kadar onların arasını boz ve birbirine düşür. Çünkü savaş hiledir." dedi.

Nuaym ilk önce cahiliye devrinde dostluğu olan Kureyzaoğullarına gidip şöyle dedi: "Ey Kureyzaoğulları, sizinle dostluğum ve aramızdaki özel ilişkilerden haberdarsınız, değil mi?" Onlar da "Evet! Sana karşı bir kuşku içinde değiliz." dediler. O da "Sizin ile Kureyş ve Gatafan arasında fark vardır. Bu şehir, sizin şehriniz. Mal, mülk, kadın ve çocuklarınız da bu şehirde bulunuyor. Bu nedenle sizler burayı bırakıp başka bir yere göçemezsiniz. Halbuki Kureyş ve Gatafan bir olup Muhammed ve dostlarına karşı savaşmak için buraya gelmişlerdir; sizler de onları destekliyorsunuz.[181] Burası onların yurdu değil. Malları ve karı-

[181] Taberî bu iki cümleyi başlangıçta Nuaym'ın sözleri olarak aktarmıştır. Ben İbni Hişam'ın naklini aldım. (Taberî, c. 2, s. 242-243; İbni Hişam, c. 2, s. 229)

ları bu şehirde değil. Onlar ile sizler benzer şartlar içinde değilsiniz. Onlar bir fırsat çıkarsa bunu değerlendirirler ve istediklerini elde ederler. Eğer istediklerini elde edemezlerse kendi yurtlarına döner, sizi de bu adamla başbaşa bırakırlar. Sizlerin ise onunla başbaşa kalmaya yetecek gücünüz yoktur. Şu halde Ahzabın ileri gelenlerini rehin almadan bu kavme (Müslümanlara) karşı savaş açmayın. Çünkü onlardan alacağınız rehineler, Muhammed ile savaş yaptığınız sürece sizin garantiniz olur, onlar da sizinle birlikte savaşmaya mecbur olurlar."

"Düşünüp karar veririz." dediler.

Nuaym daha sonra Kureyş'e gidip Ebusüfyan ve diğer ileri gelenlerle konuştu: "Siz benim size dost, Muhammed'e düşman olduğumu biliyorsunuz. Edindiğim bilgileri yararlı olur diye size iletiyorum. Fakat benden duymamış olun." Onlar da "Olur" dediler. Nuaym şöyle dedi: "Yahudilerin, Muhammed'e karşı takındıkları tavırdan dolayı pişman olduklarını bilmelisiniz. Onlar Muhammed'e bir elçi aracılığıyla şu mesajı gönderdiler: "Yaptıklarımıza pişmanız. Kureyş ve Gatafan liderlerinin bir grubunu yakalayıp boyunlarını vurman için sana devretmemizi ve daha sonra birlikte hareket ederek düşmanlarını yok etmeye çalışmamızı ister misin?" Muhammed de onlara bir temsilci göndererek teklifi kabul ettiğini bildirmiştir. Şu halde eğer Yahudiler size "Bize garanti vermek için bazı adamlarınızı rehin olarak gönderin." derlerse, önde gelenlerinizden hiçbirini onlara göndermeyin." dedi.

Nuaym daha sonra Gatafanlıların yanına gidip şöyle dedi: "Ey Gatafan halkı, siz benim hanedanım ve soydaşlarımsınız. En sevdiğim insanlar sizsiniz. Beni herhangi bir şeyle suçladığınızı sanmıyorum." "Sen doğru söylüyorsun, senden şüphemiz yoktur." dediler. O da "Benden duymamış olun." deyince, "Peki, bildiğin ne? Söyle bakalım." dediler. O da Kureyş'e dediklerinin aynısını Gatafan'a da anlattı.

Beşinci yılın Şevval ayı cuma akşamıydı. Ebusüfyan ile Gatafan büyükleri, İkrime bin Ebucehil'i birkaç kişiyle Kureyzaoğullarına temsilci olarak gönderdiler ve şu mesajı ilettiler: "Burası bi-

zim kalacağımız bir yer değil. At ve develerimiz helak oldu. Yarın siz savaşa başlayın da biz de Muhammed ile savaşa başlayalım ve onun belasından kurtulalım." Kureyzaoğulları ise "Yarın cumartesidir. Biz o gün hiçbir iş yapmayız; biliyorsunuz ki bizlerden biri o gün iş yapmıştı da sizin başınıza gelmemiş olan bir musibete uğramıştı. (Yahudilere göre cumartesi iş yapanlar maymun ve domuz olurlarmış.) Hele siz, garanti olarak bazı adamlarınızı bize rehin olarak vermezseniz Muhammed ile savaşmayız. Çünkü savaşa gireriz, siz de savaşta sıkışır, çekip gidersiniz. Bizi bu adamla başbaşa bırakırsanız peşiran oluruz." diye cevap verdiler.

Temsilciler geri dönüp Yahudilerin mesajını iletince, Kureyş ile Gatafan, "Allah'a ant olsun, Nuaym bin Mesut'un söyledikleri doğruymuş. dediler. Onlara, "Biz ileri gelenlerimizin hiçbirini size rehin olarak bırakmayız. Savaşmak istiyorsanız dışarı çıkıp savaşın" diye mesaj gönderdiler.

Kureyzaoğulları bu mesajı alınca şöyle dediler: "Allah'a ant olsun, Nuaym bin Mesut'un söyledikleri doğru çıktı. Allah'a ant olsun onlar garanti olarak bazı kimselerini rehin olarak bırakmazlarsa, Muhammed ile savaşmayız." Onlar da ileri gelenlerini rehin bırakmayınca, aralarında suizan ve karamsarlık kuvvetlendi. Kureyzaoğulları bu şekilde Ahzap ile işbirliği yapmaktan çekinince onlar da bunların işbirliğinden ümitlerini kestiler.

Müslümanlar da bu karamsarlık ateşini körüklemek için, "Kureyzaoğullarının kasıtlı olarak Muhammed ile antlaşmasını feshettiği yalan ve palavrasını yaydığını, ayrıca Ahzap başkanlarından bir grubu da rehin olarak Muhammed'e teslim etmek istediklerini" ifade eder tarzda şayia yayıyorlardı. Bu şayianın güç kazanması için de Muhammed'e konu hakkında sordukları sorulara Peygamber cevaben, böyle durumlarda daha da etkili olan yuvarlak ve muğlak bir söz kullanarak şöyle diyordu: "Onlara böyle bir emir vermemiz mümkündür." Hendeğin kenarında, karşı karşıya bulunan iki düşman ordunun morali ve ruhsal durumu tamamen değişiverdi. Bu taraftaki korku o tarafa, o taraftaki ümit bu tarafa geçti.

Tesadüfen hava durumu da değişti. Gökyüzü de yardıma koştu. Çok sert ve soğuk bir fırtına başladı. Ahzaba ne çadır ne otağ ne de ateş bıraktı. Çok korkunç ve ürpertici bir gece idi. Açlığa, bekleyişe, ihtilafa, hendek üzerindeki tek geçilmez köprü olan Kureyzaoğullarının ihanetine, Gatafanlıların tereddüdüne, düşmanın sakin, korkusuz ve güvende oluşuna ve Ali'nin vuruşunun acı hatırasına bir de fırtına ve soğuk eklendi. Fırtına ve soğuk, bir aydır çöllerde, hendeğin kenarında boşuna bekleyen perişan ve yorgun ruhlar üzerinde etkili oldu.

Fırtına ne kadar da çok hiddetleniyor, soğuk ne kadar da fazla acımasızlaşıyordu. Hendeğin öte yakasından, gecenin zifiri karanlığında Müslümanlar ne bir ateş alevi görüyor ne de kahramanlık şiiri duyuyorlardı. Huzeyfe bin Yeman diyor ki: "Muhammed, düşmanın perişan olduğunu anladı. Yatsı namazını bitirdikten sonra bize hitaben şöyle dedi: Bizim için kalkıp bu kavmin ne yaptığını görüp gelecek bir adam var mı? Allah'tan, onun cennette dostum olmasını isteyeceğim. Hem de Peygamber, onun geri dönüşünü garanti edecektir. Soğuk, açlık ve korku herkesi susturmuştu. Peygamber beni, adımla çağırdı ve mecburen ayağa kalktım. Dedi ki: Huzeyfe, onlara git, ne yaptıklarını araştır, dönünceye dek dikkatli hareket et."

Huzeyfe gidiyor ve düşmanın içine sızıyor. Fırtına her şeyi birbirine katıp götürmüş; soğuk, korku ve açlık herkesi canından bezdirmiş; herkesi korku kaplamıştı. Böyle bir perişanlıkta Muhammed gece yarısı onlara ani bir baskın yapmasın. Talha bin Huveylit feryat ediyor: "Bütün bunlar başınıza Muhammed'den geliyor. Herkes kendini kurtarsın." diyordu.

Bu arada Ebusüfyan da bağırıyor: "Ey Kureyşliler, herkes yanındakinin kim olduğunu görsün!" Huzeyfe herkesten önce eliyle yanındakinin elinin üstüne vurup sert bir sesle "Sen kimsin?" diyor. Yanındaki de "Ben Muaviye bin Ebusüfyan'ım." diyor. Ardından hemen solunda oturana "Sen kimsin? Söyle bakalım!" diyor; o da "Amr bin As'ım."[182] diyor.

182 Bu iki kişinin adını Şerh-i Mevahib'den aldım. Taberî ve İbni Hişam hikayenin son kısmını özetle anlatmışlardır.

Ebusüfyan aralarında Muhammed'in casuslarının olmadığına kanaat getirince orduya hitaben şöyle dedi: "Ey Kureyş topluluğu, Allah'a ant olsun, siz buraya yerleşmek için gelmediniz; at ve develerimiz telef oldu. En kötüsü, Kureyzaoğulları bizden ayrıldılar. Fırtına sebebiyle gördüğünüz duruma düştük. Ne bir tencere, ne bir ateş, ne de sağlam bir sığınak kaldı. Ben harekete geçiyorum. Siz de hareket edin." Daha sonra aceleyle dizi hâlâ bağlı olan devesine bindi ve onu kırbaçladı. Gitmek için öylesine acele ediyordu ki devesinin diz bağını deve kalktıktan sonra açtı.

Huzeyfe geri döndüğünde Peygamber'in, eşlerinden birinin abasıyla namaz kıldığını görüyor. Ona ilişen gözleri yaklaşmasını işaret ediyor. Abasının bir ucunu onun üzerine atarak rüku ve secdesini tamamladı. Peygamber selam verince Huzeyfe gördüklerini Peygamber'e rapor ediyor.

Durumun böyle olduğunu gören Gatafan da çekip gidiyor. Peygamber, Zilkâdenin sonuna yedi gün kala, çarşamba sabahı muzaffer olarak hendekten şehre geri dönüyor.

Dün akşam Kureyzaoğullarında kesin bir katliamdan kurtulmuş olan Müslümanlar, gece gündüz ölümle burun buruna oldukları ve 10.000 kişilik düşman ordusunu çevrelerinde gördükleri bir aydan sonra şimdi mutlu ve muzafferler. Ama evlerine yorgun argın dönmüşler, kendilerini Allah'ın lütfettiği huzur ve yeni hayattan faydalanmaya hazırlıyorlardı. Tam bu sırada Cebrail Peygamber'e gelip sordu: "Sen silah mı bıraktın ey Allah'ın Elçisi?" Resulüllah, evet, dedi. Cebrail, "Ama melekler hâlâ silah bırakmadılar. Ey Muhammed, Yüce Allah senin Kureyzaoğullarına doğru gitmeni emrediyor." dedi.

Peygamber hendekten döndükleri günün öğle saatlerinde bir müezzine, halka şunu ilan etmesini emretti: "Duyup itaat eden hiçbir kimse ikindi namazını Kureyzaoğulları yurdundan başka bir yerde kılmasın." Savaşçılar hemen toplandı. Peygamber, uykusuzluğun ve çalışmanın onu bitkin düşürdüğü bir aylık hendek kuşatmasının ardından, hendek dönüşünden birkaç saat sonra başka bir uzun kuşatmaya karar verdi. İbni Ümmümektum'u Medine'ye yönetici olarak bıraktı ve Ali bin Ebutalip'i bir

grupla birlikte öncü olarak gönderdi. Kendisi de yavaş yavaş toplanan Müslümanlarla yola çıktı. Ali, kale duvarının dibine vardığında, Muhammed ve ailesi hakkında çirkin sövgü sesleri duydu. Öfkeden parladı ve geri döndü. Peygamber'le yolda karşılaşınca şöyle dedi: "Ya Resûlallah, bu rezillere yaklaşman doğru değildir." O da "Niçin? Galiba benim hakkımda söylenen kötü sözler duydun." dedi. "Evet ya Resûlallah." "Onlar beni görürlerse öyle sözler söylemezler." Daha sonra onların burç ve kale duvarına yaklaşıp haykırdı: "Ey maymunun kardeşleri! Acaba Allah sizi alçaltmadı mı, size azabını indirmedi mi?" Onlar da "Ey Ebulkasım, sen cahil biri değildin." dediler.

İnsanlar bölük bölük Peygamber'e katılıyordu. Akşama kadar özel işleriyle meşgul olup da ikindi namazı için Kureyzaoğullarına yetişemeyenler, Peygamber'in emriyle ikindi namazını akşam namazından sonra kıldıkları halde, Kur'an ve Peygamber onları kınamadı. Muhasara 25 gece sürdü. Bu arada karşılıklı olarak birkaç defa taş ve ok atıldı.

Nadiroğullarının başkanı Huyey bin Ahtap, Kâb bin Eset'e verdiği sözü tutarak kaleye gelmişti. Yahudiler hem direnişi yararsız buldukları hem de Peygamber'in işi bitirmeden ablukayı kaldırmayacağını bildikleri için çözüm yolu aramaya başladılar.

Kâb bin Eset şöyle dedi: "Ey Yahudi topluluğu, durumun farkındasınız. Ben size üç yol öneriyorum, tercih sizindir: Ya bu adama uyup onu doğrulamalıyız. Çünkü bildiğiniz gibi o Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamberdir, kitabınızda sözü edilen kimsedir. O zaman hem kendiniz hem de çoluğunuz çocuğunuz kurtulur." dedi.

Onlar da "Biz asla Tevrat'ın hükmünden vazgeçmeyiz, onu başka bir şeyle değiştirmeyiz." dediler. O da şöyle dedi: "Bunu istemiyorsanız, o zaman hep beraber kadınlarımızı ve çocuklarımızı öldürelim, daha sonra yalın kılıçlarla Muhammed ve arkadaşlarına saldıralım. Arkamızda hiçbir değerli şey bırakmayalım. Allah'ın bizim ile Muhammed arasında hükmünü vermesini bekleyelim. Ölürsek ölürüz ve geriye haklarında endişeleceneğimiz bir nesil bırakmamış oluruz. Zafere kavuşursak yeni

kadınlar ve evlatlar buluruz. Onlar, "Bu zavallıları niçin öldürelim, bunlar olmadan hayatın ne değeri vardır?" dediler. O da dedi ki: "Bunu da kabul etmediğinize göre üçüncü öneriyi açıklıyorum: "Bu gece cumartesi gecesi olduğu için Muhammed ile arkadaşları bizim tarafımızdan tehlike gelmeyeceğine kanaat etmiş olurlar. Bu nedenle aniden baskın yapıp gafil avlayalım." Onlar, "Olmaz, cumartesi günü işe girişmemiz doğru değildir." diye buna da karşı çıktılar.

Çaresizlik içinde Peygamber'e "Ebulubâbe ile istişare için onu bize gönder." dediler. Ebulubâbe, Evsli idi. Evslilerin de Kureyzaoğulları ile önceleri antlaşmaları vardı. Aynı zamanda Akabe'nin ileri gelenlerindendi. Kaleye girince erkekler etrafına toplandılar, kadın ve çocuklar da önünde ağlamaya başladılar. Ebulubâbe onlara acıdı. Ona şöyle dediler: "Ey Ebulubâbe, sana göre biz Muhammed'in hükmüne boyun mu eğmeliyiz?" O da "Evet" dedi ve eliyle kendi gırtlağını gösterdi, yani "O sizi kesecek." dedi.

Ebulubâbe Peygamber'in gizli planını bilinçsizce ifşa ettiğinden dolayı çok üzüldü, pişman oldu. Dönüşte, Peygamber'e gitmeyip kendini Mescid'in sütunlarından birine bağladı ve: "Allah yaptığımın tevbesini kabul etmedikçe ben buradan kıpırdamam" dedi. O, altı gece ve gündüz sütuna bağlı kaldı. Sadece namaz vakitlerinde karısı bağları açarak namaz kılmasını sağlıyor, sonra tekrar kendini sütuna bağlıyordu. Şu ayet onun hakkında indirildi:

"Ey inananlar, bile bile emanetlerinize ihanet etmek suretiyle Allah'a ve Resûlüne ihanet etmeyin." (8/Enfal Suresi 27)

"Bir de iyi işler yanında kötü işler de yapmış ama sonunda işledikleri günahların farkına varmış olan başkaları vardır. İşte Allah çok yakında onların tevbesini kabul edecektir. Çünkü Allah bağışlayan ve esirgeyendir." (9/Tevbe Suresi 102)

Ebulubâbe'nin tevbe haberi ulaştığında Peygamber, eşi Ümmü Seleme'nin evindeydi. Peygamber gülümsedi. Ümmü Seleme "Niçin gülüyorsun ey Allah'ın Resûlü?" diye sorunca: "Ebulubâbe bağışlandı." dedi. Ümmü Seleme: "Ona müjdeyi ileteyim

mi?" diye sordu. Resûlallah da "Sen bilirsin." dedi. Ümmü Seleme evinin penceresinden kafasını dışarı çıkarıp bağırdı: "Ey Ebulubâbe, müjde, Allah seni bağışladı." İnsanlar onu sütundan çözmek için akın ettiler. O, "Allah'a ant olsun, olmaz. Bizzat Peygamber gelip beni çözmedikçe böyle bağlı kalacağım." dedi. Peygamber sabah namazı için dışarı çıkıp yanına geldi ve onu bağlı olduğu sütundan çözdü.

Yahudiler Şan bin Kays'ı gönderdiler, Nadiroğulları gibi mal ve silahlarını bırakmaya, sadece kadın ve evlatlarını ve bir deve yükü kadar ev eşyasını alıp gitmeye hazır olduklarını bildirdiler. Peygamber ret cevabı verdi. İbni Kays dedi ki: "Bizim kanımızı dökme, kadın ve çocuklarımızı bize ver. Mallarımız da senin olsun." Peygamber bunu da reddedip "Sadece benim vereceğim hükme uymalısınız." dedi. İbni Kays geri döndü.[183]

Cumartesi günü Peygamber'in emrine teslim oldular. Kureyzaoğullarıyla antlaşmaları olan Evs kabilesi Peygamber'e gelip şöyle dediler: "Kaynukaoğullarını antlaşmalısı olan Abdullah bin Übey'e, Nadiroğullarını antlaşmalı odukları Hazreçli kardeşlerimize bağışladığın gibi, bunları da bizimle dost oldukları için bize bağışla." Peygamber, "Ey Evs halkı, acaba sizden birinin onlar hakkında vereceği hükme razı olur musunuz?" diye sorunca, "Evet" dediler. Peygamber de "Sâd bin Muaz hakem olsun." dedi. Sâd bin Muaz, Hendek savaşında okla yaralanmıştı. Peygamber, "Onu Rufeyde'nin çadırına götürün, ben de yakında döneceğim." demişti. Rufeyde, Müslüman yaralılar ve hastaları gönüllü olarak tedavi eden bir Müslüman kadındı. Peygamber Mescidi'nde bir çadır kurup yaralıları tedavi ediyordu.

Evsliler sevinçli bir şekilde Rufeyde'nin çadırına girdiler, henüz yaralı olan Sâd bin Muaz'ı bir eşeğe bindirip meşin bir yastığa dayandırdılar. O, güzel yüzlü ve iri yarı bir adamdı. Onu Peygamber'e getirirken yolda kulağına devamlı şöyle fısıldıyorlardı: "Ey Ebuamr (Sâd'ın künyesi), dostların hakkında iyilikte bulun! Peygamber, onlar hakkında iyilik yapman için seni hakem tayin

183 İbni Kays'ın görevlendirildiği bilgisi Şerh-i Mevahib'de yer almaktadır.

etti." Sâd ise onları "Sâd için, Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasına aldırış etmeme zamanı gelip çatmıştır." diye cevapladı. Sâd gelince Peygamber şöyle buyurdu: "Büyüğünüz için ayağa kalkın!" Halk onun çevresinde toplandı. O da Peygamber'in biraz uzağında oturdu ve onun huzurunda hüküm vermemek için saygılı bir şekilde yüzünü halka çevirdi. Halk, "Ey Ebuamr, Peygamber onlar hakkında hüküm vermen için seni seçti." dediler. O da hem Evslilere hem de Peygamber'e sordu: "Vereceğim hükme teslim olacak mısınız?" Her iki taraf da "Evet" dedi. Sonra şöyle konuştu:

"Erkekleri öldürülsün, malları paylaşılsın, kadın ve evlatları esir edilsin!"[184] Peygamber hemen "Allah'ın gökyüzünde verdiği hükmün aynısını verdin." dedi.

Emri altında Kureyzaoğullarını ablukaya almış bulunan Ali, orduya hitaben içten gelerek şöyle seslendi: "Ey iman ordusu! Allah'a ant olsun, onlar Hamza'nın tattığını tatmalıdır. Kale ve yüklerini açmalıdırlar." Ali ve Zübeyir orduyla birlikte gelip "Ey Muhammed! Biz de Sâd bin Muaz'ın hükmüne teslim oluyoruz." dediler.

Kureyzaoğullarını Haris'in kızının evine hapsettiler. Peygamber Medine çarşısına geldi ve birkaç hendek kazıldı. Onları grup grup getirip hendeklerin kenarında boyunlarını vurdular ve içine attılar.

Yahudiler, Müslümanlar için öngördükleri kadere yakalandıklarını, teslim olmaktan başka bir çıkış yolu olmadığını gördükleri için, bunu Müslümanların takdirini kazanan şaşırtıcı bir cesaretle karşıladılar. Huyey bin Ahtap ölümünden sonra güllü ibrişim elbisesinin çıkarılıp alınmaması için onu yırtmıştı. Elleri boynuna iple bağlı olarak hendeğin kenarına getirildi. Peygamber, Ahzap olayının, Hendek savaşının ve Kureyzaoğulları hıyanetinin asıl planlayıcısı olan bu adama bakarak şöyle dedi:

[184] Ebu İshak'ın rivayeti (İbni Hişam, c. 2, s. 14) ve Ebu Cafer'in rivayeti (Taberî, c. 2, s. 249): "Savaşçıları öldürülsün, çocukları esir alınsın, malları paylaştırılsın."

"Allah seni alçaltmadı mı?" O da "Allah'a ant olsun, sana düşmanlık yaptığım için pişman değilim. Allah'ın alçalttığı kimse alçaktır." dedi.

Daha sonra insanlara dönüp şöyle dedi: "Ey insanlar, Allah'ın emrini uygulamada zorluk olmaz. Bu, Allah'ın İsrailoğullarına yazdığı kaderdir." Ardından oturdu ve Huyey'in boynu vuruldu.

Ayşe diyor ki: "Onlardan sadece bir kadın öldürüldü. O, Peygamber'in emriyle kavminin erkeklerinin boynu vurulurken benim yanımdaydı. Benimle konuşuyor ve canıgönülden gülüyordu. Aniden birisi "Kureyzalı Hasan'ın karısı nerede?" diye seslenince o kadın, "Allah'a ant olsun, benim." diye cevap verdi. Ona "Sen niçin çağrıldın?" diye sordum. "Öldürülmek için çağrıldım." dedi. "Niçin?" dedim. "Bir iş yapmıştım da ondan" dedi. Onu da götürüp boynunu vurdular.

Ayşe diyor ki: "Allah'a ant olsun onu hiç unutmam. Öldürüleceğini bildiği halde çok sevinçliydi ve hep gülüyordu. O kadın bir değirmen taşını Hallât bin Suyevde'in üzerine atarak onu öldürmüştü."

Zübeyir bin Batâ'yı getirdiler. Sabit bin Kays tanıdı. O, Sabit'i cahiliye devrindeki Buas savaşında esir almış, alnını dağlayıp serbest bırakmıştı. Zübeyir'e dönüp "Beni tanıyor musun?" diye sordu. O da "Benim gibi birisi nasıl olur da seni tanımaz?" dedi. Sabit ise "Sana iyi bir ödül vermek istiyorum." dedi. O da "Büyüğe ancak büyük olan birsi iyilikte bulunur." dedi. Sabit, Peygamber'e gelerek "Zübeyir bana bir iyilikte bulunmuştu. Onun mükafatını ben vermek istiyorum. Kanını bana bağışla." diye ricada bulundu. Peygamber, "O senin olsun." dedi. Sabit, Zübeyir'in kurtulduğu müjdesini kendine iletince, Zübeyir şöyle dedi: "İhtiyar birisinin çoluk çocuksuz bir hayata ne ihtiyacı olabilir." Sabit tekrar Peygamber'e gelerek: "Ey Allah'ın elçisi, anam babam sana feda olsun, ya eşi ve çocukları?" dedi. "Onlar da senin olsun." Sabit, ailesinin de kurtuluş müjdesini Zübeyir'e iletti. "Hicaz'da bir aile, malsız mülksüz nasıl yaşayabilir?" de-

yince, Sabit Peygamber'e gelerek "Ya Resûlallah ya malları!" dedi. "Onlar da senin olsun." dedi. Sabit, ona servetinin de kurtulduğunu iletti. Zübeyir, "Ey Sabit! Kabilesinin özelliklerini cin aynası gibi kendi yüzünde yansıtan Kâb bin Eset'e ne oldu?" diye sorunca, "Öldürüldü." cevabını aldı.

"O bizim önderimizdi; saldırdığımızda bizi kollayan, kaçtığımızda bize kucak açan biriydi. Azal bin Samuel ne oldu?" dedi. "Öldürüldü." cevabı geldi.

"Kâb bin Kureyza ve Âmir bin Kureyza'nın oğullarına ne oldu?" "Öldürülmek için götürüldüler." cevabını aldı.

Zübeyir, "Ey Sabit, bana olan minnet borcuna karşılık beni de kavmime ulaştır. Çünkü onlardan sonra hayatın tadı kalmamıştır. Ben sevdiğim kimselere ulaşıncaya dek rahat edemeyeceğim ve sıra beklemeyeceğim." dedi. Sabit de onu alıp götürdü ve boynunu vurdu.

Böylece Kureyzalı Yahudilerden 600 veya 700 kişi hıyanet yaptıklarından dolayı öldürüldü. Kadın ve çocukları da at ve silaha karşılık Necd'de satıldı. Onlardan sadece dört erkek Müslüman olup kurtuluşa erdi. Kureyzaoğullarından biriyle evli olan Nadiroğullarına mensup Reyhane adlı bir kadın Peygamber'in payına düştü. Peygamber ona evlenme teklif etti. O ise kabul etmeyip; "Senin cariyen olmam, hem benim için hem de senin için daha iyidir." dedi. Ona İslam'ı arz etti ama kabul etmedi.

Bu savaşta ilk defa "fey" bölüşümünde piyade ile süvari arasında fark gözetildi. Süvari için üç hisse, piyade için bir hisse tahsis edildi. Bundan sonraki gazvelerde de ganimetler bu şekilde paylaştırıldı. Bu savaşta Müslümanlardan hepsi de ok ile olmak üzere altı kişi şehit düşerken, müşriklerden üç kişi öldürüldü. Ali, Amr bin Abdived ve oğlu Hasel'i öldürdü.

Sâd'ın Ölümü

Sâd bin Muaz, Kureyzaoğullarının sonunu ve Medine'deki daimi Yahudi tehlikesinin bertaraf edildiğini görünce, gönül rahatlığıyla Rufeyde'nin çadırına geri döndü. Birkaç gün sonra da

hendekte aldığı ok yarasının etkisiyle şehadet mertebesine ulaştı.

Peygamber'in ve İslam'ın en zor anlarında kendi canı, malı ve gücüyle parlak hizmetlerde bulunan, eşsiz, vefakâr, büyük ve güçlü bir insanın, ihlâs simgesi olan Sâd bin Muaz'ın ölümü, Peygamber'i ve Müslümanları çok üzdü. Cebrail Peygamber'e inerek "Ey Muhammed! Gökyüzü kapıları kendisi için açılan, arşın hareket etmesine sebep olan bu ölü kimdir?" diye sordu. Peygamber çabucak Sâd'ın yanıbaşına geldi, elbisesini vefalı dostunun üzerine örttü.

Ahzabın hayret verici bir şekilde yenilgisi –ki gerçekte Peygamber'in bütün Arabistan'daki düşmanlarının yenilgisiydi– ve Yahudilerin Medine'den kazınıp atılması, İslam toplumunun gelişmesini, ferdî ve sosyal ilişkileri, toplumsal sorumlulukları ve hukukun gelişim zeminini hazırladı. Müslümanlar, ahlakî ve sosyal açıdan İslam'ın yeni kanun ve kurallarıyla tanışıyorlardı. Böylece yeni temellere dayalı büyük bir toplumun inşasına başlanmış oluyordu.

Peygamber aynı yıl para ile yapılan at yarışlarına müsaade etti. Ayrıca bu yıl Mekke'nin ileri gelenlerinden üç kişi Medine'ye gelerek İslam'ı kabul etti: Uhud fatihi ve Kureyş süvarilerinin komutanı Halit bin Velit, İslam tarihinde kurnazlığıyla ünlenmiş olan Amr ibn As ve Kâbe perdedarı ve Hendek bayraktarı Osman bin Talha. Bunların Müslüman oluşu Kureyş'in belini kırdı, Müslümanları ise yüreklendirdi.[185]

[185] Bazıları bu üç kişinin kaza umresinden sonra İslam'a girdiğini kabul etmektedir.

Altıncı Yıl

Lihyanoğulları Gazvesi

Peygamber, Zilhicce, Muharrem ve Safer aylarında Medine'de kaldı. Cemaziyelevvelde, Kureyzaoğullarının tasfiyesinden altı ay sonra orduyu seferber etti. Ümmü Mektum'u Medine'ye yönetici olarak bırakıp Şam yolundan kuzeye doğru harekete geçti.

Müslümanlar, Şam sınırlarına akın ettiklerini sandıkları sırada, Peygamber yolun ortasındayken aniden güneye giden yola dönüp Lihyanoğullarının yerleşim bölgesi olan Gurân'a vardı. Çünkü Reci şehitlerinin intikamını almak istiyordu. Halk mallarını alıp dağlara çıktı. Peygamber düşmanı gafil avlayamadığından, fırsatı değerlendirmek için şöyle dedi: "Eğer Usfân'a (Mekke yakınında bir yer) inersek, Mekkeliler Mekke'yi hedef seçtiğimizi sanır."

Daha sonra Kureyş'i korkutmak için 200 kişilik süvariyle Usfân'a indi. Ebubekir'i 10 süvariyle birlikte, sonra iki süvari daha ekleyerek Kurâulgamim'e gönderdi. Kureyş'in tepkisinden haberdar olmak istiyordu. Bir haber alamayınca günün en sıcak anında hızla Medine'ye döndü.[186]

Zûkared Gazvesi

Medine'ye döndükten birkaç gün sonra Uyeyne bin Hısn, Gatafanlı Fezareoğullarından bir grupla birlikte Medine yöresine saldırıp Peygamber'in Ebuzer Gıffarî'nin oğlu ve gelini tarafından güdülen hayvan sürüsünü götürdü; Ebuzer'in oğlunu öldürüp karısını esir aldı.[187]

Seleme bin Amr bin Akva Eslemî ve beraberindeki Talha bin Ubeydullah'ın kölesi, olayı görünce harekete geçti. Seleme hay-

[186] İbni Hişam, Ebubekir'in görevlendirilmesinden bahsetmez. Bu, İbni Sâd'ın sözüdür. Zerkanî'nin ifadesiyle "Her ikisini bir araya getirmek mümkündür. Böylece önce birincisini göndermiş, sonra on kişiyle birlikte Ebubekir'i göndermiştir. Tersi de olabilir." Ben de bu görüşe katılıyorum.

[187] İbni Hişam, onun Ebuzer'in oğlu ve karısının adının Leyla olduğunu belirtmektedir.

dutları takip etti. Haykırıp ok atıyor, gürültü çıkarıyor, attığı her okla birlikte: "Ben İbni Akva'yım, yakalayın onları! Bugün rezâ (yani aşağılık insanları yok etme) günüdür" diye bağırıyordu. Haydutların saldırısına uğradığında kaçıyor, tekrar geri dönüp ok atıyor yine aynı sözleri tekrarlıyordu. Nihayet sesini Medine'ye duyurdu. Haydutları oyalayarak Peygamber'in devriye süvarilerini onların peşine taktırdı. Daha sonra Peygamber onları izlemek için bizzat kendisi Medine'den çıktı.

Haydutlardan bazısı öldürüldü. Develerin bir bölümü geri alındı. Ebuzer'in öldürülen oğlunun karısı da kurtarıldı. Peygamber kendi süvari birliklerine ulaşıp Zûkared dağında bir gün konakladı. Seleme, "Benim emrime yüz silahlı verirsen onları yakalarım." dedi. Peygamber "Ulaşan haberlere göre eşkiya şimdi Gatafan'da süt içmektedir." diye karşılık verdi. Peygamber "fey" bölüşümüne başvurdu. Yüz kişilik birliğin her bir ferdi bir deve elde etti.

Ebuzer'in gelini Peygamber'in devesinin sırtında Medine'ye geri döndü. O, "Ya Resûlallah! Allah eğer bir deve üzerinde benim kurtuluşumu sağlarsa, onu kurban edeceğime dair Allah'a adak adamıştım." dedi.

Peygamber gülümseyerek şöyle dedi: "Ona çok kötü bir karşılık veriyorsun. Allah seni onun üzerinde taşıttı. Onun aracılığıyla seni kurtardı. Şimdi nasıl olur da onu kurban edersin? Allah'a masiyet (günah işlemek) üzere, kendine ait olmayan bir şeyi adaman batıldır."

Mustalikoğulları Gazvesi[188]

Peygamber, Cemaziyelahirin kalan bölümünü ve Recep ayını Medine'de geçirdi. Şaban ayında Huzaa kabilelerinden biri olan Mustalikoğullarına gazve için çıktı. Ebuzer Gıfarî'yi Medine'de bıraktı. Kabile reisi Haris bin Ebudırar hem kendi adamlarını hem de dayanışma içinde olduğu kabileleri Medine'deki Müslümanlara karşı seferber etmeye çalışıyordu. Henüz komplo düzenleme-

[188] Buna Müreysi gazvesi de denir.

nin ilk aşamalarında bulunan Mustalikoğulları Medine'den bir tepki geleceğini beklemiyordu. Aniden Muhammed'i ve arkadaşlarını kendi topraklarında, Müreysî suyu başında buldular.

Muhacirlerin bayrağını Ebubekir taşıyordu. Ensarın bayrağı ise Sâd bin Ubade'nin elindeydi. Münafıkların önderi Abdullah bin Übey de zafer ve ganimet elde etmek için orduya katılmıştı. Mustalikoğullarının yardımına koşan yandaşları kaçtı. Mustalikoğullarından on kişi öldürüldü. Geriye kalanlar da kadınlar ve mallarıyla birlikte Müslümanların eline geçti. Peygamber, hepsini ganimet olarak gaziler arasında paylaştırdı. Müslümanlardan sadece İbni Sababe, Ensardan birinin okuyla, düşman sanıldığı için öldürüldü. Müslümanların bu savaştaki sloganı şuydu: "Ey muzaffer, ölüme, ölüme!"[189]

Bu arada küçük bir hadise meydana geldi ki eğer Peygamber özel maharetiyle olaya el atmasaydı, İslam için yeni bir kara tehlike ortaya çıkmış ve Muhammed'in bütün çabaları boşa gitmiş olurdu.

Savaştan sonra Ömer bin Hattap'ın kölesi Cahcah atını sulamak için götürdü. Sinan Cuhenî ile su konusunda tartışarak birbirine girdiler. Sinan, "Ey Ensar!" diye bağırınca, Cahcah da "Ey Muhacirler!" diye feryat etti. Abdulah bin Übey sinirlenerek etrafındakilere şöyle dedi: "Ne yapıyorlar! Bizim beldemizde bize karşı böbürleniyorlar ve bizi geçmişler. Allah'a ant olsun bizim işimiz ile bu Kureyş celbinin (Kureyş'in muhacirlere taktığı lakap) hikayesi şu misale benzer: Besle kargayı oysun gözünü! Ama Allah'a ant olsun, Medine'ye döndüğümüzde üstün olan alçak olanı dışarı atacaktır."

Daha sonra da etrafındakilere hitaben şöyle dedi: "Bu belayı başınıza kendiniz sardınız. Onları kendi diyarınıza soktunuz. Mallarınızı onlarla paylaştınız. Vallahi onları kollamaktan vazgeçerseniz, beldenizden başka bir yere göçerler."

[189] "Ey muzaffer, ölüme, ölüme!" sözü, birçok savaşta Müslümanların sloganıydı.

Zeyt bin Erkam olayı Peygamber'e iletince yanında bulunan Ömer bin Hattap ona: "Abbad bin Bişr'i (veya Bilal'i) onu öldürmek için görevlendir." dedi. Peygamber, " Ömer, nasıl olur! Muhammed dostlarını öldürtüyor derler! Hayır. Orduyu harekete geçmeye çağır." dedi. Hareket saati değildi. Peygamber orduyu hızla harekete geçirdi. Abdullah bin Übey, sözlerinin Peygamber tarafından duyulduğunu öğrenince dehşete kapıldı ve Peygamber'e gelerek şöyle dedi: "Allah'a ant olsun, ben böyle bir söz söylemedim." Ensardan biri Abdullah'a arka çıkarak "Zeyt yanlış duymuş olabilir." dedi.

Üseyd bin Hudayr gelip şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü, çok kötü bir vakitte hareket ediyorsun. Sen hiçbir zaman böyle bir vakitte hareket etmezdin." Peygamber, "Dostunuzun söylediklerini duymadın mı?"dedi. "Hangi dost" diye sorunca "Abdullah bin Übey." "Ne dedi?" Dedi ki: "Medine'ye döndüğümüzde üstün olanın aşağı olanı oradan çıkaracağını düşünüyormuş." O da dedi ki: "Ey Allah'ın Elçisi, istersen onu dışarı atabilirsin. Allah'a ant olsun, o alçak, sen üstünsün. Ya Resûlallah onu idare et. O, sen buraya geldiğinden beri gücünü kaybettiğini görüyor."

Fakat Peygamber, bir an bile olsun beklemedi. O gün, gündüz ve gece sabaha kadar, ikinci gün de aynı şekilde hiç durmaksızın öğleye kadar yolculuğa devam etti. Ordu, güneşin öğle sıcağında artık yorgunluktan baygın hale geldi; Peygamber dur emri verdi. Savaş sonrası ashap bir an bile dinlenmeden ansızın harekete geçmişti. Bir gece ve gündüzü aşkın devamlı yol katetmişti. Bu nedenle bineklerden iner inmez şiddetli yorgunluktan dolayı toprağın üzerine serilip düştüler ve derin bir uykuya daldılar. Uyandıklarında vücudun dayanılmaz yorgunluğu atmasından, ruh ve sinir sisteminin dinlenmesinden dolayı meydana gelen hoş bir sükunet oluşuverdi. Muhacirler ile Ensar arasındaki –İbni Übey'in körüklediği– kin ve nefret kıvılcımlarının etkisi üzerine su serpilmiş gibi oldu. Ashabın ruhu temizlendi. Ganimetler, savaş zaferi, Peygamber'in sözleri, Kur'an ayetleri, samimiyet ve kardeşlik havasını yeniden estirdi:

"Onlar, şehre döndüğümüzde şan, şeref ve güç sahibi olanlar, aşağı olanları mutlaka çıkaracaklardır, demektedirler. Oysa şan, şeref ve güç, Allah'a, elçisine ve inananlara aittir. Ama ikiyüzlüler anlayamazlar." (63/Munafikûn Suresi 8)

Bu ayetler münafıkların durumunu tehlikeye soktu. Peygamber Zeyt bin Erkam'ın kulağını çekerek şöyle dedi: "Bu adam, kulağıyla Allah'a bağlılığını gösterdi." Bu sözler Abdullah bin Übey'in oğlu Abdullah'ın kulağına gitti. Hemen Peygamber'e gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın elçisi, duyduğuma göre Abdullah bin Übey'in öldürülmesine karar vermişsin. Bunu yaptırmak istiyorsan beni gönder de onun kellesini sana getireyim. Allah'a ant olsun, Hazreç halkı biliyor ki kimse babasına benim kadar saygılı değildir. Korkarım sen, benden başkasını onu öldürmekle görevlendirirsin, benim nefsim de Abdullah bin Übey'in katilinin yeryüzünde dolaşmasını istemeyebilir. Böylece onu öldürürsem bir kafir uğrunda bir mümini öldürmüş olurum ve ateşe girerim." Peygamber şöyle dedi: "Hayır, onunla uzlaşırız, onunla oturup kalkmayı hoş görürüz."

Peygamber'in bu yiğitce ve samimi tutumu, etkin ve saygın bir kimse olan Abdullah bin Übey'in makamını kendi dostları arasında sarstı. Devamlı ona karşı sert bir tutum izlemeye başladılar. Onu açıkça kınıyorlardı. Öyle ki artık kendi şahsiyetini ve etkinliğini kaybedip kendi bağlılarınca yeriliyordu. Peygamber hoşgörü ve bağışlama darbesiyle, kendi iç düşmanını yenmişti. Bir gün Ömer'e şöyle dedi: "Görüyor musun Ömer! Allah'a ant olsun, eğer o gün bana önerdiğin üzere onu öldürseydim, onu savunmak için şimşekler çakardı. Şimdiyse onu öldürün, desem, canına kıymak için koşuşurlar."

İfk Olayı

Peygamber, gazvelerinde eşlerinden birini kura ile belirleyerek beraberinde götürürdü. Mustalikoğulları gazvesinde Ayşe'yi götürdü. Ebubekir'in kızı Ayşe, ince yapılı, güzel ve hoş sohbet bir kadındı. Peygamber onu çok severdi. O zamanlar 15 veya 16 yaşlarındaydı. Ordu bu gazveden dönerken Medine yakınında

konaklamıştı. Ayşe'nin "hevdec"ini (deve üzerine konan odacık) çadır kenarına bırakmışlardı. Perdeler de her taraftan indirilmişti. Ayşe'nin bizzat dediği gibi olay şöyle gelişmişti: "Bu dönemlerde kadınlar kilo almamak ve ağırlaşmamak için günde bir kere yemek yerdi. Ben devemin üzerindeki hevdec içinde oturmuştum. Bir grup benim hevdecimi kaldırıp deve sırtına bindiriyordu ve iple deveye bağlıyor, devenin yularını tutup hareket ettiriyorlardı."

"Peygamber, bu gazve sona erince dönüşte, Medine'ye yakın bir yerde konakladı ve gecenin bir bölümünü orada geçirdi. Daha sonra ordunun harekete geçmesini istedi. Ben bir ihtiyaç gidermek için dışarı çıkmıştım. Benim, Zefâr (Sana yakınında Yemen şehirlerinden biri) mücevherlerinden yapılı bir kolyem vardı. İhtiyacımı giderdikten sonra düşmüş. Kervana dönünce kolyemin kaybolduğunu anladım. Ordu yola koyulmuştu. Gittiğim yere geri döndüm ve aramaya koyuldum. Ben yokken beni içinde sanarak hevdecimi alıp deveye bindirmişler ve harekete geçmişlerdi. Ben ordugaha dönünce kimseyi bulamadım. Ordu gitmişti."

"Elbiselere büründüm ve olduğum yere uzandım. Beni arayacaklarını biliyordum. Allah'a ant olsun, olduğum yere uzanıvermiştim ki Safvan bin Muattal beni buldu. O, ordunun peşi sıra bir iş için görevlendirilmişti. (Müslümanlar tarafından unutulan şeyleri toplayıp getiriyordu.) Karartımı görüp bana doğru gelmişti. Beni örtünmenin farz kılınmasından önce görmüştü. İnna lillahi ve inna ileyhi raciun. Allah Resûlünün eşi, dedi. Bense elbiselerimi giyinmiş bulunuyordum. Ne oldu da ordudan geri kaldın, Allah seni bağışlasın, dedi. Ben ona cevap vermedim. Deveyi yaklaştırdı, deveye bindim. O da devenin yularını tutarak ordunun ardından yürümeye başladı."

Bu şekilde Ayşe, Medine'ye Safvan tarafından getirildi. Bazılarınca bu olay yorumlandı. Olay saptırıldı, kulaktan kulağa aktarıldı. Peygamber'in eşi Zeynep binti Cahş'ın bacısı Hamne, Peygamber'in Ayşe'yi kendi bacısından daha çok sevdiğini bildiği için fırsatı ganimet bilip olayı açığa vurdu. Peygamber'i in-

citmek için bir bahane ele geçirmiş olan inatçı münafık Abdullah bin Übey, olayı dallandırıp budaklandırdı.

Olay, Pegamber'in ve Ebubekir'in kulağına kadar ulaştı. Çok üzüldüler. Peygamber, Ayşe'yle konuşmuyordu. Ayşe ise henüz çıkan dedikodudan habersizdi. Hastalandı ve annesi ona bakmak için yanına geldi. Peygamber, onu sadece bir defa ziyaret etti ve ağır ve tutuk bir sesle "Nasılsın?" diye sordu.

Peygamber'in diğer hanımlarına göre daha çok sevdiği sevgili eşi Ayşe, onun sebebini bilmediği bu soğuk tutumuna tahammül edemedi ve bir gün "İzin verirsen bana bakması için anneme gideyim." dedi. Peygamber, "Mahzuru yok." diye karşılık verdi.

Ayşe annesinin evine gitti. Hastalığı bir ay sürdü. Fakat yine de olaydan habersizdi. Bir gün Ebubekir'in teyze kızı Ümmü Satıh, olayı Ayşe'ye anlattı. O öylesine dehşete kapıldı ki kendi ifadesiyle "Öylesine ağladım ki ciğerimin parçalanacağını hissettim." Ve daha sonra annesine diyor ki: "Allah seni bağışlasın! Halk olayı konuşuyor da sen o konudan bana hiç söz etmiyorsun!"

Annesi şöyle karşılık veriyor: "Kızım, pek aldırma. Allah'a ant olsun, birkaç kumalı ve kocası tarafından sevilen bir eş olup da onlardan düşmanlık görmeyen ve halk tarafından kötülenmeyen çok az güzel kadın vardır."

Bu olaydan dolayı pek rahatsız olan Peygamber, şikayetçi bir ses tonuyla, hutbelerinin birinde halka hitaben şöyle dedi: "Ey insanlar! Niçin bazıları beni, ailem konusunda eleştiriyor, onlar hakkında haksızca sözler söylüyor? Allah'a ant olsun, ben onlar hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Aynı şekilde Allah'a ant olsun, bu sözler hayırdan başka bir şeyi olmayan bir adam hakkında söyleniyor. Benim evime kimse yanında ben olmadan giremez." dedi.

Üseyd bin Hudayr ayağa kalkıp şöyle konuştu: "Ey Allah'ın Elçisi, o iftiracılar eğer Evsli ise biz onların boynunu vururuz. Eğer Hazreçli kardeşlerimize mensuplarsa, bize emredersen Allah'a ant olsun, emrini derhal yerine getiririz."

Hazreç başkanı Sâd bin Ubade bu sözlere alındığı için kalkıp şöyle dedi: "Allah'a ant olsun, sen yalancısın. Biz onların boyunlarını vurmayız. Fakat sen bu sözü, onların Hazreçli olduklarını bildiğin için söyledin. Eğer kendi kabilenden olsaydılar böyle konuşmazdın." Üseyd bağırdı: "Allah'a ant olsun, yalan söyledin. Sen münafıksın!" İnsanlar birbirine girdi. Evs ve Hazreç arasında büyük fitne ateşi tutuşmak üzereydi. Peygamber minberden inip Ebubekir'in evine gitti. Ali bin Ebutalip ve Üsame bin Zeyt'i istişare için çağırdı. Üsame, Ayşe'yi övdü ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi, sen ailenden hayırdan başka bir şey göremezsin. Bu mesele yalan ve temelsizdir." Ali ise "Ey Allah'ın Elçisi, kadın çoktur, sen istersen onun yerine başka bir kadınla evlenebilirsin. Konuyu, onun hizmetçisi olan kadına sor, o doğruyu söyler." dedi.

Peygamber, Ayşe'yi sormak için Berire'yi çağırdı. Ali kalktı, onu döverek "Allah Resûlüne doğruyu söyle" dedi. O da "Allah'a ant olsun, hayırdan başka bir şey görmedim. Ayşe'nin hiçbir suçu yoktur." dedi.

Peygamber kalkıp Ayşe'nin odasına gitti. Anne ve babası da oradaydı. Yanında Ensarlı bir kadın vardı. Onunla birlikte ağlaşıyordu. Peygamber oturdu. Allah'a hamd ve senâ etti. Sonra Ayşe'ye dönerek şöyle dedi: "Ey Ayşe, insanların, hakkında dediklerini duyuyorsun. Allah'tan kork. Halkın dediği gibi ayağın kaymışsa Allah'a tövbe et; Allah kullarının tövbesini kabul eder." Ayşe öylesine şiddetli ağlıyor ve öylesine titriyordu ki cevap veremiyordu. Anne ve babasının konuşma yapmasını bekliyordu. Ama onlar da suskundular. Bir süre böyle geçti. Ağlama sesinden başka bir şey duyulmuyordu. Sonunda Ayşe, annesine ve babasına yüzünü çevirip "Niçin Resûlullah'a cevap vermiyorsunuz?" dedi. Onlar da: "Allah'a ant olsun, ne cevap vereceğimizi bilmiyoruz." dediler.

Ayşe ağlamaklı bir ses tonuyla ve tam bir samimiyetle Peygamber'e şöyle dedi: "Allah'a ant olsun, söylediklerin için Allah indinde tövbe etmem. Allah'a ant olsun, halkın söylentilerini doğrularsam –Allah o işten uzak olduğumu biliyor– gerçek dışı ko-

nuşmuş olurum. O söylentileri inkar etsem sözüme inanmazsınız. Lakin Yusuf'un babasının söylediği sözü söylerim:

"Artık (benim yapacağım iş) güzelce sabretmektir. Bu dediğinize (dayanmak için) ancak Allah'tan yardım istenir." (12/Yusuf Suresi 18)

Muhammed olduğu yerde sessizce oturuyordu. Dertli ve derin bir düşünceye dalmıştı. Aniden durumu değişti ve ağırlaştı. Vahiy ortamına girmişti. Elbisesini üzerine örttüler ve başının altına bir deri yastık koydular. Allah'ın bizzat gerçeği söyleyeceğini biliyorlardı.

Ayşe sakin ve huzurluydu. Anne ve babası ise dehşet ve endişe içindeydi. Kendilerini sanki ölümle karşı karşıyaymışlar gibi hissediyorlardı. Peygamber kendine geldi. Terlediği için vücudu ıslanmıştı. Ayağa kalktı. Terlerini kurutarak şöyle dedi: "Ey Ayşe, müjdeler olsun! Allah senin beraatini indirdi."

Ayşe "Elhamdulillah" dedi. Peygamber hızla halkın karşısına çıkıp onlara Ayşe'nin suçsuzluğunu ilan eden ayeti okudu.

"İftirada bulunanlar kuşkusuz sizin içinizden bir topluluktur. Bunu kendiniz için bir kötülük olarak değerlendirmeyin; aksine bu sizin için bir iyiliktir. Onlardan her birine işlediği günah oranında ceza vardır. Ancak onların içinde günahın büyüğünü üstlenen kimseye gelince, onun için çok büyük bir azap olacaktır. Siz o iftirayı işittiğinizde, niçin bu konuda konuşmamız bize yakışmaz; haşa, bu çok büyük bir iftiradır, demediniz? Eğer Allah'ın size lütfu ve sevgisi olmasaydı, içinizden hiçbiri asla temize çıkamazdı." (24/Nur Suresi 11,16,21)

Zinayı ispatlamak için dört şahidin gerekli olması ve evli kadına zina isnat edip de dört şahitle ispatlayamayanlara 80 kırbaç vurulması hükmü, bu ayetler ile konuldu. Bu hüküm, ilk kez Müslümanların şairi Hassan bin Sabit, Peygamber'in baldızı Hamne ve Mistah bin Usâse'ye uygulandı.

Yedinci Yıl

Peygamber, kuzeydeki bedevî kabileleri İslam'a, ya antlaşma yoluyla ya da kılıç zoruyla boyun eğdirmeye çalışıyordu. Çünkü onlar, Şam sınırlarına ve Doğu Roma İmparatorluğuna yakın bir yerdeydi. Bu bölgedeki Gassanî Araplarının başkanları Bizans imparatorunun kuklası durumundaydı. Bu kabilelerin her an dış düşmanının aleti olması ve Roma imparatoru ya da Gassan emiri yardımıyla Medine'ye karşı saldırıya geçme tehlikesi vardı. Ayrıca bunlar, Medine'den kuzey sınırlara kadar, çöl ve dağlık bölgelerde dağınık bir şekilde yaşıyorlardı. Bu nedenle onları kontrol etmek çok zor, hatta imkansız görünüyordu.

Doğu tarafında da İran sınırlarından ve onun Hire'deki kuklalarından gelen böyle bir tehlike Medine'yi tehdit ediyordu. Bu yüzden yedinci yılda askerî faaliyetler oldukça sıklaşmıştı.

Bu yıl Muharrem ayında Muhammed bin Mesleme komutasındaki 30 kişi, Kurata taifesini Dariye'de (Basra ile Mekke arasında) gafil avlayıp 3.000 koyun ve 150 deve ele geçirip geri döndü. Yolda Hanifeoğulları kabilesi başkanı Sümame bin Asâl'ı tutuklayıp Medine Mescidi'nin sütununa bağladılar. Peygamber onu tanıdı, saygılı davrandı, o da Müslüman oldu. Mekke'nin buğdayını Yemame verdiği için o, buğdayın Mekke'ye taşınmasını engelliyor ve Kureyş'i öylesine baskı altında tutuyordu ki onlar bizzat Peygamber'i aracı yaparak buğday nakliyatının serbest bırakılmasını istiyorlar.

Rebiulevvelde Ukkâşe bin Mihsan 40 kişilik bir birlikle Esedoğullarına saldırdı, ama düşman kaçtı. O da 100 deve ganimetle geri döndü.

Gatafanlılar hayvanlarını otlatmak için Medine yakınlarına kadar geliyorlardı. Peygamber, Muhammed bin Mesleme'yi haber toplamak için gönderdi. Zülkassa'da Salebeoğulları Arapları, Mesleme ve beraberindeki 10 kişiye saldırdılar. Yaralı olarak ölülerin içinde bulunan Muhammed bin Mesleme dışında hepsi öldürüldü. Daha sonra Ebuubeyde bin Cerrah onları izlemek-

le görevlendirildi. Fakat düşman kaçmıştı. O az bir ganimetle geri döndü.

Cemaziyelevvelde Zeyt bin Harise sahilden Şam'a giden Kureyş'in gümüş yüklü kervanına baskın yaptı. Çok miktarda gümüş ve birkaç esirle geri döndü. Peygamber'in damadı Ebulâs bin Rebî de esirler arasındaydı.

Cemaziyelevvel ayında Dihye bin Halife Roma malları ya da Kayser'in hediyeleriyle dönerken Müslüman olan Cüzam kabilesinden Hüneyd adlı bir haydut, Hımsi'de ona saldırdı ve bütün mallarını çaldı. Cüzzam kabilesi onun mallarını haydutlardan alıp kendisine geri gönderdi. Fakat Dihye, Peygamber'den haydutun öldürülmesini istedi. Zeyt bin Harise, 500 kişilik birlikle haydutun peşine düşerek Cüzzamlılara hücum etti. Onları darmadağın ederek 5.000 koyun, 100 deve, 1.000 kadın ve çocuğu esir aldı. Hem Müslüman hem de Peygamber'in müttefiki olan kabile başkanı, dava açmak için Medine'ye geldi. Peygamber de temsilcilik simgesi olarak kılıcını Ali bin Ebutalip'e verdi. O da esirleri ve malları Zeyt'ten alarak kendilerine geri verdi.

Peygamber, Şaban ayında 700 kişilik bir birliği Abdurrahman öncülüğünde Kelboğullarını teslim almak için (5. yılda bizzat kendisi oraya karşı askerî harekât yapmıştı.) Dûmetülcendel'e (kuzey sınırlarına yakın) gönderdi. Ona şöyle öğütte bulundu: "Allah için, kafir olan herkesle savaşın, fakat aşırı gitmeyin. Hıyanet etmeyin, müsle yapmayın, çocukları öldürmeyin. Allah'ın ahdi ve Peygamber'in davranışı bundan ibarettir. O kavmi İslam'a davet et, kabul ederlerse kabile başkanının kızını kendine eş olarak al." diye emir verdi. Kabile başkanı ve etrafındaki bir grup insan Müslüman oldu. Diğerleri de cizye ödemeyi kabul ettiler.

Aynı ayda Ali bin Ebutalip (Fedek ile Hayber arasında oturan) Sâdoğullarına gitti. Düşman kaçtı. 500 deve ve 10.000 koyun ganimet ile döndü.

Zeyt bin Harise, Müslümanları temsilen Şam'a ticarete giderken kendisini yağmalayan Fezareoğullarını cezalandırmak için yola çıktı. Sabah vakti saldırıya geçip Kureyş'in yenilmez olarak bildiği kraliçe Ümmü Karafe'yi esir aldı. Sonra iki deveye bağlayarak onu ikiye parçaladı ve kafasını Medine'de dolaştırdı.

Zeyt bin Harise bir birlikle (Medyen'de deniz kıyısına yakın) Mısır sınırındaki Mina'ya saldırdı ve esirlerle geri döndü. Efendileri, esir düşen anne ve çocukları ayrı ayrı satıyorlardı. Peygamber onların ağlayış ve iniltilerini duyunca anne ile çocukları birlikte satmayı, onları birbirinden ayırmamayı emretti.

Urayneoğulları Arapları Müslüman olup Medine'ye geldiler. Vahşi çöl hayatı yaşayan bu adamlar, şehirde oturmaktan ve Medine havasından şikayetçi oldular. Peygamber onları, kendi deve sürüsüyle birlikte kırsala gönderdi. Onlar da Peygamber'in develerinin sütü ve özgür hava ile canlandılar. Fakat buna rağmen Peygamber'in deve sürüsünü otlatan çobanın elini ve ayaklarını kopardılar, gözlerine diken soktular ve deve sürüsüne el koydular. Kurz bin Câbir 20 kişilik birlikle onları cezalandırmak için görevlendirildi. Peygamber'in emriyle haydutların elleri ve ayakları kesildi ve şehir dışında ipe çekildiler.

Amr bin Ümeyye, Peygamber tarafından, Ebusüfyan'ın terörüne karşılık vermek için görevlendirilmişti. O cahiliye devrinin en ünlü teröristlerindendi. Bu tip eylemlerdeki ustalığıyla ün yapmıştı. Bu eylem için Mekke'ye gitti. Fakat şehre girerken tespit edildiği için kaçmaya mecbur oldu. Görevini yerine getiremedi. Döndüğünde olayı Peygamber'e anlattı ve Peygamber'i çok güldürdü.

Eburafi'nin öldürülüşünden sonra Hayber Yahudileri Yüseyr bin Rizam'ı başkan seçmişlerdi. O, Gatafanlılarla birlikte Peygamber'e karşı komplo hazırlıyordu. Abdullah bin Revaha 30 kişiyle birlikte ona gidip "Peygamber sana Hayber başkanlığını devretmek için karar almak üzeredir. Bu nedenle seninle görüşmek istiyor." bahanesiyle, onu 30 kişiyle birlikte dışarı çıkardı-

lar. Yolda konuşurken aniden harekete geçerek hepsini öldürdüler. Böylesi hareketlerde ustalaşmış olan Abdullah bin Enîs, Peygamber'in emriyle Süfyan bin Halit'i gafil avlayıp tuzak kurdu ve ani bir saldırıyla öldürdü.

Hudeybiye Barışı

Medine'nin geniş toprakları tamamen İslam ülkesi içindeydi ama İslam'ın nüfuzu, kuzeyde Şam sınırlarına, doğuda Irak sınırlarına, batıda ise Kızıldeniz'e kadar yayılmıştı. Peygamber, peş peşe düzenlediği gazveler, seriyyeler, çeşitli kabilelerle yaptığı antlaşmalar ve kervanlara düzenlediği baskınlar sonucu ticaret yollarının denetimini eline geçirmiş, kendi varlığını her tarafta kabul ettirmişti. Fakat bilindiği gibi son hedef, hem Arapların başı ve kalbi, hem de ileride Müslümanların kıblesi olacak olan Mekkedir. Burası putperestlerin elinde kaldıkça Peygamber rahat etmeyecektir.

Altı yıldır ana vatanlarından, evlerinden, barklarından ve Kâbe'den uzak kalan Muhacirlerin savaşlarda elde ettikleri her zafer, beyinlerinde Mekke'nin hatırasını daha çok uyandırıyor ve yüreklerindeki Kâbe özlemini daha da alevlendiriyor.

Kendisi de bir Muhacir olan ve Mekke'nin önemi ve Kâbe'nin kutsallığı dışında kendisini bu şehre bağlayan birçok acı ve tatlı hatıralar bulunan Peygamber, Mekke'ye hep bir fâtih gibi girmek istiyordu ama henüz zamanı gelmemişti. Kureyş'in tüm Arabistan üzerindeki etkisi kaybolmuş olsa da Mekke'ye hâlâ tam hakimdi. İslam, bu şehre girip de güçlü bir azınlık oluşturamamıştı. Peygamber, Mekke'ye, Kureyş'in direnişini kırmadan ve kaba kuvvet ve katliama başvurmadan egemen olamayacağını biliyordu. Ama böyle bir fethin Peygamber için değeri yoktu. Öte yandan hem kendisinin hem de Muhacirlerin bu eski arzusunu olabildiğince çabuk gerçekleştirmesi gerekiyor. Bu nedenle çok ustaca ve akıllıca bir siyasî ilke kalkıştı. İster başarılı olsun ister olmasın, bu manevradan önemli sonuçlar elde edecekti.

Peygamber, herkese göre Kâbe'nin bütün Arap kabilelerinin evi mesabesinde olduğunu biliyordu. Kureyş onun sahibi değildir. Kureyş onun yalnızca sorumlusu, perdecisi, sucusu ve koruyucusudur. Bundan dolayı hiçbir Arabı, İbrahim'in evini ziyaret etmekten alıkoyamaz.

Peygamber bu genel ilkeye dayanarak, Zilkâde ayında herhangi bir Arap kabilesi gibi, Kâbe'yi ziyaret edeceğini ve bu dinî hakkını kullanacağını bildirdi. O, söz ve davranışlarıyla, bütün Arap halkına, bu hareketinin siyasî ve askerî hedef taşımadığını, sade ve doğal bir şekilde ziyaret yapıp döneceğini ispatlamak istiyordu. Hatta kendi hareketini normal göstermek için Müslümanlara has bir sefer ilan etmedi. Müslüman olsun, müşrik olsun bütün Arap kabilelerini bu sefere birlikte çıkmaya, Mekke'ye giderek hac yapmaya çağırdı.

Müşriklerden bir grup onun çağrısını kabul ettiler ve birlikte hareket ettiler. Böylece 1400 kişi[190] ve 70 kurbanlık deve Medine'den yola çıktı. Diğer hac ziyaretçileri gibi, Medine'nin yakınındaki Zülhuleyfe'de toplanarak alışıla gelmiş bir şekilde saçlarını kıvırmaya, kurbanlık develeri işaretlemeye başladılar. Peygamber'in emri gereği, her hacıda kılıçtan başka bir silah yoktu.

Peygamber Usfan'a vardı. Mekke'nin yakınında, Bişr bin Süfyan'la karşılaştığı zaman, Kureyş hakkında haber sordu. O da şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü, Kureyş senin hareket haberini duyup büyük küçük, kadın erkek dışarı çıkmışlar ve Zîtuvâ'da toplanıp senin Mekke'ye ayak basmana izin vermeyeceklerine dair Allah'a yemin etmişlerdir. Halit bin Velit[191] onların süvarilerini öncü güç olarak Kurâulgamîm'e getirmiştir. İkrime de 500 kişilik bir birlikle savaşa çıkmıştır."[192]

190 Hudeybiye ashabının her on kişiye bir kurbanlık hesabıyla 700 olduğunu söyleyenler olduğu gibi 1400 kişi olduğunu söyleyenler de vardır.

191 Bazıları Halit'in hicrî beşinci yılda İslam'a girdiğini kabul etmektedirler.

192 Taberî'nin naklettiğine göre Peygamber'in yanında olan Halit, İkrime'ye üç defa saldırmış ve şehrin içine kadar sürmüştür.

Peygamber şöyle dedi: "Yazıklar olsun Kureyş'e! Savaş onları yemiş bitirmiş. Onlar beni diğer Araplarla başbaşa bıraksalar ne iyi olurdu. Eğer onlar beni yenerlerse istedikleri gerçekleşmiş olur. Allah beni onlara galip getirirse Kureyş'in tamamı İslam'a girer. Eğer bunu da yapmazlarsa güçleri varsa savaşırlar. Kureyş kendisini ne sanıyor? Aksi takdirde Allah'a ant olsun, Allah'ın beni gönderdiği hedef doğrultusunda devamlı cihat ederim; ya Allah bana zafer bağışlar ya da bu hayatla ilişiğim kesilir."

İki grup karşı karşıya geldiler. Haram aydı. Peygamber savaş için en ufak bir bahanenin meydana gelmemesi için uğraşıyordu. Eğer savaş olsaydı, Kureyş haram ayın hürmetini çiğnemekle suçlanırdı. Böylece Peygamber, hac yapamasa da siyasî ve ahlâkî açıdan zafer elde etmiş olurdu. Çünkü Kureyş, hem haram ayın hürmetini çiğnemiş hem de Kâbe'yi ziyaretten başka bir amacı olmayan kimselere kılıç çekmiş olurdu. Çünkü Müslümanlar dışında müşrik kabilelerden de gelenler vardı. Manevî zaferin ve propagandanın boyutları daha da genişlerdi. Peygamber, Mekke'ye girebilse ve Kâbe'yi ziyaret edebilseydi Araplar arasında yine tepki uyanır; "Muhammed, altı yıl önce Ebubekir ile birlikte Mekke'den kaçtığı halde, şimdi dönüp 1400 putkıran Müslüman ile şehre giriyor ve Kureyş'in gözleri önünde Kâbe'yi ziyaret ediyor; onların da buna tahammül etmekten başka çareleri kalmamış." derlerdi.

Peygamber, "Bizi onlarla karşılaşmayacak bir yoldan götürebilecek bir kimse var mı?" diye sordu. Yolu bilen birisi onları derelerden geçen çok çetin ve taşlık bir yoldan götürdü. Hudeybiye'ye varıldığında Peygamber konaklama emri verdi.

Gafil avlanan Kureyşliler, Peygamber'in Mekke'ye zorla gireceğini sanarak paniğe kapıldılar. Budeyl bin Verkâ'yı Huzâalı bir grupla birlikte Kureyş elçisi olarak Peygamber'le görüşmeye gönderdiler.

Peygamber, savaş için gelmediği ve Kâbe'yi ziyaret etmekten başka bir amaç taşımadığı güvencesini verdi. Elçiler, Peygamber'in gerçek niyetini Kureyş'e bildirdi. Kureyşliler onları suçla-

dılar[193] ve şöyle dediler: "Eğer bu adam savaşa gelmemişse, Allah'a ant olsun, zorla da Mekke'ye girmeyecektir."

Daha sonra Mikrez bin Hafs'ı gönderdiler. O da Budeyl gibi Muhammed'in gerçek niyetini aktardı. Bilahere Habeşlilerin reisi Huleys bin Alkame'yi (Kureyş'le ittifak içinde olan meşhur Arap okçuları; bunlar ya Habeşliler gibi siyah derili oldukları ya da Habeş adlı dağlık bölgede yaşadıkları için Habeşli olarak adlandırılıyorlardı.) gönderdiler. Peygamber onu görünce, kurbanlık develerin onların gözleri önünde salıverilmesini emretti. O, Muhammed'in masumiyetini, Kureyş'in Müslümanlara yaptığı zulmü, develerinin bir deri bir kemik kaldıklarını, açlıktan birbirlerinin kıllarını yediklerini görünce çok üzüldü. İlerlemeden geri döndü ve Kureyş'e Muhammed'le ilgili duygularını açıkça söyledi.

Kureyş bozulmuş bir halde şöyle dedi: "Otur. Sen sadece cahil bir bedevi Arapsın." Halis sinirlenerek şöyle konuştu: "Ben bu konuda sizin için herhangi bir antlaşma ve sözleşme yapmadım. Allah'ın Evi'ne saygı göstermek için gelen kimsenin önüne mi dikiliyorsunuz! Huleys'in canı elinde olana ant olsun, ben bütün Habeşlileri Mekke'den çıkarıp götüreceğim."

Kureyşliler, özellikle bu dönemde ona çok ihtiyaçları olduğu için kendilerine bir fırsat daha tanımasını ve ne yapacakları konusunda düşünebilmeleri için mühlet vermesini istediler.

Kureyş, olgun biri olan Urve bin Mesut'u gönderdi. O Peygamber'in karşısına oturdu ve şöyle dedi: "Ey Muhammed, sen değişik tipteki kimseleri toplayıp kendi beşiğine[194] doğru hareket geçirmiş, onları, bunların eliyle kırmak istiyorsun. Onlar, büyüklü küçüklü, kadınlı erkekli Kureyşliler olarak kaplan derisi

193 Huzâalıların Muhammed ile araları başından beri iyiydi. Nitekim gelecek olaylar bunu göstermektedir.

194 Metnin Arapçası: "Ci'te bihim ilâ beydatike"dir. "Beyda, aile ve kabile manasına gelir. Ben beşik kelimesinin burada kast edilen manayı daha iyi karşıladığını düşünüyorum.

giyinmişlerdir. Onlar, seni buraya sokmamaya Allah'a söz vermişlerdir. Gördüğün gibi etrafındakiler yarın dağılıp gidecekler."

O konuşurken bir yandan da Peygamber'in sakalına elini sürüyordu. Muğire bin Şube eline vurarak "Allah Resûlünün yüzünden elini çek." dedi. Urve şöyle karşılık verdi: "Yazıklar olsun sana! Bu ne bağırıp çağırma! Bu kimdir?" Peygamber gülümseyerek şöyle dedi: "Kardeşinin oğlu Muğire bin Şube." O da "Ey hain! Ben senin hıyanet bedelini ödemedim mi?" dedi. (Muğire Müslüman olmadan önce Sakifli 13 kişiyi öldürdüğü için hayatı tehlikedeydi; Urve ise hepsinin diyetini ödeyerek onu kurtarmıştı.) Urve de Peygamber'in barışçı tutumu konusunda Kureyş'e güvence verdi ve şöyle dedi: "Ey Kureyş, ben Hüsrev'i kendi ülkesinde, Kayser'i kendi ülkesinde, Necaşî'yi de kendi ülkesinde gördüm. Allah'a ant olsun, ben hiçbir padişahın, Muhammed'in kendi ashabı arasındaki konumuna benzer bir mevkiye sahip oluğunu görmedim. Kavmi onu hiçbir bedele karşılık teslim etmez. Siz kendi başınızın çaresine bakın."

Peygamber, Huzâalı Hırâş bin Ümeyye'yi kendi devesi üzerine bindirip Kureyş'e elçi olarak gönderdi. Kureyş, devesine saldırarak öldürmeye teşebbüs etti. Fakat Habeşliler buna engel olup onu kurtardılar. O da geri döndü.

Kureyş, 40 ya da 50 kişiyi, Peygamber'in ordusu etrafında dolaşarak ashaptan birini kaçırmak için görevlendirdi. Müslümanları taş ve ok yağmuruna tuttular. Müslümanlar da onları yakalayıp Peygamber'e teslim ettiler. O hepsini bağışlayıp salıverdi.

Peygamber, Kureyş eşrafı nezdinde yüksek itibarı olan Ömer bin Hattap'a, mesajıyla birlikte Kureyş'e gitmesini emretti. Ömer şu karşılığı verdi: "Ey Allah'ın Resûlü, ben Kureyş'in canıma bir zarar vermesinden korkuyorum. Çünkü Mekke'de Adiy bin Kâboğullarından beni savunacak hiçbir kimse yoktur. Kureyş benim kendilerine karşı ne kadar düşmanca ve sert davrandığımı biliyor. Ama ben sana, onlar nezdinde benden daha değerli olan birini söyleyeyim; bu kişi Osman bin Affan'dır."

Peygamber, onu Ebusüfyan ve Kureyş ileri gelenlerine gönderdi. Peygamber'in mesajını ilettikten sonra, onlar da Osman'a: "İstersen Kâbe'yi tavaf edebilirsin." dediler. Osman, "Resûlallah tavaf etmedikçe ben de tavaf etmeyeceğim." dedi. Onlar da Osman'ı tutukladılar. Osman'ın dönüşü uzayınca Müslümanlar endişelendiler. Bir anda öldürüldüğü haberi yayıldı.

Rıdvan Biatı

Peygamber hazırlandı ve şöyle dedi: "Bu kavimle savaşmadan burayı terk etmeyeceğiz." İnsanlardan ölüm üzerine biat aldı.[195] Bu ölüm sözleşmesi, akasya ağacı altında yapıldı. Bu nedenle ona "Şecere Biatı" da denir. Müslümanlar teker teker onunla biat etti. Sadece Ced bin Kays kendini devesi ardına gizleyip biattan kaçınmıştı. Peygamber kendi elini diğer elinin üzerine vurarak Osman'ın da biata katılışını gıyabında sağlamış oldu. Bu arada Osman'ın yaşadığı haberi onlara ulaştı.

Kureyş, Süheyl bin Amr'ı göndererek şöyle dediler: "Muhammed ile bu yıl geri dönmesi için antlaşma yap. Çünkü Araplar bize onun hakkında onun Mekke'ye zorla girdiğini söylerler." Peygamber Süheyl'i görünce, "Bu adam barış için gönderilmiştir." dedi.

Barış müzakereleri çok uzun sürdü ve birkaç defa durduruldu. Süheyl çok titiz ve inatçı davranıyordu. Ayrıntılar üzerinde ısrar ediyordu. Peygamber çok toleranslı davrandığı için Süheyl de kendileri lehine Muhammed'e daha ağır şartlar dayatmaya çalışıyordu. Peygamber'in Süheyl'in sert tavırları karşısındaki yumuşaklığı ve zaafı Müslümanların tepkisini uyandırdı. Nitekim barış antlaşmasının şartları üzerindeki sözlü mutabakattan sonra, antlaşma metninin tek taraflı ve zoraki olduğunu gören Ömer, öfkeyle Ebubekir'in yanına varıp şöyle dedi: "Ey Ebubekir! O, Allah'ın Resûlü değil mi?" "Öyle." "Biz Müslüman değil miyiz?" "Öyleyiz" "Onlar müşrik değil mi?" "Öyle." "Öyleyse niçin dinimiz konusunda böyle bir alçaklığı kabul etmekteyiz?" dedi. Ebubekir ise sakince şöyle dedi: "Onu hemen bırakma!

195 Bir anlatıma göre, kaçmamaları için biat aldı.

Ben Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ederim." "Ben de Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ederim."

Fakat yine de sakinleşmedi ve hemen Peygamber'e gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi, sen Allah'ın peygamberi değil misin?" "Evet" "Biz Müslüman değil miyiz?" "Evet." "Onlar müşrik değil mi?" "Evet." "O halde niçin dinimiz konusunda bunca alçaklığa razı oluyoruz?"

Peygamber, güven dolu ve sevecen bir üslupla, "Ben Allah'ın kulu ve elçisiyim. O'nun emrine aykırı hareket etmem. O da beni kendi halime bırakmaz." dedi.

Sahabiler çok sinirliydiler; öfkelerini ve hoşnutsuzluklarını gizleyemiyorlardı. Mutabakat sağlanan antlaşma maddelerinin yazılması zamanı gelip çatmıştı. Peygamber, önünde tam bir teslimiyet gösteren Ali'yi antlaşma metnini yazmaya çağırdı: "Yaz: Bismillahirrahmanirrahim." Süheyl, Peygamber'in yumuşak tavrından dolayı küstahlaşarak istediği her şeyi rahatlıkla elde edeceğine inandığı için buna itiraz etti. Ali'ye, "Dur bakalım, ben bunu kabul etmiyorum. Bismikellahumme, diye yaz." dedi.

Peygamber de: "Yaz, Bismikallahumme." Ali de yazdı. Peygamber: "Yaz, bu Allah'ın Resûlü Muhammed'in yaptığı barıştır."

Süheyl yine itiraz edip şöyle dedi: "Dur! Ben senin Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etseydim, seninle mücadele etmezdim. Kendi adınla babanın adını yazdır." Peygamber de Ali'ye: "Yaz, iş bu Muhammed bin Abdullah ile Süheyl bin Amr arasında yapılan barıştır. Buna göre iki halk arasında on yıl süreyle savaş olmayacak. Bu süre içinde insanların emniyeti ve asayişi sağlanacaktır. Kureyş'ten biri velisinin izni olmadan Muhammed'e gelirse, Kureyş'e geri verilecektir. Muhammed'e bağlı olanlardan herhangi bir kimse Kureyş'e sığınırsa o geri verilmeyecektir. Aramızdaki düşmanlık gizli kalacaktır. Fakat bu gizlilik ne hırsızlık, ne de hıyanet üzere gizliliktir. İsteyen herkes Muhammed'le anlaşır ve ona bağlanır. İsteyen de Kureyş'le anlaşır ve ona bağlanır. (Hemen Huzâaoğulları Muhammed taraftarı, Bekiroğulları da Kureyş taraftarı olduklarını bildirdi.) Ayrıca sen

(Muhammed) bu yıl geri dönmeli, Mekke'ye girmemelisin. Ancak gelecek yıl Mekke'ye gelip üç gün kalabilirsin. Sen silah taşıyabilirsin; ama kılıçlar da kınında olmalı. Başka türlü Mekke'ye giremezsiniz."

Böyle bir antlaşmanın, peş peşe askerî zaferler kazanmış ve birkaç defa Kureyş'e güçlerini ispatlamış olan Müslümanlar için ne kadar rahatsız edici bir nitelik taşıdığı ortadaydı. Eğer Muhammed'in şahsiyeti ve etkin kişiliği söz konusu olmasaydı, ashap, bu antlaşma metnini Müslümanların nazarında otoritesini kaybetmiş olan Kureyş'in gözleri önünde, Mekke'nin girişinde paramparça ederdi. Ama yine de Peygamber'in karşısında öfkelerini ve muhalefetlerini açıkça dile getiriyorlardı. Peygamber ise onlardan sabırlı olmalarını istiyor, böyle alçaltıcı şartlar altında gizli olan bir maslahat ve çıkarın söz konusu olduğunu biliyor, onları bu şartları kabul etmeye davet ediyordu. Bu heyecanlı ve gergin dakikalarda başka bir olay meydana geldi ve Müslümanları daha da sinirlendirdi. Öyle ki Peygamber'in yüzüne duracaklarından korkuluyordu.

Peygamber ile Süheyl antlaşma yazmakla meşgul oldukları sırada, işte bu Süheyl'in oğlu Ebucendel, Müslümanlara sığınıp onlarla birlikte hareket etmeye kalkıştı. Kureyş'in temsilcisi olan Süheyl bu olaydan dolayı çok sinirlendi. Oğlunu dövmeye başladı. Onu döverek Kureyş safına götürdüğü sırada, "Ey Muhammed, o sana gelmeden önce aramızda antlaşma imzalanmıştı." dedi. Peygamber, "Doğrudur." dedi. Ebucendel var gücüyle haykırarak şöyle dedi: "Ey Müslümanlar, beni dinimden vazgeçirsinler diye müşriklere mi bırakıyorsunuz?" Peygamber karşısında hiç hareket edemeyen Müslümanlar, öfke ve utançtan dolayı kendilerini ölü gibi hissediyorlardı.

Peygamber: "Ey Ebucendel, sabret. Allah, sen ve diğer güçsüzler için kurtuluş yolu gösterecektir. Biz bu kavimle barış antlaşması yaptık. Onlara karşı hıyanette bulunamayız" dedi.

Ebucendel Kureyş'e teslim edildi ve Süheyl geri döndü. Peygamber namaz kıldı ve devesini kurban olarak kesti. Umre için otu-

rup saçlarını tıraş etti. Ardından Müslümanlar da böyle yaptılar. Birkaç gün Hudeybiye'de kaldıktan sonra geri döndüler. Dönüşte Müslümanlar Kâbe'nin ziyaretinden yoksun bırakıldıkları gibi, Mekke'nin girişinden de geri çevrilmişlerdi. Özellikle Muhacirler altı yıl sonra kendi arzularına yakınlaştıklarını sanmışlardı. Fakat daha da susamış bir şekilde geri dönmekteydiler. Bu nedenle çok üzgündüler. Özellikle Müslümanların güçsüzlüğü ve Kureyş'in üstünlüğünü gösteren antlaşma şartları onları çok perişan etmiş, komplekse kapılmalarına neden olmuştu. Sanki yenilgi ve zilletten başka bir sonucu olmayan bir savaştan dönmüşlerdi. Kervan suskun ve morali bozuk bir şekilde Medine'ye yol aldığı sırada, beklenmedik bir vahiy indirildi:

"Biz sana, Allah'ın, senin geçmiş ve gelecek olan bütün günahlarını bağışlaması, seni doğru yola ulaştırması ve sana çok güçlü bir şekilde yardım etmesi için apaçık bir fetih bahşetmiş bulunuyoruz." (48/Fetih Suresi 1-3)

Antlaşmanın imzalanışından sonra, Ümmü Gülsüm Müslüman olup Medine'ye sığındı. Kardeşleri Umare ve Velid bin Ukbe bin Ebumuayt antlaşma gereğince onu Peygamber'den geri istediler. Peygamber, antlaşma metninde resmen kadınlarla ilgili bir kayıt bulunmadığını ileri sürerek onu geri vermedi ve sığınan kadınların geri verilmeyeceğini ilan etti.

İsyancı Müslümanlar

Bu antlaşmanın beklenmedik ilk meyveleri elde edildi. Kureyş, İslam'ı resmiyette tanımıştı. İster istemez Muhammed'e tahammül ediyordu. Ona, putların düşmanı olduğu halde, gelecek yıl Kâbe'yi ziyaret etme izni verilmişti. Ayrıca ticaret ve kervan yollarını kullanmasına müsaade edildi. Peygamber de bunlara karşılık, yol kesmekten ve kervanlara baskın yapmaktan sakınmalıydı. Bu yüzden Mekke'yi Şam'a bağlıyan sahil yolunu antlaşma uyarınca serbest bırakmalıydı.

Hudeybiye antlaşmasına bağlı olarak, Müslümanlara büyük başarı sağlayan başka bir olay daha vuku buldu: Ebubasir, sahibi-

ni terk ederek Mekke'den kaçıp Medine'ye sığınmıştı. Müslüman olduğu için, kardeşlerinin şehrinde özgürce yaşamayı tasarlamıştı. Fakat Peygamber, Hudeybiye antlaşması gereğince onu Mekke'ye geri göndermek zorundaydı. Mekke'den iki kişi onu almak için Medine'ye geldi. Peygamber açıkça şöyle dedi: "Ey Ebubasir, sen de biliyorsun ki biz bunlarla antlaşma yaptık. Bu nedenle ona hıyanet etmek bize yakışmaz. Allah, senin ve diğer mustazaflar için kurtuluş yolu gösterecektir. Sen de kavmine dön."

Bu tutum, Ebubasir'e çok dokundu. O hak için Allah'a doğru gelmiş, Allah'ın Resûlüne ve onun dostlarına sığınmıştı. Onlarsa, onu kendi elleriyle Allah'ın düşmanlarına teslim etmekteydi. Nitekim, eğer hamiyet sahibi bir Araba sığınsaydı ona bu hakkı tanırdı. Şimdi Müslüman olup Resûlullaha sığındığı halde, kendisini düşmana teslim ediyordu. Bu nedenle, "Ey Allah'ın Resûlü, beni dinimden vazgeçirmek için müşriklere mi teslim ediyorsun?" dedi.

Peygamber, bu çaresiz mülteci ve bu alçaklıktan dolayı vicdanları ve ruhları yaralanıp sızlayan, üzüntü ve öfkenin baskısından dolayı ölümü hisseden ashap karşısında yine de aynı cümleyi eksiksiz tekrarladı.

Ebubasir'i o iki kişiye teslim edince, onu alıp götürdüler. O yolun ortasında iki temsilciyle yakın ve sıcak bir ilişki kurdu. Medine'ye yakın bir menzil olan Zülhuleyfe'de dinlenmek için konakladılar. Konuşma sırasında görevli adama, "Kılıcına bakayım." dedi. Adam da kılıcını gösterince çabucak kılıcı kaptı ve onu öldürdü. Onun beraberindeki köle de Medine'ye kaçtı ve mescitte oturan Peygamber'e, "Senin dostun benim dostumu öldürdü." dedi. Bu sırada kanlı kılıçla Peygamber'e gelen Ebubasir de ona şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü, sen kendi ahdini yerine getirdin. Allah senin borcunu ödedi. Beni bu kavme teslim ettin. Ben de dinimi korumak ve oyuncak olmamak için kendimi savundum."

Peygamber, bu yiğit, direnişçi ve yürekli Müslümanın hareketinden dolayı heyecanlandı ve onu methetti. Övgü dolu bir dille şöyle dedi: “Ah anası! Savaş teşvikçisi! Keşke bazıları ona destek olsaydı.”

Ebubasir artık Medine’de kalamazdı. Bu korkusuz, inatçı, başı dik Müslüman, kendi hareketinden şaşkına dönen kardeşlerinin hasret ve hayret dolu bakışları altında o kanlı kılıç ile şehri terkedip tek başına çöle doğru yola koyuldu. Deniz sahili yolunu izleyerek Mekke-Şam kervan yolu üzerindeki Îs mıntıkasına gizlice yerleşti.

Mustazaflar, yani Hudeybiye antlaşması gereğince Medine’ye kaçamayan, müşriklere tutsak olan ve her gün işkence ve mahkumiyete tahammül eden Mekkeli Müslümanlar, Mekke ile Medine dışında üçüncü bir yolun daha olduğunu anlamışlardı. Bu, Peygamber’in de teyit ettiği Ebubasir’in yoluydu.

Böylece onlar gruplar halinde Mekke’den kaçıp Îs’de Ebubasir’in etrafına toplandılar. Bu isyancı Müslümanlar ne Kureyş ne de Hudeybiye antlaşması karşısında hiçbir yükümlülük taşımıyorlardı. Mekke kaçakları 70 kişi oldular. Böylece sahil yolunun emniyeti kalktı. Kervanlara baskın yapıyor, ele geçirdikleri herhangi bir Kureyşliyi acımasızca öldürüyorlardı. Kureyş onların yaptıklarını ne kılıç zoru ile ne de kanun gücüyle engelleyebiliyordu.

Çareyi Peygamber’e başvurmada gördüler. Ona gelip Ebubasîr grubunu da Medine’ye çağırmasını istediler. Böyle bir tehlikenin tekrar canlanmaması, Müslüman kaçakların dağlarda ve yollarda korsanlık yapmamaları için Peygamber’e Hudeybiye antlaşması metninden Medine’ye sığınanların iadesi maddesinin çıkarılmasını önerdiler. Böylece Peygamber’e zorla kabul ettirilen, Müslümanların da yüz karası olarak nitelendirdikleri şartlar, büyük bir zafer ve övünç kaynağı oldu.

İslam’ı resmî ve meşru bir güç olarak ilan eden Hudeybiye antlaşması, Kureyş korkusuyla İslam’a yönelemeyen fertlerin ve

grupların Müslümanlara engelsiz katılmalarını sağladı ve Kureyş'in tehdidinden de korunmuş oldular. Böylece, bu antlaşma birçok gücün Peygamber'e katılmasına vesile oldu. Nitekim antlaşmanın imzalanışının hemen ardından Muhammed ve dinine gizlice eğilim gösteren Huzâaoğulları, resmen Müslümanlara katıldıklarını duyurdular.

Bu şartın metinden çıkarılmasıyla, Mekke'de Müslüman olan herkes açıkça dinini ilan edip Kureyşlilerin gözleri önünde Medine yolunu tutuyordu. Böylece İslam'ın Mekke ve çevresinde yayılışı gün geçtikçe artıyordu.

Hudeybiye barışının en önemli sonucu şuydu: Peygamber, gelecek 10 yıl içinde en büyük düşmanı olan Kureyş ve işbirlikçilerinden emin olacaktı. Çünkü Kureyş dışındaki diğer dağınık Arap kabileleri ona karşı bir tehlike arz etmiyordu. Bu gidişle ülkenin tamamında, hatta Arabistan sınırlarının ötesinde bile, İslam'ın manevî yayılışı ve olumlu çalışmalar için zemin oluştu. Çünkü şimdiye kadar İslam, gücünü, askerî hareketler ve Kureyş ile Yahudi tehlikesinin bertaraf edilmesi üzerinde toplamıştı. Fakat Yahudilerin sürgün edilmesi ve ortadan kaldırılmasıyla, dış düşmanla barış antlaşmasının imzalanması ve iç tasfiye ve temizlik de son bulmuştu.

Şu iki ayetle içki yasağına tedricî olarak zemin hazırlanmıştır:

"Sana içki ve kumarı soruyorlar. De ki: İkisinde de insanlar için hem büyük günah hem de bazı faydalar vardır. Ancak günahları faydalarından daha çoktur." (2/Bakara Suresi 219)

"Ey İnananlar! sarhoşken, ne dediğinizi bilene kadar namaza yaklaşmayın." (4/Nisa Suresi 43)

Şimdi de iki ayetle kesin olarak yasaklanmıştır:[196]

[196] İçki satışı Yahudilerin elindeydi. Uhud yenilgisinden sonra mağlubiyetin acısına dayanamayan Müslüman gençler, perişan ve ümitsiz hale gelmişlerdi. Ruhsal acılarını dindirmek için kaçınılmaz olarak kendilerini içkiye verdiler. Yahudiler, fırsattan istifade ederek oyalayıcı içki meclisleri ve gece âlemleri düzenliyorlardı. Bu durum Müslüman toplumun psikolojisini ve gençlerin

"Ey inananlar! İçki, kumar, tanrılar adına dikilen taşlar ve fal okları ile gelecek hakkında kehanette bulunma, birer şeytan işi pisliktir. Bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Çünkü şeytan, içki ve kumar sayesinde aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazı kılmaktan alıkoymak istemektedir. Artık bunlardan vazgeçersiniz değil mi?" (5/Maide Suresi 90,91)

Dünya Liderlerine Mektuplar[197]

Peygamber'in evrensel mesajını Arap sınırlarının ötesine duyurma ve bütün dünya halklarına sunma zamanı gelmişti. Çünkü o, sadece Arapların peygamberi değildi. Mekke'de ilk vahyin inişinden itibaren, onun risaleti evrensel bir risaletti. Bir kavim, ırk ve ülkeyle sınırlı değildi.

Fakat böyle bir risaleti yerine getirmek pek basit ve kolay bir iş değildi. Zira onun yandaşları ve dostları sıradan Araplar idi. Onlar, büyük medenî milletlere, dünya padişahlarına, otoriter liderlere, mesela Roma imparatoruna ve İran şehinşahına kılavuz ve öğretmen olma gücünü kendilerinde görmüyorlardı. Hatta Peygamber karşısında bile sahip oldukları aşırı ruhsal ve düşünsel özgürlüğe rağmen Peygamber tarafından verilecek ağır görevleri ya yerine getirmekten kaçınma ya da böyle önemli bir işin başarılabilmesi için gerekli olan iman ve hararetle karşılayamama ihtimalleri vardı. Özellikle bu tehlike, böyle bir teb-

ahlakını bozuyordu. Muhammed onları bundan men etmesine rağmen Yahudilerin oluşturduğu ortamlar ve gençlerin ruhsal yapısı, Muhammed'in sözlerinin etkisini azaltıyordu. Nihayet vahiy, sakin ve sert eleştirilerle içkinin kesin olarak yasaklanmasına zemin hazırladı. O gün Müslümanlar içki testilerini ve küplerini pazarda kırdılar. Müslümanlar bir daha ağızlarına içki sürmediler. Yahudilerin dükkanları da kapandı.

[197] İbni İshak diyor ki: "Hudeybiye'den ömrünün sonuna kadar ashabından bazı kişileri Arap ve acem padişahlarına İslam'a davet için gönderdi." (Taberî, c. 2, s. 288) Bu daha doğru görünüyor. Bu şekilde altıncı veya yedinci yıldan itibaren büyük ülkelerin krallarına ve bazı küçük hükümetlerin yöneticilerine mektuplar göndermiş; sonraki yıllarda kabile başkanlarını ve çevre ülkelerin krallarını bazen tekrar davet etmiştir. Büyük liderlerle mektuplaşmalı davetler devam etmiştir.

liğde, gurbette ölüm tehlikesi vardı ama Arapların alışık oduğu ganimet elde etme, kahramanlık gösterme, intikam alma, iftihar elde etme gibi imkanlar yoktu. Peygamber de bunun farkındaydı.

Bir gün dostlarına şöyle dedi: "Allah beni bütün dünya halkları için göndermiştir. Sizler, İsa'nın havarileri gibi, bana karşı muhalefet etmeyin." Onlar, "Havariler İsa'ya nasıl muhalefet gösterdi." diye sordular. Şöyle cevap verdi: "Onları insanlara tebliğ için gönderdiğinde, yolu kısa olan sevinir, yolu uzak olan üzülür ve görevini pek yerine getirmezdi."

Daha sonra kendi kararını açıkladı. Hedefinin, Kisra, Herakliyus, Mukavkıs, Hire kralı, Yemen kralı ve Habeş kralı Necaşî'yi İslam'a davet etmek olduğunu duyurdu. Onların siyasî nezaket törenlerini bilenler, mühürsüz hiçbir mektubu kabul etmediklerini, bu nedenle mühür yaptırması gerektiğini tavsiye ettiler.

Gümüşten bir yüzük yapıldı. Üzerine; en altta "Muhammed", ortada "Resûl", üstte "Allah" olmak üzere "Allah/Resûl/Muhammed" diye üç sıra halinde yazı kazıldı.

Mektuplar bir rivayete göre aynı zamanda, diğer bir rivayete göre de sırayla gönderildi. Bu daha doğruya benziyor. Özellikle bazıları dünya liderlerine tebliğ mektuplarının yedinci yılda değil de altıncı yılda gönderildiğini ileri sürmektedirler. Bu durumda her iki tarihi de kapsamış olabilir.

Roma imparatoru Herakliyus'un mektubunu Dihyetulkelbî'ye verdi. O da mektubu imparatora teslim edilsin diye onun kuklası durumunda olan Busrâ hakimine götürdü:

"Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla! Allah'ın kulu ve peygamberi Muhammed'den Bizans imparatoru Herakliyus'a. Hidayete uyanlara selam olsun. Seni İslam'a çağırıyorum. İslam'ı kabul et ki kurtuluşa eresin. Allah da sana mükafatını iki kat versin. Eğer kabul etmezsen halkın günahını sen çekersin. Ey Ehlikitap! Sizinle bizim aramızda ortak olan söze geliniz. Sadece Allah'a kulluk edelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp

da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın. Eğer yüz çevirirlerse, şahit olun, biz Müslümanız deyiniz."

İran şehinşahı Hüsrev Perviz'in mektubunu da Abdullah bin Huzafe Sehmî'ye verdi:

"Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla! Allah'ın Resûlü Muhammed'den İranlıların büyüğü Kisra'ya: Hidayet yoluna girip ona tabi olana, Allah'a ve Resûlüne iman edene, Allah'tan başka tanrı olmadığına, onun bir tek ve ortaksız olduğuna, Muhammed'in O'nun resûlü ve kulu olduğuna şehadet edip bunu kabul edene selam olsun! Buna göre ben seni Allah'ın davetiyle İslam'a çağırıyorum. Zira ben, kim olursa olsun can taşıyan herkese belli bir tehlikeyi haber verip onları uyarmak ve inanmayanlar üzerinde Allah'ın sözünü gerçekleştirmek için istisnasız bütün insanlara gönderilmiş Allah resûlüyüm. O halde sen İslam'a gir, sonunda emniyet ve selamet içinde olursun! Şayet kaçınacak olursan, o zaman hiç şüphesiz Mecusilerin günahı senin boynunadır."

Hüsrev Perviz mektubu yırtarak, Yemen valisi Bâzân'a şöyle bir emir verdi: "Bunca küstahlaşan bu köleyi, eli bağlı olarak başkente getir!"

Bâzân birkaç kişiyi Medine'ye gönderdi. Olay Peygamber'e iletildi. Peygamber, Hüsrev'in oğlu Şirveyh tarafından öldürüldüğü haberini verdi. Henüz Yemenliler olaydan habersiz idiler. Bâzân, diğer Yemen sakinleri gibi İranlı Anûşirvan zamanından beri, görevlilerin sert ve zalimce sultasından rahatsızdı. Sasanî emperyalizminin boyunduruğundan kurtulmak için Arabistan'daki büyük bir gücün oluşmasından memnuniyet duyup İslam'ı kabul etti. Peygamber de onu Yemen hükümdarı olarak atadı. O, kendine hiçbir siyasî ve iktisadî yük yüklemeyen Muhammed'e dayanarak İran'a karşı bağımsızlığını elde etti.

Mukavkıs'a gönderilen mektup:

"Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed'den Kıptîlerin büyüğü Mukavkıs'a: Allah'ın selamı, hidayet yoluna girmiş bulunan kimse

üzerine olsun! Buna göre ben seni tam bir davetle İslam'a çağırıyorum. İslam'a gir, sonunda emniyet ve selamet içinde olursun ve Allah sana iki defa sevap verecektir. Şayet bundan kaçınacak olursan, bütün Kıptilerin günahı senin boynuna olacaktır." Ve ey Ehlikitap! Gelin, sizinle bizim aramızda müşterek olan bir tek kelimede; yani Allah'tan başka hiçbir tanrıya tapmamak, O'na hiçbir şeyi eş ve ortak koşmamak, Allah'tan başka aramızda hiçbir kimseyi âmir ve efendi yapmamak hususunda birleşelim. Eğer onlar sırtlarını dönüp bundan kaçınacak olursa şöyle deyiniz: Siz şahit olun ki kesinlikle bizler, Allah'a itaat edip teslim olan Müslümanlarız."

Bahreyn sahibi Hilal'e gönderilen mektup:

"... Kendisinden başka tapılacak bir tanrı bulunmayan Allah'ın hamdü senasını sana ulaştırırım. Böylece ben sana bir tek Allah'ı göstermiş ve seni O'na çağırmış olurum, sen de Allah'a iman ve itaat eder, bu cemaate girersin. Doğrusu hakkında bu en hayırlısıdır. Selam, hidayet yoluna girene olsun!"

Dünyanın güçlü liderlerine karşı böyle sert ve kesin tarzda tebliğ ve davette bulunmak, bazılarının şiddet kullanarak tepki göstermesine sebep olabilirdi. Bunlar kendilerinin hakimiyet sınırları içinde bir gücün yok edilmesine –ki bu güç tehdit edici bir metot ile söze başlamıştı– teşebbüs edebilirlerdi. Onlar için Muhammed ve yandaşlarını ortadan kaldırmak pek zor bir iş değildi. Çünkü Müslümanlar, ne düzenli ve güçlü orduların kendilerine ulaşmaları zor olan Arabistan'ın çöl ve dağlık bölgelerinde dağınık bir şekilde yaşayan bir kabileydi, ne de herbiri dünyanın yarısını kendi sultaları altında bulundurup hükmeden güçlü İran ve Roma orduları karşısında bir güç sayılırdı.

Peygamber böyle bir tehlikenin oluşabileceğini bildiği halde korkusuzca bu harekete başvurdu. Gücü yettiği ölçüde özellikle siyasî ve askerî açıdan o tehlikeye karşı hazırlık yapmaya başlamalıydı. İlk adım olarak, dıştan gelecek tehlike zamanında düşman üssüne dönüşebilecek içteki şüpheli unsurları, hem de beşinci kol olarak rol üstlenecek olan azınlık güçlerini temizle-

meliydi. Bu, sorumluluk bilincinde olan bir toplum önderinin yapması gereken en önemli ve en acil iştir.

Hayber Gazvesi

Peygamber Hayber'i defalarca düşünmüştü. Altı yıldır onlardan yana hep kaygılıdır. Hayber'de Kâb bin Eşref, Sellâm bin Ebilhukayk ve Yüseyr bin Rizem'in Evs ve Hazreç Müslümanları tarafından saldırıya uğramaları, Hayber'in şüpheli ve eylemci bir üs, komplocu ve kışkırtıcı unsurların en güçlü sığınağı olarak nitelendiğini gösteriyordu.

Şimdi dünyanın en güçlü iktidarlarının tepkisini merakla bekleyen Peygamber'in elde ettiği haberlere göre, Hayber'de Medine'ye karşı komplolar planlanmaktaydı.

İbranicede kışla ve kale anlamına gelen Hayber, otuz küsur fersahlık bir mesafede, Medine'nin kuzeyinde, Vadilkura adlı çok sulu ve bayındır bir yerde bulunuyordu. Sekiz sağlam kalesi vardı. Savaş zamanlarında, kılıçla kuşanmış 20.000 savaşçıyı seferber edebiliyordu. Bu kalenin sakinleri, zengin, medenî ve zeki kuyumcu Yahudilerdi. Araplar ise onların kendilerine olan manevi üstünlüklerini itiraf ediyorlardı. Kuru ve sıcak havaya alışık bedevî Araplar için rutubetli havası olan Hayber, pek uygun bir yer değildi. Yahudiler onları aşağılamak için şöyle demişlerdir: "Hayber'e giriş yaptığınız zaman nevbe hastalığına yakalanmamak için teşir yapın. Şöyle ki Hayber'in içine girdiğiniz an, dört el ve ayak üzerinde yürüyerek eşek gibi anırın." Cahil Araplar da Hayber'e başka türlü giremezlerdi.

Nadiroğulları, Kaynukaoğulları Yahudileri ve Medine'de kökleri kurutulan Kureyzaoğulları Yahudilerinin kalıntıları bunlarla ilişki içindeydi. Bunların dindaşları olan Roma, Yemen ve İran'daki Yahudilerle de irtibatları vardı. Özellikle kuyumcu ve zengin kitleler olan, günümüz terminolojisine göre Arabistan'ın burjuvaları sayılan Yahudiler, sınırlar ötesi topluluklarla da ilişki kurmuşlardı. Bu nedenle, aydın, bilinçli ve dünyayı bilen kimselerdi. Ayrıca büyük servetleri ve Arabistan'da eşine rast-

lanmayan sağlam kaleleri vardı. Arap kabileleri arasında en etkin güç ve büyük nüfuz sahibiydiler. Bu nedenle Peygamber onların tehlikesini ciddiye alıyordu. Basit ve sade halk kitlesi olan, düşmanlıkları da yüzeysel ve basit olan Kureyş'in aksine bunlar, Yahudi olmaları, eski ve derin dinî düşünce ve kültüre sahip olmaları, kendilerini Allah'ın seçkin dostları, tevhid bayraktarı, dünyada ilk kitap ve risalet sahibi kabul etmeleri sebebiyle Ebusüfyan ve Ebucehil'in göremediklerini bunlar algılayıp görerek, Muhammed'in dinini ve kitabını onlardan daha farklı algılıyorlardı. Onun derin manasını hissediyorlardı. İnşa edeceği büyük geleceği tahmin ediyorlardı.

Bundan dolayı Hayber'in her an Roma imparatoru, İran hüsrevi, hatta Mısır, Hire, Yemen ve özellikle Gassanî kralları için bir üs haline gelme olasılığı pek yüksekti. Bu durumda Hayberli 20.000 savaşçı, bir yabancı gücün yardımı ve henüz Muhammed ile düşmanlıklarını koruyan Arap kabilelerinin desteği ile Muhammed'in bu küçük ve zayıf şehri Yesrip'i iki veya üç bin yoksul mücahidiyle birlikte ortadan kaldırıp bir darbeyle adını tarihin unutulmuşlar listesine kaydedebilirdi.

Peygamber, özellikle mektuplarının komşu ülke liderlerine ulaşmasından sonra Hayber'in olası tehlikelerini düşünüyordu. Bu arada Muhammed'in Kureyş'ten sonra en güçlü ve sert düşmanları olan Gatafan kabilesinin Hayber'e doğru harekete geçtiği haberi duyuldu. Yahudilerin, bu vahşi ve sert huylu kabileyle Medine'ye saldırı hususunda anlaştıkları kesindi. Nitekim onlar şimdiye kadar Müslümanlara en ağır darbeler indirmişlerdi. Recî olayı, Hendek savaşı, onların İslam'a olan düşmanlıklarının, sert ve kaba tavırlarının göstergesidir.

Bu güçlü bedevi kabilenin 20.000 Hayberli Yahudi savaşçıyla birleşerek, onların büyük maddî servetleri, fikrî olgunlukları ve güçlerinden yararlanarak hareket etmesi, kuşkusuz Medine'yi uçurumun eşiğine getirecekti. Çünkü sınırlar ötesi güçler de Medine'ye diş bilemekteydi. İran ve Roma'nın, doğrudan ya da yerli işbirlikçileri vasıtasıyla, Hire ya da Gassan Arapları aracılı-

ğıyla destek sağlaması, bu birleşik cepheyi daha da genişletebilirdi. Böyle bir durumda her türlü direniş yersiz ve boştur. İslam'ın ve Müslümanların toptan ve kökten yok olmasından başka bir yol söz konusu değildir.

Bu yüzden tek çıkar yol; Gatafan, Hayber'e varmadan, düşman seferber olmadan, dış düşmanlar çeşitli iç kabileleri, hatta Kureyş'i haberdar etmeden önce böyle bir fitneyi henüz cenin iken boğmak, daimî tehlike üssünün kökünü kazımaktır.

Hudeybiye antlaşmasının üzerinden yaklaşık bir ay geçmişti. Peygamber, Nemile bin Abdullah Leysî'yi Medine'ye vekil bırakarak, o yılın Muharrem ayında hızla Medine'den hareket etti. Müslümanlar, Yahudilerin servetleri, güçleri, sağlam kaleleri ve Gatafan ile işbirliklerine rağmen, bu savaşı büyük bir özenle karşılıyor ve onlara karşı zafer kazanacaklarına, Hayber'den birçok servet ve ganimet elde edeceklerine inanıyorlardı. Çünkü Allah, Hudeybiye'den dönüşlerinde onları yolda inen Fetih sûresiyle müjdelemişti:

"Allah inananlardan, ağaç altında sana baş eğerek biat ederken, ant olsun ki hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı da bilmiş, onlara güvenlik vermiş, onlara yakında zafer ve ele geçirecekleri ganimetler bahşetmiştir. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir. Allah size, ele geçireceğiniz bol ganimetler vaat etmiştir. İnananlar için bir belge olması, sizi doğru yola eriştirmesi için bunları size hemen vermiş ve insanların ellerini üzerinizden çekmiştir."
(48/Fetih Suresi 18-20)

Peygamber, Allah'ın Hudeybiye mücahitlerine verdiği müjdeyi hızla gerçekleştirmek için Hayber savaşı konusunda acele ediyor. Yine bu sûreyle, Peygamber'in Mekke'ye gitme davetine uymayanlar, Hayber savaşının bol ganimetlerinden yoksun bırakılıyordu. Çünkü bunlar, bu sûrenin ilk kısımlarında açıklandığı gibi, ihram haliyle Mekke'ye giden Peygamber'in Kureyş'le savaştan kurtulamayacağını sanıyorlardı. Ölüm tehlikesi olduğu, ganimet söz konusu olmadığı için Peygamber'i dinlemediler:

"Aslında siz, Peygamber'in ve inananların, ailelerine bir daha dönmeyeceklerini sanmıştınız." (48/Fetih Suresi 12)

Bu yüzden Peygamber, sadece Hudeybiye'ye (barış antlaşmasına) katılan kimselerin Hayber savaşına katılabileceklerini, buna uymayanların, savaşa katılsalar bile ganimetten pay alamayacaklarını duyurdu:

"Savaştan geri kalmış olanlar, siz ganimetleri almaya giderken; bırakın biz de sizinle gelelim diyeceklerdir. Onlar Allah'ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: Bize uymayacaksınız. Allah sizin için önceden böyle buyurmuştur. Size, hayır, bizi çekemiyorsunuz, diyeceklerdir. Aksine onlar ancak pek az söz anlayan kimselerdir." (48/Fetih Suresi 15)

Peygamber her zamanki gibi düşmanı gafil avlamak için yaklaşık 200 kilometreyi üç konaklama ile kat etti. Süratle Hayber ile Gatafan'ın yerleşim merkezleri arasında Gatafanlılara ait bir su pınarı olan Reci'ye varıp yerleşti. Bundan amacı iki müttefik arasını kontrol etmek ve birleşmelerini önlemekti.

Gatafan kabilesi Yahudilere yardım etmek için ilerledi. Yolun bir bölümünü kat ettikten sonra Peygamber'in kendilerini kontrol altına alan bir noktada yerleşmiş olduğunu görünce korkup geri döndüler. Çünkü, eğer Hayber'e çıkarlarsa, Peygamber Hayber yerine kendi bölgelerine saldırır, savunmasız kadın ve çocuklarını kolaylıkla alıp Medine'ye götürür diye düşündüler ve bundan dolayı yardım etmekten vazgeçtiler.

Enes bin Malik diyor ki: "Peygamber bir kavimle savaşa çıktığı zaman sabah olmadan saldırıya geçmezdi. Sabahleyin ezan sesi duyulursa saldırı yapılmayacak demekti. Eğer ezan okunmaz ise saldırı yapılırdı." O gece uyudular. Sabah ezan sesi duyulmadı; yani "düşmana saldırın" emri verilmiş oldu.

Sabahleyin Hayber halkı Müslümanların saldırısından habersiz olarak kazma, kürek ve sepetleriyle hurmalık ve çiftliklerine doğru giderken Müslümanlarla karşılaştılar, kuşatıldıklarını gördüler. Hemen evlerine dönerek feryat ettiler: "Muhammed

ve ordusu!" Peygamber gür sesle "Hayber harap oldu, biz bir kavme indiğimizde, kötü günlerine vah olsun!" diye konuştu.

Sellâm bin Mişkem, kadın, çocuk ve malların "Vatih" ve "Sülâlim" kalesine götürülmesini emretti. Gıda ve besin maddelerini "Naim" kalesine naklettiler. Savaşçılar da "Natât" kalesinde toplandı. Savaş başladı. 50 Müslüman yaralandı. Yahudiler çok dirençli ve kaleleri de pek sağlamdı. Günler gelip geçti. Bir iş yapılamadı. Açlık Müslümanları tehdit ediyordu. Hayber kaleleri fethedilemez görülüyordu. Yahudiler korkusuzca savaşıyordu. Çünkü zafer ya da ölümden başka bir seçenekleri yoktu.

Peygamber beyaz bayrağını Ebubekir'e devredip onu kaleleri fethetmekle görevlendirdi. Onun çabaları sonuç vermedi. Bir sonraki gün bayrağı Ömer bin Hattap'a verdi. O da şiddetli bir saldırıya geçti ve çok çalıştı, fakat bir sonuç alamadan geri döndü.

Peygamber şöyle dedi: "Yarın bayrağı Allah ve Resûlünü seven, Allah ve Resûlünün de kendisini sevdiği bir kimseye vereceğim. O Hayber'i zor ve kaba kuvvetle ele geçirecektir. Allah onun eliyle orayı fethedecektir. O firar adamı değildir."

Peygamber ertesi sabah, daha önce yakalandığı şiddetli göz ağrısı sebebiyle her iki gözünü kalın bir kumaş ile bağlamış olan Ali'yi deve üzerinde Peygamber'in çadırının yakınından geçerken çağırdı ve bayrağı ona verdi. O bayrağı teslim alıp bir grupla savaşa gitti. Bütün kalelerden daha sağlam olan, Ebubekir ve Ömer'in peşpeşe saldırılarını savuşturan "Kamus" kalesine saldırdı. Hayber'in meşhur kahramanı ve kale sahibi olan Merhab, yumurta şeklinde yonttuğu parlak bir taşı, sarı renkteki yemenisi üzerine koyup, hemen dışarı fırladı ve kahramanlık şiiri okuyarak Ali'ye saldırdı:

"Hayber'i bilirsin, ben Merhab
Silahtan korkan tecrübe edemez
Bazen yaralarım bazen vururum
Aslanlar bile karşılaşınca kızar."

Ali ona şöyle cevap verir:

"Ben annemin Haydar dediği adam
Kılıç ile sizi sender gibi tartarım."

İki savaşçı da birbirinin üzerine yürüdü. Bir iki kılıç darbesi alış verişi yapıldı. Bir anda Merhab'ın kendisi, kafası ve taşı ikiye bölündü. Kılıç dişlerine oturdu. Hayber'in en çetin ve sağlam kalesi böylece fethedildi. İbni Hişam'a göre Merhab, Hamirli (Yemen'de) biriydi.

Ali, daha sonra "Naim" kalesine saldırdı. Kaledekiler dışarı çıktılar ve çetin bir savaş başlattılar. Savaş ateşi tamamıyla körüklenmişti. Yahudiler var güçleriyle varlıklarını müdafaa ediyorlardı. Tam bu sırada Ali'nin kalkanı bir kılıç darbesiyle elinden düştü ve savaşanların kalabalık safları arasında kayıplara karıştı. Ali beklemeden duvar kenarındaki bir kapıyı kaldırıp, kalkan olarak kullandı ve savaşa devam etti. Kapıyı savaş sonuna dek elinde bulundurdu. Savaşın bitiminde onu bir kenara attı. Peygamber'in azatlı kölesi Eburâfi diyor ki: "Yedi kişi ve sekizincileri olan ben, o kapıyı kaldırmak istedik ama beceremedik.[198] Kapıyı köprü olarak kalenin girişinde kullandık ve Müslümanlar onun üzerinden geçerek kaleyi işgal etti."

Kaleler çok zor ele geçiyordu. Yahudiler hayret verici bir şekilde direniyordu. Biriktirdikleri çok miktardaki yiyecek ve azık ile direniş yapmaları kolaylaşmıştı. Müslümanlar Hayber'e dış yardımı önlemek, yardımların ulaşmasından önce işi bitirmek istiyordu. Bu yüzden çareyi kalelere giden suların önünü kesmekte buldular. İşte yaptıkları bu iş, savaşın sona ermesini hızlandırdı.

Açlık Müslümanları şiddetle tehdit ediyordu. Eğer muhasara biraz daha uzun sürseydi, Müslümanlar kaçınılmaz olarak sonuç elde etmeden geri dönmek zorunda kalacaklardı. Eğer yaralı düşmanı da kendi başına bıraksalardı, tehlike daha ciddileşecek,

[198] Taberî, c. 2, s. 301; İbni Hişam, c. 2, s. 334)

komplo daha da genişleyecekti. Yahudiler, kendilerine karşı darbe indirmek için pek çok faktörü kullanmaya kalkışırlardı.

Müslümanlar şiddetli açlık nedeniyle evcil eşeklerin etlerini yiyordu. Fakat Peygamber onu yasaklayıp at etinin yenmesine izin verdi. Sehmoğulları Müslümanları, Peygamber'e açlığa dayanacak güçlerinin kalmadığından yakındılar. Ancak Peygamber'in durumunun da aynı olduğunu gördüler. Peygamber dua etti: "Allahım, benim bunlara verecek bir şeyim yok. Onlara azığı en bol olan kaleleri aç."

Bir sonraki gün Hayber'in yağ ve yiyecek deposu sayılan Sâb bin Muaz'ın kalesi fethedildi. Müslümanlar rahatladı ve muhasaranın yarım kalma tehlikesi atlatılmış oldu.

Ali, Peygamber'in sancağını elinde bulunduruyordu. Fethettiği her bir kaleye Müslümanlar akın edip mallarına el koyuyor, insanları esir ediyorlardı. O da beklemeden başka bir kaleye saldırıyordu.

Ali'nin ve diğer Hayber mücahitlerinin sloganı, "Ey muzaffer! Ölüme, ölüme!" idi.

Seleme'nin dediğine göre: "O gün öfke ve heyecandan Ali'nin yüzü kıpkırmızı olmuştu. Öfkeli ve korkunç bir sesle, hızlı ve kısa adımlarla yürüyordu. Ben de onun peşi sıra gidiyordum. Kalelerden birinin duvarının kenarındaki taş birikintisine Peygamber'in beyaz bayrağını dikti. Kalenin burçlarından bir Yahudi baktı ve "Sen kimsin?" diye seslendi. Ali, "Ben Ali b. Ebutalip'im" dedi. Yahudi şöyle dedi: "Musa'ya inen şeyin üzerine çıktınız." Ali aldırmadı. Râvi diyor ki: "Tâ ki Allah onun eliyle kaleyi fethettirinceye kadar o geri dönmedi."

"Kamus" kalesi, İbni Ebilhukayk'ın idi. O bu olaydan önce Müslümanlar tarafından saldırıya uğramıştı. Peygamber, Nadiroğulları Yahudilerinin hazinelerinin burada saklandığını biliyordu.

Ali, Kamus kalesini fethettikten sonra, İbni Ebilhukayk'ın evladı Kinâne esir edildi. Peygamber ondan Nadiroğullarının hazinelerini istiyor, fakat o bilmezlikten geliyor.

Yahudilerden biri Peygamber'e "Kinane her gün sabahleyin bu enkazların etrafında dolaşıyor." diye haber verince, Peygamber Kinane'ye "Eğer bu hazineleri arayıp bulursam seni öldüreyim mi?" dedi. O da "Öldür!" dedi.

Peygamber arama emri verdi. Hazinelerden biri ele geçirildi. Ondan arta kalanı istenildi. O da vermeyince, Peygamber Zübeyir'e "Hazineleri zora başvurarak ondan teslim al!" diye emretti.

Onu daha sonra, "Naim" kalesinin kenarında kılıçla öldürülen kardeşi Mahmud bin Mesleme'nin kısası için Muhammed bin Mesleme'ye bıraktı ve boynunun vurulmasını istedi.[199] Son kaleler, "Vatih" ve "Sülalim" kaleleri direniyordu. Onların bu direnişi geceli gündüzlü 10 gün sürdü.

Bütün mal varlıklarını Şık, Netât, Ketibe kalelerinde saklayan Yahudiler, kendi ölümlerinin kesinlik kazandığını görünce, Peygamber'e "Kanımızı dökme, her şeyimiz senin olsun; göç etmemize izin ver." diye dilekte bulundular. Düşmanın boyun eğdiğini gören Peygamber, önerilerini kabul etti. Hayber Müslümanların "fey"i oldu. Hudeybiye'ye katılmış olanlar arasında mallar ve esirler paylaşıldı.

Yahudiler, tarlalarının yarım pay şartıyla kendi insiyatiflerine bırakılmasını istediler: "Biz bu işi daha iyi biliriz ve daha bayındır yaparız." dediler. Peygamber, "İstediğimiz zaman sizi dışarı çıkarırız." diyerek önerilerini kabul etti. Muhayyese bin Mesut her yıl gelerek, Hayber ürününün yarısını teslim almakla görevlendirildi.

Fedek Yahudileri de Peygamber'e bu şartla barış teklifinde bulundular. Fedek'i Peygamber'e devrettiler. Burası savaşsız olarak elde edildiği için Peygamber'in özel mülkü sayıldı.

[199] Merhap'ın katilinin, kardeşinin kısası için Peygamber'den onunla savaşmak isteyen bu Muhammed bin Mesleme olduğuna dair de bir rivayet vardır. Ama bütün tarihçilerin bu şekilde naklettikleri Kinane olayı, Merhap'ın Ali'nin eliyle öldürüldüğü haberini doğrulamaktadır. Aklî kanıtlar da bunu doğrulamaktadır.

Ganimetler arasında Tevrat'ın bazı sayfaları bulununca, Yahudiler onu Peygamber'den geri istediler. O da bunların kendilerine geri verilmesini emretti. Hayber savaşı bir ölçüde iyi ve hoş bir şekilde son buldu. Müslümanlar Arabistan'daki Yahudilerin en büyük üssünü ele geçirdikleri, Yahudiler ise iki haftalık direniş ve savaştan sonra sağ kurtuldukları ve özellikle kendi evlerinde kalabildikleri için, sevinçli gözüküyorlardı. İki taraf dostluk ve samimiyeti artırma, kin ve nefreti azaltma çabasındaydı.

Sellâm bin Mişkem'in karısı Zeynep, Peygamber için bir kuzu kızarttı. Kuzunun hangi bölümünü daha fazla sevdiğini sordu. Paçalarını dediler. Kuzuyu zehirle sıvadı. Paçalarına daha da fazla zehir sürdü ve Peygamber'e getirdi. Peygamber ve Bişr bin Berâ kuzu paçasından bir lokma aldılar. Bişr lokmayı yuttu. Fakat Peygamber ağzına soktuktan sonra atıp şöyle dedi: "Bana bu kemiğin zehirle sıvanmış olduğu haber verildi." Yahudi kadını çağırdı. O da itiraf etti. Peygamber sordu: "Niçin böyle bir iş yaptın?" Şu cevabı verdi: "Benim kavmime neler ettiğini biliyorsun! Kendi kendime dedim ki eğer o kral ise onun şerrinden kurtulurum. Eğer Peygamber ise bunu bilecektir." Peygamber de onu affetti.

Bişr zehirlenerek öldü. Zehir, Peygamber'i de etkiledi. Zehrin etkisini ömrünün sonuna kadar hissediyordu. Hatta hayatının son anlarında Bişr'in anasına dedi ki: "Senin oğlunla birlikte yediğimiz o zehirli kuzunun tesiri sonucu ölüyorum." Bu yüzden Müslümanlar Peygamber'in şehit düştüğüne inanırlar.

Peygamber, Nadiroğulları reisi Huyey bin Ahtap'ın kızı ve öldürülen Hayber büyüğünün eşi olan Safiye'yi kendine eş seçti. Böylece Yahudilerle akraba oldu ve bu yenik azınlığı şereflendirdi. Onlar da bu sevginin karşılığı olarak ömrünün sonuna kadar Peygamber'e bağlı kaldılar.

Vâdilkurâ Gazvesi

Peygamber, Hayber ve Fedek'ten sonra Vâdilkurâ yoluyla Vadilkura ve Teymâ Yahudilerine geçerek aralarındaki ilişkiyi açıklı-

ğa kavuşturmak için Medine'ye döndü. Fakat Vâdilkurâ Yahudileri savaşa kalkıştılar ve yenildiler. Ama Teymâ Yahudileri cizye[200] vermek üzere barış yaptılar. Böylece Arabistan'ın tamamında Yahudi tehlikesinin kökü kazınmış oldu.

Herakliyus'un Cevabı

Herakliyus, İran ile savaştan zaferle geri dönüyordu. İranlıların Beytulmukaddes'ten alıp götürdükleri asıl haçı yerine koymak maksadıyla Beytulmukaddes'in ziyaretine yaya olarak gelmişti. Yolu üzerinde Cema şehrinde Muhammed'in mektubunu aldı ve ona saygıyla cevap verdi. Gassani emiri, imparatordan Muhammed'in cezalandırılmasını istediyse de o kabul etmedi.

Peygamber bu yılın Muharrem ayında, değinildiği gibi, kızını, İslam'ı kabul eden önceki kocası Ebulas'a geri gönderdi. Bu arada Hâtıp bin Ebi Beltea, Mukavkıs'ın verdiği hediyelerle Mısır'dan döndü. Bu hediyeler, Mariye ve Şirin adlı iki cariye, Düldül adlı bir katır, Yafur adlı bir eşek ve bir aba ve Mısır yapımı bazı özel eşyalardan ibaretti. Ayrıca Mukavkıs sözlü bir mesaj da göndermişti: "Ben de bir Peygamber'in zuhur edeceğini beklemekteyim. Ancak, Şam'dan tabii."

Peygamber hediyeleri kabul etti. Mariye'yi kendisi için aldı. Ondan, üç yaşında iken ölmüş bulunan İbrahim doğdu. Sanatını inancı uğrunda kullanan ve Safvan bin Muattal ve Ayşe'yi suçlaması sonucu Safvan tarafından dövülen şair Hassan bir Sabit'e de gönlünü almak için Sirin'i verdi. Ona ayrıca Ebutalha bin Sehl'in Peygamber'e bağışladığı Birha adlı köşkü de verdi.[201]

Bu yılda (bir rivayete göre 8. yılda) Peygamber ilk defa olarak, mescide iki basamaklı bir minber yaptırdı. Bundan önce halka mescidin sütünlarından birine dayanarak konuşma yapıyordu. Bazılarının dediğine göre, Peygamber bu sütunu terk edip min-

200 Cizye: Azınlıkların, karşılığında himayesinden faydalanmak için İslam hükümetine verdikleri baş vergisi.

201 Bazıları İfk hadisesinin Kaza Umresi günlerinde meydana geldiğini ileri sürmüştür. (Taberî, c. 2, s. 270)

beri seçtiğinde Peygamber'in kendisinden uzaklaşması sebebiyle bu sütun inliyordu. Bu yüzden o sütuna "Hanan" adı verilmiştir.

Hayber Sonrası Seriyyeler

Peygamber Hayber fethi sonrası her zamanki düşmanlarından rahatlamış oldu. Rebiulevvel, Rebiulahir, Cemaziyelevvel, Cemaziyelahir, Recep, Şaban, Ramazan ve Şevval aylarını Medine'de sakin geçirdi. O planladığı önemli programın gerçekleştirilmesini önleyecek büyük olaylara girişmek istemiyordu. Çünkü Zilkade ayı yakındı ve Hudeybiye barış antlaşması uyarınca ilk defa kendi güç ve birlikleriyle Kureyş'in gözleri önünde Mekke'ye girecek ve Kâbe'yi tavaf edecekti.

Bu birkaç ay zarfında, sadece etrafındakiler hakkında haber edinmek ya da Müslümanlarla müttefiklerine karşı tecavüze başvuranları veya bazı kabileleri cezalandırmak için küçük seriyyeler gönderiyordu. Muharrem ayında gizlice Ömer bin Hattap ve 30 kişiyi, büyük ve tehlikeli Hevazin kabilesini izlemeye gönderdi. Geceleri hareket edip gündüzleri pusuya yatıyorlardı. Hevazinliler bundan haberdar olup kaçtılar. Ömer de savaş yapmadan geri döndü. Daha önce değinildiği gibi, Seleme bin Ekva'nın rivayetine göre, bu yılın Şevval ayında Necd'e Ebubekir kumandasında içinde kendisinin de bulunduğu bir seriyye gönderildi.

Vakidî'nin dediğine göre, Beşir bin Sâd bu yılın Şaban ayında 30 kişiyle Fedek'teki Mürreoğullarına seriyye yapmıştı. Ayrıca Ramazan ayında Meyfaa'ya Galip bin Abdullah'ın seriyyesi gönderildi. Ayrıca Mürreoğulları bölgesine karşı, Galip bin Abdullah Leysî'nin seriyyesi sonucu Mirdas bin Nehîk, Üsame bin Zeyt ve Ensarlı bir savaşçı tarafından öldürülür. Mirdas, Üsame'nin üzerine doğru yürüdüğünü anlayınca, "Eşhedu ella ilahe illallah" diye haykırdı. Fakat Üsame buna aldırmayarak onu öldürdü. Bu hareket Peygamber tarafından kınandı. Ayrıca Galip bin Abdullah 130 kişiyle birlikte Abd bin Saleboğullarına karşı seriyye gerçekleştirip koyun sürüsü ganimetiyle Medine'ye döndü.

Beşir bin Sâd, Şevval ayında Cinab ve Yemen'e karşı bir seriyye gerçekleştirdi. Bundan amaç Uyeyne bin Hısn'ın tepelenmesiydi. Bu kabile, Gatafan'ın Cinab'a gelerek birlikte Medine'ye saldırmalarını istemişti. Fakat hezimete uğradılar ve Uyeyne'den bir köle öldürüldü.

Mekke'ye Doğru: Kaza Umresi[202]

Zilkade ayı geldi. Hudeybiye antlaşmasının üzerinden bir yıl geçmişti. Peygamber Uveyf bin Ezbatu Dili'yi[203] Medine'ye yönetici bırakıp 2.000 kişiyle Mekke'ye doğru hareket etti. Antlaşma gereği her biri bir kılıçtan başka bir silah almadı. Fakat muhtemel tehlikelere karşı koymak için Muhammed bin Mesleme'yi 100 süvari ve yeteri derecede silahla önceden Mekke'ye yakın Meruzzahran'a gönderdi ve hazır beklemelerini emretti.

Müslümanlar, özellikle yedi yıl sonra şimdi şehirlerine, evlerine, ailelerine, akrabalarına, yakınlarına, tanıdıklarına, tatlı ve acı hatıralarına geri dönen Muhacirler çok sevinçliydiler.

Muhacirler, Mekke yolunda her şeyi düşünüyorlardı: İşkenceler, sıkıntılar, ölüp gitmiş olan Ebucehiller, Ebulehepler, Utbe b. Şeybeler, Ümeyye bin Halefler; hayatta olan Ebusüfyan, ciğer yiyen karısı Hind ve Safvan bin Ümeyye. Bunlar Muhacirleri on üç yıl boyunca kırbaçlar, işkenceler, horlamalar, küfürler ve tehditler altında tutmuşlardı. Daha sonra yedi yıl boyunca kendilerini yok etmek için defalarca Medine kapılarına dayanmışlardı. Ebutalip mahallesinde ablukayla geçirilen can sıkıcı yıllar, Habeşistan sürgünü, baskı ve nihayet firar. Muhacirlerin her biri yolda, yedi yıl önce Mekke'yi terk edip Medine'ye sığınma günlerini düşünüyorlardı.

Mekke'ye yaklaşmışlardı. Bilal ve Ammar gözlerini hep aynı noktaya dikmişlerdi. Ebucehil ve adamlarının kızgın güneşin

202 Ona barış umresi ve kaza umresi dendiği gibi (Şerh-i Mevahib) kısas umresi de denir. (İbni Hişam, c. 2, s. 370)

203 Vakıdî'nin naklettiğine göre Medine'ye yönetici olarak Eburehm'i görevlendirmiştir.

altında her gün kendilerine işkence ettikleri yere. Ammar, "O gün annem Sümeyye ve babam Yasir ben onları seyrederken işkence altında öldürüldüler." diye düşünüyordu.

Burası Sevr mağarasıdır. Muhammed ve Ebubekir birbirine bakıştı. Bu tepenin arkasında Mekke vadisi. 2.000 Müslüman şevk ve heyecana kapılıp susmuşlardı. Peygamber, bindiği deveyi hızlandırdı. Burası Mekke idi, bu da Kâbe!

Karşıda Hira bulunuyor. O kara nokta. İşte o mağara. Yirmi yıl önce o gece bu ayetler inmiştir: *"Oku! Yaratan, insanı kan pıhtısından yaratan Rabbinin adıyla oku! Kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren Rabbin, en büyük kerem sahibidir."* (96/Alak Suresi 1-5)

Orası Ebutalip mahallesidir. Abdulmuttalip'in ve Ebutalip'in mezarları ve Hatice'nin evi..

Muhammed yürümeye devam etti. Bütün bu hatıralar onun için bir andan fazla beklemeye değmezdi. Onun başka önemli işleri vardı: Kâbe, putlar, Kureyş. "Lebbeyk! Lebbeyk!" diye haykırdı. Cemaat de şevkli ve heyecanlı bir sesle "Lebbeyk! Lebbeyk!" diye haykırdı. Kâbe'nin görüntüsü gözyaşı dalgaları içinde titrekdi. Bazıları dayanamayıp yüksek sesle ağlıyordu.

Kureyşliler, bu zor sahneyi görmemek için şehri topyekün terk ettiler. Muhammed, Hübel'in yanında! Kadın ve erkek herkes tepelerin, Ebukubeys dağlarının ve Hirâ dağının üzerine Mekke'nin etrafını seyrederek oturdular.

Abbas bin Abdulmuttalip, Kureyş'in ileri gelenlerinden bir grupla birlikte Darunnedve'de saflar halinde durup ızdıraplı bakışlarla sahneyi seyrediyor: Bu, Ebutalip'in yetimi!? O Ali'dir. O da Ebubekir bin Ebikuhafe, Ömer bin Hattap, Talha, Zübeyir, Sâd bin Ebivakkas... Halit bin Velit, Amr bin As, Osman bin Talha...

Bunlar da birbirlerini ne iyi tanıyorlar!

Peygamber kuzey tarafından hızla Kâbe'ye doğru harekete geçti. Abdullah bin Revaha, Kusva devesinin yuları elinde gururla kahramanlık şiiri okuyordu:

"Kafirlerin çocukları onun yolundan uzaklaştılar
Ben onun elçisi olduğuna şahidim.
Uzaklaştılar, tüm hayırlar onun elçisindedir
Ya Rabbi ben onun sözüne inanıyorum."

Peygamber Mescidiharam'ın kapısına doğru yürüdü. Abasına bürünüp sağ elini onun içinden çıkararak çabucak harekete geçti ve haykırdı: "Allah onlara acısın. Zira bugün Allah onlara gücünü gösterecek."

Daha sonra tavafa başladı. İlk önce rüknü (tavaf başlangıcını) selamlayıp hervele yaptı (hızlı yürüme). Ashap da onunla birlikte hervele yaptı. Yemanî rükne vardılar ve selamladıktan sonra Hacerulesved'e kadar yavaşça yürüdü. Ashap da yavaşça yürüdü. Hacerulesved'in selamlanmasından sonra yine Darunned- ve safı karşısında hervele yaptı. Ashap da kendisiyle birlikte hareket etti. İkinci ve üçüncü tavafta ise yavaşça yürüdü, ashap da onu takip etti.

Tavaf son buldu. Daha sonra Safa ve Merve'ye doğru gittiler. Safa ile Merve arasındaki mesafeyi yedi defa say ettiler. Beraberlerinde getirdikleri 50 kurbanlığı Merve yakınlarında kestiler. Saçlarını tıraş ettiler. İkinci günün sabahı yeniden Mescidiharam'a döndüler.

Peygamber, Bilal'in ezan okumasını istedi. Bilal, bu cılız, inatçı, vefalı ve hızlı zenci, şevkle Kâbe'nin çatısına çıkıp Darunnedve safı, Ebukubeys ve Hira dağları üzerindeki seyircilerin şaşkın bakışları altında Kâbe putlarının karşısında kin ve iman ateşinden kaynaklanan çekici sesiyle, ciğerleri parçalanırcasına Mekke semasında haykırdı: Allahu ekber, Allahu ekber! Eşhedu ellâ ilâhe illallah, Eşhedu ellâ ilâhe illallah! (ş'leri 's' diye telaffuz ediyordu). Mekke vadisi titredi. Muhammed, 2.000 Müslümanla birlikte ilk defa Kâbe'de namaz kıldı.

Umre merasimi son buldu. Muhacirler yedi yıllık bir aradan sonra kendi evlerine gittiler. Medine'de kendilerini misafir eden Ensar kardeşlerini de yanlarında götürdüler. Kureyş Mekke'yi

boşaltmıştı. Müslümanlar şehrin çarşı ve sokaklarında serbestçe dolaşıyorlardı. Muhammed, şimdi sakinleri en samimi dindaşları ve fedaileri olan bu şehrin içinde geliyor, gidiyor, konuşuyor ve gülüyor.

Zafer zirveye ulaşmıştı. Mekke'nin fezası coşku ve heyecan doluydu. Muhacirler kendilerini evlerinde buldukları için çok mutluydular. Ama Muhammed'in evi barkı yoktu. Hatice ölmüş, evi de satılmıştı.

Meymune ile Evlenmesi

Meymune, Peygamber'in amcası Abbas bin Abdulmuttalip'in karısının kız kardeşi idi. O evliliği konusundaki kararı kardeşi Ümmülfadl'e, bu da kocası Abbas'a bırakmıştı.

Abbas içten içe İslam'a meyilliydi. Muhammed'i seviyordu. Fakat faizci ve para düşkünü olduğu için, kendi safını resmen belirleme cesaretine sahip değildi. Mensup olduğu sınıfın bütün üyeleri gibi ikili oynuyordu. Ne Kureyş'i rahatsız etmek, ne de Muhammed'le ilişkisini tamamen koparmak istiyordu. Bu nedenle bir yandan siyasî olmayan işler yapmak, sevgisini göstermek ve çıkarlarını gözetmek suretiyle Muhammed'e yaklaşmaya öte yandan Kureyş ile ilişkilerini bozmamaya ve kendisi gibi para düşkünlerinin gerçek dini olan maddî çıkarlara yönelik bir tehlike oluşturmamaya çalışıyordu.

Meymune'yi evlendirme yetkisine sahip olan Abbas meseleyi Peygamber'e açtı. Peygamber de Meymune'nin ailesinin siyasî konumunu bildiği için hemen kabul etti. Meymune, Arapların büyük kahramanı Halit bin Velit'in teyzesi, Abbas ve Hamza'nın karılarının baldızıydı. Kureyş'in büyük aileleriyle akrabalığı vardı.

Muhammed düğün merasimini Mekke'de yapmak ve Kureyş'in tümünü bu merasime davet etmek istiyordu. Fakat o gün üçüncü gündü; Hudeybiye antlaşmasına göre Mekke'de kalabilecekleri son gündü.

Kureyş'i düğününe davet etmekle kendisine karşı kalplerinde olan vahşet, düşmanlık ve yabancılık duygularını hafifletmek is-

tiyordu. Özellikle bu yeni inkılapta kaybedecek menfaatleri olmayan sade halkın İslam karşısında yavaş yavaş yumuşadıklarını biliyordu. Hele bu iki üç gün içinde İslam'a aşık olmuşlardı.

Kureyş'in zehirleyici propagandalarının aksine, Muhammed'in Kâbe'ye kendilerinden daha fazla saygı gösterdiğini, kendileri gibi tavaf ettiğini, Safa ve Merve arasında say yaptığını, kurban kestiğini, Müslümanların birbirlerine şefkatli davrandıklarını, yüzlerinde dostluk, hayır ve samimiyet okunduğunu görüyorlardı. Kendilerini gücün ve zaferin zirvesinde görmelerine, düşmanın başkentini zaptetmelerine rağmen işgalci bir ordudan beklenen fesat, ayyaşlık, bencillik, kibir, acımasızlık ve intikam duygusundan uzak durduklarına tanık oluyorlardı. Üstelik onların daha fazla barış, hayır, iman ve insaniyete varmış olduklarını hissediyor ve yüce aşkın, çehrelerinde daha da belirgin tecelli ettiğini görüyorlardı.

Peygamber, Meymune'yi 400 dirheme nikahladı. Düğün işlerini ayarlamaya başladığında Huvaytıp bin Abduluzza birkaç kişiyle birlikte Kureyş'i temsilen gelerek dedi ki: "Sana tanınan mühlet sona erdiği için burayı terk etmelisin."

Peygamber şu cevabı verdi: "Benim, aranızda düğün yapmamın, sizleri de davet ederek yemek yedirmemin size ne zararı olabilir ki?" Onlar da "Bizim senin yemeğine ihtiyacımız yok; yanımızdan git, dışarı çık!" dediler. Peygamber de mecburen Mekke'yi terk etti, kölesi Eburafî'yi, Meymune'yi getirmesi için Mekke'de bıraktı.

Peygamber Serif'te (Tenim yakınlarında, Mekke'ye yedi ya da on mil uzaklıkta) 16 yaşında olan Meymune'yle gerdeğe girdi. O Peygamber'in son karısıydı.

Meymune, evlenmeden önce de İslam'a meyilliydi. Peygamber'le evlendikten sonra, ona öylesine âşık oldu ki onun ölümünden sonra 50 yıl daha yaşadığı halde Peygamber'in aşkını kalbinde olduğu gibi sıcak ve canlı tutuyordu. Hatta ölümün-

den sonra kendisinin Peygamber'le gerdeğe girdiği yer olan Serif'te toprağa verilmesini vasiyet etti.

Peygamber ve Müslümanlar, kendi şehirlerine, susamış ruhlarını doyurmuş olarak ve sözlerini tutmak ve samimi arkadaşlarına bunca iftihar, güç, zafer ve başarı sunmak suretiyle Allah'a ve Muhammed'in risaletine olan imanlarını artırmış olarak girdiler.

Peygamber, siyasî görevinin ilk aşamasını başarıyla tamamlamıştı. Müslümanlar, Allah'ın, iradesini gerçekleştirmek için kendilerini seçtiğine, beldelerinde kök salıp büyüyen ve çağlarca egemen olan şirkin, kendilerinin yalın ve keskin kılıçlarıyla kazınacağına kanaat getirmişlerdi.

1400 yıllık bir arayla bu ayetle karşılaşan kimseler olarak bizim, Müslümanların topluca Mekke'ye girişlerini, Kâbe'nin tavafını, umre merasiminin gerçekleştirilmesini, özellikle Peygamber imamlığında Mescidiharam'da görkemli bir namazın kılınmasını, Bilal'in müezzinliğini, Ali, Ebubekir, Ömer, Ammar bin Yasir, Sâd bin Ebivakkas, Talha, Zübeyir, Abdurrahman bin Avf, Osman, Sâd bin Ubade, İbni Mesut, Ebuzer Gıfarî, Selmani Farisî ve 2.000 Müslümanın ilk defa Lat, Uzza, Hübel ve Naile karşısında durmasını, hâmî ve tapıcılarının ise onları, en tehlikeli ve en kinci düşmanlarıyla başbaşa bırakıp şehrin çevresindeki dağlara ve tepelere perişan bir halde kaçarak olaya seyirci kalmalarının derin ve heyecanlı manasını kavramamız çok zordur:

"Ant olsun, Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse güven içinde başlarınızı traş ederek ve kısaltarak, korkmadan Mescidiharam'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bildi; bundan önce size yakın bir fetih verdi." (48/Fetih Suresi 27)

İbni Ebilavcâ Seriyyesi

Peygamber Medine'ye dönüşten hemen sonra, Ahzem bin Ebilavcâ komutasında 50 kişiyi Süleymoğulları üzerine gönderdi. Fakat onların tamamı öldürüldü. Vâkidî'nin dediğine göre sadece İbni Ebilavcâ kurtulup Medine'ye döndü.

Zeynep'in Ölümü

Aynı yıl, Peygamber'in kızı, Ebulâs'ın eşi olan Zeynep, Mekke'den dönüşte aldığı darbeler nedeniyle uzun süredir rahatsız idi; daha sonra öldü. Peygamber, kendisi ve dini uğrunda sağlığını ve mutluluğunu feda eden kızının ölümüne o kadar çok üzüldü ki Medine yolunda Zeynep'in devesini mızrakla vurarak, onun yere düşmesine, yaralanmasına ve bir yıl sonra da ölmesine sebep olanların, yakalandıkları yerde ateşle yakılmalarını emretti. Fakat bir gün sonra da: "Ateşle ancak ateşin Rabbi yakar." diyerek bundan vazgeçti, kılıçla öldürülmeleri emrini verdi.

Galip bin Abdullah Gazvesi

Aynı yılın Safer ayında Galip bin Abdullah'ı 10 ya da daha fazla kişiyle Kadid'deki Mülevvehoğulları üzerine gönderip "Onlara gece baskını yapın!" dedi. Gece çok karanlıktı ve bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Müslümanlar "Ölüme, ölüme!" diyerek düşmana saldırdılar ve büyük bir ganimetle Medine'ye döndüler.

Aynı yıl Peygamber, Bahreyn emiri Münzir bir Savâ'ya bir mektup yazdı:

"Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla. Allah'ın Elçisi Muhammed Peygamber'den Münzir bin Savâ'ya: Sana selam olsun! Ben kendisinden başka tapılacak tanrı bulunmayan Allah'ın hamdu senasını sana ulaştırırım. Yazdığın mektup ve gönderdiğin elçiler bana geldi. Şunu bil ki bizim namazımızı kılan, kestiğimizi yiyen ve kıblemize yönelen her kim olursa olsun Müslümandır ve Müslümanların bütün hakları onun için de hak, Müslümanların bütün görevleri onun için de görevdir. Kim Müslüman olmaktan kaçınırsa bu durumda o kimse cizye ödemekle mükellef tutulur."

Mektubu, Abdullah bin Hadramî götürdü. Peygamber onlarla, "Mecûsiler ile evlenmemek, onların kestiklerini yememek ve onlardan cizye almak" üzere barış antlaşması yaptı.[204]

Peygamber, Amr bin As'ı, Culend'in oğulları Cifer ve Ibad'ı İslam'a davet etmesi için Umman'a gönderdi. Bunların ikisi de İslam'ı kabul etti. Amr bin As, Bahreyn zenginlerinden zekat toplayıp yoksullara bölüştürdü. Mecusilerden de cizye alıp geri döndü.

[204] Kur'an'ın Zerdüşt dinine bakışı ve Müslümanların Zerdüştîler ile ilişkileri hakkında bilgi için şu kitabın birinci cildine bakınız: *"Peygamberliğin Eşiğinde Dünya"* Birinci bölüm: İran. Ayrıntılı olarak ele alınmıştır. (Çabuk yayımlanan Edebiyat Fakültesi dersleri. Ayrıca, Razavi'nin yazdığı "Ehlikitabın Zahitleri" ne bakınız.

Rebiülevvel ayında, Şucâ bin Vehb'i 24 kişilik bir birlikle Âmiroğulları üzerine gönderdi. Müslümanlar düşmana gece baskını yaptılar ve büyük bir ganimet elde ettiler. Her biri 15 deve ganimetle geri döndü.

Amr bir Kâb Gıfarî'yi[205] 15 kişiyle Şam yöresindeki Zâtulitlah'a gönderdi. Amr orada Kudâalı Seduş başkanlığında büyük bir grup ile karşılaştı, onları İslam'a çağırdı. Fakat onlar cevaplarını kılıçla verdiler, Amr dışında hepsini öldürdüler.

Vakidî (Taberî, c. 2, s. 313), Amr bin As, Halit bin Velit ve Osman bin Talha'nın Müslüman olmalarının ve Medine'ye gelmelerinin bu yılın başında gerçekleştiğini ileri sürmektedir.

Amr bin As diyor ki: "Ahzabın Hendek'teki yenilgisinden sonra benim sözlerimi dinleyen Kureyş'in ileri gelenlerine şöyle bir öneride bulundum: Muhammed'in her şeye kaba kuvvetle hakim olduğunu görüyorum. Sizin görüşünüzün tersine ben, Necaşî'ye sığınıp onun yanında kalalım, derim. Eğer Muhammed kavmimize karşı zafer elde eder, hakimiyetini gerçekleştirirse, biz Necaşî'nin yanında kalırız. Çünkü ben Muhammed'in egemenliği altında yaşamaktansa, Necaşi'nin himayesi altında yaşamayı tercih ederim. Yok eğer kavmim zafer kazanırsa, bizi tanıdıkları için hayırdan başka bir şeyle karşılaşmayız." dedim.

Onlar da sözümü kabul etti. Biz bol miktarda meşin ile Necaşî'ye gittik. Necaşî, her hediyeden daha fazla bu tip hediyeleri severdi. Tesadüfen burada, Peygamber'in, Cafer ile diğer Müslüman Muhacirlerin geri dönüş çağrısını iletmek için gönderdiği Amr bin Ümeyye ile saraydan dışarı çıkarken karşılaştık. Ben, arkadaşlarıma "Bu Amr bin Ümeyye'dir. Onu Necaşî'den isteyelim, onu bize devredince boynunu vuralım." dedim.

Necaşî'ye vardım. Karşısında secdeye kapandım. "Aferin dostum! Bana beldenden getirdiğin hediyeler nelerdir?" dedi. Ben, "Ey Kral, senin için çok miktarda meşin getirdim." dedim.

205 Veya Kâb bin Umeyr.

Daha sonra meşinleri ona götürdüm. Çok sevindi. "Ey Kral, ben senin yanından ayrılan biriyle karşılaştım. O düşmanımızın habercisidir. Onu bana bağışla ki bizim ileri gelenlerimiz ve eşrafımızın katilini öldürelim" dedim. Necaşî öylesine sinirlendi ki kendi burnuna sert bir yumruk vurdu ve ben burnunun kırıldığını sandım. O anda utançtan yerin dibine girerek ondan uzaklaşmayı diledim.

Dedim ki: "Ey Kral! Allah'a ant olsun, rahatsız olacağını bilseydim, söylemezdim." O da dedi ki: "Sen, Musa'ya inmiş olan Namusu Ekber'in kendisine de indiği birinin temsilcisini öldürmem için sana teslim etmemi mi istiyorsun?"

Dedim ki: "Ey Kral, o böyle biri midir?" O da: "Yazıklar olsun sana ey Amr! Beni dinle, ona uy! Allah'a ant olsun, o, hak üzeredir. Onunla ters düşen yenilir. Nitekim Musa da Firavun ve ordusunu yendi." dedi.

Bunun üzerine, "Benimle İslam üzere biatlaşır mısın?" dedim. "Evet" dedi ve elini uzaratak birlikte İslam'a biat ettik. Sonra dostlarıma döndüm. Müslümanlığımı onlardan gizledim. Daha sonra Resûlullah'a vardım. Halit bin Velit'in de Mekke'den Medine'ye doğru hareket ettiğini gördüm. Olay Mekke fethinden önce vuku bulmuştu. Ona dedim ki: "Ey Ebusüleyman, nereye?" "Allah'a ant olsun, bu adam peygamberdir. Müslüman olmak için gidiyorum." dedi.

Birlikte Muhammed'in huzuruna girdik. Halit önce yanına gidip İslam üzere biat etti. Daha sonra ben yaklaşıp "Ey Allah'ın Elçisi, ben sana biat ediyorum, yaptığım günahlarımı bağışlamanı diliyorum ve gelecekte o işleri bir daha yapmamaya kararlıyım." dedim. O da "Biat et, İslam önceden olup bitenleri yok sayar. Hicret ise önceki şeyleri ortadan kaldırır." dedi.

Uhud fatihi ve Arapların büyük kahramanı Halit bin Velit, Peygamber'in ve Müslümanların Mekke'deki üç günlük ikametlerinden etkilenerek akrabalarına şöyle dedi: "Her akıl sahibi, Muhammed'in sihirbaz ve şair olmadığının, bilakis sözlerinin

Allah'ın sözleri olduğunun bilincindedir. O halde her akıl sahibi onu izlemelidir." dedi.

Bu haber Mekke'yi sarstı. Muhammed ile düşmanlıkta babasının mirasçısı olan Ebucehil'in oğlu İkrime, vahşet haberi duyar duymaz Halit'e gelip şöyle haykırdı: "Sen yıldızperest mi oldun?" O da: "Hayır, Müslüman oldum." dedi. İkrime devamla şöyle dedi: "Allah'a ant olsun, hiç kimse senin böyle olacağını beklemiyordu. Muhammed babanı yaraladı. Amcanı ve amcaoğlunu Bedir'de öldürdü. Allah'a ant olsun, ben senin yerinde olsaydım Müslüman olmazdım, böyle sözler de söylemezdim. Kureyş'in onunla savaş halinde olduğunu görmüyor musun?" O da "Bunlar cahilce sözlerdir. Şimdi hakikati anlayıp Müslüman oldum." dedi.

Ebusüfyan da sert bir şekilde onu çağırıp şöyle dedi: "Lât ve Uzza'ya ant olsun, böyle sözler söylediğin doğruysa, Muhammed'den önce seninle savaşırım." Halit de soğuk kanlılıkla cevap verdi: "Allah'a ant olsun, bunu istemeyenlerin aksine, o sözleri söyledim."

Ebusüfyan dayanamayarak ona saldırdı. İkrime de onu bir kenara çekerek, "Halit'i İslam'ı seçtiği için mi öldürmek istiyorsunuz? Kureyş topyekün onunla antlaşmıştır. Allah'a ant olsun, bir yıl geçmeden Mekke halkının hepsi ona bağlanabilir diye korkuyorum." dedi.

Halit daha sonra Peygamber'e birkaç at gönderdi. Bunun ardından da Mekke'den Medine'ye gitmek amacıyla yola çıktı ve yolda Amr bin As ve Osman bin Talha ile karşılaştı. Üçü birlikte Medine'ye varıp Müslümanlara katıldılar. Osman bin Talha bin Ebitalha, Abdulmuttalip'ten sonra Kâbe'nin perdecisiydi. Peygamber onu Mekke'nin fethinden sonra aynı görevde bıraktı. Şimdi de Kâbe'nin anahtarı Osman'ın sülalesinin elindedir.[206]

206 *Tarih-i Mekke*, birinci cilt, Ahmed Sibaî; Muhammed Hamidullah, *"Peygamber'in Hayatı"*, s. 186, Fransızca.

Habat Seriyyesi

Peygamber, Recep ayında, Ebuubeyde b. Cerrah ile birlikte 300 kişilik bir birliği, Cuheyneoğulları üzerine gönderdi. Müslümanlar şiddetli bir kıtlık ve açlıkla karşılaştılar. Başlangıçta hurma tanelerini teker teker yemeye çalıştılar. O bittikten sonra üç ay kadar ağaç yaprağı yediler.[207] Bazen de bineklerini kesip yiyorlardı. Derken denizden sahile büyükçe bir balık fırladı. Üç gün (ya da on beş gün) onu yediler. Etinden bir miktarını da Medine'ye getirdiler. Peygamber de onun etinden yedi.

Şaban ayında, Ceşmoğulları başkanı Rifâa bin Kays ya da Kays bin Rifâa, bir grupla birlikte Medine çevresindeki Gabe'ye gelerek Kays taifesini Peygamber'e karşı harekete geçirmeye çalıştı. Peygamber, Abdullah bin Ebuhadred Eslemî'yi iki kişiyle birlikte görevlendirdi ve "Ya onun kendisini ya da haberini bana getirin." dedi. Abdullah geceleyin Rifâa'nın yolu başında pusuya yatıp onu okla vurdu. Kavmi de kaçtı. Abdullah onun kafasını birçok koyun ve deveyle birlikte Medine'ye getirdi. Peygamber, o ganimetlerden on üç deveyi ödül olarak Abdullah'a verdi.[208]

Mûte Savaşı

Geçen yıllardaki askerî harekatlardan anlaşıldığı üzere Peygamber kuzeye açılmaya çok önem veriyordu. Şimdi kuzey kabileleri İslam'a tabi olmuştu. İslam'ın siyasî ya da manevî etkinliği bu bölgede yayılmış, kuzey sınırlarına yaklaşmıştı. Açıktır ki Peygamber'in hareketini coğrafî ve ırksal sınırlar durduramayacaktır. Sürekli ilerlemeye devam edecektir.

Şimdi İslam, Gassani sınırlarına dayanmış, büyük Hıristiyanlık dünyasına ve güçlü Doğu Roma İmparatorluğuna (Bizans'a) yaklaşmıştı. Mekke'nin onu sürekli güney ile meşgul ettiği doğrudur, fakat dinî ve dahilî açıdan önemli konumu olan bu nok-

[207] Bazıları bu iddiayı Peygamber'in dilinden burada nakletmişlerdir ama ben Taberî'nin ve İbni Hişam'ın sözünü aldım. (Taberî, c. 2, s. 319; İbni Hişam, c. 2, s. 374)

[208] O, İslam'da düşmanı öldüren ilk kişidir.

ta (Mekke) dışında, güneyde Arabistan'dan Yemen'e kadar dağınık bedevî kabilelerinden başka İslam'ın yayılışı bakımından önem arzeden insan toplulukları yoktu. Arabistan'ın güney komşusu olan Yemen ise çok zayıf ve güçsüz bir toplumdu.

Medine'nin batısındaysa Kızıldeniz bulunmaktadır. İlerisinde Afrika vardır. İslam'ın bu taraftaki etkinliğini yaymak için harekete geçmek, çok ağır koşulları ve sayısız sorunları beraberinde getirdiği için, şimdilik değmezdi. Aksine, kuzey ve doğuda zamanın en büyük medeniyetleri vardı. Buradakiler hem siyasî ve askerî, hem de dinî, kültürel ve medenî açıdan en büyük ve önemli insan toplulukları sayılırdı. Bu yüzden Peygamber, iç sorunları atlattıktan sonra ister istemez bu iki süper gücü düşünecektir. Şimdi onun zamanı gelip çatmıştır.

Fakat bu iki büyük toplum arasında İran'dan ziyade Roma ile ilgilenmektedir. Çünkü, Roma coğrafî açıdan Medine'ye yakındır. İran ise doğudadır. Bu yüzden Arabistan'ın batısının en ücra noktasında bulunan Medine'den çok uzaktır. Ayrıca korkunç ve çok sıcak Necd bölgesi ile iki düşman imparatorluğun İran ve Roma'nın elinde devamlı el değiştiren Irak'ın kargaşalı yapısı sonucu İran ile İslam'ın askerî ve manevî ilişkisinin sağlanması çok zor ve sorunlu gözükmektedir.

İkincisi, Roma Hıristiyan bir ülkedir. Hıristiyanlık, İslam ile ortak özellikler taşır ve uyum sağlayabilir. İslam'ın dilini anlayabilir. Onu kabullenebilme zemini, manevî açıdan güçlüdür. Halbuki Zerdüşt dini, Arya dinlerinden doğmuştur. Büyük Sâmi dinlere dayanan, kendini İbrahimî ekole mensup bir hareket sayan Musa ve İsa dininin kardeşi olan İslam ile tanışık değildir. Bir Hıristiyan, inançlarında biraz düzeltme yapması halinde kolayca Müslüman olabilir. Fakat bir Zerdüştînin/Mecusînin İslam'ı kabul edebilmesi için, önce dinî düşünce yapısında bir devrim ve değişim yapması, inanç temellerini yıkması gerekir.

Bu yüzden, görüldüğü gibi Peygamber, Mekke'yi henüz fethetmemişken, Roma'ya doğru çıkış yapıyor. İmparatoru ve onun kuzeydeki Arap kuklası Gassanî emirini resmen İslam'a çağırıyor.

Arka arkaya askerî hareketler yapıyor, Medine ile Roma arasındaki kabilelere boyun eğdirerek Roma'ya giden yolları açıyordu.

Peygamber, Haris bin Umeyr'i bir grupla birlikte, Busra kralına elçi olarak gönderdi. Haris bir Umeyr ve yanındakiler yolda, Gassanî emiri Şurahbil tarafından yakalanarak öldürüldü. Peygamber de bunun üzerine hemen harekete geçti. İslam'ın gücünü, Arap sınırlarının ötesine yaymak istiyordu.

Cemaziyyulevvelde, 3.000 kişiyi kuzey savaşına seferber etti. Zeyt bin Harise'yi ordu komutanı yaptı. Dedi ki: "Zeyt öldürülürse Cafer bin Ebutalip, Cafer öldürülürse Abdullah bin Revaha komutan olsun; Abdullah da öldürülürse, ordu istediği kimseyi komutan olarak seçebilir."

Büyük bir eylem ve önemli bir iş yapılmaktaydı. Müslümanlar ilk defa dünyadaki iki büyük askerî güçten birine sırtını dayamış olan bir vali ile savaşacaktı.

Halk, Medine'den şimdiye kadar seferber olan en büyük orduyu uğurlamak ve onunla vedalaşmak için dışarı çıkmıştı. Ordu kışlasında onlarla vedalaşıp selamlaştı. Komutanların her biri de Peygamber'le vedalaştı. O da tek tek her birinin gönlünü alıyordu. Abdullah bin Revaha, vedalaşma sırasında dayanamayıp ağladı. "Niçin ağlıyorsun?" diye sordular. Dedi ki: "Allah'a ant olsun, ne dünyaya aşığım, ne de size tutkunum. Sadece Resûlullah'ın Allah'ın kitabından okuduğu bir ayetin, ateşi hatırlattığını duyardım:

"Sizden cehenneme uğramayacak yoktur. Bu, Rabbinin yapmayı üzerine aldığı kesinleşmiş bir hükümdür." (19/Meryem Suresi 71) Ben, oraya girdikten sonra nasıl çıkacağımı bilmiyorum." Onlar da dediler ki: "Allah sizinle olsun. Sizi müdafaa etsin. Sizi sağ salim bize geri göndersin."[209]

[209] Bu duaya anlamı şöyle olan bir şiirle cevap veriyor: Fakat ben Allah'tan mağfiret diliyorum ve kan döken bir kılıç darbesi ya da karın yaran ve ciğer parçalayan bir silahla donatılmış iki el darbesiyle çabucak öldürüleyim ki mezarımdan geçenler, "Allah bu savaş erini kurtuluşa erdirsin." desinler.

Çok heyecanlanan Abdullah, Allah'a aşk, iman ve ihlas dolu ve O'nun lütfuna olan ümitten dolayı titrek bir sesle, Peygamber'in gözlerine bakar ve ebediyyen vedalaşıyor gibi şu şiiri okur:

"Sen elçisin, kim onun bağışlarından yoksun kalırsa,
Kader ondan yüz çevireni alçaltmıştır.
Allah sana verdiği güzellikleri daim kılsın.
Peygamberler içinde yardım görenler gibi yardım gördü.
Ben sende fazladan iyilikler gördüm.
Sana bakanların gördüklerinden başka."

Peygamber, "Kadınları, çocukları, körleri öldürmeyin; evleri yıkmayın, ağaçları kesmeyin." diye uyardı. Onlar hakkında dua etti. Vedalaşmak için dışarı çıkan binlerce kadın ve çocukla birlikte Medine'ye geri döndü.

Abdullah bin Revaha, hareket halindeyken kafasını çevirip Peygamber'e uzaktan hasretle baktı. Ve şöyle söyledi:

"Hurma bahçesinde ayrıldığım o zata selam olsun.
O çok hayırlı bir haberci ve dosttur."

Ordu, Şam'a vardı ve Maan'da konakladı. Burada, İmparator Herakliyus (ya da kardeşi Teador)'un 100.000 kişilik bir ordu ile Belka ülkesindeki Meab'a gelip konakladığının haberini aldılar. Bu arada Lahm, Cuzam, Elkayn, Behra, Beli kabileleri de Malik bin Zafile komutasında 100.000 silahlıyı Romalıların yardımına gönderdiler. Böylece Meâb'da 200.000 Arap ve Rum savaşa hazır hale geldi.

Medine'nin küçücük ordusu moralini kaybetti. İki gece ve gündüz Maan'da kaldı. Ne yapacağını düşünmeye başladı. Eğer düşmanın karşısından kaçarsa Medine'ye nasıl dönebilir ve Peygamber'in yüzüne nasıl bakabilirdi? Kadınlar ne derdi? Eğer düşmanlar saldırırsa, 3.000 Medineli mücahit, dünyanın en silahşör ve teçhizatlı askeri olan Romalılarla ve 200.000 kişilik Arap ve Rum birliğinden oluşan orduyla nasıl başedebilirdi. Eğer ölümden korkmaz şehadete sırt çevirmezlerse, bu dünyada İslam'ın bütün gücünü oluşturan 3.000 mücahidin toptan

yok edilişi Allah'ı sevindirir miydi? Korku ve tereddüt herkesin kalbine egemen olmuştu. Üç öneri geldi: "Peygamber'e mektup yazarak düşman sayısını iletelim; ya bize yardımcı gönderir yahut bir emir verir ve biz de onu uygularız."

Medine'de olduğu gibi şehadet için sabırsızlanan Abdullah bin Revaha, kılıç ve şiir adamı, kalkıp şiirin fesahat ve güzelliğini taşıyan iman gücü ile konuştu: "Ey kavim! Şimdi kötü saydığınız şey için yola çıktınız, o da şehadeti istemektir. Biz insanlarla, güç ve sayı çokluğuna göre savaşmıyoruz. Biz Allah'ın bizi aziz kılan dinine dayanarak, bu güçle donanmış olarak savaşıyoruz. Haydi ileri! Ancak iki iyilikten biriyle karşılaşırız: Ya şehadet ya zafer!"

Abdullah'ın bu sözleri öylesine etkili oldu ki topyekün savaş için kalktılar. Abdullah'ın ruhlara indirdiği şiir kırbaçlarıyla korku, gevşeklik ve tereddüt kalplerden siliniverdi. Müslümanlar ölüme koşarak gittiler.

Müslümanlar, Belka köylerinden birisi olan Meşarif'te Rum ordusunun kendilerine yaklaştığını gördüler. Fakat orasını savaşa uygun bulmadıkları için Mûte köyünde mevzilenip hemen saflar oluşturdular. Sağ kola Uzreoğullarından Kutbe bin Katade'yi, sol kola Ensardan Ubade bin Malik'i komutan tayin ettiler.

Zeyt bin Harise, Peygamber'in bayrağını dalgalandırdı ve düşman ordusunun içine şimşek gibi dalıverdi. Mücahitlerin her biri de karanlıkta kayan yıldız gibi düşman ordusuna daldı. Bir anda Müslümanlar ok yağmuru gibi, 200.000 kişilik Roma ordusunun kalbinde kayboldular. Kalabalık düşman ordusu tarafından kuşatıldılar. Müslümanların hepsi de "daha iyi bir biçimde ölmek" için çalışıyor, şaşırtıcı kahramanlıklar gösteriyorlardı.

Zeyt bin Harise, ordunun yiğit ve yürekli komutanı, mızrakların amansız darbeleriyle linç edildi. Peygamber'in bayrağı düşmek üzereyken Ali'nin yıllar sonra Habeşistan'dan yeni dönmüş olan 33 yaşındaki kardeşi (Ali'den 10 yaş büyüktü) Cafer bin Ebutalip kartal gibi fırlayıp bayrağı kaptı ve saldırıya geçti. Düşman yeni bayraktarı her taraftan kuşattı. Cafer ölümle karşı karşıya

kalınca düşmanın eline düşmesin diye atından inerek onu kovaladı[210] ve savaşa yayan olarak devam etti. Kılıçlar her taraftan inmeye başladı. O, Peygamber'in bayrağını kılıç darbeleri altında dalgalandırarak kahramanca kılıç sallıyordu ve şöyle diyordu:

"Cennet ve ona yaklaşmak ne hoştur,
Onun içeceği temiz ve soğuktur.
Rum ise Rumdur, cezası yakındır
Uzak kafir onu unutturdu
Karşılaşınca darbeleri bana gelsin."

Düşman, bayrağı indirmeye çalışıyordu. Cafer'in sağ eli koptu. Kılıcı attı, hayret verici bir maharetle bayrağı sol eliyle kaldırdı. Sol eli de koparılınca bayrağı iki kolu arasında tuttu. Abdullah bin Revaha hazırlandı. Cafer ikiye bölündü. Abdullah bayrağı kaptı ve rüzgar gibi başka bir noktaya hareket etti.

Müslümanlar ölümün acımasız orağıyla yerlere dökülüyordu. Bütün kahramanların fazla zaman geçmeden kana bulanacakları görülüyordu. Abdullah bir kenara çekilerek düşünmeye başladı. "Ne olacak? Hiçbir zafer ümidi bulunmayan bu şartlarda ölmemek daha iyi değil mi?" Tereddüt bir dalga gibi kafasından geçip vücudunu kapladı ve kendi kendisine şöyle dedi:

"Ey can yemin ettim, elbette ineceksin
Ya ineceksin yahut zorla indirileceksin.
İnsanlar toplanıp çığlık atarsa
Cennetten hoşlanmadığını görüyorum.
Çok huzurlu zamanın oldu
Sen nutfeden başka bir şey misin."

Zeyt ile Cafer'in sonunu düşünüyordu:

"Ey nefis, öldürmezsen ölürsün
Bu içine girdiğin ölüm ortamıdır
İstediğin şeyler sana verilmiştir.
Onlar gibi yaparsan hidayettesin."

210 "Agareha" dört el ve ayağını kılıçla vurdu. Bir rivayete göre ayak ve bilek arasındaki sinirleri kopardı.

Atından indi. Amcasının oğlu ona etli bir kemik uzatarak şöyle dedi: "Al, ye ve güç kazan, sen görmek istediğin şeyi gördün." O da kemiği alarak ağzına soktu, kemirdi. Bu arada kılıçların sesini ve savaşçıların sesini duyup sinirlice kendi kendine bağırdı: "Sen hâlâ yaşıyorsun!"

Kemiği hiddetle fırlatıp yerinden kalktı. Kılıca sarılıp atına bindi ve ok gibi düşmanın kalbine daldı. Kahramanca savaştı ve öldürüldü.

Bayrak daha sonra Sabit bin Akrem'in eline geçti.[211] O şöyle dedi: "Ey Müslümanlar, kendi aranızdan birini seçin." Müslümanlar, "Sen ol!" dediler. "Ben bu işin ehli değilim." dedi. Daha sonra Halit bin Velit komutan seçildi.[212]

Arapların ünlü kahramanı yeni Müslüman olmuştu. Müslümanlara çektiği kılıçları telafi etmek için böyle bir savaşa gönüllü olarak katılmıştı. Bayrağı kahramanlığın artık işe yaramadığı bir sırada eline geçirdi. Ordusunu iftihar verici bir ölümden başka bir son beklemiyordu.

Savaşı başarısız bulan Halit geceyi beklerken ihtiyatlı çatışmalara girişiyordu. Geceleyin iki ordu sakinleşiyordu. Halit, ordusunun büyük bir kısmını uzun saflar halinde cephe arkasına gönderdi ve yarın sabah gürültülü ve sesli bir şekilde cepheye koşmalarını emir verdi.

Ertesi sabah Rumlar, Medine'den büyük miktarda yardım birliklerinin geldiğini sandılar. Müslümanların kılıç gücüne tanık bulundukları için savaş yapma konusunda tereddüde kapıldılar ve saldırıya geçmediler. Müslümanların saldırısını beklediler. Halit'in saldırıya geçme niyeti olmadığına göre fiilen savaş bitmiş ol-

211 Veya Erkam (Taberî, c. 2, s. 321) Akrem'in tahrif edilmişi gibi görünüyor. O, onuncu yılda Ridde savaşında, bir başka görüşe göre de on ikinci yılda öldürüldü. (İstiab, Mevahib ve İbni Hişam, s. 375)

212 Taberanî, Ebulyüsr'den şöyle dediğini rivayet ediyor: "İbni Revaha'nın ölümünden sonra bayrağı ben kaptım ve Sabit bin Akrem'e teslim ettim; o da Halit bin Velit'e teslim etti." (Şerh-i Mevahib)

du. Ve Halit Medine yolunu tuttu. Bu hileyle 3.000'den az Müslümanı 200.000 Rum ve Arap savaşçının elinden kurtarmış oldu.

Peygamber Medine'de halka, ordusunun kaderi hakkında bilgi verip şöyle dedi: "Bana ulaşan haberlere göre, bayrağı Zeyt taşımış ve savaşarak şehit düşmüştür. Daha sonra Cafer bayrağı ele almış ve savaşarak şehit düşmüştür..." Peygamber sustu. Ensarın çehresi değişti. Ensarlı olan Abdullah bin Revaha'nın kötü bir şey yapmış olduğunu sandılar.

Peygamber'in suskunluğu devam etti ve daha sonra: "Abdullah bin Revaha bayrağı göğüsleyerek savaşa devam etti ve şehit düştü." dedi. "Bunlar (şehitler) uykudaki kimsenin rüyaları gibi, altından yataklar üzerinde bana gösterildi. Ben Abdullah bin Revaha'nın köşkünü diğerlerininkine nazaran eğri buldum ve "Bu ne?" diye sordum. Bana dediler ki: "O ikisi çarpışmaya hemen gitti. Abdullah bin Revaha ise bir süre bekledi, daha sonra gitti."

Peygamber bu savaşın sonuna, özellikle Cafer'in ölümüne çok üzüldü. Cafer'in İslam yolundaki sürgünlere, eziyetlere göğüs germesi, fedakarlığı, vefası, Müslüman Muhacirlerin Habeşistan'a hicreti sırasında onlara başkanlık etmesi, Necaşî'nin sarayında İslam'ı ve Muhammed'i yiğitçe savunması, Mûte'de sadakatle canını feda etmesi, bütün bu zorluklara tahammül etmesine rağmen bir nasip alamaması, 15 yıllık sürgün hayatından döndükden sonra, sadece birkaç ay Medine'de kalabilmesi (Hayber fethi sırasında Habeşistan'dan dönmüştü), dostlarıyla birlikte hür hayattan fazla nasiplenememesini hatırladı. Özellikle onun gençliği, onunla akrabalığı gibi faktörler Peygamber'i Cafer'in ölümünden dolayı çok üzmüştü. Öyle ki yüksek sesle ağlıyordu.

Cafer'in şehadet haberini duyunca onun evine gitti. Umeys'in kızı, Cafer'in eşi diyor ki: "Ben çoçuklarımı yıkamış, üstlerini temizlemiş, saçlarına güzel koku sürmüştüm. Peygamber bize gelerek, Cafer'in çocuklarını bana getir, dedi. Ben de onları ona götürdüm. Çocukları okşadı ve iki gözünü yaşlar kapladı. Ya Resûlallah, anam ve babam sana feda olsun. Niçin ağlıyorsun,

diye sordum. Cafer ve dostlarından bir haber mi edindin? Dedi ki: Evet, bugün öldürüldüler. Hemen kalkıp ağlamaya başladım. Kadınlar da toplandı. Resûlullah'sa kendi evine giderken Cafer'in ailesini unutmayın, onlara yemek pişirin, onlar başkalarının acısını çekmekteler. diye ikazda bulundu."

Zeyt bin Harise'nin kızının, üzüntüsünden titrediğini ve kendisine doğru geldiğini gören Peygamber, ona doğru ilerledi ve elini omuzları üzerine koydu. Yatıştırıcı sözler söylemeye çalıştıysa da beceremedi ve ağlamaya başladı, öyle ağlıyordu ki omuzları titriyordu.

Müslümanlar, Peygamber'in bu kadar rahatsız ve üzgün olduğuna hiç rastlamamışlardı. O, çileli hayatında pek az ağlamıştı. Bu nedenle onun ağlayışına hayret ettiler ve şaşkınlıklarını gizlemeyip sordular. Peygamber dedi ki: "Bu gözyaşları dost ve sevgi gözyaşıdır ve dostların yitirilmişliği içindir."

Cafer'in ikiye bölünmüş cesedini Menide'ye getirdiler. Mûte ordusunun geri dönüşünün üçüncü günü onu toprağa verdiler. Peygamber, "Artık Cafer'in ölümü için ağlamayın, çünkü Allah ona iki kolu yerine iki kanat bağışladı. O da cennette uçmaya başladı. (Caferi Tayyar)" dedi.

Ordu Medine'ye yaklaştı. Peygamber bineğine binip Cafer'in yetimini de önüne oturtarak büyüklü küçüklü Medine halkıyla birlikte karşılamaya çıktı. Halk çok sinirliydi. Kadınlar ve çocuklar bile zafer elde edemeden geri dönen orduyu kınıyordu. Ordu da sakin ve üzgün bir şekilde cemaate yaklaştı. Halk önlerine koşup askerlerin üzerlerine ve yüzlerine toprak serpiyor ve şöyle haykırıyorlardı: "Ey Firarîler! Allah yolundan mı firar ettiniz?" Peygamber halkı sakinleştirmek için şöyle diyordu: "Bunlar firari/kaçak değil, tekrar tekrar saldıranlardır, inşallah."

Ordu kendilerini firari olarak nitelendiren kadın ve çocukların bağırtıları arasında şehre girdi. Mücahitler, üzgün ve utanarak kendi evlerine gittiler. Halktan çekindikleri için evden dışarı çıkmıyorlardı, hatta namaza bile katılmıyorlardı. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme, Seleme bin Hişam'ın karısına "Eşin neden

Peygamber ve diğer Müslümanlarla beraber namaza katılmıyor?" diye soruyor. O da diyor ki: "O dışarı çıkamıyor, çünkü dışarı çıktığı zaman halk, ey firariler, Allah yolundan mı firar ettiniz, diye üzerine varıyorlar. O da mecburen oturuyor, dışarı çıkmaktan korkuyor."

Selasil Seriyyesi

Arka arkaya zaferlerle karşılaşan ordunun gururu zedelenmişti. Halk kitlesinin mücahitlere olan sağlam ve büyük imanı sarsılmıştı. Dışarıda da Halit'in sonuç alamadan dönüşü yenilgi sayılıyordu. Çünkü, "muzafferce geri çekiliş" taktiğinin mucidi olan Halit'in bu eylemi o günlerde iyice anlaşılmıyordu. Müslümanlarla müttefik kabileler veya dindaşlar morallerini kaybetmişlerdi. Düşmanlar da cesaretlenmişti. İslam'ın askerî egemenliğinin külü altındaki kin ateşleri her taraftan yükselmeye başladı. Kureyş'in ve diğer muhalif kabilelerin art niyetli elebaşları, Mûte ordusunun dönüşünü büyük bir yenilgi olarak propaganda ettikleri için, bu alevlerin bir araya toplanıp Medine'yi rahatsız etmeye başlamasından korkuluyordu.

Peygamber'in her zaman izlediği "her yenilgi sonrası yeni bir saldırı düzenleme" taktiği gereğince, Mûte olayının bıraktığı olumsuz etkileri gidermek için yeni bir gövde gösterisine başvurdu. Cemaziyelahirde, Halit'in dönüşünden birkaç hafta sonra, Amr bin As'ı 300 kişilik profesyonel savaşçılarla birlikte, Medine'ye karşı saldırı komplosu düzenlemekte olan Uzreoğulları üzerine gönderdi. Amr bin As'ın annesi Uzreoğullarındandı. Peygamber, Amr bin As'ı ordu komutanlığına seçerek düşmanlığı dostluğa ve barışa dönüştürmek, düşman saflarında ikilik çıkartmak ve muhtemelen onların gücünden de yararlanarak Şam'a çıkmak, Mûte yenilgisine karşılık vermek istiyordu.

Amr, Cüzam beldesinde (Şam'da) Selasil suyu başında düşmanın büyük gücüyle karşılaşınca Peygamber'den yardım istedi. Peygamber, Ebuubeyde bin Cerrah ile birlikte, Ebubekir ve Ömer dahil Muhacir ve Ensarın büyüklerini Amr'ın yardımına gönderdi. Amr, yeni Müslüman olmuştur ve cahilî bencillikler,

hamlıklar ve gururlar, henüz genç imanından daha canlı ve diridir. Ebuubeyde eğitimli bir sahabidir. İslam'la yoğrulmuştur. Kolayca kendisinden ve bencilliklerden vazgeçer. Çok yiğit ve ağır başlı biridir.

Peygamber'in tahminleri, iki komutanın ilk karşılaşması üzerine doğrulandı. Ebuubeyde varır varmaz Amr şöyle dedi: "Sen yardımcı olarak gönderildin, komutan benim." Ebuubeyde ise "Peygamber birbirimizle münakaşa yapmayalım diye ikaz etmiştir. Sen benim emrimi dinlemezsen, ben sana uyarım." dedi. Öyle de yaptı. Amr orduyla birlikte namaz kıldı. 500 Müslümanla düşmana saldırdı, zafer elde ederek geri döndü.

Mekke'nin Fethi

Şimdi Mekke'nin fethi için her şey hazır bulunuyordu. Peygamber güçlenmişti. Arap kabileleri kılıç gücü veya antlaşmayla İslam'a tâbi olmuştu. Yahudilerin kökü kazınmış ya da tamamen Müslümanların avucundaydılar. Mekke de büyük bir zaaf ve perişanlık içindeydi. Ebucehil, Utbe, Velit, Şeybe, Ümeyye bin Halef, Münebbih, Amr bin Abdived Müslümanlarca öldürülmüştü. Mekke'de Ebulehep de ölmüştü. Uhud fatihi Halit bin Velit, uyanık ve etkin bir zekaya ve şahsiyete sahip olan Amr bin As, Kâbe'nin perdedarı, Kureyş ordusunun bayraktarı Osman bin Talha İslam'ı kabul etmişti. Ebusüfyan, İkrime ve Safvan bin Ümeyye'den başka bir kimse kalmamıştı.

Mekke'nin en seçkin siması olan Ebusüfyan, uyanık ve işini bilen bir tüccar, üst tabakaya mensup, etkili ve çok kurnaz bir şahsiyettir. Fakat pek derin değildir. Zekası ve uyanıklığı, dar bir çerçeve içinde kalmıştır. Uzak geleceği göremez. Meselelerin ince analizinden, derin değerlendirmesinden ve olgun ve kapsamlı projeler geliştirmekten acizdir. Özellikle savaş işlerinde ham ve sabırsız biriydi. Zorluklar karşısında kendisini çabuk kaybederdi. Uhud ve Hendek'te onu iyi tanıdık. Aslında ticarî bilinç ile siyasî zeka, özellikle liderlik potansiyeli ve askerî komutanlık gücü bir kişide nadiren toplanır. Bu nedenle böyle bir kimsenin,

derin bir siyasetçi, geleceği kestiren usta bir kumandan ve olağanüstü liderlik kabiliyetine sahip bir kimse olan Muhammed karşısında dayanabilme imkanı bulamayacağı kesindir.

Mekke halkının psikolojik durumu, Peygamber'in peşpeşe gelen amansız askerî, siyasî ve ekonomik darbeleri altında, özellikle onun fikir hareketi ve propagandası karşısında yaralanmış ve bozulmuştur. Genel olarak Mekke, güçlü cazibesi olan, düşünceleri seferber eden, halka hedef sunan, hareketli ve heyecanlı bir ortak slogandan yoksundu. Dinî âdetlere, çürümüş sosyal ve millî geleneklere dayalı bir direniş, oduna düşen ateş gibi düşünce ve duyguları kaplayan devrimci ve yapıcı inançların saldırısı karşısında varlık gösteremezdi.

Mekke halkı, yirmi yıl boyunca her gün Muhammed'le meşgul idiler. Sürekli onun fikirlerini ve eylemlerini konuşuyorlardı. Onu iyi tanıyorlardı. Bu uzun sürede onun sözlerine yavaş yavaş alışmış ve bazı düşünce ve hareketlerinden etkilenmişlerdi. Ona karşı düşmanlıkları azalmıştı. Özellikle halk kitlesi, herkesi eşitliğe çağıran, kendisine yaptıkları eziyet ve zulme rağmen Mekke halkına maddî yardımda bulunan ve sevgi besleyen Muhammed'in etkisi altında kalmıştı.

Peygamber, Mekke'nin kolayca teslim olacağını, muhtemelen ciddi ve kanlı bir direniş göstermeyeceğini biliyordu. Kureyş henüz ruhen teslim olmamış da olsa ona katlanacaktır. Bundan dolayı Mekke'ye egemen olma, Kâbe'yi kurtarma, yirmi yıl boyunca putlara karşı yaptığı mücadele sonunda onları kırabilme ve kendi kavmi içindeki en büyük şirk üssünü yok etme gibi büyük arzusunu gerçekleştirmenin zamanı gelmişti.

Önündeki tek engel, Hudeybiye barışıdır. Muhammed de her zamanki gibi ahdine bağlıdır. Fakat bu engelin de pek sürmeyeceği kesindir. Tarih bir "kimse"nin ya da "düşünce"nin zaferine karar verirse, yolu üzerindeki bütün engelleri önceden kaldırıp onun için her türlü hareket olanağını oluşturur. Hatta düşmanı da körü körüne yolu kendi eliyle düzeltmeye zorlar.

Peygamber, Hudeybiye antlaşmasının Kureyş tarafından bozulmaması halinde Mekke'ye saldıramayacağını biliyordu. Çünkü o barış antlaşmasını on yıl için imzalamıştı. Bu nedenle, Mekke'nin fethi pahasına da olsa, kendi ahdini bozması yakışmazdı. Diğer taraftan Kureyş, kendi bağımsızlığını sürdürebilmeyi bu antlaşmanın varlığında görüyor, onu korumaya ve Muhammed'e bir açık vermemeye çalışıyordu.

Muhammed mescitte oturmuştu. Aniden, Amr bin Salim acınacak ve perişan bir halde Peygamber ve onunla birlikte olan Müslümanların karşısına dikilip antlaşmanın ayaklar altına alındığına dair şöyle bir haber iletti:[213]

"Rabbim, ben Muhammed'den babamızın ve
Onun kadim babasının antlaşmasını istiyorum
Siz çocuklar biz ise doğuranlar olmuştuk[214]
Biz sana teslim olduk, el kaldırmadık[215]
Allah'ın elçisine yardım et ki yardım göresin
Allah'ın kullarını çağır yardıma gelsinler.
Onların içinde Resûlullah savaşa hazırlanır.
Ayın on dördü gibi beyaz, uğurlu ve yüce
Kureyş sana verdiği sözden caydı
Senin sağlam antlaşmanı bozdu
Onlar daha zelil ve daha azdırlar
Onlar bizi uyurken gece Vetir'de bastılar
Ve bizi rüku ve sücud ederken katlettiler."

Peygamber Mekke yolunun kendisi için açıldığını görünce kararlı bir şekilde şöyle dedi: "Amr bin Salim, yardım göreceksin."[216]

[213] İbni Hişam, c. 2, s. 394

[214] Zira anne Abdimenaf oğullarıdır. Muhammed onlardan yani Huzâa'dandır

[215] Eslemnâ/teslim olduk kelimesi silm kökündendir. Çünkü bunlar henüz Müslüman olmamışlardı. (Süheyla) Başka bir beyitte onlardan Müslüman olan bir grup rüku ve secdedeyken öldürülmüşlerdir.

[216] İstiab'ın nakliyle: "Eğer ben Kâboğullarına yardım etmezsem Allah da bana yardım etmesin."

Daha sonra bir bulut parçasını göstererek şöyle dedi: "Bu bulut Kâboğullarına yardım için yağmaya başlayacaktır."

Budeyl bin Verkâ bir grup Huzâalıyla birlikte Mekke'den gelerek şikayette bulundu ve olayı Peygamber'e anlattı.

Huzâaoğulları ve Bekroğulları, Hudeybiye antlaşması sırasında ilki Peygamber'le diğeri ise Kureyş'le ittifak kurmuştu. Bu iki kabile cahiliyeden beri birbirine kinle bakıyordu. Birbirlerinden bazı kimseleri öldürmüşlerdi. Huzâalılar İslam öncesinde Bekroğullarından Esved bin Rezen'in[217] üç evladını kısas için öldürmüşlerdi. Sonraları Muhammed ve İslam meselesi ortaya çıktığında herkes bunlarla meşgul olduğu için kabile hesaplaşmaları durmuştu. Hudeybiye barışıyla Huzâalılar Peygamber'le ittifak kurdu. Bekroğulları ise Kureyş'le birleşti. Bu iki kabile arasında ister istemez kincilik ve çatışma imkanı kayboldu. Fakat kalpleri olduğu gibi kinle doluydu. Bekroğulları, ileri gelenlerinden olan üç kişinin intikamını Huzâalılardan alma fırsatını kolluyordu.

Mûte savaşı haberi, Mekke'de abartılarak yayıldı. Peygamber'in düşmanları, kuzeydeki bu başarısızlığı Peygamber'i dize getirmiş olan büyük bir yenilgi olarak gösterdiler. Bunun sonucu Mekke halkı İslam'ın ve Peygamber'in müttefiklerine karşı düşmanlıkta ileri gidip cesaret kazandılar. Bekroğulları, Hudeybiye barış şartlarına aldırmaksızın, Huzâalılardan intikam alma fırsatını değerlendirdi. Kureyş'in elebaşları, Peygamber'in müttefiklerini sıkıştırmak için zeminin elverişli olduğuna kanaat getirip Bekroğullarını kışkırttılar ve onlara silah verdiler.

Diloğullarından Nevfel bin Muaviye, Bekroğullarından kendisine bağlı bir grup ile Vetir suyu başında (Mekke'nin aşağı kısmında, Huzâalılara ait) Huzâaoğullarına geceleyin baskın yapıp Menbe adlı bir erkeği öldürdüler. Aynı gece İkrime bin Ebucehil, Safvan bin Ümeyye ve Süheyl bin Amr (Hudeybiye barışını imzalayan Kureyş temsilcisi) süvari olarak kendi yüzlerini kapatıp köleleri ve Nevfel ile birlikte Huzâalılara gece baskını yaptı-

217 Bu isim Rizen, Rezn, Rizn şeklinde de okunmaktadır.

lar onları Harem'e kadar kovaladılar. Burada Bekroğulları Nevfel'e dediler ki: "Biz Allah'ın Harem'ine girmiş bulunuyoruz, Allah'ın!" O da dedi ki: "Büyük söz! Bugün bu Harem'de Allah yoktur. Ey Bekroğulları, kanınızı alın! Canıma ant olsun ki siz Harem'de hırsızlık yapıyorsunuz da kanınızı mı almıyorsunuz?"

Hudeybiye barış antlaşmasının ayaklar altına alındığını ve Kureyşliler arasında hayatlarını tehlikede gören Huzâalılar Mekke'ye gelerek korkularından Mekkeli Budeyl bin Verkâ ve Rafii'nin evlerine sığındılar.

Hudeybiye antlaşmasının bozuluşu Mekke'de açıkça ortaya çıktı. Ahzer bin Lât bir şiirinde resmen Kinane ve Huzâa arasındaki savaştan bahsetti ve Huzâalıları hicvetti: "Bizler, Kâboğullarını zilletle Budeyl ve Rafii'nin kulübesinde, zelil bir köle gibi tutsak ettik ve onları keçi gibi keseceğiz."

Huzâalıların diğer temsilcileriyle birlikte gelen Amr ve Budeyl, Peygamber'in keskin ve kısa cümlesi "Amr bin Salim, yardım göreceksin." sözünü alarak geri döndüler. Kureyş'in özellikle muhafazakâr ve gelenekçi düşünen ileri gelenleri antlaşmanın ayaklar altına alınması üzerine dehşete kapılıp hemen Ebusüfyan'ı Medine'ye gönderdiler, antlaşmanın sağlama alınmasını, hatta zamanının uzatılması için Peygamber'le görüşmesini istediler.[218]

Ebusüfyan acele Mekke'den hareket etti, Usfan'da Budeyl bin Verkâ ile karşılaştı ve Peygamber'e şikayete gittiğini hissetti ve sordu: "Nereden geliyorsun Budeyl?" Budeyl: "Huzâa ile birlikte bu sahil yakınındaki vadideydim." dedi. Ebusüfyan, "Muhammed ile görüşmedin mi?" dedi. O da "Hayır" dedi. Ebusüfyan Budeyl'in gidişinden sonra onun devesinin dışkılarındaki hurma çekirdeklerini inceleyip onun Medine'den geldiğini anladı. İşin zorlaştığını gördü. Hızla Medine'ye varıp doğrudan Peygamber'in eşi ve kendi kızı olan Ümmü Habibe'nin evine gitti. Üm-

[218] Antlaşma süresinin (on yıl değil) iki yıl olduğu görüşünü bu olay güçlendiriyor.

mü Habibe, Habeşistan muhacirlerindendi. Cafer ve diğer muhacirlerle birlikte Hayber fethinden az önce Medine'ye dönmüştü. Peygamber, Ebusüfyan ile düşmanlığının zirvesinde iken Ümmü Habibe'yle evlenip onun damadı olmuştu. Bu çok derin ve anlamlı bir evlilikti. Ebusüfyan, kızının evine girdi ve doğrudan Peygamber'in yatağı üzerine oturmak istedi. Ümmü Habibe hemen yatağı topladı. O da dedi ki: "Kızım, bu yatağı benim için hoşgörmedin mi, yoksa beni bu yatağa lâyık mı görmedin?" O da "Hayır. Bu, Resûlullah'ın yatağıdır. Sen ise müşrik ve necis birisin, Resûlullah'ın yatağı üzerinde oturmanı istemedim." dedi.

Ebusüfyan sinirli bir şekilde kalktı. Seneler sonra kendisine böyle sert ve soğuk davranan kızını terk ederken şöyle dedi: "Allah'a ant olsun, kızım, benden (uzaklaştıktan sonra) sana bir kötülük dokunmuştur (aklına bir darbe inmiştir)." Peygamber'le doğrudan konuşmak için mescide girdi. Peygamber, sorduğu ve söylediği her şeyi cevapsız bıraktı. Ebubekir'e gitti. Peygamber'le kendisi hakkında görüşmesini istedi. Ebubekir, "Böyle bir şey yapamam" dedi. Ömer'e gitti. Ömer de: "Ben mi sizin için Resûlullah nezdinde arabulucu olayım? Allah'a ant olsun, bir karıncadan başka bir yardımcı bulamasam dahi sizinle savaşırım." dedi. Ali bin Ebutalip'in evine vardı. Fatıma da oradaydı. Küçücük çocukları Hasan da annesinin karşısında oynuyordu. Ebusüfyan dedi ki: "Ey Ali, sen bana bu insanlardan daha sevimlisin. Ben sana bir dilek için geldim. Geldiğim halde terslenerek geri dönemem, Resûlullah indinde bana şefaat et." O da dedi ki: "Yazık sana ey Ebusüfyan! Allah'a ant olsun, Resûlullah bir işe karar verirse, biz o konuyla ilgili olarak onunla konuşamayız."

Ebusüfyan acınacak bir halde yüzünü Fatma'ya çevirerek şöyle dedi: "Ey Muhammed'in kızı! Bu küçücük oğluna, beni halk arasında korumasını ve hayat boyu Arapların başı olmasını söyle." Fatma da: "Allah'a ant olsun, kimse Resûlullah'ı üzen şeye karşı eman vermez." dedi. Ebusüfyan tekrar Ali'ye dönüp şöyle dedi: "Ey Ebulhasan, bu gidişat ile işimin zorlaştığını görüyorum. Benim için bir çıkış yolu bul." Ali şöyle dedi: "Allah'a ant olsun, se-

nin işine yarayacak bir şey bilmiyorum. Fakat sen Kinaneoğulla-rının büyüğüsün. Kalk, halka eman verdiğini söyle ve kendi beldene geri dön." O da "Bu işin bir yararı olduğunu sanıyor musun?" dedi. Ali, "Allah'a ant olsun ki hayır. Ama senin için bundan başka bir çıkış yolu bilmiyorum." dedi. Ebusüfyan kalkıp mescide gitti ve "Ey insanlar, ben size eman veriyorum." dedi ve daha sonra devesine binip Mekke'ye hareket etti.

Kureyş, "Orada ne haber var? diye sordu. Ebusüfyan şöyle dedi: "Ben Muhammed'le konuştum. O ise benim soruma cevap vermedi. İbni Ebi Kuhafe'ye gittiğimde ondan da bir hayır görmedim. İbni Hattap'a gittim, onu düşmanlarımın en kötüsü buldum. Daha sonra Ali ile görüştüm. Onu diğerlerinden daha yumuşak huylu buldum. O benim bir iş yapmamı istedi, ben de o işi yaptım. Fakat bir yararı olup olmadığını bilmiyorum." Onlar "Sana ne yapmanı önerdi?" diye sorunca dedi ki: "İnsanlara eman verdiğimi ilan etmemi istedi." Dediler ki: "Peygamber buna izin verdi mi?" "Hayır" dedi. Onlar da "Yazıklar olsun sana, Allah'a ant olsun, bu adam seni daha fazla oyalamak istemiştir. Bu işin bir yararı yoktur." O da dedi: "Allah'a ant olsun, bundan başka bir çıkış yolu bulamadım."

Medine'de kimse hazırlanan plandan haberdar değildi. Peygamber aniden genel seferberlik ilan etti. Müttefik kabilelere "Bizimle gelin!" diye haber verdi. Süleym, Müzeyne ve Gatafan kabileleri büyük güçler gönderdi. O güne kadar Medine böyle büyük bir orduyla karşılaşmamıştı. Fakat kimse henüz olaydan haberdar değildi.

Ebubekir, kızı Ayşe'nin evine gitti. Peygamber'in sefer malzemelerini topladığını gördü. Dedi ki: "Kızım, sefer malzemelerini toplamanı Resûlullah mı emretti?" Ayşe, "Evet, sen de sefere hazırlan." dedi. "Nereye gidecek? bilmiyor musun?" diye sorunca, "Hayır, Allah'a ant olsun ki bilmiyorum." diye cevap verdi. Ordu harekete hazırlandı. Peygamber Mekke'ye gideceklerini açıkladı. Halkı çok çalışmaya ve hazırlığa geçmeye davet etti ve şöyle dedi: "Allah'ım! Kureyş'i casus ve ispiyonculardan yoksun bırak ki onları gafil avlayabilelim."

Peygamber, bu arada bir kadının Mekke yolunda olduğunu, Hatip bin Ebibelta'nın Kureyş'e yazdığı gizli mektubu götürdüğü haberini aldı. Ali ve Zübeyir'i konuyu araştırmaya gönderdi. Kadını Halika'da yakalayıp yükünü aradılar, bir şey bulamadılar. Ali kadını sert bir şekilde uyardı: "Allah'a ant olsun, Resûlullah'a yalan söylememişler, bize de yalan söylenmemiştir. Ya o mektubu ortaya çıkarırsın ya da seni çırılçıplak soyunduracağız!" dedi. Kadın Ali'nin ciddi olduğunu görünce "Yüzünü çevir!" dedi. Ali yüzünü çevirdi ve kadın örülmüş saçlarını açtı, arasından mektubu çıkarıp Ali'ye verdi. Ali de mektubu hemen Peygamber'e iletti. Peygamber Hatip'i çağırıp "Seni bu işe zorlayan nedir?" diye sordu. Hatip şöyle dedi: "Ya Resûlallah, Allah'a ant olsun, ben Allah ve Resûlüne inanıyorum, inanç ve imanım değişmemiştir; o kavim arasında aile ve akrabam yok ama eşim ve evlatlarım onların elindedir, bu işe ben onları korumak için kalkıştım." Ömer, "Ey Allah'ın Elçisi, Allah aşkına onu bana bırak da boynunu vurayım, bu adam münafıktır." dedi.

Hatip, Muhacirlerin ileri gelenlerinden ve Bedir ashabındandı. Peygamber dedi ki: "Ne biliyorsun Ömer? Belki Allah Bedir ashabına; istediğiniz şeyi yapın, ben sizi bağışlarım, diye söylemiş olabilir." Bu ayet Hatip'in yaptığı işle ilgili indirildi:

"Ey insanlar! Benim de sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. İbrahim ve onunla beraber olanlarda, sizin için uyulacak güzel bir örnek vardır. Onlar milletlerine şöyle demişlerdi: Biz sizden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız; sizin dininizi inkâr ediyoruz; bizimle sizin aranızda siz yalnız Allah'a inanıncaya kadar ebedî düşmanlık ve öfke baş göstermiştir." (60/Mümtehine Suresi 1,4)

Ordu göçmen kuşlar gibi hızla güneye doğru akın etti. Yol üstündeki kabileler her taraftan onlara katılıyordu. Ordunun ihtişamı konaktan konağa artıyordu. Muhacirler ve Ensar, zafere duydukları güvenden dolayı sarhoş gibiydiler. Bu defa Hudeybiye barışı gücüyle değil, Muhammed'in etrafına toplanmış 10.000 kişilik bir ordunun kılıç gücüyle Mekke'ye ineceklerdi.

Mücahitler, Mekke tutkuları ve Kâbe'yi ziyaret heveslerinden dolayı heyecanlıydılar. Giderken Müslümanların şairi Hassan bin Sabit'in marşa benzer güzel şiirini zafer şevkiyle okuyorlardı:

"Mekke vadisinde şahit olmadığım kadar
Çok sayıda Kâboğulları mensubu boyun eğdi.
Kılıçlarını silmeyen adamların elleriyle
Birçok kişi öldürüldü, kefen giymedi.
Şiirim Süheyl b. Amr'ın yardımına yetişse de
Onları mızraklayıp cezalarını verse.
Bize üzülmeyin, kılıçlarımız başlarına inecek
Öldürecek ve şehrin kapılarını açacak."

Müslümanlar oruçluydu. Peygamber Usfan ile Emeç arasındaki Kudeyd'de oruçlarını bozmalarını emretti. Ordu öylesine hızlı hareket ediyordu ki casusları geride bıraktı. Haber daha yoldayken Peygamber ve 10.000'lik ordusu Medine ile Mekke arasındaki yolu bir haftada katederek gece Merruzzahran'a vardı. Peygamber 10.000 kişilik ordunun çölde dağılmasını ve her birinin ateş yakarak ihtişamı artırmaya ve daha korkunç görünmeye yardımcı olmasını emretti. Peygamber'in izlediği hareket ve eylem taktiği, Mekke'yi gafil avlayarak hiçbir direniş hazırlığına fırsat vermemekti. Bu durumda Mekke, böyle büyük bir ordu gücünü en fazla dört fersahlık bir uzaklıkta görecek ve direniş yapmaktan ümidini kesecek, fetih ise kansız bir şekilde gerçekleşecekti.

Mekke habersizdi. Fakat çehresini bilinmeyen bir korkunun gölgesi sarmıştı. Kureyş ızdıraplı bir şekilde, tepki gösterilmesini bekliyordu. Peygamber'in amcası Abbas, Haris bin Abdulmuttalip'in oğlu Ebusüfyan, Peygamber'in amcası oğlu Abdullah bin Ebuümeyye, Mekke'den dışarı çıktılar. Herkesten önce Mekke'ye dört fersahlık mesafedeki Cuhfe'de eşini bulmak için Mekke'den dışarı çıkan Abbas, Peygamber'le karşılaşıp görüştü. Ebusüfyan ile Abdullah bin Ebuümeyye Peygamber'in karargahına varıp görüşme talebinde bulundular. Fakat dilekleri kabul edilmedi.

Peygamber'in eşi Ümmü Seleme onlarla ilgili olarak Peygamber'le konuştu ve dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü, amca oğlun, ha-

la oğlun, damadın!" Peygamber soğuk ve kınayıcı bir şekilde şöyle dedi: "Benim onlara ihtiyacım yok. Amcam oğlu benim haysiyetime darbe indirdi. Halam oğlu ve damadım benim hakkımda ağızlarına gelen her şeyi söylediler." Bu haber, orada oğlu ile birlikte bulunan Ebusüfyan'a ulaştı. O şöyle dedi: "Allah'a ant olsun, ya bana izin verirsiniz ya da bu çocuğumu alarak açlık ve susuzluktan ölene dek çöllerde kalacağım."

Peygamber onlara acıdı ve görüşmeye izin verdi. İkisi de gelip Müslüman oldular. Ebusüfyan orada Peygamber'in huzurunda bir şiir okudu ve geçmişiyle ilgili olarak özür diledi.

Abbas, Peygamber'le görüşüp konuştuktan sonra, her iki tarafla ilişki içinde olduğu için, Peygamber'in beyaz katırına binerek geri döndü ve Kureyş'i boş bir direnişe geçme düşüncesinden vazgeçirmeye ve Mekke'nin savaşsız teslimine zemin hazırlamaya çalıştı.

Bu arada tehlikeyi hisseden Ebusüfyan, Budeyl bin Verkâ ve Hakîm bin Hizam[219], inceleme yapmak için gecenin tam ortasında Mekke'den dışarı çıktıkları sırada yakılmış sayısız ateş kümelerinin ışığıyla çölü aydınlanmış buldular. Abbas, Kureyş'e Peygamber'in Mekke'ye girmeden önce, Mekke'den çıkarak gidip Peygamber'den eman istemeleri mesajını iletme yolunu arıyordu. İşte bu arada geri dönmekte olan Ebusüfyan ve Budeyl'in şu konuşmalarını duydu: Ebusüfyan, "Ben bu geceki gibi bir geceye, bunca ordu ve yakılan ateşe hiç rastlamadım." diyordu.

Abbas sesin sahibini tanıyıp seslendi: "Ey Ebuhanzala!" Ebusüfyan da Abbas'ın sesini tanıdı ve korkuyla, "Ebulfazl, sen misin?" dedi. Abbas, "Evet" diye karşılık verince Ebusüfyan "Anam babam sana feda olsun, ne haber?" Abbas, "Vay sana Ebusüfyan,

219 Tarihçiler genelde Kureyşlilerin olaydan o ana kadar habersiz olduğu görüşündedirler. Urve, Abdülmelik bin Mervan'a yazdığı bir mektupta şöyle demektedir: "Kureyş olaydan haberdardı ama Peygamber'in Mekke'ye mi, Hevazin'e mi yoksa Sakif'e mi yöneldiğini bilmiyorlardı. O bu üçüne de haber gönderiyor." Bu daha doğru görünüyor. (Taberî, c. 2, s. 233)

bu insanlarla birlikte olan Resûlullah'tır. Kureyş'in vay haline." Ebusüfyan, "Anam babam sana feda olsun, çaresi nedir?" diye sorunca Abbas dedi: "Allah'a ant olsun, eğer seni bulursa boynunu vurur. Gel, bu katıra, arkama bin de seni Peygamber'e götüreyim ve sana eman isteyeyim."

Ebusüfyan, hemen Abbas'ın katırının terkisine binip Peygamber'e gitti. Budeyl ve Hakim Müslümanların özellikle Kureyş başkanının şartsız teslim olacağı haberini halka iletmek için çabucak Mekke'ye vardılar.[220]

İki süvari, askerlerin arasından hızla Peygamber'in karargâhına doğru ilerliyordu. Her ateş kümesine vardıklarında Müslümanlar tarafından durdurulup kim oldukları soruluyordu. Ateşin kıvılcımları ışığında beyaz katırı gördükleri için, "Peygamber'in amcasıdır, Peygamber'in katırına binmiştir." diyerek geçiş izni veriyorlardı. Ömer'in bulunduğu ateş kümesinden geçerken, "Bu arkanda oturan kimdir?" diye sordu ve Ebusüfyan olduğunu öğrenince öfkeyle bağırdı: "Allah'ın düşmanı Ebusüfyan! Allah'a şükürler olsun ki seni hiçbir antlaşma ve karar olmaksızın tuzağa düşürdü."

Ömer, Abbas'ın Ebusüfyan'a sığınma hakkı tanıdığını, ona Peygamber'den de sığınma hakkı alabilmek için yanına götürdüğünü anlayınca koşarak Abbas'tan önce Peygamber'e varmak istedi. Ömer'i iyi tanıyan Abbas, katırın hareketini hızlandırdı ve Ömer varmadan önce Peygamber'den izin almak istedi. Önce Abbas vardı, Ömer de hemen ardından yetişti. Nefes nefese kalmış ve endişeli bir halde şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü, bu Ebusüfyan'dır. Allah hiçbir karar ve ahit olmaksızın onu senin tuzağına düşürmüştür. Onu bana bırak da boynunu vurayım."

Abbas dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü, ben ona güvence verdim." Abbas ile Ömer münakaşaya başladılar. Abbas, Ömer'in Ebu-

[220] Urve, Abdülmelik bin Mervan'a gönderdiği mektupta şöyle diyor: "Bu ikisi de Peygamber'in huzuruna varıp Müslüman oldular. Ebusüfyan gibi Mekke'ye Peygamber'in temsilcisi olarak döndüler." (Taberî, s. 333)

süfyan'ın idamını istemesi karşısında şöyle dedi: "Ömer, yavaş ol! Allah'a ant olsun, o, Adiy bin Kâb sülalesinden olsaydı, sen böyle bir söz söylemezdin. Fakat onun Abdulmenaflı olduğunu biliyorsun!"

Ömer şöyle cevap verdi: "Dur bakalım Abbas! Allah'a ant olsun, sen Müslüman olduğun gün, Hattap'ın İslam'ından daha çok senin İslam'ını seviyordum. Bunun nedeni, senin Müslüman olmanın, Peygamber'i, Hattap'ın Müslüman olmasından daha çok sevindireceğini biliyor olmamdır."

Peygamber bu tartışma sırasında karar almak istemedi ve Abbas'a şöyle dedi: "Onu şimdi götür, bana sabah olunca getir." O da sabahleyin onu Peygamber'e götürdü. İki eski düşman güç karşı karşıya bulunuyordu! Muhacir ve Ensarın büyükleri de oradaydı. Peygamber onu görünce şöyle dedi: "Ey Ebusüfyan, Allah'tan başka ilah olmadığını bilmenin zamanı gelmedi mi?" O da dedi ki: "Anam babam sana feda olsun, sen ne kadar sabırlı, büyük ve akraba sever birisin! Allah'a ant olsun, düşünüyorum ki eğer Allah'tan başka bir ilah olsaydı, şimdiye kadar benim için bir şeyler yapmış olurdu." Peygamber yine dedi ki: "Yazıklar olsun sana Ebusüfyan, benim Allah'ın elçisi olduğumu bilmenin zamanı gelmedi mi?" O, "Anam babam sana feda olsun, sen ne kadar sabırlı, büyük, akraba sever birisin! Allah'a ant olsun, nefsimde bu konuyla ilgili bir şeyler vardır."

Abbas, bu dakikaların, böyle ruhsal inceliklere ve hassas felsefî tereddütlere tahammül edemeyecek kadar ciddi olduğunu bildiği için ona hitaben şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana Ebusüfyan! Boynun vurulmadan Müslüman ol! Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet et."

Ebusüfyan hemen kelimeişehadet getirip İslam'a girdi. Bu durumdayken Peygamber Abbas'a şöyle dedi: "Git ve onu dağın burnuna[221] geçidin dar noktasına götür de Allah'ın ordusunun

[221] Hatmulcebel, dağın burnu veya çenesi demektir. Hatm, burun ve gaga demektir. Dağda, vadiyi daraltan çıkıntıdır. Başka bir rivayette hatmulcebel şeklinde gelmiştir. Atların geçerken sıkıştığı ve izdiham yaşadığı dar geçittir.

geçişini görsün." Abbas, Ebusüfyan'ı Peygamber'in belirttiği noktaya yerleştirdi ki İslam'ın en eski ve büyük düşmanı olan, kılıç gücünden başka hiçbir şeye boyun eğmeyen bir düşünce, güçten başka hiçbir şey görmeyen gözler, 10.000 kişilik İslam ordusunun hareketini görerek düşmanlık eğilimini kafasından çıkarsın ve İslam karşısında tamamen teslim olsun.

Müslümanların ordusu Ebusüfyan'ın yanından geçerken daha da heybetli ve güçlü gözüküyordu. Çünkü Ebusüfyan, Peygamber'in emri gereği orduya dağın öne çıkan dar noktasından bakıyordu. On binlerce insan, binek ve silah birbirine giriyor ve ordunun heybeti ve gücü daha da belirginleşip netleşiyordu. Her kabile kendisine has bayrakla geçit yapıyor ve Ebusüfyan'ın kalbini titretiyordu.

Peygamber'i 20 yıldır rahatsız eden, İslam'a karşı intikam duygusundan bir an bile vazgeçmemiş olan ve şimdi o 20 yıllık düşmanını güçlü gören düşük karakterli çalışkan tâcir, ona bağlanıyor ve yıllarca kendi siyasî ve maddî hedefi ve çıkarları doğrultusunda kullandığı halkı kalleşçe bırakıp sadece kendisini kurtarmak için Abbas'a sığınıyor, halkının kaderini düşmanın insiyatifine bırakıyordu. Peygamber onu iyi tanıyor; ruhsal direncini kırdıktan, önceki siyasî şahsiyet ve etkinliğini yok ettikten sonra onu İslam'ın siyasî ve sosyal hedefleri doğrultusunda etkin bir araç olarak kullanmak istiyordu.

Kabileler kendilerine özgü bayraklarla geçtiklerinde Ebusüfyan onlar hakkında sorular soruyordu. "Abbas, bu hangisi?" "Bu Süleym kabilesi." Ebusüfyan, "Abbas, bu diğeri hangisi?" diye sorunca Abbas, "Bu Müzeyne kabilesidir." diye cevap veriyor. Ebusüfyan "Ya şunlar?..." diye devam ediyor.

Her kabile geçtiğinde o aynı soruyu soruyor ve cevabını alıyordu. Kabileler geçtikten sonra "mor grup"[222] geçit yaptı. Savaşçılar öylesine silah kuşanmıştı ki gözleri dışında bir yerleri görül-

[222] el-Ketibe el-Hadra. İbni Hişam diyor ki: Demirin çok olmasından dolayı ona mor denmiştir. (c. 2, s. 404)

müyordu. Ebusüfyan, titredi ve sordu: "Sübhanallah! Abbas bunlar kimdir?" Dedi ki: "Bunlar, Resulüllah ile birlikte Muhacirler ve Ensardır." Ebusüfyan, "Kimse bunlarla baş edemez. Allah'a ant olsun, kardeşinin oğlunun saltanatı genişlemiş ve büyümüş." deyince Abbas, "Ebusüfyan! Bu peygamberliktir." dedi. Ebusüfyan, "Ha, doğru, evet" dedi.

Abbas diyor ki: "Ey Peygamber! Ebusüfyan iftihara düşkündür. Onun için kavmi arasında yararlanacağı bir şey takdir et." Peygamber diyor ki: "Evet, kim Ebusüfyan'ın evine sığınırsa ya da kendi evine girip kapısını kapatırsa emniyettedir. Kim Mescit'e/Kâbe'ye sığınırsa emniyet içindedir."[223]

Ebusüfyan hızla Mekke'ye varıp Mescidiharam'da "Ey Kureyşliler, Muhammed, güçleriyle birlikte sizin üzerinize gelmiştir. Sizin ona karşı koyma gücünüz yoktur. Kim benim evime sığınırsa emniyettedir." diye bağırdı. Onlar da "Allah seni kahretsin, senin evin bize yaramaz." dediler. O da "Kim Mescit'e sığınırsa kurtulmuştur, kim evinin kapısını kapatırsa güven altındadır." diye duyuru yaptı.[224]

Peygamber Mekke'nin herhangi bir direnişe geçmemesi için bütün ön koşulları hazırlamıştı. Yine de Mekke'ye girişte en küçük bir çatışmanın çıkmamasına çalışıyordu. Bu iş ise çok zordu. Çoğunluğu yeni Müslüman olmuş bedevî kabilelerden oluşan 10.000 kişilik bir ordunun[225] putperestlik dininin merkezi ve

[223] Burada Peygamber'in pratikteki siyasî ve psikolojik mahareti görülüyor. O, Mekke'nin güçlü, kurnaz en tehlikeli unsurunu kısa bir süre içinde kendi siyasî hedeflerini gerçekleştirme yönünde çok etkin bir araca dönüştürüyor. Nitekim bu siyasetin devamında, iki hafta sonra Ebusüfyan, Kureyş'in etkin ileri gelenlerini kendi yanına alıp –ki Muhammed'e karşı dayanışmaya geçmeleri daha doğaldı– Hevazinliler'e karşı savaş için Mekke'den dışarı çıkarıyor.

[224] Nitekim Ebusüfyan'ın ilk önce kendi evini önerip sustuğunu, halkın, önerisini kabul etmediğini görünce, diğer iki yeri açıkladığını görüyoruz. Halk, Ebusüfyan'ın bu hızlı değişimini, nasıl olursa olsun Muhammed'in şehre rahat girmesi için yolları açmaya çalıştığını görünce çileden çıktı. Onun karısı sakalını tutup öfkeyle haykırdı: "Öldürün bu şişko, çok yağlı adamı!"

[225] 400 Gıffarlı, 400 Eslemli, 1003 kişi Müzeyneli, 700 (7.000?) Süleymoğulla-

putların Kâbesi olan bir şehre girip de çatışma çıkarmaması çok zordu. Böyle bir durumda kabilevî, şahsî ve cahilî kinlerin alevlenmesi mümkündü. Bazı tutucu Kureyş putperestlerinin de putların düşmanı olan ordunun eliyle Kâbe'nin işgal edilmesine dayanamayıp saldırı yapması muhtemeldi. Ayrıca henüz İslamî terbiyeden en ufak bir nasibi olmayan yeni Müslüman kabilelerin gurur ve acımasızlığı da bir olay çıkarabilirdi. Peygamber'in aldığı bütün geniş ve ustaca önlemlere rağmen, bu önemli meselelerin ortaya çıkma ihtimali Peygamber'i düşündürüyordu.

Ordu Zituva'ya vardı. Mekke gözüküyordu. Sakin, suskun ve muzdarip Mekke vadisi, Muhammed'in yine kendisine doğru geldiğini görüyordu. Bu defa 10.000 kılıçlı savaşçıyla Peygamber, Kureyş'in direniş düşüncesinde olmadığına ve şehrin boş sokaklarının kendisine ve dostlarına kucak açtığına güveniyordu. Orduyu dört kola ayırarak her bir kol için bir komutan atadı. Zübeyir kuzeyden, Halit bin Velit kabilelerle güneyden, Sâd bin Ubade Ensarla birlikte batıdan, Ebuubeyde bin Cerrah ise Muhacirlerle Mekke'nin üst kısmındaki Hindi dağının karşısından girecekti. Peygamber de Muhacirlerle beraber bu grup içindeydi. Komutanlara verdiği emir şuydu: "Sizinle savaşmayanlarla değil, savaş açanlarla çarpışın." Fakat bir grubu adlarıyla açıkladı[226] ve şöyle dedi: "Onları Kâbe'nin örtüsü altında bulsanız da öldürün."

Bunlar şu kişilerden ibaretti: Abdullah bin Sâd bin Ebuserh, vahiy katibiydi, dinden dönüp müşriklere sığındı. Onlara "Ben ayetleri yazdığımda onları değiştiriyordum." diyordu. O, Osman'ın süt kardeşiydi ve ona sığındı. Osman onu Peygamber'e götürüp bağışlama istedi. Peygamber onun iğrenç hıyanetinden

rından, 1400 Cüheyneli ve Muhacirler, Ensar ve onların Arap müttefikleri Temim, Kays ve Esed taifelerinden oluşan birlikler. (Taberî, c. 2, s. 340)

226 Peygamber'in sükunet ve huzur sağlamasına, Mekke'de kan dökmeyi önlemesine karşın, öyle bir ortamda tavizsizlik göstermesi onun ruhsal yapısının normal bir ruhî yapı olmadığını gösteriyor. Onun hayat serüveni bu örneklerle doludur.

dolayı çok sinirliydi. Osman'ın dileği karşında sustu ve sükutu bir süre devam etti ve daha sonra "Pekiyi" dedi. Osman ve Abdullah bin Sâd kalkıp gittiklerinde Peygamber dedi ki: "Sizlerden biri kalkıp boynunu vursun diye sustum." Ensarlı biri dedi ki: "Bana işaret etseydin ya! Ya Resûlallah." O da dedi ki: "Peygamber kimseyi işaret ederek öldürtmez." O sonraları Müslüman oldu ve Ömer ile Osman döneminde devlet görevi elde etti.

Diğeri, Teymoğullarından Abdullah bin Hatal idi. Peygamber onu Ensardan biriyle zekat toplamaya göndermişti. O bir yerde, Müslüman olan kendi kölesine bir keçi kesip yemek pişirmesini emretti ve kendisi de uyudu. Uyanınca emrinin yerine getirilmediğini gördü ve onu öldürdü. Peygamber'den korkarak Medine'ye dönmedi ve mürtet olup müşriklere katıldı. Orada da düşmanlık yapmaya başladı. İki cariyesi vardı. Onun isteği üzerine Peygamber hakkında iğrenç hicivlerde bulunuyorlardı. Peygamber, Müslümanların, hain ile hainin hoşgörüsü için çalışan kimselerin suçunun aynı olduğunu anlaması için onun iki cariyesi ile birlikte öldürülmesini emretmişti.

Bir diğeri, Huveyris bin Nukayd idi. O, Peygamber'i Mekke'de çok incitmişti. Abbas bin Adülmuttalip, Peygamber'in kızları Fatma ve Ümmü Gülsüm'ü Mekke'den Medine'ye götürürken, onlara saldırarak bineklerini mızraklamış ve ikisini de yere düşürmüştü. Bu olay, Peygamber'in diğer kızı olan Zeynep'in olayından ayrıdır. Zeynep'e Medine yolunda saldırıp devesinin üzerinden düşürdüler. O da çocuğunu düşürdü ve bir yıl boyunca hasta yatağında yattıktan sonra vefat etti.

Bir başkası ise Mikyes bin Hubâbe (Zubâbe) idi.[227] Peygamber, Ensardan birinin, kasıtsız olarak öldürdüğü kardeşine karşılık, onu öldüren Mikyes'in öldürülmesini emretmişti. O da kaçarak müşriklere katılmıştı.

Bir diğeri de Sâre idi. Peygamber'i Mekke'de çok rahatsız eden kadın, Abdulmuttalip'in evlatlarından birinin cariyesiydi.

[227] Bkz. Kamus, İstiab, Mevahib-i Ledünniye ve Ravdul Ünf.

Bir başkası da Ebucehil'in oğlu İkrime idi. O Mekke'nin fethinin son anlarına dek Peygamber'e ve Müslümanlara karşı bir an olsun düşmanlık yapmaktan geri durmadı. Mekke'nin teslim alınışından sonra Yemen'e kaçtı. Hişam bin Haris'in kızı olan karısı Ümmü Hakim Müslüman oldu. Peygamber'den kocasının affını diledi. Peygamber de hemen kabul etti. Ümmü Hakim, çabucak kocasını bulup Peygamber'e getirdi.[228] O da Müslüman oldu.

Abdullah bin Hatal, Sait bin Hureys Mahzumî ve Ebuberze Eslemî tarafından öldürüldü.

Mikyes, akrabası olan Numeyle bin Abdullah tarafından öldürüldü. İbni Hatal'ın iki cariyesinden biri öldürüldü, diğeri ise kaçtı ve daha sonra Peygamber ona sığınma hakkı verdi. Huveyris'i ise Ali bin Ebutalip öldürdü.

Bu gruptan iki kişi; Haris bin Hişam ve Züheyr bin Ebuümeyye bin Muğire, Ebutalip'in kızı Ümmü Hânî'nin evine sığındı. O diyor ki: "Kardeşim Ali, evime gelip, "Allah'a ant olsun, bu ikisini öldürmeliyim." dedi. Ben kapıyı kilitleyip Peygamber'e geldim. Peygamber'in yıkanmakta olduğunu gördüm. Sonra elbiselerini giydi, öğle namazına durdu. Sekiz rekat namaz kıldı, selamdan sonra bana dönüp şöyle dedi: "Merhaba, hoş geldin. Ümmü Hânî, niçin geldin?" Ben de o iki adam ile Ali'nin olayını ilettim. O dedi ki: "Kime sığınma hakkı tanımışsan biz de ona eman vermiş bulunuyoruz, o ikisi öldürülemez."

Ciğer yiyen Hind de Müslüman oldu ve affedildi. Ordu dört bir yandan şehre girdi. Peygamber'e, kendi evine mi gideceksin, diye sorulduğunda "Hayır bana bir ev bırakılmamıştır." dedi ve daha sonra Mekke'nin üst tarafında kendisi için bir çadır kurulmasını emretti. Onlar da Hatice ve Ebutalip'in mezarı kenarında bir çadır kurdular. Peygamber çadırın içinden dört taraftan

[228] Ümmü Hakim ve Velit'in kızı, Safvan bin Ümeyye'nin karısı olan Fahite. Her ikisi de Müslüman oldular ve kocalarını kurtardılar. Peygamber de bunların eşleriyle İslam üzere evlenmelerini onayladı.

şehre sel gibi akın eden 10.000 kişilik İslam ordusunu dikkatle izliyordu.

Ömer tedirgin bir şekilde gelerek, "Ensarın komutanı Sâd bin Ubade savaş marşı söyleyerek şöyle demektedir: Bugün savaş günüdür, bugün Mekke haramları helal olmuştur. Ben onun Kureyş'e karşı düşmanlığından korkuyorum." dedi. Peygamber hemen Ali bin Ebutalip'e, "Ona yetiş, bayrağı ondan devralarak şehre sen gir." dedi.[229]

Bu arada Peygamber şehrin güneyinden gürültü koptuğunu duydu, kılıçların sallandığını gördü. Halit ve grubu çatışmaya girmişti. Peygamber çok meraklandı. Özellikle Halit'in sert huylu birisi olduğunu, olaylar sırasında her kaydı çiğneyebileceğini, grubunun da bedevilerden oluştuğunu ve İslam'ı siyasî bir antlaşma olarak nitelendirdiklerini, Ensar ile Muhacirlerin Mekke'ye girişten duydukları derin manaya yabancı olduklarını, bunlardan daha önemlisi, Peygamber'in ve İslam'ın en ciddi ve cesur düşmanlarının güney bölgesinde bulunduğunu biliyordu. Huzâalılara saldıran, korkusuzca Hudeybiye barış antlaşmasını bozan Bekroğulları taifesinin ve Mekke'de İslam'a karşı düşmanlıkta eşsiz olan İkrime ve Süheyl bin Amr'ın da bu bölgede oturduklarından haberdardı. Çünkü, bizzat kendisi 53 yıl bu şehirde yaşamıştı, her tarafı ve herkesi iyi tanıyordu.

Peygamber bu özellikleri göz önünde bulundurarak Halit'in sakinleşmesini, şehre girişten önce verilen emre uymasını vurguladı. Ama edindiği raporlara göre, Himas bin Kays'ın öncülüğündeki bir grup Bekroğullarının önceden silah toplayıp direnişe geçtiklerini, Safvan bin Ümeyye, İkrime bin Ebucehil ve Süheyl bin Amr'ın (Hudeybiye barışını imzalayan) Ebusüfyan'ın önerisini kabul etmeyerek onlarla işbirliği yaptıklarını, halkı da Müslümanlar aleyhine seferber ettiklerini ve Handene'de Halit'e saldırdıklarını öğrenince şöyle dedi: "Allah'ın istediği iş hayırdır."

[229] Bir başka rivayete göre Ali, bayrağı ondan alıp başkasına vermekle görevlendirilmiştir.

Halit bu grubun direnişini rahatlıkla kırdı. İkrime, Safvan ve Süheyl kaçtı. Himas ise kendi evine sığınıp eşine "Kapıyı kapat!" dedi. Diğerleri de 12 veya 13 kişinin öldürülmesinden sonra dağıldılar. Halit'in ordusuna mensup sadece iki kişi, yollarını kaybettikleri için öldürüldüler; (Kurz bin Cabir ve Huneys bin Halit) böylece Halit'in yolu açılmış oldu.

Peygamber kendi karargâhından bakıyordu. Çevresi dağlarla kaplı olan Mekke vadisi ayakları altında uzanıyordu.

Muhammed ve karşısında Mekke!

Tevhid ordusu dört bir taraftan sakin ve muzaffer bir şekilde Kâbe'ye akın etti.

Hatıralar her noktadan Muhammed'e doğru harekete geçti.

İşte Mekke bu şekilde onun ve dostlarının karşısında susmuştu! Ebucehil, Ebulehep, Hind, Utbe, Velit ve Ümeyye bin Halef'in yürekler hoplatan kükremeleri ebediyyen susturulmuştu. Şimdi vadide 10.000 Müslümanın ve bineklerinin ayak sesleri yankılanmaktaydı. Karşıdaki Hira'dır, kendi dostuyla bakışıyor. Mağara, güçsüz ve yalnız arkadaşının şimdi otoriteyi elinde bulundurduğunu, en güçlü anını yaşayarak bir tepe üzerinde durduğunu, 10.000 silahlı fedaisinin ise Mekke vadisini doldurmuş olduğunu görüyordu.

Burada, yüzü Allah'a şükür etmekten nurlanan, şehri güvenli ve huzur dolu bakışlarla izleyen, o kubbenin altında duran kimseyi herkes tanıyor. Evler, sokaklar, dağlar, dereler, yollar, tali yollar, Kâbe, Hacerulesved, Mescidiharam, Zeyt bin Erkam'ın evi, Ebucehil ve Ebulehep'in evi, Abdulmuttalip'in evi, Hatice'nin evi... Otuz beş yıl önce, Ebutalip ve Hamza ile birlikte olduğu yer; Ebutalip mahallesi, yalnızlık, sıkıntı ve açlık dolu çetin yıllar, şehir etrafındaki vadi; Ebucehil'in işkence yeri ve en sevgili ve aziz dostlarının, Bilal'in ve Ammar'ın işkenceye uğraması, Yasir ve Sümeyye'nin acı ve çile dolu öldürülüş yeri. Bu yiğit ve korkusuz karı koca dehşet verici ve iğrenç işkenceler altında hayatlarından oldular. Ona vefa ve sadakatlarını göstermiş

oldular. İşte Sakif yolu, kanlı ve ümitsiz dönüş. Kararit yolu ve yıllarca çobanlık anıları. İşte Hira; sır dolu, kendisiyle ve Allah'la yapayalnız kalma. Vahiy! Akabe; o büyük ve şanlı gece, o büyük ahitleşme. Kaçış, Sevr mağarası! Ali... Ebubekir... ve şimdi. O, Ebutalip ve Hatice'nin mezarı kenarında kendisine geldi.

Askerler dört taraftan kararlaştırılan noktada birleştiler. Mescidiharam'ın etrafında halka oluşturdular. İş bitmişti. Peygamber, bineği üzerinde harekete geçti. Ordunun yanına geldi, yol verdiler. Mescid'e vardı. Bineği üzerinde tavafa başladı. Rüknü elindeki sopa ile selamladı. Bu sırada suikast yapmak için kendisine yaklaşan birisine sordu: "Fedale?" O, "Evet ya Resûlallah!" dedi. O da dedi ki: "Kendi kendine ne diyordun?" Dedi ki: "Hiç, Allah'ı anıyordum." Peygamber gülümseyerek, "Tövbe et!" dedikten sonra elini o kişinin göğsüne koyup çekti ve tavafa devam etti. Yedinci defa. Tavaf sona erdi. Osman bin Talha'yı çağırıp Kâbe'nin anahtarını aldı. Kapı açıldı. İçeri girdi. Ağaçtan bir kuş yapmışlardı. Kendi elleriyle onu parçalayıp dışarı attı. Duvarlara erkek ve dişi melekler ve önceki peygamberlerin resimlerini çizmişlerdi. Dedi ki: "Melekler erkek veya dişi değildir!" Hepsinin temizlenmesini emretti.[230] Orada elinde birkaç okla talih çekilişi (Lam)[231] yapan İbrahim'in resmini gördü. Bir süre İbrahim'in yüzüne baktı, acı bir gülümsemeyle şöyle dedi: "Allah bunları kahretsin, bizim büyük babamızı falcı yaptılar! İbrahim nerede, okla falcılık yapmak nerede?"

"İbrahim ne Yahudi ne de Hıristiyan idi. O her şeyden önce muvahhid bir Müslüman idi ve müşriklerden de değildi." (3/Âli İmran Suresi 67)

[230] Onun ayrıntısını farklı görüşlerle birlikte *"el-Hamis"*'te görebilirsiniz.

[231] Fal ya da ok kumarı: Genellikle on tane tahtayı bir torbanın içine koyup bir tahta parçası üzerine "Allah beni sakındırdı" diğer yüzüne ise "Allah bana emretti" diye yazarlardı. Diğerleri boş olurdu. Ve birini torbadan çekerler, eğer boş çıkarsa çekme işlemini yenilerdi. Yoksa yazıya uygun hareket ederlerdi. Böylece kumar oynarlardı. Bazıları "Ezlam"ın satranç ya da tahta olduğunu sanıyorlar. İslam bunu yasakladı. (Ezlam oynama şeklini, Mecmaulbahreyn naklediyor. Zelm kökü).

Putlar Kâbe duvarlarına çakılmıştı. Peygamber elindeki sopa ile putlara vurup düşürerek şu ayeti okuyordu:

"Hak geldi batıl yok oldu. Şüphesiz batıl yok olucudur." (17/İsra Suresi 81)

Peygamber elindeki asa ile putları teker teker düşürdü. İbni Hişam'ın anlattığına göre "Sopasıyla bir putun üzerine vurduğunda sırt üstü düşüyordu. Putun sırtından vurulduğunda yüzüstü düşüyordu." Şiî tarihçilere göre bu sırada Peygamber, Ali'yi omuzlarının üzerinde tutuyor, o da putları teker teker düşürüyordu.

Kâbe'nin içinden dışarı çıktı. İnsan kalabalığı, sel gibi akıp heyecan dolu bir halde Kâbe'yi kuşatmıştı. 10.000'lik ordu, binlerce Mekkeli kadın ve erkek sabırsızca işin bitmesini bekliyordu. Peygamber Kâbe kapısı önünde halkın karşısında durdu. Kureyş, onun iki dudağı arasında kol kola bulunan kendi ölüm kalımlarını görüyorlardı. Büyük ve görkemli anlar gelip geçiyordu. Tarih başlamış bulunuyor. Muhammed, 20 yıllık risaletini tebliğ etme yolunda katlandığı çileler ve zorluklardan sonra kendi büyük risaletinin sonlarına yaklaşmıştı. Şimdi o, büyük zafer içinde, en eski arzusunun doruk noktasındadır; kılıçla kuşanmış 10.000 fatih savaşçı emir altındadır. 13 yıl boyunca kendisine zorluklar çıkaran, 20 yıl süreyle kendisini küfür, kılıç ve töhmet darbeleri altında tutan bir kavmin hayat ya da ölüm fermanı onun elinde bulunuyordu.

Muhammed konuşmak istiyor. Yürekler çarpmaktadır. On binlerce asker, sivil, kadın ve erkek, büyük ve küçük, dost ve düşmanın gözleri onun dudaklarına bakmaktadır. Sakin ve suskun bir şekilde. Sanki herbirinin kafasının üzerine bir kuş konmuştur.

Peygamber konuşmasına başladı:

"Allah'tan başka ilah yoktur. O birdir, ortağı yoktur. Sözünde doğrudur. Kuluna yardım eder, düşmanlarını yalnız başına alt eder. Hacılara su temin etme ve Kâbe hizmetleri dışında, cahiliye dönemine ait her türlü kan ve mal davaları ve övünme aracı olan şeyler ayaklarımın altındadır. Hata ile öldürmek, kırbaç-

la veya sopayla meydana gelen tam teşebbüs gibidir. Tam diyetle cezalandırılır. Tam diyet de kırkı hamile olmak üzere yüz devedir. Ey Kureyş! Allah size cahiliye kibrini ve atalarla övünmeyi yasaklamıştır. İnsanlar Adem'den, Adem ise topraktandır. Ey insanlar! Muhakkak ki sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışasınız diye sizi kabilelere ve milletlere ayırdık. Elbette ki Allah nezdinde en şerefli olanınız, ondan en çok sakınanınızdır. Allah bilendir, haber alandır." (49/Hucurat Suresi 13)

Daha sonra Kureyş'e hitaben şöyle dedi:

"Ey Kureyş, benim size karşı tavrımın nasıl olacağını düşünüyorsunuz? Dediler ki: İyilik olacağını düşünüyoruz, saygın kardeşsin hem de büyük ve saygın amcaoğlusun." O da "Gidin, serbestsiniz!"[232] dedi.

Daha sonra Mescit'te oturdu. Kâbe'nin anahtarını elinde bulunduran Ali bin Ebutalip yaklaşarak dedi ki: "Ey Allah'ın Elçisi, Kâbe perdedarlığı ve hacılara su dağıtma işlerini bize bırak." Peygamber, "Osman bin Talha nerede?" diye sordu. (O cahiliyede Kâbe'nin anahtarcısıydı. Halit ve Amr bin As'la birlikte kaza umresinde Müslüman oldu.) Onu Peygamber'e getirdiler. Peygamber: "Bu anahtar senin, Osman! Bugün vefa ve iyilik günüdür." dedi.

Böylece Kâbe hizmetini tekrar Osman'a bıraktı. Bu makamın, onun nesline bırakılmış olduğunu bildirerek, kimsenin onlar hakkında haksızlık yapmamasını istedi. Hacılara su dağıtmayı da amcası Abbas'a bıraktı ve diğer görevleri feshetti. Daha sonra Ali'ye hitaben şöyle dedi:

"Ben sizin fazilet diye gördüğünüz ve onu istediğiniz şeyi değil, sadece halkın iyilik diye nitelendirdikleri şeyi size bırakıyorum."

232 Savaş geleneklerine göre onların hepsi Müslümanların esiri olmuşlardı. Mal ve canları onların insiyatifindeydi. Onları öldürme, sağ bırakma ya da satma hakkına sahip idiler. Peygamber'in onları serbest bırakması, –günümüzde düşlediklerimizin aksine– sadece siyasî bir serbest bırakma değildi. Peygamber Kureyşliyi esir alıp serbest bıraktığı gibi, mallarını da ganimet alıp kendilerine bağışladı.

Cemaat sessizliği bozdu. Her taraftan konuşma ve hareket sesleri yükseldi. Şehri hayret verici bir şevk ve heyecan kapladı.

Yirmi yıl boyunca bu şahsı horlayan şehir, onun zaferinin doruğunda serbest bırakıldı. Muhammed intikam almadı. Şehri kılıç gücüyle işgal etti ve kinci düşmanlarını bozguna uğrattı ama onlara ganimet olarak el koymadı, esir etmedi, yağmalamadı! Peygamber'in bu davranışı en taş kafalı düşmanlarının kalplerini bile heyecanlandırdı. Eski kinleri temizledi ve onun yerine sevgiyi yerleştirdi.

Peygamber, Mekke'nin haramlık/kutsallık geleneğini korumaya çalışıyordu. Zira kabile savaşlarına ve kan davalarına tutsak olmuş bir toplumda, haram yer (Mekke) ve haram zaman (dört haram ay), savaşları durduracak, kan dökmeyi sınırlayacak tek etken idi. Peygamber ordusunun Mekke'ye girişinden beri dökülen kanların, bu şehrin hürmet/kutsallık geleneğini bozmasından korkuyordu. Meydana gelen olaylar bu tahminini haklı çıkardı. Müslümanların zaferinden cesaret alan Huzâalılar, bir müşriği öldürdüler. Peygamber çıkan bu olaydan dolayı endişeye kapıldı. Halkı toplayıp kesin ve sert bir üslupla şöyle dedi: "Ey insanlar, Allah gökleri ve yeri yarattığından beri Mekke'yi haram kıldı. Kıyamet gününe dek bu haramdır. Allah'a ve ahiret gününe inanan kimsenin orada kan dökmesi ya da ağaç kesmesi helal değildir. Benden önce bir kimseye helal olmadığı gibi, benden sonrakiler için de helal değildir. Benim için de –bu saat dışında, halkına olan gazabımdan dolayı– helal olmamıştı. Şimdi dünkü hürmetine sahip olup o hürmete geri döndü. Buradakiler burada olmayanlara iletsinler. Size birisi Resûlullah bu şehirde savaşmıştır, derse; siz de deyin ki: Allah bunu Resûlü için helal kılmış, sizin içinse helal kılmamıştır. Ey Huzâa grubu öldürmeden vazgeçin. Eğer öldürmelerin faydası olsaydı intikamlar bu kadar çoğalmazdı. Siz birisini öldürdüğünüz için ben onun diyetini ödeyeceğim. Bundan sonra kim öldürülürse, ailesi ve akrabası iki yoldan birini seçebilir: Eğer katilin kanını dök-

mek isterlerse ya da kan parası ve bedelini almak isterlerse, ikisinden birini seçmeleri mümkündür."[233]

Peygamber, zafer ve gücün zirvesinde bulunduğu zamanlarda daha mütevazı ve daha şefkatli oluyordu. Bu onun en seçkin özelliklerinden biriydi. Genel af ve hürriyet ilan ettiği zaman, çeşitli ihanetlerinden dolayı affın dışında tutulan kimseleri de bağışlardı. En ufak ve küçük bir bahane, en tehlikeli düşmanlarının kanından vazgeçmesine yeterliydi. Umeyr bin Vehp Peygamber'e gelerek şöyle dedi: "Safvan bin Ümeyye kavminin başıdır. Senden korktuğu için kaçıp kendini denize atmak istiyor. Allah'ın selamı üzerine olsun, onu affet." Peygamber, defalarca kendisini ortadan kaldırmaya çalışmış, hatta kendisine suikast yaptırmak için birisini Medine'ye göndermiş olmasına rağmen onu hemen bağışlayıp şöyle dedi: "O emniyettedir, korunmuştur." Umeyr dedi ki: "Ya Resûlallah, bana kendine ait bir şey ver ki o senin verdiğin söze inansın." Peygamber de Mekke'ye gidişi sırasındaki sarığını ona verdi. O da Safvan'ı bulmak için Cidde'ye gitti. Onu gemiye binerken buldu ve dedi ki: "Ey Safvan, anam babam sana feda olsun, Allah için, canını tehlikeye atma. Resûlullah tarafından sana bu af nişanını getirdim." Safvan, "Yazıklar olsun sana, uzaklaş, benimle konuşma." dedi. Umeyr, "Ey Safvan, anam babam sana feda olsun. Halkın en iyisi, en iyilik seveni, en sabırlısı, halkın en üstünü, amcanın oğludur.[234] Onun izzeti senin izzetin, onun şerefi senin şerefin, onun mül-

[233] Geçmişte bir öldürme olayı vuku bulduğunda kabilenin bütün fertleri katil sayılıyordu. Diğer kabile fertlerinin hepsi de kan sahibi kabul ediliyordu. Burada Peygamber, sadece katili kanlı sorumlusu ve yalnızca öldürülenin yakın akrabasını kan sahibi ilan ediyor. Böylece kabilevî hukuk kanunlarını geçersiz sayıp ferdî hukuku yerleştiriyor. Bu değişimin kanunî değerlerini bir kenara bıraksak da, Peygamber'in gerçekleştirdiği bu değişim, kabilevî bağlara indirilmiş etkin ve ustaca bir darbeydi. Böylece kavmin kan bağı ve akrabalık köklerine ağır darbeler indiriliyor, kavim, kabile ve millete karşı "ümmet" köklerinin sağlamlaşma zemini oluşturuluyordu. Muhacirler ile Ensar arasındaki kardeşlik sözleşmesi, Allah ile sözleşme, cahiliye, kabile ve ırk ihtilaflarının yerini alıyor. Bunlar bu yönde atılmış yararlı siyasî, sosyal ve ahlakî adımlardır.

[234] Çünkü ikisi de aynı sülaledendir.

kü senin mülkündür." diye konuşunca Safvan, "Onun hayatım hakkında tehlike yaratacağından korkuyorum." dedi. Umeyr ise "O, bunlara tenezzül etmeyecek kadar sabırlı ve büyüktür." dedi. O da geri döndü. Karısı tarafından şefaat edilen İkrime'yle birlikte Müslüman oldu. Peygamber onlardan, eşleriyle İslam'a göre yeniden evlenmelerini istedi. Deniliyor ki Safvan, Peygamber'den iki ay mühlet isteyince o şu cevabı verdi: "Dört ay mühletin var."

Peygamber Mekke'nin hürmetini vurgulamak için (o günlerde müşriklerden birini öldürmekle onun hürmetini bozan) bir grup Huzâalıya, Mekke etrafında şehrin harem sınırlarını belirten ve oradan içeri girenin güvende olduğunu gösteren sütunları onarma görevini yükledi. Peygamber'in müşriklere ve ünlü düşmanlarına karşı tavrı, Kâbe'yi saygın kılma eylemi, Kureyş'e iyi davranması, gücün zirvesinde son derece mütevazı davranması, Mekke halkının kalplerini kendi sevgisiyle doldurdu.

Söz ve davranışlarıyla, Kâbe'yi, içindeki putları kırdıktan ve tasvirlerden arındırdıktan sonra Kureyş'ten daha çok kutsadığını ve Mekke'nin saygınlığını onlardan daha fazla koruduğunu gösteriyordu. Muhammed, şehir halkı tarafından reva görülen onca zulüm ve eziyete rağmen yine de Mekke'yi kendi öz memleketi saydığını, Kureyş'i kendi akrabası kabul ettiğini, kendisini şehri işgal eden bir fatih değil, sekiz yıllık gurbetten sonra diyarına geri dönen bir hemşehri olarak gördüğünü, dost ve düşman herkese sevgi beslediğini, geçmişi unuttuğunu ve şehri ve akrabalarını sevdiğini ispatlamaya çalışıyordu. Hatta Mekke halkına açıkça, kendilerini diğerlerinden daha çok sevdiğini söylüyordu. Eğer onlar, onu şehirden dışarı atmasalardı, asla onları terketmeyecekti. Diğerlerini onlarla eşit tutmayacaktı.

Mekke halkı bu yüce ruh ve temiz kalbe çok hayran kaldı. Hatta cahiliye âdet ve inançları ruhlarında iyice pekişen, vicdanlarının derinliklerine Muhammed düşmanlığı yerleşen, geçmişleriyle olan bağları koparacak devrimci düşünceyi kabullenmeleri çok zor gözüken ihtiyarlar bile Peygamber'in indirdiği yumu-

şak ahlak ve duygu darbelerine dayanamayıp onun karşısında yavaş yavaş teslim oldular.

Ebubekir'in babası Ebukuhafe çok ihtiyar biriydi. Hatta gözleri ihtiyarlıktan görmez olmuştu. Kendi kanaatine göre her şeyi, Mekke'yi, Kâbe'yi, bütün kutsalları ayaklar altına alacağı, kavmî övünmeleri ve hayatının köklerini yok edeceği için, Muhammed tehlikesinden dolayı tir tir titriyordu. Oğlu Ebubekir'in sapıklığından dolayı üzgündü ve utanıyordu. O, Muhammed'in ordusu Mekke vadisine inmek için Zîtûba'ya çıktığında küçük oğlunun kızından kendisini Ebukubeys dağına götürmesini, oradan da kendisine Muhammed'in şehre saldırısını anlatmasını istedi.

Kızcağız kör ihtiyarın elinden tutup Ebukubeys dağına götürdü. Orada Ebukuhafe sordu: "Kızım ne görüyorsun?" Dedi ki: "Birbirine geçmiş bir karartı." Ebukuhafe, üzgün bir ses tonuyla şöyle dedi: "Bu ordudur." Kız dedi ki: "En önde birisi o tarafa bu tarafa koşup duruyor." Dedi ki: "Kızım, bu, orduya yol gösteren ve safları düzenleyen subaydır." Kız aniden haykırdı: "Allah'a ant olsun, o kara nokta dağıldı." İhtiyar dedi ki: "Allah'a ant olsun, ordu şehre hücum etti. Çabuk beni eve götür." Küçük kız korku ve üzüntüden titreyen dedesinin elinden tutarak, düşman ordusunun girişinden önce, onu evlerine ulaştırabilmek için hızlıca dağdan aşağı indi.

Genel af ve şehrin asayiş ve huzura kavuşmasından sonra ihtiyar ve kör babasının kalbinin yumuşadığını gören Ebubekir, onu elinden tutarak Mescit'e Peygamber'in yanına götürdü. Ebubekir'in gözleri gülüyordu. Çünkü ihtiyar ve kör babasının hayatının son anlarında kendisine yoldaş olduğunu, Allah ve Resûlüne iman ettiğini, tertemiz öleceğini biliyor ve sevincinden gülüyordu. Peygamber, bu ihtiyarın evden Mescid'e bu yolu zorlukla yürüyerek geldiğini görünce, mütevazı ve sevgi dolu bir sesle Ebubekir'e şöyle dedi: "İhtiyarı niçin evinde bırakmadın? Ben onu ziyarete giderdim." Bunca tevazu karşısında kendinden geçen Ebubekir şöyle dedi: "Ya Resûlallah, senin onu ziyarete gitmen yerine, onun sana gelmesi daha uygundur."

Ebubekir babasının elinden tutarak onu Peygamber'in karşısında yere oturttu. Peygamber elini onun göğsüne koyup, "İslam'a gir" dedi. O da İslam'ı kabul etti ve ömrünün sonuna dek halis bir imanın ve sağlam bir inancın simgesi oldu.

Bilâl, Peygamber'in emri üzerine Kâbe'nin çatısına çıkıp ezan okuduğunda, şehrin büyüğü olan Attâp bin Esid buna dayanamadı. Ölüm riskini göze alarak Bilal'e ağır küfürler ederek şöyle dedi: "Allah, Esid'e bu sesi duymaması için lütufta bulundu." Peygamber tepki göstermedi ve Müslümanların heyecan ve öfkesi karşısında sustu.

Attâp, bu büyük ruhun gücü karşısında güçsüzlüğünü anladı ve utandı. Peygamber'e gelerek özür diledi ve İslam'ı kabul etti. Peygamber onu saygıyla karşıladı. Mekke başkanlığına devam ettirdi.

Peygamber "Safa" tepesinde oturdu. Mekke'deyken bir gün bu noktada halka, "Benim size bir haberim var." demişti. İnsanlar çevresine toplanınca, Allah'ın birliği ve kendisinin onun elçisi olduğu haberini tebliğ etti. Herkes onu alaya alıp küfretmişti. Amcası Ebulehep şöyle demişti: "Allah seni kahretsin, bizi buraya bunun için mi çağırdın?" Daha sonra etrafından dağılıp onu Safa'da yalnız bırakmışlardı.

Yaklaşık yirmi yıl kesintisiz cihat ettikten ve geri bir toplumla mücadele etmenin zorluklarına katlandıktan sonra şimdi olaylı ve yaratıcı hayatıyla tarihi kendisine hayran bırakan ve güçlü elleriyle büyük bir geleceği şekillendiren adam, Safa'ya dönmüştür. Fakat bu sefer kararlılık, güç ve iman mucizesiyle, zamanın inatçı gücünü alt etmiştir. Etkili düşüncesi ve ezici gücü karşısında kafalar ve kalpler yola gelmiştir.

Kureyş, erkekli kadınlı Safa'da toplanıp Peygamber'e biat etmek için yarışıyorlardı. Erkekler, Allah ve Resûlüne güçlerinin yettiği ölçüde itaat edeceklerine dair tek tek biat ettiler.

Ömer, Peygamber'in ayak ucuna oturmuştu. İnsanlardan onun adına biat alıyordu. Erkeklerden sonra sıra kadınlara geldi. Hind, Ebusüfyan'ın Peygamber'e düşmanlıkta ün yapmış karısı,

Uhud'da Peygamber'in yiğit amcası Hamza'nın organlarını koparan, ciğerini ısırarak yemek isteyen, ama yiyemeyen, onun ve diğer şehitlerin kulak, burun ve gözlerinden kendisine bilezik, halhal ve kolye yapan, Müslümanların cesetleri üzerinde korkunç bir şekilde oynayan, Muhammed'in en alçak ve kinci düşmanı olan kadın da oradaydı. Kocası Ebusüfyan, babası Utbe ve kardeşi Velit, şimdi biat için gelmişler. Korkuyor. Acaba Peygamber, Hamza olayını unutmuş mudur? Peygamber'e geldi ve biat etti. Peygamber, "Allah'a şirk koşmamak üzere bana biat edin." dedi. Hind dedi ki: "Allah'a ant olsun, erkeklerden biat almadığın bir konuda bizden biat alıyorsun." Peygamber, "Ve hırsızlık yapmamak üzere." diye ekledi. Hind dedi ki: "Allah'a ant olsun, eğer Ebusüfyan'ın mallarından bir şeyler almışsam bile şimdi bana helal olup olmadığını bilmiyorum." Ebusüfyan da oralardaydı ve sözlerini duyuyordu. Dedi ki: "Önceleri aldıkların sana helal olsun." Peygamber burada onun ciğer yiyen Hind olduğunu anladı ve sordu: "Sen Utbe'nin kızı Hind misin?" O, "Evet, ben Utbe'nin kızı Hind'im." dedi. "Öncekiler geçmişte kalmıştır; Allah seni bağışlasın." dedi.

Peygamber devam etti: "Ve zina etmemek üzere." Hind dedi ki: "Hür kadın zina mı eder?" Peygamber devam etti: "Ve çocuklarınızı öldürmemek üzere." Hind, "Çocuklarımız küçükken biz onları büyütüp terbiye ettik, büyüyünce sen onları Bedir'de ödürdün." deyince Ömer kahkahayla güldü. Peygamber devam etti: "Ve birbirinize yalan yere iftira etmemek üzere." Hind dedi ki: "İftira kötüdür, fakat bazı tecavüzlerden daha iyidir." Peygamber devam etti: "Ve hayır işlerinde bana karşı çıkmamak üzere." O dedi ki: "Eğer hayır işlerde sana karşı çıkmak isteseydik bu mecliste bulunmazdık." Peygamber Ömer'e, onlardan biat almasını söyledi ve daha sonra kadınlar için bağışlanma diledi.

Deniyor ki: Peygamber, kendisine mahrem olan kadınlar dışında diğer kadınlarla biat için tokalaşmadı. Onun önüne su dolu bir kap koydular. O da elini onun içine sokup çıkardı. Daha sonra kadınlar teker teker "biat" anlamında ellerini su kabına sokup çıkardılar.

Peygamber ve Muhacirler Kureyş'le öyle iç içe olmuşlar ve düşmanlık sonrası saf dostluk onları birbirine öylesine kaynaştırmıştı ki kalpler eski kinlerden arınıp yakınlık ve sevgiyle dolup taşıyordu. Sanki sekiz yıl ayrılıktan sonra kendilerini özleyen ailelerinin sevgi dolu kucaklarına dönen çocuklar gibiydiler.

Ensar endişeliydi. Acaba Muhammed kendi şehir, aile ve kavmini terk edecek mi? Şimdi Allah Mekke'yi ona açtı, artık Medine'ye ihtiyacı kalmadı. Yoksa yine de Arapların merkezini, Kâbe şehrini, doğum yerini, öz vatanını bırakıp gurbeti mi tercih edecek? Görünüşe bakılırsa Peygamber ve Muhacirler Mekke'yi hiç de terk edecek gibi görünmüyorlar. Hele şimdi dindaşı ve yoldaşı olmuş aile efradını, kendi evlerini bırakıp da Evs ve Hazreç'in şehrine dönmeleri için hiçbir sebep yoktu. Peygamber Safa'da durup Kureyş'in kadınlı erkekli İslam üzere ona biat ettiği sırada Ensar kaygısını gizleyemedi ve birbirine sordu: "Size göre Allah, şehrini ve diyarını Resûlullah'a açtığı için o burada kalacak mı?"

Biat merasimi son bulunca Peygamber, "Siz birbirinizle ne konuşuyordunuz?" diye sordu. "Biz bir şey konuşmuyorduk, ya Resûlallah!" dediler. Peygamber ısrar edince, "Kendi kendimize, acaba şimdi Allah sana yurdunu açtığı için orada ikamet edecek ve bizimle Medine'ye geri dönmeyecek misin, diye konuşuyorduk." dediler. Peygamber şefkatli ve güven verici bir sesle "Allah korusun! Sizinle yaşayacağım, sizinle öleceğim." dedi.

Peygamber, Kâbe'deki putların kırılıp temizlenmesi ve Kureyş'in İslam'a girişiyle, Araplar arasında putperestliğin asıl üssünün ortadan kalktığını gördü. Bu izlerin her yerde silinmesi için herkese "Putu olan onu kırsın" dedi. Daha sonra etraftaki kabilelere putlarını imha ettirmek için seriyyeler gönderdi.

Halit Seriyyesi

Halit bin Velit'i Mekke'den Tihâme'nin güneyine (dağ ile deniz arasındaki vadi; yarımadanın batısındaki dağlar ile Kızıldeniz arasındaki bölgeye) göndererek Cezimeoğullarını Allah'a davet etmesini istedi. Savaş yapmamasını emretti. Cezimîler, Müslü-

manların ordusunu Gumeysa suyu başında gördüklerinde silaha sarılıp savaş durumu aldılar. Halit savaşa değil, davete geldiğini, silahlarını teslim etmelerini istediyse de Halit'i iyi tanıyan Cehdem adlı birisi feryat etti: "Ey Cezimeoğulları! Allah'a ant olsun, bu Halit'tir. Silahı bırakmak, esareti kabul etmektir! Allah'a ant olsun, ben silahımı bırakmam." Buna rağmen Mekke'nin sonunu, Peygamber'in tutumunu, durumun değiştiğini görenler, olaylardan etkilendikleri için dediler ki: "Ey Cehdem, bizim kanımızı mı döktürmek istiyorsun? Halk Müslüman olmuş, silah bırakmıştır. Savaş ortadan kalkmış, ahali emniyet ve huzur içinde hayat sürdürmektedir."

Daha sonra Cehdem'in silahı elinden alındı. Herkes Halit'in isteği üzerine silahı bıraktı ve teslim oldu. Halit cahiliye devrinden beri bu kabileye karşı kin besliyordu.[235] Hepsinin omuzlarının bağlanması emrini verdi. Onları esir diye savaşçılar arasında paylaştırıp hepsinin kılıçtan geçirilmesini emretti. Bedeviler esirlerini öldürdüler. Fakat İslam'ın ruhuyla aşina olan Muhacir ve Ensar, Halit'in yaptığı işin hıyanet olduğunu bildikleri için esirlerini serbest bıraktılar. Peygamber'e olay ile ilgili haber ulaştırılınca çok sinirlendi, ellerini göğe doğru kaldırarak şöyle dedi: "Allahım, ben Halit bin Velit'in yaptığından sana sığınıyorum ve nefret ediyorum."

Peygamber: "Hays (hurma, yağ, kurut bileşimi bir yemek) lokmasını çiğnediğimi, lezzetli bir tadı olduğunu, yutmak isteyince onda bir şey olduğundan boğazıma tıkanıp kaldığını, Ali'nin ise elini boğazıma sokup onu çıkardığını gördüm" dedi. Ebubekir bu sözleri duyunca şöyle dedi: "Ya Resûlallah, bu gönderdi-

235 Abdurrahman bin Avf ile Halit arasında bu iş üzerine bir münakaşa çıktı. Abdurrahman, "Sen İslam döneminde cahiliyeye göre hareket ettin." Halit, "Sen babanın katilinin intikamını aldın." Abdurrahman da, "Ben babamın katilini öldürdüm, sen ise amcanın katilini." dedi. Bu haber Peygamber'e ulaştı. Peygamber: "Yavaş ol Halit, ashabımla uğraşma. Allah'a ant olsun, eğer Uhud dağı kadar altının olsaydı ve onu Allah yolunda bağışlasaydın, ashabımın ne sabahın şafağındaki huzuruna, ne de gecenin sefâsında sahip olduklarına sahip olurdun." dedi. (Siret, c. 2, s. 431).

ğin seriyyelerden biridir. Birinden sana sevdiğin bir haber ulaşıyor, diğeriyse sevmediğin, nefret ettiğin bir iş yapıyor; şimdi Ali'yi gönder de işleri düzene soksun."

Peygamber olayın habercisi olan Cezimeli adama, "Kimse Halit'e itiraz etmedi mi?" diye sorunca o dedi ki: "Beyaz derili, orta boylu birisi Halit'e itiraz etti. Halit onu sertçe itti. Diğeri uzun boylu, hafifçe beli bükük birisiydi. Halit'le münakaşaya girişti ve münakaşaları devam etti."

Ömer bin Hattap: "Ya Resûlallah, ilki oğlum Abdullah, ikincisi Salim'dir." dedi.

Peygamber, Ali bin Ebutalip'i çağırıp ona şöyle dedi: "Ey Ali, bu kavme doğru yola çık. İşlerini gözetle, cahiliye geleneklerini ayaklarının altına al!"

Ali, Peygamber'in tasarrufuna verdiği mallarla yola çıktı. Öldürülenlerin kan bedelini ödedi. Kaybettikleri malların bedelini, hatta köpeklerinin su kabının (Çölde oturanlar ve çobanlar köpeğin su içebileceği bir tahta parçasını oyup, ona su doldururlar; Arapça'da buna meyle denir.) bedelini bile ödedi.

Ali, işinin bitiminde Peygamber'in insiyatifine bıraktığı malların, diyetlerin ödenmesinden sonra bile arttığını görünce, onlara sordu: "Acaba sizlere ait can veya mal diyetini ödemediğim kimse kaldı mı?" Onlar: "Hayır!" dediler. O da dedi ki: "İhtiyat için geri kalan malları da size bağışlıyorum. Çünkü mallarınızdan bir bölümünün kaybolduğunu bilmeyebilirsiniz, fakat Resûlullah onlardan haberdardır." dedi.

Ali, fazla ve arta kalan malları onlara bağışladı ve eli boş Mekke'ye döndü. Yaptıklarını, üzgün ve rahatsız olan Peygamber'e iletti. Peygamber öylesine sevindi ki hemen yüzünde sevinç belirdi. Baba şefkati gibi bakışlarla bu temiz, fedakâr ve yiğit akrabasını överek "İyi yaptın!" dedi. Daha sonra kalkıp yüzünü kıbleye çevirdi, aşırı heyecandan dolayı kızarmış bir halde iki elini koltukları görünecek şekilde havaya kaldırdı ve sonra bütün ruhuyla şöyle dua etti:

"Ey Allah'ım! Halit bin Velit'in yaptığı şeyden uzak bulunduğumu sana arz ediyorum.". Bu cümleyi üç defa tekrarladı.

Halit özür dilemek için gelip şöyle dedi: "Ben savaşmıyordum, fakat Abdullah bin Huzafe Sehmî bunu yapmamı emredip, Resûlullah İslam'ı kabulden sakındıkları için onlarla savaşmanı emretti, dedi". Buna rağmen Peygamber Halit'i sertçe kınadı.

Ebuamr Medenî'nin naklettiğine göre Halit onlara vardığında şöyle demişlerdi: "Sebana, Sebana."[236]

Peygamber, Ramazan ayının bitimine beş gün kala Halit'i ünlü Uzza putunu kırmak için Nahle'ye gönderdi. Uzza, Kureyş, Kinane ve Mudar'ın ortak putları idi. Onun korunmasını ve perdedarlığını Haşimoğullarının müttefiki Süleymoğullarından olan Şeyban ailesi üstlenmişti. Putun muhafızı, Halit'in putu hedef aldığını görünce kılıcını putun boynuna asarak onu dağın yüksek noktasına yerleştirdi ve "Ey Uzza, gazap yıldırımlarından bir yıldırımı Halit'in üzerine gönder!" dedi. Halit harekete geçip puthaneyi dağıttı, putu parçaladı. Aniden çıplak ve inleyen Habeşli bir kadın dışarı fırladı. Halit onu öldürüp Mekke'ye döndü.

Amr bin As, Hüzeyl taifesinin taş putu Suva'yı kırmak için görevlendirildi. Suva'nın hizmetçisi, Amr'a "Ne istiyorsun?" diye sorunca, "Suva'yı kırmak istiyorum." dedi. O, "Sen, onu kıracak güçte değilsin." dedi. Amr, "Hâlâ batıldasın." deyip putu kırdı. Hazinesini aradıysa da hiçbir şey bulamadı. Putun hizmetçisine, "Ne düşünüyorsun?" diye sordu. O da "Allah'a ant olsun, Müslüman oluyorum." dedi.

236 Yani "Bizi Muhammed'in dinine götür." Peygamber'e Sabiî derlerdi. Çünkü Sabiî dinden dönmüş anlamındadır. Acaba, bu kelime "Sabei" ve "Sabeih" ile eş anlamlı değil midir? Bazılarına göre Yahudilik ile Hıristiyanlık ortasında yani her ikisinin dışında oldukları için Sabiî diye adlandırılmışlardır. Bazı yeni araştırmacılar ise Sabiîyi Hz. Yahya'nın bağlıları olarak biliyorlar, onlar diğer fırkalarla ihtilaf içinde oldukları için ve de dinî düşüncelerinde takiye yapıp düşüncelerini gizledikleri için, gitgide düşünsel ilkelerini unutmuşlar ya da düşünceleri tahrifata uğramıştır. Bkz. Hist. des Religions, c. 3; Ferit Vecdi ile Bostanî'nin Dairetülmaaarif'lerine ve de Encycl de l'Islam: Sabeisme maddesine bakınız.

Sâd bin Zeyt Eşhelî'yi, Menat'ı (Evs ve Hazreç'in putu, Taberî, s. 341) kırmak için Müşellel'e gönderdi. Peygamber Mekke'de ordusunun Mekke'ye girişi sırasında öldürülen Davud Lisiye'nin kızı Melike ile evlenecekti. Fakat Peygamber'in eşlerinden biri ona, "Babanı öldüren bir erkekle evlenmekten dolayı utanmıyor musun?" dedi. Kız korktu. Peygamber de onunla evlenmekten vazgeçti.

Huneyn Gazvesi

Mekke'nin düşüşü, Müslümanların İslam'ın en büyük düşman üssünü ele geçirmesi, özellikle Kureyş'in Peygamber'e genel biatı, ona hâlâ düşman olan kabileleri dehşete düşürdü. Çünkü Peygamber'in pek yakında kendilerine karşı harekete geçeceğini, hele Mekke ve Kureyş de ona tabi olduğu için, teslim olmaktan başka bir çareleri olmadığını biliyorlardı. Bu nedenle geniş planlar düzenleyerek bütün muhalif güçleri birleştirmek, ona saldırıp gafil avlayarak, onu zaferlerinin doruğunda yenilgiye uğratmak ve Arap tarihindeki en büyük iftiharı elde etmek istediler.

Malik bin Avf Nasrî harekete geçti. Mekke'nin güneydoğusunda bulunan ve Kureyş ile düşmanlıkları[237] eskilere dayanan Hevazin taifeleri, şimdi eski düşmanlarını yeni düşmanlarıyla birleşik ve dindaş gördükleri için dehşete kapılıp kendilerini ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya buldular. Taif'te yerleşmiş bulunan zengin Taif halkı da çok sert ve inatçı bir halktı. Mekke döneminden beri Peygamber'e düşmandı. Şimdiyse Mekke'nin Muhammed'in eline geçtiğini gördükleri için, kendilerini tehlikenin eşiğinde hissediyorlardı. Ona karşı koymak için tahrik olmuşlardı.

Malik bin Avf, bütün İslam düşmanı kabilelerden ortak bir cephe oluşturmaya çalıştı.[238] Hevazin taifelerinin çoğunu seferber

[237] Cahiliyedeki dört ficar savaşına, genç Muhammed de katılmıştır. Bunlar Kureyş ile Hevazinliler arasında yapılan savaşlardır.

[238] Bunlar, Peygamber Medine'den hareket ettiğinde Kureyş'e değil, kendilerine doğru akın ettiğini sanıyorlardı. Çünkü O, Kureyş'le antlaşma yapmıştı. Bu yüzden Hevazinliler önceden hazırlıklıydılar. Bu, Kureyş'in Muhammed'in hareketinden haberdar oldukları, ancak maksadını şimdilik Hevazin sandıkları rivayetini doğruluyor.

etti. Sakif topluca onlara katıldı. Nasr ve Cuşem kabilesi topyekün silaha sarıldı. Sâd bin Bekr kabilesi ve Hilaloğullarından az bir grup da bu cepheye katıldı. Kays bin Aylan kabilesinden cepheye sadece bunlar katıldı. Hevazin kabilesine mensup Kâb ve Kilab kabileleri bunlara eşlik etmedi, hatta onlardan bir tek kişi bile katılmadı.

İhtiyar olup kılıç bile kullanamayan, ancak çok savaş tecrübesi olan savaş bilgesi ve düşünürü Cuşemli Düreyd bin Sımme ordu danışmanı oldu.

Böylece yeniden Ahzaptan (birliklerden) oluşan bir ordu Peygamber'e karşı seferber oldu. Onlar, durumun ne olduğunu incelikleriyle bildikleri için, geleceğin ne olacağını iyice kavramışlardı. Onlara göre tek çıkar yol, her zamankinden daha güçlü olan Muhammed'e var güçleriyle topluca saldırarak onu yok etmekti. Yoksa en ufak bir tereddüt ve zaaf gösterirlerse, kolaylıkla yok edilebileceklerdi. Bu yüzden hayat ile bağlarını tamamen kopararak savaş sahnesinde kendilerini cephe ardındaki bağlara kaptırmamak ve onları düşünmemek için kadınlarını, çocuklarını, servetlerini, mallarını, eşyalarını, hayvan sürülerini ve her şeylerini alıp beraberlerinde getirdiler.

Böylece, son bir gayret olarak kabileler, ölüm döşeğindeki cahiliyeyi korumak ve ayakta tutmak için başlarını ellerine alarak Hicaz ve Tihame'nin her tarafından söküldüler, evlerini boşaltarak harekete geçtiler ve Evtas'ta birleştiler. Garip bir gürültü vardı. Düreyd bin Sımme tavansız evde oturmuştu. Kabileler bir araya gelip yerleşince, "Nerede, hangi vadide bulunuyorsunuz?" diye sordu. Evtas'ta dediler.[239] O da orasını çok beğenerek şöyle dedi: "İşte ordunun en iyi hareket edebileceği yer! Ne çok taşlık ve dağlık, ne de topraklık ve yumuşak bir çöl. Peki deve, eşek, koyun ve çocuk ağlaması duyuyorum, bunlar ne-

239 Hevazinlilerin beldesinde Hunenyn savaşının yapıldığı bir vadi. Bu savaşın ateşinin körüklenmesi sırasında Peygamber, "Şimdi savaş tandırı körüklendi." dedi. Burada kullanılan "vatis" kelimesi hem bu savaş beldesinin adı, hem de tandır anlamındadır. (Mu'cem, Yakut ve Suheylî)

dir?" Dediler ki: "Malik bin Avf, halkı kadın, çocuk ve mallarıyla birlikte harekete geçirip buraya getirmiştir."

Malik'i çağırıp ona şöyle dedi: "Sen kavminin başkanı olmuşsun. Onlar bugünkü gibi bir günle karşılaşmayacaklardır. Duymakta olduğum bu sesler nedir?" O da şöyle dedi: "Halkı malları, kadınları ve evlatlarıyla harekete geçirdim. Hedefim her erkeğin mallarını, hanımını ve çocuklarını yanlarında bulundurarak onlar için savaşmaya zorlamaktır." dedi. Düreyd dedi ki: "Yenilgiye uğramayı kim önleyebilir? Savaş senin lehine olursa sadece savaşçılarının kılıç ve mızrakları sana yaramış olur, eğer aleyhine olursa kadın, çocuk ve servet senin haysiyetsizliğine sebep olur."

Daha sonra "Kâb ve Kilâb ne yaptılar?" diye sordu. Dediler ki: "Onların hiçbiri katılmadı." O da "Onlar zorlukların adamı ve yürekli kimselerdir. Bugün, zafer ve kıvanç günü olsaydı Kâb ve Kilâb burada hazır olurlardı. Ben de Kâb ve Kilâb gibi bir tutum içinde olmanızı isterdim." dedi. Sonra "Sizin hangi taifeleriniz savaşa katıldı?" diye sordu. Dediler ki: "Amr bin Âmir ve Avf bin Âmir." Dedi ki: "Âmiroğullarının olgunlaşmamış ve her türlü özellikten yoksun iki evladı. Ey Malik, sen Hevazin'in çocuklarını ve kadınlarını bu ordunun yanında getirmişsin. Onları beldelerindeki sağlam kalelerine, dağ tepelerindeki güvenilir yerleşim merkezlerine geri gönder. Daha sonra tek vücut halinde orduyla şu dinden çıkmışları vurun. Zafere kavuşursan onlar senin arkandadır, sana gelirler. Yenilgiye uğrarsan ailen ve malların korunmuş olur."

Malik, 30 yaşlarında cesur ve atılgan bir genç olmasına rağmen tecrübesi ve mantık gücü zayıf birisi idi. Doğal olarak Düreyd gibi bir ihtiyarın sözünü dinlemedi. İhtiyarın akıl ve mantık olarak kabul ettiği şeyi o güçsüzlük ve alçaklık olarak görüyordu. Bu yüzden Düreyd'in sözlerine sinirlenip şöyle dedi: "Allah'a ant olsun, ben böyle bir iş yapmam. Sen ihtiyarlamışsın, aklın da ihtiyarlamıştır. Ey Hevazin grubu, Allah'a ant olsun, bana uymanız gerekir, yoksa bu kılıcı sırtımdan çıkacak şekilde kendime sokarım."

Kin dolu Malik'in ateşli sözleri, Muhammed'in kiniyle ısınmış olan bedevileri coşturdu. İhtiyarın titrek ve cılız sesini susturdu. Halk topluca "Sana uyacağız." diye haykırdı. Kendisini muzaffer gören Malik, "Ey insanlar, onları gördüğünüz an, kılıçlarınızın kılıflarını kırıp topyekün saldırıya geçin." diye kükredi.

Bu durum Peygamber'e haber verildi. İlkin, olayın dikkatle incelenmesi için, Abdullah bin Ebuhadret'i teftişe gönderdi. Ona, "Git, düşmanın içine gir, orada kal. Yapmak istediklerini bize bildir." diye emir verdi. Abdullah gizlice bu kavim ile ilişkiye geçti. Hevazin'in savaş için harekete geçtiğini haber verdi. Malik'in sözlerini de duyduktan sonra Mekke'ye geri dönüp durumu Peygamber'e iletti. Peygamber Ömer'i çağırıp Abdullah'ın verdiği raporu ona açtı. Ömer, "İbni Ebuhadret yalan söylemiştir." dedi. İbni Ebuhadret ise "Beni yalanladığın gibi Hakkı da bir süre yalanladın ey Ömer! Benden daha iyi olan birini de yalanladın." deyince Ömer dedi ki: "Ya Resûlallah, İbni Ebuhadret'in söylediklerini duymuyor musun?" Peygamber, "Sen sapıktın ve Allah seni hidayete erdirdi, ey Ömer!" dedi.

Peygamber savaş kararı aldı. Safvan bin Ümeyye'nin birçok zırhı ve silahı olduğunu söylediler. Peygamber, henüz Müslüman olmamış[240] bulunan Safvan'a dedi ki: "Ey Safvan, silahlarını bize ödünç ver; yarın düşmanla karşı karşıya geleceğiz." Safvan, "Gasp olarak mı ey Muhammed?" deyince, Peygamber, "Hayır, ödünç olarak; sana geri vereceğimizi garanti ediyoruz."[241] dedi. Safvan da kabul etti ve yüz adet zırhı Peygamber'e verdi.

Peygamber Mekke'ye girişinden 15 gün sonra Şevval ayının 8. gününde cahiliye döneminde de Mekke hakimi olan Attap bin Esid Emevî'yi şehre bırakıp ordu birlikleriyle beraber savaş için dışarı çıktı. Yeni Müslüman olmuş 2.000 Kureyşli de Ebusüf-

[240] Taberî c. 2, s. 347; Şerhi Mevahib ve ayrıca Siret'te açıkladıkları gibi Peygamber ona İslam'ı seçme kararı alması için dört ay mühlet verdi. Bu süre zarfında ondan Müslümanlara silah temin etmesini istedi.

[241] Bu bir sünnet (gelenek) haline geldi ve ödüncün geri verilmesi işi kendiliğinden garanti edildi. (Taberî c. 2, s. 291).

yan'ın komutasında 10.000 kişilik Peygamber ordusuna katıldı. Böylece 12.000 kişilik savaşçı, düşman üzerine yürüdü.

Kureyş ve diğer Arap kabilelerinin her yıl etrafında toplanıp silahlarını astıkları, dibinde kurban kestikleri ve bir gün de kenarında ibadet ettikleri Zati Envât adlı bir dilek ağaçları vardı. Peygamber'le birlikte ilk kez savaşa çıkan Kureyş askerleri, yolda büyük ve yemyeşil sedir ağacını gördüler. Her köşeden "Ya Resûlallah, onların Zati Envât'ları gibi bizim için de bir Zati Envât belirle." diye konuşmalar gelmeye başladı. Bu sözleri duyan Peygamber çok kızdı ve şöyle dedi: "Allahu Ekber! Muhammed'in canını elinde bulundurana ant olsun, siz, Musa'nın kavminin Musa'ya söylediği sözleri söylediniz:

"Ey Musa! Sen de bize onların tanrıları gibi bir tanrı yap!" demişlerdi. Musa, siz gerçekten de kafalarını çalıştırmayan cahil bir halksınız, dedi." (7/Araf Suresi 138) Sonra şöyle dedi:

"Siz geçmişlerin âdetlerine uyuyorsunuz!"

Düşman, Huneyn vadisinde (Zülmecâz kenarında) pusuya yatmış, bütün yolları, dağ geçitlerini ve mağaraları askerle doldurmuştu.

Peygamber'in ordusu Arabın eşine rastlamadığı bir ihtişam ve büyüklükle yaklaşmaktaydı. Yiyecekleri taşıyan merkepler en öndeydi. Halit bin Velit, Seyfullah[242], emrindeki bedevi kabilelerle ordunun en önündeydi. Kabilelerin her biri kendine özgü bayraklarla hareket ediyordu. Peygamber beyaz katırı Düldül'e (Mukavkıs'ın hediyesi) binip ordunun peşinden gidiyordu. Düne kadar çoğunluğu en korkunç düşmanı olan 12.000 silahşör bugün kendisinin emri altında olup en son düşmanlarının kurduğu cepheyi yok etmek için ilerliyordu.

Bu arada Muhammed ve diğer Muhacirlerle birlikte hareket eden Ebusüfyan komutasındaki 2.000 kişilik Kureyş ordusu

242 Mute savaşında dokuz kılıç kırdığı için Peygamber ona Seyfullah/Allah'ın kılıcı lakabını verdi.

daha dikkat çekiciydi. Ordularının büyüklüğü ve silahlarının çokluğundan dolayı coşan Müslümanların çehrelerinde gurur etkileri görülüyordu.

Ordu Huneyn'e vardı. Peygamber, savaş geleneğine uygun olarak, geceleyin uyuyup sabahın renksiz gülümsemesi sırasında kalktı. Ezan sesi duyulmuyordu. Savaşın başlatılması haberiydi bu. Ordu çoşkun sel gibi vadiye doğru akın etti. Bayraklar kabilelerin en önünde vadinin derinliklerine daldı.

Hava henüz karanlıktı. Ordu daracık sakin vadide birbirine sıkışmış bir durumda ilerliyordu. Düşmanın siperlerinin izi görülmüyordu. 12.000 bineğin sesi vadiyi doldurup sabahın gizemli sessizliği ve karanlığında daha dehşet verici oluyordu. Vadi suskundu. Fakat tehlike, her bir kaya, dönemeç, dere ve yokuşta pusudaydı. Nefes sesleri kulakları çınlatıyordu.

Ordu, dere yatağında öyle bir ilerliyordu ki avuçlar kılıçların kabzasını sıkmış, binekler kulaklarını dikmişlerdi. 12.000 kişilik ordunun tümü kulak kesilmişti. Nefes nefese kalmışlardı.

Yol iyice daraldı. Derenin sessizliği daha ağırlaşmış ve korkunç olmuştu. Dağ göğüs gerdiği için yol daralmıştı. Bu geçitten geçmek gerekiyordu. 12.000 kişilik ordunun hepsi göz olmuştu. Ordu bu geçidi de geride bırakıp derenin dönemecinde kayboldu.

Aniden dehşet dolu bir patlama dereyi titretti. Binlerce gölge, sabahın karanlığında kayaların ardından dışarı fırlayıp ordunun uzun safına vurdu. Sanki binlerce öfkeli kuş dereye döküldü. Korkudan topyekün geri teptiler. Ordunun uzun safı kıvrandı. Karanlıkta kılıçlar gülümsüyordu. Amansız ok yağmuru vadiyi şaşkına çevirmişti.

Hava henüz karanlıktı. Müslümanlar belirsiz varlıklardan başka bir şey göremiyorlardı. Süvarilerin manevra alanı dardı. Derenin daracık yatağında birbirlerine giriyorlar, kılıçların acımasız darbeleri ve ok yağmuru altında dalgalanıyorlardı. Düşman dereye hakimdi. Müslümanları iyice sıkıştırmışlardı. Saldırı öylesine çabuk ve hızlıydı ki saflar karıştı. Dost düşman herkes vah-

şetin büyücü gölgeleri gibi birbirine girmişti. Korkunç bir sahneydi. Sabahın karanlığı ve derenin darlığında Müslümanlar, elleri bağlı, gözleri kapalı olarak karıları, çocukları ve mallarıyla birlikte gelen fedakâr Hevazin ve Sakif savaşçılarının amansız darbeleri altında kıvranıyordu. Müslümanlar peşpeşe yere düşüp binicisiz binekler ürkek bir şekilde bu taraftan o tarafa koşuyordu. Katliam öyle büyüktü ki Müslümanlardan iki taife topyekün yok edildi.

Firar başladı. Beyaz katırı üzerinde ilerleyen Peygamber, ordunun uzun kıvrımının geri teptiğini, safların dağıldığını, süvarilerin kaçtığını, karaltı gibi ürkek bir şekilde Peygamber'in gözü önünden geçip gittiklerini gördü. Herkes kendi canını ölüm geçidinden kurtarmaya çalışıyordu. Hava henüz aydınlanmamıştı. Peygamber, 12.000 kişilik ordunun dağıldığını, dostlarının korkarak kaçtığını görünce dertli bir şekilde her şeyin yok edilmekte olduğunu, büyük zaferlerin Huneyn deresinde defnedilmekte olduğunu hissediyordu.

Ebusüfyan, Muhammed'in dostlarının her taraftan dağıtıldığını, onun yenilmez ordusuna karşı zafer elde eden ve zafer sarhoşluğuyla saldırısına devam eden düşman karşısında Muhammed'i yalnız bırakıp kaçan dostlarını görünce coşarak, hedefsizce sağa sola koşuyor, çirkin kahkahalar atıyordu. Daha sonra Muhammed'e duyururcasına: "Bunlar deniz sahiline varıncaya dek durmayacaklar." diye bağırdı.

Kin diş biliyordu. Peygamber'le cihada çıkan kimseler, onun bayrağının yerlere düştüğünü görünce gizli düşmanlıklarını açığa vuruyorlardı. Kureyşliler Muhammed'in tek başına ölüm uçurumunun kenarında oluşundan duydukları sevinci gizlemiyorlardı. Safvan'ın ana bir kardeşi Cebele bin Hanbel (İbni Hişam'a göre Kelde bin Hanbel), şevkle şöyle haykırdı: "Hay! Sabah bugün yok oldu!" Safvan daha Müslüman olmamasına rağmen (Peygamber Müslüman olması için kendine fırsat tanımıştı.) kardeşinin bu sözlerine sinirlenerek onu şöyle ikaz etti: "Sus! Kahrolasıca, Allah ağzını ezip dağıtsın; Allah'a ant olsun,

Kureyşli birinin bana egemen olması, Hevazinli birinin egemen olmasından daha iyidir."

Uhud savaşında öldürülen babasının acısını çeken Şeybe bin Osman, Peygamber'e karşı savaşmaya gelmişcesine şöyle bir kahramanlık şiiri söylüyordu: "Bugün Muhammed'den intikam alacağım, bugün Muhammed'i öldüreceğim." Hatta öylesine küstahlaştı ki Peygamber'i öldürmeye bile kalkıştı.[243]

Peygamber, süvarilerin dereden şaşkınca dışarı fırlayıp hızla uzaklaştıklarını görünce: "Ey halk! Bana doğru gelin, ben Allah'ın elçisiyim. Ben Muhammed bin Abdullah'ım." diye haykırdı.

Peygamber'in sesi, sabahın gürültülü ve yarı aydınlık gölgesinde kayboldu. 12.000 kişiden oluşan süvariler öyle çabuk ve şaşkın bir şekilde çöl alanında dağılıp gidiyorlardı ki artık zafer düşüncesi yersiz görülüyordu. Peygamber her şeyin Huneyn'de son bulmaya yüz tuttuğunu, çileli ve iftihar dolu hayatının bu derede sönmekte olduğunu hissetti. Büyük ordusunu yenik gören, İslam ve risaleti üzerine ahitleşen dostlarını, büyük olaylara karşı zafer elde ettikleri halde şimdi kendisini derenin girişinde kanına susamış düşmanlarıyla baş başa bırakıp kaçtıklarını gören Peygamber, şehadetten başka bir şey düşünmüyordu.

Düşman safları pusuda yattıkları yerlerden çıkıp Huneyn yatağında birleşmişlerdi. Tek vücut halinde ilerliyorlardı. Müslümanların dağılıp kaçışından dolayı gurur ve iftihar duygusuyla sarhoş olmuşlardı. Malik bin Avf'ın öncülüğündeki Hevazinliler kılıç mecnunu olup Müslümanları kılıç, süngü, mızrak darbesi ve ok yağmuruna tutuyor, yere düşürüyor, sıcak nâşları üzerinden geçerek kaçanları takip ediyorlardı.

Peygamber, uçsuz bucaksız ordusunun, kum denizi gibi, esen rüzgar karşısında dağılıp gittiğini, düşmanla bizzat karşılaştığını gördü. Malik'in komuta ettiği birlik, çoşkun sel gibi, onu he-

[243] O bu kıssaya sonraları şöyle değiniyor: "Bir olay baş gösterip bu düşünceyi kalbimden sildi. Artık yapamadım ve onun herhangi bir zarardan korunmuş olduğunu anladım."

def almıştı ve karşısında Müslümanların cesetlerinden başka direnecek güç görmüyordu. Ölüm ya da firardan başka yol yoktu. Peygamber kendi kararını aldı. Tek başına düşman safına, ordunun kalbine dalarak ölümü arayacaktı. Zaman dilimleri dostlarının gelip geçtikleri gibi hızla ilerliyordu. Artık bekleme zamanı değildi.

Kılıcını çekti. Hınç ateşiyle yanıyordu. Şehadet için kendini tutamıyordu. Katırını dehledi. Amcasının oğlu Ebusüfyan bin Abdulmuttalip hemen fırlayıp beyaz katırın yularını tuttu ve var gücüyle hareketine engel oldu. Hava henüz yarı aydınlık ve gölgeliydi. Bu nedenle Peygamber onu tanıyamadı ve sordu: "Kimsin?" Dedi ki: "Annenin oğlu, ya Resûlallah."[244] Ordunun paniğe kapılıp dağıldığını, düşmanın savaş alanına hakim olduğunu gören Ali bin Ebutalip, hemen Peygamber'in yanına koştu, aşıklar gibi onun etrafında dolanmaya başladı. Bazen düşmana saldırıyor bazen de kaçanları izleyip onların kaçışını önlemeye çalışıyordu. Peygamber'in amcası da beklenmedik bir şekilde kendini unutup ölümün birkaç adımlığında olan Peygamber'i yalnız bırakmadı. Tarih, ölüm kusan bu anlarda Peygamber'e bağlı kalıp ölmeye hazır bulunanların isimlerini kaydetmiştir. Ebubekir, Ömer, Ali bin Ebutalip, Abbas bin Abdulmuttalip ve oğlu Fazıl, Ebusüfyan bin Abdulmuttalip ve oğlu Cafer, Rebia bin Haris, Peygamber'in evlatlığı ve Mûte şehidi Zeyt bin Harise'nin oğlu Üsame ve burada şehit düşen Eymen bin Ubeyd (Eymen bin Ümmü Eymen).

Düşman lehine son bulmakta olan savaşın son dakikalarında tehlikeyi hisseden Peygamber, katırını yere yatırdı ve bir avuç toprak alıp öfkeyle düşman üzerine serperek "Yüzleriniz kara olsun!" diye bağırdı. Daha sonra kaçmakta olan ashaba çağrıda bu-

[244] O, Peygamber'in amcasının oğludur. Fakat onu kendine daha yakın göstermek için, büyük anneleri itibariyle Peygamber'in kardeşi ve onun tabiriyle Peygamber'in "Anasının oğlu" diye nitelendirdi. O, onbeş gün önce İslam'a bağlanmış olmasına rağmen, sahabenin büyükleri ve ilk Müslümanlar kaçtıkları halde o Peygamber'in yanından ayrılmadı.

lundu: "Ey insanlar, nereye (gidiyorsunuz)?" dedi. Sonra da iri yarı vücutlu ve gür sesli Abbas'a, "Ey Abbas! Ey Ensar! Ey Ashabı Semure! Ey müttefikler diye seslen." deyince gür sesi olan Abbas var gücüyle haykırıp Peygamber'in çağrısını duyurdu. Öyle ki sesi derede yankılandı ve kaçanların dahi kulaklarına ulaştı.

Yürekli ve yiğit Medineliler, kendilerine gelip Peygamber'in hayatını korumak için Akabe'de ahitleştiklerini, şimdi de onun sağlam dayanağı olduklarını hatırladılar. Ensar, harp sahnesinde sapasağlam direnen Peygamber'in, 12.000 kişilik ordusu, 2.000 akrabası ve hemşehrisine rağmen, sadece kendilerini çağırdığını, yardımlarına ümit bağladığını gördüğü zaman "Lebbeyk, Lebbeyk!" diye haykırarak hızla geri döndüler. Ensardan 100 kişi savaş sahnesine geri gelip saldırıyı başlattı. Hava aydınlanmıştı. Kaçanları takip için sığınaklardan dışarı çıkan düşman ordusuna ait birlikler açık bir cepheye sürüklenmişlerdi. Ensar kahramanca savaşıyordu. Abbas'ın haykırışları ve fırtına gibi her tarafa süzülen Ali'nin çabaları sonucu, firarilerin geri gelmesi sağlandı. "Ey Ensar! Ey Ensar!" feryatları yürekli ve yiğit Medinelileri savaş alanına geri getiriyordu. Gitgide "Ya Hazreç! Ya Hazreç!" feryatları da duyulmaya başladı. O Hazreçliler ki korkusuz savaşçılar olarak, Arapların kanlı çatışma anlarındaki sabırları tarihe destandır.

Peygamber, bizzat düşmanın saldırı seli karşısında oluşan yeni cephenin komutanlığını üstlendi. Şimdi şehadet aşkıyla geri gelen ve Peygamber'in müdafaası için savaşan Ensarın önünde kahramanlık şiiri okuyarak savaşıyordu:

> *"Ben nebiyim yalanım yoktur*
> *Ben Abdülmuttalip'in oğluyum."*

Savaş ateşi yeniden alevlenmeye başladı. Şulesi her an daha da yayılıyordu. Peygamber, dehası ve gücüyle savaşın ümitsiz ve soğuk sahnesine, ümit ve ateşi geri getirmişti. Heyecanla şöyle haykırdı: "Şimdi savaş tandırı yakıldı!" Bu sırada Hevazin'in yürekli bayraktarı kızıl tüylü deve üstünde ilerliyordu. Siyah bir

bayrağı uzun bir mızrağa takarak Hevazin saflarının en önünde saldırıya geçmişti. Bulduğunu mızrakla vurup düşürüyordu. Saldırdığı her safı dağıtıyordu. Hevazinli savaşçılar da onunla birlikte saldırıp ilerliyorlardı. Ali bin Ebutalip, o ve ardındaki büyük güçle göğüs göğüse çatışmaya girmenin yersiz olduğunu anlayıp hileye başvurdu. Pusuya yattı. O, ordusundan birazcık uzaklaştığında, bir kılıç darbesiyle kızıl tüylü devesinin iki arka bacağını kopardı. Deve kıç üstü yere düştü. Ensardan birisi de hemen fırlayıp diğer iki bacağını kopardı. Peygamber tekbir getirdi. Müslümanlar da tekbir getirdiler. Savaşın kaderi hızla değişmekteydi. Müslümanlar biraz önceki firar ve yenilgilerini telafi etmek, çok sayıdaki ölünün intikamını almak için hayret verici yiğitlik ve hareketlerde bulunuyorlardı.

Müslümanlar gittikçe güçleniyor ve ilerliyorlardı. Düşman ise elde ettiği zaferi kaybetmemek için çalışıyor ve şiddetle direniyordu. Müslümanların pazılarına gelen gücün karşısında artık hiçbir kuvvet dayanamazdı. Ümit ve saldırı kendi safını Huneyn geçidinde değiştirdi. Fedakâr Hevazin, Sakif ve müttefikleri her an şiddetlenen, sertleşen ve hiddetlenen saldırgan fırtına karşısında gitgide güçsüzleşip ümitsizleşiyorlardı. Kadın, çocuk ve servetlerini savaş alanına getirmiş de olsalar savaşın seyri onların aleyhine olumsuzlaşıyordu. Savaşın kaderi belirlenmişti.

Bu sırada Peygamber, Milhan'ın kızı Ümmü Süleym'i gördü.[245] O, kocası Ebutalha ile birlikte gelmişti. Beline bordo bir şal bağlamıştı. Abdullah bin Ebutalha'ya hamileydi. Ebutalha'nın devesini tutuyordu. Devenin isyan etmesini önlemek için başını kolları arasında tutup devenin burun deliklerine takılan kıl halkayı sertçe çekiyordu.

Bu manzaraya çok şaşıran Peygamber, "Ümmü Süleym mi?" diye sorunca, "Evet, anam babam sana feda olsun, ya Resûlallah! Seninle savaşanları öldürdüğün gibi, senin etrafından kaçanları da öldür. Zira bunu hak etmişlerdir." dedi. Peygamber çok in-

[245] Adı ihtilaflıdır: Melika, Remile, Suhile.

ce ve büyüklere has bir tabirle önerisini reddetti: "Ey Ümmü Süleym, Allah kâfi gelmez mi?"[246]

Ümmü Süleym beraberinde bir hançer getirmişti. Kocası Ebutalha, "Üzerinde niçin hançer bulundurmaktasın ey Ümmü Süleym?" diye sorunca, "Bu hançer, bana yaklaşmak isteyen müşriklerin karnını deşmek için." dedi. Ebutalha öyle bir durumdayken bile kendini mücahide sayan karısının yürekliliğinden dolayı çok heyecanlanıp Peygamber'e hitaben "Ya Resûlallah bu ak gözlü[247] Ümmü Süleym'in ne söylediğini duymuyor musun?" dedi.

Ebutalha çok atılgan ve yürekli biriydi. O gün tek başına yirmi kişiyi öldürdü, elbiselerine ve silahlarına el koydu.

Düşmanın direniş gücü gittikçe zayıflıyordu. Peygamber, düşmanın kesin yenilgisini ve kendisinin hızla zafere ulaşmasını sağlamak için şöyle bir duyuru yaptı: "Kim bir müşrik öldürürse, onun silahı ve elbisesi kendisinindir." Yeni Müslüman olmuş binlerce bedevi bundan güç alıp korkusuzca alana fırladı. Ensar ve Muhacirlerin Allah ve Hak için indirdikleri kılıç darbeleriyle, silah ve elbise için savaşan kabilelerin kılıçları birleşti ve düşmanın güçlü saflarını dağıttı. Bu defa düşmanın firarı başladı. Peygamber, düşmanın evlerine kadar takip edilmesini emretti. Amacı, diğer komploculara onların kaderlerini ibret olarak göstermek, Mekke bölgesinde İslam'a karşı direnmeyi düşünen düşman kabileleri emellerinden vazgeçirmek, İslam'ın siyasî hedeflerinin gerçekleşme zeminini oluşturmak, kabilelerin bağımsızlıklarını ortadan kaldırarak ortak düşünce ve tek bir ekole dayalı bir toplum inşa ederek, düşman ve birbirinden uzak kabileleri birleştirip güçlendirerek merkezî ve güçlü bir siyasal rejim kurmaktı. Çünkü İslam'ı tüm dünyaya yaymak için her şeyden önce dünyanın bir noktasında sağlam ve güçlü bir üs meydana getirmek gerekiyordu.

[246] Ve bir rivayet: "Allah mutlaka yeterlidir ve daha hayırlıdır." Burada İslam alimleri kaçışın büyük günahlardan sayılması üzerinde icma etmemişlerdir. (Bedir firarileri istisna)

[247] Onun iki gözünde beyaz leke bulunduğu için Rumeysa diye ün yapmıştı.

Ayrıca Peygamber bugünkü 12.000 kişilik ordusunun, Bedir'deki 313 kişilik ordusundan farklı bir nitelik taşıdığını biliyordu. Başlangıçta ona, Allah'a inanan, hak ve hakikat yolunda, inançları uğrunda kolayca canlarını, mallarını, toplumsal mevkilerini ve ailelerini feda edenlerden başka kimse biat etmiyordu. Fakat şimdi onun ordusuna, ganimet elde etmek ve esir almak isteyen ya da ganimet vermekten ve esir olmaktan korkan kimseler katılmışlardı. Bunların, o ilk gruptan sayıca fazla olmalarına rağmen, yenilgiye uğramaya tahammülü yoktur; zorluklar karşısında dağılırlar; onları peş peşe gelen göz alıcı zaferler, askerî, siyasî ve ekonomik başarılardan başka İslam'a bağlayan bir bağ yoktur. Bu nedenle alçak ve tutarsız ruhlarında imanı kökleştiremezler. Peygamber, böyle bir ordunun güçsüz ve zayıf noktalarını herkesten daha iyi biliyor ve onun görünürdeki büyüklüğünden ve sayısal çokluğundan dolayı gurura kapılmıyordu.

İbni İshak bazı Mekkelilerin dilinden şunu nakletmiştir: "Arap tarihinde eşine rastlanmayan 12.000 kişilik kılıçlı savaşçı Mekke'den Hevazin ve Sakif'i hedef alıp hareket ettiklerinde, böyle bir ihtişam karşısında heyecanlanan Müslümanlar, her türlü karşıt gücün yok edilebileceğine inanıyorlardı. Fakat Peygamber, beyaz katırı üzerinde ordunun ardından hareket ettiğinde ünlü Arap kabileleri ve Kureyş'in öncüleri görünmeyen çok uzun bir safta hareket ettiklerini gördüğü zaman şöyle demişti: "Biz bugün sayıca az olduğumuzdan dolayı yenilmeyiz!"

Bu yüzden Peygamber vadiden çabucak kaçan düşman ordusunun birliklerini takip etmeyi emretti: "Düşmanı izleyin, bulduğunuz her müşriği öldürün!" Peygamber, onların başka bir noktada toplanarak yeni bir cephe oluşturmalarından ya da Taif'e kaçıp oranın sağlam kalelerine sığınarak tehlikeli bir direniş üssü oluşturmalarından endişe ediyordu. Böyle bir şey gerçekleşseydi Muhammed'in Mekke bölgesinden uzaklaşarak Medine'ye geri dönmesi gerekecekti. Böyle olunca da bütün başarıları yok edilecek, hatta fethedilen Mekke bile elden çıkacaktı.

Peygamber, düşmanın işini bitirmeden vaktin ganimet paylaşımında harcanmaması ve mücahitlerin yükünün ağırlaşmaması

için elde edilen ganimetlerin, malların ve esirlerin Cirane vadisinde bırakılması emrini verdi. Mesut bin Amr Gıfarî'yi[248] ganimetleri vadide gözetlemekle görevlendirdi. Ganimetler; 22.000 deve, 40.000 koyun (bazılarına göre sayısız) 4.000 gümüş külçesi ve 6.000 esirdi.

Müslümanlar hızla kaçanları takip ediyorlardı. Yenilgiden sonraki zafer herkesi coşturmuştu. Müslüman bir kadın şevk ve sevinçden coşarak şöyle dedi:

"Allah'ın süvarileri Lât'ın süvarilerine galip geldi.
Allah'ın süvarileri payidar olmaya daha layıktır."

Katliam başlatıldı. Hevazinliler kaçtıktan sonra direnişe hâlâ devam eden Sakifliler, Zülhımar (Avf bin Reb'i) bayrağı altında toplanıp 70 ölü verdiler. Onun öldürülmesinden sonra bayrağı Osman bin Abdullah eline aldı. Savaşa devam etti ve öldürüldü.

Her grup bir tarafa kaçıyordu. Sakifli Gıyre taifesi Nahle'ye kaçtı. Malik bin Avf ordusuyla Taif'e sığındı. Bir grup da Evtas'a geri döndü. Bu sıralarda her Müslüman, müşrik arıyordu. İbni Dugunne diye ünlenen Rebia bin Rufey (İbni Liza, annesinin adıydı), üzerinde üstsüz hevdeci olan bir deve gördü. İçinde bir kadın olacağını sanarak ona vardı. İçinde yaşlı ve düşkün bir ihtiyarın oturduğunu gördü. Genç bir Müslümanın kılıçla üzerine geldiğini gören ihtiyar, sonunun ne olduğunu anladı ve huzur dolu bir ses tonuyla: "Ne istiyorsun?" diye sordu. Dedi ki: "Seni öldüreceğim." "Sen kimsin?" dedi. "Ben Rebia bin Rufey'im" dedi. Daha sonra kılıcını var gücüyle ihtiyara indirdi, fakat kılıç etkili olmadı. İhtiyar sakince gülerek şöyle dedi: "Anan seni çok kötü bir biçimde silahlandırmış. Kılıcımı hevdeçte bulunan heybenin içinden al ve onunla vur. Çünkü ben adamlara böyle vururdum. Daha sonra anana git ve Düreyd bin Sımme'yi öldürdüğünü haber ver. Allah'a ant olsun, ben nice günler senin ailenin kadınlarını korudum." Rebia ona vurup düşürdü ve elbiselerini çıkardı. İhtiyarın çıplak at üzerinde çok oturmasından dolayı kalça ve butlarının kağıt gibi incelmiş olduğunu gördü.

[248] Taberî: Kâri, c.2, s.352

Rebia annesine dönüp Düreyd bir Sımme'yi öldürdüğünü haber verince annesi dertli bir şekilde inleyip şöyle dedi: "O, senin üç anneni esir ettikten sonra serbest bıraktı.." (Öz annesi, anne annesi ve ninesi)[249]

Peygamber, Ebuamir Eşarî'yi bir grupla birlikte Evtas'a kaçan ordunun peşinden gönderdi. Bir rivayete göre yüz yaşında ve güya kör olan Düreyd bin Sımme'nin etrafında toplanıp direnişe geçme hazırlığındaydılar. Ebuamir onlara saldırdı ve çetin bir savaş başladı.

Ebuamir büyük kahramanlıklar gösterdi. Savaş sırasında düşman safında bulunan on kardeş onu çevirdi. İlki kendisine saldırdı. Ebuamir de ona saldırırken İslam'a çağırıyordu: "Allah'ım ona şehadet getirt!" diyordu. Ebuamir onu öldürdü. Onuncusu saldırıya geçti. Ebuamir ona saldırıp İslam'a davet etti: "Allahım, ona şehadet getirt!" dedi. Adam da "Allahım, bana şehadet getirtme!" deyince, Ebuamir onu bırakıp çatışmaktan vazgeçti. O, sonraları Müslüman oldu. Müslümanlıkta öylesine sağlam inanca erişti ki bu konuda ün saldı. Peygamber'e haberi ulaştı. Onu görünce şöyle dedi: "İşte Ebuamir'in geride bıraktığı."

Ebuamir düşman ordusuna saldırdı. Savaş sırasında ayağına bir ok saplandı. Kardeşinin oğlu olan Ebumusa Eşarî ona koşup, "Sana kim ok atıp düşürdü?" diye sordu. O da okçuyu gösterdi. Ebumusa ona sadırdı, o da kaçtı. Ebumusa, "Utanmıyor musun? Sen Arap değil misin?" diye bağırdı. Adam hemen durup geri döndü, hiddetle ona saldırdı. İki savaşçı birbiriyle boğuşmaya başladı. Ebumusa onu alt edip öldürdükten sonra geri döndü. Ebuamir, onu kendi yerine komutan olarak atadı ve oku ayağından çekip çıkardı. Kan fışkırmaya başladı. Ölümün yaklaştığını sezince Ebumusa'ya şöyle dedi: "Kardeşimin oğlu, Allah Resûlünün yanına git, selamımı söyle ve de ki: Ebuamir, senin kendisi için mağfiret dilemeni istiyor." Mesajı Peygamber'e ulaştırılınca Peygamber kalkıp abdest aldı ve ellerini gök-

[249] Siret, c.2, s.124

yüzüne doğru kaldırarak samimi, yiğit ve fedakâr komutanı için Allah'tan bağışlanma diledi.

İbni Avra lakaplı Abdullah bin Kays, Riaboğulları kabilesindendi. Peygamber'e gelip şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi, Riaboğullarının tamamı yok edildi." Peygamber bu olaya çok üzüldü ve "Allah'ım, onların musibetini gider!" diye dua etti.

Son anlara kadar direnen Huneyn kahramanı Malik bin Avf, süvarilerinin savaş sahnesinden kaçtıklarını görünce, iki dağ arasındaki bir tepe üzerinde durup onlara, "Durun! Güçsüzler sizin önünüze geçsin, geride kalmışlar size yetişsin." diye haykırdı. Kendisi Müslümanlar tarafından izlendiği halde durdu ve güçsüzler, köleler ve ordu hizmetçilerinin de gelip yetişmesini bekledi. Binek üzerinde tepede duran Malik, yandaşlarına şöyle dedi: "Neler görüyorsunuz?" "Mızraklarını atlarının iki kulağı arasında bulundurup ilerleyen bir grup görüyoruz." dediler. Dedi ki: "Bunlar Süleymoğullarıdır. Onların korkulacak bir yanı yoktur. Onlar da gelip bu vadiden geçeceklerdir." Onların ardından başka bir grup daha geliyordu. "Ne görüyorsunuz?" diye sorunca, "Mızraklarını yatay olarak (korkusuzluk ve düşmana aldırmazlık simgesi) yere bırakırcasına taşıyan, alameti olmayan bir grup görüyoruz" dediler. Dedi ki: "Bunlar da Evs ve Hazreç'tir. Size onlardan da zarar gelmez. Bu yığınağa varınca Süleymoğullarının izlediği yola devam edeceklerdir." Daha sonra bir süvari ortaya çıktı. "Ne görüyorsunuz?" diye sordu. "Mızrağını omuzuna koymuş ve başına kızıl sarık sarmış bir süvari görüyoruz." dediler. O da "Bu Zübeyir bin Avvam'dır. Lât'a ant olsun, o sizinle çatışmaya girecektir. Siz de ona karşı koyun." dedi.

Malik'i takip etmesi için Peygamber tarafından görevlendirilen Zübeyir varıp çetin bir mücadeleden sonra Malik ve dostlarını dağıttı. Direnişi boş gören Malik, kendi birliklerini toplayıp Nahle'de Hevazinlilerden ayrıldı. Taif'e gidip oraya sığındı.

Böylece son direnişler de kırılmış oldu. Peygamber'i yok olma uçurumuna kadar sürükleyen yenilgi anından sonra bu savaş, hayatının en çetin çatışmalarından biri sayesinde zaferle sonuç-

landı. Böylece, var güçleriyle ona karşı hareket edip onu yok etmeye çalışan 25.000 fedakâr savaşçı darmadağın edilmiş oldu.

Huneyn'deki çetin savaş, Müslümanlara büyük bir ders oldu. Zira altı yıl önce Medine'nin bazısı işe yarar bir silahtan bile mahrum olan, üç veya dört kişi nöbetleşe bir deveye binecek kadar az bineği olan ve sadece bir tek atı bulunan 313 fakir Müslümanı, savaş için değil de geçmekte olan bir kervana baskın yapıp el koymak için dışarı çıktıklarında ve Bedir'e vardıklarında, 1.000 kişilik tam silahlı Kureyş ordusuyla çarpışmalarına rağmen, zafer elde etmişti. Fakat şimdi Müslümanlar, Peygamber'in kumandanlığında, 12.000 kişi tam teçhizatlı oldukları halde, iki bedevi kabile karşısında yenilgiye uğruyordu! Yine de yenilgiden sonra bile Peygamber'in direnişi, silah ve elbise için değil, Allah ve Hak için kılıç sallayan yüz kişinin çabası ve fedakârlığı sonucu, 12.000 savaşçının yenilgisi telafi edilip zafer elde ediliyor. Kur'an bu olayı şöyle anlatıyor:

"Ant olsun ki Allah size birçok yerde ve çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği, fakat bir faydası da olmadığı, yeryüzünün bütün genişliğine rağmen size dar geldiği, bozularak arkanıza döndüğünüz Huneyn gününde yardım etmişti. (Bozgundan) sonra Allah, Peygamberine ve müminlere güvenlik verdi ve göremediğiniz askerler indirdi; inkar edenleri azaba uğrattı. İnkarcıların cezası budur. Allah bundan sonra da dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bağışlar ve merhamet eder." (9/Tevbe Suresi 25-27)

Şimdi Müslümanlar elde ettikleri bu büyük zafer için çok sevinçliydiler. Cirane deresindeki sayısız ganimetlerden başka bir şey düşünmüyorlardı. Fakat Peygamber rahat değildir. Çünkü savaşın korkusuz ve tehlikeli komutanı Malik bin Avf, dostlarıyla birlikte Taif kalesine sığınmıştı. Eğer onu rahat bırakıp Medine'ye dönseydi, Cirane'deki ganimetler hariç, Mekke'ye girişinden itibaren elde ettiği başarıların hepsi yok olurdu. Bu nedenle Huneyn zaferiyle güç kazanan ordu hemen Taif'e gönderilmeli ve ganimetler paylaştırılmadan önce düşmanın son direniş üssü imha edilmeliydi.

Sakif halkı çok zengin ve dirençli bir kitledir. Dinlerinde sağlam, savaşta tecrübeli kimselerdir. Ayrıca Taif'in çok sağlam kaleleri vardır. Savaşçı ve dayanıklı bir halk, ele geçirilemez görünen sağlam kalelerin ardında yeteri kadar yiyecek maddesiyle İslam'ı her zaman tehdit edecek, Peygamber'in ordusu Medine yolunu tutunca tehlikeli olacak ve Mekke'nin önemli noktalarını etkisi altına alacaktır. Bu yüzden Peygamber, beklemeden Taif'e doğru gitti.

Taif, cahiliyenin en büyük putlarından olan Uzza ve Hübel kadar önemli sayılan Lât'ın şehriydi. Bu nedenle büyük İslam ordusu, Taif yolundayken çok heyecanlıydı. Özellikle Peygamber'in samimi mücahitleri Muhacir ve Ensar, Lât'ın ihtişamını yok etmek, cahiliyenin son büyük putunu kırmak için hareket ettiklerini görünce kalplerinde imanın coşkusunu hissediyor ve ilahî bir sorumluluk taşıdıklarını anlıyorlardı.

Ordunun şairi Kâb bin Malik, Lât'a doğru koşarcasına hareket eden mücahitlerin safları arasında şunları okuyordu:

"Tihâme ve Hayber'de bütün şüphelere son verdik.
Sonra kılıçları istirahat ettirdik.
Onları muhayyer kıldık, şayet konuşsalar
En keskinleri Devs ve Sakif der.
Yurdunuz civarında binlercemiz onları
Eğer görmezseniz ben çocuğa bakıcı değilim
Vec vadisinde evlerin çatılarını sökeriz
Evlerimiz sizden boş kalmış bir hale gelir.
Bizim öncü atlarımız, ardında yoğun bir
Topluluk bırakarak size gelirler.
Sahanıza inince onlar için onları çökerten
Kimselerden şiddetli, depreten bir ses işittiniz.
....................." [250]

Kinane bin Abdi veya Leyl bin Amr bin Umeyr'in ona verdiği cevaba dayalı olarak, iki farklı şiirden, o dönemdeki iki fikrî ve

250 İbni Hişam'ın Siret'i, c.2, s.479. Arapça orijinal haliyle iktibas edilmiş uzunca bir şiir. Sadece baş tarafını naklettik (Çev.)

ruhsal cephenin durumu tespit edilebilir. Bu olayların içinden, bir toplumun çeşitli dönemlerindeki gerçek psikolojik durumunu hissetmek isteyen tarihçiye yardımcı olabilir:

"Kim bizimle savaşmak isteyerek arıyorsa
Biz meşhur bir yurttayız oradan hiç ayrılmayız.
Orada ataları önce gördüğün halde bulduk
Bizim için oraların kuyuları ve üzüm bağları kaldı.
Bundan önce Amr b. Âmir bizi denedi
Onun fikir ve akıl sahibi adamı ona haber verdi.
Yakanın mirasından üzerimizde yumuşak zırhlar vardır.
Tıpkı yıldızların zinetlendirdiği göğün rengi gibi.
Bir şiddet zamanı kınlardan sıyrıldıkları zaman keskin
Onu kılıçlarla kaldırır kılıçları kınlarına koymayız."

Şeddâd bir Ârız, Cuşem kabilesine mensup yeni Müslüman olmuş biriydi. O da Taif yolunda şunları okuyordu:

"Lât'a yardım etmeyiniz, Allah onu helak edecektir.
Yardım görmeyen kimse nasıl yardım eder
Dağda yakıldı ve alevlendi ve taşlarının yanında
Savaşılmadı, o şey hederdir.
Peygamber sizin beldenize indiği zaman hemen
Kalkar, ora ehlinden hiçbir beşer yoktur." [251]

Ordu Nahletulyemaniye, Karn, Muleyh ve Buhre'den geçti. Peygamber Buhre'de Leysoğulları kabilesinden bir adamı, Huzeylli bir adamı öldürdüğü için öldürttü. İslam'da, bir maktülün kanının kısası için katilin öldürülmesine ilk defa bu olayda rastlanır. Peygamber Leyye'de bir mescit yaptırıp orada namaz kıldı. Leyye'de Malik bin Avf'ın kalesini imha ederek Dayka üzerinde yol aldılar. Peygamber bu yolun adını sordu: "Dayka (darlık)" dediler. O da dedi ki: "Hayır, bu Yusrâ (kolaylık)dır." Ordu Nahb'a vardı. Bir sedir ağacının altında konakladı. Onun yakınlarında dört duvarlı bir ev vardı. Sakifli birinin eviydi. Burası

[251] İbni Hişam'ın Siret'i, c.2, s.481

Peygamber'in dikkatini çekti ve şüphelendi. "Dışarı çık, yoksa dört duvarı da üzerine yıkarız." diye ikaz ettiler. Adam aldırmayınca evini yıktılar.

Taif Kuşatması

Ordu Taif'e varıp şehrin duvarlarına yakın bir yerde savaş planına göre yerleşti. Ordu üzerine hemen ok yağdırılmaya başladı ve 18 kişi öldü, birçok kişi de yaralandı. Peygamber ok yağmuru alanından uzaklaşma emri verdi. Ordu da şimdiki Taif camisinin bulunduğu noktaya yerleşti. Bu arada Peygamber'in eşleri Ümmü Seleme ve Zeynep için kırmızı renkli meşinden iki çadır kurdular.[252] Peygamber bu iki çadır arasında namaz kıldı. Bu nedenle, Sakif'in Müslüman olmasından sonra Amr bin Ümeyye bin Vehb onun anısına bugün hâlâ ayakta olan bir mescit yaptırdı.[253]

Taif ablukaya alındı. Savaş başladı. Karşılıklı oklar atıldı. İşler pek yolunda gitmiyordu. Peygamber, üstün tasarım gücüyle yapılan sağlam askerî kalelerin asker çokluğu ve Arapların çok kullandığı kılıç, mızrak ve ok gücü gibi faktörlerle ele geçirilemeyeceğini biliyordu. Bu yüzden Urve bin Mesut ve Sâd bin Seleme'yi, Huneyn ve Taif savaşından önce dubâbe, mancınık, zebir[254] çalıştırma tekniği öğrenmek için (Mekke tarafında, Yemen'e bağlı) Cureş'e göndermişti.

Taberî diyor ki: Bu savaşta Selmanı Farisî dubâbeyi çalıştırma tekniğini Müslümanlara öğretti. Fakat tarihçilerin çoğunun dediklerine göre, Hayber savaşından beri Peygamber'le birlikte olan Tufeyl bin Amr Devsî, bu iş için Müslümanlara yardımcı olmuştur. Mekke yakınında yaşayan Devs kabilesi, mancınık ve dubâbe kullanma tarzını biliyorlardı. Tufeyl Peygamber'in iste-

[252] İbni Hişam, Zeynep'in adını anmaz.

[253] Onunla ilgili tuhaf şeyler anlatırlar. (İbni Hişam, c.2, s. 483)

[254] Mancınık, taş atma aleti. Dubabe ve zebr meşinden örülü aletler. Kale tahripçileri onun altında bulunup kale duvarına yaklaşırlardı. (el-Muncid'de resmi ve açıklamaları vardır.

ği üzerine kendi kabilesini söz konusu malzemelerle birlikte Taif'e getirdi.[255] Böylece Müslümanlar da o günün modern silahlarıyla donanmış oldu. Peygamber, buradaki düşman üslerine, zamanın en modern silahı olan mancınıkla nişan alan ilk kişiydi. Fakat Sakif savaşçıları, bu silahları da etkisizleştiriyorlardı. Şöyle ki Müslümanlar dubâbe ve zebir arkasına sığınıp kaleye yaklaştıklarında, üstten kızgın demir parçalarını onların üzerine fırlatıyorlar, Müslümanlar da yanma korkusundan dolayı dubâbe ve zebirlerin altından dışarı fırlayıp kaçmaya çalıştıklarında, ok yağmuru altında yere düşüyorlardı.

Peygamber, Taif'i fethetmek için bu silahların da etkili olmayacağını anladı ve düşünmeye başladı. Çıkış yolunun, ablukayı uzatarak düşmanın depoladığı gıda maddelerinin bitmesini sağlamak olduğunu anladı. Ancak Taif kaleleri gıda maddesi doluydu. Bu yüzden kuşatma çok uzun sürmeliydi. Çeşitli kabilelere mensup, yakın ya da uzak yerlerden gelmiş olan 12.000 kişilik ordunun aylarca Taif kalesi etrafında tutulmasının mümkün olmayacağı belliydi. Ayrıca Peygamber'in olaylı hayatının sorumluluklarından ve ağır yükümlülüklerinden dolayı zamanının değerli oluşu nedeniyle Taif kalesi önünde aylarca hatta haftalarca veya günlerce bekleyerek, zaman kaybetmesi düşünülemezdi. Öte yandan, Taif'ten bir sonuç almadan geri dönmek, Mekke bölgesine yaptığı başarılı seferin yenilgiyle son bulması demekti. Malik bin Avf ve Sakif halkını da Taif'te kendi haline bırakıp Medine'ye geri dönmek, çok tehlikeli bir durum yaratırdı. Çünkü Müslüman şehitlerin kanı boşa akmış ve İslam'ın siyasî birlik planı zaferin eşiğinde suya düşmüş olurdu.

Bu Kaleler Yıkılmalı

Yarımadanın tümünde eşsiz bir yeri olan Taif'in –ününü bugün de koruyan– verimli üzüm bağlarını dağıtma, üzüm ağaçlarını kesme ve yok etme emri verdi. Amacı, bunların da Nadiroğulları Yahudileri gibi verimli arazilerinin imha edildiğini görerek

[255] On kişi veya birkaç kişi daha fazla.

yumuşamalarını sağlamaktı. Peygamber Sakif üzümlüklerinin imhası çerçevesinde saldırı emri verdi. Bu durumdan yararlanarak düşmanla müzakere ve görüşmeye başladı.

Günümüzde de olduğu gibi, savaşlarda taraflar, düşmana üstünlük sağlamayı başardıktan sonra siyasî müzakereye girmeye çalışırlar. Peygamber de Ebusüfyan bin Harp ve Muğire bin Şûbe'yi düşmanla müzakerede bulunmak için görevlendirdi. Bu ikisi bilinçli bir şekilde seçilmişti. Çünkü bunlar hem cahiliye döneminde hem İslam tarihinde siyasî alanda kurnazlıkta ün yapmış kimselerdi. Ayrıca Sakif'le tanışıklıkları ve yakın akrabalıkları vardı. Bu nedenle esir edilmelerine ve öldürülmelerine ihtimal yoktu. Müzakereler başlatıldı. İbni Esvet bin Mesut dedi ki: "Ey Ebusüfyan, ey Muğire, buraya geliş sebebiniz olan isteklerinizden daha iyi bir öneride bulunmamı istemez misiniz? Siz biliyorsunuz ki Esvedoğullarının Akik vadisindeki çiftlikleri, Taiflilerin en verimli ve bayındır arazilerindendir. Eğer Muhammed orayı imha ederse artık bir daha ihya edilemez. Siz onunla konuşun, ya orasını kendisi için mülk edinsin ve Allah için oraya el koysun ya da sevgi üzere bizlere bıraksın. Çünkü bizimle onun arasında akrabalık bağı var." Peygamber üzümlüklerin imhasını durdurdu, ancak İbni Esvet'in önerisini de reddetti.

Sakif halkının Nadiroğulları Yahudileri gibi olmadıkları ve üzüm bağlarını korumak için düşmana boyun eğmedikleri belli oldu. Peygamber de başka bir çözüm yolu düşündü. Göründüğünün aksine çok ince ve tehlikeli bir plandı: "Hisardan dışarı çıkıp da teslim olanın serbest bırakılacağını" duyurdu. Kendisini 12.000 süvarinin kuşatması altında gören ve esaret korkusuyla nefeslerinin son anına kadar direnen halk, böyle bir öneri karşısında sarsıntıya kapılıp kendi kendine, "Niçin boşuna direnilsin, direnişin sonu ne olacak? Ya öldürülecekler ya da kendisi, karısı ve çocukları esir edilip satılacak, malları da Müslümanların feyi olacak. Öyleyse bu öneriyi kabul edip kan, mal, aile ve hürriyetlerimizi kurtarmak daha iyi olmayacak mı?" diye düşünmeye başladılar. Ayrıca bu hisarlarda efendileri uğrunda canlarını tehlikeye atan köleler de vardı. Onlar Peygamber'e

karşı hiçbir düşmanlık hissi taşımıyorlardı; bu nedenle aşağı inmemeleri için hiçbir sebep yoktu. Her şeyden önemlisi, teslim olsalar da zarara uğramayacaklardı. Hatta kölelikten kurtuluşu bedava elde edecek ve hürriyetlerine kavuşacaklardı. Peygamber'e göre, en azından bunlar bile bu çağrı üzerine hisardan inip gelseler, düşman saflarında yine de parçalanma olmuş olacaktı.

Fakat düşman safı, bu güçlü darbelere dayanacak kadar sağlamdı. Malik bin Avf, kendi birlikleri üzerinde öyle etkindi ki birkaç sayılı köleden başka kimse hisardan inmedi. Bu köleler de Müslüman oldular ve hemen serbest bırakıldılar. Evet bunlar dışında kimse Peygamber'in çağrısına cevap vermedi ve kale olduğu gibi sağlam bir şekilde varlığını sürdürdü. Kalenin suskun ve inatçı dişleri, Peygamber'i yine düşünmeye zorladı.

Böyle inatçı, dik kafalı bir düşmana karşı ne yapılmalıydı? Ne kaba kuvvet ne tehdit ne aldatma ne de başka bir şey etkili oluyordu. Peygamber, Nevfel bin Muaviye'ye sordu: "Nevfel, bu işin içinde neler görüyorsun?" Dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü, o, delikte bir tilkidir. Onun önünde durursan onu yakalarsın, bırakırsan da ondan zarar görmezsin. Ancak bu delik önünde bu tilki ne zamana kadar beklenecek?" 20 küsur günden[256] beri beklenmekteydi. İki aydan fazla zamandır Medine savunmasız kalmıştı. Ayrıca kuzey sınırlarda huzursuzluk vardı. Elde edilen haberlere göre, Peygamber'in Medine'de bulunması gerekmekteydi. Büyük ve dengesiz bir orduyu bu inatçı ve uzlaşmaz hisarların yanı başında tutmak çok güçtü. Çünkü bir grup, vatanlarından iki ay boyunca uzak kaldıkları için dönüşe hazırlanmıştı bile. Büyük bir çoğunluk da Cirane ganimetlerini paylaşmayı sabırsızlıkla beklemekteydi. Bütün bu sorunlara rağmen, Peygamber Taif'ten bir sonuç almaksızın geri dönmek istemiyordu.

Bir sabah Ebubekir'e şöyle dedi: "Rüyamda, tereyağı dolu bir kabın bana hediye edildiğini ve bir horozun ona gagasıyla vurup döktüğünü gördüm." Ebubekir onu şöyle yorumladı: "Senin

[256] Bir rivayete göre 47 gün.

bunlardan istediğin şeyi bugünlerde elde edemeyeceğini sanıyorum." Peygamber henüz böyle bir düşünceye teslim olmak istemediği için şöyle dedi: "Ama ben bu görüşte değilim." O aynı zamanda zor da olsa hareket etme hazırlığı içindeydi. Daha sonra hareket etmeye karar verdi. Fakat hareket emrini resmen açıklamaktan çekiniyordu. Osman'ın karısı, Hakim bin Ümeyye'nin kızı Huveyle, Peygamber'e şöyle dedi: "Ya Resûlallah, Allah Taif'in kapılarını sana açarsa, Gaylan bin Mazun'un kızı Badiye ya da Akil'in kızı Fâria'nın süs eşyasını bana bağışla." Bu iki kadın Sakif kadınlarının en sosyete ve süse düşkün kadınlarındandı. Peygamber şöyle dedi: "Ey Huveyle! Eğer Sakif hakkında bana izin verilmemişse ne olur?" Huveyle bu sözleri Ömer'e iletti. Ömer de hemen Peygamber'e gelip "Huveyle'nin bana söylediği söz ne anlama geliyor?" diye sordu. "Sen onu kendisine söyledin öyle mi?" "Evet ben söyledim." Ömer dedi ki: "Acaba bunlar hakkında sana izin verilmemiş midir?" "Hayır." dedi. O da dedi ki: "Hareket izni vereyim mi?" İstemiyerek "Evet." dedi.

Ömer hareket çağrısında bulundu. Ordu 20 küsur günlük kuşatmadan sonra bir sonuç elde edemeden Taif'i terkedip Cirane deresine doğru Huneyn ganimetlerinin paylaşımı için hareket etti.

Bu olayda on iki Müslüman öldürüldü. Yedi Kureyşli, dört Ensar ve Leysoğullarından bir kişi. İlk ok atışlarında Ebubekir'in ünlü oğlu Abdullah da yaralandı. Peygamber'in vefatından sonrasına dek yaşadığı halde, yaranın etkisiyle Medine'de öldü.

Cirane deresi ganimetlerle doluydu. Binlerce kadın, çocuk, deve ve koyunun sesi derede yankılanıyor, bedevi kabilelerini heyecanlandırıyordu. 4.000 kese gümüş gözleri kamaştırmıştı. Peygamber, ganimetlerin beşte birini alıp geriye kalanını askerler arasında bölüştürdü. Müslümanların hepsi servet elde etmiş oldu. İki aylık savaş ve sefer çilesine göğüs gerdikten sonra zafer ve nimet elde ettiler. Bu arada Hevazin halkının bir grup temsilcisi gelip Peygamber ile esirleri ve malları geri almak için görüştüler. Bu görüşmeyi Peygamber'in çok hassas olduğu iki ilkeye dayandırdılar! Birisi İslam, diğeri insanî, ahlakî ve sevgisel bağlar. Çünkü o en büyük düşmanlıkları, ufak duygusal se-

beplerle unutuveriyordu. Hevazin temsilcileri de diğer Araplar gibi, onun ahlakî ve ruhsal özelliklerinden iyice haberdar idiler. Mücadele zamanında ilginç sertlikler gösteren bu adamın, duygusal bağlar sözkonusu olduğunda, dostlarının bile tahammül edemediği bir yumuşaklık gösterdiğini biliyorlardı.

Hevazin temsilcileri Peygamber'le görüşüp Müslüman oldular ve şöyle dediler: "Ya Resûlallah! Biz, soy, kök ve aileye sahip kimseleriz. Bize bir bela inivermiştir. Sen de bunu biliyorsun. Bize iyilikte bulun ki Allah da sana iyilikte bulunsun." Daha sonra Sâd taifesinden olan (Hevazin kabilelerinden biri) Ebusured lakaplı Züheyr adlı birisi kalkıp dedi ki: "Ya Resûlallah, bu ağıllarda[257] senin teyzelerin, sütannelerin ve halaların bulunuyor. Seni büyütenler buralardadır. Eğer biz Hire emiri Numan bin Münzir'e ya da Gassani emiri Haris bin Ebişemr'e süt emzirmiş olsaydık, onlar da senin gibi bize galip olsaydı biz onun ihsan, şefkat ve sevgisine ümit bağlardık. Halbuki sen kendisine bakılıp büyütülenlerin en hayırlısısın." Halime, Muhammed'e sütanneliği yapmıştı. Onu annesinden alıp iki yıl emzirmişti. O da Sâdoğulları taifesine mensuptu. Peygamber beş yaşına kadar bunlarla birlikteydi. Bunların çocuklarıyla birlikte büyüyüp kadınlarından anne sevgisi görmüştü. Bu konular da onun için şevk ve heyecan vericiydi. Fakat onların isteklerini yerine getirmek çok zordu. Çünkü etrafına toplanmış olan şimdiki ordu, itikadî olmaktan daha çok, siyasî yapıya sahipti. Onlar için ganimet hakikatten daha üstün ve değerliydi. Şu halde Cirane tutkusuyla cihat eden bedevileri bu ganimetlerden yoksun bırakmak nasıl mümkün olurdu? Esirleri, develeri, koyunları, bolca gümüşleri kendilerinden geri almak mümkün müydü?

Peygamber, uzun yıllar kendisine karşı savaşmış olan Hevazin kabilesi karşısında, kendisinin minnet borcu ve ahlakî bağlılığı olan bir ailenin o kabileye mensup olmasından dolayı bağış ve sevgisini onlardan esirgeyemezdi.

257 "Hazire"nin tercümesidir. Ganimetleri saklama yeri. Mecazen aile, ocak anlamındadır.

Peygamber işin zorluğundan yılmayarak onlara "Kadın ve çocuklarınız mı, yoksa mallarınız mı sizin için daha değerlidir?" diye sordu. Onlar da dediler ki: "Bizden mallarımız ile ailelerimiz arasında seçim yapmamızı istediğinde, ailelerimiz bize daha değerlidir." dediler. Peygamber dedi ki: "Benim ve Abdulmuttalipoğullarının payı sizin olsun. Ben halkla birlikte öğle namazını kıldıktan sonra siz kalkıp şöyle deyin: "Biz kadın ve çocuklarımız hakkında Resûlullah'ı halk indinde, halkı da Resûlullah indinde şefaatçi tayin ediyoruz." Ben de kendimin ve Abdulmuttalip ailesinin payını sizlere bağışlayacağımı duyuracak ve diğerlerinin de esirlerini size salıvermesini isteyeceğim" dedi.

Peygamber insanlar ile birlikte öğle namazını kıldı. Onlar da kalkıp Peygamber'in öğrettiği sözleri, emri üzerine tekrarladılar. Peygamber de cevaben, "Benim ve Abdulmuttalipoğullarının payı sizindir." dedi. Muhacirler de hemen topyekün "Bizim payımız da Resûlullahındır" diye haykırdı. Ensar da tek ağızdan "Bizim payımız da Resûlullahındır!" dedi.

Akra bin Hâbis: "Ama benim ve Temimoğullarının payı (Peygamber'in) değil." Uyeyne bin Hısn: "Benim ve Fezareoğullarınınki de değil." Abbas bin Mirdas: "Benim ve Süleymoğullarınınki de değil." diye bağırdı. Fakat Süleymoğulları, başkanlarına itiraz edip "Ama bizim payımız da Resûlullahındır." dediler. Abbas bin Mirdas sinirli bir şekilde Süleymoğullarını kınayıp "Siz beni küçük düşürdünüz." dedi.

Heyecan ve tartışma bütün orduya yayıldı. Peygamber, bütün esirleri salıvererek büyük düşmana, büyük minnet yüklemek istiyordu. Aynı zamanda kendine karşılık halkın eylem ve düşünce serbestisini de muhafaza etmek istiyordu. Ordudan bir grubun ihtilaf ve başkaldırı haberinin dışarıda yankılanmaması için şunu bildirdi: "Esirler üzerindeki hakkından vazgeçenlere, şimdiki her bir esire karşılık gelecekte ele geçireceğim esirlerden altısını bağışlayacağım.[258] Onun için bunların çocuk ve kadınlarını kendilerine geri verin."

[258] Bazı rivayetlerde "esir" yerine "şey" vardır.

Peygamber, Hayyan bin Umeyr'in kızı Rayta'yı cariye olarak Ali'ye ve onun kızkardeşi Zeynep'i de Osman'a vermişti. Ömer'e bağışladığı cariye de Ömer tarafından oğlu Abdullah'a bağışlanmıştı. Abdullah bin Ömer diyor ki: "Onu, bana hazırlasınlar diye Cumah taifesinden olan dayılarıma gönderdim. Kâbe'yi tavaftan sonra onların yanına gidip onunla evlenecektim. Tavaftan sonra Mescit'ten dışarı çıktığımda halkın sevinçle şenlik düzenlediklerini gördüm. Ne haber? diye sorduğumda "Resûlullah, kadın ve evlatlarımızı bize geri verdi." dediler. Ben de: Arkadaşınız Cumah'ın yanındadır, gidin onu da alın, dedim. Gidip onu da aldılar."

Fakat Uyeyne bin Hısn, Hevazinli bir ihtiyar kadını yakalayıp şöyle demişti: "Ben bir ihtiyar kadın görüyorum! Onun büyük akrabaları olduğuna inanıyorum. Onların bana büyük miktarda fidye ödeyeceklerine eminim." Peygamber'in her bir esire karşılık altı esir vereceğini bildirmesine rağmen o, ihtiyar kadını geri vermedi. Ebusured Züheyr, Hevazin'in temsilcilerinden biri, Peygamber'le görüştüğü sırada ona şöyle dedi: "Kendini ondan kurtar, Allah'a ant olsun, ne ağzı güzel kokar, ne memeleri dik durur ne çocuk doğuracak karnı vardır, ne de bol sütlüdür, onu geri ver de gelecekte altı esir al." O, Züheyr'in sözlerini dinlerken Akra bin Hâbis'le karşılaşıp ona Züheyr hakkında şikayette bulundu. O da dedi ki: "Vallahi, senin esirin ne orta yaşlı dolgun biri ne de etli sütlü biridir."

Peygamber'in Kızkardeşi

Peygamber, Bicad'ı yakalayıp kendisine getirmelerini emretmişti. O, Sâdoğullarından bir kişiydi. Bir hainlik yapmıştı. Müslümanlar onu yakalayıp ailesiyle birlikte Peygamber'e götürdüler. Onunla birlikte Haris bin Abduluzza'nın kızı Şeyma adlı bir kadın da vardı. Görevliler ona sert davrandıkları için o şöyle dedi: "Allah'a ant olsun, bilin ki ben sizin dostunuzun süt kardeşiyim." Müslümanlar sözlerine inanmayıp Peygamber'e vardıklarında o dedi ki: "Ya Resûlallah, ben senin süt kardeşinim." Peygamber de "Bir nişanın var mı?" diye sorunca dedi ki: "Seni

omuzlarımda taşırken sırtımı ısırmıştın, o iz hâlâ duruyor." Peygamber nişanı hatırlayıp çok duygulandı. Kalkıp abasını kızkardeşinin altına serdi. Onu saygıyla abasının üzerine oturttu ve dedi ki: "İstersen benim yanımda kalabilirsin, değerli olacaksın, istersen kavminin yanına dönmen için sana yardımcı olurum." O da dedi ki: "Bana kavmime geri dönmem için yardımcı ol. Beni onlara gönder." Peygamber de dileğini yerine getirdi. Rivayetlere göre, Mekhul adlı bir köle ile bir cariyeyi de ona bağışladı. Onlar da birbirleriyle evlendi. İbni Hişam'a göre, bunların nesilleri devam ediyor.

Malik bin Avf

Peygamber, Hevazinli esirleri salıvermekle Hicaz'daki en büyük karşıt gücü kendisine boyun eğdirmiş oldu. Hevazinliler Müslüman oldular ve emre itaat ettiler. Sadece genç, coşkulu ve heyecanlı liderleri Malik bin Avf'ın öncülüğündeki Sakif düşmanlıkta ısrar etti. Onu yakalama çabaları da boşa çıkmıştı. Medine'ye dönmekte olan Peygamber'i endişelendiren konu buydu. Nasıl olursa olsun Malik alt edilmeydi. Peygamber, Hevazin temsilcilerine Malik bin Avf'ın ne yaptığını sordu. Dediler ki: "O Sakif'le birlikte Taif'te bulunuyor." Peygamber dedi ki: "Malik'e, Müslüman olup bana gelirse aile ve servetini kendisine bağışlayacağımı, ayrıca kendisine yüz deve vereceğimi bildirin."

Malik, Muhammed'in elinden kurtulamayacağını biliyordu. Üstelik Huneyn'in olgun yiğidi, Muhammed'in Hevazinlilere karşı gösterdiği hayret verici cömertlikten dolayı çok duygulandı, ruhunu kin yerine sevgi kapladı. Çünkü bir yiğidin ruhunu cömertlik, kaba kuvvet ve inançtan daha çok etkiler. Dinden etkilenmeyen kalp, kılıçtan etkilenmeyen kafa, rahatlıkla cömertlikle tutsak edilebilir. Malik, Peygamber'in mesajını aldığında, Muhammed'e teslim olmayı küçük düşürücü bir şey olarak görmediği için teslim olmaya karar verdi. Fakat Sakiflilerin, Muhammed'in mesajını duyup hayatını tehlikeye düşüreceklerinden ve kendisini hapsedeceklerinden korktuğu için eşyalarını gizlice yolda bir yere sakladı ve atını Taif'ten getirmelerini iste-

di. Gece atına binip gizlice Taif'ten ayrıldı. Eşyalarını alıp hızla hareket ederek Cirane'de ya da Mekke'de Peygamber'e yetişti. Peygamber onu ağırladı. Ailesi ve servetini yüz deveyle birlikte kendisine devretti. O da Müslüman oldu ve inancında samimiyet gösterdi. Peygamber'in cömertliği ve esirgeyiciliğine hayran olmuş bir şekilde şöyle dedi:

"İnsanlar arasında Muhammed gibisini!
Görmedim ve işitmedim
İhsan ettiği zaman en bol iyilik edendir.
İstediğin zaman sana gelecekten haber verir.
Askerlerin dişleri mızraklar gibi büyümeye başladığı,
Keskin kılıç gibi vurduğu zaman.
O, sanki tozların içinde yavrularının üzerinde duran
Bir Aslan gibidir."[259]

Peygamber onu kendi kavminin başkanı olarak atadı. O Sumale, Seleme ve Fehm kabilelerinin hükümdarı oldu. Peygamber'e destek olup Sakif'le mücadele ediyordu. Sürekli onların meralarına saldırıyor, baskın yaparak hayvanlarını yağmalıyordu. Onlara karşı zayiatta bulunuyordu. Böylece Peygamber ustalıkla, Huneyn cephesi kahramanını, en tehlikeli, inatçı, korkusuz ve yiğit düşmanını ele geçirmekten de öte onu kendi müttefiklerine karşı harekete geçirmiş oldu.

Fey Taksimi

Peygamber şimdi ne mümin dostları ne de savaş halindeki düşmanlarıyla değil, siyaset gücüyle kendisine tabi olup bayrağı etrafında toplanmış düşmanlarıyla karşı karşıya idi. Böyle yandaşlarla çalışmak, düşmanla savaşmaktan daha zordur. Huneyn esirlerini salıverdikten sonra bineğine bindi. Halk, Peygamber'in malları da bağışlamasından ya da peş peşe gelip Müslüman olanları da ganimetlere ortak etmesinden endişe ediyordu. Bu nedenle ona hücum ettiler, hareketine engel olup bir ağaç kenarına götürdüler. Herkes her taraftan onu kendisine doğru çekiyor-

[259] İbni Hişam, c. 2, s. 491

du. Öyle ki abasını omuzlarından çekip aldılar. Peygamber kendisini "Ciraneci Müslümanlar"ın pençesinde tutsak görünce "Ey insanlar, abamı bana geri verin! Allah'a ant olsun, Tihâme ağaçları kadar koyun olsaydı, yine de hepsini size bölüştürürdüm. O zaman herkes benim ne cimri ne korkak ne de yalancı olmadığımı görürdü." diye seslendi. Daha sonra öfkeden dolayı yüzü kızarmış halde bir devenin kenarında durup devenin kıllarından tutarak, bir avuç kopardı ve onları iki parmağı arasında tutarak halka yüzünü çevirdi ve elini yukarı kaldırarak üzgün bir ses tonuyla şöyle dedi: "Ey insanlar, benim sizin feyinizdeki payım, avucumdaki kılların humusu (beşte biri) kadardır. Bu humus da sizlere geri döndürülecektir. Öyleyse ip ya da iğne, her ne varsa geri verin. Hıyanet işleyen kimse kıyamet gününe dek ateş ve alçaklığa mahkum olur. O, alçaklıktan daha beterdir."

Müslümanlar ganimetlerden elde ettikleri her şeyi geri getirip adilce bölüşüm için bir araya topladılar. Ensardan birisi bir ip yumağı getirdi ve dedi ki: "Ya Resûlallah, sırtı yaralı olan deveme bir üstlük dikmek için bu yumağı almıştım." Peygamber, "Ondaki payım da senin olsun." dedi. O da "Durum bu noktaya gelmişse artık ona ihtiyacım yok." deyip ganimetlerin üzerine attı. Akil bin Ebutalip, Şeybe bin Rebia'nın kızı olan karısı Fatma'nın yanına geldi. Kılıcı kanlıydı. Karısı dedi ki: "Senin savaştığını anladım. Peki müşriklerden elde ettiğin ganimetler nelerdir?" Akil dedi ki: "Bu iğneyi al ve elbiseni dik." Daha sonra onu karısına verdi. Bu arada Peygamber'in habercisinin, "Herkesin ganimetlerden aldığı şeyleri, bir karış ip ya da bir iğne bile olsa geri vermesi gerekiyor." diye feryadını duyunca, eşine gelip şöyle dedi: "İğneyi kaybettin!" Onu alıp ganimetlerin içine attı.

Böylece ganimetlerin tümü Peygamber'in önünde toplanmış oldu. O da onları paylaştırmaya başladı. Her piyade için dört deve ve kırk koyun; süvariler için de onların iki katı ganimet payı verilmiş oldu.

Peygamber, etrafına toplanmış bulunan büyük kalabalığı iyi tanıyordu. Arap toplumunun sosyal ilişkilerini, ruhsal incelikleri-

ni çok iyi biliyordu. Bir kabile başkanının tüm kabile fertlerinin karakterinin sembolü olduğunu, bu şahsiyetlerin, asil cahiliye Arabının tam örnek ve simgesi olduğunu; bağışlama ve affetme, hamiyet ve minnetin onları başka herhangi bir etkenden daha çok teskin etmeye yaradığını biliyordu. Çünkü basit beyni ve bedevî düşüncesi olan; kalbi yiğitlikle dolup taşan; ruhu mertlik, hürriyet ve iftihara tutkun olan; yeni bir düşünce ve doğru mantık karşısında donuk ve yabancı duran; kılıç karşısında kinle ateşlenen, teslimiyet alçaklığını kabullenmeyen Arabın ne olduğunu biliyordu. Nitekim görüldüğü gibi, Malik'in kendisine karşı Mekke'den saldırıya geçen 12.000 kişilik kılıç kuşanmış silahlı ordunun saldırısından dolayı azmi ve kararlılığı arttı. Taif kuşatmasında Peygamber ve büyük ordusunu ümitsizleştirecek yiğitlik ve direniş gösterdi. Fakat Malik üzerine esen cömertlik ve merhamet rüzgarı onu öylesine etkiledi ki hemen düşmana yetişti, kalkanını attı ve siperini değiştirdi.

Şimdi Peygamber tamamen siyasî bir atmosfer içindedir. Kabile başkanlarını, Arabın en etkin siyasî silahı olan bağış, cömertlik ve sevgi ile İslam'a ısındırmalıydı. Bu yüzden, onların ganimet payları dışında Peygamber'in humus payından Ebusüfyan, oğlu Muaviye, Hakim bin Hizam, Haris bin Kelede, Haris bin Hişam, Süheyl bin Amr, Huveytib bin Abduluzza, Âla bin Cariye Sakafî, Uyeyne bin Hısn, Akra bin Hâbis, Malik bin Avf ve Safvan bin Ümeyye'ye yüzer deve bağışladı. Kureyş'in bazı ileri gelenlerine de meselâ bu cümleden olarak Mahzeme bin Nevfel, Umeyr bin Vehb, Hişam bin Amr'a yüzden daha az deve verdi. Sâd bin Yerbu bin Ankese bin Âmir'e ve Adiy bin Kays Sehmî'ye de ellişer deve bağışladı.

Abbas bin Mirdas kendisinin payının az olduğunu söyleyip itirazda bulundu. Peygamber'e hitaben itiraz belirten bir şiir söylediğinde Peygamber, "Ona gidin ve bana karşı olan dilini kesin." dedi. Onlar da onun gönlünü alıncaya dek kendisine mal verip sözünü kestiler.

Onun itirazlı şiirlerinden bir bölümü şöyleydi:

"Bir yağma ki onu atın tayı üzerinde ovalık bir yerde hamle ile
Uyumakta olan kavmimi uyandırmakla insanlar
Uyudukları zaman uyumadığım bir zamanda tedarik etmişimdir."[260]

Peygamber onu görünce şöyle dedi: "Benim ganimetim ve Ubeyd'in ganimeti, Akra ile Uyeyne arasında taksim edilir oldu, diyen sen misin?"

Ebubekir düzeltme yaptı: "Uyeyne ile Akra arasında" dedi.

Peygamber: "Bunlar aynı şeydir." dedi. Peygamber'in vezin ve şiire aşina olmadığından hoşlanan Ebubekir dedi ki: "Allah'ın buyurduğu gibi şehadet ederim ki: *"Biz ona şiir öğretmedik, ona yakışmaz da.* (36/Yasin Suresi 69) Sen şair değilsin."

Peygamber Kureyş aileleri ve diğer kabilelerle biatlaşıp hepsini Huneyn ganimetlerine ortak etti.[261]

Ashaptan birisi dedi ki: "Ey Peygamber, sen Uyeyne bin Hısn ile Akra bin Hâbis'e yüzer yüzer bağışladın da Cuayl bin Surâka Demrî (Gıfarlı)'ye hiçbir şey vermedin!" Peygamber dedi ki: "Muhammed'in canını elinde bulundurana ant olsun ki Cuayl bin Surâka yeryüzündeki Uyeyne bin Hısn ve Akra bin Hâbis gibilerden daha hayırlıdır. Ben bunların kalbini ısındırarak Müslüman olmalarını hedefledim. Cuayl bin Surâka'yı da İslam'ıyla başbaşa bıraktım."

Peygamber, Ali bin Ebutalip'in Yemen'den gönderdiği malları bir gruba, Uyeyne, Akra ve Zeydulhayl'a bölüştürdü.

Temimli Zulhuvaysara onun karşısında durup küstahça şöyle dedi: "Ey Muhammed, bugün yaptığını gördüm." Peygamber, "Pekiyi, ne gördün?" deyince, "Adaletli davranmadığını gördüm." dedi. Peygamber çok sinirlenerek dedi ki: "Yazıklar olsun sana, adalet benim yanımda değilse kimin yanındadır?" Ömer dedi ki: "Ya Resûlallah, onu öldüreyim mi?" Peygamber

260 Siret, c. 2, s. 493

261 Bu bağışlar "Müellefe-i Kulub"a dayalıydı. İslam ilkesidir ve zekattan sayılır.

"Hayır, bırak onu, o, yakında taraftarlar bulacaktır; onlar dinin öbür tarafından din dışına çıkacaklardır. Okun avdan geçip dışarı çıkması gibi. Okun arka kısmına bakarsan, bir şey bulamazsın. Okun sapına bakarsan bir şey bulamazsın. Okun sivri kısmına bakarsan yine bir şey bulamazsın; ok, avın karnından ve kanından geçmiş gitmiş demektir."

Ensarın Kaygısı

Peygamber siyasî antlaşma ve çıkar dışında hiçbir bağları olmayan bu sıradan kimselerin itirazlarına pek itibar etmiyor ve tahammül ediyordu. Çünkü onlardan başka birşey beklenemezdi. Ancak bu arada beklenmeyen bir olay meydana geldi: Ensarın itirazı! Peygamber buna çok üzüldü. Peygamber o gün yaptığı bağışlardan Ensara bir şey vermedi. Bu onlara pek ağır geldi: "Biz kılıç sallayalım, onlar ganimet elde etsinler." Hele ganimetler çıkar için İslam'a boyun eğen ve İslam'da düşmanlıktan başka bir geçmişleri olmayanlar arasında paylaştırıldığı için münakaşa ve itiraz sesleri yükseldi. Bu arada "Allah'a ant olsun, Peygamber kendi kavmine iyi davrandı." dediler. Sâd bin Ubade, Ensarın büyük şahsiyeti, olayı Peygamber'e anlattı: "Ya Resûlallah, Ensar topluluğu senin "fey" ile ilgili tutumun konusunda sana darıldı. Sen ganimetlerin tümünü kavmin arasında bölüştürdün. Arap kabilelerine büyük bağışlarda bulundun. Sadece Ensar topluluğunu nasipsiz bıraktın." dedi. Peygamber sordu: "Pekiyi, sen ne dersin ey Sâd?" Sâd, "Ben de kavmimle aynı görüşteyim." dedi. Peygamber çok üzgün bir halde "Kavmini şu ağılda topla!" dedi. Muhacirlerin ileri gelenleri geldi, onlara giriş izni verildi ve içeri girdiler. Diğer bir grup geldiğinde onları geri çevirdi.

Sâd gelip "Ensar toplanmıştır." dedi. Peygamber onlara gitti. Çok üzgün görünüyordu. İlk önce Allah'a hamd ederek şöyle dedi: "Ey Ensar, bana aktarılan bu iğrenç söz nedir? Siz kalbinizde benim hakkımda kınayıcı bir duygu mu besliyorsunuz? Sapık değil miydiniz ki Allah sizi hidayete erdirdi. Muhtaç değil miydiniz ki Allah sizin ihtiyaçlarınızı karşıladı. Birbirinize düşman değil miydiniz ki Allah kalplerinizi birbirine bağladı?" Ensar, "Evet

öyle! Allah ve Resûlü en iyi nimet verici ve fazilet bağışlayıcıdır." dediler. Ancak Peygamber öylesine heyecanlıydı ki bu cevap onu sakinleştiremedi ve heyecanla şöyle sordu: "Bana cevap vermiyor musunuz ey Ensar?!" Çok üzgün bulunan Ensar perişan bir halde şöyle dedi: "Sana ne cevap verelim ya Resûlallah, fazilet ve nimet Allah ve Resûlünündür." Peygamber, "Allah'a ant olsun, sen bize geldiğinde seni yalanlamışlardı, biz ise seni tasdik ettik; yardımcın olmadığında biz seni kolladık; yoksuldun, bizim seviyemize gelinceye kadar sana servet verdik." deseydiniz, doğru söylemiş olurdunuz, biz de sizi doğrulardık. Ey Ensar topluluğu! Acaba bir kavme İslam'a ısınmaları için dünyalık bir şey verdiğim, sizi de İslam'ınızla baş başa bıraktığım için mi darılıyorsunuz? Ey Ensar topluluğu, bu halkın deve ve koyunlarla gitmelerine, Resûlullah'ın da sizlerle kendi beldesine dönmesine razı değil misiniz? Eğer hicret olmasaydı, ben Ensardan biri olsaydım, halkın tümü başka yola, Ensar da bir başka yola gitseydi, ben Ensar'ın yolunu tutardım. Allah'ım Ensar'a rahmet eyle! Ensar'ın evlat ve torunlarına rahmet eyle!"

Atmosfer, heyecan ve duygularla ısınıyordu. Peygamber çok heyecanlıydı. Ensar ağlıyordu. Sevgi dolu bakışlarla büyük dostlarının sevecen, fakat üzgün çehresine bakıyorlardı. Sıcak gözyaşlarını tutamayarak ağlaşıyorlardı. Muhammed susunca Ensar da sustu. İki dost arasında temiz ve sağlam sevgi bağları, kalplerini kaplayan toz toprağın yok olmasından sonra daha da sağlamlaşıp yakıcı oldu, Peygamber'i ve Ensarı içinde eritti. Ensar acınacak ve üzgün bir halde şöyle dedi: "Bizim ganimetlerden payımız sadece Resûlullah'tır. Biz de ona razıyız." Peygamber geri döndü, Ensar da dağıldı.

Şimdi Peygamber başarının zirvesinde Cirane'yi terk edip din ya da dünyalıklarla kalplerini ısındırarak bayrağı altında toplanan 12.000 din ve dünyalıklı kimse ile Mekke yolunu tutuyordu. O, Ebusüfyan, Safvan, İkrime bin Ebucehil, Süheyl bin Amr, Huveytip bin Abduluzza, Abbas bin Mirdas (Selimoğulları başkanı), Uyeyne bin Hısn (Gatafan'dan olan Fezareoğulları başkanı), Akra bin Hâbis (Temim'den olan Hanzalaoğulları baş-

kanı), Mekke'den ordusuyla hareket ederek tepelemek istediği Malik bin Avf yanında olduğu halde Müslümanlarla umre haccını yerine getirmek için Mekke'ye dönüyordu.

Umre Haccı ve Dönüş

Peygamber, Zilkâde ayında umre niyetiyle Mekke'ye girdi. Umre haccı yaparak, Huneyn ganimetlerinin arta kalanının Mecenne'de (Merri Zahran yöresinde) saklanması emrini verdi. Daha sonra 20 yaşında bir genç olan Attap bin Esid'i Mekke valisi olarak atadı. Muaz bin Cebel'i, halka İslam'ı ve Kur'an'ı öğretmesi için görevlendirdi. Attap için günlük bir dirhem ücret tayin etti. O da Mekke'nin Müslüman hakimi olarak ayağa kalkıp hutbe okudu: "Ey insanlar, bir dirhemi olup da gözü gönlü aç olanı, Allah asla doyurmasın. Resûlullah her gün bana bir dirhem yevmiye ücret vermekte, benim de artık kimseye ihtiyacım kalmamaktadır."

Peygamber, Muhacirler, Ensar ve diğer kabilelerle Medine'ye doğru yola çıktı. Yolda Peygamber'le yan yana gelen bir süvarinin sert ayakkabısı vardı. Aniden devesi Peygamber'in devesine çarptı, sert ayakkabısının topuğu Peygamber'in ayağına çarptı. Onun sert tavrından rahatsızlanan Peygamber, kırbaçla adamın ayağına bir darbe indirip "Daha geriden gel, ayağımı acıttın." dedi. O adam da uzaklaştı. Bir gün sonra Peygamber onu çağırıp şöyle dedi: "Sen dün benim ayağıma vurunca acıttın. Ben de senin ayağına vurdum. Şimdi onun karşılığını sana ödeyeceğim." Daha sonra bir kırbaç darbesinin karşılığı olarak ona seksen keçi verdi.

Mekke'de halk, önceki yıllarda olduğu gibi hac yaptı. Attap da Müslümanlarla hac yaptı.

Peygamber Mekke'yi fethettiği, Kureyş ve Hevazinlileri teslim aldığı, Taif dışında Hicaz'ın tümünün İslam'ın siyasal ve düşünsel otoritesi altında bulunduğu bir halde Zilkâde veya Zilhicce ayında Medine'ye girdi.

Peygamber'in siyasî ve askerî olaylarla dolu hayatından ve yorulma bilmez toplumsal çabalarından sonra birazcık da olsa sükunet içinde yaşamaya ihtiyacı vardı. Çünkü altmış yaşına varmış,

ağır risalet görevini yerine getirmiş büyük bir Peygamber'in, büyük bir hareket önderinin, büyük bir siyaset adamının, büyük bir askerî kahramanlık görevi üstlenmiş birisinin, bir an bile olsun sakin bir şekilde, her türlü ağır yükten uzak kalarak, hayatının tadını çıkarmaya ihtiyacı vardı. Yirmi yıllık çaba ve sürekli çileden sonra bütün kabileler bayrağı altında toplanmıştı. Kureyş ve Mekke teslim olmuştu. Yarımadanın tümü otoritesi altında bulunmaktadır. Artık hayatın nimetlerinden yararlanmanın zamanı gelmiştir. Fakat beklenilenin aksine Muhammed'in sınırsız ve hareketli ruhunu –ki zamanın giysisi vücuduna dar gelip yırtılıyor, çevresindeki mekan hisarını yıkıyor– ne yaşlılık esir ediyor ne de zafer sakinleştiriyordu. Bu yüzden Medine'ye girişinden hemen sonra yine de peşi sıra seriyyeleri her tarafa gönderdiğini, gizli veya açık görevli ve habercilerin her taraftan geldiklerini, Medine'nin, iki aylık aradan sonra onun Medine'ye girişiyle birlikte büyük askerî, siyasî ve toplumsal olayların sıcak odağına dönüşüverdiğini, Müslümanların iç zaferlerinin hepsini gerçekleştirdikten sonra bile rahat etmediklerini, kendilerini daha büyük ve ağır olay ve hâdiselere hazırladıklarını görüyoruz. Çünkü Muhammed, toplumun zafer ve otorite yoluyla gevşemesine ve bozulmasına fırsat vermiyordu.

Ailesi İçinde Peygamber

Aynı zamanda küçük bir ailevî hâdise Peygamber'i hayatının bu döneminde çok heyecanlandırmıştı. Bu hâdise İbrahim'in doğumudur. Bu ayda (Zilhicce) bu doğum, babanın fırtınalı ve hareketli ruhuna bir sükunet bağışlıyor. Bütün varlığını ilginç bir sevinç kaplıyor ve Allah'ın ihlaslı kuluna hayatının son yıllarında bağışladığı bu değerli bağışdan dolayı kalbi Allah'a şükürle dolup taşıyor. Çünkü o da bir insandır. Her insan gibi doğal istek ve beklentilere sahiptir. Bizzat kendisi de bunları itiraf etmektedir. Bir ölçüde kendi zamanının, ırkının, sosyal ve psikolojik özelliklerine de sahiptir. Şimdi 60 yaşını geçtiği halde bir oğlu yoktur. Aynı zamanda toplumda ve ailede kadınların ve kızların konumunu erkeklerin seviyesine çıkarmaya çalışmıştır.

Fakat böyle hukukî ve sosyal çaba ve hareket, bir erkek çocuğuna sahip olma arzusuna engel değildir. Özellikle erkek çocuğuna sahip olmamayı bir aksilik ve tahkir kaynağı sayan bir toplumda ve münafıkların ve dedikoducuların Peygamber'i bu eksiklikten(!) dolayı "ebterlik"/soyu kesilmişlik[262] ile suçladıkları bir durumda böyle bir arzu normaldir. Erkek çocuklarının hepsi peygamberlikten önce ölmüştü. Üç kızı Ümmü Gülsüm (Taberi'ye göre 9. yılda ölmüştür), Rukiye ve Zeynep de son zamanlarda ölmüşlerdi. Fatma'dan başka bir evlada sahip olmayı da beklemediği halde Peygamber'in cariyesi Mariye (Mukavkıs'ın hediyesi) bir oğul doğurdu ve ailevî hayatın tadını pek çıkarmamış olan babayı çok sevindirdi. Baba ona, ünlü ve büyük atası İbrahim'in adını verdi. Onun saçlarının ağırlığı kadar yoksullara gümüş bağışladı. İbrahim'in ebesi olan cariyesi Selma'ya da Eburafi vasıtasıyla çocuğunun doğum müjdesini Peygamber'e ulaştırdığı için bir köle bağışladı.

Mariye'nin evi Medine'nin dışındaki bir üzümlükteydi.[263] Cariye olan Mariye, Peygamber'in eşi olma şerefine yükseldi. Peygamber bebeği Ümmü Bürde'ye[264] verdi ve ona yedi koyun vererek sütlerini çocuğa içirmesini istedi. Mariye, Peygamber'in gözünde kıymetlendi. Baba, İbrahim'i görmek için her gün onun evine gidiyordu.

Bu hâdise, Peygamber'in aile hayatının düzenini bozdu. Peygamber'in soylu Kureyş ailelerinden olan hanımları çocuk sahibi olmadıkları için Mısırlı cariyenin yıldızının parlamasıyla telaşa kapıldılar. Bu kıskançlık ateşi, kendilerini öylesine kapladı ki Peygamber'in ruhsal huzurunu altüst etti. Öyle ki çaresizlikten bir ay kadar onları terk edip hasırla döşeli bir tahıl ambarında yaşamaya başladı.

262 Bkz. 108/Kevser Suresi.

263 Burası şimdi İbrahim Suyu adıyla meşhurdur.

264 Ayrıntısı, farklı rivayetlerle birlikte el-Hamis'te bulunmaktadır.

Dokuzuncu Yıl: Temsilciler Yılı

Kanında Ne Görüyorsun?

Bu yıl Sakif'in ileri gelenlerinden olup Taif kuşatması sırasında Yemen'de yaşayan Urve bin Mesut[265] İslam'ı kabul etti. O, Peygamber'in Taif dönüşünden sonra, Sakif'in temsilcisi olarak Medine'ye geldi ve İslam'ı kabul etti. Peygamber'den kavmine dönüp İslam'ı tebliğ etmek için izin istedi. Peygamber, Sakif'in tutuculuğu ve kibirliliğinden haberdar olduğu için, "Senin katilin olurlar." dedi. Fakat Urve, Sakif halkının yanındaki konumuna güvendiği için şöyle dedi. "Ben onlara göre kendi gözlerinden daha değerliyim."

Urve, Taif'e dönünce kendisine ait bir tepeye çıkarak İslam'a davet ettiği bir sırada her taraftan ok yağmuruna tutuldu. Nihayet bir ok vücuduna saplandı ve kanlar içinde can çekiştiği halde ok yerinden fışkıran kanına bakıyordu. Onu yererek sordular: "Kanında ne görüyorsun?" O şöyle cevap verdi: "Allah'ın bana verdiği nimetleri ve Allah'ın bana bağışladığı şehadeti görüyorum. Beni Resûlullah'ın sizlerden uzaklaşmadan önce şehit düşen dostlarının yanına defnedin." dedi. Vasiyeti üzere onu, Taif kuşatması sırasında şehit düşenlerin yanına gömdüler. Peygamber onun şehadet haberini duyunca şöyle dedi: "Onun kavmi arasındaki konumu, Yasin sahibinin kavmi arasındaki konumu gibidir."[266]

Urve gibi birini alçakça öldüren Sakif halkına karşı Müslümanlar ve çevre kabilelerin kalbinde kin ve nefret yeşerdi ve Taif'in düşüş zemini oluştu. Nitekim bu yılın Ramazan ayında, Sakif temsilcileri resmen Medine'ye gelerek çaresizlikten Taif'in teslim oluşunu bildirdiler.

Kaçak Şair Kâb

Kâb bin Züheyr, Arapların ünlü şairi, etkin ve sert şiirleriyle Peygamber'i yeriyordu. Bilindiği gibi Arabın düşüncesini, inan-

[265] Onun adına, Peygamber ile Kureyş arasındaki temaslarda da rastlıyoruz.

[266] Peygamber Kıssaları, Kur'an Kıssaları'na başvurunuz.

cını ve ruhunu en çok etkileyen silah şiirdir. Bu yüzden Peygamber, "Onu bulduğunuz yerde öldürün."[267] diye emir vermişti. Kâb'ın kardeşi Buceyr, Peygamber'in Taif dönüşünden sonra Kâb'a şöyle bir mektup yazdı: "Peygamber kendisini hicveden kimseleri Mekke'de öldürmüştür. Diğerleri, İbni Ziberâ, Hubeyre bin Vehb gibileri de etrafa kaçmışlardır. Sen canını seviyorsan Resûlullah'a koş; o, tövbeyle kendisine gelen kimseleri öldürmez. Eğer bu işi yapmayacaksan, seni ele geçiremeyecekleri emniyetli bir yere git ve sığın."

Kâb, Buceyr'in mektubuna karşılık şu şiiri gönderdi:

"Buceyr'e mektubumuzu kim iletecek.
Su akıntısının olduğu yerde söylediğinden haberin var mı?
Memun (Peygamber) sana bir kâse içki verdi.
Memun hastalandı ve mahvoldu.
Hidayetin yolları eskiden beri vardır.
Ben de onlardan birine tabi oldum.
Ne mutlu sana ana baba şefkati görmemiş birini haber veren
Eğer sen yapmazsan sana üzülecek veya bir şey diyecek değilim.
Ama senin durumun kötü ve lanet olsun sana."[268]

Buceyr, bu şiiri Peygamber'den gizlemeyip ona iletti. Buceyr, "Memun" kelimesini okuyunca Peygamber dedi ki: "Doğru söylemiş, ben Memun'um ama o yalancıdır." "Ana baba şefkati görmemiş..." bölümünü okuyunca Peygamber şöyle dedi: "Evet ne anası ne de babası o ahlak üzere değildi.[269]

Kâb, Muhammed'in elinden tek kurtuluş yolunun bizzat Muhammed'e sığınmak olduğunu biliyordu. Avarelikle kaçak hayat sürdürse bile bu tehlikeyi atlatamayacağını, hangi tarafa gitse hemen İslam'la kuşatılacağını biliyordu. Bu nedenle uzun,

[267] İbni Enbarî'nin nakliyle Zerkanî

[268] İbni Hişam, c. 2, s. 501

[269] Bkz. İbrahim Ebyari ve Abdulhafiz Şelebi'nin İbni Hişam'ın Sireti üzerine yazdıkları Mustafa Saka Şerhi. C.2, s. 501

güzel ve samimi bir kaside yazdı, geceleyin Medine'ye gelerek eski bir Cuheyneli arkadaşının evine sığındı. Sabahleyin namaz vakti onunla mescide gidip Peygamber'le beraber namaz kıldı. Sığındığı adam ona Peygamber'i gösterdi. O da gidip Peygamber'in karşısında durdu ve sonra oturarak elini Peygamber'in elinin üzerinde koyup şöyle dedi: "Ya Resûlallah, Kâb bin Züheyr sana af dilemek için gelmiştir. O tövbe edip Müslüman olmuştur. Acaba onu sana getirmeme izin verir misiniz?" Peygamber hemen "Evet" dedi. O da "Ya Resûlallah, Kâb bin Züheyr benim." dedi.

Ensardan birisi hemen fırlayıp "Ya Resûlallah, boynunu vurmam için onu bana bırak!" dedi. Peygamber, "Bırak onu, tövbe ederek gelmiştir ve önceki şeylerinden sıyrılmıştır." dedi.

Bu arada Ensardan hiç kimse ona hoş davranmadı. Bu yüzden o Ensara kızarak Muhacirler hakkında övücü kaside düzenledi ve o ünlü kasidesini Peygamber'in karşısında okudu:

> *"Benimle Suad'ın arasına ayrılık düştü. Benim kalbim bugün paramparça olmuştur.*
>
> *Oyalanıp esaret bağıyla tutsak olmuş, fakat onun fidyesini ödeyen olmamıştır."*[270]

Peygamber itirazda bulunup "Mescit ve Suad?" dedi. Kâb, "Suad! karımdır." dedi. Peygamber de gülümseyerek "Devam et! "dedi.

Zorluk Ordusu

3.000 Müslümanın Mûte savaşında 200.000 Rum ve Arap karşısına dikilip yenik düşmeden geri dönüşü, fedakâr ve kahramanca gösterilerde bulunmasının hatırası, Arapları, dağınık, vahşî ve bedevî yoksullar olarak niteleyen Rumların gözlerini kamaştırmış ve düşüncelerini meşgul etmişti. Bununla beraber Peygamber, Medine'nin kuzey ve kuzeydoğu sınırları arasındaki kabileleri kendi otoritesi altında tutmayı başarabilmişti. Böy-

[270] Kasidenin metni ve şerhi İbni Hişam'ın Siret'inde vardır. C. 2, s. 503-514

lece İslam'ın siyasî, askerî ve dinî tehlikesi Hıristiyanlığın güçlü imparatorluğunun sınırlarını tehdit ediyordu.

Tam bu arada Roma, en güçlü rakibi Sasanî İran'ına da boyun eğdirmişti. Bu nedenle kendi sınırlarından İslam tehlikesini de uzaklaştırmak istiyordu.

Şam'dan gelen bir grup tüccar Peygamber'e, Roma ordusunun Belka yöresinde saldırı için toplandığını, Lahm, Cüzam ve Naile kabilelerinin de onlara katıldıkları haberini iletti. Bilindiği gibi kuzeydeki kabile şeyhlerinin tümü Doğu Roma'nın kuklalarıydı. Peygamber bu kritik bölgede İslam'ı, yabancı siyasetin yerine yerleştirmeye çalışıyordu.

Aylardan Recep ayıdır. Sonbaharın ilk dönemlerinde yarımadada güneş, yazınkinden daha yakıcıdır. Hava ateş gibidir. Bu yıl kıtlık ve kuraklık da olmuştur. Bu yüzden Müslümanları açlık ve yoksulluk tehdit etmektedir. Medine'yle Roma sınırları arasındaki mesafede korkunç çöller, fırtınalı kumluklar, susuz ve yerleşim merkezi bulunmayan yerler vardır. Arap, bu çöllerdeki suskunluk, tenhalık, çölün kuru, yakıcı ve ateşli güneşi karşısında 20.000 kişilik ordunun geçişini imkansız, efsanevî ve inanılmaz bir şey olarak biliyor. Peygamber bütün bu zorluklara rağmen savaşa karar verir. Bu savaşın ve gidilecek yolun zor ve çetin olduğunu bildiği için, her zamankinin aksine daha baştan hedefini açıkladı. Peygamber savaşa karar verdiğinde hedefini en yakın dostlarından bile gizli tutardı. Hatta düşmanı gafil avlamak için başka bir hedef gösterirdi. Fakat halk, bu defa yolun zor ve savaşın ağır, düşmanın da bedevi Arap kabilesi değil, İran'ın askeri gücünü dağıtmaktan dolayı sarhoş olan dünyanın en teçhizatlı ordusu olduğunu biliyordu.

Peygamber, seferberlik ilan ederek kabilelerin hareket etmeleri gerektiğini bildirmek için etrafa temsilciler gönderdi. Daha fazla güç toplamaya çalışıyordu. İslam ve Peygamber, kendi beldelerinden dışarıya ilk kez çıkıyor ve büyük ve yabancı bir gücün karşısına dikiliyordu. Bu nedenle ne kadar daha fazla güç toplayıp dünyanın en güçlü ve muzaffer ordusunu yener ve gör-

kemli bir gövde gösterisinde bulunurlarsa, İslam'ın çağrısını tüm dünyaya ve dünya halklarına duyurabilirlerdi. Çünkü Peygamber, insanların kendisini bir Arap peygamberi olarak görmemesini, risaletini kendilerine göre hayalî hatlardan başka bir şey olmayan coğrafî, siyasî ve ırkî sınırlar içinde kalarak nitelememesini istiyor ve bunun için çaba sarfediyordu.

Ayrıca Halit'in bir galibiyet elde etmeden dönüşü, Şam'ın güçlü kabile başkanlarının Bizans imparatoruna bağlılığı, İslam'ı kuzey tarafından tehdit ediyordu. Özellikle İslam'ı doğrudan kendi düşmanı sayan kilise düzeni de Doğu Roma'nın siyasî ve askerî tehdidini artırıyordu.

Çok zor ve çetin imtihan günü gelip çatmıştı. Tarih, gelecek çeyrek asırda, dünyanın süper güçleri olan İran ve Roma'nın gücünü darmadağın edecek, birkaç yıl sonra bir taraftan Kızıldeniz'i aşıp fırtına gibi bütün Afrika'yı katederek Cebeli Tarık'tan Avrupa'ya fırlayacak, diğer taraftan Akdeniz'i dolaşarak Sasanî İmparatorluğunu dize getirecek, hızla İran vadisini geride bırakıp Ceyhun'dan geçecek bir gücün şimdi ilk tarihî deneyimini nasıl gerçekleştireceğini merak ediyor. İşte burada Muhammed ile imparator karşı karşıya bulunuyor.

Peygamber, İslam'ın din, siyaset ve kılıçtan oluştuğunu, Kur'an'ın ifadesiyle "kitap, terazi ve demir"den teşekkül eden bir sistem olduğunu, bütün dünyayı her yönden güçlü pençesinde tutma kudretinde olduğunu ispatlamaya çalışıyor.

Münafıkların Komplosu

Müslümanlar hızla savaşa hazırlanıyorlardı. Böyle bir durumda yolun zorluğu, savaşın çetinliği, samimi mücahitleri fedakârlık için daha kararlı yapmıştı. Münafıklar ve imanı zayıf olanlar ise ürküp dehşete kapıldıkları için Müslümanların da iradesini zayıflatmaya, Peygamber'in Müslümanların fedakârlık yapmalarını sağlayan girişimlerini, can, mal, ev, bark ve aile tutkusundan vazgeçmelerini sağlayan teşviklerini, böyle bir ordunun seferberliği için gereken üstün fedakarlıkları suya düşürmek için uğraşıyorlardı. Çünkü Peygamber, dış düşmanlara karşı sert tavrı-

nın aksine iç düşmanlara ve münafıklara yumuşak davranıyordu. Düşünce, tenkit, itiraz ve hatta muhalefet gösterme gibi hürriyetleri toplum fertlerinden esirgemiyordu. Öyle ki haince faaliyetleri yayılmaya, her taraftan itiraz sesleri yükselmeye başladı. Peygamber ashabının Roma ile savaşa hazırlanmalarını istemişti. Fakat bu zaman diliminde halkın durumu çok kötüydü. Çünkü havaların sıcak, beldelerin kurak olduğu ve meyvelerin hasat edileceği zamandı. İnsanlar da bahçelerindeki meyveleriyle başbaşa kalmayı, ağaçların gölgesi altında istirahat etmeyi istiyordu.

Peygamber orduyu daha fazla donatmaya, moralleri yükseltmeye, ordunun mücahit sayısını artırmaya çalışıyordu. Zenginlerden yoksul mücahitlere silah ve binek tedarik etmelerini istedi. Onların çoğu Peygamber'in bu emrini can-ı gönülden kabul ettiler. Muhacirlerin en zengini olan Osman bin Affan o gün büyük bir infakta bulundu, 1.000 dinar ödedi. Peygamber de "Allah'ım, sen Osman'dan razı ol, ben ondan razıyım." diye dua etti.

Peygamber ve mücahitler halkı donatmaya çalışıyordu. Herkes silah ve binek elde etme peşindeydi. Münafıklar ise mücahitleri savaştan soğutmak, kalplere şüphe sokmak için çalışıyorlardı. Düşmanın tehlikesini gözlerde büyütüp yolun şartlarını çok zor göstermeye çabalıyorlardı. Meyve mevsimi olduğunu, ürün toplama zamanının geldiğini ileri sürüp Medine'nin ağaçlarının gölgesini, önlerindeki ateşli ve korkunç çöllerle karşılaştırıp iradelerini gevşeterek, itiraz seslerini artırmak, Peygamber'i aldığı karardan vazgeçirmek istiyorlardı.

Münafıkların zehirleyici propagandaları çok etkili olmuştu. Ced bin Kays, kuru kafalı mukaddesatçı birisiydi. Temelsiz işlerde tutucudur. Can ve malın tehlikeye düşmesi durumunda mazeret uydurarak sorumluluktan kaçanlar (Hüseyin'in kıyamını ağlamak, İmam Hasan'ın barışını taklit etmek için benimseyen tipler) Peygamber ile karşılaşınca Peygamber, "Ey Ced, bu yıl Asfaroğulları (Rumlar) savaşına gelecek misin?" diye sordu. O, günümüze dek var olagelmiş kendisine benzer müminlerin(!)

tehlikeyle karşılaştıklarında söyledikleri sözü söyledi: "Bana izin ver ve beni fitneye atma! Vallahi akrabalarımın da bildikleri gibi, hiçbir erkek kadınlarla karşılaştığında benim kadar heyecanlanmaz. Gözüm Asfaroğulları kadınlarını görürse, korkarım kendimi kontrol edemeyebilirim."

Peygamber, Müslümanların kaderinin ve İslam'ın evrensel haysiyetinin söz konusu olduğu bu günlerde bu saçma ve tatsız cevabı duyunca öylesine nefret duygusuna kapıldı ki şöyle dedi: "Evet, burada kalmana izin veriyorum." Ama Allah böyle cevapların kınanması için şöyle buyurdu:

"Onlardan, bana izin ver, beni fitneye düşürme, diyenler vardır. Bilin ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem, inkar edenleri şüphesiz kuşatacaktır." (9/Tevbe Suresi 49)

Münafıklar Peygamber'in bu yumuşak tutumundan dolayı daha da küstahlaştı. Görüştükleri herkese şöyle diyorlardı: "Siz bu sıcak ve ateşli günlerde yola koyulmayın." Allah da onlara şöyle cevap verdi:

"Sıcakta savaşa çıkmayın, dediler. De ki: Cehennem ateşi daha sıcaktır, keşke bilseler. Yaptıklarının cezası olarak, bundan böyle az gülsünler, çok ağlasınlar." (9/Tevbe Suresi 81,82)

Bu sözler münafıkların kalbine, –ölüm karşısında cesaret gösteren, şehadet için sabırsızlanan mücahitlerin kalbinde bu ayetler, mantık, hakikat, ahit, toplumun kaderi gibi konularda etkili olduğu şekilde– pek etki etmediği gibi, onları küstahlaştırıyordu. Nitekim onlar zehir kusma, Peygamber'i yerme ve onun hakkında dedikodu yapmayla yetinmeyip pratik olarak harekete geçtiler. Casum mahallesinde bir Yahudi olan Süveylim'in evinde münafıkların elebaşlarının toplandıkları, Roma ordusuna karşı orduyu teçhizatlandırmayı önlemeye çalıştıkları haberi geldiğinde Peygamber ilk defa komplo odağını ateşe vermeyi emretti. Talha bin Ubeydullah'ı birkaç kişiyle bu emrin gereğini yerine getirmekle görevlendirdi. Talha evi ateşe verdi. Dahhak bin Halife evin arka tarafından kendisini dışarı atınca bacağı kırıldı. İşbirlikçiler de ateşin alevleri arasından dışarı atladılar.

Dahhak bin Halife bu konuda bir şiir söyledi. Bu şiir bazılarıyla ateş dilinden başka bir dille konuşmanın mümkün olmadığını gösteriyor. Şiir şöyledir:

"Allah'ın evine ant olsun, Muhammed'in ateşinde
Dahhak ve İbni Ubeyrik yakılacaktı
Size selam olsun, artık ben böyle bir iş yapmayacağım
Çünkü her kimi ateş çevrelerse mutlaka yanar!"

Ağlayan Mücahitler

Peygamber, bütün mal varlığını silah ve at satın almaya yatırıp yoksul mücahitlere devretti. Zenginler de Peygamber'e uydular, servetlerini ve gayretlerini bağışladılar. Zengin Müslümanlar, bineği olmayan, fakat binek sahibi birçok kişiden daha samimi ve fedakâr olan yoksul sahabeye at ya da deve temin ederek bu büyük cihada katılmalarını sağlamaya çalışıyorlardı. Ne varki bu mücahitlerin sayısı çok kabarıktı. Peygamber'in çabalarına ve zengin Müslümanların infaklarına rağmen bir grup bineksiz kaldı. Böyle çetin bir yolu yayan kat etmek mümkün olmadığından mecburen Medine'de kalacaklardı. Bu grup binek bulmak için her yola başvurup her şeyi denediler. Son anlara dek, orduyla birlikte çıkacaklarına ümitliydiler. Şehadet onları sabırsızlaştırmıştı. Yoksulların iman konusundaki samimiyetleri, kışladaki atların kişneme seslerinin yankılanması, sınırlara doğru uzaklaşan mücahitlerin bineklerinin savurdukları toz toprakları görerek, kendilerinin Medine'deki çocuk ve kadınların yanında olaya seyirci kaldıklarını düşündükçe gırtlakları öylesine sıkılıyordu ki ölümü hissetmelerine sebep oluyordu.

İşte o an geldi. Peygamber, Muhammed bin Mesleme'yi (ya da Sibâ bin Urfuta) Medine'ye yönetici atadı. Ali bin Ebutalip'i ailesini gözetip kollamakla görevlendirerek şehirde kalmasını istedi. Orduya da hareket etme ve "Veda tepesi"nde konaklama emri verdi.

Ordu Veda tepesinde toplandı. Medineli kadınlar ve çocuklar, evlatları, babaları ve kardeşleriyle vedalaşmak için şehirden çıktılar.

Artık binek bulmaktan ümidini kesen fakir mücahitler panik içinde ve hedefsizce sağa sola koşuyor, herkese bu konuda yardımcı olmaları için başvuruyorlardı. Ensardan yedi kişinin de içinde bulunduğu bir grup Peygamber'e gelerek binek istedi. Peygamber, hüzünlü bir şekilde "Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum." dedi.

Artık hiçbir ümitleri kalmamıştı. Dünya, gözleri önünde kararmış gibiydi. Ordu hareket etti. Onlar ümitsiz ve hasretli bir şekilde uzaklaşan süvarilere göz dikmişlerdi. Kadınlar ve çocuklar gibi ağlıyorlardı. Ağlayan gözleri ve bakışlarıyla, ufukta renk kaybetmekte olan müphem karaltıyı sabırsızlıkla gözlüyorlardı. Ordu çekip gitti. Kadınlar ve çocuklar döndü. Çöl ıssızlaştı. Onlar ise orada olduğu gibi şaşkın kalakalmışlardı. Mücahitler, kadın ve çocuklarla birlikte şehre mi dönmeliydiler?! Evlerine mi gitmeliydiler?! Öylesine acı çekerek ağlıyorladı ki Müslümanlar onları "ağlayanlar" diye isimlendirdiler. Tarihe, bu samimi ve yiğit insanların adlarını kaydetmesini, saçma ve çıkarcı nesiller için korumasını söylediler. Bunlar: Salim bin Umeyr, Utbe bin Zeyt, Ebueylâ Abdurrahman bin Kâb, Amr bin Humam bin Cemûh, Abdullah bin Muğaffel Müzenî, Heremi bin Abdullah, İbraz bin Sariye Fezarî, hepsi Ensardandı. Başka bir grup daha vardı ki Zerkanî'nin Mevahibi Ledünniye Şerhi'nde bunlara yer verilmiştir.[271]

Bunlardan iki kişi, Ebuleylâ ve Abdullah bin Muğaffel ümitsiz ve ağlar bir halde dönerken Yamin bin Umeyr'in oğlunu görüp dediler ki: "Biz Resûlullah'a gidip bize binek temin etmesini istedik, fakat onun hiçbir şeyi yoktu. Bizim de gücümüz ona yardım için yetmiyor." Yamin, yoksulluklarından dolayı ölüme terk edilmiş gibi ağlayan bu iki cömert fakirin durumuna acıyıp su taşıyıcı devesini kendilerine bağışladı. Onlara biraz da yol azığı olarak hurma verdi. Bu iki "ağlayan" Müslüman sevinçli ve gülümseyerek Yamin'in devesine binip hızla mücahitlere yetişti.

271 Bunların isimleri konusunda ihtilaf vardır. Zerkanî.

Müslümanlar Veda tepesinde toplandıkları sırada, münafıkların elebaşısı Abdullah bin Übey yandaşları ile birlikte Müslümanlardan ayrı Zubap dağı yakınında Veda tepesinin alt kısmında toplanmışlardı. Müslümanların ordusu hareket ettiğinde o, yandaşlarıyla birlikte şehre döndü. Bir rivayete göre, Peygamber onun yandaşlarıyla birlikte geri dönmesini emretti. Kur'an bunun sebebini şöyle açıklıyor:

"Ant olsun ki daha önce de fitne çıkarmak istemişlerdi. Sana karşı birtakım işler çeviriyorlardı. Sonunda onlar istemedikleri halde hak ortaya çıktı ve Allah'ın emri üstün geldi." (9/Tevbe Suresi 48)

Münafıklar Ali bin Ebutalip'i şehirde görünce çok şaşırdılar. Nasıl olur da Muhammed'in savaşlarının ünlü kahramanı savaşa katılmayıp şehirde kalabilir? Hem de Peygamber, Muhammed bin Mesleme'yi Medine'ye yönetici atamış olduğu halde. Öyleyse Ali şehirde ne yapıyor? Aile velisi ne demek! Peygamber onu alıkoyarak küçük düşürmek, tahkir etmek istemiştir.

Münafıklar Ali'yi Medine'de yalnız buldukları için onun şahsiyetine en çirkin ithamları yöneltmekten çekinmiyorlar, onun şehirde kalışını çeşitli yorumlarla, zehirli ve iğrenç tevillere tabi tutuyorlardı. Ali çok sinirlendi. Öylesine tutuştu ki silahını aldı, atının üzerine atladı, Medine'den çıkıp Curfa'da (Medine'ye üç mil uzaklıkta bir yer) Peygamber'e yetişti. Kızgınlıktan titreyerek şöyle dedi: "Ya Resûlallah! Münafıklar, beni şehirde bırakmanın nedenini, beni alıkoyarak küçük düşürmek istediğin şeklinde yorumluyorlar."

Peygamber sert bir ifade kullanarak şöyle dedi: "Yalan söylüyorlar, ben geride koyduğum şeyler için seni orada bıraktım. Dön! Ailem ve ailen için temsilcim ol." Peygamber, Ali'nin pek yakında karşılaşacakları fırtınalı düşman ordusu denizine susadığını, fakat onun bundan yoksun bırakılıp Curf'ta konaklayan 30.000 mücahitten ayrılarak Medine'ye geri döndürülmesinden hoşlanmadığını seziyordu. Peygamber hiçbir zaman Ali'yi böyle çetin bir görevle görevlendirmemişti.

Peygamber'in emri karşısında her zaman sadık olan Ali, böyle bir görev yükü altında gökler sanki tepesine inmişcesine bir duyguyla karşı karşıya idi. Buna rağmen Ali sustu, acizlikle ve yalvarırcasına bir bakışla Peygamber'e "Beni çetinliklerin tadından, zorlukların tahammülünden, cihadın kanlı sahasının sarhoş edici neşesinden, şehadetin hayat verici ümidinden yoksun bırakma, savaşın kan ve tehlike denizinin bu çevik balinasını, emniyet ve sükunetin değersiz kara parçasına fırlatma!" diyordu.

Peygamber Ali'yi herkesten, Ali'nin bizzat kendisinden daha iyi tanıyordu. Bu nedenle sertçe şöyle dedi: "Sen ey Ali, Harun'un Musa karşısındaki konumu gibi, sen de benimle aynı konumda olmak istemiyor musun? Elbette benden sonra artık bir Peygamber olmayacaktır." Ali, Peygamber'in asıl hedefini kavrayıp geri döndü. Muhammed'in hayatının son yıllarında, Müslümanları son kez savaşa götürdüğü sırada Ali, –İslam'ın geleceği, başlattığı bu büyük yolun devam etmesi, kendi ölümünden sonra büyük risaletin kaderi hakkındaki endişelerini hafifletmek için– kendisini korumak istediğini anladı. O, kendisinin büyük ve değerli mirasını bırakıp gitmek istediğinde, Ali'yi kendi yatağının kenarında görmeye, kendi Yüce Dostu'nun davetini kabul ettiğinde, ömür boyu çile çekerek kurduğu genç ve yeni toplumu terk ettiğinde, çocukluktan itibaren vahyin evinde büyüyüp ruhu ve düşüncesi kendi elleriyle şekillenmiş olan, yirmi iki yıl boyunca işkencelerde ve mücadelede pekişmiş olan, savaşın kanlı alanlarında çevikleşmiş bulunan, ihlas, iman, yiğitlik, korkusuzluk, tavizsizlik, takva, şiddet, sertlik, aşk, sevgi, cömertlik, kin, alçak gönüllülük, iftihar, anlayışlılık, duygusallık, dayanıklılık, uyanıklık, bilinçlilik, eşitlik ve özgürlük aşığı, zulümle uzlaşmaz, düşmanı, zalimi ve zulmü kabullenene düşmanlık duyan, aristokrasiye düşmanlık için yetişmiş olan, İslam insanının mükemmel ve aydın çehresi, "gecelerin zahidi, gündüzlerin aslanı" diye tanımladığı çehre olan Ali'nin yaşamasını istiyordu.

Ebuhayseme, Medine'nin sonbahar meyveleri ve şehrin hurmalıklarının serin gölgelerinden vazgeçemeyen kimselerdendi. Zorluk ordusu çölün yakıcı güneşi altında yola koyulduğunda o, iki

güzel karısıyla Medine'nin etrafındaki bir üzümlüğe giderek şehrin yakıcı güneşinden uzaklaşmak, çöl yolunun susuzluğu ve sıcaklığından, savaştaki ölüm ve esaret tehlikesinden uzak bir yerde eğlenmek istedi. O, eşlerinin herbirinin üzümlükteki gölgelerde oturup, güzel kokulu leziz yemekler pişirip, temiz ve soğuk sular hazırlayıp kendisini beklediklerini gördü. Gölgeliğin eşiğinde biraz durdu ve onlara bakarak düşünmeye başladı; çok acı bir gülümseyişle şöyle dedi: "Resûlullah güneşin altında, sıcak ve fırtınayla karşı karşıyayken Ebuhayseme serin gölgelikte, hazır yemekler karşısında, güzel karısı yanında, varlıklarıyla baş başa! Olacak şey değil! Allah'a ant olsun, sizin gölgeliklerinize ayak basmaktansa Resûlullah'a yetişmeye çalışacağım. Yolluğumu hazırlayın." Daha sonra devesine binerek yola koyuldu.

Takvalı sahabi, büyük İslam inkılapçısı Ebuzer Gıfari, cılız ve yaşlı devesiyle yol alıyordu. Ordunun hızlı binicileriyle birkaç menzil yol aldıktan sonra devesi yürüyemez oldu. Ebuzer her ne kadar hızlandırmaya çalıştıysa da daha geri kalmaya başladı. Çöl çok yakıcıydı. Ebuzer tek başına kaldı. Ordu onun endişeli ve hasret dolu gözleri önünde, çölün derinliklerinde kaybolmaya başladı.

Ordu ilerledikçe sıcaklık tahammül edilemez oluyordu. Zayıf imanlılar geri dönüyorlardı. Müslümanlar bunu Peygamber'e ilettiklerinde Peygamber, "Bırakın onları, eğer onlarda hayır varsa Allah size tekrar geri getirecektir. Eğer onlarda hayır yoksa, Allah sizi onlardan kurtarmıştır." diyordu. Bu sırada "Ya Resûlallah, Ebuzer Gıfarî de geri döndü!" diye bağırdılar. O, "Bırakın onu, eğer onda hayır varsa Allah onu size geri getirecektir. Bundan başka bir şey olursa da Allah sizi ondan kurtarmıştır." dedi.

Ordu Hicr'de konakladı. İslam'dan önce yok edilen çöl Arapları olan Semud kavminin izleri görülüyordu. Müslümanlar, Hicr kuyusundan su aldıklarında Peygamber şöyle dedi: "Bu sudan içmeyin, namaz için o suyla abdest almayın, o suyla yaptığınız hamuru develere yedirin, kendiniz onu yemeyin, kimse geceleyin bir kimseyi yanına almadan tek başına dışarı çıkmasın."

Sâdoğullarından iki kişi Peygamber'in emrini dinlemedi. Birisi bir ihtiyaç için diğeri de devesini bulmak için dışarı çıktı. İlki kum dağı altında boğuldu. Diğeri de vahşi bir kasırganın esmesi sonucu "Tey" tepelerine fırlatıldı.

Peygamber hareket emri verdi. Kendisi de bineğine bindi. Yüzünü elbisesiyle örterek bineğini sürdü. Semud enkazları kenarından hızla geçip giderken şöyle dedi: "Zulüm yapmış olanların evlerine girmeyin, girerseniz de Allah'ın onlara indirdiğini size de indirmesinden korkarak ağlayın." Sabahleyin Hicr'den yola çıktılar. Peygamber'in emri üzerine su almadıkları için çok susamışlardı. Güneş ışınlarını yayarken hava daha da sıcaklaşıyordu. Ordu çölün kuru ve kızgın göğsü üzerinde ilerliyordu. Susuzluk, ölümü gözlerinin önüne getirmişti. Peygamber'in kendisi de çok susamıştı ve çile çekmekteydi. Fakat sükunet ve sabırla hareket ediyordu. 30.000 kişilik ordu can yakıcı susuzluktan başka bir şey düşünmeyerek ilerliyordu. Hepsinin tahammülü bitmişti. Su istemelerinin, susadık demelerinin Peygamber'i rahatsız etmekten başka bir şey olmadığını bildikleri halde çaresiz kalarak Peygamber'e şikayette bulundular. Peygamber yoldan uzaklaşarak ellerini semaya kaldırdı ve Allah'ı var gücüyle Müslümanların yardımına çağırdı. Çok geçmeden bol sulu bir bulut geldi. Çölü simsiyah yaparak yağmaya başladı. Gölcükler doldu. Susamış ordu su içip tulumlarını doldurdu. Müslümanlar, sevinçli ve şükrederek yola devam ettiler.

Bu konularla ilgili olarak münafıklarla münakaşa halinde olan müminler, nifakta ün yapmış münafıklardan birine, "Yazıklar olsun sana! Bu olaydan sonra yine de diyeceğin mi var?" dediklerinde o, "Geçici bir parça bulut idi." dedi.

Ordu olduğu gibi ilerliyordu. Peygamber'in devesi yoldayken kayboldu. Ashap da onu aramaya çıktı. Münafıklardan biri olan Zeyt bin Lusayt dedi ki: "Muhammed Peygamber olduğunu sanmıyor mu? Size göklerin olaylarını haber vermiyor mu? Peki niçin devesinin nerede olduğunu bilemiyor?"

Peygamber bu sözü duyunca Akabe antlaşması ve Bedir gazvesine katılmış olan Umâre bin Hazm'e sakin ve yumuşak bir ses

tonuyla şöyle dedi: "Birisi, bu Muhammed nebi olduğunu sanıyor, size göklerin işlerinden haber verdiği halde devesinin nerede olduğunu bilmiyor, demiştir. Allah'a ant olsun! Allah'ın bana öğrettiğinden başka, hiçbir şey bilmiyorum. Allah bana devenin yerini gösterdi. O bu vadidedir. Şöyle ve böyle bir derede, yuları bir ağaca takılı duruyor, gidin ve onu orada bulun."

Onlar da gidip deveyi orada buldular. Bu olay üzerine çok sinirlenen Umâre, İbni Lusayt'ı ensesinden tutarak kendi grubundan dışarı attı. Bazılarına göre o, bu olaydan sonra tövbe etti. Bazılarına göre de onun ruhu ölümüne dek şirk ve nifakla iç içeydi.

Ebuzer Olmalı!

Ebuzer güçsüzleşen devesini çölde bırakıp yolluğunu sırtına alarak yayan harekete geçmişti. Suskun, tenha, güneşin yakıcı ateşi altında, yiğitçe adımlarla, ufuğun kararlı bakışları karşısında çok susamış bir haldeyken, yorgun ve ağır adımlarıyla, çöldeki ümit verici dostlarının bineklerinin ayak izlerini yorgun bakışlarıyla arıyor, fakat bulamıyordu. Yolda duraksadı. Susuzluk ve yorgunluktan, Allah'ın bu çölde kendisini tek başına bırakıp canını alacağını hissediyordu. Peygamber de "Sen çölde yalnızken öleceksin." dememiş miydi? diye düşünüyordu.

Yoldan ayrılarak, tepelerin gölgesinde az da olsa dinlenmek, bir taş yarığı veya gölcükte biraz da olsa su bulmak için oralara gitti. Bu sırada küçük bir gölcükte su buldu. Yorgun gözleri sevinçten parladı. Ruhu ümitle güçlendi. Fakat içmedi. "Bu kuru ve kızgın çölde kuşkusuz 30.000 kişi ve binek su bulamamış olabilir. Müslümanları, susuzluk ölüm eşiğine getirmiş olabilir. Büyük dostum da susamıştır. Ben bunu içmeyeyim de ona götüreyim." diye söylendi.

Ebuzer, susamış haliyle, ümit dolu kalple yola koyuldu. Çölün göğsünü yararak ilerliyordu. Ordu bir menzilde konaklamıştı. Onlardan birisi, çölün derinliklerinde güneş ışınlarının yağmuru altında Medine yolu tarafından gelen bir karaltı gördü. Dikkat edince, "Bir insan, yayan!" diye haykırdı: "Ya Resûlallah, bu adam tek başına geliyor." Peygamber ümit ve sevinç dolu bir ses tonuyla "Ebuzer olmalı!" dedi.

Müslümanlar şaşkın bir şekilde bu yalnız yayaya bakıyorlardı. Aniden şevkle haykırdılar: "Ya Resûlallah, vallahi bu Ebuzer'dir!" Peygamber, samimi dostunun vefasından dolayı çok sevinip şöyle dedi: "Allah Ebuzer'e rahmet eylesin. O, yalnız gezer, yalnız ölür ve yalnız bir şekilde dirilir."

Tebûk Sınırı

Zorluk ordusu sınıra ulaştı. Tebük adlı bayındır bir yerde konakladı. Fakat düşmandan bir haber yoktu. Ya Nebatî tüccarın haberi asılsızdı, ya sınır bölgesindeki normal askerî grupların hareketini, Müslümanlara saldırıya hazırlık yapan düşman ordusu diye nitelemişlerdi ya da gerçekten bir yığınak ve komplo söz konusuydu. Çünkü önceki yıl, İslam ordusu Mûte savaşında 3.000 kişiydi, şimdiyse 30.000 kişi olmuştu. Onların tahminlerinin aksine Peygamber, böyle büyük bir güçle, hızla sınıra yerleşmişti. Mûte savaşında 3.000 kişi oldukları halde tam donanımlı 200.000 Rum ve Arap savaşçısıyla savaşmışlar ve herkesi hayrete düşürmüşlerdi. Bu yüzden 30.000 kişiyle karşılaşmayı çıkarlarına uygun bulmayıp dönmüş olabilirlerdi.

Peygamber on gün Tebük'te kaldı. Bizans İmparatorluğu sınırlarında askerî ve siyasî gövde gösterisinde bulunarak, dolaylı veya dolaysız Rumların etkisi altında kalmış olan Arap kabilelerinin başkanlarını teslim almak, kendi fikrî (İslam), siyasî (antlaşma) ya da askerî (teslim) etkisi altında bulundurarak bu bölgede Rumların askerî, siyasî ve dinî otoritesinin yerine geçmek istiyordu.

Hıristiyanlığı benimseyen Eyle kabilesi, Roma İmparatorluğunun uydusu sayılıyordu. Peygamber, kabilenin büyüğü olan Yuhanna bin Rûbe'yi çağırdığında, göğsünde bir altın haç takılı olduğu halde Peygamber'e geldi. Peygamber de Eyle kabilesini kendi siyasî himayesi altına aldı. Yuhanna, kavminin teslimiyetini yıllık 300 dinar cizye ödemek şartıyla kabul etti. Bu siyasî antlaşma metni şöyledir:

"Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla,

Bu Allah'ın ve Resûlullah Muhammed'in, Yuhanna bin Rûbe ve Eyle halkı için tanımış olduğu bir emandır. Onların gemileri,

kervanları, karada ve denizde, Allah'ın ve Peygamber'in koruması altındadır. Şam halkı, Yemen halkı, Bahreyn halkı ve onlarla birlikte olan herkesi kapsar. Onlardan birisi kötü bir işe başvurursa serveti varlığına sığınak teşkil etmez. Gerek su almak isteyenin, gerekse denizde veya karada dilediği yere gitmek isteyenin engellenmesi helal olmayacaktır."

Antlaşma sonunda Peygamber kendi abasını, antlaşma yapana (Eyle halkına) hediye etti. Cerba ve Ezreh halkı da gelip cizye üzere barış yaptı. Böylece Peygamber, kendi siyasî otoritesini savaş yapmadan kuzeyin hassas bölgesindeki Rum sınırlarında yerleştirmiş oldu.

Öküz Avlıyor

Dûmetulcendel bölgesi, sınırın en zayıf noktasıydı. Bu bölgenin emiri Ukeydir bin Abdulmelik Hıristiyan olduğu için Roma imparatorunun yardımıyla saldırıya geçme ihtimali vardı. Peygamber, Halit bin Velit'i 500 süvariyle birlikte ona gönderdi ve dedi ki: "Onu öküz avlarken göreceksin."

Ukeydir, saf ve ay ışığıyla aydınlanmış bir gecede karısıyla birlikte sarayın damında oturmuştu. Bir öküz boynuzlarıyla kapıya vuruyordu. Kadın: "Sen hiç böyle bir şey gördün mü?" dedi. O da "Allah'a ant olsun ki hayır." Kadın, "Peki bunu kim bırakmıştır?" dedi. O da "Hiç kimse." dedi. Daha sonra aşağıya inip atının eğerlenmesini istedi. Atına binerek kardeşi Hassan ve birkaç akrabasıyla dışarı çıktı. Halit'in tuzağına düştü ve Hassan öldürüldü. Ukeydir ise esir alındı. Onun altın işlemeli bir giysisi vardı. Halit onun giysisini kendisi varmadan önce Peygamber'e gönderdi.

Şahane altın işlemeli abayı Peygamber'e götürdüler. Müslümanlar şaşkınlıkla ona el sürüyorlardı. Onun inceliği, güzelliği, paha biçilmezliğinden dolayı hayret etmekteydiler. Peygamber, "Bundan hoşlanıyor musunuz?" diye sordu ve şöyle dedi: "Muhammed'in hayatını elinde bulundurana ant olsun ki Sâd bin Muaz'ın cennetteki giysileri bundan daha güzeldir."

Halit, Ukeydir'i Medine'ye getirdi. Peygamber cizye karşılığında onunla barış yaptı. Buceyr bin Bucere Peygamber'in Halit'e, "Onu öküz avlamakta olduğu sırada bulacaksın." dediğini hatırlattı. İşte o gece bir öküz onun saraydan dışarı çıkmasını sağlayarak Peygamber'in sözünün doğrulanmasına sebep oldu.

Dönüş Yolunda

Peygamber, Medine'ye dönmeye karar verdi. Abdullah bin Mesut diyor ki: "Ordunun bir kenarında bir ateş şulesi gördüm. Ne olduğunu öğrenmek için oraya gittim. Peygamber, Ebubekir ve Ömer'in, şehit edilen Abdullah Zülbicâdeyn Muzeni[272] için bir mezar kazdıklarını, Peygamber'in de mezarın içinde durup Ebubekir ve Ömer'e, kardeşinizi buraya getirin, dediğini, o ikisinin de cenazeyi mezara indirdiğini, Peygamber'in ise onu bizzat alarak yatırdığını, mezarın üzerini örttüğünü, İlahi, ben ondan razıyım, sen de ondan razı ol, dediğini gördüm." Bu olayı hayretle seyreden Abdullah bin Mesut heyecanlanarak şöyle diyordu: "Keşke bu mezarın sahibi ben olsaydım."

Peygamber'e Terör Komplosu

On iki veya on beş kişilik grup, yol üzerindeki bir geçitte pusu kurarak, yolun dar oluşundan dolayı Peygamber'i rahatça hedef almak istediler. Peygamber bu komployu anlayıp Huzeyfe'yi onları defetmek için görevlendirdi.

Eburuhm Gıfarî, Peygamber'in yanında bineğiyle hareket etmekteydi. Bir anda uykuya dalıp Peygamber'e çarptı. Onun "âh" sesiyle uyandı. Devesinin, Peygamber'in bineğine çarparak onun ayağını incittiğini anladı. Üzülerek durdu ve "Beni bağış-

[272] "Zülbicâdeyn" diye adlandırma çok ilginçtir. Beccad sert çizgili aba anlamındadır. O İslam uğruna ailesinin sevgisini kaybetti. Onu çok sıkıştırdılar. O da çareyi Medine'ye kaçışta ve düşünce akrabalarıyla birlikte yaşamada buldu. O sadece bir biccad giyinmiş olduğu halde Medine yolunu tuttu. Bu öylesine yıpranmış ve eskimişti ki Medine'ye yakın bir yerde tamamen iki parçaya bölündü. O da bir parçasını omuzuna atıp, böyle bir durumda Peygamber'e vardı. Peygamber herkese şartlara uygun bir ad taktığı gibi, ona da gördüğünde "Zülbicâdeyn" (İki beccad sahibi) diye hitap etti. Ve bu adla ün yaptı.

la!" dedi. Peygamber yumuşak bir sesle: "Yoluna devam et!" dedi. Onun tekrar uykuya dalmaması için onunla Gıfar kabilesindeki adamların işledikleri suçlar hakkında konuşmaya başladı.

Peygamber Dırar Mescidini Yaktırıyor

Ordu Evân (Uvan, Uran)'a vardı. Burasının Medine'yle mesafesi bir saat kadardı. Münafıklardan on iki kişi[273] burada din adı altında toplanarak, İslam'ın hakikatlerini istedikleri şekilde değiştirmek, Müslümanları birbirine düşürmek, kendi alçak emellerini İslam'ın akide ve ayetlerine uygun yorumlamak için bir üs yapmışlardı. Bunlar üslerini kutsamak için mescit diye adlandırmışlardı. Tebük'e hareketten önce Peygamber'e gelerek şöyle demişlerdi: "Biz, hastalar ve güçsüzlere, kışın ve yağmurlu geceler için bir mescit yaptık. Senin orada namaz kılmanı çok istiyoruz." Peygamber, "Ben şimdi yola çıkıyorum ve işlerim var. İnşaallah dönüşte size gelir ve orada sizinle namaz kılarım." demişti. Fakat Peygamber onların komplosundan ve gizledikleri art niyetten haberdar edilince, Malik bin Duhşem ile Maan bin Adiy'i (ya da kardeşi Asım) görevlendirip şu emri verdi: "Bu mescit ehli, zalimlerdir. Gidin orayı ateşe verin ve yerle bir edin!" Bu ikisi hemen görev yerine vardılar. Malik evine girerek bir hurma dalını yaktı, ellerinde birer meşaleyle oraya gittiler ve ateşe verdiler. Münafıklar kaçtılar. Peygamber'in görevlileri mescidi yerle bir etti. Böylece İslam tarihinde, İslam'ın gerçeklerini çarpıtmak için inşa edilen ilk mescit olan Dırar Mescidi Peygamber'in eliyle yakılıp yerle bir edildi. Fakat ondan sonra ona benzer epey mescit inşa edildi.

"Zarar vermek, inkar etmek, müminlerin arasını açmak, Allah ve Peygamberine karşı savaşanlara önceden gözcülük yapmak üzere bir mescit kurup, biz sadece iyilik yapmak istedik, diye yemin edenlerin yalancı olduklarına şüphesiz Allah şahittir." (9/Tevbe Suresi 107)

[273] Adları Siret'te yazılıdır. c. 2, s. 530

Peygamber de Tebük'ten Medine'ye dönüşünde konakladığı her yerde bir mescit yaptırıyordu.

Medine'ye Giriş

Ordu Ramazan ayında Medine'ye girdi. Peygamber her gazveden döndükten sonra, her şeyden önce Mescit'e gidip iki rekat namaz kılar, halkın arasında oturup onlarla konuşurdu. Suç işleyen münafıklar Peygamber'i görmek için Mescit'e gelip özür diliyor, bağışlanmalarını istiyorlardı.[274] Peygamber de onları bağışlıyordu.

Münafıkların dışında üç sadık mümin de hata yapmışlardı. Meyveli hurmalıkların gölgesini, şehrin güzel suyunu, kanlı savaşlara, çölün kızgınlığına tercih etmişlerdi. Onlar da özür dilemek için Peygamber'e geldiler. Kâb bin Malik, Murare bin Rebî ve Hilal bin Ümeyye. Kâb bin Malik, Akabe biatlarına katılmıştı. Diğer ikisi de Bedir savaşına katılanlardandı.

Kâb diyor ki: "Ben utancımdan kavruluyordum. Mescide girdim. Bahane ve mazeret uydurmak yerine doğrusunu Peygamber'e anlatmaya karar verdim. Çünkü kurtuluş yolunun doğrulukta ve itiraf etmede olduğunu biliyordum. Peygamber beni uzaktan görünce öfkeli bir gülümsemeyle, yaklaş, dedi. Ben de yaklaştım ve karşısında oturdum. Niçin böyle hareket ettin, sen bize yardım etmek üzere antlaşma yapmamış mıydın, diye sordu. Dedim ki: Ya Resûlallah, Allah'a ant olsun, şimdi eğer senden başka birisinin karşısında oturmuş olsaydım, bir mazeret uydurarak gazabından kaçabilirdim diye düşünüyorum. Ama Allah'a ant olsun, hiçbir mazeretim yoktu. Allah'a ant olsun, seninle birlikte çıkmadığım için suçluyum. Seninle çıkmak için her zamankinden daha uygun bir zamanım ve gücüm vardı. Peygamber dedi ki: Evet, doğru söyledin, şimdi kalk git, Allah senin hakkında hakemlik edecektir."

Peygamber, kimsenin bunlarla konuşmamasını isteyince, halk bunlardan uzak durmaya başladı. Murare ve Hilal evlerinde oturdular. Fakat genç ve sıcak kanlı, insan sever biri olan Kâb

[274] Bunların 72 kişi oldukları söylenmektedir.

dayanamayıp evden dışarı çıkıyor, sokaklarda dolaşıyor ve namaz kılmak için mescide gidiyordu. Halk tarafından boykot edilmesinden çok rahatsız olmuştu. Sanki yer ve gök susmuştu. Halkın tümü dilsizleşmişti, ne konuşabiliyor ne de duyuyordu. Müslümanlar onların karşısında sağır ve dilsiz olmuşlardı. Haftalar gelip geçti. Kâb böyle acımasız ve ağır suskunluk karşısında boğulur gibi olduğunu hissedip kendi kendine, "Peygamber'in ziyaretine gider selam veririm. Belki o da iki dudağını açıp selamımın karşılığını verir." diye düşündü. Namaz sonrası Peygamber oturmuştu. Kâb onun yakınında namaza durmuştu. Namazı sona erdikten sonra orada oturdu. Göz ucuyla Peygamber'e bakıyordu. Peygamber'in kendine baktığını görünce başını ona doğru çevirdi. Ancak Peygamber yüzünü çevirdi. Kâb ümitsizce kalkıp tek başına mescitten çıktı.

Devam ediyor: "Ebukatade amcaoğlum ve en samimi dostumdu. Onunla konuşmak ümidiyle bağının duvarının üzerine atlayıp selam verdim. Allah'a ant olsun, o selamımın cevabını vermedi. Ona dedim ki: Ey Ebukatade, Allah'a ant veririm, acaba Allah'ı ve Resûlünü sevdiğimi bilmiyor musun? Sustu. Tekrar ettim, ant içtim. Sustu. Sözümü tekrarladım, ant verdim, yine sustu. Tekrar ettim ve ant verdim. Dedi ki: Allah ve Resûlü daha iyi bilir."

İki gözü yaşla doldu. Canı çok sıkılmıştı. Duvardan aşağı atladı. Çok üzgündü. Hedefsizce çarşıda yürümeye başladı. Bu arada Şam'dan Medine'ye satış için buğday getiren Nebatlı birisi Kâb'ı arıyordu. Halk ona Kâb'ı gösterdi. Adam Kâb'a bir mektup verdi. Gassan emiri ipek üzerine kendisi için bir mektup yazmıştı. Mektubun içeriği şöyleydi: "Bana iletilen haberlere göre dostun sana zulüm yapıyormuş. Allah seni üzüntü ve alçaklık evine yerleştirmemiştir. Bize gel, sana adaletli ve eşitlik üzere davranırız. Rızkımıza ve gelirimize de ortak olursun."

Kâb mektubu okuyup sinirlendi ve: "Bu da bir başka talihsizlik! Ben öyle bir iş yapmışım ki şirk ehli birisi bana karşı tamahlanmıştır." dedi ve oradaki bir tandıra giderek mektubu ateşin içine attı.

Onların halk tarafından boykot edilişinin üzerinden kırk gün geçmişti. Peygamber'in temsilcisi gelip onlara dedi ki: "Resûlullah karılarınızdan da uzaklaşmanızı emretmiştir.

Kâb: "Eşimi boşayayım mı?" diye sorunca: "Hayır, sadece ondan uzaklaş ve onunla yakın temasta bulunma." dedi. Kâb diyor ki: "Karıma dedim ki: Allah bu iş için hüküm verinceye dek ailenin yanına git. Hilal bin Ümeyye'nin eşi Peygamber'e gelerek şöyle dedi: "Ya Resûlallah, Hilal yıpranmış bir ihtiyardır, bir bakıcısı da yoktur. Ona hizmet etmek için kalmama müsade etmez misin?" O da "Kalabilirsin. Sadece seninle yakın temasa geçmesin!" dedi. Kadın da cevaben: "Ya Resûlallah, onun için çekiciliğim yoktur." dedi.

Eşinden de uzak tutulan Kâb, evini terk edip şehir kenarındaki Sel dağı eteğinde bir çadır kurdu. Orada yalnız yaşamaya başladı. Bu üçünün işi çok zorlaştı. Yeryüzü bütün genişliğiyle kendilerine dar geldi. Böylece 50 gün gelip geçti. 50. günün sabahı, namazdan sonra bir münadi dağın eteğinden şöyle haykırdı: "Ey Kâb! Sana müjdeler olsun!" Ses dağda yankılandı ve Kâb onu duydu. Kurtulduğunu anladı. Sanki nefes yolu açılmıştı. Şevkle titredi. Kalkıp secdeye kapandı. Mescide doğru koştu. Peygamber oturmuştu. Halk, halka şeklinde etrafını çevirmişti. Herkes bu üç kişiyi konuşuyordu. Kâb içeriye girdi. O diyor ki: "Mescide girdiğimde, Talha bin Ubeydullah koşarak beni tebrik etti. Muhacirlerden sadece o bana böyle davrandı. Ben onun bu lütfunu hiçbir zaman unutamam. Peygamber'e yaklaştım. Yüzü sevinçten parlıyordu. Dedi ki: Anandan doğduğun günden beri hayatının en iyi günü bu gündür, sana müjdeler olsun."

"Dedim ki: Ya Resûlallah! Bu, senin katından mı yoksa Allah katından mı? Hayır. Allah katından, dedi. Peygamber bir müjdeyle müjdelendiğinde yüzü ay parçası gibi olurdu. Onun bu halini biz tanırdık. Onun karşısında oturup dedim ki: Ya Resûlallah! Allah karşısındaki tövbemin göstergesi olarak servetimi kendimden uzaklaştırmak istiyorum. Allah ve Resûlü yolunda sadaka vermek istiyorum. Peygamber, servetinin bir bölümünü

saklasan, kendin için daha iyi olur, dedi. Dedim ki: Hayber payımı kendime saklarım. Ya Resûlallah, Allah doğru söylediğim için beni kurtardı. Tövbem, hayatımın sonuna dek doğrudan başka bir söz söylememek olacak."

Bu üçünün bağışlanması hakkında ayet bu noktaya değinmiştir:

"Ant olsun ki Allah, sıkıntılı bir zamanda bir kısmının kalpleri kaymak üzere iken Peygamber'e uyan Muhacirlerle Ensarın ve Peygamber'in tevbelerini kabul etti. Tevbelerini, onlara karşı şefkatli ve merhametli olduğu için kabul etmiştir. Bütün genişliğine rağmen yer onlara dar gelerek nefisleri kendilerini sıkıştırmış, Allah'tan başka sığınacak kimse olmadığını anlayan, savaştan geri kalmış üç kişinin tevbesini kabul etti. Allah, tevbe ettikleri için onların tevbesini kabul etmiştir. Çünkü, O, tevbeleri kabul eden ve merhametli olandır." (9/Tevbe Suresi 117,118)

Bu üç kişiye karşılık, diğerleri Kâb bin Malik'in dediğine göre, "kendi işlerini örtbas etmek için mazaretler uydurup yalan yeminde" bulunuyorlardı. Peygamber de onların sözlerine inandığını, mazeretlerini kabul ettiğini, onlardan razı olduğunu ifade eder gibi davranıyordu. Onlar hakkında inen şu ayet, haklarında söylediği ve müjdelediği en kötü şeydir:

"Döndüğünüzde kendilerine çıkışmamanız için, Allah'a yemin edeceklerdir. Siz onlardan yüz çevirin, çünkü pistirler. Yaptıklarının karşılığı olarak varacakları yer cehennemdir. Kendilerinden hoşnut olasınız diye, size ant verirler. Siz onlardan hoşnut olsanız bile, Allah, yoldan çıkmış kimselerden razı olmaz." (9/Tevbe Suresi 95-96)

Sakif Heyeti

Tebük'ten döndükten birkaç gün sonra, bir Sakif heyeti Medine'ye geldi. Urve bin Mesut'un Taif'te haince öldürülüşünden sonra Medine ile Taif'in ilişkileri tehlikeli bir boyut kazanmıştı. Sakif halkı, Peygamber'in Urve'nin intikamını alacağına kanaat getirmişlerdi. Diğer taraftansa Kureyş, Hevazin ve diğer kabileler Müslüman oldukları için Taif kendisini İslam gücüyle her tarafı

çevrili küçük bir ada gibi görüyordu. Özellikle Huneyn savaşının dik kafalı ve yürekli kahramanı Malik bin Avf, çok inançlı ve dürüst bir Müslüman olup devamlı kendilerine darbe indiriyor, Taif yollarını, meralarını ve otlaklarını emniyetsiz hale getiriyordu.

Urve'nin öldürülüşünden bir ay sonra Sakif halkı yaptıklarının sonucundan korkuya kapılıp istişareye oturdular. Birbirlerine şöyle diyorlardı: "Can, yol ve hayvanlarınızın güvenliğinin kalmadığını, dışarı çıkanın soyulduğunu görmüyor musunuz?"

Nihayet, önceleri gönderdikleri Urve bin Mesut gibi birini, Peygamber'e temsilci olarak göndermeye karar verdiler.[275] Abduyalil bin Amr'ı seçip kararlarını ona bildirdiler. Önceden de Arabın en zeki adamı olan Amr bin Ümeyye, Abduyalil'e darılıp ilişkisini kestiği halde, daha sonra onun evine gidip şöyle demişti: "Bu adamın (Peygamber'in) konumunun ne olduğunu görüyorsunuz. Arapların hepsi Müslüman olmuştur. Sizin artık onunla savaşacak gücünüz kalmamıştır. Bu nedenle başınızın çaresine bakın."

Abduyalil'in seçilmesinin sebebi, onun Abdulmuttalip hanedanından oluşu, Peygamber'in Taif'teyken onun evine gitmesiydi. Abduyalil, Urve'nin kara kaderinden haberdar olduğundan halkın önerisini kabul etmeyip şöyle dedi: "Bu işi üstlenmem, benimle birlikte başka temsilciler de göndermenize bağlıdır." Onlar da müttefiklerinden iki kişiyi göndermeye (Hakem bin Amr bin Vehb ve Şurahbil bin Gaylan bin Salim) ve Malikoğullarından üç kişiyi (Osman bin Ebilas, Evs bin Avf, Numeyr bin Hareşe bin Rebia) göndermeye karar verdiler. Bunları seçmelerinin nedeni, bu altı kişinin kendi kavimlerini, alınan kararlar hakkında ikna edebilmeleriydi.

Barış heyeti Medine yakınına vardı. Ashabın her biri develeri sırasıyla otlatıyorlardı. O gün sıra Muğire bin Şube'de idi. O, Sakif heyetini görünce sevincinden dolayı develeri onların önüne bırakıp Peygamber'e olayı müjdelemek için koşarak gitti. Yolda

[275] Urve'nin Sakif tarafından, Peygamber'le görüşmek için görevlendirilmiş olduğu görülüyor ve olayın devamı da bunu ispatlıyor.

Ebubekir'le karşılaştı ve haberi ona iletti: "Sakifliler geldiler. Biat etmek, Müslüman olmak, Peygamber'in şartlarını kabul etmek, karşılığında Peygamber'in kendi kavimleri, beldeleri ve mallarıyla ilgili yazılı teminat istiyorlar." Ebubekir, "Bu haberi Peygamber'e ilk olarak benim iletmem için Peygamber'e benden önce gitmemen konusunda senden Allah'a yemin etmeni istiyorum." dedi. Muğire de kabul etti.

Heyet Peygamber'le buluştu ve onu cahiliye geleneği üzere selamladılar. Müslümanlar mescidin bir köşesinde onlar için bir çadır kurdular. Halit bin Sait bin As onlarla Peygamber arasında arabulucuydu. Heyet, kötümser, yabancı ve sert bir tavır takınıyor ve henüz bağımsızlıklarına, gelenek ve dinlerine sıkı sıkıya bağlı bulunuyordu. Onları siyasî çıkardan başka hiçbir sebep Medine'ye gelmeye zorlamamıştı. Buna rağmen Peygamber onlara hoşgörülü davranıp yumuşaklık gösteriyordu.

Peygamber tarafından gönderilen her yemeği Halit bin Sait yemeden önce yemiyorlardı. Görüşmelerde de çok tavizsiz davranıyorladı. Başlangıçta İslam'ı Lât putuna üç yıl boyunca kendileri için dokunulmaması ve imha edilmemesi şartıyla kabul edeceklerini söylediler. Peygamber bu öneriyi reddetti. Devamında bu süreyi indirdiler. Peygamber bunu da reddetti. Nihayet bir ay mühlet istediler. Peygamber yine reddetti. Peygamber'in putun varlığına bir an bile olsun tahammül etmeyeceğini anlayınca, "Bizi, onu bizzat ellerimizle kırmaktan muaf tut." dediler. Çünkü ahmak erkeklerin, kadınların ve gençlerin tutuculuğundan korkuyorlardı. Peygamber bu öneriyi kabul etti. Zira korkuları akla uygundu. Putu imha gayesini güden Peygamber için bir şey fark etmezdi. Bu yüzden cahiliye döneminden beri onlarla dostça ilişki içinde olan ve saygı duydukları Ebusüfyan ile Muğire bin Şube'yi Lât'ın imhasıyla görevlendirdi. Sakiflilerin çok bencil ve kibirli yapıları vardı. Cahiliye Arapları tarihinde onlar bu özellikleriyle ün yapmışlardı. Lât'ın kırılmasını zoraki kabul ettiklerinden dolayı ister istemez Müslüman olmalıydılar. Fakat onları bu konuda tereddüte düşüren, onlar için tahammülü ve kabulü zor olan şey namaz idi. Sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı,

her gün birkaç defa baş eğip özellikle toprağa çöküp alnı yere koymak kendileri için çok zor bir işti. Bu, onların çok kutsadıkları bedevi büyüklüklerine, şeref, haysiyet ve üstünlük taslama özelliklerine aykırıydı ve şahsiyetlerini ortadan kaldırıyordu.

Bu yüzden namaz kılmaktan muaf tutulmalarını istediler. Peygamber ise "Sizi putunuzu kendi ellerinizle kırmaktan muaf tutuyorum. Ancak namazı olmayan dinin hayrı yoktur." dedi. Onlar da çaresiz kalarak şöyle dediler: "Ey Muhammed, biz her ne kadar alçaklık olsa da namazı senin için kılarız!"

Böylece onlar da Müslüman oldular. Hukukî ve siyasî bir antlaşma metni sayılan mektup, Peygamber'ce hazırlanıp Halit bin Sait tarafından yazıldı. Mektubun metni şöyledir:

"Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla.

Allah Resûlü Muhammed'den mü'minlere: Şüphesiz Vec'in (Taif civarı) avları avlanmaz, dikenli ağaçları bile kesilmez. Bunlardan bir iş yapan olursa ona sopa vurulur ve onun elbiseleri çıkartılır. Eğer bu haddi tecavüz ederse o kimse yakalanır ve Peygamber Muhammed'e götürülür. İşte bu, Muhammed Resûlullah'ın emridir. Bu, Resûl Muhammed b. Abdullah'ın emridir. Hiç kimse sınırı aşmamalıdır. Şayet tecavüz ederse, Muhammed Resûlullah'ın emrettiği şeyde kendine haksızlık etmiş olur."[276]

Bu sırada Ebubekir, Osman bin Ebilas'ı işaret ederek Peygamber'e şöyle dedi: "Ben bu genci İslam'ı anlama, Kur'an'ı öğrenme konusunda herkesten daha hırslı ve atılgan görüyorum." Peygamber de onu Taif şehrinin sorumlusu olarak atadı ve hükümetin yeni şartlarını ona açıklayıp bunları uygulamak üzere ondan söz aldı. Son şartlar şöyleydi: "Ey Osman, namaz için (herkesi) çabuk topla, halkın en güçsüzünü ölçü al, çünkü halk arasında büyük, küçük, zayıf ve hastalar vardır."

Temsilciler Ramazan'ın sonuna dek Medine'de kaldılar. Namaz kılıp oruç tutuyorlardı. Müslümanlarla sıcak bir ilişki içindeydiler. İslam konusunda pek ciddiydiler. Bu temsilcilerden biri-

[276] İbni Hişam, c. 2, s. 288

sinin naklettiğine göre “Bilal, sahur ve iftar yemeğimizi Peygamber'in yanından getiriyordu. Sahurluk getirdiğinde şöyle diyorduk: Fecrin doğduğunu görüyoruz. Bilal de ben Peygamber'in yanından ayrıldığımda sahur yemeği yiyordu, diyordu. Bize iftarlık getirdiğinde, güneşin tamamen batmadığını görüyoruz, diyorduk. O da Peygamber iftar yediğinde ben oradaydım, o elini kaba sokup lokma alıyordu. diyordu.”

Ramazan ayından sonra Sakif heyeti, Ebusüfyan ve Muğire'yle birlikte Taif'e döndü. Sakif halkı, erkeğiyle kadınıyla dışarı çıkıp temsilcilerinin Medine'deyken ne yaptıklarını öğrenmek istedi. Ebusüfyan ve Muğire'yi gördüklerinde, İslam ve teslimiyetin söz konusu olduğunu anladılar. Fakat temsilcileri hareket etmeden önce onlara tam yetki tanıyıp yaptıkları antlaşmaya boyun eğeceklerine dair söz vermişlerdi. Bundan başka ne yapabilirlerdi? Şehre girerken Muğire, Ebusüfyan'ın önayak olmasını istedi. Ebusüfyan kabul etmeyip şöyle dedi: “Sen git, kendi kavminle ilgilen!” Muğire ve Ebusüfyan, Lât mabedine yaklaştılar. Lât'ın haremi sayılan ve Kâbe'yi taklit olarak haramlığı niteleyen sınırdan geçtiler. Muğire'nin elinde bir kazma vardı. Cahiliye geleneğinin vefalı ve tutucu savunucuları olan Sakif'in gururlu ve mutaassıp halkı, Lât'ın mabedi etrafında toplanmışlardı. Musibetin büyüklüğü ve kederin şiddeti herkesi susturmuştu. Acı düğümü nefes yollarını tıkamıştı. Kadınlar sessizce ağlıyor, meraklı ve korku dolu gözlerle bu korkunç olaya bakıyorlardı. Fakat olayı pek göremiyorlardı. Gökyüzü kararmış gibiydi ve titriyorlardı. Muğire'ye karşı tehlike her tarafta pusuya yatmıştı. Kompleksli ve kin dolu sükut, Muğire'yi Lât'a varmadan önce Urve'ye ulaştıracak bir ok atışını ya da kılıç darbesini bekliyordu. Urve'nin akrabaları olan Muattipoğulları[277] etrafını kuşatmışlardı. Muğire, Lât'ın üzerinde bulunduğu yüksek yere tırmandı. Kazmayı kaldırdı. Nefesler göğüslerde tutsak oldu, ağızlar açıldı. Sükut, olduğu gibi hareketsiz, hayretler içinde kendine kıvrılarak taş gibi yerinde durmuştu. Kalplerin sinirli atış ve çırpınış sesleri duyuluyordu.

277 Abduyalil ile gelen beş kişiden Şurahbil ve Sakif'in torunlarından olan Hakem, Muattepoğullarındandırlar.

Kazma indi. Ruhî düğümler çözüldü. Sükut dağıldı. Büyük bir velvele kalabalığa düşüverdi. Yaşlılar iki elle olayı görmemek için gözlerini kapattılar. Onlar bu durumda oldukları halde, suskun ve dertli bir şekilde ağlıyorlardı. Çocuklar kutsal Lât'larına göz dikmiş halde analarının kucaklarına sığındılar. Kadınlar dehşet üzere yüz çevirdiler. İkinci kazma darbesi iniverdi. Kadınlar başlarını açıp saçlarını dağıttılar. Lât, savunmasız ve suskun bir şekilde kendisinin keder ve özlemi için ölümlerini hisseden çaresiz ve vefalı tapıcılarına hayretle bakıyordu. Kendi sert ve taş kulaklarıyla, perişan ve üzgün kadınların sesini, kendisi için okudukları ağıtı duymaz olmuştu:

"Kendi hamimiz ve savunucumuz (Lât) için ağlamalı
Bu alçak halk iyi kılıç sallamayıp onu teslim ettiler."

Böylece Lât, herkesten daha fazla direnen, 23 yıl Muhammed'le savaşan cahiliyenin büyük putu yerle bir edildi. Onun yok edilmesiyle putların silsilesi ortadan kaldırıldı. En son şirk putu, en son Tevhid Peygamberi eliyle yok edildi. Lât'ın dağılmasıyla Muğire ona ait malları ve süs eşyalarını Ebusüfyan'ın insiyatifine bıraktı.

Urve'nin ölüdürülüşünden sonra oğlu Ebumuleyh, Urve'nin kardeşinin oğlu Kârib bin Esved ile birlikte Taif'ten Medine'ye kaçıp Müslüman olmuşlardı. Ebumuleyh, Peygamber'den Lât'ın servetinden babası Urve'nin borçlarını ödemesini istemişti. Peygamber de kabul etmişti. Kârib, "Ya Resûlallah, babam Esved'in borçlarını da öde!" dediğinde Peygamber, "Esved müşrik ölmüştür." dedi. Kârib ise "Ama onun borçlarını ben ödemeliyim." dediği zaman onun istediğini de kabul etti. Ebusüfyan da Peygamber'in emri üzerine Urve ve Esved'in borçlarını Lât'ın servetinden ödedi.

Hac ve Beraat

Bu yıl Medine, askerî olaylar açısından istirahat etmektedir. Fakat siyasî faaliyetler, kabilelerin antlaşmalarının peşpeşe gelişi ve bunların imzalanması, etrafa temsilci ve eğitimcilerin gönderilmesi her zamankinden daha sık ve daha fazla olmuştur. Pey-

gamber, bu işlerle çok meşgüldür. Zilkade ayı ve hac mevsimi gelip çatmıştı. Müslüman ve müşrik kabileler Mekke'ye gitmekteydi. Peygamber, Ebubekir ve 300 kişiyi diğerleriyle birlikte hac yapmak için gönderdi. Kâbe tüm Arap kabilelerinin eviydi. Bu geleneğe dayalı olarak Peygamber, Hudeybiye antlaşmasını Kureyş'e empoze ettirip bir sonraki yıl Kureyş, Kâbe ve Mekke'ye hakim olduğu halde hac yapmıştı. Şimdiyse Arap kabilelerinin çoğunun İslam'a teslim olmalarına rağmen yine de Peygamber, "Kâbe hiçbir kavmin ve dinin tekelinde değildir." prensibini korumuş, müşrikleri de hac merasimini yerine getirmekten alıkoymamıştı.

Fakat artık İslam, yarımadanın çoğuna kök salmış, Peygamber'in asıl planı olan "İslam için tek ve bütüncül bir siyasî üs" elde edilmişti.

Peygamber'in düşüncesini meşgul eden şey, Kâbe'nin bir Arap evi değil, tevhid evi olduğu, kurucusunun da peygamberlerin atası, tevhidin bayraktarı, tarihin en büyük putkıranı İbrahim olduğu halde, cahiliyenin onu Arap birliğinin sembolü haline getirmiş olmasıydı. Peygamber, Kâbe'yi İbrahim hareketinin, Tevhid ekolünün simgesi olarak nitelendiriyordu. Şimdiye kadar siyasî çıkar için müşriklerle vaziyeti idare etmişti. Şimdiyse "hakikat" güçlü olduğu için "çıkar"a ne gerek vardı? Şirk ve cahiliyenin imhası için çile çeken, öldürülen Müslümanlar, ölüm döşeğine düşmüş olan şirke, tevhidin merkezinde putperestlik hatıralarını canlı tutmaya, Peygamber'in dostlarının 22 yıllık mücadeleleri sonucu kökü kazınan şirkin her yıl geleneklerini ihya etmesine izin vermenin ne gereği vardı?

Acaba müşriklerin Mekke'ye gelişi, putperestlerin Müslümanlarla birlikte hac merasimine katılışı İslam'ın siyasî birliğine darbe indirmez miydi? Kâbe'nin Tevhid'le şirkin ortak kıblesi oluşu, Tevhid simgesinin kutsallığını ve üstünlüğünü bulandırmaz mıydı? Bu çelişkili durum, İslam'ın merkez üssünün Müslüman topluluğun kalbinde ihya edilmesi, yeni İslamî düşüncenin beyinlerde yerleşmesi, Arapların ruhlarındaki genç imanın kök salmasına darbe indirmez miydi? Peygamber'in ölümünden

sonra onun yeniden canlanma tehlikesini güçlendirmez miydi? Niçin bir dinin kıblesi, o dinin tekelinde bulundurulmasın? Neden İslam'ın daimî düşmanları İslam ile aynı kıbleyi paylaşsınlar? Her tarafta şirk izleri temizlenirken, niçin tevhidin kalbinde ve İslam'ın kıblesinde korunsun?

Bu arada "Berae/Tevbe" sûresinde, Tebük muhalifleri hakkında ayetler indirilmiştir. Peygamber, kendisiyle müşriklerin bütün antlaşmalarını fesheden, gelecek seneden itibaren o ilkeleri yürürlüğe koyması için kendisini görevlendiren sûreyi şimdi herkesin Mekke'de toplandığı sırada onlara bildirmeye karar verdi. Müslümanların bazısı, "Ya Resûlallah Berae sûresini Ebubekir'e ver." dediler. Peygamber, "Ailem dışında hiçbir kimse beni temsilen onu yerine getiremeyecektir." dedi. Daha sonra Ali bin Ebutalip'i çağırıp şöyle dedi: "Berae emirlerini götür, kurban günü herkesin Mina'da toplandığı sırada halka duyur ve de ki: Kafir, cennete giremez. Bu yıldan sonra müşrik hac yapamaz, Ev'i çıplak olarak tavaf edemez. Sadece Resûlullah'ın özel bir antlaşmasına sahip olan kimse belirlenmiş zamana kadar orada bulunabilir."

Ali, Berae'nin ilanı, İslam'ın müşriklerle olan genel antlaşmalarının feshi için hareket etti. Bu noktayla ilgili olarak Şîilere göre ilk önce Ebubekir sûreyi halka okumak için görevlendirildi. Fakat vahiy, Peygamber'in bu görevi Ebubekir'den Ali'ye aktarmasını istemiştir. Bu görüşü Taberî de teyit etmektedir.[278] Tarihî ve aklî yaklaşım ve delillere de uygundur. Çünkü tarihçilerin çoğunun, mesela İbn Hişam ve Taberî'nin naklettiklerine göre Berae ayetlerinin indirilişiyle Tebük gazvesi muhalifleri hakkında inen ayetler aynı zamana rastlar. Bilindiği gibi bu ayetler Ramazan'ın birinden (Tebük'ten dönüşten) ve ondan 50 gün sonra indirildi. O üç kişi bağışlandı, Müslümanlar da onlarla barıştılar ve onlar hakkında *"Ant olsun ki Allah, sıkıntılı bir zaman-*

[278] Berae suresinden 40 ayet nazil olunca Peygamber onu Ebubekir ile gönderdi. O Zülhuleyfe'ye ulaşınca arkasından Ali'yi gönderdi. Ali o ayetleri ondan aldı. Ebubekir Peygamber'in yanına dönünce dedi ki: Ey Allah'ın Elçisi, benim hakkımda bir şey mi nazil oldu? Peygamber dedi ki: Hayır, fakat benim tarafımdan, benden veya bana mensup bir adamdan başkası tebliğ edemez." (Taberî, c. 2, s. 382)

da..." ve münafıklar hakkında "*Döndüğünüzde kendilerine çıkışmamanız için...*" ayetleri geldi. Bu ayetler Şevvalden daha geç indirilmemiştir. Dolayısıyla Berae sûresi, güçlü bir ihtimale göre Ebubekir'in hareketinden önce indirilmiştir. Tabiatıyla ayetlerin bildirilmesinin en uygun zamanı, bütün müşrik ve Müslüman Arap taifelerinin tüm temsilcilerinin Mekke'de hac mevsiminde bulunduğu bir zaman idi. Müslümanların hac emiri Ebubekir olduğu için sûreyi bildirmekle de görevlendirilmiş olması doğal idi.

Fakat Peygamber, kendisiyle müşrikler arasındaki bütün antlaşmaların feshinin bildirimi için Ali'yi daha uygun buldu. Çünkü o dönemin toplumsal ruhu ve düşünce tarzına göre akrabalık bağı, bütün siyasî ve itikâdî bağlardan daha asil, önemli ve yakın idi. Halk, Ali'nin şahsında Muhammed'in şahsını görüyordu. Ebubekir'in şahsında ise Muhammed tarafından gönderilen bir görevli özelliğini buluyorlardı. Müşriklerin haccının yasaklanması, Peygamber'in genel antlaşmasının feshi, haccın eski ve alışılmış geleneklerinin feshi, çok hassas ve önemli bir konu, anormal ve değişik bir hareketti. İslam'a bağlanmış Arapların ruhuna egemen olan bu geleneklerin feshinin kendilerince kabullenilmesi çok zordu. Bu nedenlerden dolayı Peygamber, has bir olgu olan bu emri tebliğ etmekle görevli has bir kimseyi, sadece bir görevli değil, kendisinin yakın akrabası olan, halka olayı bizzat kendi dilinden duyuyormuş gibi hissetmesini sağlayan bir fert göndermeliydi. Bazı tarihçilerin dediğine göre, söz konusu sûre Ebubekir'in hareketinden iki gün sonra vahyedilmiş olsa bile, doğal olarak bir haberciyle onu Ebubekir'e ulaştırıp halka tebliğ etmekle onu görevlendirmeliydi.

Ancak tarihçilerin tümünün görüşüne göre Peygamber, "Onu ancak Ehlibeytimden birisi yerine getirir." deyip hemen Ali'yi çağırmıştı. Ebubekir'i hac işleri başkanlığına atamış olduğu gibi, Ali'yi de sûrenin tebliği için görevlendirmiştir. Özellikle Peygamber'in bizzat kendisince Ali'nin temsilci seçildiğinin daha açık ve etkin olarak ispatlanmasını sağlamak için, onu kendi özel bineği olan Gadba'ya bindirmişti.

Ali hızla Mekke yoluna koyuldu. Yolda Ebubekir'e yetişti. Ebubekir, "Komutan mısın, emir dinleyen misin?" diye sordu. Ali, "Emir dinleyenim." dedi. Daha sonra yola devam ettiler, Mekke'de Ebubekir insanlarla birlikte hac yaptı. Araplar cahiliyeye uygun hac merasimini yerine getirdiler. Kurban günü gelip çattı. Herkes Mina'da toplanmıştı. Ali ayağa kalktı, Peygamber'in özel temsilcisine merakla ve özenle bakan binlerce Müslümanla müşrik karşısında yüksek, kesin ve vurucu bir sesle Allah'ın fermanını, Muhammed rehberliğinde bir "ümmet"i oluşturmuş kabilelere bildiriyordu:

"Ey insanlar, kâfir cennete girmez; müşrik bu yıldan sonra hac yapamaz; Ev çıplak olarak tavaf edilemez. Peygamber'in herkesle yaptığı antlaşma, süresinin sonuna kadar geçerlidir. İnsanların, kendilerine tebliğ edilen günden itibaren dört aya kadar kendi beldelerine ve diyarlarına dönme fırsatları vardır. Bundan sonra hiçbir müşrikle antlaşma yapılmayacaktır. Peygamber'le ahitleri bulunanların ahdi sonuna kadar geçerlidir." O daha sonra "Berae" sûresini okudu:

"Allah ve Resûlünden, antlaşma yaptığınız müşriklere ihtardır.[279] *Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. Bilin ki siz, Allah'ı aciz bırakamazsınız ve Allah, kâfirleri perişan edecektir!*

Büyük hac günü, Allah ve Resûlünden insanlara tebliğdir: Allah ve Resûlü, puta tapanlardan uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha iyidir. Eğer dönerseniz bilin ki siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz! (Ey Muhammed!) Kâfirleri acı bir azap ile müjdele.

Ancak antlaşma yaptığınız müşriklerden, şartlara tam riayet eden ve onlardan hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve size karşı hiç kimseye arka çıkmayanların antlaşmalarını, kendilerine tanıdığınız süreye kadar tamamlayın. Çünkü Allah (azabından) korunanları sever.

[279] Kast edilen, Peygamber'in bildirdiği genel karardır. "Kâbe'ye gelen hiçbir kimse geri çevrilmemelidir; haram ayda hiç kimse korkmamalıdır." Bu, onun ile müşrikler arasında antlaşma kabul ediliyordu. Burada iptal edilen, gayrimüslim kişi veya kabilelerle yapılan süreli antlaşmalar değil, işte bu antlaşmadır.

Haram aylar çıkınca (Allah'a) ortak koşanları nerede bulursanız öldürün; onları yakalayın, hapsedin ve her gözetleme yerinde oturup onları bekleyin. Eğer tevbe ederler, namazı kılarlar ve zekatı verirlerse yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

Eğer ortak koşanlardan biri eman dileyip yanına gelmek isterse, onu yanına al ki Allah'ın sözünü işitsin; sonra onu güven içinde bulunacağı yere ulaştır. Böyle (yap), çünkü onlar, bilmez bir topluluktur.

Ortak koşanların, Allah'ın yanında ve Resûlünün yanında nasıl antlaşması olabilir? Ancak Mescidiharam'da antlaştıklarınız hariç. Onlar size dürüst davrandıkça siz de onlara dürüst davranın, çünkü Allah, sakınanları sever.[280]

Evet (Allah ve Resûlü yanında onların) nasıl (ahdi olabilir?) Eğer onlar size galip gelselerdi, sizin hakkınızda ne ant ne de antlaşma gözetirlerdi.[281] *Ağızlarıyla sizi razı ederler, fakat kalpleri sizi istemez. Çokları yoldan çıkmıştır.*

Allah'ın ayetlerini az bir paraya sattılar da (halkı) O'nun yolundan alıkoydular. Onların yaptıkları, gerçekten de kötüdür!

Bir mümine karşı ne ant ne de antlaşma gözetirler. İşte saldırganlar onlardır.

Eğer tevbe ederler, namazı kılarlar ve zekatı verirlerse, dinde sizin kardeşlerinizdirler. Biz, bilen bir kavme ayetleri böyle uzun uzun açıklıyoruz.

Eğer antlaşma yaptıktan sonra antlarını bozarlar ve dininize dil uzatırlarsa, o küfür önderleriyle hemen savaşın. Çünkü onların antları yoktur; belki (böylece küfürden) vazgeçerler.

[280] Kast edilen, Hudeybiye günü Kureyş ile antlaşma yapan Bekroğulları kabileleridir. Kureyş'ten bunu, Hüzeyl ailesinden başka kimse bozmamıştır. Bekroğullarıyla imzalanan bu antlaşmanın belirlenen sürenin sonuna kadar yaşatılması emredilmişti.

[281] Arapça metinde geçen "illen" kelimesi, kabileler arasında, "peyvend/bağlılık" kelimesiyle tercüme ettiğim yemin, antlaşma ve ilişki anlamlarına gelir.

Antlarını bozan, Resûlü (Mekke'den) çıkarmağa yeltenen ve (sizinle savaşa) ilk önce kendileri başlamış olan bir kavimle savaşmayacak mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer gerçekten inanan insanlar iseniz, kendisinden korkmanıza en layık olan Allah'tır.

Onlarla savaşın ki Allah, sizin ellerinizle onlara azap etsin, onları rezil etsin, sizi onlara üstün getirsin ve müminlerin göğüslerini ferahlandırsın ve yüreklerinin öfkesini gidersin. Allah, dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

Yoksa siz, Allah, içinizden cihat eden ve Allah'tan, Resûlünden ve müminlerden başkasını kendisine sırdaş edinmeyenleri bilmeden, bırakılacağınızı mı sandınız? Allah yaptıklarınızı haber almaktadır.

Allah'a ortak koşanlar, kendi kafirliklerine kendileri şahitlik ederken Allah'ın mescitlerini onarmaya layık değildirler. Onların yaptıkları boşa çıkmıştır. Onlar, ateşte ebedi kalacaklardır.

Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekatı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayan kimseler onarır. İşte doğru yola girmiş olmaları umulanlar onlardır.

(Ey müşrikler) siz, hacılara su verme ve Mescidiharam'ı onarma (işini yapanı), Allah'a, ahiret gününe inanan ve Allah yolunda cihat edenle bir mi tuttunuz? Bunlar, Allah yanında bir olamazlar. Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez.

İnanan, hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanların, Allah katında dereceleri daha yüksektir. İşte kurtuluşa erenler onlardır.

Rableri onlara, kendisinden bir rahmet, rıza ve içinde sürekli kalacakları nimeti bol cennetleri müjdeler.

Orada ebedi kalacaklardır. Büyük mükafat Allah'ın yanındadır!

Ey inananlar, eğer imana karşı küfrü seviyorlarsa babalarınızı ve kardeşlerinizi veliler edinmeyin. Sizden kim onları veli edinir (dost tutar) ise işte zalimler onlardır.

De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, düşmesinden korktuğunuz ticaretiniz, hoşlandığınız meskenler, size Allah'tan, Resûlünden ve O'nun yolunda cihat etmekten daha sevimli ise o halde Allah emrini getirinceye kadar gözetleyin (başınıza gelecekleri göreceksiniz)! Allah, yoldan çıkmış topluluğu doğru yola iletmez.

Ant olsun, Allah size birçok yerde, Huneyn gününde de yardım etmişti. Hani (o gün) çokluğunuz sizi böbürlendirmişti. Fakat size hiçbir yarar da sağlamamıştı. Bütün genişliğine rağmen yeryüzü başınıza dar gelmişti; nihayet bozularak arkanızı dönmüştünüz.

Sonra Allah, Resûlünün ve müminlerin üzerine güven veren rahmetini indirdi, sizin görmediğiniz askerler yolladı ve kafirleri azaba çarptırdı (bozguna uğrattı.) İşte kafirlerin cezası budur!

Sonra Allah, bunun ardından yine dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bağışlayan ve esirgeyendir.

Ey inananlar, Allah'a ortak koşanlar pisliktir, artık bu yıllarından sonra Mescidiharam'a yaklaşmasınlar. Eğer (onların hacca gelmemeleri sonucu iktisadi hayatınız bozulup) yoksulluğa düşmekten korkarsanız, biliniz ki Allah dilerse yakında sizi kendi lütfundan zengin edecektir. Şüphesiz Allah, bilendir, hikmet sahibidir.

Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini din edinmeyen kimselerle, boyun eğip elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.

Yahudiler, "Üzeyir Allah'ın oğludur" dediler. Hıristiyanlar da "Mesih Allah'ın oğludur" dediler. Bu, onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini), önceden inkar etmiş (olan müşrik)lerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin, nasıl da (haktan batıla) çevriliyorlar!

Hahamlarını ve rahiplerini Allah'tan ayrı rabler edindiler; Meryem oğlu Mesih'i de. Oysa kendilerine yalnız tek Tanrı olan Allah'a ibadet etmeleri emredilmişti. O'ndan başka tanrı yoktur.

O, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir.

Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Halbuki, kâfirler hoşlanmasa da Allah, mutlaka nurunu tamamlamak ister.

Müşrikler hoşlanmasa da dinini bütün dinlerden üstün kılmak üzere Peygamberini hidayet ve hak dinle gönderen Allah'tır.

Ey inananlar, hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksızlıkla yerler ve (insanları) Allah yolundan çevirirler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda sarfetmeyenler var ya, onlara acı bir azap müjdele!

O gün cehennem ateşinde bunların üzeri ısıtılıp pullanır; bunlarla, onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır. İşte nefisleriniz için yığdıklarınız, yığdıklarınızı tadın! (denir).

Gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına göre Allah'ın katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aydır. İşte doğru din budur. O aylar içinde (konulmuş yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin ve Allah'a ortak koşanlar nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekün savaşın ve bilin ki Allah günahlardan korunanlarla beraberdir." (9/Tevbe Suresi 1-36)

Ali, bu ayetleri sadece Mina'da değil, her menzilde, heyecanlı ve hararetli bir şekilde tekrarlıyordu. Bu ayetlerin, düşmanlar karşısındaki katılığı ve sertliği, Ali'nin ruhî ve fikrî yapısıyla özel bir uyum gösterdiğini, bu yüzden bunların Ebubekir değil, Ali tarafından okunması gerektiğini herkes biliyordu.

Himyer Padişahının Elçileri

Peygamber'in Tebük'ten dönüşünden sonra Yemen'deki Zûruayn, Mearif ve Hamdan'ın küçük Himyer padişahları Haris bin Abdikulal, Nuaym bin Abdikulal ve Numan, Peygamber'e mektup yazarak Müslüman olduklarını bildirdiler. Peygamber de Muaz bin Cebel'i bir mektup ile Yemen'e gönderdi. Bu mektup fıkhî ve hukukî açıdan dikkate değerdir. Peygamber, ganimetler, sadakalar, menkul ve gayrimenkul malların ödenmesinin niceliği ve niteliği hakkında ayrıntılı bir açıklama yaptıktan sonra, toplumsal ve siyasal meselelerden söz edip şöyle diyordu:

"Hıristiyanlık ve Yahudilik'te bulunanlar cizye ödemelidir. Eğer öderlerse, Allah ve Resûlünün ahdiyle ahitleşmişlerdir. Eğer kabul etmezlerse Allah ve Resûlünün düşmanı olurlar..." Resûlullah, Zura Ziyezen'e, "Benim temsilcilerim sana geldiklerinde onlara iyi ve hayır üzere davran. Muaz bin Cebel benim temsilcilerimin başkanıdır. O, hoşgörülü ve razı olarak dönmelidir." şeklinde bir mesaj gönderdi.

Daha sonra, Malik bin Mürre Ruhavî bana dedi ki: "Sen (Zura Ziyezen) Himyerli olarak ilk defa İslam'ı kabul edip müşrikleri öldürmüşsün. Seni iyilikle müjdeler, halka hayır üzere davranmanı emrederim. Birbirinize hıyanet etmeyin, birbirinizi horlamayın, aşağılamayın. Resûlullah, zengininiz ve fakirinizin velisidir. Sadaka, ne Muhammed ne de yakınları için helaldir. Sadakalar yoksul Müslümanlara, yolda kalmışlara ödenen zekattan başka bir şey değildir. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi size olsun."

Daha sonra, bilgin ve seçkin sahabisi Muaz bin Cebel'i Yemen'e temsilci olarak gönderirken şu tavsiyede bulundu: "Sertlik değil, kolaylık yanlısı ol; müjdeleyici ol, nefreti arayan değil. Sen Ehlikitaptan olanlara gidiyorsun. Sana, cennetin anahtarı nedir, diye sorarlarsa, tek Allah'tan başka, ortağı olmayan Allah'tan başka bir ilahın olmadığına tanıklık etmektir, de!"

Ali bin Ebutalip'in Seriyyesi

Rebiulevvelde, Ali bin Ebutalip'i bir seriyye ile Tay kabilesine, oradaki putları kırmak için gönderdi. Ali onlara saldırdı ve putlarını kırdı. Gassan emiri Haris bin Ebişemr tarafından puta adak yapılan "Rasub" ve "Muhzem" adlı kılıçları puthaneden aldı. Adiy bin Hatem'in kızkardeşinin de içinde bulunduğu esirlerle Medine'ye geri döndü. Adiy bin Hatem, Peygamber'in, Araplar içinde herkesten daha çok kendi adını duymaktan nefret ettiğini duymuştu. Adiy, Hıristiyan olmuştu. Peygamber'in seriyyesinin gelişini duyunca ailesiyle birlikte Şam'a kaçıp Muhammed'in tehlikesinden dindaşlarınca korunmak istedi.

Müslümanlar Tay esirlerini Medine'ye getirip Mescit'in yanındaki bir evde sakladılar. Peygamber onların karşısından geçti-

ğinde Hatem'in uzun boylu bir kadın olan kızı (ünlü Arap cömerdi Hatem Taî) ayağa kalkıp şöyle dedi: "Ya Resûlallah! Babam ölmüştür, benim velim de kayıptır. Bana minnet et ki Allah da sana minnet eylesin." Peygamber, "Velin kimdir?" diye sordu. O da "Adiy bin Hatem" dedi. Peygamber de: "Allah ve Resûlünden kaçan mı?" dedi.

"Ertesi gün yine Peygamber oradan geçtiğinde sözümü tekrarladım. O da dünkü cevabı tekrarladı. Daha ertesi gün Peygamber oradan geçtiğinde ben ümitsiz olduğum için ayağa kalkmadım. Onun arkasında olan biri bana işaret ederek, "Kalk ve onunla konuş" dedi. Hatem'in kızı yine bir evvelki gün söylediği sözü tekrarladı. Peygamber, "İstediğini yaparım, fakat seni diyarına götürecek güvenilir birini buluncaya kadar gitmekte acele etme." dedi. O diyor ki: "Peygamber'in peşi sıra gelen, kalkıp konuşmam için bana işaret edenin kim olduğunu sorduğumda, Ali bin Ebutalip olduğunu söylediler."

"Belî ya da Kuzae taifesinin kervanı oraya geldi. Ben de Şam'a kardeşimin yanına gitmek istiyordum. Peygamber de elbise vererek giyinmemi sağlayıp bir bineğe bindirdi. Yolculuk masrafını ödedi ve beni Şam'a gönderdi. Kardeşimi Şam'da bulup dedim ki: Bana göre, o adamla acele görüşmeye gitmelisin. O, Peygamber'se kendisiyle görüşen herkes onun fazlından yararlanır. Eğer kral ise senin Yemen'deki izzetin ayaklar altına alınmaz ve sen yerini bulursun."

Peygamber'in cömertliği, Hatem'in kızının sözleri üzerine Adiy, hızla Şam'dan hareket edip Medine'ye geldi. "Mescide Peygamber'in yanına gittim. Selamladım. "Bu kimdir?" diye sordu. "Adiy bin Hatem" dedim. Peygamber'in yüzü sevinçten aydınlandı. Hemen kalkıp beni evine götürdü. Allah'a ant olsun, yolda birlikte yürürken ihtiyar ve güçsüz bir kadın onu görüp uzun bir süre Peygamber'le konuştu. Kendi kendime şöyle dedim: Vallahi bu adam kral değildir. İran hüsrevi ve Rum kayserine de benzemiyor.

O daha sonra beni evine götürdü ve bana hurma lifinden doldurulmuş bir deri yatak gösterip "Üzerine otur!" dedi. Ben, "Ol-

maz, onun üzerine sen otur." dedim. O da "Hayır, sen!" dedi. Ben onun üzerine oturdum. O da yerde oturdu. Yine de kendi kendime dedim ki: "Allah'a ant olsun, bu bir kralın yapacağı iş değildir." O daha sonra şöyle dedi: "Ey Adiy bin Hatem, sen Rekusî[282] değil miydin?" "Evet" dedim. Dedi ki: "Sen kavmin içinde ganimetlerin dörtte birini alan değil misin?" "Evet" dedim. O da "Bu, senin dinine göre de helal değil miydi." dedi. Ben de: "Allah'a ant olsun, evet." dedim. Bunun üzerine onun gönderilmiş bir peygamber olduğunu, bilinmeyenleri bildiğini hissettim. Daha sonra şöyle dedi: "Ey Adiy, senin bu dine girişini engelleyen şey, bu ümmetin yoksul olduğunu görmen olabilirdi. Allah'a ant olsun, pek yakında bunların arasında servet öylesine çoğalacak ki sadaka vermek için kimse bulunamayacak. Bu dini kabul etmemenin sebebi düşmanlarının çokluğu yanında, sayılarının azlığı da olabilirdi. Allah'a ant olsun ki pek yakında bir kadının korkmadan Kadisiye'den deve üstünde hareket ederek, bu Ev'i ziyaret edeceğini duyacaksın. Belki de bu dine girmeni engelleyen şey, hükümet ve otoritenin başkalarının elinde olduğunu görmendir. Fakat Allah'a ant olsun, pek yakında Babil ülkesinin beyaz saraylarının kapıları açılacaktır." dedi. Ben de Müslüman oldum."

Peygamber'in tahminleri gerçekleşti. Adiy diyor ki: "Onun iki vaadi doğrulandı. Üçüncüsü henüz gerçekleşmedi. Fakat kuşkusuz doğrulanacaktır. Babil'in beyaz sarayları da fethedildi. Bir kadının Kadisiye'den deveye binmiş halde hareket edip korkmadan çölleri geride bırakıp hac yaptığını gördüm. Allah'a ant olsun, üçüncüsü de gerçekleşecektir. Servetler öylesine her taraftan akacak ki artık onu alacak kimse bulunmayacaktır."

Temim Heyeti

Temimoğulları kabilesinden büyük bir heyet Medine'ye geldi. Mekke fethinde ve Huneyn savaşında bulunan Akra bin Hâbis ve Uyeyne bin Hısn da heyet ile gelmişlerdi. Heyetin bir diğer

[282] Rekusiye, Hıristiyanlar ile Sabiîler arasında olan bir dinî topluluktur.

üyesi de Peygamber'in Muaviye bin Ebusüfyan ile arasında kardeşlik bağı kurduğu Hutât idi. Hutât, Muaviye'nin hilafeti zamanında öldü. Muaviye de bu bahaneyle onun mirasına el koydu. Ferazdak onu şöyle hicvetti:

"Ey Muaviye, baban ve amcam miraslar bıraktılar
Ancak mirasa ikisinin de akrabaları konar.
Hutât'ın mirasının hali neydi ki sen onu yedin.
Harb'in mirasına ne olmuş ki kaymağı sana tutmuştur."

Heyetin üyeleri Mescide girdi. Saygısızca ve sert bir ses tonuyla Peygamber'in evinin kapısının ardından "Ey Muhammed, bize doğru dışarı çık!" diye bağırdılar. Peygamber onların çirkin ve incitici bağırtılarından çok rahatsız oldu. Biraz sabredip dışarı çıktı. Dediler ki: "Ey Muhammed, kendi iftihar kaynaklarımızı sana açıklamak için geldik. Şair ve hatibimize izin ver." Peygamber, "Hatibinize konuşma izni veriyorum." dedi. Utârid bin Hacip kalktı ve kavminin iftiharı konusunda bir hutbe okudu:

"Allah'a şükür olsun ki o bize fazilet ve minnette bulundu. O şükre layıktır. O bize padişahlar[283] tayin etti. Bize büyük servetler bağışladı. Bize iyilikte bulundu. Bizi Doğu'nun en seçkin halkı yaptı. Sayılarımızı herkesten daha fazla yaptı. Servet konusunda herkesten daha çok bize servet verdi. Halk arasında bizimle eşlik edecek kim var? Biz halka baş değil miyiz? Onlara süt değil miyiz? Kimin iftihar ve övünç kaynağı bizimkinden daha fazla ise saydıklarımızı o da saysın. Biz istesek, saydıklarımızı çoğaltabiliriz. Fakat onun bize bağışladıkları konusunda çok konuşmaktan utanıyoruz. Ancak biz bu konuda ün yapmışız. Bunları söylememizin nedeni, sizin de bizim söyledikleri-

283 Burada melik/padişah, arazisi ve bineği olan kimsedir. Bu, melikle mülk arasında sosyolojik, tarihî ve manevî bağın olduğunu ve ayrıca tarihte siyasî güç olduğunu gösteriyor. Bu derin ve değerli bir tartışma konusudur. Dilbilimde araştırmacıya gizli yolların bulunduğunu ve ona kılavuzluk edebileceğini ispatlıyor. Nitekim bir kelime, isim ve terimden esinlenerek söylenmiş olan yeni sözler duymuşumdur. Hatta birçok meçhul şeylerin, bir terimin eski anlam ve ruhuna dayanarak, ona yakın kelimeleri tespit edip karmaşık ipuçlarını bularak açıklanması mümkün olmuştur.

mizin aynısını söylemeniz, bizden daha üstün mevkiniz varsa, o mevkiyi açıklamanızdır."

Hatip oturdu. Peygamber'in bazen tahammül gücü çok hayret verici seviyedeydi. O bu recezleri ve övünmeleri sakince ve soğukkanlılıkla dinleyip onların metoduna uygun olarak Sabit bin Kays bin Şemmas'a: "Kalk, bu adamın hutbesinin karşılığını ver!" buyurdu.

Sabit hemen kalkıp şöyle dedi: "Allah'a şükürler olsun ki O göklerin ve yeryüzünün yaratıcısı ve idare edicisidir. Bilgisi ve ilmi hakimiyet sahasını kaplamıştır. Var olan hiçbir şey onun fazlının dışında değildir. Onun gücü üzere bizi padişahlar yaptı. En iyi halkından, soy açısından en üstün, söz açısından en doğru söyleyen bir elçi seçti. Daha sonra ona kitabını indirdi. Onu kendi halkı için güvenilir kıldı. O dünya halkı arasından Allah tarafından seçilmiş olandır. O daha sonra halkı ona iman etmeye çağırdı. Allah'ın Resûlüne Muhacirler, kavmi ve akrabaları iman ettiler. Onlar soy açısından insanlardan üstündürler. İnsanlardan, iyilikseverlik ve amel açısından da üstündürler. Daha sonra, Resûlün Allah'a davetini ilk kabul eden, ona icabet eden bizleriz; biz Allah'ın dostları (Ensar), onun peygamberinin vezirleriyiz. İnsanlar ile, Allah'a iman edinceye dek savaşırız. Kafir olan herkesle Allah yolunda devamlı cihat ederiz. Onları öldürmek bize çok kolaydır. Bu sözleri söyleyen benim, kendime, mümin erkek ve kadınlara Allah'ın bağışlamasını dilerim. Size selam olsun."

Daha sonra Temim şairi Zibirkan bin Bedr kalkıp kavminin övgülerini şiir şeklinde söyledi:

> *"Biz kerem sahipleriyiz, hiçbir taife bizimle eşit değildir.*
> *Padişahlar bizim aramızdan çıktı. Tapınaklar bizim beldemizde inşa edildi*
> *Kıtlık yıllarında biz konuklarımıza kızartılmış et yediririz.*
> *Yağmurlu bulutların bizlere dostluk kurmadığı yıllarda bile.*
> *Biz zulüm kabul eden değiliz. Bizlerden kimse de zulüm kabul etmez.*

Bu yüzden biz iftiharla başımızı dik tutarız.
Padişahlar bizdendir. Ganimetlerin dörtte biri de bizimdir[284]
Her ülkeyi ele geçirdiğimizde onu bölüşürüz ve bizim emir kulumuz olurlar."

Hassân bin Sabit orada değildi. Peygamber onu çağırdı. Peygamber'in ne istediğini bildiği için yolda gelirken şu şiiri zihninde tasarlıyordu:

"Resûlullah bizim aramıza geldiğinde Mead ve Rağim kabilesine rağmen onu savunduk.
O bizim evimize geldiğinde biz onu kılıçlarımızla her saldırgan ve zalim karşısında koruduk."

Mescide vardığında, hemen, Temimli şaire şiirle cevap verdi:

"Fihr ve kardeşlerinden olan efendiler, insanlar
Bir sünnet beyan etmişlerdir ki ona uyulur.
Kalbi, ilahın takvası olan ve her hayrı yapan
Her kimse onlara razı olur.
Bir kavim ki savaştıklarında düşmanlara zarar verirler
Taraftarlarına yararlı olmak isterlerse menfaat verirler.
İşte o, onlarda bir seciyedir bir tabiattır
Sonradan icat edilmiş değildir.
Çünkü bil ki yaratılanların şerleri bidatlerdir.
Eğer onlardan sonra insanların içinde ileri geçenler olursa
Her bir geçiş onların en aşağısına ulaşamaz.
......."

Yine Zibirkan, kalkıp Temim'in övüncünü bir şiirle Peygamber'e sayarak açıkladı ve açıkça şöyle dedi: "Hicaz beldesinde Darim (Beni Temim) gibi bir kabile yoktur. Araplar ve Acemlere gece baskını yapıp her bir baskında ganimetlerin dörtte birini alıyoruz!"

Yine Hassân, ona reddiye olarak hemen yiğitçe bir şiir söyledi:

[284] Cahiliyede ganimetlerin dörtte biri kabile başkanına aittir. Bu geleneğe merbâ denirdi.

"Şeref, efendilik, cömertlik, krallık
Yüksek yerlerde bulunmak mıdır?
Onun şerefini oğullarımızın ve kızlarımızın şerefi yaptık.
Kendimizi ona hoş gösterdik.
Kureyş'in liderlerini vurduk. Haşimî sülalesinden
Bir hayırlı Nebî doğurduk.
Ey Darimoğulları övünmeyiniz, zira saydığınız iyilikler
Vebal olarak size geri döner.
Bize yalan söylüyorsunuz, övünüyorsunuz.
Siz bizim için sütanne veya hizmetçi gibi bir dadısınız.
Eğer gelirseniz kanınız akacak ve malınız
Bölüşülmek üzere alınacaktır.
Allah'a ortak koşmayın. Müslüman olun ve
Yabancılar gibi de giyinmeyin."

Hassan'ın şiirinden sonra, Akra bin Hâbis şöyle dedi: "Babamın canına ant olsun, bu adam başarılıdır. Hatibi bizim hatibimizden daha iyi hatipdir. Şairi de bizim şairimizden daha şairdir. Bunların sesi bizim sesimizden daha gür ve yüksektir."

Bu gösterişli hareketlerden sonra hepsi Müslüman oldu. Peygamber onlara hediyeler verdi. Onların hediyelerini de güler yüzle kabul etti.

Bunların edepsiz ve saygısız sözleri, özellikle başlangıçta Peygamber'in evinin ardında feryat etmeleri, Peygamber'i çok rahatsız etmişti. Çünkü bunlar yarı vahşî bir halk idiler. Onlar, medenî halkın konuşmalarına, ilişkilerine, gelenek ve adetlerine aşina değillerdi. Cahiliye gururu ve kabile azimetleri onları daha çirkin ve sert gösteriyordu. Arapların çoğu, özellikle bedeviler böyleydiler.

Peygamber, aristokratik örf ve adetler ile, kisra ve kayser gelenekleriyle mücadele ediyor, bağlılarının inanç yönünden ıslahı, fikrî yönden irşadı için çalışıyordu. Özellikle çölde oturan yarı vahşi bedevileri ahlakî yönden, adab-ı muaşeret ve sosyal ilişkilerdeki tavırları bakımından ıslah ediyor, sert tavırlarını yumuşatmaya çalışıyordu. İslam bu işe öylesine önem veriyordu ki

onların Peygamber'e karşı kaba hareketine, "Ey Muhammed, bize doğru dışarı çık!" demelerine, evinin kapısında bağırma edepsizliğine, başkalarına öğüt olsun diye Kur'an'da yer verildi. Hatta sûrenin birisi Hucurât diye adlandırıldı. Bu ayet onlar hakkında indirildi:

"Ey Muhammed, sana odaların ötesinden seslenenlerin çoğu akletmeyen kimselerdir." (49/Hucurât Suresi 4)

Sâdoğulları Elçisi

Sâdoğulları, Hevazin'in bir taifesiydi. Peygamber'in sütannesi, Ebuzueyb'in kızı Halime bu kabiledendi. Peygamber dört aylıktan beş yaşına kadar, kırda onların arasında büyüdü. Hevazin esirlerinin Huneyn savaşından sonra iadesi olayında Peygamber'in, Halime, süt kardeşleri ve bacıları hatırına düşmanlarını bağışlayarak hakkını ve borcunu iade etmeyi dikkate aldığını gördük.

Şimdi Dimam bin Salebe, Sâdoğullarının temsilcisi olarak Medine'ye geldi: Devesini mescidin önüne çöktürdü. Ashapla birlikte mescit'te oturan Peygamber'e vardı. Kaba ve çevik bir kişiydi. Saçlarını iki demete ayırıp örmüştü. İlerleyip cemaatin karşısında durdu ve şöyle dedi: "Hanginiz Abdulmuttalip'in oğludur?" Peygamber de "Abdulmuttalip'in oğlu benim." dedi. "Muhammed mi?" dedi. O da "Evet" dedi. "Ey Abdulmuttalip'in oğlu, ben sana bir soru soracağım, sorum konusunda pek titizimdir, bana darılma!" dedi. Peygamber de "Hayır darılmam, istediğini sor." dedi. O dedi ki: "Senin Allah'ına, senden öncekinin Allah'ına, senden sonra var olanın Allah'ına yemin ettiririm, acaba Allah seni bize risalet için mi göndermiştir?" Peygamber: "Allah'a ant olsun, evet." dedi. "Senin Allah'ına, senden öncekinin Allah'ına, senden sonra var olanın Allah'ına yemin ederim ki acaba Allah sana bizzat, kendisine tapmamızı, ona ortak koşmamamızı, Allah diye putlara tapan babalarımız gibi onlara tapmaktan sakınmamızı emretmeni mi emretmiştir?" diye sordu. Peygamber de "Allah'a ant olsun, evet" dedi. O yine sordu: " Allah'a, Allah'ına ve... Allah sana, bu beş vakit namazı kılmamızı

emretmeni mi emretmiştir?" dedi. Peygamber de "Allah'a ant olsun, evet." dedi. İşte o bu yöntemle İslam'ın bütün farzlarını, zekat, oruç, hac vs. sordu ve sorularını bitirdi. Sonunda güven dolu sert bir ses tonuyla şöyle dedi: "Şehadet ederim ki Allah'tan başka bir ilah yoktur. Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın Resûlüdür. Beni sakındırdığın şeylerden sakınacağım, ne onlara bir şey ekleyeceğim ne de eksilteceğim." Daha sonra hemen geri dönüp devesine bindi, hızlıca Medine'yi terk ederek kavmine doğru hareket etti.

Peygamber ağırbaşlı, entelektüel notları, yazar haşiyeleri olmayan "tam metin", böyle saf ve düz, dal ve budaksız birini gördüğünden dolayı övücü ve hayret dolu bir ses tonuyla şöyle dedi: "Bu iki saçlı adam doğru söylüyorsa cennete girer."

Dimam beldesine varınca halk onun etrafında toplandı. O da hemen topluluğa hitaben haykırdı: "Lât ve Uzza'ya lanet!" "Hişşşt! Ey Dimam! Pislikten, cüzzamdan, deli olmaktan kork!" dediler. O da "Yazıklar olsun size, Allah'a ant olsun, bu ikisinin size ne zararı ne de yararı vardır. Allah, Resûlünü göndermiştir. Ona bir kitap indirmiştir. O, kitapla sizi bulunduğunuz şartlardan kurtaracaktır." dedi ve imanını halka arz etti. İbni İshak'ın dediğine göre, "Allah'a ant olsun, o gün geceye varmadan onun taifesinden Müslüman olmamış ne bir kadın ne de bir erkek kaldı."

İbni Abbas diyor ki: "Ben Dimam bin Salebe'den daha üstün bir kabile temsilcisi görmedim."

Ferve bin Amr

Ferve bin Amr Cuzamî, Rumlar tarafından Şam'da bulundurulup Maan ve yöresine hükmediyordu. Müslüman oldu. Peygamber'e gönderdiği bir elçiyle –hediye olarak da bir katır gönderdi– Müslüman olduğunu bildirdi. Peygamber'le savaş halinde olan Rumlar, bu olaydan dolayı çok sinirlendiler ve Herakl'ın emri üzerine onu tutukladılar ve Muhammed'den dönmezse asılacağına dair tehditte bulundular. Ferve yiğitçe direndi, hapiste cömertçe bir kaside yazıp karısına gönderdi, artık bir kukla olmadığını, kavmi içinde büyük bir devrim olduğunu,

idealsizlik ve hedefsizlik döneminde, altın ve otorite hevası ve hırsıyla kendilerini yabancı güçlerin kucağına atanların aksine, kendi insanî öz varlığına geri döndüğünü, yabancının uysal ve sulu evcil bineği olmayacağını gösterdi.

Ferve'yi Filistin'de kıyı şeridindeki Afra'ya asmak için götürdüler. Darağacı üstünde aşk, iman ve cömertlik dolu sakin bir sesle eşi Selma'ya hitaben şöyle dedi:

"Acaba Selma, kocasını Afra suyunun üzerine astıklarını
Ağaçlardan birinin üstünde bulunduğunu gelip görecek mi?
Bir dişi devenin üzerinde ki o devenin
Anasına hiçbir erkek deve çekilmedi.
O ağaç ki dalları oraklarla kırpılmıştır."

Suyun kenarına götürüp boynunu vurmak istediklerinde Medine'ye doğru yüzünü çevirip Müslümanlara hitaben şöyle dedi:

"Yiğit Müslümanlara şu mesajı ulaştır:
Varlığım, kemiklerim Rabbime teslimdir."

Boynunu vurup Şam'daki Bizans İmparatorluğunun kuklası diğer kabilelerin başkanlarına ve Araplara ibret olsun diye Afra kenarında darağacında sallandırdılar.[285]

Hainin Ölümü

Aynı yılın Zilkâde ayında Medine münafıklarının 9 yıl boyunca hiçbir hıyanetten sakınmamış olan tehlikeli elebaşısı 20 günlük acı bir can çekişten sonra öldü. İslam, en büyük iç düşmanının şerrinden kurtuldu. Peygamber ona karşı devamlı yumuşak davranıyordu. Onun haince hareketlerine tahammül ediyor, görmezlikten gelip halk arasındaki etkinliğini ve kalplerdeki nüfuzunu yok ediyordu. Peygamber bu defa da kinci düşmanının cenaze namazına, onun kefenlenmesine ve defnedilişi merasimine katıldı. Cenaze gömme işi bittikten, mezarın üstünü örttükten sonra da mezarı başında bekledi. Onun bu tutumu müminleri hayrete düşürdü, münafıklara kendini sevdirdi. Sert kalpleri de yumuşattı.

[285] Taberî, zindanda öldüğünü rivayet eder.

Vergi Memurları

Şimdi İslamî hükümet yarımadanın tümünü otoritesi altına almıştı. İslamî hükümet siyasî, askerî ve iktisadî sorumlulukların ağır yükünü üstlenmiş bulunuyordu. Medine, dünyanın en büyük kuzey ve doğu imparatorlarının karşısında duran askerî ve siyasî bir merkezdi. Tam böyle bir durumdayken Peygamber vahy dilinden, "Malların sadakasını al!" emrini alıyor ve hemen "zekat" toplama memurlarını etrafa gönderiyor.

Hiçbir zaman kanun düzeni, hükümet kaydı kabullenmemiş bedevî Arap kabilelerinden yıllık gelirlerinin onda birini almak pek kolay iş değildi. Ancak İslam'ın siyasî ve manevî kuvveti güç kazandığından ilk defa vergi almak için hareket eden Peygamber'in vergi memurları, kabilelerce iyi karşılanıyordu. Sadece çöldeki yarı vahşî ve bilinçsiz gruplarla bir iki noktada küçük çatışma çıkıyordu. Her yerde Müslümanlar zekatı, Ehlikitap azınlıkları ise (Yahudiler, Hıristiyanlar, Mecusiler ve Sabiiler) üstlendikleri cizyeleri, vergi toplama memurlarına ödüyorlardı. Böylece İslam'ın siyasî ve itikadî hükümeti, güçlü ve hassas ekonomik bir düzene sahip oluyor; siyasî, askerî ve iktisadî sorumluluklara geniş olanaklar, yeni ve geniş sorumluluklar eklemekle kalmıyor; bedevî, birbirine düşman ve dağınık kabilelerden Kur'an'a dayalı, tek bir hedefin, tek bir fikrî önderliğin, terbiye düzeninin, siyasî düzenin (ümmet) oluşmasını daha bir güçlendiriyordu.

Peygamber'in memurlarının direnişle karşılaştıkları iki olaydan birisi, kendilerine sıra gelmeden önce Temim taifelerinden biri olan Anberoğullarının saldırıya geçerek Peygamber'in memurunu beldelerinden dışarı atmalarıydı. Bunun üzerine Peygamber Uyeyne bin Hısn'ı 50 kişiyle birlikte onların üzerine gönderdi. Uyeyne ani bir baskınla onları dağıttı. 50 esirle Medine'ye geri döndü. Temimoğulları Müslümanları Peygamber'e gelerek onunla görüştüler. Peygamber de bir grup esiri salıverdi. Bir diğer grup esiri de fidye karşılığı serbest bıraktı. İkinci olayda Mustalikoğullarının saldırısı üzerine vuku buldu. Peygamber'in

temsilcisi kaçarak Medine'ye geri döndü. Ancak hemen kavmin temsilcileri gelerek, "Bir yanlışlık olmuştur, onlar saldırıya değil, karşılamaya çıkmışlardı." dediler. Peygamber de onların bu iddialarını kabul ederek bir tepki göstermedi.

Ümmü Gülsüm'ün Ölümü

Taberî'nin rivayetine göre, Peygamber'in kızı Ümmü Gülsüm bu yılın Şaban ayında hayatını yitirdi. Ensarlı kadınlar, bir rivayete göre, Abdulmuttalip'in kızı Safiye ve Umeys'in kızı Esma onu yıkadı. Ebutalha Peygamber'in kızını toprağa vermek için mezarın içine girdi. Bu yılda önceki yıl gibi Peygamber, elçileri kabul etmek ve zekat memurlarını etrafa göndermekle meşguldü. Yapılan siyasî ve askerî faaliyetlerin çoğu güneye, özellikle Yemen'e yönelikti.

Onuncu Yıl

İbrahim'in Ölümü (Rebiulevvel)

Peygamber'in sağ kalan tek kızı Fatma'ydı. Diğer kızları ölmüşlerdi. Şimdi altmış yaşını geçmiş bir babanın çilelerini, dertlerini teselli eden şey, oğlu İbrahim'in güzel yüzüdür. İbrahim bir yaşına basmak üzeredir. Muhammed babacan bakışlarla ona bakıyor. Hareketli hayatının tek aydınlatıcı ve okşayıcı mumunun ışığında İbrahim'in yüzünde kendisini andıran çizgilerin daha da belirginleştiğini görüyor ve öylesine ümit ve şevkle dolup taşıyordu ki ondan söz etmeyi, diğerlerinden de o sözleri duymayı çok istiyordu. Bir gün onu kucağına alıp sevgili karısı Ayşe'ye götürüyor; Ebubekir'in konuşmasını çok sevdiği kızının dilinden onunla ilgili sözler duymak istiyordu. Çünkü bu sözleri duymak onu çok sevindiriyordu. Ayşe'yi şevk ve sevinç dolu bir ses tonuyla çağırıp şöyle diyor: "Ayşe, bak! İbrahim bana ne kadar benziyor!" Fakat Ayşe kıskançlık ateşinden dolayı hırçınlaştığı için, asık suratlı ve soğuk bir ses tonuyla şöyle dedi: "Hayır, hiç de benzemiyor!"

Peygamber ise, yaşından büyük gösteren İbrahim'in güzel vücudu ve masum çehresine bakarak, Ayşe'nin acı cevabını unutmaya çalışıyordu. Fakat yine de Ayşe, Muhammed'in bu ihtiyacını görmezlikten gelerek, İbrahim'in çehresine baba şefkatiyle bakmaya devam eden Peygamber'in bu tutumuna tahammül edemiyor, aşağılayıcı bir üslupla şöyle diyor: "Hangi çocuğa bu kadar süt verilse, bundan daha çok büyür!"

Peygamber hiçbir cevap vermeden geri döndü ve oğlunu okşayarak ruhî sıkıntısını gidermeye çalıştı.

Onun acı ve çile dolu hayatında tek teselli, sevinç, lezzet ve lütuf kaynağı İbrahim idi. Siyasî ve askerî kargaşadan yorgun düştüğünde, çevresindeki birkaç sayılı dostu dışında hepsi yabancı yüzler, denk olmayan ve kendisine uzak yakınlar olan halk kalabalığından ya da ailesi içinde onu hiç de kavrayamayan, yüce ruhunu, güzel, derin, duygusal ve doğal ihtiyaçlarını kendi dar

anlayışlarından dolayı anlayamayan eşlerinin tutumundan canı sıkıldığında, üzgün bir şekilde şehri terkedip Mariye'nin üzümlükteki evine gidiyor, oğlunu kucağına alıp kokluyor, öpüyor ve onunla konuşuyordu. İbrahim'in tatlı ve çocuksu oyunlarını seyrederken hayatın sert ve çirkin oyunlarını unutuyordu. Bu şevk, sevgi ve lütuf abidesinin güzel ve masum çehresinde dünyanın iğrenç ve bulanık yüzünü unutuyordu. İbrahim, Muhammed'in hayatı olmuştu. Ona muhtaç ve bağlı olmuştu.

Kader yine de bu ibret verici tarihi yapma görevini üstlenmiş olan Muhammed gibi birisinden sükunet ve lezzeti esirgemişti. Şimdi nasıl olur da ömür boyu kanlı çatışmaların, vahşi fırtınaların kucağında bulunması, işkence, çile, kan ve tehlikeden başka bir şeye alışmaması gereken birinin güzellik ve şevk verici, hayat dolu varlıktan dolayı sevinmesine, çocuk sahibi olma zevkinden dolup taşmasına göz yumabilir? Nasıl olur da tehlikelerle kucak kucağa bulunması gereken bir kimsenin İbrahim'i kucağında bulundurmasına izin verebilir?

İbrahim hastalandı. Yine büyük bir acı ve keder Peygamber'in gönlünü hedef almıştı. Çocuğun gün geçtikçe hastalığı artıyor ve Muhammed'i daha bir sabırsızlaştırıyordu.

Burada tarih, dikkatini tam olarak Muhammed'in üzerine toplamıştı. Bu büyük ve güçlü ruhu, İbrahim'i kaybetme korkusuyla perişan etmiş ve üzmüştü. Ancak bu günlerde Medine ve yöresindeki bir hurmalıkta Muhammed'den daha fazla çile çeken ama kendisinden hiç söz edilmeyen başka bir ruh daha vardı; o Mariye'dir. İbrahim'in annesinin, bu Mısırlı garip kadının, bu şehirde kendisi gibi akrabasız ve yapayalnız bir cariye olan kardeşi Sirin'den başka bir kimsesi yoktu. Mariye ile bu halk arasındaki tek bağ, ölüm ile yüz yüze olan İbrahim'di.

Sirin de İbrahim'in gözetilmesinde bacısına yardımcı olmak, onun dertlerini paylaşmak için hurmalığa gitmişti. Ama kader kendi kararını vermiş bulunuyordu.

Peygamber'e İbrahim'in can çekiştiğini haber verdiler.

Peygamber yola koyuldu. Fakat ayakları yürüme gücünde değildi. Abdurrahman bin Avf'ın elini tuttu. Birkaç adım daha attı. Artık yürüyemez oldu. Abdurrahman'ın omuzlarına yaslandı. Abdurrahman ona yürümekte yardımcı oluyordu. Sonunda hurmalığa vardılar. İbrahim hayatının son anlarını yaşıyordu. Peygamber, onu perişan annesinin kucağından aldı.

İbrahim babasının kucağında son nefeslerini alıyordu. Peygamber'in elleri titriyordu. Ağlamamak için kendisini zor tutuyordu. Ama başaramıyordu. Bir kelime bulup söylemeye çalışıyordu. Fakat bulamıyordu. Hiçbir söz Muhammed'in acısını dile getiremezdi. Bir an çocuğun sönük ve morarmış yüzüne baktı. Yüreğindeki düğüm gırtlığını öylesine sıkmaktaydı ki nefes yolunu tıkamış gibiydi. Aniden sabrı taştı ve sabırsızlık iniltisi boğazının ta dibinden yükseldi ve bu cümleyle sükut kırıldı: "Ey İbrahim! Artık senin için elimizden bir şey gelmiyor!"

Artık ağlamamak elinde değildi. Gözyaşları yağmur gibi akıyordu. Aynı zamanda Rabbinin hoşlanmayacağı bir söz söylemekten sakınmaya çalışıyordu. İbrahim'in annesi ve teyzesi yüksek sesle ağlıyorlardı. Muhammed can alıcı derdini biraz da olsa azaltacak kelimeler bulmaya çalıştı. Muhammed'in göz yaşı yağmuru altında İbrahim canını teslim etmişti. Peygamber, onun için şöyle inledi: "Ey İbrahim, ölüm hak olmasaydı, birbirimize kavuşacağımız vaadi doğru olmasaydı, bu duruma daha çok üzülürdük." Bu cümleden başka bir teselli kaynağı bulamadı.

Peygamber sakinleşti. Ama derdi her an kendini sabırsızlaştırıyordu. Sevgi ateşi kalp bağlarını yakıyordu. O, bu acıya tahammül etmek istiyordu, fakat beceremiyordu. Gözün ağlamasından ve kalbin tahammülsüzlüğünden dolayı endişeliydi. Sanki içinde birisi onu bunca sabırsızlığından dolayı kınıyordu. O da buna cevap vererek kendini aklamaya çalışıyordu. Göz yaşları dinmediği halde şöyle dedi: "Göz ağlıyor, kalp sızlıyor, Allah'ı sevindiren şeyden başka bir söz söylemeyeceğiz." Aniden yine ağlamaya başladı. Ve İbrahim'in suskun dudaklarına hasretle bakarken acıyla inleyip şöyle dedi:

"Ey İbrahim! Biz senin için çok üzgünüz."

Peygamber'in dostları, onun böyle tahammülsüzleştiğini hiç görmedikleri için hayret içindeydiler. Peygamber'in acıklı hali onları da çok üzmüştü. Bazıları Peygamber'i sakinleştirmek için onun, değerli kimselerin ölümünde halkın sakin olup sabretmeleri ve onun için çokça inleyip sızlamaktan sakınmaları gerektiği konusundaki ısrarlı sözlerini hatırlattılar. Bunun üzerine Peygamber dedi ki: "Ben kimseyi üzgün ve kederli olmaktan sakındırmadım. Ben sadece inleyip sızlamayın, dedim. Üzüntü sevginin ürünüdür. Hiç kimse sevgiyi tanımayan birine sevgi göstermez."

O biraz sakinleşti. Üzüntüden tahammülü kalmayan Mariye ve Sirin'i teselli etmek için sevgi dolu bir sesle şöyle dedi: "Üzülmeyin, İbrahim'in cennette bir süt annesi var."

Fazl bin Abbas ya da Ümmü Bürde çocuğun naaşını yıkadı. Onu küçücük bir tabut üzerinde Baki mezarlığına götürdüler. Peygamber, Abbas ve diğerleriyle birlikte cenazenin ardından yürüyordu. Baki'de Peygamber, çocuğuna cenaze namazı kıldıktan sonra onu toprağa verdi. Topraklar İbrahim'in üzerine dökülürken Peygamber bakıyordu, ama ağlamıyordu. Peygamber, İbrahim'in küçücük mezarı karşısında durarak delik ve topraksız yerlerin doldurulmasını tavsiye etti. Daha sonra oturup elleriyle evladının mezar topraklarını dikkatle düzeltti ve üzerine su serpti. Parmağıyla mezarın üzerine bir işaret çizdi. Halkın, Peygamber'in bu hareketi üzerine hurafeler icat etmemeleri için şöyle dedi: "Bu işlerin ölü için yarar ya da zararı yoktur. Fakat dirilerin gözleri onunla aydınlatılır. Allah, kulunun başladığı işi bitirmesini ister."

Baki'den döndü. Hayatının mumu sönmüştü. Bu durum onu çok üzmekteydi. Şehre girdi. O gün güneş tutuldu. Halk, güneşin İbrahim'in ölümü üzerine tutulduğunu, gökyüzünün de gündüz vakti Muhammed'in üzülmesi sebebiyle karalara büründüğünü sandılar.

Peygamber, halkın mucizeden söz ettiğini, göğün lambasının sönüşünü Peygamber'in hayatının mumunun sönmesine bağla-

dığını duyunca, onu hemen yalanladı: "Güneş ve ay Allah'ın yaratıklarındandır. Güneş ve ay, kimsenin ölümü ve hayatı nedeniyle tutulmaz. Ayın veya güneşin tutulduğunu görürseniz Allah'ı anın ve namaz kılın." diye açıklamada bulundu.[286]

Bu yıl ayrıca etrafa zekatları toplama memurları gönderildi. Elçilerin peş peşe Medine'ye gelmeleri devam etti. Mesela, Romalıların siyasî otoritesi altında bulunan Gassan heyeti, Yemen'den gelen Sured bin Abdullah başkanlığındaki Ezd heyeti ve Hıristiyan olan Abdulkays heyeti özel bir önem taşıyordu. Çünkü İslam'ın kuzeydeki sorunu sadece yabancı siyasetin etkisidir. Fakat güneyde birkaç unsur İslam'ın karşısında direniyordu. Bu unsurlar yerli tehlikelerdi. Ayrıca bu bölgenin dinî, sosyal ve psikolojik boyutu söz konusu olduğu için bunlarla mücadele, dış siyasî nüfuza karşı mücadeleden daha zordu. Bu, devrimci ve ıslahatçı hareketlerin tecrübe ettiği kesin ve büyük bir ilkedir. Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının son yarım asırdaki kaderlerini belirleyen kıyam ve ayaklanmalara bakıldığında, istisnasız hepsinin dış cephe karşısında zafere ulaştıklarını, genellikle iç cepheye karşı yenik düştüklerini ya da pek az bir başarı elde ettiklerini görürüz.

İslam'ın güneyde yerleşmesini zorlaştıran faktörlerden biri de coğrafî yapıdır. Arabistan yarımadasının güney bölgeleri Medine'ye en uzak mesafelerdir. Özellikle bu iki mekan arasında kuraklıklar, korkunç ve kızgın Rubulhali ve Horat çölü bulunuyordu. Mesafenin uzaklığı dışında, dayanılmaz sıcaklık, susuzluk, yerleşim merkezlerinin bulunmayışı, bazen kervanları kendi içinde eriten yumuşak, sıcak ve sonu görülmez kum denizlerinin bulunuşu. Özellikle kızıl ve siyah fırtınalar, büyük kum tepelerini yerinden oynatıyor, yeryüzü ve gökyüzünü bulandırıyordu. Bu şartlar, Medine ile Yemen arasındaki mesafeyi kat kat daha fazla gösteriyordu.

İslam'ın güneyde gelişmesini zorlaştıran diğer bir unsur dindir: Güney, eskiden beri dış dünyayla, özellikle o günün İran ve Ha-

[286] El-Hamis, c. 2, s. 163

beşistan'ıyla irtibatlı en büyük dinlerin çatışma yeridir. İslam'ın doğuş çağı olan 6. ve 7. yüzyıllarda Hıristiyanlık ve Zerdüştîliğin güneyi ele geçirme çalışmaları, orayı İran ile Roma'nın askerî ve siyasî rekabet alanı haline getirmişti. Sonuç olarak her iki din, bu bölgede güçlü üsler elde etmişti.

Üçüncü faktör, güney ile Hicaz, özellikle Mekke ile Yemen arasındaki kabilelerin kabilevî ve psikolojik düşmanlıklarıydı. Yemen, çağlar öncesinden beri en üstün kültür ve medeniyete sahipti. İleri ve gelişmiş bir ülkeydi. Nitekim Yunanlılar orasını "Mutlu Arabistan" diye nitelendiriyorlardı. Sana, büyük bir dış ticaret merkezi, doğu ve batının irtibat noktasıydı. Halbuki Mekke, İran ile Roma arasındaki ticaret yolu üzerine son asırda kurulmuş bir şehirdi. Yemen halkı da Kureyş'e, tarih sahnesine yeni çıkmış bedeviler gözüyle bakıyorlardı. Özellikle Muhammed'in ortaya çıkışıyla birlikte Kureyş'in ünü ve iftiharı öylesine artıp yayılmıştı ki Yemen halkının bunu kabullenmesi çok zordu. Sonuç olarak aralarındaki düşmanlık da kat kat artmıştı. Doğal olarak bunlar, Muhammed'in dininin Yemenlilerce kabul edilmesini zorlaştırıyordu. Peygamber de güneydeki sorunların, kuzeydeki sorunlarla aynı olmadığının farkındaydı. Peygamber'in kuzeydeki düşmanı, yabancı bir siyasî ve askerî güçtü. Güneyde ise itikadî ve ruhsal engellerle karşı karşıyaydı. Tabiatıyla bu iki cephedeki mücadele şekli de değişik olacaktı. Bu yüzden Yemen'e gönderdiği mektupların içeriğine rağmen, bu bölgeye gönderdiği görevlilerin çoğu, Ali, Muaz bin Cebel ve Amr bin Hazm gibi sahabilerdi.

Ali bin Ebutalip'in Yemen'e Gönderilişi

Bu yıl, Halit bin Velit ve Ali bin Ebutalip'i, ayrı birer ordu komutanı olarak Yemen'e gönderdi. İki ordunun birbiriyle çakışması ve buluşması halinde Ali'nin komutan olmasını emretti. Taberî'ye göre, Peygamber, başlangıçta Halit'i Hemedan kabilesini İslam'a davet etmesi için Yemen'e gönderdi. Halit orada altı ay kaldığı halde bir sonuç elde edemeden geri döndü. Daha sonra Ali gönderildi. Ali Yemen'e varınca Hemedanoğulları onunla görüş-

tü. Ali sabah namazından sonra onları kendisiyle aynı safa çekti ve karşılarına dikildi. Allah'a hamd ve senadan sonra, Peygamber'in mektubunu okudu. Hemedan halkı bir günde topyekün Müslüman oldu. Ali onların Müslüman oluşu haberini Peygamber'e yazdı. Peygamber de onun mektubunu okuyunca sevinçten secdeye kapandı ve daha sonra "Hemedan'a selam, Hemedan'a selam" dedi. Hemedan'ın Müslümanlaşması Yemen'in İslam'a girişinin anahtarıydı. Bundan sonra Yemen kabileleri peş peşe Müslümanlığı kabul etti. Yemen'in İslamlaşmasıyla Peygamber; Arap yarımadasının tümünde İslam'ın siyasî birliğini sağlama yolunda en büyük zaferi elde etmiş oldu.

Âmiroğulları Elçileri

Âmiroğullarının ileri gelenlerinden üç kişi, Peygamber'in tehlikeli ve vahşi düşmanı Âmir bin Tufeyl, Erbed bin Kays ve Cebbar bin Selma bu heyetin içindeydi.

Âmir şimdi kendisini Peygamber'e teslim olmak zorunda hissediyordu. Fakat içinde alevlenen çıldırtıcı kin ve vahşi düşmanlığı gizleyemiyordu. Kavmi ona dedi ki: "Herkes Müslüman oldu. Sen de İslam'a gir." Dedi ki: "Ben bütün Arapları peşinden sürüklemedikçe faaliyetimi durdurmayacağıma ve bu Kureyşli gencin ardına düşmeyeceğime yemin ettim."

Sonra Erbed'e şöyle dedi: "Bu adamın yanına vardığımızda ben onu meşgul edeceğim. Sen de bu arada kılıç ile onun boynunu vur."

Elçiler Peygamber'e geldi. Âmir, "Ey Muhammed, benimle dost ol!"[287] diye seslendi. Peygamber, "Sen yalnızca Allah'a iman etmedikçe asla!"dedi. Âmir, Peygamber'le sıcak bir konuşmaya girdi, Erbed'in emrini uygulamasını bekliyordu. Fakat Erbed'in bir şey yapmadığını görünce şöyle dedi: "Ey Muhammed, benimle yalnız

[287] Âmiroğulları heyetinde: (Tek lâm ile) "Halenî": Benimle başbaşa kal ki seninle konuşabileyim, demiş. (Lâm şeddeli) "Hallenî", beni dost kabul et. Sanıyorum ki, ilk önce "halenî" demiş ve Erbed'den ümidini kestiği zaman "hallenî" demiş ve bizzat harekete geçmek istemiştir

ve başbaşa kal!" Peygamber yine "Ortağı olmayan tek Allah'a iman etmedikçe asla!" dedi. Âmir, Erbed'in bu işi yapacağından ümidini kesip Peygamber tarafından da kendisini Peygamber'e eş değer göstermek için giriştiği ikili görüşme talebi reddedilince çok sinirlendi, ayağa kalkıp küstahça, "Allah'a ant olsun, bu şehri sana karşı savaşçı ve binekle dolduracağım." diye bağırarak mescitten dışarıya çıktı. Peygamber sakin bir şekilde şöyle dua etti: "Rabbim, beni Âmir bin Tufeyl'in şerrinden koru."

Âmir, Peygamber'den ayrıldıktan sonra Erbed'e şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana Erbed! Sana verdiğim emir ne oldu? Allah'a ant olsun, yeryüzünde hayatım konusunda senin dışında başka hiçbir kimseden korkmadım. Allah'a ant olsun, bundan sonra artık senden korkmayacağım." Erbed dedi ki: "Benim hakkımda acele karar verme. Allah'a ant olsun, senin emrini uygulamak istediğim zaman, benimle bu adam arasında engel oluyordun. Senden başka kimseyi görmüyordum. O zaman seni mi vursaydım?"

Heyet geri döndü. Yolda Âmir bir Tufeyl tauna yakalandı. Öylesine çaresiz kaldı ki Seluloğullarından bir kadının evinde yatağa düştü. Seluloğulları kabilesi Araplar arasında kötülük ve alçaklığıyla ünlüydü. Kendisini kahraman, savaşçı, gururlu ve dillere destan bilen Âmir, Medine'yi Âmiroğulları süvarilerinin atlarının nalları altında Muhammed ve dostlarının üzerine yıkmaya gidiyordu. Fakat şimdi savaş alanındaki yiğitler gibi kana bulanarak değil, bir "yolda kalmış" gibi hasta ve çaresiz olarak yol üzerindeki Seluloğullarından bir kadının evinde taun hastalığından dolayı öleceğini görüyordu. Bu alçaklık kendisini öylesine rahatsız ediyor, kalbini hasret ateşiyle öyle bir yakıyordu ki acınacak bir halde şöyle haykırdı: "Ey Âmiroğulları! Seluloğullarından bir kadının evinde ölmek, deve yavrusu bezesi gibi bir şeydir!?"

Yoldaşları onu toprağa verip yollarına devam ettiler. Âmiroğulları yurduna vardıklarında halk, "Ey Erbed, oralardan ne haber var?" diye sordu. Dedi ki: "Vallahi hiçbir şey yok. O bizim öyle bir şeye tapmamızı istedi ki onun şimdi burada olmasını ve okla vurup öldürmeyi çok isterdim." Erbed bir veya iki gün son-

ra, devesini satmaya çıktığında yoldayken kendisinin ve devesinin üzerine bir yıldırım düştü ve her ikisini de yaktı. Kur'an, Âmir ve Erbed'in kaderine kendine has bir üslupla, özel bir olayı genelleştirerek[288], şu ayetlerde değiniyor:

"Allah her dişinin rahminde taşıdığını, rahimlerin düşürdüğünü ve alıkoyduğunu bilir. Onun katında her şey bir ölçüye göredir... O yıldırımları gönderir de onlarla dilediğini çarpar..." (13/Râd Suresi 8,13)

Abdulkays Elçisi

Carut bin Amr (Bişr) Hıristiyan idi. Abdulkays'ın temsilcisi olarak Medine'ye geldi. Peygamber onu İslam'a davet etti. O dedi ki: "Ey Muhammed, benim dinim var. Fakat ben, dinimi senin için terk ediyorum. Ancak sen yeni dinimin daha evlâ olduğunu bana garanti ediyor musun?" Peygamber: "Evet, Allah'ın seni daha iyisine hidayet edeceğini garanti ediyorum." dedi. O da arkadaşlarıyla birlikte İslam'a teslim oldu ve Peygamber'den binek istedi. Peygamber: "Allah'a ant olsun sizi bindirecek bir bineğim yok." dedi.

O da dedi ki: "Beldelerimiz arasında halka ait, kaybolmuş binekler var. Acaba onlara binip beldemize gidebilir miyiz?" diye sordu. Peygamber de "Hayır, ondan sakın, zira o ateş alevidir." dedi.

Carut hayatının sonuna dek Müslümanlığında sebat etti. Numan bin Münzir'in tahrikleriyle önceki dinlerine dönen kavmine karşı Ridde savaşında İslam'a yardım için ayaklandı.

Tay Elçileri

Tay heyeti, Tayy'ın büyüğü Zeydulhayl başkanlığında Medine'ye geldi. Peygamber Zeyt ile görüştükten sonra şöyle dedi: "Bana faziletleri anlatılan her Arapla görüştükten sonra onun

[288] Bu metotla aynı zamanda manevî, felsefî ve itikadî meseleleri de açıklıyor. Onun gerçeklik ve somutluk üzerinde oturması, ütopistler ve idealistler gibi gerçeklikten sapmamasıdır. Bence nesnelliğe dayalı öznellik ya da maddiyat ve gerçeklikten kaynaklanan rûhaniyat ve maneviyat denilen şey, İslam'ın felsefî görüşünün çok üstün bir özelliğidir. Yani Kur'an ve Muhammed.

hakkında söylenilenden daha az faziletli olduğunu gördüm. Fakat Zeydulhayl'ı, hakkında söylenilenden daha fazla faziletli buldum." Peygamber onu "Zeydulhayr" diye adlandırdı.

Hanifeoğulları Elçileri

Güçlü ve büyük Hanifeoğulları kabilesi, Medine'ye bir heyet gönderdi. Müseylemetülkezzap da (Müseyleme bin Sümâme, Ebusümâme) onlar arasındaydı. Onu bir elbiseye bürünmüş halde Peygamber'e getirdiler. Peygamber'in elinde birkaç yapraklı bir hurma dalı vardı. Müseyleme Peygamber'le konuşmaya başlayıp ondan bir şeyler istedi. Peygamber, "Bu hurma dalını bile istesen, onu sana vermem." dedi.

Hanifli bir ihtiyardan nakledilmiş olan daha meşhur bir rivayete göre, elçiler Medine'ye girince, Müseyleme'yi yüklerin yanında bırakıp kendileri mescide, Peygamber'in yanına vardılar. İslam'ı kabul ettikten sonra Peygamber her birine bir şeyler hediye etti. Onlar da dediler: "Bir yoldaşımız daha var. Onu yüklerimizin yanında gözcü bıraktık." Peygamber herkesin kendisince eşit olduğunu kanıtlamak için ona da kendilerine verdiği hediyeye eşit değerde bir hediye verip şöyle dedi: "Onun mevkisi sizin mevkinizden daha aşağı değildir." Yemame'ye döndükten sonra Müseyleme, bunu gerekçe göstererek Muhammed'in kendisini nübüvvette ortak saydığını iddia etti.

O, namazı kaldırdı. İçki ve zinayı helal kıldı. Bazen de Peygamber'i taklit ederek Yemamelilere Kur'an'a benzetmeye çalıştığı sözler okuyordu. Sözleri çok anlamsız ve boş olmasına rağmen Hanifeoğulları kabilesi, Hicaz'daki Kureyş'le cahiliyeden beri rekabet içinde oldukları için, nübüvvet iftiharının iki kabile arasında adaletli bir şekilde bölüşülmesi için onun etrafında toplandı. Müseyleme'nin uydurduğu ayetlerden bir örnek:

"Allah hamile kadına nimet bağışladı, ondan, karından çıkan şey ile karında olan şey arasından yürüyen bir yaratık çıkarttı."

Halit Necran'da

Rebiulahir ya da Cemaziyelevvel (ya da Rebiulevvel) ayında Halit bin Velit'i, Haris bin Kâb'ı İslam'a davet için Necran'a gönde-

rerek şöyle emretti: "Onları üç defa İslam'a davet et. Onlar davetine icabet ederlerse kabul et; kabul etmezlerse savaş." Kavim Halit'in çağrısını kabul etti. O da Kur'an'ı, Sünneti ve Peygamber'i öğretip İslam'ı tebliğ ettikten sonra Peygamber'e bir mektup yazdı:

"Velit'in oğlu Halit'ten: Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun, Ey Allah'ın Resûlü. Ben kendisinden başka ilah olmayan Allah'a senin için hamd ediyorum. Meseleye gelince; ey Allah'ın Elçisi, Allah'ın selamı üzerine olsun. Sen beni, Haris bin Kâboğullarına gönderdiğinde, onlara vardığımda üç gün savaşmayıp onları İslam'a çağırmamı, kabul ederlerse onlarla beraber olmamı, icabetlerini kabul etmemi, İslam'ın kurallarını, Allah'ın kitabını, Peygamber'in sünnetini kendilerine öğretmemi emrettin. Ben de onlara vardım. Resûlullah'ın bana buyurdukları doğrultusunda onları üç gün İslam'a davet ettim, aralarına süvariler gönderdim. "Ey Harisoğulları, İslam'ı kabul edin, kurtulun!" dedim. Onlar da İslam'ı kabul ettiler, savaş yapmadılar. Ben onlarla beraberim. Onlara Allah'ın emirlerini iletiyorum. İslam'ın kural ve ahlakını, Peygamber'in sünnetini öğretiyorum. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi sana olsun, ey Allah'ın Elçisi."

Peygamber'in Halit'e yazdığı mektup:

"Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ın Elçisi Muhammed'ten Halit bin Velit'e: Sana selam olsun. Kendisinden başka ilah olmayana hamd ediyorum. Mektubunu habercin bana ulaştırdı. Edindiğim habere göre, Haris bin Kâboğulları, savaşa girişmeden önce İslam'a davetini kabul edip Allah'tan başka bir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmişler. Allah onları kendi delaletiyle hidayet etmişse onları ümitlendir ve korkut, kendin gel ve elçilerini de seninle göndersinler. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi size olsun."

Harisoğulları heyeti, Halit'le birlikte Medine Mescidi'nde Peygamber'in huzuruna çıktılar. Onu selamlayıp şöyle dediler: "Senin Allah'ın Resûlü olduğuna, Allah'tan başka ilah olmadığına şe-

hadet ederiz." Peygamber de: "Ben de Allah'tan başka bir ilah olmadığına ve kendimin Allah'ın Resûlü olduğuma şehadet ederim." dedikten sonra şunu söyledi: "Alıkonuldukları halde ileri gidenler sizler misiniz?" Onlar sustu. Kimse buna cevap vermedi. Peygamber ikinci, üçüncü kere sordu. Cevap vermediler. Dördüncü kez tekrarladığında Yezit bin Abdulmedan: "Evet, ya Resûlallah, alıkonuldukları halde ileri gidenler bizleriz." dedi ve bunu dört defa tekrarladı. Çok sinirli gözüken Peygamber, "Halit sizin İslam'ı kabul etmiş olduğunuzu, savaşa kalkışmadığınızı yazmamış olsaydı, başlarınızı ayaklarınızın önüne atardım." dedi. Yezit sakin ve güven dolu bir sesle şöyle dedi: "Ancak Allah'a ant olsun, biz ne seni ne de Halit'i övüyoruz." Peygamber sert ve keskin bir ses tonuyla: "Peki, kimi övüyorsunuz?" diye sordu. Dediler ki: "Biz aziz ve celil olan Allah'ı övüyoruz. Çünkü bizi sana, Allah'ın Resûlüne O yöneltti." Peygamber aniden sakinleşti ve memnuniyet dolu bir gülümsemeyle "Doğru söylediniz." dedi.

Elçilerin dönüşünden sonra, Amr bin Hazm'ı ve daha sonra Neccaroğullarından birisini bu kavmin eğitimi için bir sözleşme ile onlara gönderdi:

"Bu, Allah ve Resûlünün beyanıdır: Ey İman edenler, sözleşmelerinize uyun." (Kur'an) Bu, Allah'ın elçisi Muhammed'in Amr bin Hazm'ı Yemen'e gönderdiği zaman yaptığı antlaşmadır. Ona her işinde Allah'tan korkmayı emrediyor. Çünkü, Allah takva sahipleri ve iyilik yapanlarla beraberdir." (Kur'an). Allah'ın emri üzere ona hakça davranmayı, halkı hayırla müjdeleyip iyiliği emretmeyi, halka Kur'an öğretmeyi, onları Kur'an'la bilgilendirmeyi, halkı kötülükten sakındırmayı emrediyor. Hiç kimse temiz değilken Kur'an'ı eline almasın. Kur'an'da olanları halka anlatsın. Hak işlerde halka yumuşak davransın. Zulüm yapıldığında onlara sertlik göstersin. Çünkü Allah zulmü kötü sayar ve ondan sakındırır. Nitekim O, Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun, diye buyurmuştur. İnsanları cennetle ve cennet uğrunda çalışmakla müjdelesin. Halkı ateşten ve ateş için yaptığı işlerden sakındırsın. Halkla dost olsun, ilgilensin. Dinlerinde bilgin yapsın. Halka haccın farzlarını, sünnetlerini ve alametlerini, ayrıca

Allah'ın emirlerini öğretsin. Hacculekber, hacdır; hacculasgar, umredir. Halkı tek katlı kısa giysilerle namaz kılmaktan sakındırsın. Saçlarını ensesi üzerinde örüp salıvermek isteyeni engellesin. İnsanlar arasında çatışma çıktığı zaman, kabileleri ve aşiretleri yardıma çağırmalarını engellesin. Çünkü sadece ortağı olmayan tek Allah çağrılmalıdır. Allah'ı (yardıma) çağırmayıp da kabile ve aşiretleri çağıranlar kılıçla temizlenmelidir. Böylece artık davet ve çağrıları, ortağı olmayan tek Allah'a has olsun. Yahudi ya da Hıristiyan birisi canıgönülden teslim olup İslam'ı kabul ederse müminlerden sayılır. Bunlar için olan her şey onun içindir de. Yahudi ya da Hıristiyanlığa bağlı kalan kimse bundan dolayı engellenmez. Erkek veya kadın, hür veya köle, her reşit insan, bir tam dinar ya da onun yerine belli bir şey öderse Allah'ın zimmeti (eman) altındadır ve Resûlünün zimmeti altındadır. Kim bundan sakınırsa Allah'ın, Resûlünün ve müminlerin düşmanıdır. Allah'ın selamı Muhammed'e olsun."

Her okuyucu, burada Adil Enuşirvan'ın ordu komutanı Vehrez'i 4.000 kişiyle Yemen'e gönderdiği sırada verdiği emri hatırlar:

"Yemen'de olan her Habeşliyi öldür. Yaşlı veya genç, erkek veya kadın, küçük veya büyük hepsini. Habeşliden hamile kalmış her kadının karnını yar, çocuğunu çıkar ve öldür. Yemen'deki kimin saçları kıvırcık ise Habeşlilerden olduğunu anlarsın, eğer onun Habeşlilerden ve onların evlatlarından olduğunu tespit edemezsen hepsini öldür. Yemen'de onlara taraf tutanları da öldür. Öyle ki Yemen'de artık tek bir Habeşli kalmasın."[289]

Enuşirvan, İranlı komutanlardan Zerin'i, Yemen'e vali olarak gönderdi. Zerin, ata binmek istediğinde bir insan getirtip ikiye böldürüyor ve onun ikiye parçalanmış cesedi arasından geçerek atına biniyordu.

Muhammed Ölüyor

İnsan, hayatında devamlı gerçek yüzünü gizler, kendisini hep başkalarının gözüyle görünen bir çehrenin altında saklar, yani

[289] Belamî Tarihi.

maske kullanır. Sadece iki yerde maske kullanmaz: Zindan hücresinde ve ölüm döşeğinde. Bu iki yerde herkesin gerçek yüzünü görebilme imkanı elde edilir. Özellikle ölüm anında. İnsan ölümün kokusunu aldığında samimileşir. Can çekişme sırasında herkes "kendisi" olur. Ölüm dehşeti onu öylesine ürkütür ki gösteriş ve iki yüzlülük yapma fırsatı kalmaz. Olay öyle büyüktür ki büyüklerin hepsi küçülür. Ruh, menfaat için ömür boyu saklandığı yerden korku içinde çırılçıplak dışarı çıkar. Çünkü ölüm bu gizli evin kapısını çalmıştır artık.

Ölüm de öğrenilmesi ve bilinmesi gereken bir sanattır. Çok derin, güzel ve hayatın seyredilebilen en değerli sahnesidir. Güzel ölen insanlar pek azdır. Ben, uzun zamandan beri tarihi inceleyerek "güzel ölen" insanları bulmaya çalıştım. Çok güzel ve görkemli "ölen" kimseler buldum. Kuşkusuz "nasıl ölmeli" sorusunu bilenler, "nasıl yaşamalı" olgusunu da bilir. Çünkü yaşamanın "nefes alma"dan ibaret olmadığını bilenler, can vermenin de nefes almamaktan ibaret olmadığını, ölümün de büyük bir iş olduğunu, hayat gibi önemli bir iş olduğunu bilir.

Büyük ölümler de tek tip değildir. Herkes yaşadığı gibi ölür. Olduğu gibi de ölür. En meşhur ölümlerden biri Roma'nın yürekli imparatoru Vespasin'in ölümüdür. O ölüm döşeğine düşmüş, can çekişiyordu. Subayları yatağı kenarında durmuşlardı. O "ölüm"ün gırtlağına gelip dayandığını hissedince yerinden fırladı ve şöyle haykırdı:

"Bir imparator ayakta ölmelidir!"

Nihayet subaylarının kucağında dimdik ayaktayken öldü.

Ölüm çok görkemlidir. Fakat onu ancak güzellikleri ve görkemli şeyleri görebilenler görür. Öylesine zarif ve derindir ki kaba görüşlü gözlere görünmez. Bu gözler, muhteşem savaş sahnesini, kılıcın güzelliğini, desenli bulutun inceliğini ve yumuşaklığını hissettikleri halde bir ruhun ihtişamını, bir düşüncenin güzelliğini, bir ihtiyacın inceliğini kavrayamazlar.

Muhammed'in ölümü de böyledir. Kılıcın parıltısı, kan dalgası, hışımlı atların kişnemesi ve kahramanlık şiirlerinin feryatları ile

süslenmemiştir. Bu nedenle, nuru az olan gözler, onun güzelliğini asla görememişlerdir.

Muhammed'in ölümle görüşmesi nasıl olur da basit olabilir?

Bu yılda Peygamber'in bakışında, sözünde, davranışında, yorulma bilmez toplumsal çabalarında ve özel yaşantısında hayatın sonu ve ölümün başlangıcı belirgindi.

Tarihin büyük kumandanı, büyük bir orduyu 23 yıl geceli gündüzlü çile ve çabayla seferber ettikten sonra şimdi "gelecek" cephesine göndermeliydi.

Ordu büyük bir savaş başlatmaya; "her yerde, her zaman" ruhlardaki cehalet ve korkuyla; kayserler, kisralar ve toplumlarla savaşa hazırlanıyordu.

Muhammed'in muhteşem ve hayret verici risaleti son bulmuştu. Son olarak orduyu denetlemeli, meselelerin genel değerlendirmesiyle, zarurî fakat ikincil ve tikel meseleleri inceleyerek, söylemediği, söyleyip de duyamadıkları, bu büyük yolculukta öngörülmüş her şeyi, 23 yıllık öğretilerini hatırlatmalı ve açıklamalıydı.

Hicretin onbirinci yılı başlamıştır. Muhammed'in verimli hayatı son bulmaktadır. İlk işi halkla vedalaşmaktır.

Mekke'de, İnsanların Evinin Kenarında

Peygamber iki ay önceden Müslümanlara, "Benimle hac yapmak isteyen Medine'ye gelsin, oradan topluca Kâbe'ye doğru hareket edelim." diye duyuruda bulunmuştu. Müşriklerin katılmasına izin verilmeyen, yani Peygamber'in sadece Müslümanların katılımıyla yaptığı ilk hacdır. İlk defa 100.000 kişi Peygamber'le Mekke'ye doğru hareket etmek için Medine çevresinde çadır kurmuştur. Ve son hac.

Zilkâdenin 25. günü Medine'den ayrıldılar. Peygamber, eşlerinin hepsini beraberinde götürdü. Gece Zülhuleyfe'de kalıp sabahleyin ihrama girdiler ve yola koyuldular. 100.000 gönülden "Lebbeyk! Allahümme lebbeyk! Lebbeyk la şerîke leke lebbeyk. İnnel hamde vennimete leke velmülk lebbeyk! Lebbeyk la şeri-

ke leke lebbeyk!" feryadı vadide dolaşıyordu." Allah duyuyordu. Gök o güne kadar yeryüzündeki insanların hayatında böyle bir gösteriyi görmemişti. 100.000'i aşkın erkek ve kadın, yarımadanın yakıcı güneşi altında, tarihin adını duymadığı, korkunç ve suskun çölün kızgın göğsünde bir tek "kıble"ye doğru yol kat ediyorlardı. İnsanın hayatı ve kendi toplumunun çehresini kapatan bunca süsler, göstergeler, gelenek ve görenekler artık "gösterge" değildir. Renklerin hepsi "beyaz" dır. Giysiler iki tanedir: Omuz üstü bir parça ve bele bağlanan bir parça kumaş. Burada insan hayatının renksiz güzelliğinin göstergesi vardır ve insan topluluklarının eşitliğini ortaya koyar. Hiç kimseyi hiçbir kimseden ayırt etmemek gerekir. Bu sebepten iki kumaş parçasına dikiş atmak da haramdır. Böylece her çeşit "ayrıcalık" ve ayırt etme yolu kapanmış olur. Burada herkes sadece "insan"dır. Artık renkler, işaretler ve değer ölçülerinin tümü Zülhuleyfe'de dökülmüş, geride bırakılmıştır.

Muhammed harekete geçiyor ve onunla birlikte tek renkli, tek tip giysili, 100.000'i aşkın Müslüman da harekete geçiyor. Kainat şaşkın şaşkın bu sahneyi seyrediyor. Ayrıca sarayların ihtiyar kapı kulu, firavun, kisra ve kayser kıssalarının anlatıcısı, her hükümet sahibinin yalancı ve göz boyayıcı övücüsü ve satılmış habercisi, savaş ve eğlencelerdeki hediye kabul edicisi, uzun ömrü boyunca saraydan çıkıp da sokağa ayak basmamış, zulüm, çile ve yoksulluk kurbanlarına uğramamış olan tarih de şaşkın şaşkın bakıyordu: Acaba bu ne biçim bir ordudur!? "Kumandan yalın ayak, ordu yalın ayak." Zülhuleyfe'den beri bu ordunun peşinden koşuyor. "Kralın orduyla birlikte olduğunu" duymuştu ama aramasına rağmen böyle birini bulamamıştı.

Burada herkes bir araya toplanmıştır: Allah, İbrahim, Kâbe, Muhammed ve halk!

Muhammed, insanlık tarihinin büyük put kıranı İbrahim'in makamında, hayatının son günlerinde dayanılmaz ve çileli çalışmalarının sonucunu Allah'a arz edip onun nezdinde görevli bulunduğuna, görevinde aksaklık yapmadığına halkı tanık tut-

mak; İbrahim'e de onun dünyada başlattığı zor ve önemli işi devam ettirip bu noktaya getirdiğini ve tamamladığını göstermek için gelmişti. Muhammed, yarının tarihine ümmetin[290] böyle olduğunu, insanın yeryüzündeki gelecek hayat tarzının bu olduğunu öğretmeye, insanlarla son kez konuşup görüşerek herkesle vedalaşmaya, halkın da ebediyen son çöl peygamberiyle vedalaşmasını sağlamaya, çöllerinin bağrından çıkan, kuvvet ve altın sahiplerine isyan etmek için görevlendirilmiş çobanların muhteşem destanına son vermeye gelmiştir.

Muhammed tavaf yaptıktan ve İbrahim'in makamında iki rekat namaz kıldıktan sonra Hacerulesved'i iki defa öptü ve hemen Safa'ya gitti ve Safa ile Merve arasında "say" yaptı. Bu sırada kurbanlık getirmeyenlerin ihramdan çıkmalarını, umre yapmalarını emretti. Bu emir bazılarına ağır geldi. Bu işi yerine getirme konusunda tereddüde kapıldılar. Peygamber çok sinirlendi. Öyle ki öfkesinden dolayı çehresi morardı ve hiddetinden dolayı titrek bir sesle "Verdiğim emir ne olursa olsun uygulayın!" dedi ve hışımlı bir halde çadırına girdi. Ayşe korkarak "Seni böyle sinirlendiren nedir?" diye sorunca, hışımdan dolayı sert bir ses tonuyla şöyle dedi: "Nasıl olur da sinirlenmem. Ben emir verdiğimde bunlar dinlemiyorlar!" Bir sahabi içeri girdiğinde Peygamber'in çok üzgün olduğunu gördü. Esefle dedi ki: "Ya Resûlallah! Seni öfkelen-

290 Ümmet; toplum ve millet için seçilmiş bir terimdir. Bu kelime İslam'ın ilginç ve derin siyasal ve toplumsal görüşünü, kendi toplumu hakkındaki niteleme tarzını gösteriyor. Kavim (savunma için ortak kıyamdan); şâb (günümüzde millet, fırka, şube anlamında); kabile (bir hedef ve maksat, kıble sahibi), Avrupa dillerinde nation (naitre, doğuş kelimesinin türevi) terimleri arasından "ümmet" terimi seçilmiştir. Ümmet (bazılarının görüşlerinin aksine), Ümm yani annenin türevi değil, Emm yani bir şeyi ya da kimseyi hedef almak anlamındadır. İmamet, kavme rehberlik etmektir. Bu millet ölçüsü, bir toplumun hakikî mânâ ve esası "insan fertlerinin tek bir liderlikte ortaklığı" olup bu terimin seçiminde çok derin insanî görüş açısı, günümüzün şartlarına uygun bir anlam söz konusudur. Özellikle bu terimi; toprak, kan ortaklığı, topluluk, doğmak gibi insanların milliyet ölçüsü olarak alınan terimlerle karşılaştırırsak onun üstün özelliği daha da ortaya çıkar. Ümmet, yol ve zaman anlamına da gelir. Bu iki kavram terimi daha da zenginleştirmiştir. (Montgomery Watt, Ukkad'dan nakledmiştir.)

direni Allah ateşe atsın!" Peygamber dedi ki: "Ben insanlara bir iş için emir verdiğimde onu yerine getirme konusunda tereddüt ettiklerini görmedin mi? Eğer böyle olacağını bilseydim ben de kurban getirmez, onlar gibi ihramımı çıkarırdım."

Halk Peygamber'in çok üzüldüğünü, küserek kendilerinden uzaklaştığını anlayıp yaptıkları işten dolayı utandılar, çabucak ihramdan çıktılar. Kızı Fatma ve bütün eşleri de böyle yaptı.

Aristokrasinin ihtiyar uşağı tekrar hayrete düştü.

"Ne demek bu? Kral için yüz küsur bin fedakar uşak hizmete hazır beklediği halde, niçin hata yapanları cezalandırmıyor? Cellat nerede? Niye katliam fermanını vermiyor? Bu kral nasıl hüküm sürüyor? Bu iktidarı neyle almıştır? Bir memleket ya altın ile ya da kılıç ile ele geçirilebilir."

"Biri kralın adını altınla yazmış,
Diğeri Yemen demirini suyla bilemiş."

Evet bu mümkündür. Bu ümmi şahıs da işte bunu öğretmeye gelmiştir. Aden, Roma ve Medain okullarının öğretmenleri, büyük Doğu ve Batı medeniyetlerinin eğitmenleri ne bilirler? Bunların siyaset ilkokulundaki üstatları "kurt ile tilki"den başkası değildir.[291]

Ali bu sırada Yemen görevinden döndü. Yolu üzerinde Fatma'yla buluştu ve onun ihram giymediğini gördü. Sebebini sordu. Fatma açıkladı. Ali hemen Peygamber'e gitti. Görev raporunu iletti. Peygamber de "Git Kâbe'yi tavaf et ve yoldaşların gibi ihramını çıkar." dedi. Ali, "Ya Resûlallah, ben tıpkı senin gibi niyet etmişimdir." dedi. Peygamber tekrarladı: "Niyetini boz, yoldaşların gibi ihramını çıkar." Ali yalvarırcasına bir sesle tekrar "Ya Resûlallah, ben ihrama büründüğüm an kendi kendime dedim ki; Allahım, ben Peygamber'in, kulun, resûlün Muham-

[291] Machiavelli ekolüne göre, halka hükmetmede ya aslan ya da tilki olmak gerekir. Bizim edebiyatımızda aslan yiğitlik ve cömertlik simgesidir. Yırtıcılık ve vahşilik anlamında değildir. Bu yüzden Farsçada onun hedefine uygun olarak aslan yerine kurt yerleştirilmelidir

med'in niyeti üzere niyet ediyorum." dedi. Peygamber bir an Ali'nin yüzüne bakıp sordu: "Kurbanlığın var mı?" Ali, "Hayır" dedi. Peygamber onu kurbanlığına ortak yaptı; Ali de ihramını korudu ve hac bitince kurbanlığı her ikisi adına kesti.

Bu sırada Ali ile Yemen'den dönen ordu mensupları Peygamber'e varıp şikayette bulundular. Dönüşte Ali, Peygamber'le Mekke'de görüşmek ve onunla birlikte hac merasimine katılabilmek için acele ettiğinden birisini kendini temsilen ordu komutanlığına tayin edip peşinden gelmelerini istedi ve kendisi hızla hareket etti. O adam Ali'nin uzaklaştığını görünce Peygamber'in adalet ve bağışını, Yemen'de ele geçirdikleri ganimetlerin ellerinden çıkmasını sağlayacağından korkarak bu fırsatı değerlendirdi ve elbiseleri ordu birlikleriyle bölüştü. Ordu döndüğünde Ali onları denetlemeye gitti. Giysileri giydiklerini görünce öfkeyle bağırdı: "Yazıklar olsun sana! Onları Resûlullah'a götürmeden evvel çıkarın." Daha sonra giysileri hepsinden geri aldı ve ona verdi. Ordu mensupları, Ali'yi kendilerine karşı tutumundan dolayı Peygamber'e şikayet ettiler. Peygamber de hemen kalktı ve onlara hitaben şöyle dedi: "Ey insanlar! Ali'yi şikayet etmeyin, Allah'a ant olsun, o, Allah'ın zatında ve Allah yolunda şikayet edildiğinden daha çok haşin ve serttir."

Zilhiccenin 8. günü Mina'ya gittiler. Ertesi sabah Peygamber, bineği üzerinde insanlar ile konuşmak için Arafat'a gitti. Peygamber'in çok önemli bir işi düşündüğü halinden belliydi.

Veda

Öğle güneşi kafaların üzerine ateş yağdırıyordu. Peygamber bineği üzerinde, etrafını çeviren 100.000'i aşkın kadın ve erkek arasında durdu. Rebia bin Ümeyye bin Halef Peygamber'in söylediklerini tekrarlamakla görevlendirildi. Bu, Peygamber'in ümmetine son mesajı olduğu için herkes duymalı, her kelimesi bütün toplum fertlerine ulaşmalıydı.

Her şey anormal gözüküyor. Bu iş için seçilen an, mekan, durum, Peygamber'in hali, beyanın özel metodu, hepsi çok ciddi ve önemli bir olayın söz konusu olduğunu gösteriyor.

Peygamber konuşmaya başlamak üzere (Rebia'ya hitaben) diyor ki:

"De ki! Ey insanlar, Resûlullah diyor ki; acaba bu ayın hangisi olduğunu biliyor musunuz?" Rebia yüksek sesle soruyu tekrarlıyor. Peygamber bekliyor. Halk bu soruya cevap vermeleri gerektiğini anlayıp "Haram ay." diyorlar. Peygamber, konuşmaya devam ediyor: "Onlara de ki; Allah, Rabbinize kavuştuğunuz âna dek kanlarınızı ve mallarınızı, bu ayın haramlığı gibi size haram kılmıştır."

"De ki: Ey insanlar, Resûlullah, bu şehrin hangisi olduğunu biliyor musunuz? diyor." Rebia tekrarlıyor. Peygamber cevap bekliyor. "Haram şehir." diyorlar. "Onlara de ki: Allah, Rabbinizin huzuruna çıkacağınız âna dek kanlarınızı ve mallarınızı bu şehrinizin hürmeti gibi sizlere haram kılmıştır."

"De ki: Ey insanlar, Resûlullah diyor ki; bu günün hangisi olduğunu biliyor musunuz?" Rebia tekrarlıyor. "Hacculekber günü" diyorlar. "Onlara de ki: Allah kanlarınızı, mallarınızı bu gününüzün haramlığı gibi size haram kılmıştır."

Peygamber sözlerine şöyle devam ediyor:

"Sözlerimi dinleyin. Çünkü bu yıldan sonra sizi burada görüp görmeyeceğimi bilmiyorum. Ey insanlar! Rabbinize kavuşacağınız zamana kadar kanlarınız, mallarınız, bugün ve ayınızın haramlığı gibi size haram kılınmıştır. Siz Rabbinize pek yakında ulaşacaksınız. O sizin yaptıklarınızı sorgulayacaktır. Ben bunu tebliğ ettim. Herkes aldığı emaneti sahibine devretmelidir. Faizin her çeşidi haramdır. Fakat sermayeleriniz kendinize aittir. Ne zulmedin ne de zulmü kabul edin. Allah, faizin olmamasını emretmiştir. Abbas bin Abdulmuttalip'in faizi yok sayılmıştır. Cahiliyede dökülmüş kan yok sayılmıştır. Bağışladığım ilk kan, Hüzeyl taifesince öldürülen İbni Rebia bin Haris bin Abdulmuttalip'in kanıdır. Cahilî kanlardan ilk kan olarak bunu bağışlıyorum.

Ey insanlar! Şeytan, burada kendisine ibadet edilmekten ebediyen ümidi kesmiştir. Fakat ibadetten başka, küçük ve önemsiz saydığınız işlerde bile itaat olunmaya razıdır. Dininiz hakkında

ondan korkun. Ey insanlar, "Nesi"[292] küfürde aşırılıktır. Kafirlik yapanlar ona saparlar. Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına denk getirebilmek için onu bir yıl helal, bir yıl haram kılarlar. Allah'ın haramını helal, helalini haram yaparlar.

Zaman dönüyor, fakat Allah'ın yeryüzünü ve gökleri yarattığı günde olduğu gibi duruyor. Allah katında ayların sayısı on ikidir. Onun dört ayı haramdır. Üç ayı peş peşedir ve Recep ayı Muzardır.[293]

Ey insanlar! Sizin kadınlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin onlar üzerindeki hakkınız, sevmediğiniz kimseyi sizin yataklarınız üzerine oturtmamak, kesin olarak kötü sayılan işleri yapmamak, böyle bir iş yaparlarsa şüphesiz Allah onları yataklarınızdan ayırmanıza ve onları şiddetli olmayan bir şekilde dövmenize izin vermiştir; eğer yaptıklarından vazgeçerlerse giysi ve rızıklarını örfe uygun olarak elde etmeye hak kazanırlar. Benim kadınlar hakkında iyilik yapma tavsiyemi kabul edin. Bunlar sizin yetkinizdedir. Kendi kendileri üzerinde yetki sahibi değillerdir. Sizler onları Allah'tan emanet aldınız. Allah'ın kelimeleriyle onları kendinize helal yapmışsınızdır. Ey insanlar! Benim sözlerimi anlayın. Ben tebliğ ettim ve size tutunduğunuz takdirde asla sapmayacağınız bir şey bıraktım: Allah'ın kitabı ve benim sünnetim. Ey insanlar! Sözümü dinleyin, kavrayın. Bilin ki her Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Müslümanlar kardeştir. Kardeşin gönül isteğiyle bağışı dışında kardeşine (malı) helal değildir. Öyleyse kendi kendinize zulmetmeyin."

Tam bu sırada öğle vaktinin güneşi altında heyecan dolu çehresiyle, önemli görevini yerine getirmiş ve son vermiş gibi gözlerini gökyüzüne dikip şöyle dedi:

[292] Nesi, haram ayı ertelemek anlamındadır. Bazen cahiliye Arapları böyle yaparak haram ay gelmesine rağmen savaşı sürdürmek isterlerdi.

[293] Rebia kabilesi Ramazanı haram sayıp, ona Recep ayı diyorlardı. Peygamber de diyor ki: "Rebia'nın Recebi, Muzar kavminin Cemazî ve Şâban arası Recep ayı değildir."

"Allah'ım! Acaba tebliğ edebildim mi?"

Biraz bekledi. Rebia onu halka duyurdu. Binlerce dertli inilti yükseldi: "Evet, tebliğ ettin." Peygamber yine aynı noktaya göz dikip "İlahi, şahit ol!" dedi.

Hac merasimi bittikten sonra ömrünün yılları sayısınca 63 deve kurban etti ve beraberinde getirdiği 100 deveyi de Ali kurban etti. Veda haccı son buldu. Muhammed Mekke'yi ve Kâbe'yi geride bırakıp Medine'ye doğru hareket etti; tarihte yaşayacak hatıraları geride bıraktı.

O, en son büyük görevini yerine getirmişti. Artık, tarihin dünyada en önemli görevleri başarmış olan en büyük adamı, vefalı dostları arasında huzurlu bir vicdan ve başarı dolu bir ruhla ölmek üzere kendi şehrini ebedî olarak terk ediyordu.

Şirkin kökü bütün yarımadadan kazınmıştı. Tevhidin kurucusunun inşa ettiği "İnsanların Evi", putların alçaklığı ve pisliğinden temizlenmiş, "Allah ve insanlar" hükümeti "kardeşler ümmeti" topluluğuna egemen olmuştu.

Geleceği Düşünürken

Zaferlerin parıltısının etkisi altında kalarak gizli gerçekleri görmemek Muhammed'e yakışmaz. Çünkü o, derin bakış açısı ve üstün zekasıyla olayların iç yüzünü görebilmekte, kendi toplumunun özelliklerini herkesten daha iyi tanımaktadır. O, nifak ateşlerinin, kabilevî kinciliklerin, kavmî ve ırksal iftiharlara tutkunluğun, kabilelerin kitlesel cehaletinin, aristokrasi, düşmanlık ve cahiliye pisliklerinin; iman, kılıç ve siyaset vasıtasıyla elde edilip gerçekleştirilen "birlik" örtüsü altında hâlâ varlığını sürdürdüğünü açıkça görüyordu. O, liderlik gücü ve manevî etkisi ölçüsünde bütün kabile başkanlarına ve Kureyş aristokratlarına İslam'ın egemenliğini kabul ettirdiği halde, ruhlarının yetiştirilmesi, bir milletin kafasına ve gönlüne yeni imanın yerleştirilmesi, dinî vicdanının olgunlaşması, cahiliye ile on yıldan fazla mesafe almamış nefislerin arındırılmasının daha uzun bir zamana, hatta nesillerin değişmesine ihtiyacı olduğunu biliyordu.

Peygamber bu tehlikeyi sezmişti. Ölüm yaklaştıkça inanç kardeşliği giysisini giyinmiş, peş peşe zaferlerle yüzü parlamaya başlamış bu genç ümmetin geleceğinden çok endişe ediyordu. Peygamber pek yakında bu dünyayı terk edecekti. O, on yaşındaki çocuğunun, evinde yüzlerce öldürücü hastalık bulunmasından dolayı endişeye kapılıp kendisinden sonra nasıl ayakları üzerinde duracağını ve hemen her taraftan esecek kara ve vahşi fırtınalara karşı nasıl direnip korunacağını merakla düşünüyordu.

İki büyük askerî imparatorluk, pek yakında velisini kaybedecek olan bu delikanlıyı parçalamak için diş biliyordu. Yarımadada Ebusüfyan'lar, Muaviye'ler, münafıklar pusuya yatmış, fırsat kollamaktaydı. Hatta Müseyleme ve Esved Ansî bile, Yemame ve Yemen'de başkaldıracaktı. Fakat o, her ne kadar azılı olursa olsun düşmandan korkmuyordu. Bunu, onun siyasî hayatı da doğrulamaktadır. Nitekim Kur'an da her zaman, küçük bir grubun büyük bir gruba galebe çalabileceğinden bahsetmektedir. Onun ruhunu perişan edip endişelendiren şey iç tehlikedir; nifak, ihtilaf, İslamî toplumda cahilî ruhun diriltilmesi, şahsî garezler vb. idi. Kuşkusuz Muhammed, büyük bir hareketin ve toplumun sorumlusu olarak bu alanlarda ümmetinin kaderinin kendisinden sonra karşılaşacağı tehlikeleri düşünüyordu. Düşünmesi de gerekiyordu.

Muhammed'den sonra bu toplumun kaderi ne olacaktı? Siyasî gelenekten ve köklü toplumsal alt yapıdan yoksun olan bu yeni inşa edilmiş toplumun kaderi ne olacaktı? Bu toplumda kabilevî unsurlar hâlâ çok güçlü ve köklüydü. Özellikle kabile başkanları her türlü siyasal, kültürel, idarî ve medenî tecrübeden yoksundu. Aslında onların siyasal olgunluğu, hızla gelişen sosyal önderliğin ihtiyaç duyduğu seviyede değildir.

Bunlar, bu sıralar Muhammed'i büyük bir sıkıntıya sokan hayatî ve önemli meselelerdir. Bu büyük kervanın kılavuzluğunu kendisinden sonra kim üstlenecekti? Acaba Peygamber'in bu soruya cevap vermesi gerekiyor muydu? Yoksa onun bu konuda sorumluluğu bulunmamakta mıdır? Acaba o günün Arap

toplumu, böyle bir sorumluluğu toplumun aynı zamanda düşünür ve ideoloji[294] sahibi olan siyasî önderinden tamamen devralacak kadar siyasî olgunluk seviyesine ulaşmış mıdır? Acaba Büyük Fransız Devrimi'nden itibaren geçen iki yüzyıldan sonra Batı Avrupa'da hâlâ onunla tanışmış olan toplumun bile ulaşamadığı demokrasi, Evs, Hazreç, Kureyş, Gatafan, Hevazin ve Sakif arasında Mekke'nin fethinden itibaren üç yıllık bir tarihi olan bir toplum kendi kaderini belirleyecek ölçüde belli bir seviyeye erişmiş midir? Acaba bu ümmetin gelecek önderliğini Muhammed mi daha iyi teşhis edebilir yoksa kabile kitleleri, hatta Sâd bin Ubade, Ebuubeyde bin Cerrah, Abdurrahman bin Avf, Ömer, Ebubekir, Osman, Talha, Sâd ve Zübeyir mi?

Üç halifenin seçilme tarzı, "Batı demokrasisi"nin –günümüzde yeni yeni ayaklanıp bağımsızlık mücadelesi veren milletler son yıllarda ona olan inancını hemen hemen kaybetmiştir.[295]– o

[294] İdeoloji. Bu konu, Muhammed için kendi toplumunda siyasal açıdan çok anlamlıdır. Çünkü en demokratik toplumlarda lider için caiz olmayan şeyler onun için caizdir. Bir ideologu kamuoyunun görüşlerini alması için seçmezler. Günümüz dünyası da mesela Marks'a Engels'i veya Engels'e Polikhanoph'u halka kendi öğretisinin en büyük teorisyeni olarak tanıttığı için hak vermektedir. Çünkü teorisyen (fikir babası), genel sekreter ile partinin hükümet veya devlet başkanı arasında fark vardır. İslam'da da bir grup düşünür, imamet ve hilafeti iki ayrı makam olarak kabul etmekte ve Gadir olayını Ali'nin imamet makamına seçilmesi olarak kabul etmektedirler. Hem imamet hem de siyasî liderlik makamlarına birlikte sahip olan Peygamber, birinci makamını alması için Ali'yi seçmiş, ikinci makamına geçecek kişiyi seçme yetkisini halka bırakmıştır. Halk, bu göreve gelecek kişiyi icmâ (kamu oyu) veya şûra yoluyla kendileri seçecektir. Benim bu konuda farklı bir görüşüm var. Bu konuda gündeme getirilen bütün meselelere farklı bir şekilde bakıyorum. Bkz. "Ümmet ve İmamet" (Ali kitabının içinde bir bölüm. çev.)

[295] Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Asya, Afrika ve Latin Amerika'da körüklenen inkılap ateşi sırasında, bu milletlerin devrim liderleri çok acı tecrübelere dayalı olarak 19. yüzyılın liberallerinin ve aydın düşüncelilerinin sandıklarının aksine, Batı demokrasisinin, bu hassas tarihî dönemde, gelişmenin yavaşlamasına sebep olduğuna, (örneğin, Hindistan'da) sapık ve eski köklü gelenek ve örflerin yerleşmesine müsait bir ortam hazırladığına inandılar. Hatta güçlü dış düşman ve yerli işbirlikçileri, demokrasiyi kullanarak, inkılabın tüm meyvelerini bozup elde edilen ürünleri yok edebilirler ya da birlikte, bu yarışı kazanan ise demokrasi düşmanıdır. Bu oyunda yenik dü-

günkü Arap toplumunda halkın siyasî kaderinin bizzat Peygamber tarafından tayin edilmemesine ne kadar gücü yettiğini göstermiştir.

Peygamber, ümmetinin muhtemelen kendisinden sonra iş başına gelebilecek ileri gelen çehrelerini inceliyor. İnsanî eşitlik, İslamî kardeşlik, takva, ilim, fedakârlık ve asaletin Müslümanların, özellikle büyük sahabenin beynine yerleştiğini, bunlara güçlü bir şekilde inandıklarını bildiği halde, onların duygu ve ahlakî vicdanlarında hâlâ bir yol alamadığını, yani onların ruhsal yapılarıyla birleşmediğini biliyordu. Çünkü duygunun inançtan daha geç değiştiğinin bilincindeydi.

Bu yüzden geleceğin yöneticisi konusunda halkın zihninde, takva, iman, İslam ve cihat geçmişinden başka, damarlarındaki cahilî üstünlük ve soyluluk kanı ve ailelerindeki sosyal ve millî konum da önemliydi. Çünkü kendi kişilik ve cazibelerini sadece Allah, cihat ve takvadan almamış, şüphesiz ruhî şahsiyetleri, duyguları, gizli vicdanları cahiliyede şekillenmiş olan çehreler, cahiliyede edindiklerini de ister istemez İslam'da koruyacaklardır.

Bu yüzden kuşku yok ki halk, kendisinden sonra kavmin ileri gelenleri ve aristokratları üzerinde "icma" edecektir. Temimoğullarının şerifi ve şeyhi Ebubekir bin Ebikuhafe, Adiyoğulları şerifi Ömer bin Hattap, Hazreç taifesinin şerifi Sâd bin Ubade, iyi ve köklü soyu iki kimseye dayanan Osman bin Affan, Zühreoğulları taifesinin şerifi Abdurrahman bin Avf, bu taifeye mensup Sâd bin Ebivakkas, Mekke'deki Kureyş'in Ümeyyeoğulları taifesinin en güçlü başkanları Ebusüfyan bin Harp, Muaviye bin Ebusüfyan, Haşimoğullarının ünlü ve seçkin simaları olan Abbas bin Abdulmuttalip ve Ali bin Ebutalip.

şen de devrimdir. Avrupa ve Amerika demokrasisinin kalbinde faşizmin doğuşu sonucu kurtuluş için mücadele eden Batılı düşünürlerin çoğu, "sorumlu demokrasi ya da yönlendirilmiş demokrasi" (Democratie engagé dirigée)yi ona tercih ediyorlar. (Bu Bankok Konferansında ilk defa olarak resmen açıklandı.) Ya da herhangi bir şekilde bu tip hükümet şekline karşı imanlarını kaybedip halkın ve toplumun hak ve hürriyetinin temini için, bir sınıf ya da parti diktatörlüğünün daha etkili olduğunu ileri sürüyorlar.

Peygamber bunları iyi tanıyordu. Hazreç başkanı Sâd bin Ubade'nin dışında diğerleri Muhammed ile dostluğun ve İslam'a inanmanın ölüm, işkence ve sürgünden başka bir dünyevî ödül sağlamadığı sırada İslam'a ilk katılanlardı. Fakat yüzlerce iç ve dış tehlikeyle karşı karşıya bulunan yepyeni bir toplumun liderliğini, toplumun siyasî ve düşünsel sorumluluğunu üstlenecek özellikleri de olmalıydı. Çünkü bu sorumlulukları yerine getirmek için sadece Muhammed'in nübüvvetine inanmak yeterli değildi. Böyle bir sorumluluğu üstlenmesi gereken kişi, Muhammed gibi çeşitli insanî, bireysel, toplumsal, manevî ve siyasî üstün yetenek ve özelliklere sahip olmalıydı.

Muaviye ve Ebusüfyan toplumsal güç açısından herkesten daha etkin olmalarına rağmen Bedir, Uhud ve Hendek hatıralarının unutulması için birkaç yılın daha geçmesi gerekiyordu.

Ebubekir çok sevilen ve sayılan biridir. İslam'daki geçmişi, Muhammed'le dostluğu ve akrabalığı ve cahiliyedeki toplumsal etkinliğinden dolayı adı dillere destandır. Fakat o, yaşlı, çok yumuşak huylu ve her işi basite alan birisidir. Tehlike dolu toplumsal ve siyasal sorumluluk, böyle bir ruhsal yapıyla bağdaşmayacak kadar ciddi ve önemlidir.

Ömer, Ebubekir'in aksine tutucu, sert, ciddi ve Avrupalıların deyimiyle kuralcı bir adamdır. Adalet bildiği şeyi uygulamada en ufak bir tereddüde düşmesi ve yumuşaması söz konusu değildir. İslam'a olan hizmeti, belgelemeye ve açıklamaya gerek duyurmayacak kadar çok açık ve sabittir. Onun Muhammed'in sayılı grubuna katılması, onları güçlendirdi. Düşman ya da düşmanlar hakkında bir karar alınmak istenseydi, Ebubekir'in önerisi serbest bırakmak ve sevgi göstermek idi. Fakat Ömer'in bu konuda sürekli tekrarladığı söz, "Ya Resûlallah, izin ver de boynunu vurayım." idi. Onun çok seçkin ve ciddi bir uygulayıcı olmasının aksine, istinbat (çıkarım yapma) ve yenilikçilik özelliği yoktu. Güçlü bir ruhsal yapıya ve sağlam imana sahipti ama düşüncesi yüzeyseldi. Çalışma zamanında fevkalade bir güç gösteriyordu. İtikadî ve fikrî bir konu söz konusu olduğunda çok

güçsüz görülüyordu. Kendisi de devamlı düşünsel alandaki hatalarını itiraf ediyordu.

İslam ümmetinin rehberi, özellikle Peygamber'in halifesi olmak, günümüz rejimlerindeki bir cumhuriyet hükümetinin "devlet başkanı"nın[296] özellikleriyle mukayese edilemez. Halife hem devlet başkanı hem de hükümetin dayalı olduğu partinin ideolojinin ideologu olmalıdır. Bu yüzden İslam ümmetinin yöneticisinin sıradan birisi olması ve İslam'ın ruhuna ve hatta Kur'an nassına derinden aşina olmaması, Muhammed'in üstlendiği sorumlulukların değerini düşürür. Çünkü Muhammed'in yolunu devam ettirmek, onun ümmetinin liderliğini yapmak, liyakat ve takva kadar ilim, fikrî olgunluk ve ideolojinin derinliğine vakıf olmayı da gerektirir.[297]

Osman, Peygamber'in akrabası ve damadı (iki kızıyla art arda evlenmiş) idi. O da mukaddesatçı, görüş açısı ve dünya görüşü dar ve zayıf birisi idi. Peygamber'le yaptığı iş birliği sırasında kimse onun en ufak bir üstün ve fevkalade iş yaptığını görmemiştir. O aristokrat bir Müslüman olup hiçbir zaman İslam'ın öz ruhunu, derinliğini ve sınıfsal yönelimini kavrayamamıştır. İslam'ı "şiarlar"dan ve İslam yönetimini de "şiarları yüceltmek"ten başka bir şey olarak görmüyordu. Servet, lüks, kavim sevgisi ve kendine önem verme, para, güç ve kan sahiplerine saygı gösterme, onun ruhunda, ahlakî bağını İslam'dan çok cahiliyeye yaklaştıracak ve dayandıracak kadar güçlüdür. En bü-

[296] Kral ya da cumhurbaşkanına hükümet (Etat) başkanı, yürütme gücünün başkanı olan başbakana da devlet (Gouvernement) başkanı denmektedir. Çünkü ilki genel liderlik, genel siyaset hattı hareketini tayin eder, yasama, yürütme ve yargı güçlerini denetler. İkincisi ise sadece yürütme gücünün başkanı konumundadır.

[297] Peygamber'in ölümüne karşı gösterdiği hayret verici tepki, özellikle Ebubekir'e hatırlatma olarak verdiği cevap, Arap köleleri serbest bırakmak için yaptığı ilginç tavsiye (Allah bize birçok Acem köle bağışladığı için artık Arabı köle olarak tutmak gerekmez!) ve bunlar gibi düşünce ve duygusundaki birçok zaaf noktaları, İslam'dan öğrendiği üstün faziletlere karşılık geçmişten kalan terbiye etkilerini hatırlatıyor.

yük risk, güçlü ve tehlikeli Ümeyyeoğulları hanedanına mensup oluşudur. Kuşkusuz onun, böyle bir ruhsal yapı ve bakış açısıyla, yüzüne İslam maskesi çekmiş olan bu güçlü ve uyanık düşmanların elinde bir uygulama aracı olmaktan başka bir konumu olmayacaktır.

Hazreç kabilesi başkanı Sâd bin Ubade, İslam'a yaptığı değerli hizmetlerden ötürü çok saygı değer olmakla birlikte kendisini üstün siyaset ve bir fikir adamı olarak gösterememiştir. Onun sosyal konumu, İslam toplumundaki konumundan daha çok Hazreç kabilesine olan bağlılığını gösteriyor. O daha ziyade İslam'a destek olmuş, samimiyet, yiğitlik ve fedakârlık göstermiş bir kabile başkanı sayılıyor. Yani insanlar arasında ve büyük sahabilere göre onun kabilesel özelliği, İslamî şahsiyetine ağır basıyor. O, bu topluma "bağlı" olmaktan ziyade "bağımlı"dır. Ayrıca Kureyş, hatta Evs taifesi, "Hazreç kabilesi başkanı"nı bir lider olarak nasıl kabul edebilir. O, Muhacir ve Ensardan oluşan ashabıkiram tarafından imamete getirilebilecek bir maneviyattan yoksundur.

Sâd bin Ebivakkas'a gelince, o, siyasal ve toplumsal, özellikle dinî ve fikrî bir şahsiyet olmaktan çok askerî bir şahsiyettir.

Abdurrahman bin Avf; İslam'a ilk girenlerden olmasına rağmen cahiliyeden kalma mal sevgisi ve lükse düşkünlük huylarını taşımaktadır. Menfaat ve hakikat onun gözünde birbirinden ayrılamayacak kadar iç içe girmiştir.

Bu arada Ali'nin seçkin bir konumu vardır: O, Muhammed'in cahiliye ile hiçbir ilişiği olmayan tek ünlü sahabisidir. Hayatı İslam'la başlayan ve ruhu Muhammed'in inkılabıyla şekillenen bir nesildir. Onun yetişmesiyle ilgili diğer bir özellik şudur: Yoksulluğun şefkatli eli onu insanın ilk ruh ve düşünce boyutlarının oluşmaya başladığı bir yaşta ailesinden koparıp Muhammed'in evine götürür. Büyük bir tesadüf, çocuğu, babasının hayatta olmasına rağmen, ideal bir insan örneği ve Muhammed'in öğretmen, Kur'an'ın kitap olduğu bir okulun eğittiği bir öğrenci olması için amcasının oğlunun eline teslim eder. O böylece

hayatı gelen ilk mesajla birlikte tanır ve çocukluk ruhuna hiçbir cahiliye izi değmemiş olur.

Ali, kılıç, söz ve siyaset adamıdır. Bir arif kadar ince duyguya ve bir filozof kadar sağlam düşünceye sahiptir. Takva ve adalet konusunda dostlarının, hatta kardeşinin bile tahammül edemeyeceği ölçüde titizdir. Kur'an'ın inceliklerini en iyi bilen birisi olduğunda herkes ittifak etmektedir. Özel hayatının özgün şartları, toplumsal ve siyasal hayatının özel şartları, Peygamber'e olan bağlılığı, kendine özgü ruhsal ve düşünsel yapısı gibi unsurlar, Ali'ye, bir dinin ahkamı, akideleri ve şiarları altında gizlenmiş olan ve genellikle basit görüş sahiplerince görülmeyen İslam'ın gerçek ruhunu ve derin manasını yakından tanıma fırsatı vermiş, duygusu ve anlayış tarzı onunla bütünleşmiştir. Onun bir İslamî vicdanı vardır. Bu ise İslam'a inanmaktan ayrı bir şeydir.

Muhammed'in ruh ve toplum sahnesinde başlattığı 23 yıllık harekette Ali devamlı parlamıştır. Devamlı tehlikelerin kucağında yaşamış, bir an olsun ayağı kaymamış ve bir defa bile zaaf götermemiştir. Ali'de bulunan en değerli özellik, onun çok boyutlu ruhudur. Öyle bir ruh ki her boyutta kahramandır: Düşünce, savaş, aşk, mihrap, halka hizmet, yalnızlık ve siyaset alanındaki kahramanlık ve insanlığın devamlı çile çekmesine sebep olan tehlikeli süfliliklerin düşmanı, insanlığın kalbinde arzuladığı bütün ideallerin abidesidir.

Kabilevî ve bedevî cahiliyeden on yıldan fazla uzaklaşmamış olan bir toplumda, böyle bir kimsenin ne kadar yalnız, garip ve tanınmamış olduğu açıktır. Bu, tarihin üzücü öyküsüdür. Ali'nin kaderiyse en esef verici olaydır. Çünkü hiç kimsenin, toplumuyla arasında bu kadar mesafe olmamıştır.

Kuşkusuz Peygamber Ali'yi düşünüyor. Hayatında birçok deliller, Ali'ye özel bir değer verdiğini gösteriyor. Fakat o, kavminin ileri gelenlerinin, 30 küsur yaşında olan, toplumda Muhammed'den başka koruyucusu ve sığınağı olmayan, İslam uğrundaki fedakârlıktan başka bir sermayesi ve yatırımı bulunmayan bu genci, otorite sahasına sokmayacaklarını ve liderliğini kolayca kabul etmeyeceklerini biliyordu.

İslam'ın en güçlü siyasî cephesi Ebubekir cephesidir: Ömer, Ebuubeyde, Sâd bin Ebivakkas, Osman, Talha ve Zübeyir bu cephenin asıl unsurlarıdır.

Burada tarihin içinden edindiğim ve çok önemli gördüğüm bir meseleyi hatırlatmam yerinde olur. Çünkü bu, dönemin bilinmeyen siyasî olaylarını açığa çıkarır ve olayların sınıfsal ve toplumsal köklerini araştıran tarihçilere çalışmalarında yardımcı olur. İbni Hişam'ın Sireti'nde, peygamberliğin ilanından sonra İslam'a bağlananları, adları ve özellikleri, katılma şartları ve zamanını sırasıyla açıklamıştır. Bilindiği gibi Muhammed'in evinin dışında ona ilk inanan kimse Ebubekir'dir.[298]

Ebubekir daha sonra bir grubu İslam'a davet ediyor ve onlar topluca Muhammed'e bağlanıyorlar. Bu grubun Ebubekir ile özel ilişkisi cahiliyeden beri devam etmektedir. Bunlar beş kişidir: Abdurrahman bin Avf, Osman, Sâd bin Ebivakkas, Talha ve Zübeyir. Bunların ilişkileri o kadar sıkıdır ki dinlerini bile Ebubekir'in tavsiyesi üzerine birlikte seçiyorlar. Bu beş kişiyle yine başka bir tarihî devrede karşılaşıyoruz. Ne zaman ve nerede? 36 yıl sonra Ömer'in şûrasında. Öyle bir şûra ki Ali'yi kurnazlıkla devre dışı bıraktı. Bu şûranın başkanı Abdurahman bin Avf, veto hakkına da sahipti. Osman bu şûra tarafından hilafete seçildi. Ömer'in şûrasının üyeleri Ali dışında bu beş kişiydi.

Ebubekir bu gizli grubun seçkin şahsiyetidir. Ömer bu beş kişiyi seçmekle ve Sakife'de üstlendiği rolle bu gruba olan bağlılığını gösterdi. Bunlar peygamberliğin ilk yıllarından yarım asır sonrasına dek, Cemel savaşında, her yerde birlikte olmuşlar ve bu yarım asrın bütün siyasî sahnelerinde, İslam tarihinin en kritik ve olaylı günlerinde asıl rolü üstlenmişlerdi. Bu güçlü siyasî cephe Ali ile karşı karşıyadır. İlk üç halife bunlardandır. Ali'ye karşı ilk savaş da bu siyasî grubun iki üyesi olan Talha ve Zübeyir tarafından başlatıldı. Ömer zamanındaki Sâd bin Ebivakkas'ın müspet

298 Her ne kadar bazıları ondan önce sayıları 50'ye varan bir grubun İslam'a girdiğini söylese de bunların, tarihin kendilerinden söz etmesine değecek kadar önemi yoktur.

konumu, Ali'nin hükümeti zamanındaki muhalefeti ve menfi rolü, onlar arasındaki özel dayanışma ve birliğin göstergesidir.

Bizim şimdi gördüklerimizi, Peygamber, Mekke'de halkla vedalaşırken ve ümmetinin kaderini bunların elinde bulurken görüyor ve düşünüyordu. Ali bu cephenin karşısında yapayalnızdır. Ona inanan kimseler, Ebuzer, Selman, Ammar ve diğer birkaç kişi böyle gizli bir siyasî dayanışma içinde değillerdi. İşte bunların Sakife'de bulunmayışları da bunu belgelemektedir.

Peygamber'in sorumluluğu çok kritik ve önemlidir. Ümmetin liderliğine en kabiliyetli ve büyük bir şahsiyet olan Ali'nin Peygamber tarafından ilan edilmesi, bedevî toplumun ve Arap kabilelerinin birliği ve genç ümmetin varlığının bekası için zaruri olan vahdetin bozulmasına sebep olacaktır. Öte yandan Muhammed, Ali konusunda susarsa, acaba bir hakikati bir maslahat için feda etmiş olmaz mı? Ali'nin siyasî yalnızlığının, Muhammed'in yolundaki sertlik ve tavizsizliğinden başka bir sebebi mi var? Onun her taifeyi acılara boğan ünlü kılıç darbeleri, Muhammed'in emri ve Allah'ın rızasından başka bir şey için mi indirilmiştir? Ali'ye karşı beslenen kinler, Peygamber'in birkaç gün önce Mekke'de dediği gibi, "Allah'ın zatı ve Allah yolundaki sertlik"ten başka bir şeyi mi gösteriyor?

Muhammed'in Ali hakkındaki suskunluğu, Ali'yi tarihte savunmasız hale getirecektir. Toplumun siyasî şartları, toplumsal yapısı, kabilelerin sınıfsal yapısı, çıkar çevrelerinin teşkilatlanmış olması, şüphesiz Ali'nin mahrum bırakılmasını sağlayacağı gibi, onun İslam'daki çehresini ters yüz edip değiştirecektir. Nitekim öyle de oldu. Onu tarihte en kötü adam olarak tanıttılar; hatta Allah'a ve Muhammed'e yakınlaşmak isteyen temiz ve takvalı Müslümanlarca lanetlendi!

Acaba Muhammed, kendisinden başka bir savunucusu olmayan Ali'yi kollamayacak mı? Acaba Peygamber susmakla onu, o güçlü siyasî cephenin oluşturup daha sonra Ümeyyeoğullarına ve Abbasoğullarına devrettiği acımaz tarihin ayakları altında çiğnetmiş olmayacak mı?

Peygamber Mekke'den on mil uzaklaştıktan sonra önemli bir karar aldı. Burası Gadiri Hum'dur. Medine, Tihâme, Necd, Yemen ve Hadramut yolu üzerinde bir nokta. Muhammed ile birlikte gelen Müslümanlar, gruplar halinde buradan diğer noktalara gidecek, artık Muhammed'in sözünü duyamayacaklardı.

Muhammed önde gidenlerin geri dönmesini, geride kalanların kendisine ulaşmasını emretti. Taş birikintisi yaptırdı. Develerin eşyalarından büyük bir minber oluşturdu. Peygamber uzunca bir hutbeden sonra, Ali'yi kesin bir yöntemle tanıttı. İlk önce cemaata sordu: Müminlerden kimin kendilerine evla/veli/öncelikli olduğunu sordu.

Cemaat dedi ki: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." O sordu: "Acaba ben sizlere kendinizden daha evla değil miyim?" Hepsi dediler ki: "Evet, öyledir!" O da dedi ki:

"Ben kimin mevlası/velisi isem Ali de onun mevlasıdır. Allahım, onu dost/veli edineni sen de dost edin. Ona düşmanlık edene sen de düşmanlık et. Ona yardım edene yardım et ve onu terk edeni sen de terk et."[299] Ali'yi bu şekilde tanıttıktan sonra insanlara şu ayeti okudu:

"Bugün dininizi olgunlaştırdım, üzerinize olan nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim." (5/Maide Suresi 3)[300]

Ashap Ali'ye biat etti. Ömer dedi ki: "Yâ Ali, bu günden itibaren artık sen benim ve müminlerin mevlasısın/emirisin."

299 Gadir Hum olayına yer veren Ehlisünnet'in birçok kaynağını tanımak ve İslam tarihinin ve İslam'ın en önemli siyaset meselelerinden olan bu olay konusunda bilgi edinmek için üstat Allame Emini'nin el-Gadir kitabına başvurun (İlki, Necef baskısı on cilt. İkinci baskı Tahran'da yapıldı.) Bu kaynaktan başka, Meşhed öğretmenlerinden bir grubun "Tarihin En Hassas Dönemi" diye derledikleri Farsça yazıya da başvurabilirsiniz. Ben geçen seneki İslam Tarihi derslerinde (1967-1968) bu konu hakkında değişik bir görüş ileri sürmüştüm. "Gadir" olayı ve genel olarak Ali'nin vesayet ve velayeti ilkesini kendime özgü bir şekilde tahlil etmiştim.

300 Tarihçilerin çoğu bu ayetin nüzul tarihinin Veda haccı hutbesinden sonra olduğunu ileri sürüyor. Şia ise Gadir olayından sonra indiğini söylüyor. Ben Şia'nın görüşünü benimsiyorum. Bunun sebebini "Hulefai Râşidin" adıyla yayınlanacak olan eserde bulabilirsiniz.

Bu törenden sonra, bazılarının Akabe'de kendine karşı suikast yapmak için pusuya yattıklarını haber alınca, planları suya düştü.

Tarihte çok basite alınıp örtbas edilen bu haberin ilginç yanı, köklü ve dikkate değer özelliği, onun dikkate alınmaması ve küçümsenmesidir. Daha önemlisi, fevkalade şahsiyetli, özel cazibe sahibi ve sevilen, hatta en küçük hareketleri ve normal durumları, sıradan fertlerle yaptığı gündelik sohbetleri bile özenle dilden dile nakledilen birisiyle ilgili böyle bir haberin küçümsenmesi hayret vericidir.

Onsekiz Yaşındaki Komutan

Muhammed Medine'ye vardı. Şimdi yarımadanın tümü onun otoritesi altındaydı. Buna rağmen kuzey sınırları sakin değildi. Doğu Roma İmparatorluğu güçlü ve tehlikeli bir düşmandı. İranlılardan daha çok doğu tarafından İslam'la sınırdaş olan Rumlar, Muhammed'in güç ve otoritesinden ürkmekteydi. Zira, siyasî etkenlerden daha çok, Hıristiyanların İslam'la ilgili özel dinî duyguları kuzey sınırlarını güvensizleştirmişti. Muhammed birkaç kere Rumlarla ve onların yerli işbirlikçileri olan kuzey Arap kabileleriyle karşı karşıya gelmişti. Son çatışması, Abdullah bin Revaha, Cafer bin Ebutalip ve Muhammed'in olgun evlatlığı Zeyt bin Harise'nin şehit düşmesine sebep olan kanlı Mûte savaşıydı. O savaşta Halit bin Velit'in askerî taktiği ve işbirliği sayesinde 3.000'den az olan Müslüman mücahitler, Rumlarla Araplardan müteşekkil 200.000 kişilik Rum ordusuna karşı durup sağlam bir şekilde Medine'ye dönebildiler. Bu ordunun Mûte'den geri çekilmesi, Rumları İslam'a karşı küstahlaştırmıştı.

Peygamber, dünyayı terk etmeden önce, onlara kendi gücünü tattırmak, Mûte yenilgisini unutturup kendisinden sonra, İslam'a karşı kuzeyden gelecek bir tehlikeyi ortadan kaldırmak istiyordu. Bu amaç doğrultusunda büyük bir ordu seferber etti. Zeyt bin Harise'nin 18 yaşındaki oğlu Üsame'yi komutan olarak tayin etti.

Roma İmparatorluğuna karşı savaşa çıkan 18 yaşındaki komutana şöyle bir tavsiyede bulundu: "Mûte bölgesinden (Üsa-

me'nin babasının şehit edildiği bölge) orduyu Belka ve Darum (Filistin'de) sınırlarından içeri sok. Sabahleyin düşmana saldır. Kan dök, ateşe ver. Ani ve hızlı bir baskın yap, duraklamadan hemen ganimet ve zafer ile geri dön!"

Üsame, Curf'ta, şehre yakın bir yerde yerleşmiş, orduyu harekete hazırlamaya çalışıyordu. Peygamber de bu ordunun seferberliği için çok çalışıyordu. Onun görevi çok önemliydi. 18 yaşındaki ordu komutanının emrinde büyük ashabın ileri gelenleri, mesela Ebubekir ve Ömer sıradan asker idiler. Bu mesele onların ağrına gitti, Üsame'nin komutanlığına açıkça itirazda bulundular: "Küçücük erkek çocuğunu Muhacirler ve Ensarın ileri gelenlerine komutan tayin etti."[301] Hatta, Peygamber'in ısrarına rağmen ordunun Curf'tan hareket etmesine engel olunduğu bile hissediliyordu. Peygamber bu olaydan dolayı çok üzgün ve sinirli gözüküyordu. Şimdiden, pek yakında baş gösterecek tehlikeli olaylar diş biliyordu.

Muhammed'in Son Günleri

Peygamber geceleyin uykuya daldı. Ölümün ve hızla yaklaşan kara fırtınaların birkaç adım yaklaştığını görüyordu. Gece yarısıydı. Bu gecenin sessizliği dehşet vericiydi. Üzüntü ve ızdırap güçlü ruhunu kıskaca alıyor, onu tahammülsüzleştiriyordu.

Hizmetçisi Ebumüveyhibe'yi haberdar edip evden dışarı çıkıyorlar. Sakin bir yaz gecesidir. Hicrî 11. yılın Safer ya da Rebiulevvel ayının sonlarıdır. Hüzünlü ve sakin bir rüzgar esmektedir. Acı hatıralar zihninde canlanıyor ve tahammülsüzlüğünü daha da artırıyor.

Hizmetçisine diyor ki: "Ey Ebumüveyhibe, gidelim, Bakî ehline istiğfar etmek için görevlendirildim."[302] İkisi yola düşüp şehirden dışarı çıkıyorlar, şimdi gecedir. Bakî mezarlığı ise suskundur. Duraklıyorlar. Pek yakında onlara katılacağını biliyor. Bir an bakınıyor ve konuşmaya başlıyor. Kabirler suskun dinliyor:

[301] İbni Hişam, c. 2, s. 650

[302] Şeyh Müfid İrşad'da diyor ki: Topluca gittiler. Ali'nin elini tutmuştu.

"Selam olsun size ey kabir sakinleri, iyi uyuyun, sizin rüzgarınız bu halkın rüzgarından daha sakindir! Fitneler karanlık gece parçaları gibi ilerlemektedir."[303]

Susuyor ve daha sonra yoldaşına şöyle diyor: "Ey Ebumüveyhibe, bana dünyanın hazinelerini ve ebedî hayatın anahtarını, sonra da cenneti getirdiler, bunlardan birini seçmemi istediler. Ben Rabbime kavuşmayı ve cennneti seçtim." Perişan olan Ebumüveyhibe, ayrılığın yaklaştığını sezdi ve ağlayarak kesik bir sesle şöyle dedi: "Anam babam sana feda olsun, dünya serveti, ebedî hayat anahtarını, daha sonra da cenneti seç!" Peygamber dedi ki: "Allah'a ant olsun, hayır... Ey Ebumüveyhibe, ben Rabbime kavuşmayı ve cenneti seçtim." O, daha sonra Bakî ehline bağışlanma dileyip geri döndü.

Baş ağrısı şiddetlenmişti. Hastalık ve üzüntü ruhunu kıskaca almıştı. Ayşe'nin evine girdi. Ayşe de baş ağrısına yakalanmıştı ve inliyordu: "Eyvah başım! Eyvah başım!" Sayısız çileleri evin dışında bırakan ve güler yüzle eşlerine giden Peygamber, Ayşe'ye cevabında şöyle dedi: "Senin değil! Allah'a ant olsun, benim... Eyvah kafam! Ey Ayşe, sen benden önce ölsen, ben de cenaze töreninde hazır olsam, kefenini örtüp namazını kılsam ve toprağa versem ne zararı olurdu?" Ayşe hemen cevap verdi: "Benden sonra benim evime döner, eşlerinden biriyle olurdun!" Peygamber gülümsedi ve devam etmek istedi. Fakat ağrı fırsat vermedi, şiddetlendi.

Birkaç saat sonra derdi biraz dindi. Kalkıp eşlerinin evlerine gitti, her biriyle ayrı ayrı konuştu. Sanki onlara veda etmek istiyordu. Meymune'nin evinde baş ağrısı tekrar arttı. Hanımlarını çağırdı, Ayşe'nin evinde yatmak için onlardan izin istedi. Onlar da

303 "Sonu başlangıcını izliyor. Sonu başlangıcından kötüdür." Tarihçileri düşündüren şey, Muhammed tarafından bu son birkaç gün içinde bu cümlenin defalarca tekrarlanmasıdır. Bu dönemde düşmanlar silinmiştir. İslam bütün yarımadada yayılmıştır. Pekiyi neden Muhammed bu kadar ızdırap içindedir? Muhammed'i korkutan bu fitneler nelerdir? Kapkara gece parçaları nasıl ortaya çıkacaktır? İşte yarının tarihi bu soruları cevaplayacaktır.

durumunu fark edince izin verdiler. Peygamber başını bir bezle sardığı, Abbas bin Abdulmuttalip ve Ali bin Ebutalip[304] onun kollarını tuttukları halde ayaklarını sürükleyerek Ayşe'nin evine girdi. Ağrı daha bir şiddetlenmişti. Vücudunun ateşi, ateşte yanarcasına yükselmişti.

Son Çaba

Ordu niçin hareket etmemişti?

Nedenini biliyordu. Bugünlerde kavmin büyüklerinin Medine'den uzaklaşmayacaklarını biliyordu. "Çeşitli kuyulardan yedi kap su getirip üzerime dökün de halka gidip onlarla ahitleşeyim." diye emir verdi. Yakınları onu, Ömer'in kızı, Peygamber'in eşi Hafsa'ya ait bir leğenin içine oturtup yeter deyinceye kadar üzerine su döktüler. O daha sonra ateşli çehresiyle, başı sarılmış bir şekilde mescide girdi. Fazl bin Abbas'a "Elimi tut!" dedi. Fazl onun minberde oturabilmesine yardımcı oldu. Halk onun etrafında toplandı. O da konuşmaya başladı.

Allah'a hamd ve senadan sonra, ilkin Uhud ashabını andı, onlara rahmet diledi ve çokça selamladı ve daha sonra "Allah, Allah'ın kullarından bir kuluna, dünya ile kendi indinde olanı seçebileceğine hak tanıdı ve o da O'nun nezdindekini seçti." dedi ve sustu. Halk ondan gözlerini ayıramıyordu.

Ebubekir durumu anladı. Yüksek sesle ağladı. Gözü yaşlı bakışlarını büyük dostunun yüzüne dikmişti. Sevgi dolu ve üzüntülü bir sesle şöyle dedi: "Biz canımızı ve evlatlarımızı sana feda ederiz."

Peygamber, "Sakin ol, Ebubekir!" dedi. O daha sonra "Bu mescide açılan kapılara bakın. Ebubekir'in evine açılan kapının dışındakilerin hepsini kapatın." dedikten sonra sustu.

Mescidin havası heyecan ve hüzün doluydu. Üzüntü ve hasret onlara öylesine yük olmuştu ki herkesi susturmuştu. Yine söz-

[304] Bu rivayeti nakleden Ayşe, Ali'nin adını anmaz ve "Abbas ve başka bir adam" der. Abdullah bin Abbas. Bu diğer adamın Ali olduğunu fakat Ayşe'nin onun adını hayırla anamadığını açıklar.

lerine devam etti: "Ey insanlar! Üsame'nin görevinin gerçekleştirilmesi için harekete geçin. Canıma ant olsun, Üsame'nin komutanlık görevi hakkındaki sözleri babasının komutanlığı hakkında da söylüyordunuz. Halbuki Üsame'nin komutanlığa kabiliyeti olduğu gibi babasının da kabiliyeti vardı."

Bu durumdayken tekrar baş gösteren, toplumu tehdit eden tehlikelere eğilip şöyle dedi: "Dün gece rüyamda, iki pazıma bir pazıbent bağlanmış olduğunu gördüm. Onlardan iğrendim ve üzerlerine üfledim. Hemen kayboldular. Bu ikisini Yemame ve Yemen'deki iki kezzaba (yalancı) yorumladım."[305]

Yine sustu. Vücudunun ateşi gittikçe yükseliyordu. Ateşli vücudu üzerine soğuk su döküldükten sonra, onun mescide gelmesini sağlayan azıcık ferahlama kayboluyordu. Hastalığı şiddetlenmişti. Çok yorgun gözüküyordu. Halk onun konuşmak için çok çabaladığını, fakat başaramadığını, ağrıdan kıvrandığını görüyordu. O da insanlarla konuşabilecek son sözleri olduğunu, mescit ve ashap ile vedalaşması gerektiğini, artık başka bir fırsatın bulunmadığını, her şeyin son bulduğunu hissediyordu. O, "kendisi ile halkın" öyküsünün son noktaya vardığını, herkesle vedalaşması, minberden inmesi gerektiğini, ölümünse Ayşe'nin evinde kendini beklediğini sezinliyordu. Ancak bu zat, hayatının son anlarında bile halka söylecek şeyi olduğundan, kalan son gücünün tümünü zorlukla toplayıp insanlarla konuşmak istiyordu.

Halk da onun son mesajını söylemek için acınacak bir tarzda çaba harcadığını hissediyordu. Hatta münafıklar bile bu hayret verici görüntüden dolayı çok duygulanıp üzüldüler. İnsanlar çok duygulanıyor, içten ağlıyorlardı. Ağrı katlanılamayacak ka-

[305] Esved Ansî ve Museylemetul Kezzap. İlki Yemen'de 10. yılın sonunda, ya da 11. yılın başlarında isyan edip, peygamberlik ilan etti. Peygamber taraftarlarını dağıttı. Peygamber'in San'a'daki valisi olan Şehr bin Bazân'ı öldürüp karısıyla evlendi. İkincisi –Müseyleme– Yemame'de peygamberlik ilan etti. O peygamberliği Hanifeoğulları ile Kureyş arasında bölüştürmek istedi. Bunu beceremediği için de peygamberlik iddiasında bulundu. Peygamber bunlarla mücadeleye kalkıştı. Fakat onların işi Ebubekir hükümeti zamanında son buldu.

dar büyüktü. Muhammed konuşmaya başladı. Kelimeler, ateşten dolayı kurumuş bir ağızdan, yavaş ve ezik bir şekilde zorlukla çıkıyordu. Hiçbir insan, bunca dert ve zorlukla konuşmamıştı. Ancak Muhammed söylemeliydi. Halka soracakları vardı. Eğer onlara sormazsa rahat ölmeyecekti:

"Ey insanlar! Ben kendisinden başka bir ilah olmayan Allah'a sizin huzurunuzda hamd ediyorum. Sizlerden birisinin benim üzerimde hakkı varsa, işte ben hazırım. Eğer ben birinin sırtını kırbaçlamışsam, işte sırtım. Gelsin kırbaçlasın. Bir kimseye küfür etmişsem, gelsin hakkını alsın, ben zorbalık yapan biri değilim. Sizlerden en sevdiğim kimse, hakkı olup da benden alan ya da bana helal edendir. Böylece Allah'a kavuştuğumda ruhum ferahlık içinde olur. Bir defaya mahsus çağrımın yeterli olmadığını, birkaç defa tekrarlamam gerektiğini görüyorum."

Minberden indi. Öğle namazını kıldı. Baş ağrısı, yorgunluk, öğle sıcağı onu güçsüzleştirmişti. Yüzünde ölüm izleri iyice belli olmuştu, fakat insanlarla işi bitmemiş gibiydi. Onlara yaptığı çağrı bir ahlakî eğilim değildi, daha ciddi bir şeydi. Hatta ölüm eşiğinde bulunması bile bunun ciddiyetini bozmuyordu.

En zor anlarını yaşayan Peygamber, halkın hayret dolu bakışları karşısında ayağa kalktı. Bir grup ona yardımcı oldu. O eve gitmedi. Yine minbere çıkıp oturdu ve tekrarladı: "Ey insanlar! kimin sırtına kırbaç vurmuşsam, kime küfür etmişsem..." Bu defaki konuşma tarzında daha ısrarlı gözüküyordu.

İsteklerini tekrarladıktan sonra yine sustu. Yorgun ve ateşli gözleriyle halka bakıyordu... Bekledi... İnsanlar ister istemez cevap vermeleri gereğini hissettiler. Ama ne diyeceklerdi ki? O, hayatını halk için vakfetti. Sıradan bedevilere iftihar, ün ve medeniyet bağışladı. Hatice'nin sayısız servetini halk yolunda harcadı. O, örnek bir Müslümandı. Bu örnek Müslümanın simasını Allah iki satırda açıklamıştır:

"Muhammed Allah'ın elçisidir. Onun beraberinde bulunanlar, kâfirlere karşı sert, birbirlerine merhametlidirler." (48/Feth Suresi 29)

Muhammed cevap bekliyor, halk ise utanıyor. Hiçbir göz, böyle hayret verici yüze bakabilme gücünde değildir. Başlar eğik, omuzlar titriyor. Muhammed'in sorduğu sorunun cevabı çok ağır ve zordur.

Bir Arap kalkıp şöyle dedi: "Ya Resûlallah, üç dirhemim sendedir!" Birkaçı artık kendini tutamayıp ağlamaya başladı. Muhammed hemen dedi ki: "Ey Fazl, ona öde." Fazl bin Abbas üç dirhem ödeyince Arap oturdu.

Mescide ağır ve rahatsız edici bir sessizlik çöktü. Peygamber halkın o adamı topluluk karşısında utandırdığından ve ona karşı kötü davrandığından dolayı rahatsız olduğunu hissedip dedi ki: "Ey insanlar! Bir kimsenin elinde ödünç mal varsa, onu ödemeli ve dünyadaki rüsvaylıktır diye düşünmemelidir. Çünkü dünya rüsvalığı ahiret rüsvalığından daha kolaydır."

Başka bir Arap kalkıp dedi ki: "Ya Resûlallah, elimde Allah yolunda kullanılacak üç dirhem vardı, onu kullandım." Peygamber; "Niçin onu kullandın?" dedi. O da "Muhtaç olduğum için kullandım." dedi. Peygamber, "Fazl, onu ondan geri al." dedi.

Bu arada birisi kalkıp gözlerini Peygamber'in gözlerine dikerek heyecandan titrer halde şöyle dedi: "Ya Resûlallah, sen bir defa falan savaşta benim sırtıma kırbaç vurdun!"

Mescittekiler hemen sustu. Kalpler üzüntüden dolayı parçalanmak üzereydi. Vahşet hepsini susturmuştu. Kimse ne olacağını bilemiyordu.

Peygamber, sakin bir yüzle terden ıslanmış gömleğini kaldırdı. Sırtı gözüküyordu. Adama "Gel ve kısas et!" dedi. Adam harekete geçti. Halk korkudan başlarını dizlerine kapamışlardı. Dertli anlar gelip geçti. Aniden acınacak inilti sesleri hayrete kapılmış mescidin atmosferini değiştirdi. Halk başını kaldırınca adamın çılgınlar gibi Peygamber'in çıplak sırt ve göğsünü kısas yerine öptüğünü gördü. Göz yaşı dalgaları kimseye fırsat vermiyordu. Peygamber karşısında ezik kalan halk aniden kendilerini mutlu hissettiler. Mescidin atmosferini aşk ve şevk doldurdu.

O Arabın çirkin ve utanç verici davranışı unutuldu. İnsanlar, Peygamberlerini iyice tanıdıklarını gösterdikleri için çok sevindiler. Peygamber de halkını çok seviyordu. Artık kardeşlerinin kaderiyle ilgili aşkını göstermeye fırsat olmadığını bilen Peygamber, böyle bir anda ilginç bir öneride bulundu. Hiçbir göz, burada bu üstün ve güzel ruhun güzelliğini görüp de kendi gözünün nemlenmesini önleyemez. O ateşli bakışlarını gözü yaşlı halkın gözlerine dikip sevgi dolu bir ses tonuyla şöyle dedi:

"Ey insanlar, kendi kendisinden korkan kimse varsa kalksın da onun için dua edeyim."

Bu söz mescidin tutuk ve hüzünlü havasına hayret verici bir ümit ve heyecan getirdi. İmanın güçlü ruhu, Araplarda eşine rastlanmadık sadakat ve açıklık meydana getirmişti. Ümit aniden yüzlerdeki maskeleri düşürdü. Birisi kalkıp şöyle dedi: "Ya Resûlallah, ben çok yalancıyım, kötüyüm, haddinden fazla uyurum." Peygamber onun hakkında dua etti: "İlahi! Sen ona doğruluk ve iman bağışla, istediği an ona uyku verme."

Bir başkası kalkıp şöyle dedi: "Ya Resûlallah, ben çok yalancıyım, münafığım, hıyanet etmediğim iş kalmamıştır." Ömer kalkıp ona sert bir şekilde şöyle dedi: "Kendini rüsva ettin adam!" Peygamber ise Ömer'i tenkit edici bir ses tonuyla şöyle dedi: "Ey İbni Hattap! Dünya rüsvalıkları ahiret rüsvalığından daha kolaydır! İlahi, ona doğruluk ve iman bağışla ve onu hayra döndür."

Minberden indi, mescidi terk etmek üzereyken durdu ve halka şöyle dedi: "Ey Muhacirler, size Ensara iyilik etmenizi tavsiye ediyorum. İnsanlar çoğalacaktır. Fakat Ensar olduğu gibi kalacaktır. Ey insanlar, Ensar benim sırdaşım ve özel yakınlarımdır. Ben onlara sığındım. İyiliklerine iyilik edin, kötülerini bağışlayın."

"Ey insanlar, Allah'la hiçbir kimse arasında amelden başka ona hayır getirecek ya da şerri bertaraf edecek bir ilişki, bağ ve özellik yoktur. Hiçbir kimse böyle bir iddiada bulunmasın ve hiçbir arzu ve dilek ileri sürmesin. Beni hak olarak gönderene ant olsun, rahmetle birleşecek amel dışında kurtuluş yoktur. Ben bile isyan edersem zelil olurum."

Artık gücü kalmamıştı. Mescidi terk etti, Ayşe'nin evine gidip yatağa düştü. Hastalığı şiddetlendi. Bayılıp uyanıyordu. Habeşistan muhacirlerinden Cafer'in eşi, Peygamber'in eşi Meymune'nin akrabası olan Esma, orada bir ilaç karışımının yapımını öğrenmişti. O, ilacı Peygamber için hazırlayıp baygınken ağzına döktüler. O, uyanıp eşlerinin izinsiz olarak kendisine ilaç yedirdiklerini anlayınca çok sinirlendi ve niçin yaptıklarını sordu. Onların hepsi bu işi Abbas'ın tavsiyesi üzerine yaptıklarını söylediler. Abbas da dedi ki: "Hastalığının akciğer zarı iltihabı olmasından korktum." O, bu açıklama ile daha bir sinirlendi, onları cezalandırmak için evde olan herkesin (Abbas dışında) o ilacı yemelerini emretti. Meymune'nin oruçlu olmasına rağmen onu da müstesna kılmadı.

Namaz için mescide gidemedi. "Birini gönderin ve Ali'yi buraya çağırın." dedi. Hafsa ve Ayşe hemen babalarını çağırttılar. Onların her üçü hazır oldu. Peygamber dedi ki: "Geri dönün, sizinle işim olduğu zaman çağırtırım." Daha sonra birine halka namaz kıldırmasını emretti. Bu arada Ömer'in halka namaz kıldırdığını duydu ve sinirli bir şekilde tepki gösterip iki defa "Allah ve Müslümanlar bunu kabul etmezler."[306] dedi.

Vücudunun ateşi gittikçe daha da yükseliyordu. Ağrısı da artıyordu.

[306] (Sire, Taberî, c .2, s. 52) Ebubekir'in namaz kıldırma meselesi burada çok hassasiyet ve önem kazanmıştır. Yaklaşımlara göre Hafsa ile Ayşe, bugün Muhammed'in yerine halka namazda imamlık yapacak kişinin, yarınki kargaşada lehine bir durumun gelişeceğini bu saatlerde iyice biliyordu. Okur, bu anlarda Muhammed'in ne şekilde sıkıştığını hissedebilir. Bu konudaki rivayetler çelişiktir. Bazısına göre Muhammed, Ali'yi çağırdığında onların üçünün de hazır olduğunu görünce kimsenin adını anmadı. Kendisini namaza çağıran Bilal'e karşı şöyle dedi: "Emredin, bir kimse halka namaz kıldırsın." ve Abdullah bin Zemâ mescide gelip Ömer'i görünce şöyle diyor: "Kalk ve namaz kıldır." Rivayetlere göre Peygamber açıkça Ebubekir'in adını anıyor. Çünkü sonraları Ebubekir'in namaz kıldırma meselesi çok önem kazanıyor ve bu konu propaganda ve siyasal amaçlar için kullanılıyor. Hatta bu konuya dayanarak Peygamber tarafından onun hilafete atandığını ileri sürenler de vardır. Ben ilk rivayeti daha güvenillir buluyor ve ikincisini şüpheyle karşılıyorum.

Vedalaşmak için ashabını çağırdı. Vefalı dostlarının yüzünü görünce, ilk defa gözleri doldu ve onlara karşı sevgi dolu ses tonuyla şöyle dedi:

"Aferin size, Allah size rahmet eylesin, esirgesin, korusun, yüceltsin, başarılı kılsın, menfaatinizi çoğaltsın, yardımcınız olsun, selamet versin, rahmet bağışlasın, sizi indinde kabul etsin. Ben size takvayı tavsiye ediyorum. Allah da size onu tavsiye ediyor. Ben, size müjdeleyici ve korkutucuyum. Allah'ın kulları ve Allah'ın beldesinin işlerinde Allah'a üst olmaya çalışmayın. Çünkü O, bana ve size şöyle demiştir: "*Bu ahiret yurdunu, yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu istemeyen kimselere veririz. Sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.*" (28/Kasas Suresi 83)

Bir an sustu ve düşünmeye başladı. Düşünerek kendi kendine söylüyormuş gibi şöyle dedi: "Acaba kendi arzuları doğrultusunda hareket edenlerin yeri cehennem midir?"

"Ecelin ne zamandır?" dediler. "Ayrılık, Allah'a ve Sidretülmünteha'ya dönüş pek yakındır." dedi. "Seni kim yıkasın ey Allah'ın Resûlü?" dediler. "Ailem ve bana daha yakın olanlar." dedi.

"Ne ile kefenleyelim ey Allah'ın Resûlü?" dediler. Dedi ki: "İsterseniz elbisem ile ya da beyaz Mısır kumaşı ya da Yemen kumaşı ile." Senin namazını kim kıldırsın ey Allah'ın Resûlü?" dediler. Dedi ki: "Sabredin! Allah sizi bağışlasın. Peygamber'in tarafından size iyi bir mükafat versin."

Ashap yüksek sesle ağladı. Peygamber de ağlamaya başladı ve daha sonra şöyle dedi: "Beni yıkadıktan sonra kefenleyin, beni sedir üzerinde, evimde mezarımın kenarında bırakın ve birkaç saat beni yalnız bırakın. Beni övmede aşırılık yaparak, inleyerek, yüksek sesle ağlayarak rahatsız etmeyin. İlk önce ailemin erkekleri, daha sonra onların eşleri ve onlardan sonra da sizler namazımı kılın. Benim tarafımdan kendinizi selamlayın. Ben, bugünden kıyamete dek dinim üzerine benimle "biat" edenlere selam göndereceğime dair sizi şahit tutuyorum" dedi. "Kim kabrine insin?" dediler. "Ailem" dedi.

Sustu. Ashap da sustu. Odanın havası üzüntü doluydu. Firak yakındır. Aniden Peygamber'in çehresinde yeni çile ve sıkıntı izleri belirdi. Izdırap ve ateş dolu gözlerini ashabının, pek yakında Hakk'ın ve İslam'ın kaderini ellerinde bulunduran bu adamların yüzlerine dikti. Yarından itibaren destan, onların destanı ve onların öyküsü olacaktı. Bir şeyler söylemek istiyor galiba.

Bir anda derin ve çileli bir düşünceye daldı. Ümmetinin geleceği onu ölüm derdinden daha çok endişelendiriyordu. Perşembe günüydü, öyle bir Perşembe ki gözyaşı damlaları yüzünde koşuşuyordu.[307] Acı verici bir tereddüde kapılmıştı sanki. Aniden bir karar almış gibi ashaba hitaben "Bana levha ile mürekkep getirin ki benden sonra sapmamanız için size bir şey yazayım." dedi.

Hemen gürültü patırtı başladı, her tarafta kargaşa oldu. Yarının politikasının asıl yönetmenleri gürültü koparıp ne yazmak istediğini soruyorlardı. Ömer "Bu adam ne dediğini bilmiyor."[308] diye bağırdı

Peygamber çok üzüldü. Demek istediği sırrın açıklanmasını istemeyenlerin bu hareketi (gerçi kimse için gizli kalmadı) onu endişelendirdiği halde, sırrı açıklığa kavuştu ve yarın vuku bulacak olayın bugünden önlenemeyeceğini anladı.

Hayatının son anlarında tanık olduğu bu iğrenç kargaşaya tahammül edemedi ve "Peygamber'in huzurunda münakaşa yapmak uygun değildir." dedi. Yine onu sorgulamaya başlayıp kalemle mürekkebi niçin istediğini sordular. Peygamber üzüntülü bir sesle ve ümitsizce şöyle dedi: "Artık bırakın beni, benim yöneldiğim hedef, sizin beni çağırmak istediğiniz şeyden daha iyidir."

307 Metin İbni Abbas'ın rivayetidir. Taberî'nin nakli, c. 2, s. 436

308 Bu rivayeti Said bin Cübeyr, İbni Abbas'tan nakletmiştir. Hem Şia, hem de güvenilir Sünnî kaynakları küçük bir ihtilafla yer vermiştir. "Bu adam ne dediğini bilmiyor!" Fakat bazısı Ömer'in durumunu göz önünde bulundurarak bu sözü söyleyenin adını anmıyorlar. Fakat Ömer'in Peygamber karşısında olsa bile (ona özgü bir özellik) sertliğini ve açık konuşmasını bilen, onun ruhsal yapısı, Peygamber'in hilafeti meselesi üzerine hassasiyetini ve faaliyetlerini bilen kimse, hatta tarihçilerin hiçbirisi Ömer'in adını anmasalar bile, Peygamber'in has ashabı arasında o toplantıda, o şartlar altında bu sesin kime ait olduğunu tahmin edebilirdi.

Fakat Muhammed halkın geleceğini nasıl olur da düşünmeyebilir? Onlara cevabında şöyle dedi: "Ben sizden üç işi yerine getirmenizi istiyorum: "Birincisi, müşrikleri yarımadadan kovun; ikincisi, elçileri kabul ettiğim gibi kabul edin ve üçüncüsü..."

Sustu. Büyük bir ağrı, yorgun ve ateşli çehresini gölgeledi. Derin derin düşündü. Büyük bir üzüntüyle dolup taşan bakışlarını uzak bir noktaya dikti ve artık hiçbir şey söylemedi.

Saniyeler art arda gelip geçti. Ashap da hiç konuşmadı. Sanki o gün, o arada bu dertli sükutun anlamını bilen birisi yoktu.

Oradakiler Peygamber'in artık konuşmayacağını, üçüncü tavsiyesi konusundaki sükutunu bozmayacağını anladılar.

O, son mesajının "yarının halkı" için bir söz olmasını istiyordu. Çünkü "bugünün başkanlarına" söyleyemezdi. Ancak bu "gelecek" için bir mesajdı. Tarih bu suskun mesajı duymalı. Çünkü olay bundan ibaret olmasaydı sizi "üç şey"e davet ediyorum demezdi. Peygamber, üzüntü dolu bakışlarını bir noktaya dikmişti ve suskundu. Orada bulunanlar beklentinin boş olduğunu anlayıp kalktı, konuşmaksızın gitiler. Artık her şey son bulmuştu.

Vücuduna akın eden can alıcı ağrılar hastalık acısını artırmıştı. Bayıldı. Fatma, Ali'inin eşi ve Muhammed'in öz kızı, yarının ilk kurbanı, babasının başı ucunda dertli dertli ağlıyordu. Göz yaşı, aşk, hasret ve korku dolu gözlerini babasının sakin yüzüne dikmişti.

> *"Onun parlak yüzü açığa çıktığında suda ışık gibidir.*
> *O, yetimlerin sığınağı ve dul kadınların koruyucusudur."* [309]

diye şiir okuyordu.

Peygamber gözlerini açıp "Kızım şiir okuma, Kur'an oku, Kur'an:

"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçti. Ölür veya öldürülürse geri mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah şükredenlerin mükafatını verecektir." (3/Ali İmran Suresi 144)

309 Ebutalip'in Muhammed'i övdüğü şiiri: "Onun apaçık yüzü açığa çıktığında su alır gibidir. O yetimlerin sığınağı ve dul kadınların koruyucusudur."

Peygamber ona işaret etti. O başını babasının yüzüne yaklaştırdı ve bir an sonra dertlice inledi. O da kendisini çok seven biricik kızının tahammülsüzlüğüne dayanamayıp tekrar ona işaret etti. O da başını tekrar babasının yüzüne doğru eğip yaklaştırdı ve kaldırdı. Bu defa ümit ve sevinçle, gözyaşıyla ıslanmış yüzünü sildi ve gönülden güldü. Ayşe sordu: "Resûlullah sana ne söyledi?" Fatma, "Allah'a ant olsun, Resûlullah hayattayken onu kimseye söylemeyeceğim." dedi. Muhammed'in ölümünden sonra Fatma dedi ki: "Birinci defa babam, ben bu hastalık üzerine öleceğim, demişti. İkinci defada da dedi ki: Sen, ailemden bana varacak ilk kimsesin."[310]

O gece çok sakindi. Pazartesi sabahı son anlarda hayat canlandı ve onu yataktan kaldırdı. Ayşe'nin evinin eşiğine kadar geldi. Perdeyi kaldırdı. İnsanlar, Ebubekir'le namaz kılıyordu. Halk, Peygamber'in kapının eşiğinde olduğunu, onlara bakıp sevecen ve sakin bir şekilde gülümsediğini gördü. Peygamber bir defa daha mescidi ve halkı beklenmedik bir şekilde gördüğünden, Müslümanların bizzat kendisinin olmaksızın da vahdet ve görkemli bütünlüklerini koruduklarına tanık olduğundan dolayı çok sevinçliydi. Avf bin Malik diyor ki: "Resûlullah'ı bu andakinden daha güzel görmemiştim." Peygamber mescide girdi. Halk, Peygamber'in bizzat kendisinin mescide geldiğini, sevinçle gülümsediğini gördüklerinde heyecanlandı ve az kalsın namaz saflarını bozacaklardı. Peygamber el işaretiyle devam ettirin, dedi. Ebubekir halkın fısıltılarından Peygamber'in mescide girdiğini anlayıp sustu ve yerini Peygamber'e devretti. Peygamber ise "İnsanlara namaz kıldır." diye emretti ve kendisi Ebubekir'in sağ tarafına oturdu.[311] Namaz bittikten sonra, son fırsatı değerlendirip kendisine çok çile çektiren konu hakında konuştu: "Ey insanlar, ateş delice yakıldı, fitneler kara gecelerin parçaları gibi akın etmektedir.

Allah aşkına bana birşeyler atfetmeyin, ben Kur'an'ın size helal ettiğinden başka bir şey helal etmedim. Kur'an'ın size haram

[310] Fatma üç ay, bir rivayete göre de 75 gün sonra vefat etti.

[311] Bir rivayete göre Ebubekir'i kenara çekti, namazın arta kalanını kendisi kıldırdı.

kıldığından başkasını haram kılmadım." O, daha sonra "Allah, Peygamberlerinin mezarını ibadet merkezi kılan kavimlere lanet etsin." dedi.

Ebubekir dedi ki: "Ya Resûlallah, Allah'ın lütfuyla iyi durumda olduğunu görüyoruz. Bugün sıra Harice kızının sırasıdır. Ben onun yanına gidiyorum."

Peygamber, Mescid'i ebediyyen terketti ve ölüm döşeğine düştü. Ve artık yerinden kalkmadı. Ebubekir de şehrin dışına çıkıp eşine gitti.

Pazartesi Günü[312]

Ölüm gelip çatmıştı. Muhammed artık konuşamıyordu. Ölüm eşiğinin tatlı anları bertaraf oldu. Ölümün bizzat kendisi, Ayşe'nin evinin birkaç adım uzağındaydı. Gaybın son mesajlarını insana aktaran dudaklar kapandı. Şimdi can verme anlarıydı. Ali, Muhammed'in başını göğsü üzerine aldı.[313] Muhammed'in yanı başına su kabı bıkarılmıştı. O biraz uyandığında elini suyun içine sokup yüzüne sürüyor ve diyordu ki: "Allah'ım, ölüm baygınlığı sırasında beni koru." Ayşe odaya girdi. Peygamber gözlerini açınca, onun elinde bir misvak gördü. Sağlık ve temizlik Muhammed'in imanının yarısıydı. Konuşamadığı için işaret etti. Ayşe onun misvak istediğini anladı. Onu alıp dişleriyle yumuşattı ve Muhammed'e verdi. O da öyle bir durumda dikkatlice dişlerini misvakladı ve bu işi yapmada çok zorlandı. Ayşe diyor ki: "Böyle titiz misvakladığını hiç görmemiştim."

Halk evin dışında, mescitte ve onun çevresinde bekliyordu. Medine kara ve dertli bir sükut içindeydi.

312 Çoğunluğa göre Rebiulevvelin 12'si, Şia'ya göre Saferin 27'sidir. Bazıları da Rebiulevvelin birinci ve ikinci günü demişlerdir, ama şaz rivayettir.

313 Tarih kitaplarına göre Peygamber, Ayşe'nin el ve eteği üstünde can verdi. Fakat Ali, Fatma'nın mezarı başında durup ona içini döktüğünde Muhammed'i anıyor ve olup bitenleri anlatıyor ve açıkça şöyle diyor: "O başını göğsümün ve gırtlağımın üzerine koyduğu gibi can verdi." (Bu, Ayşe'nin dilinden nakledilen cümlenin aynısıdır.) (Nehculbelağa, Abduh şerhi)

Gökten keder yağıyordu. Muhammed'in son günlerde harekete geçirmek için seferber ettiği ordu Curf'tan geri döndü. Ordu şehre girdi. Şimdiyse ordunun genç komutanı cemaati yarıp perişanlık ve ızdırap içinde Ayşe'nin evine doğru geliyordu. Halk, Üsame'nin geri döndüğünü görünce yüksek sesle ağladı. Evet, artık Muhammed, komuta vermiyordu. Üsame içeri girdi. "Büyük babası"nın yatağının kenarına oturdu. Son defa için gözünü açtı, Üsame'yle karşılaştı! Fakat bir söz söyleyemedi. Ellerini semaya kaldırdı. Bir an öyle tuttu, daha sonra ellerini Üsame'nin başı üzerine koydu. Üsame acısından dolayı titriyordu. Bir an sevgi dolu eller Üsame'nin başı üzerinde kaldı. Sonra aniden cansız bir şekilde iki yanına düşüverdi. Üsame kalkıp odadan dışarı fırladı. Dışarıdan inilti sesleri yükseldi. Bilal kendini tutamıyordu.

Odada sessizlik vardı.

Kadınlar kalkıp ileri geldiler. Muhammed'in yüzüne gözlerini diktiler.

Evet! Evet!

Ayşe, başını onun göğsü üzerine eğip bekliyordu. Fatma duvara dayanmış, onu görmemek için çetin bir uğraş içindeydi.

Bir anda nefesler çıkmaz oldu. Zaman sakin ve üzgün, durdu. Varlık hareketsiz kaldı.

Gökyüzü Ayşe'nin evinin çatısında beklemekteydi. Sükut!

Sükût! Sükût! Sükût!

Aniden Muhammed'in dudakları kıpırdadı:

"Yüce dosta...!"[314]

Peygamber öldü!

[314] 4/Nisa 69. ayete değiniyor: *"Kim Allah'a ve elçisine itaat ederse işte onlar, Allah'ın nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel dostturlar."*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHAMMED'İ TANIYALIM

Artık Medine'deki Muhammed'i tanıyoruz. Onun bu şehirde gece gündüz yaptığı faaliyetle tanıştık. Onun liderlikteki olağanüstü gücünü, muhteşem askerî dehasını, siyasî olgunluğunu, birlikte çalıştığı insanların psikolojisi, adetleri, özellikleri ve bireysel, sosyal, ırksal ve ruhsal bağlarıyla olan yakın tanışıklığını, büyük mesajını oturtmak zorunda olduğunu zeminle ilgili derin bilgisini, başladığı mücadeledeki başarı ve yenilgilerini, halk için güttüğü amaçları, insan için beslediği arzuları ve nihayet çeşitli alanlardaki, zor şartlar altındaki çalışmalarda gösterdiği mucizevî yeteneği hep hayatının son yıllarında gördük.

Ben burada önce tıpkı siyer kaleme alan yazarlar gibi belgelere dayalı, titiz ve açık bir siyer yazmaya çalıştım. Benim burada söyleyebileceğim tek söz, Muhammed'i en yakın zaman aralığından görmüş olduğumdur. Medine girişinden gördüğümü söylemiyorum. Zira böyle bir şey imkansızdır. Ama bugün bir tarihçinin görebileceği en yakın bakış açısından yani iki yüz yıllık mesafeden. Bundan dolayı, okuyuculara sunduğum şeyin, bin yıl önce yazmış olduğum ve içinde hak ve batıl namına Muhammed ve hayatına dair eklenmiş hiçbir şey bulunmayan bir siyer olduğunu söyleyebilirim. Ne Muhammed ümmeti içinde gelecek yetmiş üç fırka[315] ile ne de gelecek bin yılda ortaya çıkacak dönemlerin eğilim ve beğenisiyle alakası vardır. Dahası, ben kendimi çağdaş düşüncenin etkisinden de uzak tutmaya çalıştım. Ben bu büyük öğüdü büyük hocam J. Berque'den aldım: "Hiçbir zaman tarihteki bir dönemi başka bir dönemin bakış açısıyla incelememek gerekir. Geçmiş dönemlerle ilgili olan her meseleye, içinde bulunulan dönemin bakış açısıyla değil, o döneme özgü bakış açısıyla bakmalıdır." Bugün, geçmişi günümüz gözüyle gören çok sayıda yazarın yazılarında, tarihî gerçeklerin çehresini nasıl bozduklarına ve yaptıkları hakemlik, savunma ve saldırıların yersiz ve temelsiz olarak nerelere kadar uzandığına dair birçok örnek görmekteyiz.

[315] Peygamber, şu meşhur hadisinde demiştir ki: "Yahudiler yetmiş bir fırkaya, Hristiyanlar yetmiş iki fırkaya ayrıldı. Benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. (Farklı rivayetlerle birlikte Bağdadî'nin el-Fark beynel Fırak'ında. Mısır, s.9-12)

Aynı zamanda, bin yıl öncesinden elimizde bulunan ve bu siyeri yazarken yetinmek zorunda olduğum ilk el belgelere gözü kapalı dayanamayacağımın da farkındayım. Çünkü en eski tarihî belgelerimizin Emevîler ve Abbasîler zamanında düzenlendiğini; bu iki hanedana mensup sultanların araştırma, ilim ve din konusunda bile ne ölçüde kendi çıkarlarını gözettiklerini ve Emevîlerin para ve güç ile, Abbasîlerin ise ince ve kurnaz planlarla dinî hakikatlere ve tarihî gerçeklere el attıklarını biliyorum. Yine hiçbir âfetin, ilim ve özellikle tarih ve din için temeli kabile, aracı din olan siyasetten daha öldürücü ve yok edici olmadığını da biliyorum. Her halükârda bu tür bilgilerle, Muhammed'in büyük sosyal mesajının başı ve sonu olan Medine'deki hayatını göstermeye ve okuyucuya, gücümün yettiği ölçüde Avrupalı aydınların görüşünden, mezhebî taassuplardan, felsefî, irfanî, siyasî ve sosyal eğilimlerden ve en büyük tarihçilerimizi ya korkutmuş ya da kiralamış olan Emevî ve Abbasî siyasî entrikalarından uzak durma garantisi vermeye çalıştım. Anlattıklarım, Taberî, İbni İshak, İbni Sâd ve İbni Hişam'la çağdaş olan "ben" diliyle sunulmuştur. Onlar ile arasında bulunan tek fark, birinin sade anlatım, diğerinin Bağdat halifesinin safranlı kuruntularından ve Arap ve Acem oğlanları tablolarından arınmış olmasıdır. Ama itiraf etmeliyim ki bir insanı sadece hayatındaki olaylarla tanımak mümkün değildir. İnsanı tanımak o kadar zor bir iştir ki imkansız desem, abartmış olmam. Bir ruhu tanımayı nasıl hafife alabildiklerine şaşıyorum.

Bir halı seçerken kendi teşhis ve yargılarına güvenmeyip halıdan anlayan bir uzmana başvurdukları halde bir insanı, hatta çok iyi tanıması gereken bir eş adayını seçerken köşe başındaki baharatçının, daire hizmetlisinin, evdeki hizmetçi kadının ve iş arkadaşlarının yargısını veya mevkisi, maaşı, boyu ve yaşı, amcası ve dayısı gibi bilgileri yeterli görürler; bir ruhu tanıma konusunda bu kadarcık araştırmaya güvenirler.

Öyle insanlar –hem de çok sayıda– vardır ki onları tanımak için sadece boy ve kilo ölçülerini bilmek yeterlidir. Ama olağanüstü yüce ve karmaşık ruhlar, sıradan akıllar tarafından kolayca an-

laşılmaz. Bir bölge gibi olan ruhlar da vardır. Onlardan alınacak en ince tasvir, bir bölgenin coğrafya atlası üzerine çizilen haritası gibidir. Ruhlar vardır gök kadar yüksek ve yaygın; duygular vardır samanyolu kadar çekici. Herkes göğü ve samanyolunu gördüğünü sanır. Ama kim görebilir?

Darvinist Arap yazar Şibli Şemil ünlü İslam düşünürü Reşid Rıza'ya hitaben şöyle diyor: "Allah'a ve vahye inanmayan ve Muhammed'i peygamber kabul etmeyen birisi olarak benim gözümdeki Muhammed, ona Allah'ın peygamberi olarak bakan senin gözündeki Muhammed'den çok daha büyüktür."[316] Bu doğru bir sözdür. Çünkü bir Müslüman, Muhammed'in ruhunun olağanüstü yüceliklerini Allah'a nispet ederken gayrimüslüm düşünür onların Muhammed'in kendisinden olduğunu kabul ediyor. Neticede "Muhammed de başkaları gibi bir insandır, ancak ona vahiy edilmektedir."[317] sözündeki Muhammed onun gözüne olağanüstü bir varlık olarak görünür. Doğrusu, böyle bir varlığı tanımak, normal ölçüler dışında düşünemeyen bizler için çok zordur.

Burada bu büyük ruha yaklaşabilmek için uğraşıyorum. Başı bulutlara değen yüksek bir dağa çıkmak, toprağa bağlı insan için imkansızdır. Kişi çalışmak suretiyle bu dağın eteğine ulaşabilir ve onun ağırlık, sağlamlık ve ihtişamını ruhunda hissedebilir. Bu, yapılabilecek en büyük iştir.

Muhammed'in hayatı üç döneme ayrılır: Birincisi, doğumundan peygamberlikle görevlendirilmesine kadar geçen dönem (570-610); ikincisi peygamberlikle görevlendirilişinden hicrete kadar olan dönem (Mekke döneminde İslam: 610-622); üçüncüsü

[316] Mektubunun metni şöyledir: "Zamanın Gazalisi, Menar dergisi sahibi Muhammed Reşid Rıza'ya: Sen Muhammed'e bir peygamber olarak bakıyor ve onu büyük görüyorsun. Biz her ne kadar inanç bakımından iki zıt cenahta yer alsak da akıl ve doğruluğun genişliği sözlerimizi birbirine bağlıyor. Bu en sağlam bağ arkadaşlıktır ve hakikat denmeye layıktır." (Bkz: Dinin Faydası ve Lüzumu, M. Taki Şeriati, Şiirin metni ve tercümesi)

[317] *"Deki: ben de sizin gibi bir insanım. Ancak bana vahyediliyor."* (18/Kehf Suresi 110)

hicretten vefatına kadar süren dönem (622-632). Hayatının üçüncü dönemini bu kitapta ayrıntılı olarak gördük. Bu, hem Muhammed'in yüceliğinin açıkça tecelli ettiği hem de onun önemli görevinin gerçekleştiği dönemdir. Okuyucu burada on yıllık parlak bir hayatı olan bir adamı tanımak istemektedir.

Burada bu sorulara cevap vermeye ve onun hayatıyla ilgili olarak yaptığım araştırmanın zihnimde bıraktığı izleri tasvir etmeye çalışacağım.

Okuyuculara hatırlatmam gereken bir diğer husus da şudur: Eğer benim çizdiğim Muhammed portresinin rengi ve çizgileriyle gözünüze tuhaf geldiğini görür veya başkalarının çizdiği portreye pek benzemediğini fark eder ve onu tanıdık bulmazsanız beni veya zihinlerin gerisine o yaygın resmi çizenleri kötü ressam olarak ilan etmekte hürsünüz. Ama her halükârda ben, yaygın olanın aksine, İslam Peygamberi ile ilgili olarak çizdikleri meşhur "şemayil"i bir model olarak seçmedim; onu bir çırpıda unutmaya çalıştım. Tıpkı bir kişinin nitelik ve durumları hakkında edindiği bilgilere ve verilere dayanarak ve onu yakından gören ve tanıyan kimselerin onunla ilgili olarak anlattıklarını esas alarak onun ilk kez portresini çizen bir ressam gibi ben de doğrudan Muhammed'in siyerini inceleyerek onun simasını tasvir edeceğim. Bu sima, başkasının onunla ilgili olarak çizdiği ve diğer herkesin de tamamen ondan taklit ettiği portreye asla benzemez. Burada kalemin, Peygamberi tanıyan bir Müslümanın elinde değil, özellikle insanı tanıyan bir tarihçinin elinde ressam olmasını istedim. Değerli olan, bir aşığın gözündeki değil, bir âlimin gözündeki yüz güzelliğidir.

***

Muhammed, ailevi asalet bakımından bir soylunun çocuğudur. Kabilesi Kureyş, yarımadadaki önemli konumu nedeniyle Hicaz Araplarının en seçkin kabilesidir. Sülalesi Haşimoğullarının Kâbe'ye bağlılığı bu soya dinî bir onur ve saygınlık kazandırmıştır.

Muhammed yetimdir; baba himayesi ve sevgisinden tamamen mahrumdur. Babası onun doğumundan önce ölür. Bu mahru-

miyet acaba onun bağımsız kişilik geliştirmesinde olumlu manada etkili olmamış mıdır?[318]

Tarihin, kendi zamanlarında ve toplumlarında derin bir devrimci rolüne sahip büyük şahsiyetlerinin özel hayatında çoğunlukla iki ortak nokta vardır: Birincisi, bunlar, en azından babalarının gözünde iyi birer evlat değildirler.

Kendi zamanlarıyla ve tarihle çatışma halinde olan adamlar, doğal olarak, özellikle kadının genelde erkekten daha geri olduğu çağlardaki, başka bir dünyayla, başka eğilim ve ihtiyaçlarla ilgilenen sıradan bir kadın olan eşlerinin memnuniyetini sağlama konusunda kendilerini aşağı çekmeyi başaramazlar. Sokrat'ın şu konuda nasıl davranacağı tasavvur edilebilir: Milattan önce dördüncü asırda yaşayan Atinalı bir kadın, her gün süslenmek, birkaç saatte bir kendisine bakmak (Sokrat'ın anladığı manadaki "kendisi" değil, onun için bir anlam ifade eden "kendisi"), saçıyla başıyla oynamak, misafirliğe gitmek için hazırlanmak, titiz bir şekilde ziyaretleri düzene koymak, birlikte gezmeye çıkmak, gezintiden dönmek, yan yana oturmak, gezerken gördükleri hakkında, topluluklar, dostlar, kişiler ve hiçbir ilişkisi olmayan kimseler hakkında konuşmak, evden, ev eşyalarından, çocukların elbiselerinden, yiyeceklerin tadından, yedikleri öğle yemeğinden, yiyecekleri akşam yemeğinden ve başkalarının başka yerde yedikleri yemeklerden bahsetmek ister.

Sokrat böyle olabilir mi? O bir gün yoğun düşünce yağmuru altında saatlerce oturmuş "Felsefeyi gökten yere nasıl indirebili-

318 1953 baharında, Kaliforniya Üniversitesi'nde idarecilikle meşgul olan yüz kişilik gönüllü bir grup üç gün boyunca bir deneye tâbi tutuldu. Bunlar, şahit ve deney grubu diye iki kısma ayrıldılar. Şahit grubu ortaya konmuş çeşitli meseleler hakkında bağımsız olarak ve başkalarının görüşünü dikkate almadan cevap veriyorlardı. Deney grubu, deneycilerin kendi keyiflerine göre yapay olarak belirledikleri çoğunluğun görüşünü dikkate alıyordu. Neticede izlemenin ölçüsü (20 soru üzerinden) birden on yediye kadardı. İzlemenin orta derecesi sekiz kişi idi. Yani üçte birinden çok. Yani görüşlerin üçte birinden çoğu. Görüşlerin ortaya konması, çoğunluğun çevresine bağlıdır. İlginçtir; izleyen fertlerin anne babalarıyla ilgili idealist ve eleştirisiz bir tasavvuru vardır ve uyum gösterme eğilimleri yüksektir. Başına buyruk olanlar, mahrum, yıkılmış ve kusurlu ailelere mensuptur. (Ân Sûyi Çehrehâ, s. 40)

riz?" diye düşünürken karısı üzerine yürüyüp şöyle dedi: "Adam! Sen sabahtan beri bu köşede yan yatıp duruyorsun. Ben ise erkenden beri senin hayatın için koşturup durmaktayım. Sen ise kalkıp biraz olsun bana yardım etmeye yanaşmıyorsun. Söyle bakalım, sabahtan beri ne yaptın?" Sokrat özel bir mazlum edasıyla "Düşünmekteyim" diye cevap verir. Kadın yerinden fırlayarak bağırdı: "Utan artık be adam! Düşünmek de bir iş mi oldu?" Sokrat yine aynı eda ile "Evet, düşünmek erkek işidir." der.

Amacım bir aile kavgasını gündeme getirmek değil. Bu ikisi arasındaki farkı görmenizi istiyorum. Kadın ile erkek arasındaki bu fark –geçmişte kadın, insanı geliştiren eğitim, öğretim, tecrübe, kültürel ve sosyal faaliyetlerden mahrum olduğu için– özellikle normal kadın ile günümüz insanının hâlâ düşündüğü dâhi erkek arasında daha fazladır.

Bir başka mesele de tarih hakkında yeni bir proje ortaya koyan zeki çocuklarla babaları arasındaki farktır. Bunun sosyolojik bir kaynağı vardır. Baba, geçmişe bağlı ve şahsiyeti geçmişte şekillenmiş olan bir ferttir. Yaş olarak da ruhunun, sinirlerinin ve aklının hızlı ve keskin değişim, dönüşüm ve etkinliklerden el ayak çektiği bir merhaleye ulaşmıştır. Yenilik ve devrimden pek hoşlanmaz. Belki de korkuyor ve ona karşı kötümser. Yeniliği kabule yanaşmaz. Onun üzerinde adetin iradeden daha çok etkisi vardır. Dinî ve sosyal âdet ve geleneklere, eskilerin masallarına alışmış, hatta o konuda mutaassıp ve muhafazakâr olmuştur. Aklı; faydayı, asaleti, metaneti, şahsiyeti ve iskeleti, eskileri taklit etmede, geçmişe dayanmada, gelecekten kaçmada, yenilik ve değişimden bıkmada görür. Değişimi sapıklıkla yeniliği züppelikle aynı kabul eder. "Eskiler derin ve doğru, yeni fikirliler yüzeysel ve yanlıştır!"

Ama genç ister istemez böyle değildir. Henüz kişiliği oluşmamıştır. Geçmişi bilse de hissedemez. Onun ağırlığı omuzlarında değildir. Statükoya ve eskilerin mirasına alışamamıştır. Sırtında bu yükler olmadığı için geleceğin ufuklarına doğru rahatça uçar. O yeniliği benimsemekle kalmaz, üstelik ona tapar. Geç-

mişte bulunmadığı için "geçmişçi değildir ama gelecekte olacağı için gelecekçidir.

Bu bakımdan yaşlı ile genç arasında sürekli bir düşünce ve zevk farkı vardır. Baba ile oğul buna örnektir. Ben bu farkın, bir toplumun hayatının değişik aşamalarında arttığını ve azaldığını düşünüyorum. Durgun toplumda fark, en az seviyeye düşer. Çünkü iki nesil arasındaki zaman aralığında toplum kapanmış, durağanlaşmış, şimdi (çocuğun zamanı) ile geçmiş (babanın zamanı) özdeşleşmiştir. Sosyal zaman ile takvim zamanı daima bir değildir. Bazen bu ileri gider, bazen öteki; bazen de uyum gösterirler. Günümüzde gençlik problemi diye adlandırılan, Batı'da uzun süredir var olan, ama İran gibi toplumlarda yeni yeni görünmeye başlayan şey, baba ile oğul arasındaki keskin farkın ve bu iki ardışık nesil arasındaki ilişki krizinin sonucudur. Bu durum, tamamen toplumun hareket halinde ve değişmekte olduğunu gösterir. Babalarımız genelde uysal çocuklardı; günümüzün çocukları ise yaramaz. Çünkü toplum geçmişte hareketsiz ve durgun idi; şimdi ise hareketli ve değişken.

Geleceği kuran insanların, neden geçmişin geleneklerini, âdetlerini, ilişkilerini, sembollerini ve temellerini yıkan, uysal çocuk ve sadık halef olmayan kahramanlar olduğunu şimdi daha iyi anlayabiliyoruz. Çünkü onların babaları, terbiyeli ve bu sosyal âdet, gelenek, ilişki, sembol ve temelleri koruyan kimselerdi.

Bu yüzden babalar, çocuklarının eğitimi, normal gelişimi ve geleneksel şahsiyeti kazanmasında en büyük paya sahip olmalarına rağmen her okul, üniversite ve eğitim mektebi gibi onlardaki deha ateşini döndürmüşlerdir. Babanın ve mektebin hedefi iki şeyden ibarettir:

Çocuğun şahsiyetini zamanın istenen ve alışılagelen kalıplarına göre şekillendirmek ve olgunlaştırmak; toplumun istediği gibi yetiştirip geliştirmek.

Onun sapmasını engellemek. Her deha bir tür sapıklık olduğu için mecburen onun ortaya çıkmasını önlerler. Çünkü büyük dâhiler ya okul görmemişlerdir yahut iyi öğrenci olmamışlardır.

Muhammed, hem şahsiyeti kalıba sokma hem de sapmayı önleme operasyonuna maruz kalmamıştır. İki eğitici faktör olan baba ve mektepten uzak kalmıştır. Bana göre bu mahrumiyet, ona hayatında nasip olan en büyük nimetlerden biridir. Baba himayesi ve okul eğitimi, düşük, vasat ve üstün insanlar için gerekli olduğu halde kendilerinde geçmişi ve mevcudu bir araya getirerek yeni bir proje icat edecek gizemli bir güç bulunan istisnaî dâhiler için zararlıdır.

Mutlak irade, dünyaya gözlerini açar açmaz "Ateşgedelerin sönerek, kisra sarayının yıkılmasına"[319] sebep olan bir adamı harekete geçirmek istemiştir. O, kendi temsilcisini, çok sayıda kitap, filozof, bilgin, edebiyatçı, şair ve sanatçının medenî ve eğitimli bireyler yetiştirmek için insanlık tarihindeki nesillerin ve medeniyetlerin bütün bilgi, düşünce ve tecrübe birikimini bir araya getirdiği Atina Akademisinden, Holiyopolis'ten, Mısır İskenderiye'sinden ve Roma'dan değil, tarihin adını anmadığı susuz ve yakıcı çölün bağrından seçti.

İnsanın önüne yeni bir yol açması, okulları kapatıp başka bir okul kurması, bütün kalıpları kırıp yeni bir kalıp dökmesi, beyinleri eski düşüncelerden arındırıp orijinal bir düşünce yaratması gereken bir insanı baba, yolcuların yürüdüğü yoldan götürmemeli, okul onların hoşlandığı tarzda eğitmemeli, medeniyet onun ruhunu ve kişiliğini kendi kalıplarında şekillendirmemeli, felsefe ve ilim onun beynini zamanın düşünürlerinin kafasında olan fikirlerle doldurmamalıdır. Yeni bir medeniyet kuracak insanın eski medeniyete göre yetişmemesi gerekir. Bana göre anne, baba, okul, şehir (toplum) ve kültürden oluşan beş eğitim faktörünün onu yetiştirmemesi gerekir.

Bundan dolayı Muhammed, hiçbir medeniyetin eğitiminden geçmemiştir. Kendi kendine büyüyen çöl bitkileri gibi hiçbir bahçıvanın yetiştirmediği bir halkın içinden seçilmiştir. Kader, geleceği inşa etme görevini teslim edeceği kimseden, daha göz-

[319] "Ateşgedeler söner, kisranın sarayı yıkılır." (Tabakat-ı İbn Sad, s. 62)

lerini dünyaya açmadan önce, himayesi onun devrimci ve yenilikçi dehasını miras kalan donuk gelenekler çerçevesinde kurutmasın, fırtınalı ve hareketli düşüncesi, yönlendirmeyle maslahatçı aklın kalıbında yavaşlamasın ve cemaat rengine bürünmesin diye babasını aldı.

Ya anne! Yoksa o da çocukluğunda en güçlü erkek eğiticisi değil miydi? Yoksa o da geçmişe bağlı, toplumun âdetleriyle yetişmiş ve kendi çocuğunu bilinçsizce eğitmiş değil mi? Cizvitler (Yesuîler) diyorlar ki: "Siz çocuğunuzu yedi yaşına kadar bize emanet edin. Ondan sonra nereye giderse gitsin, ömrünün sonuna kadar mümin bir Yesuî olarak kalacaktır." Yoksa ruha aşırı incelik veren ve birçok ruhsal komplekse kapılmasını önleyen anne sevgisi, ruhu sağlıklı fakat orta halli, mutedil ve sıradan yapmaz mı? Onun sertliğini ve keskinliğini azaltmaz mı? Öyle ki anne de oğlu altı yaşındayken ölüyor. Fakat bu altı yıl içinde ne oldu? Ayrıca şehir faktörü de var. Küçük, geri ve ilkel de olsa her hâlükârda şehrin tamamen sabit ve belli sosyal yapısı, ahlakî ve eğitsel yöntemleri yok mu? Bu çocuk Mekke'de doğmuş olmasına rağmen kader, hiçbir sabit ve donuk kalıbın onun ruhuna şekil vermemesini garanti etmiştir.

Halime, çadırda oturan bedeviler arasından gelmiş bir kadın, bu dar sokaklardan, dört duvar arasından, hayatları, düşünceleri ve duyguları, Andre Gide'in ifadesiyle "kapalı evler arasında" donmuş düzenli bir halkın içinden, kim ilgilenirse ilgilensin her hâlükârda özgürce gelişecek olan bir çocuğu aldı, anne ve şehir adlı iki mürebbiden uzaklaştırdı ve çöle götürdü. Gök ile yerin, ufkun uzak uçlarında bitiştiği bir yere; hiçbir sabit dağ yüksekliği, deniz boyu uzanan sahilleri, daimî ırmak akıntısı ve hareketsiz şehirlerin burçları, hisarları ve duvarları bulunmayan; sürekli değişen, her zaman fırtına çıkıp bütün kum tepelerini dağıtan, yeniden şekillendiren, tepeleri düzlük, düzlükleri tepe haline gelen, sessizlikten sonra fırtına kopan, fırtınadan sonra sessizliğe gömülen bir çölün ortasında. Çöl, gök ve ufuk, çocuğu eğitmeye başlıyorlar; ona ilk derslerini veriyorlar.

Muhammed, hem şahsiyeti kalıba sokma hem de sapmayı önleme operasyonuna maruz kalmamıştır. İki eğitici faktör olan baba ve mektepten uzak kalmıştır. Bana göre bu mahrumiyet, ona hayatında nasip olan en büyük nimetlerden biridir. Baba himayesi ve okul eğitimi, düşük, vasat ve üstün insanlar için gerekli olduğu halde kendilerinde geçmişi ve mevcudu bir araya getirerek yeni bir proje icat edecek gizemli bir güç bulunan istisnaî dâhiler için zararlıdır.

Mutlak irade, dünyaya gözlerini açar açmaz "Ateşgedelerin sönerek, kisra sarayının yıkılmasına"[319] sebep olan bir adamı harekete geçirmek istemiştir. O, kendi temsilcisini, çok sayıda kitap, filozof, bilgin, edebiyatçı, şair ve sanatçının medenî ve eğitimli bireyler yetiştirmek için insanlık tarihindeki nesillerin ve medeniyetlerin bütün bilgi, düşünce ve tecrübe birikimini bir araya getirdiği Atina Akademisinden, Holiyopolis'ten, Mısır İskenderiye'sinden ve Roma'dan değil, tarihin adını anmadığı susuz ve yakıcı çölün bağrından seçti.

İnsanın önüne yeni bir yol açması, okulları kapatıp başka bir okul kurması, bütün kalıpları kırıp yeni bir kalıp dökmesi, beyinleri eski düşüncelerden arındırıp orijinal bir düşünce yaratması gereken bir insanı baba, yolcuların yürüdüğü yoldan götürmemeli, okul onların hoşlandığı tarzda eğitmemeli, medeniyet onun ruhunu ve kişiliğini kendi kalıplarında şekillendirmemeli, felsefe ve ilim onun beynini zamanın düşünürlerinin kafasında olan fikirlerle doldurmamalıdır. Yeni bir medeniyet kuracak insanın eski medeniyete göre yetişmemesi gerekir. Bana göre anne, baba, okul, şehir (toplum) ve kültürden oluşan beş eğitim faktörünün onu yetiştirmemesi gerekir.

Bundan dolayı Muhammed, hiçbir medeniyetin eğitiminden geçmemiştir. Kendi kendine büyüyen çöl bitkileri gibi hiçbir bahçıvanın yetiştirmediği bir halkın içinden seçilmiştir. Kader, geleceği inşa etme görevini teslim edeceği kimseden, daha göz-

319 "Ateşgedeler söner, kisranın sarayı yıkılır." (Tabakat-ı İbn Sad, s. 62)

lerini dünyaya açmadan önce, himayesi onun devrimci ve yenilikçi dehasını miras kalan donuk gelenekler çerçevesinde kurutmasın, fırtınalı ve hareketli düşüncesi, yönlendirmeyle maslahatçı aklın kalıbında yavaşlamasın ve cemaat rengine bürünmesin diye babasını aldı.

Ya anne! Yoksa o da çocukluğunda en güçlü erkek eğiticisi değil miydi? Yoksa o da geçmişe bağlı, toplumun âdetleriyle yetişmiş ve kendi çocuğunu bilinçsizce eğitmiş değil mi? Cizvitler (Yesuîler) diyorlar ki: "Siz çocuğunuzu yedi yaşına kadar bize emanet edin. Ondan sonra nereye giderse gitsin, ömrünün sonuna kadar mümin bir Yesuî olarak kalacaktır." Yoksa ruha aşırı incelik veren ve birçok ruhsal komplekse kapılmasını önleyen anne sevgisi, ruhu sağlıklı fakat orta halli, mutedil ve sıradan yapmaz mı? Onun sertliğini ve keskinliğini azaltmaz mı? Öyle ki anne de oğlu altı yaşındayken ölüyor. Fakat bu altı yıl içinde ne oldu? Ayrıca şehir faktörü de var. Küçük, geri ve ilkel de olsa her hâlükârda şehrin tamamen sabit ve belli sosyal yapısı, ahlakî ve eğitsel yöntemleri yok mu? Bu çocuk Mekke'de doğmuş olmasına rağmen kader, hiçbir sabit ve donuk kalıbın onun ruhuna şekil vermemesini garanti etmiştir.

Halime, çadırda oturan bedeviler arasından gelmiş bir kadın, bu dar sokaklardan, dört duvar arasından, hayatları, düşünceleri ve duyguları, Andre Gide'in ifadesiyle "kapalı evler arasında" donmuş düzenli bir halkın içinden, kim ilgilenirse ilgilensin her hâlükârda özgürce gelişecek olan bir çocuğu aldı, anne ve şehir adlı iki mürebbiden uzaklaştırdı ve çöle götürdü. Gök ile yerin, ufkun uzak uçlarında bitiştiği bir yere; hiçbir sabit dağ yüksekliği, deniz boyu uzanan sahilleri, daimî ırmak akıntısı ve hareketsiz şehirlerin burçları, hisarları ve duvarları bulunmayan; sürekli değişen, her zaman fırtına çıkıp bütün kum tepelerini dağıtan, yeniden şekillendiren, tepeleri düzlük, düzlükleri tepe haline gelen, sessizlikten sonra fırtına kopan, fırtınadan sonra sessizliğe gömülen bir çölün ortasında. Çöl, gök ve ufuk, çocuğu eğitmeye başlıyorlar; ona ilk derslerini veriyorlar.

Acaba Halime çocuğu geri getirecek mi? Çocuk, çöl ve fırtınadan aldığı ilk dersleri annesinin yumuşak ve huzurlu kucağında unutacak mı? Çölün ihtişamını şehrin duvarları dibinde hatırasından silecek mi? Evet, çocuk şehre geri dönecek. Çünkü halime onu emzirmeye götürdü. Fakat burada da bir kasıt söz konusudur. Zira Muhammed iki yıl süt emdikten sonra Mekke'ye geri geliyor; annesinin onayıyla ara vermeden çöle dönüyor; beş yaşına kadar orada kalıyor. Beş yaşında iken çocuk şehre geri dönüyor. Ama annesinin sıcak kucağında uyumak yerine birkaç ay sonra onun soğuk mezarının başında oturuyor.

Artık o Abdülmuttalib'in yetimidir. Tarih bir defa daha hayret verici bir gösteriye kalkışmıştır. İrticanın kucağında büyük bir devrimci yetiştirmek! Bu, sosyal bir kanundur. Bugün kapitalizm, komünizmi kendi rahminde yetiştirmektedir. Aynı şekilde liberalizm de faşizmi. Eskiden de halka göre daha etkili role sahip olan devrimci kahramanlar statükoyu koruyanların içinden çıkardı. Tarihin put kıran İbrahim'i, kendi toplumunun put imalatçısı olan Azer tarafından yetiştirilmiştir. Firavun'un zorba düzenini yıkacak olan kahraman, Firavun'un kendi düşmanını ta çocukluğundan itibaren yanında büyütmesi için annesi tarafından bir sandığa konularak Nil'e bırakılan ve Kıptîlerin sarayında İsrailoğullarını koruyan bir çocuktur. Doğu'nun kirli şehvet ve aristokrasi hayatına karşı ayaklanan Buda, bizzat bir şehzadedir ve sarayda büyümüştür. Araştırmalar, Ekim Devrimi liderlerinin çoğunlukla soylulardan oluştuğunu, bunların sadece %19'unun köylü olduğunu göstermektedir.

Bu kez tarih başka bir mucize gösteriyor. Muhammed, putperestliğin ocağında yetişiyor. Bütün İslam tarihçilerinin Abdülmuttalip ve Ebutalip'in ocağını şirkten arınmış kabul etmeleri doğrudur. Bu, genel bir eğilimdir. Zira insan, saygı duyduğu değerli kahramanın temiz, üstün ve saygın bir aileden olmasını ister. Bütün millî ve mitolojik kahramanlar ya tanrılar içinden ya da en azından yöneticiler ve kahramanlar soyundan gelmiştir. Bu, trajedi ve destanın ana teması haline gelmiştir. Abdül-

muttalip ne kadar şefkatli, saygın ve değerli bir adam olursa olsun neticede onun Kâbe'nin perdedarı, putperestlerin sucusu, putların koruyucusu ve puthanenin resmî mütevellisi olduğu inkar edilemez. Bu putları tek tek kıracak olan Muhammed, onun evinde büyür.[320]

Muhammed şimdi bir erkek çocuğu olmuştur. Mekke'yi, putları, Kureyş'i, yeri, göğü ve her şeyi görebilmektedir. Şahsiyeti yeni yeni oluşmaktadır. Ruhundaki ilk belirgin çizgiler şekillenmeye başlar. Kader onu yine çöle götürür. Bu defa o, Mekkelilerin koyunlarını Kararit'te otlamaya götüren genç bir çobandır. Çocukcağız yeniden anne, baba ve öğretmenlerinin kucağına döner: Tabiat, çöl, dalgalanan kum denizi, güneş, sessizlik, ihtişam ve enginlik. Tabiat ve çöl; değişim, dönüşüm ve hareketle birlikte ince düzeni öğretirler: Hiçbir şey sabit değildir, hiçbir şey düzensiz ve boşuna değildir. Her şey şaşırtıcı bir düzen içinde değişmektedir. Yaratılışın ihtişamı, çölde daha belirgindir. Özellikle şehir ve halk oradan daha iyi görülebilir. Şehrin içindeki insan bunu göremez. Bu düzen, bu tekrar, bu değişim, bu hayret verici ihtişam ve bu şehir ve halka yukarıdan bakış, çöl göğünün saf ve berrak bağrında, Muhammed'in gözünde bir soru işaretinin belirsiz desenini canlandırıyor. Muhammed çobandır. Önceki peygamberler de çoban idiler. Acaba çobanlık ile peygamberlik arasında bir benzerlik var mıdır? Yoksa çobanlık liderlik değil midir? Çoban, sürüyü tehlikelere karşı korur; kurtları sürünün çevresinden uzaklaştırır; sürüyü bereketli otlaklara, su kaynağına götürür. Bunun dışında çoban bütün hayatını sürüye adayan tek insandır. Şehirden, yurttan, aileden, akrabadan kopup çöle gelmiştir. Kendi kaderini güdümünde olan sürünün kaderiyle birleştirmiştir. Kendisini hayatın tüm nimetlerinden mahrum bırakmıştır, çöllerde sürü için yaşamaktadır. Kelimenin gerçek manasıyla kendisini sürüye adamıştır.

320 Şia müfessirleri ve alimleri Peygamber ve imanlar soyunun ve ecdadının temiz olduğuna inanırlar. Nitekim ziyaretnâme kitaplarında "Şehadet ederim ki sen,... yüce soylara ve temiz rahimlere mensupsun." diye okumaktayız. (Derleyen)

Çoban acılı bir ders daha öğrenir; diğer insanların tahammül etmesi imkânsız demesek de çok zor olan bir ders: "Niçin kâğıt çiçeğinin yetiştiği bahçeyi sulamaya katlanmalı?" Neden onu anlamayan, tanımayan, fedakârlığını takdir edemeyen, hep midelerini düşünen bir topluluk için kendisini feda etmeli? Niçin kendi hayatını ve mutluluğunu kendi hayatından ve mutluluğundan başka bir şeyle ilgilenmeyen kimselere bağışlamalı? Bu, en üstün liderlik aşamasıdır. Peygamberler bu yüzden çoban idiler. Koyun gibi ağzını toprağa sürten ve otlanmaktan başka bir şey bilmeyen bir kavmin mutluluğu için çile çekmeyi ve eziyet görmeyi çobanlıkta öğrenmiş ve uygulamasını yapmıştır.

Aptal suratları görmek sıkıcı ve acı vericidir. Onlarla nereye kadar birlikte olunabilir ve bu sosyal manevi hayata ne kadar ortak olunabilir? Özellikle de fikrî ve siyasî konularda böyle bir çevrede bu insanlarla! İşte bu yüzden Peygamber, dertli dertli "Hud süresi beni kocattı." diyor.

Öteki ders, yalnız yaşama, bir Rus yazarın ifadesiyle "kendinde yaşama" sanatıdır. Alışkanlıkları, tesellileri, eğlencelere, tanışıklıklara, başkalarına güvenmelere, övgülere, teşekkürlere, başkalarıyla içli dışlı olmalara, yardımlaşmalara esir olmaktan kurtulup özgürleşmek. Bazıları kendi başlarına bir hiçtirler; ancak başkaları sayesinde "ben"dirler. Yalnızlıktan korkarlar. Çünkü yalnızken kendi anlamsızlıklarını ve işe yaramazlıklarını fark ederler. Diğerleri olduklarını hissetmek ve kendi hiçliklerini unutmak için daima başkalarında, toplum içinde ve kalabalığın arasında kaybolmaya çalışırlar. Onlar birer bitki ve ottur. Bir şey olabilmek, yaşayabilmek ve görünebilmek için birbirlerine sokulmak zorundadırlar. Tabiata rağmen sert taşın bağrından çıkan ve tek başına ayakta duran "yalnız kamış" gibi olamazlar.

Çobanlık ona çok kıymetli "yalnızlık", "kendinde yaşama" ve mutlak ihtiyaçsızlık dersi veriyor. Kalabalığın içinde ve aydınlıkta uçarak öten bir serçeyi, yapayalnız ve karanlıkta hiçbir cevap beklemeden ve kimseye muhtaç olmadan kendi ayakları üstünde duran ve şarkısını sürekli tekrar eden gerçek bir kuş yapar.

Ne Eflatun'un Akademisinde, ne Batlamyus'un Museumunda, ne Enûşirvan'ın Cündişapurunda, ne de Nizamülmülk'ün Nizamiyesinde bu dersler öğrenilebilir.

Genç çoban, ilk önderlik derslerini Kararit'te alıyor. Ebutalip onu ilk defa 12 yaşındayken Mekke'den Şam'a giden bir deve kervanına katar. Bu seyahatte Busra'dan öteye gitmez. Muhammed meselesini sahip oldukları çağdaş psikoloji ve sosyoloji bilgileriyle açıklamaya çalışan bazı Batıcı tarihçiler, bu seyahate, özellikle muhtemelen Nesturî olan Bahira Serciyus adlı Hıristiyan rahibiyle yaptığı görüşmeye çok önem vermektedirler.[321]

Ebutâlip bu yolculuktan döndükten sonra öylesine şiddetli bir fakirlik ve perişanlık içerisine düştü ki artık bir daha seyahate çıkmadı. Çocuklarıyla birlikte Mekke'de sıkıntılı bir hayat yaşıyordu. Zavallı genç Muhammed, yoksulluk, açlık ve zahmetin acısını derinden hissediyordu.

Yetimlik, beş yaşına kadar süren ağır çöl hayatı, altı yaşındayken annesini kaybetmesi, sekiz yaşındayken şefkatli, güçlü ve zengin dedesi Abdülmuttalip'in ölmesi, çobanlık hayatı, yalnızlık, çöl çilesi, yoksulluk ve 25 yaşına kadar hayatın maddî nimetlerinden mahrum kalması; ona beklediği ağır risalet görevini yerine getirebilmesi için çok önemli dersler öğretti. Sabır, samimiyet, sadelik, tahammül, dayanıklılık ve "tabiatla tanışmayı" çölden; liderlik, sorumluluk, başkaları için karşılık beklemeden fedakârlık yapmayı çobanlıktan; arzular karşısında dik durmayı, ruh sağlamlığını, olgunluğunu, halka dost, aristokrasi, zorbalık ve adaletsizliğe düşman olmayı yoksulluk ve açlıktan öğrendi. İşte böyle! Tarihin seyrini değiştirecek olan adam, savunmasızlık, çöl, çobanlık ve fakirlik mektebinde yetişen bir yetimdi. Acı, zorba imparatorların tepesine inecek olan kılıcı işte böyle biledi.

321 Profesör Luis Massignon'a göre Bahira, Temimi Dâri ve Ehlikitap olsun olmasın Peygamber'in nübüvvetine inanan "Şahitler" olarak tanıtılan diğer şahıslar, rivayetlerin Peygamber etrafında topladığı kuşkulu ve tanınmaz gölgelerdir. (Selman-ı Pâk, Massignon, s.81; tarafımdan tercüme edilmiştir.)

Onbeş Yıllık Suskunluk

25 yaşındaki Muhammed, 45 yaşında zengin bir kadın olan Hatice ile evlendi. Aristokrat Hatice, dört deve karşılığında işe aldığı yoksul işçilerinden biri olan Muhammed'i temizliği, güvenilirliği ve ahlakî üstünlüğü nedeniyle seçmede gerçekten büyük bir fedakârlık yapmıştı. Bu cömertliğin ödülü olarak tarih onun adını, yazıya geçtiği en parlak sayfaların başına kaydetti. Serveti için kocasını gözden çıkarmış olan Hatice, şimdi kocası için serveti gözden çıkarıyordu. Kader, bu fedakârlığın mükâfatı olarak bu 45 yaşındaki kadını Hicaz'da Muhammed'in eşi, Zehra'nın annesi, Ali'nin hemşiresi yapıyor.

Hiçbir zaman bu fedakârlığa karşılık bu kadar ödül, kimseye verilmemiştir.

Muhammed'in hayatı değişiyor. Kararit'te Mekkelilerin koyunlarını güden Ebutalip'in yetimi, şimdi Hatice'nin kocasıdır ve onun develerini idare etmektedir. Muhammed, müreffeh bir hayata başlar.

Bugünlerde Mekke'de birtakım haberler dolaşmaktadır. Abdülmuttalip'in ölümünden sonra herkes, Mekke'nin liderliği ve Kâbe'nin perdedarlığı iddiasında bulunmaya başlar. Haşimoğullarına rakip çıkmıştır. Kureyş'in büyük aileleri arasında düşmanlık ve rekabet baş göstermiş, Mekke'yi parçalanma ve dağılmayla tehdit etmektedir. Öte yandan Kâbe'nin saygınlığı, Kureyş'in nüfuzu ve Beytullah sorumlularının gücü bu perişanlık içinde gittikçe zayıflamaktadır. Bazı Yahudi ve Hıristiyanlar, özellikle Kureyş ileri gelenlerinden bir kısmı Kureyşlilerin dinine açıkça dil uzatmaya başlamışlardır. İnsanlar arasında dinsizlik ve inanç zayıflığı görünmeye başlamıştır. Şam, Yemen ve Hire'ye gidip gelen gruplar, yeni sözler söylemekte, rahiplerden duyduklarını tekrarlamaktadırlar. Varaka bin Nevfel, Osman bin Huveyris, Zeyt b. Amr ve Abdullah bin Cahş, "Tanrılar Bayramı" törenlerine katılmamışlar, üstelik putlara alenen dil uzatmışlardır. Hatice'nin amcası Varaka bin Nevfel, Hıristiyan olur, hatta İncil'i Arapçaya tercüme eder. Karısının yüzünden Şam'a ve Irak'a kaçan Zeyt bin Amr, Mekke'ye döndüğünde putları resmen "güç-

süz taş parçaları" diye niteler. Derler ki: Geldi, Kâbe'nin yanında, Lât ve Uzza'nın gözleri hizasına durdu ve yüksek sesle "Allahım! Hangi yolu sevdiğini bilsem sana o şekilde ibadet ederim; ama bilmiyorum." demiştir.

Hatice'nin akrabası olan Osman bin Huveyris, Kostantiniye'ye gidip Hıristiyan olmuştur. Roma kayseri, onu Mısır kanalıyla Mekke'nin yöneticisi yapmak ve böylece Mekke'yi imparatorluğa bağlamak istemiştir. Halk onu Mekke'den çıkardıktan sonra o, Gassanîlere sığınmış ve onların desteğiyle Mekke'nin ticaret yolunu kesmek istemiştir. Fakat daha sonra Mekke halkı Gassanîlere rüşvet vermişler; neticede Osman zehirlenmiş ve planları suya düşmüştür.

Sâd'ın hikayesi, Mekke'de her yerde dilden dile dolaşır: Birisi develerini Sâd'a vakfetmek için onun önüne getirir. Develer putun yakınına varınca ürküp kaçar, her birisi çölün bir köşesine dağılır. Öfkeli adam develerin peşine düşer, fakat onları bulamaz. Yorgun ve kızgın bir halde geri döner, bir taş alıp şiddetle Sâd'ın kafasına vurur ve şöyle feryat eder: "Sana Allah'tan bir iyilik gelmez." Sonra pişman olur ve şu şiiri okur: "Bizi birleştirsin diye Sâd'ın yanına geldik, fakat o bizi birbirimizden ayırdı. Artık Sâd'ın takipçisi olmayacağız. Yoksa Sâd, yerin bir köşesine düşmüş, hayır söylemekten de şer söylemekten de aciz bir taş parçasından başka bir şey mi?"

Adiy bin Hatem ve Filis putunun hikayesi herkesi hayrete düşürmüştür: Filis'in sorumlusu Sayfi, Alimoğulları kabilesinden Malik bin Gülsüm'ün komşusu olan bir kadının "dişi deve"sini alır ve Filis mabedine vakfeder. Kadın Malik'in eteğine yapışır. Malik çıplak bir ata biner, mızrağını alıp Sayfi'nin peşinden koşar ve deveyi ondan geri alır. Sayfi, putun karşısında ona beddua eder ama Malik'e hiçbir zarar dokunmaz. Adiy bin Hatem ve bu olayı izleyen başka bir adam putperestlikten vazgeçer ve Hıristiyan olur. Ama bu arada Muhammed'in adı geçmez. Bu çok ilginçtir. Biz birinci el tarihî belgelerde hiçbir zaman Muhammed'in putlar önünde tapındığını veya başkaları gibi devrinin dinî şenliklerine katıldığını görmüyoruz. Fakat o asla putlarla alay eden, onlara ve

müşriklere açıkça dil uzatan kimselerin yanında yer almamıştır. Bu onun hayatının en karmaşık ve sıra dışı düğümlerinden biridir. Çünkü hayatının kırkıncı yılının 27 Recebinden itibaren (Miladî 610 ağustos) putlara karşı tehlikeli ve sert bir isyana kalkışan ve putlara en ağır ifadelerle saldıran bir kimse, bu dini eleştirme konusunda daha önce şehrinin ve toplumunun diğer birçok aydınıyla ağız birliği yapmamış veya en azından halk arasında zayıf imanlı olarak suçlanmamış olamaz.

Toynbee der ki: "Tarihin dâhilerinin (Bununla, bir hipotez, teori veya kanun keşfetmiş olan felsefe veya bilim dâhilerini değil, toplum ve medeniyet hayatında yeni bir tarih meydana getirmiş olan dâhileri kast eder.) hayatı iki belirgin merhaleye ayrılır: Birisi, "toplumdan kopuş" merhalesi, diğeri "topluma dönüş" merhalesidir. Birinci merhalede toplumuna tahammül edemeyen kişi, ondan uzaklaşır ve kayıplara karışır. Uzaklaşma devresi kısa veya uzun sürebilir. Sonunda kabul ederek topluma geri döner, risalet görevine başlar. Bu dönüşte adam artık bambaşka birisidir. Kendiliğinden başka birisi olmuştur. Musa, Kıptîyi öldürdükten sonra toplumdan kaçıyor. Kayboluş yıllarından sonra kardeşi Harun'la birlikte peygamber kılığında geri geliyor. Giden Musa, Firavun karşıtı bir devrimcidir. Buda, saltanat, eğlence, dans, içki ve şehveti bırakır ve kayboluş yıllarından sonra Nars'a devrimci bir peygamber kisvesiyle geri döner. Sdartha adlı bir şehzade olarak gittiği yerden Buda olarak geri döner. Mani de böyledir.

Ama Muhammed 25 yaşından 40 yaşına kadar Mekke'yi terk etmemiş olmasına rağmen onun hayatı da Toynbee'nin dediği gibi iki dönemden oluşur. Toplumdan uzaklaşması ve topluma dönüşü onun gizemli iç dünyasında ve heyecanlı ruhunda gerçekleşmiştir. Onun Hira ve Sevr mağaralarındaki tek başına tefekkür dönemi, Mekke'den, onun putları, âdetleri, gelenekleri, ilişkileri ve hayat tarzından uzaklaşma dönemidir. Hira'dan çevresinde Mekke'nin yayıldığı vadiye doğru koşması, büyük tarihçinin deyişiyle "tarihle buluşmak için aşağı inmesi" topluma dö-

nüş döneminin başlangıcıdır. Ama aslâ Muhammed'in şahsı gözlerden kaybolmamıştır.

Diğer peygamberler de toplumlarından uzak kaldıkları uzun süre içerisinde tedricî olarak ruhsal ve fikrî bir eğitim geçiriyor ve kendilerini yavaş yavaş risalet görevlerine hazırlıyorlardı. Eğer tarih, toplumu terkettikleri dönemde onlarla temas halinde olabilseydi, şahsiyetlerinin normal ve genel durumdan rehberlik ve peygamberlik aşamasına nasıl dönüştüğünü ve onlardaki bu büyük düşünce, ruh ve ahlak devrimi öncüllerinin neler olduğunu bize söyleyebilirdi. Nitekim Buda'nın hayatında bu şahsiyet değişimi, efsanevî ve mitolojik bir şekilde anlatılmıştır: Onun ormanların derinliğinde ölüm, hastalık, cahillik, yoksulluk ve zulüm tanrılarına karşı tek başına verdiği mücadele, prens Sdarta'nın Buda olma hikayesidir. Mekke halkı, Muhammed ile her gün ilişki halindeydi. Muhammed de Mekke sosyal hayatının bütün faaliyetlerine ve toplantılarına katılıyordu. Ukaz ve Mucne pazarlarına gider, dört yıl süren Ficar savaşlarına katılır, Darunnedve'ye gidip gelir, Kureyş başkanlarıyla Kabe'de sohbet eder. Kabe'nin yeniden inşası ve Hacerülesved'in yerleştirilmesi esnasında Kureyş önderleriyle işbirliği yapar. Kaside dinler, diğer Araplar gibi şiir ve şairler hakkında konuşur, tartışır ve görüş ortaya koyar. Muhammed, seçkin bir şahsiyet olduğu 25 ile 40 yaşları arası nispeten uzun olan bu dönemde Kabe'nin sucusu ve perdedarı, Kureyş'in en kutsal ve nüfuzlu dinî şahsiyeti Abdülmuttalip'in torunu, Mekke'nin en zengin ve saygın kadını Hatice'nin kocasıdır. Bundan dolayı onun en ufak bir hareketi ve tepkisi toplumda yankı bulur. Nasıl olur da Abdülmuttalip'in torunu putperestlikten nefret ettiğini sergiler, Kureyş'in dinî toplantılarına katılmaz da Kureyş onu fark etmez ve halk, Kureyş dininin en üstün yetkilisi, Kabe'nin yöneticisi ve Kabe ziyaretçilerinin sorumlusu olan bir hanedanın, Abdülmuttalip'in bu zayıf inançlı evladını anlamaz, anlasalar bile pek önem vermez ve bunu büyük bir sapıklık görmez? Tarihten edindiğimiz bilgilere göre, İslam'ın ve Kur'an'ın Muhammedi ile pek bağdaşmadığı halde, cahiliye döneminde Peygamber'in şahsiyeti ile ilgili olarak

nakledilen mucize ve kerametlere rağmen Muhammed bu on beş yıl boyunca olağanüstü bir şahsiyet, din düşmanı bir unsur, Hıristiyanlık, Yahudilik, Mani dini ve Zerdüştîlik gibi yeni ve yabancı fikirlerin, mistik Doğu ekollerinin, Yunan ve İskenderiye felsefelerinin etkisinde kalan bir aydın veya zihinleri kendisine çeken sıra dışı bir düşünür olarak tanınmamıştır. Üstelik onun ailevî soyluluğu, ahlakî üstünlüğü ve güvenilirliği, fikrî ve itikadî yönlerinden daha çok belirgindir.

Maurice de Barres'in güzel ifadesiyle, "Aydınlar, yerine şuur koymadan vicdanlarını kaybeden kimselerdir."[322] Muhammed Mekke'de bir aydın olarak ünlenmemiştir. Onda vicdan, fikirden daha çok belirgindir.

Ona verilen "Emin/Dürüst" lakabı, toplumun onun kişiliği hakkındaki kanaatini yansıtıyor. Mekke'nin dört dâhisi vardır ama bunlar arasında Muhammed yer almaz: Muaviye bin Ebusüfyan, Muğire bin Şube, Amr bin As ve Ziyad bin Ebihi'dir. Dışarıya gidip gelenler, meşhur şair, tüccar ve kervancılar vardır ama Muhammed onların arasında da yoktur.

Yahudilik ve Hıristiyanlığa aşina olanlar ve bilginler arasında sayılanlar, Varaka bin Nevfel, birkaç şair ya da Arap olmayan ünlülerden ibarettir. Muhammed onların içinde de değildir. Dalgalı muhayyile sahibi, yüksek tabiatlı ve ince ruhlu kimseler vardır. Adları tarihe geçmiştir. İnsanlar onları herkesten daha anlayışlı kabul eder. Muhammed onların arasında da yoktur.

Osman bin Huveyris, Zeyd bin Amr, Malik bin Gülsüm ve Adiy bin Hatem gibi putlara dil uzatan, Kureyş dinine muhalefeti başlatan ve putperestliği resmen terk eden kimseler vardır. Muhammed'i onların arasında da göremeyiz.

Araplarca olgun kabul edilen yani eğitimli, okçuluk ve yüzme bilen kimseler vardır. Bunlar tarihin tanıdığı birkaç kişidir. Muhammed onların arasında da yer almaz.

Okuma yazma bilen, dolayısıyla dinlerin kitaplarından ve başkalarının fikirlerinden haberdar olan sekiz on kişi vardır. Muhammed onların arasında da yoktur.

Bundan dolayı kesin olan şudur ki Muhammed ne şair, ne eğitimli, ne "kâmil", ne yeni dinlerin etkisi altında olan birisi, ne yeni düşüncelere ve dış dünyaya aşina, seçkin Arapların üstün zekalılarına mensup bir kimse, ne bilgin, ne önünde düşünce gücü ölçüsünde eğilen, yeni fikirler üreten ve miras kalmış sapık inançları anlayan küstah aydınlar kulübü üyesidir. Muhammed sadece ve sadece emin yani güvenilirdir. Şefkatli, soylu, doğru ve güvenilir bir kimsedir. Bunlar tamamen bireye ait ahlakî üstünlüklerdir. Siyasal, sosyal ve dinî düşünce açısından da bir üne sahip değildir. Onda görülen tek değişiklik şudur: Yirmi beş yaşına kadar hayatını yetimlik, sıkıntı, yoksulluk, çöl şartları ve çobanlık ile geçirmişken şimdi zengin bir kadın ile evlendikten sonra müreffeh bir hayata, sıcak bir yuvaya ve çocuklara sahip olur. Son yarım asırdaki devrimleri ve çağdaş devrimci toplumları sınıf psikolojisi açısından incelediğimizde ve toplumumuzdaki siyasî akımlarda yer alan çeşitli sınıflara mensup bireylerle doğrudan ilişki kurduğumuzda çok önemli bir sosyal psikoloji meselesiyle karşılaşmaktayız.[323] Bireyler, kendi sınıflarını değiştirip bir üst sınıfa yükseldiklerinde muhafazakar olurlar ve mevcut duruma, statükoya hoşgörüyle bakarlar. Hatta derin düşünceli ve yedinci göbekten aydın olsalar ve kendi toplumlarının zamanına, şartlarına ve durumlarına karşı çıksalar bile kalben ve fiilen ondan yana tavır alırlar, devrimden ve güvenliğin alt üst olmasından korkarlar. Çünkü onlar müreffeh hayatlarını mevcut duruma borçludurlar. Şehre göçüp orada sanayi işçisi veya devlet memuru olan köylüler ve aşağı sınıftan orta sınıfa yükselen bireyler, devrimci ve eleştirel ruhlarını kaybedip sağcı olurlar. Avrupa'daki siyasî tecrübe, itinalı etütlere ve istatistikî verilere dayanarak, ekonomik göstergelerin hal-

[323] Doktor Şeriati'ye göre, Peygamber'in 40 yaşında değişim geçirmesi, vahiy gibi bir dış etkeni kabul etmeden sınıf psikolojisi ve materyalist düşünceyle açıklanamaz.

kın ekonomik durumunun daha iyi olduğunu, siyasî göstergelerin politik eğilimlerin sağa kaydığını ve sağcıların başarı şanslarının daha çok olduğunu gösterdiğini ispatlamıştır. Tersi de mümkündür. Savaş sonrası Fransa, bu durumun açık örneğidir.

Yirmi yıl öncesinde sosyalistlerin ve komünistlerin çoğunlukta olduğu parlamentoda şimdi De Golcüler, hatta onlardan daha sağcı olanlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Fransa ekonomisinin bu yirmi yıldaki yükseliş eğrisi, bunu çok güzel açıklamaktadır. Günümüzde Batı kapitalizmi, mantıken Marks'ın öngördüğü gibi şekillenmesi gereken gelişme halindeki proletarya devrimi vasıtasıyla meydana gelecek bir iç patlamayı önlemek için "işçilerin refah seviyesini yükseltmek" şeklindeki en makul yolu benimsemiştir. Sosyal sigorta, düzenli maaş artışı ve işçinin buzdolabı, radyo, ev, gaz, banyo, kalorifer, sinema, tiyatro, plaj ve araba gibi çağdaş hayatın nimetlerinden faydalanmasına imkan sağlanması, onda yalancı bir sömürülmemişlik ve mahrum bırakılmamışlık hissi uyandırır, sosyal ve ekonomik adaletin gerçekleştiği duygusunu oluşturur, kompleks ve öfkelerinin yumuşamasına vesile olur ve düşüncede devrimci bile olsa pratikte muhafazakar olmasını sağlar. Buna bakarak "Kapitalizm akıllanıyor." denmektedir. Çünkü kendisini korumak için işçiyi burjuvalaştırmaya kalkışmıştır. Bu da Marks'ın Alman, İngiliz, Fransız ve Amerikan kapitalizminin işçi devrimi ve komünizmle yıkılacağı şeklindeki bilimsel ve mantıksal öngörüsünün gerçekleşmemesine yol açmıştır. Bugün gelişmekte olan geri kalmış ülkelerde dahi statükoyu korumak ve tehlikeyi gidermek için köylünün ve işçinin anarşi kaynağı olmak yerine konfora kavuşmasına, güvenliğin ve huzurun sağlanmasına yönelik olarak orta sınıf oluşturmaya çalışılmaktadır.

Muhammed şimdi ekonomik hayat bakımından müreffehtir. Çok çocuklu fakir amcasının evinde sıkıntı çeken yoksul genç, şimdi Mekke'nin zenginleri arasında yer alır. Sınıf değiştirmiş, amburjuvaze olmuştur. Doğal olarak sebat ve emniyeti koruması, muhafazakâr olması gerekir. Hakim rejimi ve statükoyu sağlamlaştırmak için çalışmasına da Osman bin Huveyris, Zeyt bin

Amr ve Malik bin Gülsüm gibi bozguncularla iş birliği yapmaz; mutlu, huzurlu ve müreffeh hayatını tehlikeye atmaz.

Muhammed'in 25 yaşından 40 yaşına kadar süren on beş yıllık hayatı bunu gösterir. O bu dönemde iyi ve hoş kalabilmek ve başını derde sokmamak için sadece bireysel ahlak ilkeleriyle yetinir.

Eğer 610 yılı 25 Recep gecesi[324] olayı gerçekleşmemiş olsaydı tarih, Abdülmuttalip, Ebusüfyan, yedi şair, Osman bin Huveyris, Vakara bin Nevfel ve İran ile Şam arasını o günlerde Hicaz ve Mekke üzerinden geçen birkaç ticaret kervancısını hatırlardı ama Abdullah oğlu Muahammed'in adını kesinlikle unuturdu. Ne Muhammed'in ne de Abdullah'ın tarihin gözünde bir çekiciliği vardır. Onlar tarihin ilgisini çekecek bir iş yapmamışlardır. Bugün tarih, çölde yaşayan, fakirlik ve zayıf bir dadı olan Ebuzüeyb kızı Halime'den bile bahsediyor; yetim bir çocuğun süt anneye verilmesini, bir Arap delikanlısının çobanlığı, yoksul bir gencin orta yaştaki zengin bir kadınla evlenmesini ve daha birçok detayı bu kadar ciddiye alarak muhafaza ediyorsa bunun tek nedeni "o geceki olay"dır.

Bundan dolayı tarihin tanıdığı kadarıyla Cahiliye devrindeki Muhammed, ne az ne çok işte budur.

Ama tarih her şeyi biliyor mu? Tarih sadece olayları not eder, yalnızca görünen olayları ve sembolleri bilir. Bir insanı ancak dıştan tanır, onun içine nüfuz edemez.

Acaba şimdi tarihin yardımıyla Muhammed'in iç dünyası hakkında bilgi edinebilir miyiz? En azından yarın ilginç bir devrimin üssü olacak bir ruhun derinliklerinde neler olup bittiğini anlayabilir miyiz? Bu soruların cevabı tamamen olumsuzdur. Çünkü tarihçinin nesnel ve kesin delil ve belgeler dışında bir şeye dayanma hakkı yoktur.

Fakat bildiğimiz ve kesin olarak inandığımız bir şey varsa o da şudur: Muhammed, Mekke'de miladî altıncı yüzyılın sonlarıyla

[324] Ramazan ve Rebiulevvel ayı olduğunu söyleyenler de vardır. Meclisî, 27 Recebi İmamiye'nin icması olarak kabul eder.

yedinci yüzyılın ilk on yılında, yüzünde, yeni bir düşünce getireceği, yeni bir proje ortaya koyacağı, büyük bir harekete liderlik edeceği, şaşırtıcı bir düşünce ekolü kuracağı, insanlık tarihine yön vereceği, dünyanın büyük siyasî güçlerini ve medeniyetlerini kendi düşüncesine bağlayacağı, gelecek toplumlarda derin devrimlere ilham kaynağı olacağı ve güçlü ve parlak bir medeniyet inşa edeceği okunan bir adam değildir.

Tarihin, yedinci yüzyılın ilk yıllarında, Abdülmuttalip'in torunu ve Hatice'nin kocası olan bir adamdan bu tür beklentilerinin olduğunu ve onun alnında böyle bir geleceği okuduğunu söylemek çok yanlış olacaktır.

Bu yıllarda tarih, gözünü "içinden bir adam gelecek ve elini yeninden çıkaracak" diye büyük üniversitelerin kapısına, Medain, Kostantiniye, İskenderiye, Reha, Nusaybin ve Atina gibi medenî şehirlerin girişine dikmişti. Kesinlikle o bu yıllarda, dünyaya yeni bir şekil verecek ve önüne başka bir yol açacak kayıp önderini İran, Roma ve Yunanistan'ın medenî, gelişmiş, güçlü, bilgin, sanatçı ve filozof insanları arasında arıyordu. Farzımuhal, eğer suskun ve unutulmuş Arabistan çölünden bir koku almışsa akıl, geleceğin o büyük devrimcisini geçmişi ve medeniyeti olan ve şimdi bile gün görmüş, dünya siyasetinin büyük karışıklıkları içine düşmüş ve olgunlaşmış bir halkı bulunan Mutlu Arabistan'da (Yemen); İran'ın yanı başında ve İran medeniyetine âşina olan Hire'de veya Rumlarla içli dışlı olan ve putperestlikten kurtulup Hıristiyanlığa geçen Gassan'da aramak gerektiğine hükmeder. Mevlana'nın deyişiyle, Şeyh Ebulhasan Hırkanî'nin doğumundan önce geçtiği Hırkan köyünde onun kokusunu aldığını söyler:

"Dedi ki buraya dostun kokusu geliyor
Bu köyün içine padişah geliyor."

Tarihin, şahın bu Mekke'den, bu Kureyş'in içinden çıkacağını anladığını farz edelim. O zaman kimlerin yüzünde bir parıltı belirir? Zeki insanların, şairlerin, İran ve Roma'yı bilenlerin, bilginlerin ve zihinlerine yüksek düşünceler ve yeni Hıristiyanlık

girmiş olan kimselerin yüzünde. Aslâ Abdullah'ın oğlunu, Hatice'nin kocasını takip etmeyecektir.

Ama tarih, kendi hallerinde yollarını gözleyen kimselerin, onun hiçbir zaman bakmadığı bir köşeden yukarı çıktıklarını unutmuştur. Defalarca tekrarlandığı halde tarih, Filistin, Mısır, Arabistan ve Mezopotamya çöllerinde güttükleri birkaç koyunun başında sessizce oturup düşüncelere dalan, kendilerini yalnızlık ve tefekküre kaptıran o fakir gençlerin, hem kendi yazgısını hem de dünyaya hükmeden kahramanların yazgılarını, medeniyetleri, toplumları, düşünceleri ve duyguları nasıl değiştirdiklerine hâlâ şaşmaktadır.

Bu defa tarih, yetim ve yoksul Kararit çobanıyla randevulaşır. Bir kez daha, belki son defa bugün bazılarının varlığını hissettikleri çözülmez gerçek tecelli eder: İnsanlığın eğitim sistemi ve medeniyet, "en gizemli ve en üstün insanî yeteneği," dalgalarını medenî bilginler ve düşünürler tarafından eğitilen kalıplaşmış beyin sisteminin kavrayamadığı bu varlığın hakikatlerini anlamak için felç eder ve öldürür.

Abdullah'ın oğlu sadece güvenilir kişidir, başka hiçbir şey değil. Ondan öne çıkan şey ne beyin, ne bilim, ne okul eğitimi, ne sanatçı tabiat, ne filozofça mantık, ne de olağanüstü zekadır. Onda yalnızca koyu bir vicdandır. Böyle bir toplumda güvenilir olmak, onun için münferit bir faziletten ibaret olamaz. Üstelik onun ruhunun derinliğinde tezahürlerinden birisi doğruluk olan gizemli bir kaynaktır. Hiçbir eğitim ve öğretimin kirletmediği aynı gizemli kaynaktan daha sonraları zamanı ve var olan her şeyi içinde boğan dalgalar kabarmış, fırtınalar kopmuştur.

Güvenilir Muhammed, kendisini böyle bir gelecek için hazırlamamıştır. Çünkü ondan haberdar değildir. O sadece mutlak bir kabullenmedir, başka hiçbir şey. Bu yeteneği hayatının süt emmeden kırk yaşına kadar olan süresi boyunca kazanmıştır. Onun sade ve macerasız hayatının tek rehberi, arı ve doğal fıtratıdır. Onda görülen tek çaba iyilik, güzellik ve hayra doğal olarak meyletmek ve kötülük, çirkinlik ve alçaklıktan kaçın-

maktır. Bu onun dinidir. Filozofların bahsettiği şeyleri okumamıştır; ariflerin düşündüğü şeylerden habersizdir; Hıristiyanların, Yahudilerin, Zerdüştîlerin, Maniheistlerin ve Mazdeklerin benimsediği, propagandasını yaptığı ve uğrunda mücadele verdiği şeyleri duymamıştır; İran'ı, Roma'yı, Kostantiniye'yi, İskenderiye'yi, Mezopotamya kentlerini, Medain'i, Paris'i, İsfahan Ceyi'ni ve diğer mamur ve medenî şehirleri görmemiştir. Okuma yazma bilmez, okula gitmemiştir, dışarıya yolculuk yapmamıştır, bilginler ve düşünürlerle oturup kalkmamıştır.

Özetle, onda vicdan akıldan daha güçlüdür. Beyni ümmi bir Arap erkeğinin beyni kadar basittir. Ama gönlü ve ruhu insanı dehşete düşürür. Ama bu ruh henüz gün yüzüne çıkmamıştır. Bundan ne kendisi haberdardır ne de başkaları.

Başlangıç

Abdullah'ın oğlu, Hatice'nin kocası Muhammed, şehirdeki gündelik hayatın tantanasından uzaklaşmak, kendi kendisine düşünmek, oruç tutmak, inzivaya çekilmek ve ruhunu toplum hayatının kirlerinden, şöhret ve rızık telaşından, ev, aile, sokak ve çarşının rahatlık ve zevklerinden arındırmak için bu yılki Ramazan ayında da Hira'ya gitti. Yılda bir şehri terk etmek, inzivaya çekilmek ve yalnızlığa ve tefekküre dalmak o asırda Muhammed'e has bir tutum olmadığı için bu işin onu bizzat sıra dışı yaptığı ve insanların ondan gelecek bir söz ve iddiaya gözlerini diktiği söylenemez. Aksine bu bir gelenekti. Kureyşli Hanifler çoğunlukla böyle yaparlardı.[325]

Muhammed, diğerleri gibi bir süre inzivada yaşamak için bu yıl da Hira mağarasına gitti. Bu yıl da mağarada tek başına oturup kendisi, geçmişi, geleceği, başkaları, İbrahim'in Evi, putlar, putlara tapanlar, Araplar, insanlık, yer, gök ve varlık hakkında düşünüyor. Sonra dışarı çıkıp saatlerce Hira dağının üzerinde mağaranın etrafında dolaşıyor; dağın vakarını, çölün sessizliğini, berrak Arabistan göğünün ihtişam ve suskunluğunu ve sessizce

325 Bu geleneğe itikaf, inziva denir. Hanifler, cahiliye devrinde kendilerini İbrahim'in dinine bağlı kimseler olarak kabul ederler.

konuşan, ışıklı pencereler gibi insanın hayat ve yaratılışın etkisiyle daralmış bakışlarını sonsuzluğa doğru götüren yıldızlar kümesini seyrediyor.

Dağın sessizliğinde dolaşan adamın ayak sesleri o gece birden kesildi. Ruhunda sonsuz olarak düğümlenen uzun ve dertli düşüncelerden yorgun düşmüş bir halde mağaraya döndü ve meraklı bakışları gidecek bir yer bulamadan göklerden ve uzaklardan onu bekleyen gözlerine geri geldi. Biraz oturdu, tekrar dakikalarca kendi kendine düşündü ve kendinde hissettiği o yabancıyı beklemeye durdu. Var olan bir şeyi bulamamanın verdiği üzüntüyle uykuya daldı.

Ansızın uykudan sıçrıyor; sanki biri boğazını sıkıyormuş gibi neredeyse ölümü hissediyor. Kapıldığı dehşet o kadar şiddetlidir ki onu hâlâ anlayamaz. Boğazını sıkan gizli el onu bırakır. Gözlerinin önünde bir kağıt görür. Sanki evrenin bütün zerrelerinden, tüm varlığından kopup gelen gizemli bir ses:

Oku!

Okuyamıyorum.

Tekrar öldüğü hissini verecek şekilde boğazını sıkar. Yine aynı ses:

Oku!

Okuyamıyorum.

Yine boğazını ölüm hissi verecek şekilde sıkıp bırakır. Yine aynı ses:

Oku!

Ne okuyayım?

"Yaratan Rabbinin adıyla oku. O insanı kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabbin cömerttir. Kalem ile öğretti. İnsana bilmediği şeyleri öğretti." [326] (96/Alak Suresi 1-5)

[326] Genelde bu sureyi vahyedilen ilk sure kabul ederler. Daha geniş açıklama için babam Muhammed Tâki Şeriatî'nin "Tefsir-i Nevin" kitabına veya "Vahyin Başlangıcı" risalesine bakınız.

Bitti, bütün varlık birden durdu ve sessizliğe gömüldü. Geride Muhammed, mağara, sessizlik ve yalnızlık kaldı. Korkusu gitti. Mağaradan dışarı fırladı, aşağı doğru koşmaya başladı. Sanki ruhuna her yönden korku yağıyordu. Kendisini eve atmak için hızla koşuyor. Aklını kaybetmekten korkuyor. Gök suskun... Birden onun gece göğün ortasında tekrar belirdiğini hissetti. Sanki onunla konuşuyor. Korktu, yüzünü başka tarafa çevirdi, onu yine gördü. Sanki her yerdeymiş gibi her taraftan o çıkıyordu. Durdu. Ne yapmalı?

Izdırap ve korku, ruhunu tahammül edilemeyecek derecede sıkıyor. Onun gecikmesine canı sıkılan Hatice, birini onu aramaya gönderdi. Adam onu bulamadan geri döndü. Göğü suskun, yeri durgun gören Muhammed, eve varabilmek için dağın yamacındaki taşlıkları hızla geçiyor.

Hatice, üstümü ört, üstümü ört, üzerime su dök!

Titrer. Artık konuşamaz. Bir köşeye yığılır. Hatice, üzerine bir yorgan örter. Sanki nöbet geçiriyormuş gibi ateşlidir. Yorgana sarındı. Bir süre geçti. Rahatladı. Gözlerini, yanında oturmuş acısına ortak olan şefkatli eşi Hatice'nin üzerine açtı. Hatice'nin şefkatli ve acılı gözlerinden yakınlık ve güven duygusu aldı. Hatice susmuş, onu seyrediyordu. Muhammed de susmuş onu seyrediyordu. Konuşmaya dermanı yoktu. Dakikalar böyle geçti.

Hatice, bana ne oluyor? Ne oldu, bilmiyorum. Yoksa cinler bana zarar vermiş olmasın? Yanlış bir şey yapmaktan korkuyorum. Ben kâhin olmak istemiyorum.

Kocasına inanan ve kendisinde iyilik, sevgi ve doğruluktan başka bir şey görmediği Muhammed'i hatadan masum kabul eden Hatice, bu sefer de 15 yıl önceki gibi kendisini zor bir gelecek bekleyen bu adamın rahmet meleği oldu ve onu teselli etti: "Hatice'nin canını elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki Allah seni küçük düşürmeyecektir. Sen herkese şefkat gösterir ve iyilik yaparsın. Bu kadar sıkıntı çektin. Misafirlerini en güzel biçimde ağırlarsın. Hak yolunda zorluklara katlanmaktan kaçın-

mazsın. Sen iyisin. Ben senin gördüklerinin hayır olduğundan eminim. Allah seni kendisine çağırmış. Gönlünü sağlam tut."

Muhammed, hakşinas gözlerle, her zaman kendisi için birçok sevgi, teselli ve fedakârlık kaynağı olan Hatice'nin huzurlu ve şefkatli yüzüne bakıyordu. Sakinleşti. Kendisinde şiddetli bir konuşma arzusu hissediyordu. Yorganın içinde kıvrılıp uykuya daldı. Bu onun son uykusu idi.

Hatice, yaşlı, bilgin ve aydın görüşlü amcası Varaka bin Nevfel'i görmek ve uzun süre önce putperestliği bırakıp Hıristiyanlığa girmiş ve bu sözlere âşina olan bu adamla eşinin olayını konuşmak için yerinden kalktı. Peygamberlerin hayat hikâyesini ve vahyin onlarla ilk temas şeklini duymuş ve okumuş olan Varaka, onun sözlerine iman ederek ve Muhammed'in Hira'daki serüvenini Musa'nın Sina dağında yaşadıklarına benzeterek yeğeni Hatice'ye ümit verir: "Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki eğer söylediğin gibi ise Musa'ya inen Yüce Namus ona da inmiştir. O bu ümmetin peygamberidir. Söyle, içi rahat olsun.?

Hatice, eşinin yaşadıklarına duyduğu ümit ve imanla, onun maceralı büyük geleceğine ilişkin korku ve ızdırap duyarak döndü. Muhammed'i yorgana sarındığı gibi uyur halde buldu, yavaşça yanına oturdu. On beş yıldır ruhunu aşkıyla ısıttığı, kendisini ve her şeyini uğruna feda ettiği bir adamın yüzünü seyrediyor ve ne zaman kalkıp yeni hayatını başlatacak diye düşünüyordu. Ne olacak? Onun ve ailesinin başına neler gelecek? Allah onu ne ile görevlendirecek? İnsanlar ona karşı nasıl bir tutum sergileyecek? Onu seyrederek bu düşüncelere dalmışken Muhammed birden sarsıldı, titremeye başladı. Zor nefes alıp veriyordu; sanki birisi boğazını sıkıyordu. Yüzünden iri ter taneleri akıyordu. Yataktan kalktı ama uyanık değildi. Sanki gizli bir acının etkisiyle kendi kendisine kıvranıyordu. İçinde âniden o tanıdık sesi duydu. Kesin ve buyurgandı, insan sözüne benzemiyordu:

"Ey örtüye bürünen! Kalk ve uyar! Rabbini yücelt. Elbiseni/gönlünü temiz tut. Çirkin işlerden uzak dur. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. Rabbin için sabret." (74/Müddessir Suresi 1-7)

Muhammed'in ruhunda ümit, ihtişam ve güven duygusu canlandı. Kalktı. Açıkça yeni bir hayatın eşiğinde ve fizikötesi gizemli bir dünya ile temas halinde olduğunu hissediyordu. Kendisini, ona ağır ve önemli risalet görevini yeniden daha açık bir şekilde gösterecek olan gelecek ilişkiler için hazırladı. Onun macerası Mekke'de yankılandı ve hızla ağızdan ağza dolaştı. Küçük bir şehrin daha çok bir araya gelerek saatlerce havadan sudan konuşan, hurma sütü içen ve gıybet eden işsiz, sorumsuz ve rahat insanları için bu olay ne kadar ilgi çekici ve oyalayıcıdır. Normal insanlar onu hayret ve tereddütle anlamaya çalışıyor ve onun hakkında meraklı meraklı konuşuyorlardı ama böyle bir olayın daha çok kendileriyle ilgili olduğunu gören kabile başkanları konuya ciddiyetle eğildiler. Abdullah'ın oğlu, Abdülmuttalip'in torunu, Hatice'nin kocası, Ebutalip'in yetimi peygamber olduğunu mu iddia ediyor? Ona vahiy mi geliyormuş? Şu bizim Muhammed dün geceden beri peygamber mi olmuş? Ne acayip iddia! Böyle bir adam değildi. Sakin, dürüst ve soylu bir adamdı. Ömrünü sadakat ve inançla Kâbe'ye hizmet ederek geçirmiş olan Abdülmuttalip'in torunu böyle sözler sarfeder mi? Dinin ocağında eğitilmiş biri nasıl dinsiz olabilir ve kâfirce iddialarda bulunabilir? Hayası, temizliği, alçakgönüllülüğü ve güvenilirliğiyle tanınan bir adam nasıl böyle yalanlar uydurabilir? Hayır. O yalancı bir adam değil. Büyülenmiş ve cinlere yakalanmış. Onu cinler yoldan çıkarmış.

Hayret ve merakla sorulan bu sorular gitgide alaya dönüştü. Mekke'nin yeni gündemi buydu. Gruplar halinde insanlar ve özellikle kavmin ileri gelenleri Kâbe'nin etrafında oturup Muhammed'in macerasını konuşuyorlar, içki içiyorlar, latife yapıyorlar ve kahkahalarla gülüyorlardı. Burada herkes gözünü, yeni bir fıkra ve tatlı bir latifeyle meclisi ısıtacak, insanları güldürecek ve herkesin Muhammed ve davası hakkındaki şiddetli alay, yuhlama ve yargılama arzusunu tatmin edecek latifeci, hoşsohbet ve şakacı ağızlara dikmişti.

Muhammed'in yeni hayatının en zor anları gelip çattı. Yolunu gözleyen belalar ve sıkıntılar tek tek gerçekleşmeye başladı. Şe-

hir topyekün alay, suçlama ve dedikoduyla dolmuştu. Dışarı çıkamıyordu. Bütün dünyada sadece iki ümit kaynağı, iki sevgi ve dostluk sığınağı vardı: Birisi, büyük Hatice, temiz Ali, Zeyt, değerli oğlu, sevgili kızları Zeynep, Rukiye, Ümmügülsüm ve küçük Fatıma ile paylaştığı evi; diğeri ise musibetlere ve insanların suçlama ve düşmanlığına karşı tahammül gücü veren Hira idi. Muhammed, alay, sövgü, iftira ve kahkaha gürültüleri arasından kendi adını duyduğu Mekke'yi terk etti ve büyük bir ümitle dağa tırmandı. Bütün ruhunu ve gönlünü O'na teslim ediyordu. Pür dikkat bekliyordu. Adım adım kendisini O'nun huzurunda buluyordu. Dağın kenarına ulaştı. Durdu. Her yeri yorgun ve istekli bakışlarla inceliyordu. Bakışları yeri, göğü, ufku ve her yanı dolaşıyordu. Hiçbir haber yoktu. Kendisini mağaranın içine attı, o gece durduğu aynı noktayı dikkatle seçti ve oturdu. Bakışları ateşli bir şekilde mağaranın içi ile dışı arasında gidip geliyordu. Ayağa kalkıyor, oturuyor, eğiliyor. Acı saatler, böylesine susuz ve bitkin bir beklemede olabildiğince yavaş ilerliyordu. Sanki zaman durmuştu. Ne korkunç, sessiz ve suskun bir halde geçiyordu. Tabiat dilini yutmuş, konuşmuyordu; sanki ölmüştü.

Muhammed gitgide ümitsizleşip sakinleşiyordu. Ateşi ve çarpıntısı soğuyordu. Izdırap ruhunu vahşice sıkıyordu. Nefes borusu tıkanmıştı. Bağırmak, bir şey istemek ve konuşmak istiyordu ama yapamıyordu.

Boğazını sıkan düğüm yeniden çözüldü. Ağlamaya başladı. Ayağa kalktı. Mağaradan çıktı. Halsiz, yorgun ve bitkin düşmüştü. Gök aynı şekilde dilsiz, Ay aynı şekilde suskundu. Mağaraya döndü. Sonra mağaradan çıkıp aşağıya doğru koştu.

Ümitsizdi. Gürültü ve düşmanlık dolu Mekke, ayaklarının altında, vadinin dibinde, Kâbe'nin etrafında dağınık halde duruyordu. Evler intikam dolu onu beklemekte, bütün pencereler yüzüne kapanmış, hayasız ve günahkâr şehir, aptal ve dilsiz putlar etrafında rahat ve huzurlu bir şekilde uyumakta. Yarın tekrar kalkacak, Muhammed'le uğraşacak, onu konuşacak, ona gülecek.

O gece Muhammed ümitsiz bir halde uyudu. Yarın olunca Mekke uyandı ve işine kaldığı yerden devam etti. Gece olunca Muhammed bir mesaj alırım ümidiyle yeniden dağın yolunu tuttu, seher vaktine kadar uyanık kaldı ama yine ümitsiz geri döndü. Her zaman olduğu gibi Mekke onunla uğraşıyor, o da Hira'dan gelecek mesajı bekliyordu.

İşkence dolu günler ve beklentili geceler art arda gelip geçiyordu. Mağara aynı şekilde suskun, tabiat aynı şekilde dilsiz ve göklerin kapısı yüzüne kapalı idi.

Üç yıl geçtiği halde bir tek mesaj gelmedi.[327] Vahiy kesilmişti. Bu üç yılın her ânının ağırlığı, Muhammed'in göğsünü, ona ölümü temenni ettirecek ölçüde daraltıyordu. Sonuçsuz bekleyişlerin canını sıktığı ve ıssız mağarada saatlerce yılan sokmuş gibi kıvrandığı gecenin suskun ve karanlık derinliklerinde, defalarca içinden, ölümün kendisini ruh törpüsü üzüntünün pençesinden kurtarması için oradan vadinin dibine atlama düşüncesi geçti.

Muhammed'i bitkin bırakan tek şey, insanların alay etmesi, Mekke aristokratlarının düşmanlık yapması ve onun kendinden bıkması değildi. Çünkü onun sıkıntılar içinde pişen ve olgunlaşan büyük ruhu her musibeti içinde eritir, hiçbir darbenin onu sarsmasına imkan vermezdi.

Muhammed'i en çok üzen şey vahyin kesilmesiydi. Acaba dostu onu unutmuş mudur? Artık onunla konuşmayacak mı? Acaba Muhammed'de bir hata görmüş de risaleti ona teslim etmekten vaz mı geçmiştir? Artık mesaj gelmeyecek mi? Acaba onun risaletini sadece bu ilk mesajla anlayıp ona göre davranması istenmiş de o bunu yapmamış mıydı? Acaba bir görev verilmiş de o bunu fark etmemiş miydi? Acaba onu bu intikamcı Mekke'de onun vahşi halkı içinde savunmasız mı bırakacaktı? Acaba onu yapayalnız mı koyacaktı? Yakalandığı bu uçurumda elinden tutmayacak mı? Onu unutacak mı?

[327] Vahyin kesildiği konusunda ittifak vardır ama 40 gün ile üç yıl arasında değişen farklı süreler ileri sürülmüştür.

Üç yıl böyle geçti. Ümitsizlik ve perişanlığın zirvesindeyken bir gün, ızdırap verici düşünce ve ürkütücü soru yağmuru altında oturduğu, derin bir ümitsizliğe kapıldığı ve geleceğinin karanlık ve ürkütücü ufkunu seyrettiği bir sırada aniden güçlü bir elin şiddetle boğazını sıktığını hissetti. Vücudu titremeye başladı, ağırlaştı. Kıvranıyordu. Sanki gizli bir dertten dolayı acı çekiyordu. Kızaran yüzünü iri ter damlaları kapladı, sakinleşti. İçinde, kendisiyle şefkatli ve buyurgan bir şekilde konuşan ve yangında denemek için üç yıl önce gönlüne kor bıraktığı adama şimdi geçmişinde kalan iki tabiat olgusuna yemin ederek güven veren üç yıl önceki o tanıdık sesi duydu:

"Kuşluk vaktine ve sakinleştiğinde geceye yemin ederim ki Rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı. Gerçekten ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır. Pek yakında Rabbin sana verecek, sen de memnun olacaksın. O seni yetim bulup barındırmadı mı? Şaşkın bulup yol göstermedi mi? Fakir bulup zenginleştirmedi mi? Öyleyse yetimi sakın ezme. İsteyeni azarlama. Rabbinin nimetini anlat." (93/Duha Suresi)

Muhammed ümitle ayağa kalktı ve hemen çetin risalet yoluna samimi olarak adım attı. En yüce insanî özellikleri en aşağılık ve donmuş vahşi ruhlara yerleştirmekle; gelişmiş Roma ve İran medeniyetlerinde Atina, Kostantiniye, Medain ve İskenderiye düşünürlerinin bile henüz elde edemediği en yüksek fikirleri akıllarının üst limiti develerinin hörgücünden öteye gitmeyen kimselerin beyinlerine sokmakla ve tarihin, adını anmaktan utandığı bir kavmi tarihçilerin hâlâ gözlerini kamaştıran muhteşem bir tarihin kurucuları haline getirmekle görevlendirildi.

O, bitkinin dahi yeşermekten korktuğu ölüm kusan sessiz çölde ve süreklilik bilmez bu yakıcı ve dalgalı kum denizinde, tevhid temeline dayalı, dört duvarı eşitlik, adalet, özgürlük ve aşktan oluşan ve içinde insanların para, güç ve kan tanrılarının egemenliğinden bağımsız olarak yaşadığı sağlam bir şehir kuracaktır.

İlk Emir

Kader, insanlar için kurulacak ilk şehrin, insanlar için inşa edilmiş olan "İlk Ev" ile aynı ülkede olmasını istemiştir. Çünkü

Kur'an terminolojisiyle konuşacak olursak, siyasî baskının sembolü "Firavun", kapitalizm ve sömürünün sembolü olan "Karun", Kur'an'ın her hâlükârda havlayan köpeğe benzettiği[328] irticaî dinlerdeki geri kalmış ruhbanlığın sembolü olan "Belamıbaur" ve egemen sınıfı oluşturan aristokratların sembolü olan "Mele", insanların kaderine hükmetmemelidir.

"Önce en yakın akrabalarını uyar. Sana uyan müminlere merhamet kanadını indir. Eğer sana karşı gelirlerse de ki: Ben sizin yaptıklarınızdan uzağım." (26/Şuara Suresi 214-216)

Emir ağırdır. Muhammed yakın akrabalarını iyi tanıyor. Akrabalarının hem aristokrat hem de din adamı olduğunu biliyor. Toplumdaki hiçbir etken, aristokratik dinden veya dinî aristokrasiden daha gerici değildir. Özellikle toplumun aristokratları, aynı zamanda yüksek dinî makamların sahibidirler ya da dinî şahsiyetler aynı zamanda zenginlerden ve aristokratlardan sayılırlar. Bu durumda her dalganın karşısında tıpkı ağır kayalar gibi hareket etmeden ve değişmeden kalırlar. Üstelik her hareket ve değişimi engellerler. Şimdi Muhammed'in bu taş zemini sürüp İslam'ın ilk tohumlarını saçması gerekmektedir.

İlk Müslüman, varlığını dün aşkının, bugün ise hakikatin ayakları altına seren büyük kadın Hatice'dir. Hatice'nin İslam'a inandığı ân kesin olarak belirlenmez. Çünkü Hatice, Muhammed'e âşık olmanın dışında iman da etmişti. Hatice onunla öylesine bütünleşti ki Muhammed'in onu resmen İslam'a davet ettiği dahi söylenemez. Çünkü vahyin ilk aşamalarında görüldüğü gibi Muhammed Hatice için, aldığı mesajları derhal kendisine aktardığı Cebrail gibidir. Onun kalbi, Muhammed'in kalbinden biraz sonra vahyin "iniş alanı" ve Allah'ın ilham yağmuru altında susamış bir boğaz olmuştur.

328 *"Dileseydik elbette onu bu âyetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya çakılıp kaldı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da havlar, bıraksan da havlar. İşte ayetlerimizi yalanlayanların durumu böyledir. Kıssayı anlat. Belki düşünürler."* (7/Araf Suresi 176)

Bu karı kocanın yaş ve sınıf durumu burada çok önem taşımaktadır. Muhammed, Hatice'den 20 yaş küçüktür. Ailenin serveti tamamen kadındandır. Koca malî bakımdan fakirdir. Ailenin sınıfsal konumu karının servetine bağlıdır. Koca, bu kadının emri altında çalışan ve ondan ücret alan bir genç idi. Böyle bir evlilikte, kadın ile erkek arasındaki ruhsal ve ahlâkî bağlar genellikle bellidir. Yaşı, malî durumu, sosyal ve sınıfsal konumu bakımından, tek üstünlüğü gençlik olan bir adamdan tamamen üstün olan kadın, onun üzerinde ruhsal ve düşünsel bakımdan da mutlak bir üstünlüğe sahiptir. Böyle bir ilişkide erkeğin şahsiyeti genellikle kadının şahsiyetinde erir. Onun ruhsal ve fikrî bağımsızlığı ve ahlakî kişiliği yoktur. Kadın onun üzerinde tam anlamıyla otoriterdir; onu adam yerine koymaz. Onunla sadece cinsel açıdan yakınlık kurar. Bu tür kadınların evliliklerinde hissettikleri şiddetli ruhsal ve manevî boşluk, genelde belirli ve benzer etkiler taşır.

Ama bu kadın ile bu koca arasındaki ilişki, tabiatın gerektirdiğine tamamen ters idi. Hatice, bir zamanlar kendi iş yerinde ücretli işçi olan bu yoksul genç karşısındaki imtiyaz, zenginlik ve yaş üstünlüğünü tamamen unutmuştu. Onun çekici ve baskın ruhu karşısında kendisi düşünce ve duygu olarak sahip olduğu her şeyin yansıdığı bir ayna gibi görünüyordu. Bu yüzden Hatice'nin ilk temaslardan Muhammed'in risaletini pekiştiren son açık ve sağlam emre kadar vahiy yolunu Muhammed ile birlikte kat ettiğini söylemek gerekir.

Ebutalip'in oğlu Ali, Muhammed'in evindedir. Bir zamanlar Muhammed'in bakımını üstlenmiş olan babası, şimdi hayat karşısında öylesine diz çökmüştür ki oğullarını akrabaları arasında paylaştırmaya mecbur kalmıştır. Ali, Muhammed'in payına düşmüştür. Kader, böyle bir güzel planla Ali'yi insanlığın geleceği için İslam'ın yetiştirdiği en mükemmel insan olarak seçmiştir.

Ali eve girer. Muhammed ve Hatice, belki de ilk kez Allah'ın huzurunda namaza durmuşlar, rükû ve secdeye varmaktadırlar. He-

nüz bu tür hareketleri bilmeyen Ali, onları hayretle seyrediyordu. Muhammed ve Hatice'nin namazlarını bitirmelerini bekledi.

Kimin önünde secde ediyorsunuz?

Beni, insanları kendisine davet etmekle görevlendiren Allah'ın önünde. Senden O'na inanmanı ve benim peygamberliğimi tasdik etmeni istiyorum.

Daha sonra onu, putları inkar etmeye davet etti ve ona gelen ayetleri okudu.

Ali henüz Muhammed'in bakımında, sekiz yaşında[329] bir çocuk ve ona inanmış bir kimse olmasına rağmen özü bağımsızlık ve doğrulukla yoğrulmuş bir kişi olduğu için bu inancı kolayca kabul edemez veya yalandan destek veremez. Şöyle der: "Bu konuda düşünmek ve babam Ebutalip ile istişare etmek için bana mühlet verin."

Odayı terk etti ve doğru kendi yatak odasına gitti. Geceyi bu daveti düşünerek geçirdi. Muhammed'in kendisine okuduğu âyetleri, Muhammed'i, risaletini, putları, Allah'ı ve her şeyi genç beyninde canlandırıyordu. Bu düşüncelerin hücumu onu seher vaktine kadar uykusuz bıraktı. Sabahleyin Muhammed'in yanına vardı:

Babam ile istişare etmeye gerek görmüyorum. Allah beni yaratmak için babama danışmadı ki ben O'na kulluk etme konusunda Ebutalip'e danışma ihtiyacı duyayım. Elini Muhammed'in eli içine koydu ve ondan kendisine İslam'ı arz etmesini istedi.

Carlyle'nin ifadesiyle, "O büyük elin içine yerleşen bu küçük el, insanlık tarihinin seyrini değiştirdi."[330]

Muhammed, Hatice ve Ali, tarihin ilk Müslümanlarıdır.

Dördüncü Müslüman, Zeyt bin Harise'dir. Hatice'nin satın aldığı ve Muhammed'in özgürlüğe kavuşturduğu bir köle olmasına

[329] İbni İshak'ın rivayetine göre 10 yaşındadır. C.2, s.245.

[330] "Kahramanlar ve Kahramanların Övülmesi" kitabının, Vaiz Çerendabi'nin eklediği dipnotlarla "Muhammed'in Hayatı" adıyla Farsça tercümesi. s.81

rağmen o, Muhammed'in evini kendi ailesine tercih etmiş ve arkasından gelen babasıyla gitmemiştir.

Muhammed onu kendi evlatlığına almış ve herkesten onu Zeyt bin Muhammed olarak çağırmalarını istemiştir.

Henüz İslam, Muhammed'in evinden dışarı adım atmamıştır.

Sonunda o, en yakın akrabalarını İslam'a davet etme emrini alır.

Muhammed'in yakın akrabaları kimlerdir? Onları tek tek zihninde inceler. Onlar hakkında düşündükçe ümidi azalır.

Birisi Abbas'tır. O, para sesinden başka hiçbir şeye kulak vermeyen para düşkünü ve faizci bir adamdır. Böyle bir adam, kendisini ve kendisinden daha değerli olan parayı bir inanç uğruna hiç tehlikeye atar mı? Diğeri Hamza'dır. Saf, sade, güçlü ve cesur bir delikanlıdır. Fakat o, pehlivanlığa ve çatışmaya hak ve batıldan daha çok önem verir. Geniş omuzlarını ve güçlü pazılarını fikrinden daha çok düşünür. Pehlivan ve sporcu tip, bu tür fikrî ve itikadî meselelere hazır değildir.

Herkesten büyük ve velisi olan Ebutalip, Kureyş'in en büyük ve en saygın adamı ve Haşim ailesinin reisidir. O, şefkatli ve değerli bir adamdır; özellikle Muhammed'i çok sevmektedir. Muhafazakâr ve ılımlı bir ruhu vardır. Onun, sosyal konumu, yeğeni Muhammed'in sözüyle din, toplum, şehrin ileri gelenleri ve akrabalarıyla ilişkilerini bir çırpıda da kesmesine imkân vermez.

Bir diğeri Ebulehep'tir. Her şeyi ticarete feda eden şirret, intikamcı ve alçak bir adamdır. Hatta putlara Mekke'nin güvenliğini sağladıkları için tapar. Güvenliği de ticaretini geliştirdiği için ister. Onun dini ve kutsalları güvenlikte düğümlenir. O, ilk adımda böyle bir güvenliği feda edecek ve her şeyi ters çevirecek olan bir din karşısında nasıl sessiz kalabilirdi? Ebulehep'in karısı, kötülükle kocasının işbirlikçisidir. Ebusüfyan'ın kız kardeşi Cemile, Muhammed'e Mekke'de bu karı kocadan daha fazla düşmanlık eden aile yoktur.

Muhammed, bunlardan hiçbirinin alnında ümit ışığı göremez. Öte yandan, davetini bunlardan başlatması emredilmiştir. Görevi zordur. Bir ay, acılı ve ümit kırıcı ızdırap içinde düşüncelerin verdiği sıkıntıyla hasta oldu.

Tarih belirttiğim gibi devrimci adamların hep irticanın beşiğinde yetiştiğine şahittir. Bu yüzden onlara ilk düşmanlık yapanlar, yakın akrabaları olmuştur.

Ama Muhammed, ümitsiz de olsa davetini yakın akrabalarından başlatmakla emrolunmuştur.

Hatice'ye yemek hazırlamasını söyledi. Peygamberliği hakkında konuşmak için amcalarını davet edecekti. Misafirleri, Abdülmuttalip'in kızları, oğulları ve diğer yakın akrabalarından oluşan kırk kişidir. O söze başladı. Ama Ebulehep "Muhammed sihirbazlık yapıyor." diye bağırarak ortalıkta koşup durdu. Onun davetini ortaya koymasına imkan vermedi. Misafirleri dağıttı.

Bir başka sefer Abdülmuttalip'in çocuklarını kendi evine davet etti. Yemek yendikten sonra şöyle dedi: "Ben size kimsenin hiçbir zaman getirmediği bir şey getirdim. Ben size dünyanın ve ahiretin hayrını getirdim. Allah bana, sizi kendisine çağırmamı emretti. İçinizde kim beni himaye eder? Bana olumlu karşılık veren ilk kişi benim vezirim ve vasim olacaktır."[331]

Amcaları, bazısı alaycı bir tebessüm ile, bazısı öfkeli bir şekilde birbirlerine "gidelim" diye işaret ettiler. Ebutalip'in küçük oğlu Ali sessiz ve üzgün bir halde oturan babasının yanından ansızın ayağa kalktı ve çocukça sağlam ve heyecanlı bir sesle bağırdı: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben senin yardımcın olacağım. Dostlarına dost, düşmanlarına düşman olacağım."

Meclistekiler, kendisine yalnızca bir küçük çocuk yardım sözü verdiği için Muhammed'e; böyle saygısız ve yaramaz bir çocuğu olduğu için Ebutalip'e ve babasının önünde ağzını küfre açtığı için de Ali'ye güldüler.

[331] Ayrıntısı Eminî'nin "el-Gadîr" kitabındadır.

Topluluk böylece dağıldı. Muhammed, Hatice ve Ali yalnız kaldılar. Muhammed sabahleyin, yakın akrabalarını davet etme görevini yerine getirmenin verdiği mutlulukla evden çıktı. Önemli bir haberi duymaları için insanları şehir dışında, Safa dağının tepesinde toplanmaya davet etti. Mekke'de böyle bir gelenek vardı: İnsanların hayatı ve şehrin kaderiyle ilgili çok önemli bir haber olduğunda Mekke sokaklarında tellal bağırtarak insanları bir yerde toplanmaya ve haberi duymaya davet ederlerdi.

Muhammed o gün böyle yaptı. Safa dağının tepesine çıkıp "Ey Kureyş halkı, ey Kureyş halkı!" diye bağırdı. Şehirde, Muhammed'in Safa tepesine çıkıp insanları çağırdığı haberi yayıldı. Topluluk şehirden çıkıp Safa tepesinde Muhammed'in çevresinde toplandılar:

Ne diyorsun? Nasıl bir haberin var?

Ben size bu dağın arkasında düşman ordusunun pusuya yattığını ve bu gece size saldıracağını söylesem bana inanır mısınız?

Evet inanırız. Çünkü hiç kimse seni asla yalancılıkla suçlamamıştır. Sen bize hiçbir zaman yalan söylemedin.

Öyleyse ey Abdülmuttaliboğulları! Ey Abdimenafoğulları! Ey Zühreoğulları! Ey Teymoğulları! Ey Mahzumoğulları! Ey Esedoğulları! Sizi çetin bir azabın beklediğini duyuruyorum. Allah beni, akrabalarımı ona karşı uyarmam için görevlendirdi. Ben sizden "Allah'tan başka tanrı yoktur." demeniz dışında bir şey istemiyorum.

Öfkeden parlayan Ebulehep şöyle bağırdı: "Ellerin kırılsın! Sen buraya bizi bu sözler için mi sürükledin? Bütün günümüzü mahvettin. Sonra halkı şiddet kullanarak dağıtırken bir yandan da Muhammed'e küfrediyordu. Muhammed sessiz bir şekilde topluluğun arasına dalmış olan amcasını seyrediyordu. Ebusüfyan'ın kızkadeşi olan karısı Cemile, Muhammed'e yönelik küfür ve suçlamada kocasına refakat eder ve onun hakkında ya bizzat söylediği ya da emri üzerine Ebusüfyan bin Haris, Amr

bin As ve Abdullah bin Zebârî'nin söylediği hiciv şiirlerini yüksek sesle ve alaycı bir eda ile okur.[332]

Alaycı topluluk, küfürler, ithamlar ve alaylı gülüşmeler arasında Ebulehep ve karısı herkesi kendileriyle meşgul ederken Muhammed'i Safa'nın tepesinde yalnız bıraktılar. Muhammed, sakin bakışlarla doğru yola yöneltmek için gönderildiği bu insanları seyrederken ve Ebulehep ve karsını yaptıklarını izlerken birden kendisine şöyle seslenildiğini duydu:

"Ebulehep'in iki eli kurusun! Nitekim kurudu da. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi. O, alevli bir ateşte yanacak. Boynunda hurma lifinden bir ip olduğu halde odun taşıyıcısı olan karısı da." (111/Tebbet Suresi)

İlk Müslümanlar

Muhammed'in uğraşları sonuç vermedi. Köklü ve iri gövdeli Haşimoğulları ağacını vahyin şefkatli ve yumuşak rüzgarıyla harekete geçiremedi.

Aylar geçtiği halde Muhammed, davetine karşılık olarak suskunluk, alay ve tehditten başka bir şey duymadı. Ama ansızın bir olay meydana geldi. Muhammed'in zengin ve yaşlı arkadaşı İslam'ın henüz dört duvarı arasında mahsur olduğu evinin kapısını açtı. Statükoya sağlam dinî, ailevî, sosyal, ekonomik ve psikolojik bağlarla bağlı olan yaşlı ve aristokrat bir kişinin yeni bir devrimci düşünceye daha ilk aşamada iman etmesi hiç beklenmeyen bir gelişmedir.

Bu adam beşinci Müslüman ya da Muhammed'in evi dışındaki ilk Müslüman olan Ebubekir bin Kuhafe'dir. Kureyş'in bu ünlü ve nüfuzlu tâciri, Muhammed'in davetini hiç duraklamadan kabul eder.[333]

O, İslam'ı Muhammed'in evinden şehrin ortasına taşıdı. Şehrin nüfuzlu aristokratlarından olan yakın arkadaşları da onun davetiyle İslam'a girdiler. Bunlar beş meşhur simadır:

Birisi Osman bin Affan'dır. Annesi Beyza, Abdülmuttalip'in kızıdır. Peygamber'in iki kızı onun eşi olmuştur. Bu yüzden ona Zinnureyn lakabı verilmiştir. Mukaddesatçı, yüzeysel, samimi, aristokrat, lükse düşkün ve arkadaşlarının nüfuzu karşısında zayıf birisidir. Hanımı Rukiye'nin hastalığı nedeniyle Bedir savaşına katılmamıştır.

İkincisi Zübeyir bin Avvam'dır. Muhammed'in halasının (Abdülmuttalip kızı Safiye'nin) oğludur. O sıralarda 8 ila 15 yaşları arasında bir oğlan çocuğudur. Katılmadığı hiçbir savaş yoktur. İslam'da ilk kılıç çeken adamdır. Zengindi. Vergi ödeyen 1000 tane kölesi vardı. Aldığı dinarları eve getirmez, hepsini bağışlardı. Akrabası Ali lehine Osman'ın yönetimiyle ters düştü. Osman

333 Peygamber demiştir ki: "İslam'a davet ettiklerim içinde Ebubekir'den başka hiç duraklamadan ve tereddüt etmeden inanan kimse yoktur."

devrinin sonlarında Ali'nin hükümetini yerleştirmek için başlatılan hareketin etkili önderlerinden biriydi. Ama onun ahlâkî liyakatine inanmayan Ali, ona beklediği makamı vermeyerek ümidini kırdı. O da Ayşe'nin ve işbirlikçisi Talha'nın tahrikiyle Ali'ye karşı Cemel savaşını başlattı ve aynı savaşta öldürüldü.[334]

Üçüncüsü Abdurrahman bin Avf'tır. Her iki hicrete ve bütün savaşlara katıldı. Osman'ın hükümetinde onun nüfuzlu danışmanlarından oldu. Büyük bir servet biriktirdi, görkemli saraylar dikti. O, Ömer'in kendisinden sonraki halifeyi seçmesi için belirlediği altı kişilik şûrâda Ali'ye karşı Osman'ın kazanması için belirleyici rol oynadı. Abdurrahman, Osman'ın kız kardeşinin kocasıdır.

Dördüncüsü, İran ve Mısır'ın fethinde Ömer'in ordusuna komutanlık yapmış ve kılıcı İslam'ın zafere ulaşmasında unutulmaz kahramanlıklara vesile olmuş bulunan Sâd bin Ebivakkas'tır.

Beşincisi, Peygamber'in "Talhatülhayr" diye andığı Talha bin Ubeydullah'tır. Ama Ali'nin hükümetinde beklediği faydayı bulamadığı için Zübeyir ile işbirliği yaparak Cemel savaşını başlattı; bu savaşta da öldürüldü.

Mekke'nin ünlülerinden ve zenginlerinden olan bu altı kişinin Müslüman olmasından sonra İslam'ın sesi her tarafta yankılandı. Muhammed'e inanan ünlü simalar şunlardır:

1- İslam'ın ünlü komutanı Ebu Ubeyde bin Cerrah

2- Peygamber'in halası Bürde'nin oğlu olan Ebuseleme. O, karısı Ümmü Seleme ile birlikte Habeşistan'a hicret etti ve Bedir savaşında aldığı yaranın etkisiyle şehit oldu. Daha sonra Peygamber, dul kalan Ümmü Seleme ile evlendi.

3- Erkam bin Ebulerkam. Muhammed, onun Safa tepesinde bulunan evinde saklanıyor, oradan gizlice tebliğ yapıyor ve arkadaş-

[334] Zübeyir bin Avvam, Ali'nin uyarısı üzerine savaştan çekildi ama yolda öldürüldü.

larıyla irtibat kuruyordu. Bu durum, Müslümanların sayısının 40'a ulaşmasına kadar devam etti. Bunların sonuncusu Ömer bin Hattap idi. Bundan sonra peygamber sığınağı terk etti.

4- Osman bin Mazun ve kardeşleri Kudeme ve Abdullah. (Osman on dördüncü Müslümandır. Cahiliye devrinde kendisine içkiyi yasaklayan kimselerden biridir. Demiştir ki: Adamın aklını götüren ve benden daha alçak olan birinin bana gülmesine sebep olan içkiyi içmem.)

5- Ubeyde bin Haris. Peygamber'e henüz Erkam'ın evinde gizlenmeden önce inanmıştır. Kardeşleri Tufeyl ve Husayn ile birlikte Medine'ye hicret etmiştir. Ubeyde'nin, Peygamber'in nezdinde önemli bir yeri vardır.

6- Ömer bin Hattap'ın amca oğlu Sait bin Zeyt. Ömer'in kız kardeşi Fatma, Sait'in karısıdır; Sait'in kızkardeşi Atike de Ömer'in karısıdır. Fatma ve Sait'in Müslüman oldukları haberi, Ömer'e o, Muhammed'i öldürmek için yola çıktığı sırada ulaşmıştı. Bunun üzerine, Kureyş'i Muhammed'in varlığından kurtarmadan önce kendi ailesini bu tehlikeden kurtarmak için döndü. Kardeşinin evine öfkeli bir şekilde girdi ve ona öldürmek amacıyla dayak attı. Aşırı hiddet ve yorgunluktan odanın bir köşesine yaslandığı sırada gözü, deri üzerine yazılmış Kur'an âyetlerine ilişti. Değişti ve Fatma ve Sait'den ona İslam'ı sunması için kendisini Muhammed'in yanına götürmelerini istedi. Muhammed ile ilk karşılaşmasından sonra onun huzurundan kararlı bir Müslüman olarak çıktı.

7- Esma ve Ayşe, Ebubekir'in iki küçük kızıdır. Birincisi Zübeyir bin Avvam'ın, ikincisi Peygamber'in hanımı oldu.

8- Habbap bin Eret, Zühreoğullarının müttefiği idi. Yeni inancı uğrunda ona işkence yaptılar; oda mertçe sabretti.

9- Sâd bin Ebivakkas'ın kardeşi Umeyr Müslüman olduğunda henüz çocuktu. Bedir savaşında çok genç göründüğü için Peygamber onun savaşa katılmasını engelledi. Bunun üzerine çok ağladı; yalvarıp ısrar ederek Peygamber'den izin aldı. Korkusuz-

ca düşman ordusunun içine daldı ve şehadet arzusuna ulaştı. Bu sırada 16 yaşındaydı.

10- Cündep bin Cünade. Tehlikeli ve sicili bozuk bir kabileye mensup bir adamdı. Gıfarlılar korkusuz haydutlardı. Hatta haram aya bile saygı göstermiyorlardı. Öldürme ve yağmalama esnasında hiçbir cânilikten çekinmiyorlardı. Ama Cündep bin Cünade, İslam'ın doğuşundan üç yıl önce vicdanını derinden etkileyen bir devrim yaşadı. Gıfar'ın putu Fes'le olan bağını koparmıştı. İçinde tutuşan şüphe ateşi, kültür ve çevrenin ruhunda, kalbinde ve beyninde ördüğü her şeyi yakıp kül ediyordu. O yıllardır karanlık ve cehalet içinde yanıp acı çekiyordu. Nihayet Gıfarlıların Fels putu etrafında uyudukları bir gece yarısı, düşünce sağanağı altında gözünü çölün mana dolu yıldızlı göğüne diktiği sırada âniden ruhunun fırtınalı karanlığında bir şimşek çaktı. Bulduğunu hissetti; ayağa kalkıp O'nun huzurunda secdeye kapandı. Kaybettiği değerli varlığı bulmanın sevinciyle ağladı.

Üç yıl sonra Mekke'de büyük bir haber olduğunu duyunca kardeşi Enis'i onu araştırması için gönderdi. Ama onun anlattıklarından tatmin olmadı, bizzat kendisi yola düştü. Muhammed gizli davet yapıyordu. Şehirdeki tâcirler ve kervancılar, bu Gıfar eşkıyasına sığınacak yer vermediler. O da Mescidiharam'a sığındı.

Ali zavallı ve meçhul yabancıyı üç gün peş peşe evinde ağırladı. Üçüncü gece sırrına vâkıf oldu. Ali önde, o birkaç adım geride İbni Erkam'ın evine doğru yola çıktılar. Yıllarını beklemeyle geçirmiş olan bu dertli adam, Ali'nin peşinden Safa tepesine çıktığı andan Erkam'ın evine vardığı ana kadar Müslümanlaşıyordu. Her adımda daha Müslüman. Onun için Muhammed'i görmek, yıllardır peşinde dolaştığı kayıp dostu görmekten başka bir şey değildi. Aşk ve iman, insanın içine işte böyle sessiz ve esrarlı bir şekilde ayak basar. Bu ikisinin gizli yolunu kimse bilmez. Akıl ancak içi ateşle tutuştuğunda haberdar olur. Aşk melekûtunun insan varlığını baştan aşağı kapladığını, coşkun iman pınarının ruhunu doldurduğunu, akla ve onun çıkarcı düşüncelerine artık

yer kalmadığını görür. Siperden çıkıp teslim olmaktan başka bir yol kalmadığını anlar ve mecburen onu savunur.

Vahşi ve eşkıya Gıfar kabilesine mensup bir bedevi olan Cündep bin Cünâde, İbni Erkam'ın evine girdikten birkaç dakika sonra Ebuzer Gıfarî oluyor. Bu evde Muhammed'in ona ne dediğini, onun Muhammed'den ne duyduğunu, onun yüzünde ve bakışlarında ne gördüğünü, gizemli ve çekici sesinde ne bulduğunu bilmiyoruz. Ama ilk görüşmede yüzünün esrarlı bir ateşle aydınlandığını ve gözlerinden yeni bir ışık parladığını görüyoruz. Muhammed onun ruhunu bir kıvılcımla patlamaya hazır hale getirmiş ve göğsüne dayanamayacağı bir ateş koymuştur. Muhammed ona, bu mesajı gizli tutmasını, Kureyş'in arasından, Mekke sokak ve pazarından, Uzza, Hübel, Asaf ve Naile putlarının taş ve tahta bakışları önünden sessizce geçmesini, Gıfar kabilesine varmasını, "gelecek o gün"ü beklemesini ve bedevi taassup ve cehaletin, Muhammed'in geleceğinin sevgili dostu ve samimi tanıdığı olacak bu adamı kendisinden geri almaması için takiye sığınağına saklanmasını söylemişti. Ama çöl oğlunun aşık kalbinin bu ateşi saklayacak gücü yoktur. Göğün ve çölün eseri olan bir ruh, güneşi içinde saklayabilecek bir ayna olamaz. Nasıl söyleyeyim? Güneş aynanın üzerine yansımaz. Ayna, güneşin, kendi içinden yeniden doğmasını sağlar.

Ebuzer, görüşmeden birkaç dakika sonra Kâbe'nin ve putların önünde, Kureyşliler arasında bağırarak Allah'ın birliğine ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık etti. Kureyşliler onu birden öfkeli bir şekilde dövmeye başladılar. Ebutalip yetişti ve onları şöyle diyerek korkuttu: "O, Gıfar kabilesine mensup bir adamdır. Onu öldürürseniz kervanlarınızın yolu üzerinde bulunan Gıfar kabilesini kızdırırsınız." Onu bıraktılar. Ebuzer, kafası gözü yaralı ve kanlar içinde zemzem suyunun yanına gitti ve elini yüzünü yıkadı. Ertesi gün bu sahne yine tekrarlandı. Nihayet Peygamber, susmasını, derhal ailesinin yanına dönmesini, çileli yıllar bitinceye kadar sabır ve sükunet içinde beklemesini emretti. Ebuzer kendi kabilesini İslam'a davet etti.

Muhammed'in samimi ve vefakâr dostu oldu. Ondan birçok şey öğrendi. Medine'de Suffe ashabının üyesiydi. Mescitte kalıyordu. Büyük dostunun ölümünden sonra şehir dışında bir çadır kurup tek başına yaşamaya başladı. Osman zamanında hilafet düzenine ve işbirlikçisi Muaviye'ye karşı ciddi ve amansız bir mücadele başlattı. Sonunda ıssız Rebeze çölüne sürgün edildi ve orada yalnız yaşadı, yalnız öldü. Nitekim Muhammed onun hakkında şöyle demişti: "Yalnız yaşayacak, yalnız ölecek ve yalnız haşrolunacaktır."[335]

11- Muhammed'in daveti, köleler, garipler, yoksul ve sıradan halk kitlesi arasında özel bir yankı buldu. Aristokratlar Muhammed'e karşı sıkı bir saf oluştururken, para ve zulüm toplumunun kurbanları kurtuluşlarını onun ilk sloganlarında görüyorlardı. İslam'ı sıcak bir sığınak kabul ediyorlardı. İslam'ın sanki kendi dinleri, Muhammed'in ayaklanmasının da yoksulların ve kölelerin faizcilere ve köle sahiplerine karşı ayaklanması olduğunu düşünüyorlardı.

Muhammed'in tutumu onlardaki bu duyguyu pekiştiriyordu. O daha çok çaresizlerle ve mazlumlarla oturup kalkıyor, onlara daha samimi ve şefkatli davranıyordu. Ona "yoksulların babası" diyorlar, etrafına serseri çapulcuları topluyor diye eleştiriyorlardı.

Muhammed'i en çok üzen şey, bu grubun işkence görmesiydi. Kureyş'in itibarlı ailelerine mensup olan Müslümanlar, işkenceye maruz kalmıyor ve öldürülmüyorlardı. Onlara muhalif olanlar sadece kınama, hakaret ve küfür ile yetiniyorlardı. Ama evsiz barksızlar ve köleler, aristokratların savunmasız kurbanlarıydılar. Ümeyye bin Halef'in çelimsiz kölesi Bilal, onun kahyası tarafından her gün şehir dışındaki ırmak yatağına götürülüyordu. Orada kafası bir su küpüne sokuluyor, hareketsiz kalıncaya kadar içinde tutuluyordu. Daha sonra nefes alması için başını dışarı çıkarıyorlar, biraz bekleyip tekrar suya daldırıyorlardı. Bu boğucu oyunu o kadar tekrarlıyorlardı ki Bilal artık bayı-

[335] Ebuzer Gıfarî; tarafımdan tercüme edilmiş ve kaleme alınmıştır.

lıyor, oyun devam ettirilemiyordu. Ümeyye'nin, Muhammed'e küfretmesi halinde başını sudan çıkaracağı şeklindeki tehdit dolu ısrarına karşılık o, başını sudan çıkardıklarında nefes alır almaz gözünü Ümeyye ve Ebucehil'in gözüne dikerek "Ahad, Ahad" diyordu. Sanki bildiği tek kelime buydu. Onlar da onu soyup çıplak vücudunu çölün öğle güneşi altında kavrulan kızgın kumlar üzerine yatırıp göğsü üzerine ağır bir taş koyuyorlar; küfrederek, tekmeleyerek ve ölümle tehdit ederek, Muhammed'den nefret ettiğini söylemesini istiyorlardı. O ise onların istekleri karşısında susuyordu. Alabildiği ilk nefeste, sanki bütün varlığı ve canı onun içine konmuş gibi yine sadece o kelimeyi tekrarlıyordu. Ümeyye, Habeşli kölenin inadı ve küstahlığı karşısında çılgına dönüp taşı göğsünün üzerinden kaldırıyor, ayağına bir ip bağlayıp onu şehrin serserilerinin ve çocuklarının eline bırakıyordu. Onlar da onu Mekke sokaklarında toprak üzerinde sürüklüyorlardı. Bu ürkütücü ve vahşi oyun her gün tekrarlanıyordu. Muhammed olayı görüyor ve duyuyordu. Onun çilesi, Bilal'ın çektiği çileden az değildi. Muhammed'in isteği üzerine Ebubekir ve birkaç sahabi onu Ümeyye'den satın alıp özgürlüğüne kavuşturdular.

12- Yasir ailesinin kaderi daha da zordu. Sümeyye zenci bir kadın olarak Yasir ile evlenmişti. Bu evliliğin ürünü Ammar'dır. Peygamber'in davetinin ilk günlerinden Ali'nin hükümetinin sonuna kadar yarım asırlık bir dönem boyunca hayatını İslam'a vakfetmiş ve Muhammed sevgisi yüzünden işkenceye uğramış ve Ali'nin itibarını ve hükümetini savunurken şehit edilmiş olan önemli ve saygın bir şahsiyettir.

Bu üç kişilik aile, insanlığın en yiğit ve kutsal ailelerinden biridir. Şüphesiz, İslam'da, Hz. Ali'nin ailesinden sonra insanlığın arzuladığı en güzel aile örneği, Yasir'in ailesidir.

Yasir, Sümeyye ve Ammar'ın Mekke'de aşk ve imandan başka sermayesi, Muhammed'den başka akrabası yoktu. Bunlar işkencenin en iyi kurbanlarıydı. Ebucehil ve yardakçıları onlara eziyet ederken vahşice eğleniyorlardı. Her gün genç Ammar'la bir-

likte ihtiyar annesini ve babasını şehrin yakınındaki bir vadiye götürüyorlar, burada güneşin altında kızgın kumlar üzerine yatırıp saatlerce seyrediyorlardı. Muhammed her gün işkence yerine gelerek vefalı dostlarından haber alan, onları sabra davet eden ve teselli eden Muhammed, Yasir ailesinin yürek parçalayan yazgısından dolayı perişan oluyordu. Bir gün onları görmek için geldiğinde üzücü bir manzarayla karşılaştı.

Yasir ve Sümeyye işkence altında hayatlarını kaybetmişlerdi. Sümeyye, bu olgun zenci kadın, korkunç işkenceler altındaki sessizliğiyle Ebucehil'i çılgına çevirmişti. Ebucehil onu mızrak darbeleriyle eşi ve oğlunun gözleri önünde vahşice öldürmüştü.

Muhammed, o gün yalnız kalan Ammar'ın yanına uğradı. Diğer günlerde Ammar, tahammül ettiği işkenceler karşısında başı dik olarak Muhammed'e bakıyordu. Ama o gün başı eğik, alnına iri ter taneleri oturmuş halde gözünü Peygamber'in gözüne dikemiyordu. Muhammed, anne ve babasının, gözleri önünde feci bir şekilde öldürülmesinin, Ammar'ın iradesini kırdığını ve onun, nefret ettiği halde Ebucehil'in bu ailenin ağzından duymak istediği "o kelime"yi söylediğini anladı. Peygamber, Ammar'ın gür ve kıvırcık saçlarını okşadı ve şefkatli bir ses tonuyla başsağlığı diledi: "Gönlünde olmadığı halde dile getirdiğin o sözden dolayı korkma." dedi. Ammar başını güçlükle kaldırdı ve utanç ve üzüntüden ağırlaşan gözlerini Peygamber'e dikti. Acı ve kederden yorgun düşmüş bir ses tonuyla, "Ey Allah'ın Elçisi, bugün böyle oldu." dedi ve derdinden ağladı.[336]

İşkence ocağı her gün daha da ısınıyordu. Mekke'nin savunmasız Müslümanları, erkeğiyle kadınıyla imanları uğrunda sabrediyorlardı. Suheyp Rumî, Habbap bin Eret ve Ebufekihe gibi erkekler ve Ömer bin Hattap'ın ağır eziyetler ettiği cariyesi gibi kadınlar, müşriklerin eziyetleri ve işkenceleri karşısında direniyorlardı. Bir kadın İslam'dan vazgeçmediği için düşmanların

[336] "Ammar Yasir", Seyyid Gulamrıza Saidî'nin tercümesi,Tahran, HŞ. 1346; "Vade-i Rast", Taha Hüseyin'in "el-Vadü'l-Hak" kitabının Ahmed Aram tarafından tercümesi.

darbeleri altında can verdi. Başka bir kadını yok etmek için çöle götürdüler. Ama bu işkenceler mahrumların, kölelerin ve kimsesiz kadınların imanlarını daha da kuvvetlendiriyor ve Muhammed'e olan bağlılıklarını artırıyordu. Muhammed, bu yoksul ve çaresiz kadınlara ve erkeklere şu müjdeyi veriyordu: "Eğer tahammül ederseniz dünyanın kaderini elinize geçireceksiniz." Bu söz, Kureyş'i güldürüyordu. Esved bin Abdiyeğus onlarla karşılaştığında kahkahalarla gülerek şöyle diyordu: "Yeryüzünün padişahlarına bakın! Muhammed bunların, kisra ve kayserin mirasçısı olacaklarını söylüyor."

13- Ömer ve Hamza'nın Müslüman olması, az sayıdaki zayıf Müslüman topluluğu güçlendirdi.

Peygamber'in pehlivan tabiatlı amcası Hamza, bir gün av dönüşünde Ebucehil'in Muhammed'e sövüp hakaret ettiğini duydu. Hamiyet duygusu kabardı ve sessiz kalmayı delikanlılığına yediremeyerek doğru Mescidiharam'a gitti. Mahzumoğullarının gözleri önünde Ebucehil'in kafasına yayıyla öyle bir vurdu ki kafasından kan aktı. Ebucehil korkudan tepki göstermek şöyle dursun, "Yanlış yaptım." diyerek özür diledi.

İşte bunlar, en zor şartlar altında Muhammed'e inanan, onun uğrunda işkence ve sürgünü göze alan ve canını, malını, ailesini ve huzurunu kaybetmekten korkmayan ilk insanlardır.

Eğer İslam'ın doğuşunun tarihte, uyanış, manevi olgunluk, beşerî kültür ve medeniyete büyük hizmeti olmuşsa, bunların sadece Müslümanlar üzerinde değil, aynı zamanda bütün insanlığın ve beşerî ahlak ve medeniyetin üzerinde de büyük hakkı vardır. Bunları bilmek, yalnızca bizim İslam'ı ilk duru kaynağından tanımamıza yardımcı olmaz, ayrıca Muhammed'in gerçek simasının onların gözünde de daha net görünmesine yardımcı olur.

Muhammed ve Mucize

Muhammed'in hayatında günümüz insanının gözlerini kamaştıran ve onu hayrete düşüren şey, onun ilmî ve pratik gerçeklere ve mantıkî ahlak, hayat ve tabiat sistemine dayanmasıdır. Halbuki eski insanın nefes aldığı atmosfer, hurafeler, vehimler ve ola-

ğanüstü şeylerle doluydu; akıl ve duyu dışı şeylerden başkası onun duyguları üzerinde etki bırakmıyordu. Sadece kendisi için "acayip" olan şeye inanıyordu. Bu yüzden tarihte insanlığın hep mucize peşinde ve görünmeyene tutkun olduğunu görüyoruz. Tarihin ruhunun niçin tepeden tırnağa hurafelere boğulmuş olduğunu şimdi daha iyi anlayabiliyoruz. Bu hassasiyet, aklî ve duyulur olmayan her şeye gösterilmiştir. Bu duygu, medeniyetten uzak olan insanlar arasında daha güçlüdür. Sosyolojinin açıkça tespit ettiğine göre, özellikle bedevî kabileler ve çöl insanları herkesten daha çok hurafeci ve vehimcidir. Bunlar, tabiata daha yakın oldukları ölçüde "fizikötesi"ne eğilimlidirler. Hurafe bu hakikatin sakat çocuğudur. Çöl insanı, esrarengiz bir şekilde sükut eden uçsuz bucaksız çöllerin üstünde ve ufukları bitişikmiş gibi görünen çölün açık, güzel ve engin göğü altında sürekli "mucize" peşindedir. Onun dünyası hayret verici ruhlar ve sırlarla doludur. Gök, sayısız tanrı ve meleğin meskeni; uzay, iyilik ve kötülük ruhlarının gezinti alanı ve yer altı katmanları görünmez varlıkların ocağıdır. Onun gözünde her şey canlıdır. Yıldızların, rüzgârların, denizlerin, dağların, gölgelerin ve hatta ufacık çakıl taşlarının bile gizemli ruhu, esrarengiz iradesi vardır. Onun evreninde, hayatında, kaderinde, ruhunda, duygusunda ve gündelik yaşamında birtakım fonksiyonlar icra eder.

Bu yüzden onların ilimleri, teknikleri, normal meslekleri ve günlük hayatları bile fizikötesi ve olağanüstü konulara dayanır. Her bir kabile, esnaf, meslek ve sanat sahibi (dansöz, marangoz, mimar, demirci vs.) ve her şehirli bir mucize eseridir.[337] Her kabilenin ilk atası, karga, kartal, ağaç, at, kurt şeklinde kendi kabilesiyle yaşayan ebedî bir gizemli ruha sahiptir.[338] Geçmişte

[337] Örnek için Kum, Bağdat, Yezd ve Nişabur tarihi ve "Belh'in Faziletleri" gibi şehirler tarihi kitaplarına başvurunuz. (Fransız Milli Kütüphanesindeki tek nüsha)

[338] İlkel kabilelerde tabu inancı meselesi için Juhan Nas'in "Hist Generale Des Religions't. I" ve benim Edebiyat Fakültesindeki Dinler Tarihi derslerime müracaat ediniz, yıl 1346-7.

her varlığın, kendisini harikulade ve mucizevî bir biçimde ortaya koyması gerekirdi.[339]

Burada kültür, din, edebiyat, sanat, ilim ve tekniğin, daha doğrusu insan hayatının bütün maddî ve manevi tezahürlerinin "gayb" temeline dayalı ve sonuç itibariyle hurafeler, vehimler, doğa dışı ve duyulur olmayan hakikatler ve batıllarla dolu olduğu anlaşılıyor.

Antik insanın ruhu, yalnızca gözüne acayip, sihirli, esrarlı ve müphem görünen şey karşısında etkilenir.

Bu yüzden sadece peygamberler değil, padişahlar, zorbalar ve filozoflar da kendini ispatlamak için harikulade işlere başvururlardı.[340] Bu arada risaletleri gayba dayalı olması sebebiyle peygamberlerin herkesten daha fazla mucizeye başvurmaları gerekiyordu. Çünkü mucize, o zamanki insanların imanı üzerinde, mantık, ilim, duyulur, nesnel ve kesin hakikatlerden daha çok etkili olmuştur.[341]

Fakat kendi zamanının en bedevi toplumlarına gönderilmiş bir peygamber olan Muhammed'in hikâyesi bu kuralın dışındadır. O, en büyük ve gelişmiş şehrinde yedi kişiden fazla okuryazar bulunmayan ve iftihar, ticaret malı, kılıç, deve ve oğuldan başka bir şey düşünmeyen bir toplumda mucizesinin "kitap" olduğunu bildiriyor. Bu ilanın kendisi bir mucizedir. Kitap! Tarihin bir tek kitabına raslamadığı bir ülkede? Tanrısı, kalemi birkaç

339 Bu çok derin ve dikkate değer bir meseledir, insan tabiatının gizli ve derin özünden haber veriyor. "Edebiyat ve Eleştiri Üzerine" kitabına yazdığım, insana özgü din, irfan ve sanatla ilgili önsözde yeni bir tasvir ve değerlendirmem yer almıştır. Ayrıca Muhammed Beyani tarafından tercüme edilen ve Mühendis Mehdi Bazergan'ın önsözünün yer aldığı "Din ya da İnsan Ruhunun Dördüncü Boyutu" kitabına bakın.

340 Eski İran şahlarının Ferreîzedî (Allah'ın Gücü), Japon krallarının güneş evladı oluşu, vaizler tarafından Fransa krallarının Allah'ın gölgesi olarak nitelendirilişi, eski Mezopotamya ve Çin'deki padişahlara tapınma.

341 Aslında mucize, göreceli bilginin genel ölçütlerinden biridir. İnsanî dâhiler ilahî peygamberlerden bu şekilde ayırt edilebilir. İslam peygamberinin yaşayan ve ebedî mucizesi de Kur'an'dır.

hakir, zavallı ve onursuz insanın iş aleti olarak gören bir toplumun içinde mürekkebe, kaleme ve yazıya yemin ediyor. Bu gerçekten mucizedir.

İsa, medenî Roma toplumunda ölüyü diriltiyor, köre görme, felçliye yürüme gücü bağışlıyor. Muhammed ise topluma "kitap" veriyor. Musa, Firavun'a ve hokkabazlığa mucizevî asası ile savaş açıyor; Muhammed ise "kalem" ile!

Ne ilginçtir ki mucizesi kitap, Allah'ı "Kaleme ve yazıya ant içen bir tanrı olan dinin toplumu ve peygamberi ümmidir. Zaten Tanrısı da bunu insanlara açıkça söylüyor: *"Sen bundan önce ne kitap okur ne de yazı yazardın."*[342] Kitap mucizesi ne Atina'da ne Roma'da ne Medayin'de ne de İskenderiye'de görülür. Aksine kızgın çöl kumlarında ve vahşi deveciler toplumunda görülür. Böyle bir mucizeyi ortaya koyan ne Eflatun ne Aristo ne Solon ne Epikür ne Plotin ne Çin hekimleri ne büyük Hint arifleri ne de İran'ın medenî bilgeleridir. O, Kararit'te koyun güden savunmasız ve ünsüz bir yetimdir. Mucizesi kitap, Allah'ı yazıya ve kaleme ant içen bir ilah olan peygamberin kendisi okuma yazma bilmez! Bu gerçeğin kendisi bizzat mucizedir. Büyük, güzel ve ebedî bir mucize.[343]

Kitap her zaman görülebilen bir mucizedir. Onu her gün daha bir mucizevi görmek mümkündür. Gelecek, onun mucizeliğini daha bir hayret verici ve ilgi çekici şekilde görecektir. Diğer mucizelerin tersine, daha akıllı ve daha bilgin bir kimsenin ve daha medenî ve daha gelişmiş bir toplumun, icazını daha doğru ve daha derin bulacağı tek mucizedir. Sadece metafizik konulara inananları değil, düşünürlerin dahi icazını kabul edeceği bir mucizedir. Avam için değil, aydınlar için; ilkel ve hurafeci insanlar için değil, medenî ve gerçekçi toplumlar için mucizedir. Sadece izleyenlerinin icaz ve şaşkınlık duygusunu tahrik etmek

[342] 29/Ankebut Suresi 48.

[343] Kur'an'ın mucizelerinden biri dil ve beyan gücü açısından benzerlik arz etmesidir. Oysa bir yazar 23 yıl boyunca böyle bir şeyi başaramaz. (Bkz. Kur'an'a Bakış.)

için bir motivasyon; bir mesajı kabul etmek için bir öncül ve araç değil, ona inananların eğitim öğretimi için bizzat kabul etme hedefidir, risalettir. Muhammed'in mucizesi beşerî olmayan bir eylem olsa da beşerî olmayan konular kategorisine girmez. Bu yüzden insanların inanmasını sağlayıcı bir faktör olarak kullanılan ve bunun dışında bir faydası olmayan önceki mucizelerin aksine Muhammed'in mucizesi, en yüksek insan yeteneği türüdür. O, sürekli insanın elinin altında olan üstün bir örnek ve gökyüzünde aniden çakan, sadece gözleri kamaştıran ve ondan sonra ebediyen sönüp giden bir şimşek değildir. Yerin içinden fışkırıp insanların arasına çıkan, her nesilde ve her asırda daha taşkın, daha dolu ve daha parlak olarak coşup akan bir pınardır. İnsanlar bu mucize pınarının başında eskisinden daha fazla kalabalık oluşturuyor, ondan eskisine göre daha fazla içiyor ve ona eskisinden daha fazla ihtiyaç duyuyor. Evet, Muhammed'in mucizesi hep yeniden doğmaktadır.

Ancak Muhammed'in işi çok zordur. Arabistan çölünün bedevilerini bir kitap etrafında toplamak kolay değildir. Onun da bir mucizeye ihtiyacı vardır. Kitabın değerini, bilim ve ışık çağında, kalem ve yazı medeniyetinde bugün dahi derin ve güçlü yazarların toplumlarındaki konumlarına bakarak ölçebiliriz. Hatta kültürümüzde iyi yumruk ve tekme atan ya da semiz bir tavuğun beşte biri kadar zıplayabilen biri, iyi bir yazardan yüz binlerce kat daha değerli ve daha ünlüdür. Hatta üniversitelerde bile "canlı bir öksürük" veya "kemikli bir tanıdık", toprağı kimyaya çevirenlerden, en derin düşüncelerden, en güçlü kalemlerden ve en parlak yazılardan daha etkili ve daha değerlidir. Şimdi 1400 sene öncesine, dünyanın –hacca giden Yakın Doğu, Orta Doğu ve Afrika ülkelerinin en geri kalmış sınıfları için bile– halkı tahammül edilemez derecede kaba ve ilkel olan bir köşesine dönecek olursak, öyle bir zamanda ve ortamda deveden anlayan gözleri, kalemin kutsallığı, yazının değeri ve kitabın mucizeviliği ile karşı karşıya getiren bir ümmînin işinin ne kadar zor olduğunu anlayabiliriz.

Muhammed, halkın sıra dışı konulara, kerametlere ve olağanüstü işlere olan merakını aklî, mantıkî, bilimsel, sosyal ve ahlakî konulara çevirmeye ve acayip ve garip şeylere olan ilgisini hakikatlere ve gerçeklere doğru yönlendirmeye çalışıyor. Bu hiç de kolay bir iş değildir. Hem de doğa dışından başka bir şeye teslim olmayan bir halka ve onların arasında kendisini peygamber ilan eden bir adamın eliyle. Hem peygamber olduğunu söyleyecek ve insanları kendi ilahî risaletine çağıracaksın hem de "Ben gaybı bilmiyorum." diyeceksin. Bu çok tuhaf bir iştir ve onun insanî değerinin bir parçasıdır. Heyecan verici olan şey, onun faaliyetinde görülen ve her gönlü kutsamaya ve her düşünceyi tazim ve tebrik etmeye zorlayan olağanüstü doğruluktur.

Ona, "Eğer peygambersen, ticaret mallarının fiyatını bize önceden söyle ki biz de ona göre hareket edip ticaretimizde kârlı çıkalım." dediklerinde Kur'an onun şöyle demesini emrediyor: *"De ki: Kendim için bile Allah'ın istediği dışında ne bir yarar ne de bir zarar sağlayacak güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim, elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir zarar dokunmazdı. Ben sadece inananlar için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."* (7/Araf Suresi 188) Kur'an onu ayrıca insanlara şunu söylemekle görevlendirdi: *"De ki: Doğrusu ben, size ne zarar verme ne de fayda sağlama gücüne sahibim."* (71/Cin Suresi 21)

Gaybdan haber vermeyen, ruhlar, cinler ve perilerle konuşmayan ve her gün yeni bir keramet göstermeyen bir Peygamberin çöl halkının gözünde nasıl bir cazibesi olabilir? Muhammed onları kâinat üzerinde düşünmeye, temizliğe, dostluğa, bilime, vefaya ve insanın varlık, hayat ve kaderinin anlamını kavramaya çağırıyor; onlar ise ondan peş peşe mucize talep ediyorlar, gaybdan haber vermesini ve keramet göstermesini istiyorlar. Allah onun diliyle ondan asla böyle bir iş beklememek gerektiğini şöyle ifade ediyordu:

"Rabbimi tenzih ederim! Ben, elçilik yapan bir insandan başka bir kimse miyim?" (17/ İsra Suresi 93)

Peygamberin davranışında herkesi şaşırtan şey, onun sürekli halkın gördüğünden daha küçük görünmeye çalışmasıdır. Ko-

nuşması, davranışı, hayat tarzı ve ilişkileriyle, onu insanüstü bir varlık olarak gören takipçilerinin aksine, kendisini normal bir insan olarak göstermeye çalışır. Bunu –bizzat ince bir gösteriş ve kurnazca bir insan aldatma yöntemi olan– bir nezaket veya tevazu olarak değil, önemli bir görev olarak yapıyordu. Tüm varlığıyla Allah'a kulluk eden ve bütün arzusu tevhidi ve Allah'a kulluğu yerleştirmek olan Peygamber, kendisi hakkında sergilenecek her aşırılığın, tevhidin büyüklüğüne, vahyin asaletine ve kendi peygamberliğine zarar vereceğini biliyordu. Her dinin içine düşme tehlikesi bulunan "peygambere tapma" hastalığının nüksetmesinden korkuyordu ve buna karşı şiddetli bir mücadele veriyordu. "Köleler gibi oturuyor ve köleler gibi yiyordu. Kendisinin de gerçekten bir köle/kul olduğunu biliyordu." Bu, İmam Sadık'ın sözüdür. Bunun ona ait bir söz olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Gerçek bir Müslüman önderin söz, düşünce ve görüşünün böyle olacağı aşikardır. Bu, İslam'da büyük insan, hatta insanlık tarihinin en büyük peygamberi hakkında söylenebilecek en yüce övgü ifadesidir.[344]

Muhammed'in Gözünde ve Gönlünde Kadın

Bu konuda çok söz söylenmiştir ama daha söylenecek çok şey vardır. Söylenenler ya düşmanın yalan, iftira, saçma ve tarihî gerçekleri çarpıtan sözleridir ya da dostun sözleridir. Dostun sözleri, genelde meseleleri zamanın ve zamane insanının hoşuna gidecek şekilde açıklamaya ve yorumlamaya yönelik çabalardır. Her ikisi de gerçekten başka bir şeyi aramayan ve hakikat dışında bir taassubu bulunmayan araştırmacıyı araştırmadan müstağni kılmaz.

Kadın meselesi, ister duygusal açıdan, ister toplumsal açıdan olsun, bizim çağımızda da söz konusudur. İlim bu problemi henüz çözemediği için, ister istemez inanç aşamasında kalmıştır. Bundan dolayı ilmin kesin olarak cevaplayamadığı diğer bütün meseleler gibi kadın meselesi de mecburen felsefe, din, gelenek,

[344] Bu, Sadî'nin Peygamber hakkındaki konuşma üslubudur.

zevk ya da ihtiyaç tarafından açıklanır. Bu yüzden her ekol, her dönem veya her toplum bir şekilde onun hakkında konuşur. Doğal olarak bu konuyu Peygamber'in hayatında incelemek isteyenler, kendilerini, (genel düşünce tarzı manasındaki) felsefe, din, gelenek, zevk ve ihtiyaç etkenlerinin ürünü olan önyargı bağından kurtaramamışlardır.

Bu yüzden erkeğin toplum, hayat ve duygudaki kadın anlayışı, zamandan ve çevreden çok etkilenir. Her dönemde ve toplumda özel bir şekle bürünen böyle bir mesele hakkında ilmî araştırma yapmak o kadar zordur ki eğer araştırmacı görüşünü kendi zamanının ve çevresinin inanç, gelenek ve zevklerinin etkisinden arındırmaz ve büyük hocam Profesör Jacque Berque'in deyişiyle, başka bir döneme ve başka bir çevreye ait olan bir meseleyi kendi zaman ve çevresinin bakış açısıyla inceler ve ölçerse hem gerçeği göremez hem de boş yere konuşmuş olur.

Çeşitli açılardan incelenebilecek olan kadın meselesi, zamana ve çevreye o kadar bağlıdır ki onun en insanî usul ve adetlerinden birçoğu başka bir zamanda ve çevrede insanlık karşıtı bir cinayet olarak şekillenebilir.

Birden fazla kadınla evlilik de böyledir. Kuşkusuz çağımızın vicdanı, kadına yönelik böyle çirkin bir aşağılamadan dolayı çok yaralıdır. Fakat geçmişte, özellikle ilkel toplumlarda bu ilke, çocuklarıyla birlikte sıcak, güvenli ve sağlıklı bir aile hayatından yoksun olan birçok mahrum ve himayesiz kadına, fakirlik, perişanlık ve fesadın tehdit ettiği geleceğini o dönemde kadın ve çocuğun tek sığınağı olan bir erkeğin himayesinde kurtarma ve geçmişte genellikle erkekleri takip eden kızıl ölüm ile hamisini kaybeden ve sarsılan aileye yeniden toparlanma imkanı veriyordu. Çarşaf da böyledir. Günümüzde çarşaf, kadının elini ayağını bağlayan bir nesne olarak anlaşılmakta ve çağımızın ruhu onu kadın için çirkin ve aşağılayıcı bir şey görmektedir. Fakat geçmişte çarşaf, kadının toplumsal kişilik alameti, sosyal itibar göstergesi, izzet ve saygınlığının koruyucusu olarak

görülüyordu. Bu anlayış köy toplumlarında ve şehrin geleneklere bağlı itibarlı ailelerinde hâlâ devam etmektedir.

İslam'da kadın hakları meselesi son yıllarda bazı araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Ben burada onların söylediklerini tekrarlamayacağım.[345] Fakat kesin olan şudur ki tarihin büyük düşünür ve ıslahatçılarının çoğu kadını ya görmezlikten gelmişler ya da ona değersiz bir şey gibi bakmışlardır. Kadının yazgısıyla ilgilenen ve ona insanî onurunu ve sosyal haklarını geri veren yalnızca Muhammed'dir. Kadına ferdî mülkiyet hakkı ve ekonomik bağımsızlık kazandırmıştır. Erkeği kadının geçimini temin etmekle yükümlü kılmıştır. Hatta ona kendi çocuğunu emzirmeye karşılık olarak kocasından ücret alma hakkı tanımıştır. Mehir verme yükümlülüğü, her ne kadar günümüzde reddedilse de kadının şahsiyetinin göstergesi ve geleceğin uğursuz ihtimallerine karşı ekonomik garantidir. Ayrıca kadınla erkeğe dinî ve hukukî alanda eşitlik tanıyarak kadını toplumda söz sahibi yapmıştır. Ayrıca kadın üzerinde sürekli baskı ve otorite kurmaya çalışan erkek karşısında ona bağımsızlık sağlamıştır.

Benim İslam açısından karmaşık ve hassas bir mesele olan kadının toplumdaki yeri konusunda söyleyeceklerim, bu ekolde kadının sosyal hakları ve insanî itibarı titiz ve kapsamlı olarak incelendiğinde çıkarılabilecek olan şu hususlardır: İslam erkekle kadın arasındaki ayrımcılık ile şiddetli bir şekilde mücadele ettiği halde eşitlikten yana da değildir. Bir başka deyişle ne ayrımcılık taraftarıdır ne de eşitliğe inanmaktadır. Toplumda her birini kendi doğal konumuna oturtmaya çalışmaktadır. Ayrıcalığı cinayet, eşitliği yanlış olarak görüyor. Ayrımcılık insanlığa, eşitlik tabiata aykırıdır. Kadının tabiatını ne erkekten aşağı kabul eder ne de eşit sayar. Bu ikisinin tabiatı, hayatta ve toplumda birbirinin tamamlayıcısı olarak yaratılmıştır. Bundan dolayı İslam, Batı medeniyetinin tersine, bu ikisine "eşit ve benzer" haklar değil, do-

[345] Hasan Sadr'ın "İslam'da ve Avrupa'da Kadın" kitabı ve özellikle kadın hakları konusunda Üstad Mutahharî'nin yazdığı derin ve belgeli makaleler. (HŞ.1346)

ğal haklar tanıma taraftarıdır. Bu konuda söylenebilecek en önemli söz budur. Bu sözün değerini ve derin anlamını ancak, "Avrupa'dan izinsiz" düşünme ve olayları bizzat gözleriyle görme cesaretine sahip bilinçli okurlar kavrayabilirler.

Muhammed, uygulamada İslam'ın kadın için tanıdığı hakları ve şahsiyeti ona vermeye çalışır. Erkeklerden olduğu gibi kadınlardan da biat alır. (Kendi inanç ekolünün esaslarına dayalı rey, sorumluluk, sosyal ve siyasal antlaşma) Onlara erkekler gibi ashabı arasında yer verir.[346] Kızı Fatma'yı küçükken insanların önünde dizine oturtuyor, onlarla konuşurken onu okşuyor ve ona karşı özel bir sevgi göstererek sanki kızın aşağılık olmadığını, onun da erkek gibi değerli olduğunu göstermeye çalışıyordu. *"Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir."* (16/Nahl Suresi 58; 43/Zuhruf Suresi 17) Bazen de gururlarına yediremeyip diri diri toprağa gömüyorlardı. Ali, Fatma'yı istemeye geldiği zaman, çok güzel bir adabımuaşeret, nezaket ve incelikle Fatma'nın kapısı arkasında durup ondan izin istiyor ve "Fatma, Ali bin Ebutalip senin adını anıyor." diyor. Sonra onun cevabını almak için sessizce bekliyor. Fatıma'nın olumsuz cevabı kapıyı yavaşça kapatmak ve olumlu cevabı ise cevap vermemek şeklinde olacaktı.

Fatma kocasının evine gittiğinde, Muhammed her gün ona uğruyor, kapı eşiğinde dışarıda durup giriş izni alıyordu. Ona selam vermede erken davranıyordu. Onun kadınlarına davranışı öylesine edep, incelik ve sevgiyle birleşmişti ki bu, o günkü kaba toplumda pek hayretle karşılanıyordu.

Evinin dışında güç ve sertlik abidesi olan Muhammed, evinin içinde öylesine yumuşak huylu, sevgi ve saygı dolu davranıyordu ki hanımları ona saygısızlık yapıyor, açıkça onunla münakaşa edip pervasızca konuşuyor ve onu incitmekten çekinmiyorlardı. Bir gün onlara çok darılır –Diğerleri genellikle kadınları

[346] İbni Sâd, Peygamberin ashabından olan kadınların isimlerine bağımsız bir kitapta yer vermiştir. (Tabakat c.8)

kapı dışarı ederlerdi; şimdi de bazı müminler öyle yapıyorlar– ve evden çıkıp bir tarafında tahıl bulunan ambarda kalır. Bu ambar yüksek bir yerde olduğu için, Peygamber bir ağaç kütüğünü koyup çıkıyor ve ambara çıktıktan sonra kimsenin kendisini rahatsız etmemesi için onu kaldırıyor. O, bir ay boyunca hanımlarına küstü. Hatta öylesine üzülmüştü ki mescide bile gitmiyordu. Halk da üzgün ve perişan olmuştu. Ömer onları temsilen gelip görüşme izni istedi. Ona izin vermedi. Ömer de ona, "Eğer seninle kızım hakkında görüşmek istediğimi sanıyorsan, ben ondan nefret ediyorum, izin verirsen boynunu bile vururum." diye mesaj gönderdi. O da ona girmesine izni verdi. Ömer diyor ki: "Yanına vardığımda ambarın bir köşesinde hasra uzanmış olduğunu gördüm. Ayağa kalktığında böğründe hasır izleri görünüyordu. Ben ağlamaya başladım." Ömer'i üzgün gören Muhammed, ona, dünyadan uzak durmanın ve zahitliğin lezzetinden söz ediyor ve onu sakinleştiriyordu. Hanımlarının davranış biçimi onun hayatının en büyük zorluklarından biriydi. Bu doğaldır. Çünkü Muhammed'in aklı ve ruhu onlardan çok uzaktır. Ayrıca köleler gibi aşağılık sayılan o dönemin kadınları, sadece Muhammed'in evinde karşılaşılan hürriyet ve saygıya layık değillerdi. Bugün biz bu gerçeği herkesten ve her zamankinden daha iyi biliyoruz. Şahsiyetsiz birine şahsiyet atfetmek, başlangıçta hep kasıntılara ve hastalıklı ve tehlikeli tepkilere yol açabilmektedir.

Ömer'in dilinden nakledilen bir söz, Peygamber zamanında kadının sosyal hakları ve kadın-erkek ilişkileri konusunda yapılan köklü devrime açıkça işaret etmektedir. O diyor ki: "Allah'a ant olsun, biz cahiliye devrinde kadınları hiçbir konuda hesaba katmazdık. Nihayet Allah ayetler indirip onlar için haklar belirledi. Ben bir iş konusunda biriyle istişare ettiğimde karım, "Şöyle şöyle yap." derdi. Ben ise, "Benim işim seni ne ilgilendiriyor?" derdim. O da "Kimsenin senin işine karışmasını istemiyorsun ama kızın, Resulüllah'la münakaşa ediyor ve onu bütün gün sinirlendirip küstürecek şekilde davranıyor." dedi. Ben de abamı

alıp evden dışarı çıktım, Hafsa'nın yanına gidip dedim ki: "Kızım, sen bütün gün Resulüllah ile onu küstürecek şekilde münakaşa mı ediyorsun?" Hafsa, "Evet, onunla münakaşa ediyorum." dedi. Dedim ki: "Sen Allah'ın azabı ve Resûlullah'ın gazabından sakın! Kızım kendi güzelliğine ve Peygamber'in sevgisine karşı nazlanan bu kadına uyma." dedim.

Ömer ve Ebubekir bir gün şu olaya şahit oluyorlar: Peygamber oturmuş, hanımları onu aralarına almışlar, bağırarak, kaba ve saygısız bir üslupla konuşarak yaşadıkları sıkıntılı hayattan şikayetçi oluyorlar ve ondan nafaka istiyorlardı. O ise sessiz ve üzgün bir şekilde onları dinliyor ve acı acı gülümsüyordu. Ömer'i ve Ebubekir'i görünce, "Bunlar benden elimde olmayan şeyleri istiyorlar." diye şikâyette bulunuyor. Ömer ile Ebubekir hemen kalkıp kızlarını dövüyorlar. Bu dile alışık olan kadınlar sakinleşiyorlar ve ondan bir daha elinde olmayan bir şey istemeyeceklerine dair söz veriyorlar. Onların bu tutumu, babaları ve hatta Peygamber'in azarlanmasına üzülen Müslümanlar için bile tahammül edilemez olmuştu. Peygamber, toplumunun vahşî ve sert yapılı erkeklerine yeni bir ders vermek ve mahrum ve çaresiz kadınlara yeni bir şahsiyet kazandırmak için bunların yaptıklarına tahammül ediyordu.

Peygamber hanımlarının hoşnutsuzluğunun diğer nedeni, İran hüsrevlerinin, Roma kayserlerinin ve hatta Yemen, Gassan, Hire ve Mısır padişahlarının karılarının görkemli saraylarda yaşayıp dans, şarap, eğlence ve kumarla iç içe olduklarını duymuş olmalarıydı. Halbuki bunlar da Arap padişahının karılarıdır ve aylar geçmesine rağmen mutfaklarının bacasından duman tütmemiştir. Kabuklu arpa unu pişirip yiyorlar. Bu onların tek sıcak yemeğidir. Sofralarında genellikle su ve hurmadan başka bir şey bulunmaz.

Peygamber ile eşleri arasındaki bu geçimsizlik öylesine arttı ki vahiy müdahale edip şunu önerdi: *"Eğer dünya dirliğini ve refahını istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle serbest bırakayım. Eğer Allah'ı, Peygamberini ve*

ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükafat hazırlamıştır." (33/Ahzab Suresi 28,29) Kadınlar, yoksulluğu ve Muhammed'i tercih ettiler.[347] Onlardan sadece birisi dünyayı tercih etti. Fakat dünya da ona vefa etmedi, kara kadere yakalandı.

Muhammed, "Ben sizin dünyanızda üç şeyi seviyorum: Koku, kadın ve gözümün nuru namaz." diyor. Hanımlarına adaletli davranıyordu. Her gece birisiyle beraber geçiriyordu. Ama kalbi Ayşe'nin aşkıyla doluydu. Onun evine gelen tek kız Ayşe'ydi. Diğerlerinin hepsi duldu ve siyasî ya da ahlakî maslahat için evlenmişti.

Ayşe, hem genç ve güzel, hem de zeki, zarif, güzel konuşan ve alim bir kadındı. Muhammed'e âşıktı. Diğer hanımlarını ve Peygamber'in çok sevdiği Fatma ve Ali'yi kıskanıyordu. Muhammed onunla görüşüp konuşunca siyasî hayatının zorluklarını ve yorgunluklarını unutuyordu. Ağır düşüncelerin baskısı altında bunaldığında ve ruhunun çetin dalgaları ve düşüncelerinin yüksek miraçları karşısında takatsiz kaldığında, Ayşe'yi çağırıp "Benimle konuş ey Hümeyra (pembelim)!" diyordu.

Hıristiyan misyonerler ve onların dinî veya siyasî propagandalarının etkisi altında kalan bilgisiz ya da kötü niyetli yazarlar, Muhammed'in ruhunda bir zaaf noktası bulmaya çalışıyorlar. Hıristiyan ahlak eğitimi, kadının güzelliğini şeytanın tuzağı ve ona meyletmeyi fesat ve düşüş, evlenmemeyi Allah'ın rızasının kaynağı ve dinî takvanın koruyucusu saydığı için ve günümüz Avrupa vicdanı birden fazla kadınla evlenmeyi iğrenç ve çirkin kabul ettiği için, onu Doğu'nun kadın düşkünü "Don Juan"ı ve Doğulu sultanlar gibi harem kurmuş birisi olarak tanıtmaya çalışmışlardır. Bunlar iki konuda çok gürültü koparmışlardır: Birisi, Muhammed'in çok kadınla evlenmesi, diğeri de Cahş kızı Zeynep'in öyküsü. Onların çıkardıkları gürültü dalgaları ülkemize kadar gelmiştir. Birçok entelektüelimizi (yani diplomalıla-

[347] Muhammed'in Hayatı, Heykel, c. 1, s. 281

alıp evden dışarı çıktım, Hafsa'nın yanına gidip dedim ki: "Kızım, sen bütün gün Resulüllah ile onu küstürecek şekilde münakaşa mı ediyorsun?" Hafsa, "Evet, onunla münakaşa ediyorum." dedi. Dedim ki: "Sen Allah'ın azabı ve Resûlullah'ın gazabından sakın! Kızım kendi güzelliğine ve Peygamber'in sevgisine karşı nazlanan bu kadına uyma." dedim.

Ömer ve Ebubekir bir gün şu olaya şahit oluyorlar: Peygamber oturmuş, hanımları onu aralarına almışlar, bağırarak, kaba ve saygısız bir üslupla konuşarak yaşadıkları sıkıntılı hayattan şikayetçi oluyorlar ve ondan nafaka istiyorlardı. O ise sessiz ve üzgün bir şekilde onları dinliyor ve acı acı gülümsüyordu. Ömer'i ve Ebubekir'i görünce, "Bunlar benden elimde olmayan şeyleri istiyorlar." diye şikâyette bulunuyor. Ömer ile Ebubekir hemen kalkıp kızlarını dövüyorlar. Bu dile alışık olan kadınlar sakinleşiyorlar ve ondan bir daha elinde olmayan bir şey istemeyeceklerine dair söz veriyorlar. Onların bu tutumu, babaları ve hatta Peygamber'in azarlanmasına üzülen Müslümanlar için bile tahammül edilemez olmuştu. Peygamber, toplumunun vahşî ve sert yapılı erkeklerine yeni bir ders vermek ve mahrum ve çaresiz kadınlara yeni bir şahsiyet kazandırmak için bunların yaptıklarına tahammül ediyordu.

Peygamber hanımlarının hoşnutsuzluğunun diğer nedeni, İran hüsrevlerinin, Roma kayserlerinin ve hatta Yemen, Gassan, Hire ve Mısır padişahlarının karılarının görkemli saraylarda yaşayıp dans, şarap, eğlence ve kumarla iç içe olduklarını duymuş olmalarıydı. Halbuki bunlar da Arap padişahının karılarıdır ve aylar geçmesine rağmen mutfaklarının bacasından duman tütmemiştir. Kabuklu arpa unu pişirip yiyorlar. Bu onların tek sıcak yemeğidir. Sofralarında genellikle su ve hurmadan başka bir şey bulunmaz.

Peygamber ile eşleri arasındaki bu geçimsizlik öylesine arttı ki vahiy müdahale edip şunu önerdi: *"Eğer dünya dirliğini ve refahını istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle serbest bırakayım. Eğer Allah'ı, Peygamberini ve*

ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükafat hazırlamıştır." (33/Ahzab Suresi 28,29) Kadınlar, yoksulluğu ve Muhammed'i tercih ettiler.[347] Onlardan sadece birisi dünyayı tercih etti. Fakat dünya da ona vefa etmedi, kara kadere yakalandı.

Muhammed, "Ben sizin dünyanızda üç şeyi seviyorum: Koku, kadın ve gözümün nuru namaz." diyor. Hanımlarına adaletli davranıyordu. Her gece birisiyle beraber geçiriyordu. Ama kalbi Ayşe'nin aşkıyla doluydu. Onun evine gelen tek kız Ayşe'ydi. Diğerlerinin hepsi duldu ve siyasî ya da ahlakî maslahat için evlenmişti.

Ayşe, hem genç ve güzel, hem de zeki, zarif, güzel konuşan ve alim bir kadındı. Muhammed'e âşıktı. Diğer hanımlarını ve Peygamber'in çok sevdiği Fatma ve Ali'yi kıskanıyordu. Muhammed onunla görüşüp konuşunca siyasî hayatının zorluklarını ve yorgunluklarını unutuyordu. Ağır düşüncelerin baskısı altında bunaldığında ve ruhunun çetin dalgaları ve düşüncelerinin yüksek miraçları karşısında takatsiz kaldığında, Ayşe'yi çağırıp "Benimle konuş ey Hümeyra (pembelim)!" diyordu.

Hıristiyan misyonerler ve onların dinî veya siyasî propagandalarının etkisi altında kalan bilgisiz ya da kötü niyetli yazarlar, Muhammed'in ruhunda bir zaaf noktası bulmaya çalışıyorlar. Hıristiyan ahlak eğitimi, kadının güzelliğini şeytanın tuzağı ve ona meyletmeyi fesat ve düşüş, evlenmemeyi Allah'ın rızasının kaynağı ve dinî takvanın koruyucusu saydığı için ve günümüz Avrupa vicdanı birden fazla kadınla evlenmeyi iğrenç ve çirkin kabul ettiği için, onu Doğu'nun kadın düşkünü "Don Juan"ı ve Doğulu sultanlar gibi harem kurmuş birisi olarak tanıtmaya çalışmışlardır. Bunlar iki konuda çok gürültü koparmışlardır: Birisi, Muhammed'in çok kadınla evlenmesi, diğeri de Cahş kızı Zeynep'in öyküsü. Onların çıkardıkları gürültü dalgaları ülkemize kadar gelmiştir. Birçok entelektüelimizi (yani diplomalıla-

347 Muhammed'in Hayatı, Heykel, c. 1, s. 281

rımızı) de tutsak etmiştir. Ben bu konunun gerçek yüzünü anladığım kadarıyla göstermeye çalışacağım. Kanaatime göre Muhammed'in duygusu ve hayatındaki kadın meselesi onun için bir zaaf noktası ve saldırı konusu olmaktan çok, bu büyük ruhun parlak ve en güzel yönünü teşkil etmektedir. Nitekim Mısırlı Abbas Mahmut Akkad diyordu ki: "Hıristiyan misyonerler ve sömürgeci yazarlar bu yoldan İslam'a can alıcı ve öldürücü darbe indirmek istemelerine rağmen çok büyük bir hata yapmışlardır. Çünkü dinini tanıyan, Peygamber'inin siyerini bilen bir Müslüman için hakikatin görülmesi, her şeyden daha açık ve daha basittir. Onların katil yolu sandıkları şey, Peygamber'inin büyüklüğünün ispatı, dininin çirkin ithamlardan beraat etmesi için ispatlayıcı bir belgedir. Başka bir delile ihtiyaç kalmamaktadır. Zira bir Müslüman için, Muhammed'in nübüvvetinin doğruluğu konusunda hiçbir delil, onun hanımlarına davranış tarzından ve hanımlarını seçme şeklinden daha doğru değildir"[348]

Burada ilk önce Zeynep olayına değinecek daha sonra diğer meseleyle ilgileneceğiz. Muhammed için tasarlanmış olan aşk, heves ve harem saraylığının ne olduğunu anlayacağız.

Cahş'ın Kızı Zeynep

Zeynep, Cahş'ın kızı ve iftihar dolu hayatını şehadetle noktalayan büyük muhacir Abdullah'ın kız kardeşidir. Cahş ailesi, Kureyş içinde soyluluğuyla ünlenmiştir. Cahş'ın güzel kızı Zeynep, Abdulmuttalip'in kızının torunudur; iki soylunun evlenmesiyle doğan bir çocuktur. Bundan dolayı Peygamber'in halasının kızıdır. Zeyt bin Harise, Şam'da esir edilen bir köledir. Kader onu Hatice'nin evine getirdi. O da Zeyt'i eşi Muhammed'e hediye etti. Şam'ın aristokratlarından olan "Harise" oğlunu aramak için Mekke'ye geldi ve onu buldu. Efendisine Zeyt'i satın almak için teklifte bulundu. Muhammed isteği kabul etti. Fakat Zeyt kabul etmedi. Gurbette Muhammed'le Hatice'nin kölesi olmayı, anne-

[348] Abbas Mahmut Akkad, "Hakayıku'l-İslam ve Abâtilu Husûme", (Beyrut baskısı, s. 255)

si ve babası yanında hür yaşamaya tercih etti. Esir çocuğunu bulmak için çilelere katlanmış ve şimdi onu alıp geri götürmek için sabırsızlanan babasına şöyle dedi: "Ben Muhammed'in yüzünde öyle bir duruluk görüyorum ki gönlümü ondan ayıramıyorum." Zeyt'in vefakârlığını ve kabiliyetini bilen ve ona Harise'den daha çok değer veren Muhammed, onu hemen azat etti ve evlat edindi. Bundan sonra onu Muhammed'in kölesi "Zeyt bin Harise" değil, "Zeyt bin Muhammed" adıyla çağırmalarını istedi. Böylece Zeyt hem kaybettiği babasına ve vatanına kavuştu hem de Muhammed'in bu sıralarda yitirdiği iki çocuğu Kasım ve Abdullah'ın matem dolu evde boş kalan yerlerini doldurdu.

Bu iki ruh arasındaki hayranlık uyandıran sıkı dostluk bağı, Peygamber'in hayatının en güzel tezahürlerinden biridir. Zeyt, Muhammed'in evinde büyüyordu. Babası Peygamber, annesi Hatice, bacısı Zehra, kardeşi Ali. Kabiliyetini medenî bir toplumdan ve seçkin bir aileden devralmış olan bu Şamlı zeki genç, altıncısı Allah olan bir ailenin beşinci üyesi oldu. Zeyt, ne kadar şuurlu bir şekilde kendine gelen mutluluğu tanıyıp ona kapısını açtı ve kendi güzel kaderini seçti.

Evlatlık edinme, Araplarda gelenekdi. Sahiplerinin gözünde değer kazanan köleler, serbest bırakılıp evlatlık mertebesine yükseltilirlerdi. Fakat kölelik hatırası, toplumsal çevresinde canlılığını olduğu gibi koruyordu. Bu durum değişikliği ona yeni sosyal haklar sağlasa da onun sosyal konumu hep lekeli kalıyordu. Azat edilen insana hiçbir zaman özgür insan gözüyle bakmıyorlardı. Evlatlık, evladın yerini almıyordu. Mevla (azatlı köle) sadece ruhsal bakımdan ve sosyal konum açısından aşağılanmakla ve manevi ve psikolojik mahrumiyet hissetmekle kalmıyor, üstelik birçok sosyal haktan da mahrum bırakılıyordu. Birçok ayrımcılık onu diğerlerinden ayırıyordu. Bunlardan biri, efendinin, daha önce kölesi olan kimsenin boşadığı kadınla evlenme yasağı idi.

Peygamber, özgürleştirilmiş insanı özgür insandan ayıran bütün ayrımcılıkları ortadan kaldırmak suretiyle bu ikisi arasındaki

mutlak eşitliği sağlamaya çalışırken onun kölelik hatırasını da zihinlerden silmek ve toplumda sürekli hissettiği aşağılık duygusunu yok etmek ve ona şahsiyetini ve hak ettiği sosyal, manevi ve ruhsal itibarı vermek istiyordu. Böylece haklarını elde eden kimse, bireysel ve toplumsal vicdanını özgürleştirilmiş değil, özgür bir insan olarak hissedecekti.

Bu yüzden Muhammed, Zeyt'i büyük ve önemli görevlere getirmekle onu değerli Muhacir ve sahabiler gibi tanıtmaya çalışıyordu. Onu Medine'de kendi makamına vekil bırakıyor, Roma savaşına gidecek olan ve Cafer bin Ebutalip, Abdullah bin Revaha ve Halit bin Velit gibi büyük şahsiyetlerin sadece er olarak katıldıkları büyük ordunun başına komutan atıyor, en önemli meseleler üzerinde onunla istişarede bulunuyor ve önemli seriyyelere başkan seçiyordu. Hatta genç oğlu Üsame'yi ailevî bir mesele olan "İfk hadisesi" konusunda Ali bin Ebutalip ile aynı düzeyde birisi olarak istişare heyetine alıyor ve hayatının son günlerinde, 18 yaşındaki bu genci Roma imparatoruna karşı savaşacak olan ve içinde Ebubekir ve Ömer gibi büyük şahsiyetlerin asker olarak bulunduğu ordunun kumandanı yapıyor.

Bütün bu çabalar, özgürlüğüne kavuşturulmuş olanların, İslam toplumunda eşit olmaları gibi Müslümanların duygu dünyasında da eşit olmalarını sağlamaya yönelikti.

Peygamber, Arap aristokrat ailelerinden olan bir kızı Zeyt'e istemekle hem yabancıların ve özellikle azat edilmiş kölelerin hissettiği aşağılık duygusunu ortadan kaldırmayı hem de özellikle evlilik konusunda daha belirgin olan ailevî taassubu kırmayı amaçlıyordu. Hiçbir soylunun böyle birine eş olmayı kabul etmeyeceğini bildiği için, üzerlerindeki nüfuzunu kullanarak ve razı ederek Zeyt'i kendi akrabalarından bir kız ile nişanlamaya karar verdi. Bu nedenle halasının kızı Zeynep'i seçti. Fakat tahmin edileceği gibi kardeşi Abdullah, Muhacirlerin en temiz ve en fedakârlarından olmasına rağmen bu evliliği kendi ailesine

karşı yapılmış bir hakaret sayarak reddetti. Peygamber ısrar etti ve 20. yüzyılda, medeni Avrupa toplumunda bile hâlâ yürürlükte olan bu cahiliye geleneğini kırmaya çalıştı. Nihayet vahiy, Abdullah'ı ve kız kardeşi Zeynep'i bu işe razı etti: *"Allah ve Resulü bir işe hükmettiği zaman inanmış bir erkek ve kadının o işi kendi isteğine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resulüne karşı gelirse apaçık bir sapıklığa düşmüş olur."* (33/Ahzab Suresi 36)

Muhammed, Zeynep'in mehrini bizzat kendisi ödedi ve çirkin bir geleneği kırıp yerine yeni bir insanî gelenek yerleştiren bu evliliği gerçekleştirdi. Fakat bu evlilik, topluma mutluluk getirdiği ölçüde ailede mutsuzluğa sebep oldu. Zeynep, kendi ailesinin üstünlüğünü, Zeyt'in sosyal konumunun aşağılığını unutamıyor ve bunu sürekli Zeyt'in başına kakıyor ve onu incitiyordu. O da Peygamber'e şikayette bulunuyordu. Peygamber ise Zeyt'in sabırlı olmasını istiyor, her ikisini de iyi geçinmeye davet ediyordu. Zeynep, Zeyt ile evlenmeyi Peygamber'in emriyle kabul etmesine rağmen onu hiç sevmedi. Çünkü gönül bambaşka bir ülkedir. Ona aşktan başka bir şeyin hükmü geçmez. Bu, Zeynep'i de aşan bir durumdu.

Peygamber'in büyük gayretlerle bağladığı bu evlilik bağı gün geçtikçe zayıflıyordu. Zeynep ise onu, bir maslahat icabı göğsü üzerine konulmuş bir kaya ve bir çıkar için boğazına atılmış bir düğümden başka bir şey olarak hissetmiyordu. Gün geçtikçe sabrı daha bir tükeniyordu. Zeyt ise aralarına sürekli mesafe koyan ve günden güne kendisinden hızla uzaklaştığını gördüğü bir kadınla birlikte olmaktan dolayı çok inciniyor ve bu sevgisiz beraberlik, anbean hayatın rengini karartıyor ve evliliğin tadını acılaştırıyordu. Kimsenin de elinden bir şey gelmiyordu.

Şüphesiz Chandel'in dediği gibi "Aşka muhtaç bir kalp, aşksız olduğu zaman, gönül ehlini kaybettiği sevgiliyi aramaya gönderir ve onu bulmadıkça sakinleşmez. Allah, özgürlük, bilim, sa-

nat, güzellik ve dost, onu arayış çölünde, yolu üzerinde tozlu ve boş testisini kimin çeşmesinden dolduracak diye beklemektedir."[349]

Peygamber, Zeynep'in derin bakışlarında aniden gönlüne haber verdiği bu sırrı okudu. Zeynep'in içine düşen gizemli ateş, yanaklarına yansıdı ve canını sıkan rahatsızlıklar, Muhammed karşısındaki suskunluğunu daha da zorlaştırdı. Peygamber, önünde çakan ilk şimşekle gözlerini kapattı ve hemen kendi içine daldı ve hızla geri döndü. Ancak Zeynep nereye dönebilirdi? Artık Zeyt'le görüşmeye tahammül edemiyordu. Gök, göğsü üzerine ağırca çöküp nefes yolunu tıkamıştı. Bir çehreyle karşılaşmak, bir sözü duymak onun için dayanılmaz bir çileydi. İçinde iki yabancı gibi ayrı köşelerde, bıktırıcı sessizlik içinde oturdukları ve hiçbir şeyi beklemeden zamanın geçişini ve güneşin ve ayın doğuşunu ve batışını seyrettikleri soğuk evde bacadan içeri ansızın bir ateş kıvılcımı düşse ve ev yansa ne Zeynep ne de Zeyt bir an bile orada kalamazdı.

Zeyt, dayanamayıp dertli bir şekilde evden dışarı fırladı ve Muhammed'e sığındı. Sevgili babalığından onları birbirinden kurtarmasını istedi. Çünkü artık hiçbirisinin dayanacak gücü kalmamıştı. Zeyt, Muhammed'e âşıktı; onun büyüklüğü ve sevgisiyle doluydu. O, kılıç, vefa ve iman adamıydı; kalbini ona vermeyen bir kadının nâaşını omzunda taşımazdı.[350] Kureyş kabilesiyle akrabalık bağlılık uğruna ya da ruhsuz ve soğuk bir heykelin güzellik lezzetini tatmak için odalarının çatısından başka bir şeyi paylaşmadıkları ve oturdukları ev dışında başka hiçbir şeyin kendilerini bir araya getirmediği bir hayatta kimseye esir de olamazdı, kimseyi esir de edemezdi. Peygamber için bu olay başlı başına büyük bir meseleydi. Üzerinde çokça düşünüp çare arıyordu fakat bulamıyordu. Zeynep'in bakışlarında okuduğu şeyi acaba kalbinde de hissetmiş miydi? Acaba hayatını, gençliğini ve her şeyini Allah, insanlar, düşünce, takva, çile ve mü-

[349] Chandel, Les Causeries de la Soltitude s. 190.

[350] A.g.e., s. 213.

cadeleye adayan büyük bir ruh, şimdi kendisine tutkun bir kalp karşısında kendini kaybetmiş miydi?

Bu soruya verilen birçok cevap vardır ve bundan hayal ürünü hikayeler ve uydurma efsaneler üretilmiştir. Ancak ben, böyle bir soruyu da ona verilen cevapları da temelsiz buluyorum. Çünkü aşkın gizli yolunu ne tarih ne de araştırma bilebilir. Hem de "çeng" gibi bir bakışın ya da gülüşün yumuşak bir parmak ucu işaretiyle figan eden ve tahammülsüzlükten sabrın ve sükutun yakasını yırtan bir gazel şairinin gönlünde değil, Muhammed'in gönlü gibi derin, büyük ve güçlü bir gönülde. Gönül okyanustur. Hangi göz, sabahın seherinde esen ve kendisini denizin üzerine vuran meltemin, denizin kalbini ne ölçüde sarstığını görebilir? Hem de denize 1400 fersahlık bir mesafeden bakan bir göz! Üstelik her gönlün sevebildiği ölçüde. Gönüller ne kadar hayrette ise onlardaki aşk da o kadar hayret vericidir. Biz aşkları Doğu'da Menuçehrî'nin çukurundan Mevlana'nın göğüne kadar, Batı'da ise Bolitis'in kokuşmuş bataklığından Dante'de Beatris'in kutsal melekutî cennetine kadar birbirinden uzak olduğunu biliyoruz. Biz bütün bunları bir kelime kalıbına dökmenin, bu kelime sınırsız aşk terimi bile olsa, ne kadar çirkin olduğunu görüyoruz. Böyle bulanık tabirleri, çürük ve dar kelimeleri öykücülerin, gazelcilerin, heyecanlı, ateşli ve hareketli gençlerin elinden ve dilinden ödünç almış oluyoruz. Söz konusu olan Muhammed'in kalbi gibi derin bir kalbin içindekiler ise, yersiz ve gerçekten uzak sözler söylüyoruz. Yaratılış giysisi kendisine dar gelen bir kalbin derinliğindeki esrarengiz çeşmelerin kaynamasını, meyve tozuyla kabaran bir bardak suyun kaynamasıyla karşılaştırmış oluruz!

Biz hiçbir zaman Muhammed'in kalbindeki aşkın nasıl ve ne olduğunu anlayamayız. Onun sadece göklere uzanan ve kalbi böyle bir ateşin tutuşmuş ocağı olan bir aşka değil; aynı zamanda kalpten kalbe akan bir aşka da aşina olduğunu biliyoruz. Bu durum, ariflerin kendisinden rivayet ettiği şaşkınlık ve güzellikten titreyen şu peygamberce sözden de anlaşılmaktadır:

“Kim âşık olur ve onu gizleyip kendisini tutarak ölürse cennet ona vacip olur.”[351]

Muhammed’in gönlünde bir aşk varsa bile bu ilginç bir öyküdür; Hıristiyan din adamlarının, Dozy gibi Hıristiyanlık veya sömürgeciliğe bağımlı oryantalistlerin ya da Conde ve Brass gibi piyasa yazarlarının uydurdukları gibi değildir. Bunlar ne kadar çirkin, iğrenç ve cahilce yazılardır. Mesela: “...Aniden hafif bir rüzgâr, Muhammed’in ashabından biri olan Zeyt’in güzel eşi Zeynep’in yatak odasının perdesini bir kenara çekti. Muhammed, alımlı bir ince giysiyle yatağında uyuyan Zeynep’le karşılaştı. Muhammed, yarı çıplak haldeki uzun boylu Zeynep’i görünce kalbi heyecanla doldu...”[352] Zeynep, öyküsünü gizlemeyip Zeyt’e açıkladı. O da Peygamber’in Zeynep’le evlenebilmesi için onu boşadı.

Bunlar, Muhammed’in aşkını, kiliselerin gizli köşelerinde ve halvetlerinde kutsal bacılarla kutsal pederler arasında olup bitenler ve “Victor Hugo”nun ifşa ettiği aşklar gibi sanıyorlar.[353]

Peygamber çok üzgün ve ızdırap içindedir. Kaçacak yolu olmayan bir darboğaza düşmüştür. Zeyt ile Zeynep’in birlikte yaşaması artık imkânsızdır. İkisinin de kurtuluşu ayrılıktır. Ayrıca Zeynep’e karşı, onu böyle bir kadere mahkum ettiği ve kendi akrabasını halkın çıkarına kurban ettiği için ağır bir sorumluluk hissetmektedir. Hele Muhammed’in buna sebep olan birisi olarak Zeynep’i yakmakta olan dert karşısında seyirci kalması, çare düşünmemesi mümkün müdür? Zeyt’ten boşandıktan sonra onu dertli ve başıboş kaderiyle, ümitsizlikle baş başa bırakabilir mi?

Bunlar, Muhammed’in karşısına dikiliveren beşerî gerçeklerdir. İnsanlığın en gerçekçi toplum ve ahlak önderi olan Muhammed, gerçeği hiçbir zaman yadırgamaz ve ona karşı savaş açmaz. İs-

[351] Aynulkuzat Hemedanî, Aşk Risalesi, Mecmue Risalesi, s. 218.

[352] Conde, “Mahomet, ses Femmes et ses Amours Ð, s. 190.

[353] “Âyîni Sohanveri” (Konuşma Sanatı) Furuğu. Victor Hugo, “Hitabe” ve “Külliyatının” (Oeuvres Complets) bir kaç yerinde.

lam'ın ve Muhammed'in en doğru ve parlak özelliklerinden biri, gerçekleri kabul etmektir. Savaş, öfke, intikam, hayat lezzetleri, güzellik, heves, servet, ilişki kesme, ilişki kurma ve hatta tek evlilikten sapma, bireyin ve toplumun sürekli karşı karşıya olduğu gerçeklerdir. Birçok sosyal felsefenin, irfanî ekolün ve çoğu dinin insanî ilişkileri görmezden geldiklerini ya da ortadan kaldırma mücadelesi verdiklerini ama asla başarılı olamadıklarını görüyoruz. Çünkü görmezden geldiğimiz her gerçek, kendisini daha tehlikeli ve çirkin bir çehreyle gösterecek ve onunla yüz yüze olmadığımız her an bizi arkadan hançerleyebilecektir. Bu, tarih boyunca hep tecrübe edilegelmiş bir gerçektir.

İslam her zaman gerçeklerle yüz yüze gelir, onları kabul eder, denetimi altına alır, onları kendi yoluna çeker ve böylece taşkınlığa, tehlikeye ve kötülüğe yol açmasını önler. Çünkü toplumun en tehlikeli iç düşmanları, resmiyette kabul edilmeyen ve hayat hakkı tanınmayan unsurlardır. İslam, cihat, boşanma, birden fazla kadınla evlilik, tekrar evlenme, kısas, mülkiyet, dünya nimetlerinden[354], maddî hayatın servet ve lezzetlerinden yararlanmaya ruhsat vermekle, her zaman ve her yerde rastlanan bu olguları kabul ederek isyancı ve tehlikeli gerçekleri dizginlemeye çalışmıştır.

Aşk da kin, intikam ve savaş gibi Hıristiyanlık'ta görüldüğü şekilde kapıların yüzüne kapatılması halinde duvardan atlayacak olan böyle bir gerçektir.

Burada aşkın anlamını anlamayan, iki akraba ruhu birbirine doğru çeken gizemli ve olağanüstü gücü tanımayan, onu mizacın defi haceti olan hızlı ve sakinleştirici heveslerle bir tutan veya iki insan arasındaki ilişkiyi şöhret, ekmek ve lezzet bağı zanneden, ne desem, hatta insan ile Allah arasındaki ilişkiyi ateş topu ve cehennem zebanisi korkusu veya huri, gılman ve kara gözlü, nar memeli kızları arzu etme dışında anlamsız ve imkansız gören kimseler vardır. Onlar burada nelerden söz ettiğimi nasıl bilirler?

354 Andre Gide, şaheserinin adını Kur'an'dan almıştır.

Öyleyse Muhammed'in sorunu nedir? Niçin önünde duran bu güçlü ve tehlikeli gerçeği itiraf etmekten korkuyor? Niçin Zeynep'i Zeyt'in de yakalandığı ve kırmak için uğraştığı o zincirden kurtarmıyor ve ümitsiz kurtuluştan korkarak çaresiz bir şekilde kendisini duvarlara çarpan bu yaralı kuşun çıkıp o sığınağa girmesi için kafesin kapısını açmıyor?

Muhammed iki şeyden çok korkuyor: Korku ile hiç tanışmamış olan bu kalp, şimdi üzüntü, bunalım ve korkuya tutsak olmuştur. Biri halkın anlayışı konusunda duyduğu nefrettir. Kendisinin temiz ve yüce duygularının, halkın iğrenç ve alçak anlayışlarıyla kirletilmesinden korkmaktadır. Gök ile irtibatı olan güzel ve yüce bir ruh için, kendi pis hayat bataklıklarında debelenen insan kurtçukları arasındaki geri düşüncelerden ve dar görüşlerden daha iğrenç, daha çirkin ve nefret uyandırıcı bir düşman yoktur.

Günümüz medeni Avrupa yazarlarının Batı edebiyatına şekil veren ve geliştiren sinema aşkı ve duygusal aşk olarak ifade ettikleri şeyi, duygusal aşk konusunda deve seviyesinde olan Hicaz, Necid ve Tihame Araplarının gözleri nasıl görebilir? Gök gibi temiz ve içinden yüzlerce gayb çeşmesi fışkıran kalbi hangi pisliklerle bulandıracaklardı?

Ayrıca Muhammed'in yolu üstünde bir lüzumsuzluk durmaktadır. Her toplumun duvarlarını ve her yolun engellerini oluşturanlar bunlardadır. Bu lüzumsuzluk, toplumun duygu derinliklerinde kök salmış olan ve koyu bağnazlık tarafından korunan eski ve sağlam gelenektir.

Evlatlık, kölelik ile özgürlük arasında bir merhaledir. Evlatlık çocuk, yarı özgür bir insandır. Onu diğer özgür insanlardan ayıran özelliklerden biri, şimdi üvey babası olarak bilinen eski efendisinin, onun bir zamanlar eşi olan kadınla evlenememesidir. Çünkü Araplar böyle bir evliliği büyük bir ayıp sayarlar.

Ama neden ayıp? Neden bir kadın daha önce azatlı bir köleyle evlenmiş olduğu için bütün kadınların yararlandığı bir haktan

mahrum kalsın? Yoksa özgürleştirilmiş biri özgür insan değil midir? Bu âdet, hayalî ve insanlık dışı bir lüzumsuzluktur ve hem kadın, hem eşi, hem de onlarla içli dışlı olan kimseler için adamın kölelik günlerinin uğursuz hatıralarını ve onunla evli olma utancını canlandırmaktan başka bir anlamı olmayan bir kölelik kalıntısıdır. Onu ortadan kaldırmak ve özgürleşmiş adamı ve karısını, onları kölelikle ilişkilendiren ve özgür insanlardan ayıran her türlü kayıttan kurtarmak gerekir. Sürekli toplumda ortaya çıkan ihtiyaçlar üzerine inen vahyin kesin emri, onu bütün zamanlar için ortadan kaldırdı ve bu yanlış geleneği söküp attı.[355]

Şimdi Zeynep, Zeyt ile maslahat üzerine yaptığı evlilik cenderesinden, Zeyt de araları görünmez duvarlar tarafından ayrılan Zeynep ile evlilik işkencesinden kurtulmuştur. Zeynep'in çileli bir hayat anısından başka sermayesi yoktur. Böyle bir kurtuluş, onu saygın akrabasının himayesine girmesi yönünde daha bir sabırsızlandırıyordu.

Fakat Muhammed henüz cesaretsiz ve tereddütlüdür. İnsanlar ne diyeceklerdi ve onu nasıl anlayacaklardı? Onun şafak kadar temiz olan duygusunu iğrenç tabirleriyle bulandıracaklar mıydı? Güneşin doğuşu gibi güzel ve görkemli olan bir ruhu, kara ve dar düşüncelerine yerleştiremeyecekler miydi?

Tereddüt ve korku Muhammed'in ruhuna çöreklenmiş ve onu acılı işkence altında kıvrandırmaktadır. Kara günler ve boğucu ve can sıkıcı geceler böyle gelip geçmektedir. Muhammed, içindeki bu kor gibi yakıcı ve kararsız sırrı insanların aptal ve kötümser gözlerinden gizlemektedir. Derdiyle baş başa kalarak susmuştur. Birden göğün ağır ve kapalı kapısı açıldı ve başına vahyin sitemli ve sert nidası indi: *"İnsanlardan korkarak Allah'ın açıklayacağı şeyi içinde gizliyorsun!"*

Allah, Muhammed'in gizlediği sırrı açıkladı. Şimdi insanlardan korkmak, hayalî bir korkudur. Eski geleneklerin, çirkin ve akıl

355 33/Ahzap Suresi 4.

dışı âdetlerin eseri olan bir halkın beğenisinin bu konuda ne değeri olabilir? Hem aynı kapana yakalanmış, birbirine katlanan ve bir türlü mutsuzluktan kurtulup mutlu olamayan iki uyumsuz insanın özgürlüklerine kavuşması, hem onun dışında birisinin yanında yaşamaya güç yetiremeyeceği bir adamın yanında olmaktan başka bir şey istemeyen özgür bir kadının aşktaki başarısı, hem de adamın köleliğini ve utancını hatırlatan ve kadını mahrum edip aşağılayan bir geleneğin kaldırılması söz konusudur.

Bütün bunlara rağmen, halkın gözünde gelini olarak görülen, evlatlığının eski karısıyla evlenmek, kanuna uygun bile olsa çok zor bir iştir. Öyle bir toplumda böyle bir işi kim yapabilir? Kim ilk adımı atarak bu eski geleneği ayaklar altına almaya cüret edebilir? Allah, böyle zor bir sorumluluğu yerine getirmesi için kendi peygamberini seçti.

"Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye; eşini yanında tut, Allah'tan kork, diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkulmaya layık olan Allah'tır. Zeyt o kadından ilişiğini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlatlıkları karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir." (33/Ahzab Suresi 37)

Siyer, hadis ve tefsir kitaplarındaki rivayetleri inceledikten sonra Muhammed ve Zeynep'in öyküsüyle ilgili olarak taassup, önyargı ve yükümlülükten uzak olan bir zihinde oluşan tasavvur bundan ibarettir.

Burada insan, yine de merakla şunu sormadan edemiyor: Acaba Muhammed gerçekten âşık mı olmuştur? Acaba Muhammed'in o gün Zeynep ile göz göze gelerek ve ondaki görünmez aşk çizgisini okuyarak gönlünün ansızın ona doğru aktığına ve "Ey kalpleri çeviren Allah'ım, seni tenzih ederim." dediğine inanılabilir mi? Acaba o gün Zeyt'in evine gittiğinde, Zeynep'le tesadüfen karşılaştığı ve Muhammed'in onun saçını, başını ve uzun boylu vücudunu görüp güzelliğine kapıldığı doğru mu-

dur? Acaba gerçekten Zeyt, Muhammed'in Zeynep'e gönlünü kaptırdığını anlamış da onun aşkı yüzünden eşinin sevgisizliğini bahane ederek Zeynep'i Muhammed için mi boşamıştır?

Muhammed, Zeyt ve Zeynep'in kalplerinin gizli köşelerinde, ruhlarının derinliklerinde geçen bu sorulara kim cevap verebilir? Biz bunların çağında yaşasaydık, Medine'de kapı komşusu olsaydık bu konudaki konuşmamız Muhammed'le ilgili duygu, sezgi, zevk ve inanç şeklimize dayanırdı. Dahası, Muhammed'in kalbindeki aşkın ne ve nasıl olduğunu kim bilebilir?

İnsanı düşünmeye zorlayan, bu olayı kendi karanlığı içine gömen tarihin kapalı hisarına bir pencere açan şey, Muhammed'in hayatı ve bu öyküyle ilgisiz olarak sahip olduğumuz dağınık bilgilerdir. Biz bunların arasından hisarın içine bakabilir, kendi duygu ve anlayışımızın yardımıyla onu ortaya çıkarabiliriz.

Örtünme hükmü bu olayın vukuundan sonra (5.yıl, Hendek savaşından sonra) konuldu. Bu sıralarda her erkek, şehirdeki kadınların saçı, başı ve vücut yapısından haberdar idi.[356]

Zeynep, Muhammed'in halasının kızıdır. Çocukluktan beri onun gözleri önündeydi. Muhammed bizzat kendisi Zeynep'i Zeyt için seçti. O da Muhammed'in ısrarı üzerine Zeyt'le evlenmeyi kabul etti. Eğer Zeynep'e gönül vermiş olsaydı, kız iken, daha güzel ve çekici olduğu bir dönemde rahatlıkla onunla evlenmeyi düşünebilirdi. Bunca tantana, baş ağrısı ve rahatsızlığa gerek kalmazdı.

Zeyt'in eşinin sevgisizliğinden şikâyeti sıra dışı kabul edilen yeni bir mesele değildir. Bildiğimiz gibi Zeynep ve ailesi bu işe başından beri karşı idi. Hatta Muhammed'in ısrarı bile Zeynep'i kabule ikna edemedi. Mecburen vahyin zorlamasıyla böyle bir maslahat evliliğini kabul etti.

Zeynep, evlendikten sonra da Muhammed ile olan yakın temasını sürdürdü. Çünkü onun yakın akrabası olmasının yanında ay-

[356] Ayşe'den nakledildiğine göre Hendek savaşı zamanında henüz örtünme emredilmemişti.

nı zamanda evlatlığının karısı idi. Zeyt, Muhammed'in aile üyelerinden biri olduğu için, eşi de Muhammed'in gelini sayılıyordu.

Acaba Zeyt'in gözünde hem peygamber hem de babalık olan, bu evliliğe öncülük eden ve Zeynep'i gelini olarak gören Muhammed'in bu tutumu, Zeyt'in üzerinde istenmeyen bir etki bırakmış mıdır? Özellikle Zeyt'in oğlu genç Üsame'nin gözünde küçük düşmez miydi? Kuşkusuz böyle bir davranış en azından bu ikisi tarafından nefretle karşılanırdı. Ancak Zeyt ve Üsame'nin, Muhammed'e olan tutkusu, imanı, aşkı ve saygısı ömürlerinin sonuna kadar devam etmiş ve bu yönde Muhammed'in hayatını okuyanları pek hayrete sokmuştur.

Zeynep'in öyküsü, Muhammed'in Ayşe'ye karşı ilgisinin dilden dile dolaştığı bir zamanda meydana gelmiştir. Muhammed, Zeynep ile Zeyt'in ayrılması, kendisinin korkusu, üzüntüsü, Zeynep'in boşanması ve kendisiyle evlenmesi zamanında bile "Hümeyra"sına olan aşkını unutmamıştır. Ayşe de zaten bu gelişmeyi kendi duygusuna karşı bir olay olarak görmemiştir. Biz, uyanık, hassas, kıskanç ve atılgan Ayşe'yi tanıdığımız için, o nasıl olur da Muhammed'in başka bir kadına gönül vermesi karşısında sessiz kalırdı diye düşünüyoruz? Muhammed'in İbrahim dolayısıyla karısı Mariye'ye gösterdiği en ufak bir ilgiye dahi tahammül etmeyen, kıyameti koparan, rezillik çıkaran ve kıskançlıktan dolayı Muhammed'i aşağılayacak kadar vahşileşen Ayşe, nasıl olur da Muhammed'in başka bir kadına, hem de toplum ayıpladığı halde evlatlığının karısına bir anda delice âşık olmasına karşı çıkmaz ve en küçük bir tepki göstermez? Yoksa Muhammed ile hala kızının aşk macerasının inceliklerini, hatta Zeynep'in geceliğinin özelliklerini ve Zeyt'in evinde Muhammed'in Zeynep ile baş başa aşk korkusundan dile getirdiği kelimeyi Dozy, Conde ve diğer Avrupalı papazlar ve oryantalistler biliyorlardı da Peygamber'in hiçbir eşi bilmiyor, hatta Ayşe bile kokusunu almıyor muydu?

Gençlik ve olgunluk yılları boyunca aşkla tanışmamış olan Muhammed'in şimdi 60 yaşına yaklaşmışken hala kızının bir bakışıyla yıldırım aşkına tutulması hayret edilecek bir şeydir.

Bir araştırmacıyı şiddetle bir tereddüde düşüren, onda bu hikayenin temelden yalan ve uydurma olduğu ve Muhammed'in Zeynep'le evlenmesinin diğer evlilikleri gibi, hatta onlardan bile ileri derecede maslahat gereği olduğu ve inancına bağlılıktan kaynaklandığı düşüncesini kuvvetlendiren şey, bu aşk evliliğinden sonra en renksiz aşk belirtisinin ve ilişkilerinde bir sevginin görünmemesidir. Zeynep, Muhammed'in evine ayak bastığında diğer kadınların safına girer ve Ayşe'nin parlayışı karşısında silinir. Muhammed'in hayatında Hafsa ve Ümmü Seleme adları, Zeynep'ten daha çok anılır.

Kendimizi Ayşe'nin, Muhammed ile Zeynep arasındaki tantanalı ve yakıcı aşktan –göğün haberdar olmasına ve Cebrail'in müdahalesini gerekli kılmasına rağmen– haberdar olmadığına inandırabilsek bile, Muhammed'in kendisine olan kuvvetli aşk bağı sebebiyle evlatlığının evinden çıkacak olan bir kadına kendi evinde sevgi besleyip de bunu Ayşe'nin fark etmemesini ve Muhammed'in Humeyra'sına karşı duygu ve davranışının değişip de onun bunu hissetmemesini kabul edemeyiz.

Bana göre, Muhammed'in kalbinin gizli derinliklerindeki en zayıf sevgi rengini ve en ufak aşk dalgasını yansıtan ve onu yüzlerce kat büyütüp netleştiren en duyarlı mercek, Ayşe'nin kalbidir. Ama Ayşe bu konuda sessizdir. Sanki Muhammed'le Zeynep'in öyküsü, Muhammed'le Hümeyra'nın öyküsüne hiç mi hiç benzememektedir.

Benim araştırmanın başında söylediğim gibi, ne Muhammed'i bu ithamdan temize çıkarmak gibi bir sorumluluğum, ne de onun aşk durumunu bilme konusunda bir taassubum vardır. Araştırmalarım ve düşüncelerim sonunda Muhammed ile Zeynep'in öyküsünün, hakikat uğrunda kendi itibarından bile vazgeçen bir liderin ruhunun en hayret verici tecellisidir. Kendi canını toplumu ve inançları uğrunda özgürce feda ettiği halde karşılığında ödül olarak şöhret ve iftihar kazanan birçok lider vardır. İmanı ve halkı yolunda şan ve şereften de vazgeçmek, kısa cambazlık çatısından öteye gidemeyen insanların göremeyeceği ihlas, cömertlik ve fedakârlık zirvesidir.

Çok Eşlilik

Daha önce belirttiğim gibi tarih, birçok insanî meselenin anlamını değiştirir. Ahlakî ve sosyal meseleler de kelimeler ile aynı kaderi paylaşırlar. Kelimelerin ruhu, manası ve telaffuzu iki faktörün etkisiyle değişir: Biri zaman, diğeri çevredir.

"Şuh", bedenin çirkinliği anlamına geliyordu. Fakat şimdi incelik açısından en şairane kelimelerimizin bile tasvir edemediği güzel gözün en zarif halini ve sevgilinin saçının başının en tatlı biçimini anlatmaktadır.

"Bereket" kelimesi de böyledir. Develerin yattığı yerdeki toprak ve çerçöple karışmış dışkı ve idrarlara diyorlardı. Ama bugün insan aklının ve idrakinin kavrayamadığı manaları ifade etmektedir. Çünkü bereket, Allah'ın inayet gözünün eseri, hatta Allah'ın sıfatıdır!

Kelimeler canlı yaratıklardır; doğar ve ölürler. Çocuklukları, gençlikleri, olgunlukları, ihtiyarlıkları, yalnızlıkları ve kayboluşları söz konusudur. Dildeki bu önemli kuralı bilmeyen ve kelimelerin ruhu, manası ve lafzındaki değişim, dönüşüm ve devrimden dolayı feryat eden yarım edebiyatçılarımız, "Bu kelimelerin doğru telaffuzu şudur, onların asıl manası budur, bunlar meşhur yanlışlardır, bunlara savaş açmak gerekir." gibi beylik cümlelerle ahkâm kesmektedirler. Toplumun dilinin canlı, hareketli ve değişken kelimelerden oluştuğunu; kelimelerin Beyhakî, Firdevsî, Nasrullah Münşî dönemlerindeki kalıp, ilişki, davranış, ruh ve psikoloji içinde tutulamayacağını bilmiyorlar.

Birçok insanî mesele ve sosyal ahlak da böyledir. Onlara, her dönemde kendilerine özgü ayrı mana, ruh, işlev ve sıfat yüklenir. Hatta çelişki yaratacak bir değişime uğrarlar. Çok eşlilik, bu meselelerden biridir. Geçmişte, kabilevî, bedevî ya da ataerkil olan, burjuvacı ve karmaşık kentsel topluluğun medeniyetine ve tek eşlilik merhalesine ulaşmamış bulunan bir toplumdaki çok eşliliği şimdiki zamanın şartları, günümüz Avrupa medenî toplumundaki şartlar açısından incelersek kuşkusuz onu reddedeceğiz ve geçersiz ve kınamaya değer bir olay olarak niteleye-

ceğiz. Fakat böyle bir metot, propaganda, gürültü ve yuhalamaya yarayacağı gibi, ilim ve araştırma açısından çok zararlıdır. Araştırmacının gerçeklerin inceliklerini görmesini engeller.

Aslında geçmişte sadece çok eşlilik değil, evlilik bile günümüzdeki manada anlaşılmıyordu. Ona aşk ve heves gözüyle bakıldığı çok nadirdi. Daha çok, toplumsal bir tören, yeni bir bağ, yeni bir anlaşma olarak görülüyordu. Siyasî, sosyal ve ekonomik etkenler, aşk ve heves etkenlerinden daha baskındı. Eski Yunan, gelişmiş bir medeniyet merhalesine ulaşmış olmasına rağmen evliliği nesli devam ettirme vasıtası, eşi ise çocukların annesi olarak görüyordu. Heveslerini daima evin dışında gerçekleştiriyorlardı. Bu çağda kadını ilke olarak sadece üretim aracı sayıyorlardı. Kadın ev hanımıydı, zevk almak için değildi. Kocalar genellikle oğlanlarla eğlenirlerdi.

Bu meseleyi yalnızca dinî hikayelerde (Lut kavmi) ya da edebî eserlerimizde (gazel şiirlerimiz) okumuyoruz; aynı zamanda Sokrat gibi adamların özel hayatında da görüyoruz. Onun Yunanistan'ın büyük millî ve askerî şahsiyetlerinden biri olan öğrencisi Alekbiyades'le ilişkisi toplumda öylesine normal kabul ediliyordu ki bu tür ilişkilerini açıkça itiraf ediyorlardı. Hatta Alekbiyades Sokrat'ın soğukluğundan şikâyet ediyor; o da bunu "Artık senin zamanın geçti." diyerek gerekçelendiriyordu.[357]

Fars edebiyatında dinin ve dünyanın ıslahatçısı, ahlak öğretmeni, irfan rehberi, din adamı ve ahlak kitabı yazarı olan Şeyh Sâdî, ahlak ve terbiye eserinde kendisinin veya Hemedan kadısının, bir kasap ya da nalcı oğlanla baş başa kaldığından söz ediyor. Onun gibi meşhur bir ilmî, dinî ve edebî şahsiyetin, Kaşgar camisine vardığında, talebelerden birine işaret edip bir köşede öpüşmeye geçiyor. Davudî boğazı değişmiş ve Yusufî güzelliği diline ve elmacık kemiğine düşmüş olan eski şahidini görünce boynu bükülür, güzel pazarının parlaklığı söner, yanında yer

[357] Misafirlik, Platon.

almak istediği kişi bir kenara çekilir ve baş başa kalma ümidini kaybeder.[358]

Bir ahlak kitabı olan ve içinde babanın oğluna verdiği öğütler bulunan "Kabusname"de evlada şöyle rehberlik eder ve nasihatte bulunur: "Kadınlar ve erkek köleler arasında sadece bir cinse eğilim gösterme. Her ikisinden de yararlan ki ikisinden birinin düşmanlığını kazanmış olmayasın."[359]

Bütün milletlerin tarih ve edebiyatında görülebilen bu örneklerden geçmişteki evlilik anlayışının bizim için ne kadar şaşırtıcı ve inanılmaz olduğu açıklığa kavuşur. Bunlar, bizim bugünkü zihnimizi, geçmişte farklı bir mana ve ruha sahip olan gerçeği anlamaya hazırlar. Bu mesele, Muhammed'in hayatındaki çok eşliliktir. Acaba gerçekten Muhammed bir "Don Juan" mıydı? Bir erkeği çapkın göstermeye çalışanlar, doğal olarak onun gençliğini araştırırlar. Çünkü heves ve şehvet devamlı gençlerin yakasına yapışır. Fakat tarih, onun eşleriyle yaptığı şakaları ve hayatındaki en küçük olayları kaydettiği halde, genç Muhammed'in simasında en ufak bir heves dalgasına rastlamamıştır. Muhammed, 25 yaşına kadar yoksulluk, bakımsızlık, çile ve çobanlıktan başka bir durumla karşılaşmamıştır. Onun gençliğin doruk noktasında iken tanıştığı ve evlendiği ilk kadın Hatice'dir. O, 40 ya da bir rivayete göre 45 yaşında bir kadındır. Daha önce iki defa evlenmişti, Muhammed yaşında büyük evlatları vardı. İşte Muhammed, gençliğini ve olgunluk dönemini onunla geçiriyor; yirmi sekiz yıl boyunca onunla yaşıyor; başka hiçbir kadınla ilişki kurmuyor.

Burada unutulmaması gereken şey, Muhammed'in bu sıralarda tıpkı diğer Kureyş gençleri gibi genç olmasıdır. Ne sosyal makamı, ne ahlakî engelleri, ne ağır siyasî ve askerî sorumlulukları, ne önemli risalet görevi ne de sonraları herkesin hücum ettiği yaşlılığı onu bağlıyor ve hevese yabancılaştırıyordu. İlginç olan

[358] Kâbusname, s. 78.

[359] Kâbusname, s. 67.

şudur ki Abdullah'ın oğlu, sıradan ve sorumsuz bir gençtir. O, 50 yaşına kadar 45, 50, 60, 70 yaşındaki bir dul kadınla baş başa kalıyor ve bu süre zarfında bir defa bile olsun başka bir kadın düşünmüyor.

En yobaz ve tutucu Hıristiyan misyonerler bile Muhammed'in Mekke dönemini bu suçlamadan uzak tutuyor. Nasıl oluyor da böyle bir adam Medine'ye varır varmaz 53 yaşında, ilahî peygamberlik makamına sahip, ağır siyasî ve askerî sorumluluklar üstlenmiş ve düşüncesi, ruhu, hayatı ve özellikle sosyal ve ahlakî konumu ile insanlara dini, takvayı ve zühdü ilham eden bir ihtiyar iken onda birden şehvet ateşi tutuşuyor ve onu lezzet, zevk ve şehvet düşkünü yapabiliyor.

Don Juan da bilindiği gibi, gençliğini geride bırakınca kadınları unuttu. Zahit ve ahlaklı bir adam oldu. Nasıl olur da 25 ile 50 yaşları arasındaki bir Arap genci, 45, 50, 73 yaşındaki bir dul kadınla yetinir de nübüvvet makamına ulaşıp savaş ve siyaset alanına girdiği zaman bir Don Juan oluverir?

Misyonerlerin onunla ilgili olarak eleştiri yaptıkları ve gürültü kopardıkları nokta, Muhammed'in Medine'deki hayatının birden fazla kadınla evlilik dolayısıyla değişikliğe uğramasıdır.

Onlar genelde, şehveti tatmin eden unsurun kadın sayısı değil, kadının güzelliği olduğunu unutmaktadırlar. Çapkın erkek, dul, yaşlı ve çocuklu kadınların değil, güzel, işveli ve canlı kızların peşine düşer. Hele Ömer'in kızı gibi çok çirkin olan ya da güzel olsalar da önceki koca veya kocalarının evinde cazibelerini kaybetmiş, bakireliğin yeşil çizgisi ve hevesli gençlik işvesi yerine ihtiyarlığın kırışıklığı, olgunluğun soğukluğu ve soyluluğun ağırbaşlılığı oturmuş olan kadınlara değil!

Ne mutlu ki Muhammed'in harem sarayının haremağası tarihtir. O, Peygamber'in hanımlarını tek tek tanıyor; bu eve niçin geldiklerini, nasıl yaşadıklarını biliyor. Kuşkusuz o, Muhammed'in eşlerini Avrupalı oryantalistlerden ve papazlardan daha iyi tanıyor:

Ayşe

Hatice 73 yaşındayken Muhammed'in yaşı 50'yi geçiyordu. Mekke'deki zor ve perişan hayatının zirvesindeydi. Dostlarının birçoğu Habeşistan'da yaşıyordu. O, az sayıdaki arkadaşıyla düşman bir şehrin pençesinde esir bulunuyordu. Onun en güçlü ve şefkatli koruyucusu Ebutalip de bu sıralarda ölmüştü. Tek başına kalmıştı. Dışarıda nefret ve işkence; içeride küçük Fatma ve annesinin çileli hatırası vardı. Durumuna acıyıp onu bir kadınla evlenmeye zorladılar. Fakat ömrünün sonuna kadar unutamadığı Hatice'nin aşkı ve çileli ve tehlikeli siyasî hayatı onu öylesine meşgul etmişti ki aklında hiçbir kadına yer vermiyordu. Ebubekir'in kızı Ayşe, İslam devrinde doğan ilk kız idi. Bu özellik, Muhammed'in yakınlarını ve bazı dostlarını, İslam döneminde ilk doğan ve hiçbir cahiliye izi taşımayan bir kadının Peygamber'e eş olarak seçilmesi düşüncesine kaptırdı. Böyle bir işin inceliğini ve güzelliğini sadece duygu anlar. Yeni bahçede yetişen ilk çiçek veya meyve, bahçıvana bu yeni çiçeğin veya meyvenin ondan olduğunu ve ona layık olduğunu hatırlatır.

Çok ince duygulu ve kalbi Muhammed'e iman ve Muhammed sevgisiyle dolu olan Ebubekir, ona bir teklifte bulunur. Fakat Ayşe yedi yaşında bir kız çocuğu; Muhammed ise elli küsur yaşında, evde Fatma gibi anaya muhtaç bir kızı, dışarıda Ebucehil ve Ebulehep gibi düşmanları bulunan ve ayrıca acı, kargaşa, tehlike ve çile dolu bir hayatı olan, dertlerini paylaşacak birine ihtiyaç duyan bir erkektir. Bu nedenle Ebubekir'in yedi yaşındaki kızı, Muhammed'e eş olabilecek biri değildir. Muhammed, onun İslam'da doğmuş ilk kız olması sebebiyle hem dünyanın ilk Müslüman neslinin meyvesi kendisine ait olsun, hem de aynı düşünceyi paylaştığı dostu Ebubekir'le akraba olsun diye Ayşe'yle nişanlanıyor. Çünkü o dönem ve ortamda akrabalık bağı, iki insan arasındaki en sağlam bağdı. Bunu ancak bedevi ve kabile sosyolojisini bilenler anlar.

Ayşe, Muhammed'in evine gelen ilk kızdır. Güzelliği ve gençliği Muhammed üzerinde etkili olan tek kadındır. Ama Muham-

med'in onunla evlenmesinin sebebi bu güzellik değildir. Çünkü 6 veya 7 yaşındaki bir çocuğun güzelliği, elli yaşını aşmış bir erkek üzerinde etkili olamaz..

Muhammed'in Ayşe'yle evliliği, akıllıca bir maslahatla iç içe geçmiş sembolik bir evliliktir. Burada aşktan ve şehvetten söz etmek yersizdir. Ayşe Mekke'de Muhammed'in evine gitmiyor. Onunla iki yıl sonra Medine'de evleniyor. Bilinmesi gereken şey şudur ki çağdaş Mısırlı yazar Hasaneyn Heykel'in dediği gibi, Ayşe'ye karşı sevgisi evlilikten sonra doğdu. Evlendiği sırada böyle bir sevgi yoktu. Bundan dolayı onun Ayşe ile aşkı uğruna evlendiği ileri sürülemez. Muhammed'in onu yedi yaşındayken sevdiğine inanmak mümkün değildir.[360] Bu nedenle güzel ve genç bir kızla evlenmesi ve onu sevmiş olması bile bunun bir aşk evliliği olduğunu göstermez. Şimdi diğer hanımlarıyla evlilik serüvenine geçelim.

Sevde

Zema'nın kızı, amca oğlu Sukran bin Amr'ın eşiydi. Sevde, İslam'ın kara ve dehşet verici bir ortamla karşı karşıya olduğu bir zamanda Muhammed'e iman etti. O, düşüncesi yolunda birçok çile çekti. Peygamber'in emri üzerine kocasıyla birlikte Habeşistan'a hicret etti. Dönüşte eşini kaybetti ve savunmasız kaldı. Bu olaydan sonra onu talihsiz kaderinden başka bir son beklemiyordu. Çünkü ya ailesine dönüp dini düşüncelerini ayaklar altına alacak, ailesinin etkisiyle yeni din uğrundaki fedakârlıkları unutup onlara teslim olacak, putperestlik ve irticaî hayatı canlandıracak ya da kendisiyle ve yitirdiği eşiyle aynı konumda olmayan bir erkekle evlenecekti. Muhammed kendi yolu uğrunda bırçok çilelere katlanan, ancak şimdi hayatı dağılan bu yiğit ve şerefli temiz kadını kendi himayesi altına alıyor. Onunla evlenerek onu Hatice'nin halifesi ve Peygamber'in eşi yapıyor.

Ümmü Seleme (Hind)

Ebuümeyye'nin kızıdır. Eşi Ebuseleme (Abdullah Mahzumî)

360 Abbas Mahmud Akkad, "Hakâûku'l-İslam ve Ebâtîlu Husume", Beyrut, s.65.

Uhud'da yaralanan büyük bir mücahittir. O, sonraları Esedoğulları ile yaptığı savaşta zafer elde edip geri döndüğünde yarası açıldı ve hayatını kaybetti. Peygamber, fedakâr dostunun ölümünde yanında idi. Onun için dua etti. Peygamber, onun ölümünden dolayı öylesine üzülmüştü ki çok ağlıyor ve gözünden yaşlar akıyordu. Onun eşi Ümmü Seleme ihtiyar bir kadındı. Şehit eşinden, küçük ve büyük evlatları kalmıştı.

Ebu Seleme'nin ölümünden dört ay geçmişti. Ümmü Seleme sevgili ve yiğit eşini yitirmesinden duyduğu üzüntüyle, babasız ve korumasız evlatlarıyla kederli, ümitsiz ve dertli bir hayat sürdürüyordu. Müslümanların büyükleri şehit kardeşlerinin ailesinin üzüntüsü karşısında sorumluluk duyuyorlardı. Bu nedenle Ebubekir onu istemeye gittiğinde Ümmü Seleme özür dileyip şöyle dedi: "Evlatlarım çoktur. Gençliğimi geride bırakmışım." Ömer evlenme teklifinde bulunduğunda da kabul etmeyip aynı cevabı tekrarladı. Peygamber onu kendisi için istemeye gidip şöyle dedi: "Allah'tan sevaplarına karşılık seni mükâfatlandırmasını, sana daha iyisini bağışlamasını iste." Ümmü Seleme dertlice şöyle dedi: "Benim için Ebuseleme'den daha iyisi kimdir?" Peygamber kendi adını söyledi. Fakat o, Ebubekir'e ve Ömer'e verdiği cevabı tekrarladı. Ancak Peygamber ısrar etti ve tekrar tekrar ona evlenme teklifinde bulundu. Nihayet onun büyük evladı "Seleme" annesini Peygamber'e nikahladı. Peygamber, şehit dostunun eşini ve çocuklarını kendi himayesi altına aldı. Ona hep değer veriyor ve saygı gösteriyordu. O, Hatice'den sonra Muhammed'in hayatında, Hatice'nin makamını andıracak bir konuma sahip olabilecek tek kadındı. Çünkü sadece ahlakî şahsiyeti, akıllılığı ve kabiliyetiyle değil, aynı zamanda tutum ve davranışlarıyla da ona benziyordu.

Ümmü Habibe (Remle)

Ebusüfyan'ın kızıdır. O, büyük bir fedakârlıkta bulunup Muhammed ile Ebusüfyan'ın Mekke'deki mücadelesinin zirvesinde Muhammed'e inandı. Eşi Ubeydullah bin Cahş ile birlikte Habeşistan'a hicret etti. Orada kocası ortamın etkisi altında kala-

rak Hıristiyan oldu. Fakat Remle kendi dinini korudu. Eşi onu yabancı bir ülkede garip ve yalnız bıraktı. O ne Habeşistan'da savunmasız kalabilir ne de Mekke'ye dönebilirdi. Ebusüfyan da ona sığınma hakkı tanısaydı, düşüncesini bırakma şartıyla karşılaşırdı. O da böyle bir alçakça dönüşü kabul etmezdi. Muhammed, bu fedakârlığını mükâfatlandırmak, kendi yolu uğrunda mutsuzluğun tehdidi altında bulunan şerefli bir kadını mutlu etmek, hem de kendisiyle mücadelenin doruk noktasında olduğu halde Ebusüfyan'ın kızını "Muhammed'in eşi" yapmak için (çok anlamlı bir olaydı) ona evlenme teklif etti. Bu evlenme teklifi gördüğümüz gibi çok saygınlıkla gerçekleşti. Habeşistan'ın padişahı "Necaşi", bizzat kendisi Muhammed'i temsilen onu nikahladı ve mehrini ödedi.

Cüveyriye

Mustalikoğulları kabilesi başkanı Haris'in kızıdır. O, savaşta Sabit bin Kays'ın payı olmuştu. Cüveyriye, Peygamber'e gelerek şöyle dedi: Sabit beni serbest bırakma karşılığında yüksek miktarda bir para istiyor. "Benim böyle bir param yoktur. Bana fidyemi ödemem için yardım et." Peygamber dedi ki: "Acaba daha iyisini ister misin?" O da "O nedir?" dedi. Peygamber "Hürriyet bedelini ödeyerek seninle evlenmek."[361] dedi. O da kabul etti. Muhammed onun fidyesini ödeyerek özgürleştirdi ve onu nikâhladı. Böyle bir tavırla hem Mustalikoğulları halkının, özellikle kabile reisinin gönlündeki kinin kaybolup sevginin yerleşmesini sağladı, hem de Müslümanları esirlerini bırakmaya teşvik etmiş oldu. Çünkü Muhammed'le Cüveyriye'nin evliliği sonucu, Mustalikoğulları esirleri düşman değil, onun dostu oluyorlardı ve hiçbir Müslümana Peygamber'in akrabalarını esir etmek yakışmazdı.

Esirler serbest bırakıldı. Hepsi Müslüman oldu. Muhammed'in tehlikeli düşmanı Mustalikoğulları taifesi onunla akraba oldu.

361 Mükatebe (Antlaşma); köleyle sahibi arasında imzalanan, para ödemesi veya antlaşmada yer alan şartlar gerçekleştikten sonra kölenin serbest bırakılması antlaşması.

Kabile başkanı, kızıyla görüşerek ya kendisiyle gelmesini ya da Muhammed'le kalmasını istedi. O ikincisini seçti. Cüveyriye daha önce amcasının oğlu Abdullah'ın eşiydi.

Safiye

Kureyzaoğulları başkanının kızıdır. Savaşta Peygamber'in payı oldu. Peygamber onu, ailesinin yanına gitmek veya kendisiyle evlenmek konusunda serbest bıraktı. O ikincisini seçti.

Meymune

Abbas bin Abdulmuttalip'in eşi Ümmü Fazl'ın bacısıdır. Hudeybiye barışından bir yıl sonra Peygamber, kaza umresi için Mekke'ye gitmişti. Antlaşma gereği sadece üç gün ikamet hakkına sahipti. Bu üç gün içinde halkın gönlünü almaya çalışıyordu. Sevgi göstererek, iyilik ederek, yumuşak ve dostça tavırlar takınarak küfrün elebaşlarının etkisiyle ruhlarında oluşan kin ve sertlik taassubunu hafifletmek, onların rızasını kazanarak Mekke'de daha fazla kalmayı başarmak için çalışıyordu. Böylece halkla ilişki kurma fırsatını elde etmek istiyordu. Bu arada henüz müşrikler safında olan Abbas, Meymune'yi ona tanıtıyor ve Müslümanların davranışlarından etkilenerek İslam'a eğilimli olduğunu söylüyor. Meymune onun baldızı, Uhud fatihi ve ünlü Arap kahramanı Halit bin Velit'in teyzesiydi. Ayrıca Peygamber'le bu üç günlük görüşme esnasında onun bakış, tutum ve ruhsal şahsiyetinin cazibesi Meymune'yi öyle etkiledi ki ateşli aşkı göğü kapladı; vahiy de onun saf duygusunu övdü. Baldızına eş seçme yetkisini karısından devralan Abbas, onu Muhammed'e önerdi. Meymune'nin İslam'a eğilimi, Uhud savaşının kaderini kendi kılıcıyla tayin eden, Müslümanların yenilgisini, Kureyş'in zaferini sağlayan Halit ile akrabalığı, onun Kureyş'in etkin ailelerinden oluşu, Muhammed'in bu öneriyi kabul etmesinin önemli gerekçeleri arasındadır. Özellikle böyle bir hareketle başka bir propaganda zemini oluşturmak istiyordu; yani ikametinin son gününde düğün törenleri düzenleyerek, Kureyş'i topluca davet ederek onlara yemek ziyafeti çekmek istiyordu. Meymune'nin Müslüman oluşu açığa çıkmadığı, hâlâ

onların safında bulunduğu için Muhammed'in onunla evlenmesi, onun hayrına olurdu. Özellikle Müslümanlarla müşriklerin bu törene katılarak Bedir ve Uhud'da birbirine karşı kılıç çeken kimselerin bir sofra etrafında toplanmasının Arapları duygulandıracağını, soğuk siyasî ortamı ısıtacağını, uzaklık ve yabancılaşmayı hafifleteceğini, şehirde kalmak için bir bahane elde edeceğini düşlemişti. Bu imkânlar, tebliğ ve ruhsal zemini hazırlamayla birlikte kendi lehine bazı gelişmelere de sebep olabilir ve Hudeybiye barışındakilerden daha çok şeyler kazandırabilirdi.

Kureyş'in uyanık başkanları da bu planın farkındaydı. Bu nedenle onun önerisi kesinlikle ret edildi. Düğün merasimini Medine'ye dönüş yolunda yerine getirmeye mecbur oldu. Ancak yine de bu evlilik Kureyş'in bazı ileri gelenleriyle akraba olmasını sağladı. Onların ruhsal yapısında az da olsa etkili oldu. Nitekim bu olaydan kısa bir süre sonra, Halit'in, Amr bin As ve Osman bin Talha ile birlikte Medine yolunu tuttuğuna şahit oluyoruz.

Hafsa

Ömer'in kızıdır. Kocası ölmüştür. Ömer'in kızı olmasına rağmen kimse onu istemeye gitmedi. Nihayet Ömer, çaba harcayarak ilk önce dostluğu ümidiyle Ebubekir'e önerdi. Fakat Ebubekir sustu. Osman'a gitti, ona öneride bulundu, Osman da sustu. Ömer iki dostunun suskun kalmasından dolayı üzülüp Peygamber'e giderek onları kınadı. Peygamber onu teselli etmek için şöyle dedi: "Hafsa'yı, kendisi için Osman ve Ebubekir'den daha iyi olan birine nikâhla." Böylece Peygamber, Ebubekir, Osman ve Ali ile yaptığı gibi İslam'ın çok etkin ve etkili şahsiyetlerinden biri olan Ömer ile de akrabalık bağı kurarak ilişkisini daha yakın ve sağlam hale getirdi.

Ömer'in çabası, Ebubekir ile Osman'ın sükutu, Hafsa'nın güzelliği hakkında kanaat edinmek için yeterli bir delildir. Ancak, gelinin babasının sözünü duymak daha iyidir. Hıristiyan propagandacıların deyişiyle, kadının güzelliğinden anlayan Muhammed'in iktidarın zirvesinde iken seçtiği kadını tanıyalım:

Ömer, Hafsa'nın güzel ve genç Ayşe'yle birlikte ona uyarak Muhammed'i azarlamaya kalkıştığını duyunca çok sinirlenip şöyle haykırdı: "Kızım, sen, kendi güzelliğine ve Muhammed'in kendisine karşı aşkına güvenen bu kadına (Ayşe) uyma. Allah'a ant olsun, Resulullah'ın seni sevmediğini biliyorum. O seni benim hatırım için boşamamaktadır."

Zeynep

Huzeyme'nin kızı, Ubeyde bin Haris'in eşiydi. Haris, Bedir'de şehit düştüğünde Zeynep çok yaşlı ve dul bir kadındı. Muhammed ömrünün son zamanlarını yaşayan bu kadınla evlendi. Zira şehit bir mücahidin eşinin yaşlılık döneminde yalnız ve savunmasız kalmasını istemiyordu. Bu kadın iki yıldan fazla yaşamadı. Hatice hariç Muhammed'den önce ölen ilk kadındır. Zeynep çok takvalı, saygıdeğer ve hayırsever bir kadındı. Hayatını yetimleri okşamaya, yoksulları kollamaya adamıştı. Bu hususta öylesine ileri gitmişti ki onu "Ümmü Mesakin" (yoksulların anası) diye adlandırmışlardı.

İşte Peygamberin hareminin kadınları! Bu konunun sonunda birkaç noktayı hatırlatmakta fayda vardır. Çok eşlilik hükmü hicri 8. yılda indirildi. Doğal olarak hiçbir akıl sahibi, Muhammed'in bu hükümden sonra eşlerinin dördünü saklayıp diğerini boşaması gerektiğine hükmedemez.

Genellikle gözden uzak tutulan diğer bir nokta, İslam'ın çok eşliliği emretmemiş olmasıdır. İslam'ın getirdiği hüküm eş sayısını sınırlamadır. Bunların ikisi aynı değildir. Çok eşliliği gündeme getiren ayetler titiz bir şekilde incelendiğinde bu olayın hem felsefesi hem de şartları açıklığa kavuşur. Kur'an insanlara ilk önce, kadınlar arasında adaletli davranmayı emrediyor. *"Hiçbir zaman adaletli davranamayacağınız için biriyle yetinin."* diyor.[362]

Böylece dil bilen ve Kur'an'ın ruhunu tanıyan, fakat tefsirlerin karmaşık yollarından habersiz, manayı saptıran tekniklere yabancı, çok evlilik ve şehvette gözü olmayan herkes, bu hayret verici ve sanatsal beyanı anlar. İleri sürülen şartların çok zor oldu-

[362] 4/Nisa Suresi 3 ve 128.

ğunu, ferdî ya da toplumsal bir ihtiyaç ya da ahlakî bir gereklilik olmadıkça bu şartların göz ardı edilemeyeceğini kabul eder.

Ferdî durumlar Kur'an'ın metninden anlaşılabilir. Bu hüküm, yetimlerin kaderini gündeme getiren ayetlerle birlikte indirilmiştir.[363] Gelişmiş sosyal kurumları ve devlet sistemi olmayan geri kalmış toplumlarda himayesiz kadınların ve babasız çocukların ne kadar utanç verici, kara ve üzücü kadere yakalanacakları ortadadır.

Fakat ne mutlu ki toplumsal alanlarını çağdaş nesil bizzat kendi gözüyle görmüştür. Hem de medeniyet çağında, gelişmiş toplumlarda, ferdin ekonomik, hukukî ve ruhsal bağımsızlığa kavuştuğu çağda, özellikle kadının kişilik kazandığı ve erkekle eşitlendiği çağda.

İkinci dünya savaşından sonra Avrupa'da, özellikle Almanya, Avusturya ve Polonya'da milyonlarca erkeğin imhası sonucu büyük bir bunalım yaşandı. Fesat, gerileme, ruhsal hastalıklar ve kocasız kadınları ve babasız çocukları zor durumda bırakan birçok problem ortaya çıktı. Meseleler öylesine ciddi boyutlara vardı ki Avrupa toplumunun ahlakî ve ruhsal yapısında derin ve yıkıcı etkiler bıraktı. Çok eşliliği ve özellikle yeniden evlenmeyi yasaklayan Katolik kilisesine karşı kadınların protesto yürüyüş ve gösteri dalgaları, hem çok eşlilik kuralını kendi şehvetleri için açılan bir kapı olarak gören müminlere hem de onu kesinlikle insanlığa aykırı kabul eden aydınlara bu hükmün mana ve geçerlilik alanını gösteriyordu.

1958'de Cezayir Milli Kurtuluş Cephesi FLN bütün üyelerine şu tavsiyede bulundu: Mücahitler, şehit kardeşlerinin ailelerini düşünsünler ve bu mücadele sırasında eşlerini kaybeden kadınlarla evlensinler ki kadınlar çaresiz ve çocuklar perişan olmasın ve bir şehit ailesi fesat ve yoksulluğa yakalanmasın.[364]

[363] 4/Nisa Suresi 3, 7, 8, 10, 12.

[364] L'Algerie par le teritet, II ve de F.L.N. yayın organı "El Mücahid" No. 14 December 1962 (Khenmişti: Terör kurbanı genç dışişleri bakanı bu emir üzere evlenmiştir.)

Demek istediğim şey, ilkel toplumlardaki çok eşlilik meselesinin günümüzde anlaşıldığı manada alınmaması ve onun bu çağın gözüyle görülmesi gerektiğidir.

Peygamber'in özel hayatıyla ilgili bilinmesi gereken ve ruhsal ve içgüdüsel nitelik taşıyan bir başka mesele şudur: Peygamber, Medine'de hiçbir hanımından çocuk edinemedi. Ayşe hariç hepsi dul olan bu kadınların önceki kocalarından çocukları vardı. Bu olay Muhammed'in hayatının ilginç noktalarındandır.

Peygamber'in çok kadınla evliliği meselesi hakkında doğal olarak akla gelen bir başka nokta şudur: Şüphesiz o her erkek gibi özellikle ömrünün ikinci döneminde bir çocuk sahibi olmak istiyordu. Sadece ömrünün son yılında Mariye'den bir oğlu oldu. O da yaşamadı. Onun bu çocuğa olan sevgisi, onun ölümüne dayanamaması, bir evlat sahibi olmayı çok istediğini gösteriyor. Ancak kader ona, toplumun en büyük şahsiyetini –ki Arapların ün ve iftihar kaynağı bol evlat sahibi olmaktı– özellikle erkek evlattan yoksun bırakıp sadece bir kız çocuğa sahip olmasına karar vermişti. Bu, Muhammed'e çok acı vermekle birlikte çok akıllıca ve güzel bir karar idi.

Gelelim Muhammed'in harem sarayının niteliklerine. Bunlar nasıldır? Mescide bitişik, tavanı ve çatısı hurma ağacının dal ve yapraklarıyla örtülü, dört duvarı balçıklı birkaç odadır. Haremin sevgilisi olan Ayşe'nin odası, yarısı deri serili, diğer yarısı da "yumuşak kumlarla" kaplıydı. Bu sarayın kandilleri, yakıcı hurma dallarıdır. Mutfağı ve yemeği? Ebuhureyre diyor ki: "Ölünceye kadar arpa ekmeğini bile doyuncaya kadar yemedi. Bazen evinde bir ateş bile yakılmıyordu. Bu sürede yemeği, hurmayla suydu. Bazen açlıktan dolayı karnına taş bağlardı."

Ben, Muhammed'in evini ve hayatını hatırladığımda gençliğini ve olgunluğunu 50'sinden 73'üne kadar onunla yaşayan dul bir kadınla, yaşlılığını Ümmü Seleme, Huzeyme'nin kızı Zeynep ve Hafsa gibi yaşlı ve çocuklu kadınlarla geçirdiğini görüyorum. Evi öyleydi, yemeği de öyle. Ben, Muhammed'in onlardan daha güzel kadınlara sahip olabilmesine ve daha iyi hayat yaşayabil-

me imkanı olmasına rağmen böyle davranmasından dolayı üzüntümü belirtmekten kendimi alamıyorum. Ayrıca Muhammed'in şehvetperestliği ve harem sarayı hakkında yazı yazan yazarların sözlerini okuduğumda utanmadan edemiyorum. İnsan, hatta bir yazar ne kadar aşağılık olabilir ki onu kötülemek uğruna insanın övünç kaynağı ve tarihin sermayesi olan gerçek bir güzel simayı böyle çirkin ve kötü göstermeye kalkışabilir!

Muhammed'in Huyu ve Ahlakı

Muhammed, halkın sadece düşünceleriyle ilgilenen birisi değildi. O, siyaset, savaş ve güç adamı olduğu halde maneviyat, takva ve sevgi daha çok belirgindi. Hayatını kaplayan askerî ve siyasî kargaşalar, yüzünde bir peygamberden beklenen huzur, duruluk ve samimiyetin görünmesine engel değildi.

Toplum içinde ondan daha etkili ve sevilen kimse yoktu. Onun sözleri ve davranışları, ümmeti üzerinde hayatta iken olduğu gibi öldükten sonra da etkisini sürdürdü. Asırlar sonra şimdi bile onun sünneti Kur'an'ın yanında Müslümanların ikinci ilham kaynağıdır.

Sözü ilham gibiydi, düşüncesini aşılıyordu. Münakaşadan, felsefî ve mantıkî tartışmalardan nefret ediyordu. Kendisiyle münakaşaya kalkışanlara Kur'an ayetlerini okuyarak karşılık verirdi. Düşüncesini sade ve doğal bir üslupla açıklıyor, tartışmaya girmiyordu.

Sözü, Kur'an'ın sözünden tamamen farklı bir özellik taşıyordu. Herkes onu ayırt edebiliyordu. Anlatım şekli, Kur'an'dakinin tersine normaldi. Sözleri ve düşüncesi, karmaşık ve sanatsal tabirlerden yoksun olmasına rağmen çok çekiciydi. Dinleyicinin mantığına girmeden önce kalbini ele geçirip duygusunu etkiliyordu. O, daha çok beşerin fıtratına eğiliyordu. Halkın uyanışına, onların bilgilenmesinden daha çok önem veriyordu. Sözü, dinleyicileri felsefî ve mantıkî düşünceden çok, vicdanî ve içsel düşünceye sevk ediyordu: "Aranızda biri konuşan, diğeri susan iki vaiz bıraktım. Konuşan vaiz Kur'an, suskun vaiz ölümdür."

Onunla ilk görüşmede kendisiyle yaptıkları en basit ve kısa konuşma ile ona teslim olan kimseler, ölünceye kadar imanları üzere kalıyorlardı. Bu insanların çabuk inanan safdil kimseler olduklarını söylemek mümkün değildir. Çünkü safdil kimseler her zaman safdil olurlar ve sürekli renkten renge girerler. Ayrıca onların Muhammed'e çok kolay teslim oluşlarının sebebi, onların bedevîliklerinden, bilinçsizliklerinden dolayı da değildir. Çünkü bilginler ve aydın görüşlüler, her yeni sözü özellikle din hakkında söylenen sözü cahil, bedevî ve tutucu halktan daha kolay kabul ederler.

Şiiri severdi, fakat şiir söylemekten sakınırdı. Sanki onu kendisi için bir zaaf sayıyordu. Konuştuğunda, konuşmasının ahenkli ve vezinli olmamasına özen gösteriyordu. Eğer bir cümlesi tesadüfen kafiyeli ve vezinli olursa, onu kasıtlı olarak bozuyordu. Sanki lafız ve ibarelerdeki sanatın ve yeniliğin, sözünün sadakat ve samimiyetine gölge düşürdüğüne inanıyordu. Kendisini ve düşüncesini, anlatımına yapay bir renk katmaktan daha önemli sayıyor ve sözüne şairimsi bir aldatıcılık vermeye ihtiyaç duymuyordu.

Muhammed, faaliyetine bir an olsun ara vermedi. İnsanlardan istediği şey, sade, makul ve sağlıklı insanın fıtratına uygundu. Anlattıkları, anlaşılması ilim, felsefe veya karmakarışık düşünceler edinmeyi gerektiren karmaşık ve kapalı felsefî meseleler değildi.

İnsanın mutluluğu ve toplumun kurtuluşu ve olgunlaşması da bu tür fıtrî, sade ve makul ilkelere bağlıdır. Sadece Allah'a tapın. Ondan başka hiç kimseye ve hiçbir şeye boyun eğmeyin. Birbirinize ihanet etmeyin. Kızlarınızı utanma veya yoksulluk korkusuyla öldürmeyin. Boşuna birbirinize kılıç çekmeyin. Bir topluluğu çekici sözlerle düşmanca karalayan, bir topluluğu sahte bir övgüyle temiz, üstün ve iyi gösteren, ruhları boş hayallerle, şehvet, yağma, tahrik, kibir, saygısızlık ve ailevi ve ırksal övünmelerle kirleten şairlerin sözlerine kulak vermeyin. Yetimleri okşayın, açları doyurun. Kâhinlerden, üfürükçülerden

ve büyücülerden uzak durun. Ticaretin içinde tamamen boğulmayın. Kendinizi zulüm, yalan, hıyanet, nifak, hurafe, kan dökme, acımasızlık, faizcilik, tefecilik ve kincilikten kurtarın.

İnsanlara yumuşak ve şefkatli davranıyordu. Diğer dinlerin bağlılarına da sevgi, saygı ve edeple muamele ediyordu. İnsanlık ve ahlak söz konusu olduğunda böyleydi ama toplumun kaderi söz konusu olduğu zaman sert ve acımasızdı. Namazı çok severdi. Fakat onda aşırı gitmezdi. Namazını uzun tutmazdı. Diğerlerine de onu tavsiye ederdi.

Ayşe diyor ki: "O, gizlice namaz kılmayı çok severdi. Bazen gece yarısı uykudan uyandığımda onu yatakta bulamazdım. Aradığımda, onun mescidin tenha ve karanlık bir köşesinde namaz kıldığını, Allah ile konuşup dua ile meşgul olduğunu görürdüm."

Hayatı, zahitlerin ve dünyadan el etek çekenlerin hayat tarzını andırıyordu. Zırhı, bir Yahudinin yanında rehin tutulmuştu. Ölümünden sonra Ebubekir borcunu ödeyip zırhını geri aldı. Açlığı severdi. Direncini onunla ölçerdi. Bazen o kadar aç kalırdı ki açlığın sancısını biraz hafifletmek için karnına taş bağlardı. Sanki bu durumdayken hem kendi zaafını hem de gücünü deneyerek ruhunu gündelik hayata alışmaktan korurdu. Kendisini doymuş hayatlara özgü tortulaşma ve orta hallilikten çile kırbacıyla kurtarır, yerden uzaklaştırırdı.

Ayşe'nin dediğine göre: "Ömür boyu bir öğünde iki yemek yemedi. Hurma bulduğunda ekmek yemedi. Ekmek yediğinde hurma yemezdi." "Bütün bunlara rağmen sufîlik, dünyadan el etek çekme ve riyazet ruhunun, toplumda yayılmasından korkup onunla mücadele ediyordu. Osman bin Mazun ile Amr bin As ruhbanlık ve Hıristiyanlığın huy ve ahlakından etkilenerek günlerce iftarsız oruç tutuyorlardı. Kadın ve ev hayatından el çekmişlerdi. Peygamber onları bundan sakındırarak şöyle dedi: "Ben Peygamberken iftar edip geceleyin yatarım; yemek yerim, evlenirim, benim sünnetime uymayan benden değildir." İşte

Osman dünyadan öylesine yüz çevirmişti ki bir gün kendisini hadımlaştırarak takvasının şehvete bulanmamasına karar verdi. Fakat Muhammed, onu bu karardan vazgeçirdi.

Peygamber'in güçlü ve sağlam bir mizacı vardı. Acıkmadan yemek yemezdi. Tam doyacak şekilde yemek yemekten kaçınırdı. Kendisinin ve dostlarının sağlığının buna bağlı olduğuna inanıyordu. Hiçbir zaman hastalanmadı. Sadece bir defa Hayber'deki bir Yahudi kadınının zehir kattığı kuzu etini yemesinden sonra hastalandı. Gerçi ısırınca zehirli olduğunu hemen anladı ve onu bir kenara fırlattı. Fakat zehir onun üzerinde etki bıraktı. Ondan bir lokma alıp yutan dostu ise öldü. Bu zehrin etkisini devamlı kendi içinde hissediyordu. Hatta ashabın bir bölümü onun ölümünü buna bağlıyorlardı. Bu nedenle onu şehit olarak niteliyorlardı. Ali diyor ki: "Ölüm döşeğindeyken boğazından kan geldi."[365] Bu delil, onun ölümünün şüpheli olduğunu gösteriyor. Belki de onun zehirlenişini bilen ashabın bu konudaki görüşlerini bu olay güçlendirmiştir.

Halkı davranışıyla çağırdığı din uğrunda can veriyordu. Pratikte yoksullarla ve mahrumlarla yakın ilişkide bulunmaya çalışıyordu. Sıradan halk, Kureyş kabilesinin büyüklük taslaması ve Arabın ırkçılığı karşısında aşağılanan garip kimselerle dostluk ve yoldaşlık ediyordu. Davranış şekli tamamen aristokrasi karşıtı bir şekil arz ediyordu. Uygulamada buna dikkat ediyordu. Aristokratik hayatın değerlerini, geleneklerini ve âdetlerini yok etmeye çalışıyordu.

Abalarını aristokratların tersine kısa dikmelerini emretti. Hatta onların diz üstü dikilmesini vurguladı. Kolların dar ve kısa olmasını istedi. Uzun sakaldan nefret ederdi ve şöyle derdi: "Bir tutamdan fazlası ateştedir."

Kasıtlı olarak çıplak eşeğe binerdi. Bazen başkasını da arkasına bindirirdi. Yolda toprak üzerinde otururdu. Dilencilerle aynı

[365] Nehcül Belağa, Abduh tashihi, s. 218.

sofraya otururdu. Toplu bir iş yapılacağı zaman Müslümanların hepsi, Kureyş'li ve Kureyş'li olmayan, hür, köle, toplumun büyükleri ve adsız sansız kimselerle birlikte çalışırdı. Onun, bu genel eşitlik karşısında müstesna bir yeri yoktu. Herkes gibi çalışırdı. Hatta daha zor bir işte çalışmayı tercih ederdi.

Onun ve arkadaşlarının samimiyet ve dostlukları diğerlerine ilginç gelirdi. Hudeybiye yılında Kureyş'i temsilen Peygamber ile görüşen Urve bin Mesut, ondan ayrıldıktan sonra şöyle dedi: "Ey Kureyş, ben Hüsrev'i kendi beldesinde, Kayser'i kendi ülkesinde, Necaşî'yi kendi ülkesinde görmüşümdür. Allah'a ant olsun, hiçbir padişahın kavmi arasındaki konumunun, Muhammed'in ashabı arasındaki konumu gibi olduğunu görmedim. Kavminin onu hiçbir bedele karşılık teslim etmeyeceğini anladım. Kendi çarenize bakın."[366]

Onu ister istemez dostlarının gözünde ve gönlünde saygın ve değerli yapan peygamberlik makamı dışındaki şey, onun sade ve samimi davranışı, ruhunun temizliği, muhabbeti, seçkinliği, büyüklüğü, hatta ses tonunun, bakışının ve davranış biçiminin cazibesi de kalpleri kendisine bağlıyordu. İnsanlar ona büyük, seçkin ve iyi bir dost olarak bakıyor ve seviyorlardı. Otoriter şahsiyeti, güçlü ruhu herkesi kendiliğinden, karşısında huşu ve alçak gönüllüğe sevk ediyordu. Fakat aynı zamanda onunla halk arasındaki ilişki tarzı, hatta Büyük Fransa Devrimini geride bırakan, demokrasiyi çağımızın iftiharı sayan, hümanizmi din olarak seçen, insan haklarını bulan, kütüphaneleri, hürriyet, liberalizm, ferdin siyasî ve toplumsal hakları, düşünce, yazı ve hareket hürriyeti konusundaki kitaplarla dolduran bizleri hayrete düşüren şey, kendi düşüncelerini açıklamada Muhammed'in görüşünün tersi olsa da Müslümanlara tanınmış olan mutlak hürriyettir.

Bu, Muhammed'i, peygamber, takva, züht ve ahlak adamı olarak bilen bizler için pek ilginç olmayabilir. Fakat onu dâhi in-

[366] Muhammed Kimdir, Hudeybiye Antlaşması.

san sayan kimseler, tarihte sürekli sertlik, acımasızlık, istibdat simgesi, deri soydurup samanla dolduran, saray duvarının diplerine ya da şehrin girişine asan, gözlere mil çeken, tandıra atan, kellelerden kule yapan, bir aileyi, bir üyesinin suçundan dolayı topluca imha eden, kafatasında içki içen, bu tip alışık ve normal siyaset şekillerini uygulayan Doğulu bir sultanı, nasıl olur da Arabistan Yarımadası'nda bedevi, kaba ve vahşi Arap kabileleri arasında kendi siyasetini, hürriyet, kardeşlik, eşitlik üzere kurar, etrafa da kendi görüşüne hatta aldığı karara karşı durup muhalefet etme hakkı tanır, kendisinde bir noksanlık ve zaaf olduğunu sandıklarında açıkça söyleme, kendi karşısında serbestçe görüşlerini savunma hakkı tanır da kendilerini tehlikede hissetmeleri, hatta onun çehresinde en ufak bir öfke ve hoşnutsuzlukla karşılaşmaları mümkün olmaz. Muhammed'in siyasî hayatında, birçok defa dostları, hatta sıradan ve sorumluluğu olmayan halk kesimleri, onun karşısında durup milletinin kaderiyle ilgili olan en hassas konulara ve en önemli olaylara müdahale ettikleri ve karşıt görüş belirttikleri görülmüştür.

Bedir'de kendi seçtiği savaş üssünü beğenmeyip başka bir yeri öneren bir askerin teklifini hemen kabul ettiğini görüyoruz. Uhud'da ordusundaki genç askerler şehir içinde savunma yapma görüşüne karşı çıktılar ve kendi görüşlerini ona empoze ettiler. O da azınlıkta kaldığı için buna boyun eğdi. Savaşın sonucu onun görüşünü doğruladığı, en büyük yenilgiye uğradığı, en değerli dost ve akrabalarını kaybettiği, İslam'ın varlığı tehlikeye düştüğü halde o asla onları kınamadı, hatta hoşnutsuzluğuna dair en ufak bir tepki göstermedi.

Hendek savaşında, o resmen Gatafan taifeleriyle görüşerek düşman saflarına rüşvet gücüyle ihtilaf sokmak istedi. Bunu gerçekleştirmek için onlara Medine'nin hurma ürününün yarısını vereceğini taahhüt etti. Düşman da kabul etti. Muhammed, Müslümanların lideri olarak antlaşma imzaladı. Bu arada Ensar başkanlarınca sert bir muhalefet gösterildiğinde Muhammed, antlaşma metnini yırtmaları için onlara teslim etti.

Hudeybiye'de barış şartlarını Ali'ye imza ettirdiği sırada dostlarından bir grup şiddetle itirazda bulunup onu açıkça tenkit ettiler. Hatta onun gerçekleşmesini önlemeye çalışan Ömer, açıkça Muhammed ve diğerleri karşısında "Bu antlaşma alçaklıktır." diye konuştu ve resmen şöyle dedi: "Muhammed'in aldığı karar, Müslümanların zillet kaynağıdır!" Muhammed ise onun öfkeli ve kırıcı bağırışı karşısında sakince gülümseyerek sabrını korudu. O da fikir arkadaşlarına cevaben samimi ve güven verici bir şekilde şöyle dedi: "Allah beni zayi etmeyecektir."

Onun davranış tarzı, dostlarını hatta toplumun sade ve basit kişilerini korkutacak, görüş belirtmekten sakındıracak bir tarzda değildi. Kendisine besledikleri sevgi ve iman onları dalkavukça övgüde bulunmaya sürüklemiyordu. Onun insanî şahsiyeti karşısında kendilerini kaybetmiyorlardı. Onunla ilişkilerde samimi, özgür ve açık tavır takınıyorlardı.

Bir savaş seferinden Medine'ye dönerken şöyle dedi: "Fecre kadar kim bizim için nöbet tutar? Biz belki uykuya dalabiliriz." Bilal, "Ben!" dedi. Peygamber konaklama emrini verdi. Hepsi uyudu. Bilal fecri beklemek için namaz kılmaya başladı. Doğuşunun eşiğinde yorgun bir durumda devesine dayanmış ve ufka bakar halde uykuya daldı. Doğan güneş ilk defa Müslümanların kendisine karşı gözlerinin kapanmış olduğunu gördü. Peygamber güneşin okşamasıyla yerinden fırladı. Sert ve kınayıcı bir şekilde Bilâl'e şöyle dedi: "Bize ne yaptın Bilâl?" Bilal de gayet açık ve sade bir şekilde şöyle cevap verdi: "Seni tutan şey beni de tuttu." Peygamber, doğru söyledin, dedi. Ardından gülümseyerek onun ezan okumasını istedi. Namazdan sonra halka hitaben şöyle dedi: "Namazı unuttuğunuz ve sonra hatırladığınız zaman onu kılın; zira Yüce Allah, beni anmak için namaz kılın, diyor."

Kadınlara karşı davranış şekli de çok samimi ve sadeydi. Hayber savaşında da diğer birçok büyük savaştaki gibi Müslüman kadınlar savaşa katılıp yaralılara hemşirelik yapma görevini üstlenmişlerdi. Kadınlardan birisi şöyle anlatıyor: "Gıfaroğulların-

dan birkaç kadınla Peygamber ile görüşmeye gittik. O, Hayber seferine çıkmaktaydı, dedik ki: Ey Allah'ın Elçisi, biz seninle gelip yaralıları tedavi etmek, gücümüzün yettiği işlerde Müslümanlara yardımcı olmak istiyoruz. Peygamber, Allah'ın bereketi üzerinize olsun, dedi. Biz de onunla birlikte hareket ettik. Peygamber beni bineğinin arkasındaki yolluğun üzerine oturttu. Yolda namaz için indiler, genç bir kız idim, fakat olgun değildim. İlk olarak kendimi temiz görmedim. Utançtan devenin yanında gizlenip kaldım. Peygamber beni görüp yolluğunu kirlenmiş bulduğunda şöyle dedi: Sana ne oldu, belki âdet olmuşsundur? Ben de evet dedim. O da şöyle buyurdu: Kendini temizle, bir kap su al ve içine tuz koy, onunla yolluğun kirlerini yıka ve daha sonra bineğine dön. Hayber fethinden sonra bize "Fey" den pay ayırdı. Boynumda gördüğünüz bu kolyeyi bana bağışladı ve kendi eliyle boynuma taktı. Allah'a ant olsun, onu hiçbir zaman çıkarmayacağım." Ölüm döşeğinde bulunduğunda, Peygamber'in kolyesi boynunda olduğu halde, cenazesini tuzlu suyla yıkayıp kolyeyle birlikte defnetmelerini vasiyet etti.

Yoksullar, sıradan halk kesimi, onu kendilerinden bildikleri için, onunla ilişki kurduklarında âdâbımuaşeret kurallarına bile uymuyorlardı. İbni Ümmümektum, yoksul, kör bir ihtiyardı. Çok konuşan, çok soru soran, her işe burnunu sokan tahammül edilemez tiplerdendi. Fakat Muhammed ona tahammül ediyordu. O, yerli yersiz bastonu yardımıyla Peygamber'e gelip Muhammed'in iş ve uğraşına aldırmadan bağırıyordu: "Ey Muhammed, bana hadis söyle!" O da söylüyordu. Muhammed hiçbir zaman bu yoksul ve çaresiz âmâya rahatsızlığını belirtecek şekilde davranmadı.

Muhammed, bir gün düşman kabilelerinin başkan ve ileri gelenleriyle görüşmekteydi. Var gücüyle onları İslam'a çekmeye uğraşıyordu. Aniden İbni Ümmümektum'un baston sesi duyuldu. O Muhammed'e yetişip abasının eteğine tutunarak şöyle haykırdı: "Ey Muhammed, bana hadis söyle!" Peygamber yüzünü buruşturdu. O ne bir şey görüyor ne de anlıyordu, yaptığından da vaz-

geçmiyordu. Peygamber yüzünü çevirip ona cevap vermedi. İbni Ümmümektum, Muhammed'den böyle bir tavır beklemiyordu. Çok rahatsız oldu. Muhammed'in hali aniden değişiverdi. Yüzü kızardı. Vahy çok sert ve ağır idi ki bir önsözü yoktu. Hitap ve nida bölümü gözükmüyordu. Onunla üçüncü şahıs olarak konuşuyordu; sanki onunla karşılaşmak istemiyordu.

"Surat astı ve döndü, kör geldi diye. Ne bilirsin, belki o arınacak? Yahut öğüt dinleyecek de kendisine yarayacak. Kendisini zengin görüp tenezzül etmeyene gelince, sen ona yöneliyorsun. Onun arınmasından sana ne? Fakat koşarak sana gelen (Allah'tan) korkarak gelmişken, sen onunla ilgilenmiyorsun. Hayır (olmaz böyle şey) o (öğüt), bir hatırlatmadır. Dileyen onu düşünüp öğüt alır. O, sahifeler içindedir. Şerefli, şanlı, yüce ve temiz, değerli, çok iyi elçilerin ellerinde. Kahrolası insan, ne kadar da nankördür." (80/Abese Suresi 1-17)

Muhammed bunca sertlikten dolayı acı çekti. Öylesine korkmuştu ki titriyordu. Kalkıp üzgün dostunun peşinden koştu. Onu bulup özür diledi. Kendini bağışlamasını istedi.

Muhammed hiçbir zaman bu olayı unutmadı. Halkın unutmasını istemediği gibi kendisi de devamlı hatırlatıyordu. Bundan sonra İbni Ümmümektum'a çok saygı ve ilgi gösterdi. Hatta birkaç defa gazveye çıktığında onu Medine'ye başkan atadı. Onunla karşılaştığı zaman sevinçle şöyle diyordu: "Aferin, aferin! Allah'a ant olsun, artık Allah senin için beni kınamayacaktır."[367]

Muhammed'i kınayan, onun hatalarını hatırlatan Kur'an ayetleri az değildir. Onu öven ayetlerden daha çoktur.[368] Bu, aşklarla ve güzelliklerle tanışan kimsenin gözünde, övgüden daha değerli ve önemlidir. Bu, Muhammed'in en güzel fazileti ve Allah'ın en sevgi dolu sözlerindendir. Nitekim Shandel'in deyişiyle: "Aşk, uçuşunun en son sınırında tamamen kınayıcı olur. Sevgili en görkemli cilvesinde, âşığın gözünde, kendisinden ta-

[367] Muhammed Kimdir bölümü.

[368] Tefsir-i Nevin.

mamen şikâyet edilen bir varlık olur."[369] Bu söz, sanki imamın şu güzel ve zarif sözünün tefsiridir.

"İyilerin iyilikleri, Allah'a yakın kulların kötülükleri konumundadır."

Muhammed bu kınayıcı ayetleri insanlara samimiyet ve özel bir heyecanla okuyor ve sürekli tekrarlıyordu. Esirlere iyilik üzere davranıyordu. Bedir'de kendileri de yoksul olan Müslümanlara şöyle emir verdi: "Elbise ve yemeklerinize onları da ortak edin."

Kendisi okuma yazma bilmediği halde okuma yazmayı öğrenmeye teşvik ediyordu. Dostlarını öğrenmeye zorluyordu. Bedir'de okuma-yazma bilen esirlere, on tane Müslüman çocuğa okuma yazma öğretebildikleri takdirde serbest bırakılacaklarını söyledi.

Savaş sahnelerinde hayret verici bir kabiliyet gösteriyordu. Onun çatışmalarında en ufak bir zaaf noktasına rastlanmadı. Herkesi nasıl bir fedakârlığa yönelteceğini, gözlerde ölümü nasıl küçük düşüreceğini biliyordu. Zorluk anlarında çok yürekli ve sabırlıydı. Ali gibi birisi diyor ki: "Savaşın gidişatı zorlaştığında biz ona sığınırdık."

Kendisini azarlayan kimselere karşı öylesine fedakârlıkta bulunuyordu ki kötülüğe sevgiyle karşılık vererek onları utandırıyordu.

Bir sokaktan her geçişinde bir Yahudi onun üzerine evinin çatısından sıcak kül döküyordu. O sinirlenmeden sakince geçip gidiyor, bir köşede durup üstünü başını temizledikten sonra yoluna devam ediyordu. Bir başka gün bu işin tekrarlanacağını bildiği halde güzergâhını değiştirmiyordu. Bir gün oradan geçerken kül dökülmediğini hayretle gördü. Muhammed büyüklere yakışır bir tebessümle, "Bugün dostumuz bize niye uğramadı?" dedi. Hasta olduğunu söylediler. "Onu görmeye gitmeli." dedi. Hasta, Peygamber'in yüzünde öylesine sadakat ve samimiyet gördü ki yıllardan beri dost oldukları hissine kapıldı. Adam,

[369] Shandel: Les Cahiers Gris, Tunisie, P. 517.

bu duru, coşkun, sefa ve sevgi dolu hayır çeşmesi karşısında ruhunun temizlenip yıkandığını hissetti ve kötülük, eziyet ve hıyanet lekelerinin içinden temizlendiğini gördü.

Öylesine mütevazıydı ki bencil, mağrur, ve kibirli Arapları hayrete düşürdü. Hayatı, davranış tarzı ve ahlakî özellikleri, sevgi, güç, ihlâs, direnç, yüksek düşünce ve ruh güzelliği ilham ediyordu.

On yıllık Medine hayatında 38 seriyyeye, 27 gazveye bizzat katıldı: Ebva, Buvat (Rıdvan bölgesinde), Aşire, Birinci Bedir (Kurz bin Cabir'i takip), Büyük Bedir, Keder (Selmoğulları), Sevik (Ebusüfyan'ı takip), Zîemr (Gatafan ile), Bahran (Hicaz'da maden), Uhud, Hamrâulesed, Nadiroğulları, Zatürrika, Son Bedir, Dumetülcendel, Hendek, Kureyzaoğulları, Beni Lihyanoğulları, Hüzeyl, Mustalikoğulları, Hudeybiye, Hayber, Kaza Umresi, Mekke'nin Fethi, Taif, Tebük.

Dokuz gazvede bizzat savaştı. Bedir, Uhud, Hendek, Kureyzaoğulları, Mustalikoğulları, Hayber, Fetih, Huneyn, Taif.

Böylece on yıl boyunca 65 savaş yapmıştır. Yaklaşık 50 günde bir savaşmıştır. Bu da hem onun enteresan kabiliyetini (son on yıllık ömrü, 53 ile 63 yaşları arasında), hem de şahsiyetinin niteliklerini gösteriyor.

13 defa evlendi. Vefat ettiğinde 9 eşi vardı. Eşlerinin çoğunun mihri 400 dirhem idi. (Hatice hariç; onun mehri 20 genç deveydi.) Kureyşli ile Kureyşli olmayan, esir ile hür, kız ile dul kadın arasında fark gözetmezdi. Ayşe'nin mehri ile Huzeyme kızı Zeynep'in mehri eşitti. Ümmü Seleme'ye verdiği mehir, hurma lifinden bir yatak, bir kadeh, büyük bir kap, bir takım değirmen taşı.

Huyey bin Ahtap'ın kızı Safiye'yle evlendiğinde (Beni Nadir kabilesi başkanının kızı) düğün yemeği verdi. Fakat İbni Hişam'ın deyişiyle "Ne yağ ne de eti vardı. Arpa unu ile hurmadan ibaretti."[370]

Seçkin şahsiyeti, ahlak ve tavırlarındaki alışılmamış özellikler, ruhunda bulunan sertlik ve hücum gücü, hareketli özelliği, duygusundaki incelik, sevgi ile iç içe geçmiş sertlik ve haşinliği, her gönülde anlam bulan sözlerinin gizemli cazibesi ve davranışının güzelliği kadınların kalbini de etkiliyordu. Kadınların çoğu ona ya iman karışık bir aşk ya da aşk karışık bir iman ile bağlanmışlardı.

Ruhunun güzellikleri ve vücudunun gizli defineleri bitip tükenmezdi. Öyle ki aşk ona yaklaştıkça daha bir kendini kaybediyor. Ondan tat aldığı oranda daha çok susuyordu. Hanımları incitmelerine rağmen ona tutkundu. Onunla baş başa kalıp daha iyi tanıdıklarında iman ve aşkları daha bir güçlenip kök salıyordu. Yaptıkları azarlar da aşk ve kıskançlıktan ileri geliyordu. Eşin imanı ve aşkı, bir erkeğin yolunun hakikatine, ruhunun güzelliğine sadık tanıklardır. Muhammed'in hayatında Hatice inanmış bir âşıktı. Ayşe âşık bir mümindi. Diğer eşlerinin kalpleri ve gönülleri de bu ikisiyle dolup taşıyordu.

Tarih, Muhammed'in fetih ruhunun etkinliği, bakışının güçlü cazibesi karşısında dağılan, ele geçirilen, onun büyük ve güçlü şahsiyetinin güzelliğine tutkun olup onunla bütünleşen kalplerden söz ediyor.

Haris'in kızı Meymune, Muhammed'i onun üç günlük Mekke ikametinde görmüştü. 16 yaşında bir kadın olmasına rağmen 60'ındaki Muhammed'e vurulmuştu. Onun güçlü cazibesine, gizemli şahsiyetine, metanetli davranışlarına öylesine tutkun olmuştu ki Peygamber'in temsilcisi onu istemeye geldiğinde, deve üzerinde iken öylesine heyecanlanıp kendisini kaybetti ki ona cevabında şevkle şöyle dedi: "Bu deve üzerindeki her şey Allah'ın ve Peygamberinindir!"[371]

Onunla evlenirken Kureyş, Muhammed'in düğün ve tören düzenlemesine izin vermedi. Bu yüzden gerdek çadırını Medine'ye dönüş yolunda Surf'da kurdular. Üç yıl sonra Muhammed öldü-

[371] İbni Hişam, c. 2, s. 232.

ğünde, Meymune 25 yıl daha onsuz yaşadı. Fakat onu unutmadı. Ölüm gecesinde Surf'da o noktaya defnedilmesini vasiyet etti.

Kur'an ve siyer, öz varlıklarını ona bağışlayan, hibe eden kadınlardan bahsediyor:

Birisi Meymune'dir. İslam inancı ve Muhammed aşkı, benliğine gönül ve beyin yoluyla kazandı ve ruhunu büyüledi. Diğeri Cahş'ın kızı Zeynep'tir. Çok olaylı ve karışık bir öyküsü vardır. Diğeri Ümmü Şerik'tir. Adı Güziye'dir, Cabir bin Vehb'in kızıdır. Peygamber ona, "Biz susalım, gelecek konuşsun." dedi, fakat "gelecek" de sustu.[372]

Kur'an'da: *"Bir de kendisini Peygamber'e hibe eden ve Peygamber'in de kendisini almak istediği inanmış kadını diğer müminlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helal kıldık)."* (33/Ahzab Suresi 50)[373] Ne kadar zarif ve güzel bir anlatım!

Kadınlara davranış şekli, incelik ve zarafet doluydu. Bu tutum o günlerde hayret uyandırıyordu. Onu defalarca sertçe azarladıkları ve şiddetle sinirlendirdikleri halde onlara elini bile kaldırmadı. Hâlbuki diğer erkeklerin görüşü, (günümüzde de birçoğunun görüşü olan) "Kötek kadının gıdasıdır. Ara sıra onu dövmek gerekir, yoksa isyan eder!"[374] idi. Bu düşünce tarzı, yarı vahşi, medeni toplumlardan uzak erkeklere has değildir. Böyle sözleri Aristo gibi şahsiyetlerin dilinden de duyuyoruz. Nietz-

372 Age, aynı yer.

373 "Temiz imanlı kadın kendisini Peygamber'e hibe etti". Müfessirlerin çoğu kadınlardan birinin bu ayete muhatap olduğunu ileri sürerler. Sanıyorum ki "kadın" kelimesinin nekre olması onları böyle bir zanna sürüklemiştir. Halbuki, Peygambere karşı temiz ve imanla aşk duyan herhangi bir kadının bu ayetin muhatabı olduğunu ileri sürmemiz daha doğal ve doğru gözükmektedir: Cahş'ın kızı Zeynep, Haris'in kızı Meymune, Ümmü Şerik, Hakim'in kızı ve Peygamber'in takvalı sahabesi Osman bin Mazun'un eşi "temiz kalbli, kavrayış gücü yüksek, bilgin bir kadın olan Huveyle bu ayetin muhatabıdır. Bazılarına göre Huveyle Sakifli kadınların en değerli ve görkemli kadınıydı." (Mecmaul Bahreyn: Vehb).

374 Erkeklerin genel yerleşik inancı: "Kadına arada sırada dayak atmaz ve tartaklamazsan üzerinde hakimiyet kuramazsın."

che diyor ki: "Her kadınla buluşmaya gittiğinizde kırbacınızı unutmayın!"

Firdevsî diyor ki:

> *"En iyisi kadınla ejderhanın toprak olması*
> *En iyisi dünyanın bu iki pislikten arınması."*

Buda, misyonunu başlattığında bir süre kadınlarda hidayet kabiliyetinin olup olmadığında tereddüt ediyor. Onların da bu dine davet edilebilmesi konusunda düşünüyordu. İşin başında kadınları davet etmedi. Nihayet takipçilerinden bir grup bu konuda görüşünü sorduklarında (tebliğcilerin görevlerini belirlemesini istediklerinde) bir süre düşündü, sonra kadınların da dinine girmeleri için davet edilmesine karar verdi.

Ama Muhammed, dünyamızdan sadece güzel koku, kadın ve namazı seviyor.

Her şeye isim koymayı severdi; bineklerinin, kılıçlarının, mızraklarının, kalkanlarının, hatta sarığının ve giysilerinin bile özel adları vardı. Dostlarını da seçtiği adlarla çağırıyordu. Bu adlandırmaların her biri kendine göre incelik ve özellik taşıyordu. Onlarla olan samimiyet ve yakın ilişkilerini artırıyordu. Bir gün mescide geldiğinde Ali'nin toprak üzerinde uyuduğunu gördü. Uyandırdı, üstünün başının toprak olduğunu gördü; "Ebuturap" adını taktı. Sonraları Muaviye, Ali'yi kınamak ve küçük düşürmek için onu bu adla çağırıyordu. Ali ise bu adıyla iftihar ediyordu. Zeydülhayl ile görüşünce onu "Zeydülhayr" diye adlandırdı. Ebulâs'a Ebumuti adını verdi. Bir gün ashaptan birinin kediyle geldiğini görünce onu Ebuhureyre diye çağırdı. O da bu adla ün kazandı.

Latifeli ve şakacı olmayı severdi. Ancak yumuşak ve güzel şakayı tabiî. Bir gün dostları arasında bir ağaca sırtını dayayarak oturmuştu. Bir ayağını diğer ayağının üzerine koyup şöyle dedi: "Bu ayağım neye benziyor?" Herkes bir şeye benzetti. Kimisi şimşir ağacı dalına, kimisi bitki dalına, kimisi kristalden yapılmış kandil direğine, kimisi de… benzetti. O da ayağını yere

koyarak diğer ayağını üzerine yerleştirdi ve şöyle dedi: "Hayır, bu diğerine benziyor!" Eşleriyle çokça konuşup gülüşürdü. Ayşe'yle şakalaşmayı çok severdi.

Davranışının sadeliği, yumuşak huyluluğu ve alçak gönüllülüğü, şahsiyetinin büyüklüğünü, maneviyatını ve cazibesini azaltmıyordu. Her kalp, karşısında huşuyla otururdu. Her gurur, onun iyi ve güzel ihtişamı altında kırılırdı. Onun üstünlüğü her toplulukta herkesçe biliniyordu.

Yanına gelen herkes yaklaştıkça onu daha büyük görüyordu. Onunla daha fazla ilişki kuran, onu daha sevimli ve daha yeni buluyordu.

Ali, onu çok iyi tanıyor ve seviyordu. Simasını ve vücut yapısını kendine özgü ve canlı kelimelerle tasvir etmiştir:

Geniş alnı vardı. Elleri ve ayakları büyüktü. Omuzları geniş ve güçlü idi. Orta boyluydu. Ne uzun gözükecek kadar uzun ne de ufak gözükecek kadar kısaydı. Yüzü açık, rengi pembe ve bir deyişe göre esmerdi. Siyah gözleri, gür kirpikleri vardı. Bir avuç dolusu gür sakalı vardı. Ömrünün son dönemlerinde çenesinin kılları ve kulaklarına yakın bölümleri ağarmıştı. Pazı ve omuzları üzerinde sıkı kıllar çıkmış, iki taraftan birbirine kavuşmuş, bir ip gibi göbeğine kadar inmişti. Başı büyüktü. Saçlarını kulaklarının altına kadar, bir deyişe göre omuzlarına kadar uzatırdı.

Gömleği çok severdi. Bazen iki parça (kadife) ile örtünürdü. Birini beline, diğerini omuzları üzerine atardı. Bazen sarık, bazen külah giyerdi. Üç tane külahı vardı. Biri siyah, biri beyaz, diğeri de kulaklıydı ve savaşlarda giyerdi. Genellikle elbise ve ayakkabısını bizzat kendisi yamardı. Cuma günleri için özel bir elbisesi vardı. Temizlik ve yıkanmayı çok severdi. Saçlarını her zaman tarardı. Güzel koku sürüp süslenirdi. Uykudan önce ve sonra üç defa misvak kullanırdı. Bir havluyu iki defa kullanmazdı.

Çok az konuşurdu. Az gülerdi. Gülüşü kahkahalı değildi. Sadece gülümserdi. Ses tonunun kalpleri etkileyen bir cazibesi vardı. Genellikle gözlerini kısar, yere bakardı. Başını pek az kaldı-

rırdı. Hiçbir zaman bir tarafa yan taraftan bakmazdı. Bütün vücuduyla dönüp tam karşıdan bakardı. Şaşırdığı durumlarda eli- ni hızla döndürüp avuç içini üst tarafa çevirirdi. Konuşurken anlaşılmayan bir söz duyunca sol elini sağ elinin üzerine vururdu. Sinirlendiği zaman yüz çevirirdi. Sevinçliyken gözlerini kısardı. Daha çok sevindiğinde gözlerini yumardı. Çok sade davranışlı ve alçak gönüllü olmasına rağmen büyüklük ve yiğitlik zamanında çok hassas ve sertti. Amre ya da Esma'yla[375] evlilik gecesinde; gelin, Arap kadınlarının âdetine göre kendini naza çekmek istedi. Muhammed'e bakarak şöyle dedi: "Vah, senden Allah'a sığınırım!" Peygamber soğukkanlılıkla, Allah'a sığınan kimseye el sürmek yakışmaz, cevabını verip onu geri gönderdi. Şöyle dedi: "Bize nazedenler var. Biz kimseye nazetmeyiz."[376] Yürürken saldırırcasına yürürdü. Adımları baş ve omuzlarından daha geride kalırdı. Uzaktan bakınca yüksek bir yerden iniyormuş gibi görünürdü. Yaklaştığında bir kayanın kayıp yuvarlanması ya da dağdan akan su gibiydi.[377]

[375] İbni Hişama göre Yezit Kilabî'nin kızı Amre; cildi hastalıklı olduğu için, ona bir miktar mal bağışlayıp salıverdi.

[376] İbni Hişam, c. 2, s. 647.

[377] Bu özellikleri birçok kaynaktan topladım. Abduh tashihli Nehcü'l-Belaga v.s.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUHAMMED'İN SİMASI

Tarihin belirgin simaları, kayser, filozof ve peygamberdir.

Kayser; tarihin gösterdiği gibi, acımaz gözleri, sert ve korkunç görünüşü ve sürekli kan damlayan yalın kılıcın kabzası üzerindeki eliyle tehlikeli bir varlıktır. Çevresinde cellât, büyücü, şair, palyaço, katip, maliyeci, harem ağası, halvet işçileri gibi meşhur çehreler vardır. Sermayesi altın ve zorbalık, hobisi savaş ve eğlencedir

Diğer sima filozoftur. Her milletin ve her dönemin aydın görüşlü insanı. Onu bazen cellât, soytarı ve harem ağasıyla diz dize kayserin huzurunda, bazen de başı dizlerinin arasında yapayalnız düşüncelere dalmış vaziyette görürüz. Hayallere kanat açmış, göğün tavanına yükselmiş ve zamanı ve mekânı unutmuş bir halde.

> *"Gece at koşturduğu için*
> *Seherde güçsüz ve perişandır."* [378]

Artık o kendisini âlemin hakikatlerini anlamaya vermiştir. Derin düşüncelere ve garip hallere dalmıştır. Her toplumun elit, bilgin, aydın görüşlü grubu içine hapsedilmiştir. Her şeyden uzak yaşadığı sürece, bu dünyanın alçaklıklarından, değersiz ihtiyaçlarından, halkın düşük ve değersiz arzularından uzaktır.

İnsanlık tarihinde hikmetin en parlak siması Sokrat'tır. Onun sözleri son yirmi beş asır boyunca düşüncelerin yiyeceği ve idraklerin içeceği olmuştur. O, insan düşüncesinin tür tanrısı, hiçbir aklın ayak basmadığı beldelerin kâşifidir. O, ilk defa "bilmiyorum"un doruk noktasına varmıştır. Enteresan dehaların, Platon, Aristo, Saint, Augustinus, Kindî, İbni Sina ve İbni Rüşt gibilerin hizmetçisi olmuştur.

Onun neye çağırdığını ancak filozoflar bilebilirler. Değerini ise sadece mantık tutkunları ölçebilirler. Ama Atina halkı bunları bilmiyor. Hiçbir ülkenin halkı hiçbir zaman bunları bilmezler.[379]

[378] Sadî'nin âriflerin vasfıyla ilgili gazelleri.

[379] Ünlü Fransız matematikçi ve sosyalisti Chauvartz bir konferansta şöyle diyordu: "Yunanlılar felsefe ve sanat konusunda harikulade deha gösterdikleri

Sokrat ve öğrencilerini tarih sayfasından kaldırsak ne olur? Sadece kütüphaneler ve üniversiteler itiraz seslerini yükseltirler. Halk duymaz bile. Acaba Yunan demokrasisini bela olarak nitelendirip halk hükümetini felaket diye ananlar, aristokrasi hükümetinin devrilişinden üzüntü duyup onu özleyen bunlar değil midir? Haklıydılar. Aristokratların kırbacı altında çile çeken, dört ayaklılar gibi yük taşıyan, Atina aristokrasi toplumunda "açlık" ve "sükut"tan başka bir hakkı olmayan halk, kendi kaderinin idaresini eline almıştır; tarihte ilk defa aristokratların doğal, ebedî ve kalıtsal hükümet hayallerine son vermiştir. Evet, bu halk Sokrat'ın şu ince, derin ve hikmetli sözünden ne anlar ki? "Sokrat'ın dünyadaki bütün ilimleri bildiğini ileri süren halkın tenkidinden korkmasaydım hiçbir şey bilmiyorum derdim."

Batı için, okuma yazma bilmeyen bir Ispartakus, Sokrat, Platon ve Aristo gibilerle dolu bir akademiden daha etkin; Doğu'da be-

halde bir tekerlek bile icat edemediler. Çünkü ağır yükleri kölelere, yoksullara taşıtıyorlardı. Bunlar sayıca çoktu; düşünürler de bu sınıfa yabancı oldukları için kendilerini yükleri taşıyacak araç ve gereç üretmeye çare aramak zorunda hissetmiyorlardı." Platon bilimsel ve felsefî açıdan, bazısının köle olarak doğduğuna inanıyor ve insanların doğal kaderinin hür ve köle olarak ayrıldığını, toplumun efendi olduğunda bozulup bozguna uğramayacağını ileri sürüyordu. Bu tür düşünce tarzı eski İran'da da söz konusudur. (Enûşirvan ile ayakkabıcının öyküsü; ayakkabıcı para karşılığı çocuğunun eğitim görmesini, okuma yazma öğrenmesine izin verilmesini istiyordu. Enûşirvan paraya ihtiyaç duyduğu halde, ayakkabıcının oğlu okuyup da kâtip, prenslerin ve eşrafın danışmanı olmasın diye bu isteği kabul etmiyordu.) Sokrat, Platon ve Aristo, Atina'nın aristokrat hükümetinin çöküşü ve avam hükümeti zamanında yaşıyorlardı. Onlar halk kitlesinin hükümeti hakkında kötümser ve karamsar tavır ve düşünceye sahiptirler. Hükümet de onları, aristokratların taraftarı olarak suçluyordu. Bu konuda "Yeni Asrın Özellikleri" (Rönesans'tan 1644'e dek) adlı derslerime başvurun. Bu derslerde bilimcilik, entelektüel sınıfın oluşumu, Marksizm'deki alinasyon, özellikle Avrupalı olmayan toplumlardaki yeni entelektüellerin alinasyonu işlenmiştir. Ayrıca çok değerli bir dergi olan Argument Paris N. 11, 1962'ye ve Chauvartz' "le Renouvellement de La pensee Marxiste, Paris, 1962, P.S.U." konferansına başvurun.

devi Arap Ebuzer, yüzlerce İbni Sina, İbni Rüşt ve Molla Sadra'dan daha faydalıdır.[380]

Başka bir sima peygamberdir. Tarihte bu yüzle ortaya çıkan kimselerin söz ve davranışlarında değişiklik olmasına rağmen, birkaç ortak üstün ve asil özelliğe sahiptirler: Sevecen yüzleri vardır. Güç ve otoriteden çok, davranışlarında doğruluk ve samimiyet vardır. Gözleri kamaştıran esrarengiz ışınlar alınlarından yansımaktadır. Bu ışınlar sabahın gülümseyişi kadar somut olduğu kadar, meçhul gaybın sırrı gibidir. En basit bakışlar onu kolayca görebilirler, ama en karmaşık dehalar onu pek zor kavrayabilirler. Güzellik, mana ve sırra duyarlı olan ruhlar, onun şaşırtıcı sıcaklık, aydınlık ve şifresini aşkın sıcaklığı, ümidin kıvılcımı ve güzelliğin açık ve gizli incelikleri gibi hissederler. Bunları, yüzlerinin esrarlı, kıvılcımlı bakışlarının cazibeli sırları, seslerinin yankısında, düşüncelerinin sarhoş edici kokusunda, yürüyüş ve oturuşta, konuşma ve sükutta, hayat tarzında görürler, bulurlar, algılarlar, akıcı, hayat verici ilham gibi içlerine sızar ve akmaya başlar, içlerini doldurur. İçlerine dolup taşar ve hareket kaynağı olur. İşte bu yüzden tarihin doruk noktasına çıktığımızda insanların her zaman ve her yerde bu sade fakat ilginç çehrelerin peşinden gittiklerini, âşıklar gibi gözlerini onlara diktiklerini, yüzlerinden esrarengiz ateş fışkırdığını, ölüm için çırpındıklarını görüyoruz.

Peygamberler, kalplerin rakipsiz sultanlarıdır. Vahşi ve isyankâr tarih atını, üzerine oturup yularını ellerine alarak, darbe sesleri hâlâ bu göğün altında çınlayan ve kulaklara ulaşan görünmez kırbaç ile sürerler ve büyük insanlık kervanlarını peşlerinden

380 Çünkü "Toplum ve medeniyetin temel alt yapısını felsefe, ilim, sanat, edebiyat değil, ideoloji ve iman oluşturur. Diğerleri medeniyetin araç gereçleridir. Medeniyetin ruhunu ve oluşum ortamını toplumsal ve insanî hedefe sahip olan ve bu yolda mücadele eden kimseler oluştururlar. Bunlar ortamı yarattıktan sonra felsefî, ilmî, sanatsal dehalar bu ortam içinde yetişir ve gelişirler. Günümüzde Doğunun medenî olabilmesi için yeni bir imana ihtiyacı vardır. Avrupa medeniyetinin araç gereçlerini ve üst yapısını iman olmadan Doğuya sokmak boş bir uğraş hatta zararlı bir çabadır.

sürüklerler. Tarihin naklettiğine göre kervan yolunu kaybettiğinde yahut durakladığında bu süvarilerden biri, aniden belirsiz bir noktadan ortaya atılıp duraklayan kavme hareket kazandırmış ya da önlerine yeni yollar açmıştır.[381]

Burada imanlılık ya da imansızlık söz konusu değildir. İnsanın toprak üzerindeki kaderini bilen herkes, onun hangi ve nasıl bir mektepte eğitim gördüğünü, öğretmenleri ve kılavuzlarının kimler olduğunu anlar. Tarihin özelliklerini ve huyunu tanımış olan kimse, ister istemez tarihin, bu âlemin en dindar varlığı olduğunu kabul eder. Carrel'in deyişiyle "Tarihteki toplumların hepsi dindar toplumlardır."[382]

Peygamberleri iki ana gruba ayırabiliriz: 1- Sami olmayan peygamberler (İran, Hindiçin ya da Aryalı ve sarı derili peygamberler. 2- Sami peygamberler (İslam peygamberi bu gruba dâhildir.)

Burada söylenebilecek çok söz var ama vakit dar. Fakat söylemeden geçemeyeceğimiz husus, bu iki grubun sınıfsal kökleridir. Çünkü her din veya felsefenin sınıfsal kökeninin sosyolojik açıdan değerlendirilmesi, ilmî ve metodik bir ilkedir. Herkes bundan elde edilen sonuçlara boyun eğmelidir. Zira ilmî meselelerin evrensel ve mantıkî olarak incelenmesi metodu bunu gerektirir. Hatta bu, insanî ilimlerde de geçerlidir. Ayrıca toplumsal atmosferi, özellikle her dinin veya şahsiyetin sınıfsal kökeni-

[381] Yani hem tarihin motoru hem de tarihin lambasıdır.

[382] Dua, tercümandır. Burada genellikle "Niçin bütün dinler Doğu'da ortaya çıktı?" diye bir soru akla gelir. Hiç de böyle değildir. Hatta Kuzey Amerika Kızılderililerinin, Avustralya kabilelerinin de kendilerine özgü dinî inançları vardır. Bedevî kavimler sosyolojisi ve antropoloji son iki asırda bu konuyu araştırıp açığa çıkarmıştır. Kur'an'da bu konuya defalarca değinilmiştir: *"Biz her ümmete, usûlüne göre ibadet ettikleri bir ibadet yolu belirledik."* (22/Hac Suresi 67) (Spencer, Müler, Marchel, Lui Broul, Durkheim, Max Weber'in değerli çalışmalarına müracaat edin). Ancak büyük peygamberlerden bahsettiğimizde, kültür ve medeniyetin tümü Doğu'da oluşup geliştiği için ister istemez evrensel dinler ve kalıcı dinlerin de Doğu'da olması gerekmektedir. Büyük dinler, büyük medeniyetler gibi Doğu'dan Batı'ya girmiştir.

ni bilmek, sadece bizim o konudaki bilgimizi ve yargımızı kesin, derin ve güvenilir yapmakla ve taassup şüphesinden, özellikle din söz konusu olduğunda, bir ilmî araştırma hastalığı olan önyargılardan uzak tutmakla kalmaz, aynı zamanda bize meselenin başka bir yolla çözemeyeceğimiz ve karşı koyamayacağımız birçok meçhul noktasını ve görünmez boyutunu da açıklar. Arya ve sarı derili ırkların en büyük peygamberleri, Zerdüşt, Buda, Lao Tzu ve Konfüçyüs'tür.

Kuşkusuz Konfüçyüs'ün yolu Lao Tzu'nun izlediği yolun tam tersidir. Zerdüşt'ün dini Buda'nın dinine zıttır. Konfüçyüs, toplumu; Lao Tzu, ferdi önemsiyordu. Biri dışa dönük, diğeri içe dönüktü. Zerdüşt hayata bağlanırken Buda hayattan kaçıyor. Zerdüşt'ün açık bir dünya görüşü, iyimser bir bakışı vardır. Buda'nınki ise karanlık ve kötümserdir. Zerdüşt ateşi tutuşturmuş bir peygamberdir, Buda sönmüş ateşin peşindedir (Nirvana). Ancak bir sosyolog, bu görüş ayrılıklarına ve çelişkilere pek önem vermez. Ona göre önemli olan, ihtiyaçların cinsi ve bunları giderme yolu, dertlerin türü ve tedavi şekli, düşünceler ve duygular dünyası, dinlerin toplumsal ve insanî çerçevesidir.

Bu yüzden bu dinlerin kaderini ve bu peygamberlerin biyografisini inceleme sırasında sosyologun dikkatini araştırma, değerlendirme ve analizin sonuna kadar çeken şey, bu peygamberlerin istisnasız hepsinin Arya soyuna mensup ve tümünün aristokrat, prens, soylu ve ruhani olduğudur.

Caynizm'in kurucusu olan Mahavira –Buda'dan bir nesil önce ortaya çıktı, bu din hâlâ yaşamaktadır (Gandi bu dine mensup idi).– Hindistan'ın en seçkin aristokrat ve prens sınıfına mensup fertlerden (Kashatrya) biriydi. Babası, milattan önce 6. asırda saltanat sürmüş bir raca idi. Buda da Kashatrya sınıfına ve Sakya kavminin saltanat hanedanına mensuptur. Onun dininin tebliğcisi de Magatlar saltanat hanedanının güçlü padişahlarından biri olan Aşuka'dır (Milattan önce üçüncü asır). Prens Mahindha, bu dinin Seylan'daki tebliğci heyetinin başkanıydı. O, Buda'nın dinini bu ülkede yaydı. Han hanedanının hakanı Ming-Ti (Mila-

dî birinci asır) bu dini Çin'e götürdü. Kore saltanat sarayı, Buda'nın dinini Japon imparatorunun sarayına götürdü. Japon baş vezirinin mensup olduğu Soga hanedanı, bu dini Japonya'da yaydı. Japon imparatoru Sho Toi Tku bunu Japonya'da tebliğ etti. Moğol kağanı Kubilay, Tibet'e temsilciler göndererek Buda'nın dinini sarayına soktu. Hindistan'ın yeni dini Sihizm'in kurucusu, Kashatrya saltanat ailesinden olan Nanak (miladî 15. yüzyıl)'tır. Hindistan'da dinlerin saltanat aileleri içinde nasıl doğduğunu ve Hint kıtası ve Uzak Doğu'da padişahlar arasında nesilden nesile ne şekilde devredildiğini görüyoruz.

Caynizm ve Budizm dinlerinde bütün mezheplerin kurucuları, liderleri ve ıslahatçıları tamamen Kashatrya sınıfındandırlar.

Dinin aristokrat kökeni Uzak Doğu'da daha belirgindir. Aslında Çin dinî kültür mitolojisi, eski hükümdarların kaderinden kaynaklanır. Çin dinî düşüncesinin kökü, Huvang-ti, Fu-Husi, Shin-Nung gibi eski şahlar hanedanının geleneklerine dayanır.

Çin'in iki büyük peygamberi Lao-Tzu ve Konfüçyüs'tür. Lao-Tzu, Taoizm'in kurucusudur (Milattan önce 7. yüzyıl). Lao-Tzu, Loh Yang sarayında maliye veziri ve sarayın belgelerini korumakla görevli memurdu. Konfüçyüs ise "Lu" vilayetinin eski bir aristokrat hanedanına mensuptu. 20 yaşında iken Lu sarayına girdi, müzik ve adabımuaşeret öğretmenliği yaptı, prenslerin ve soyluların öğretmeni oldu. 50 yaşında "Lu" vilayeti padişahının baş veziri oldu. Görevden alındıktan sonra yıllarca vilayetin ileri gelenlerinin ve güç sahiplerinin çevresinde gezinip durdu. Nihayet vilayetlerden birinin veziri oldu. Otorite sahibinin desteğini aldı.

İran'da Zerdüşt, büyük bir muğun (dinî lider) ya da büyük bir feodal beyin oğludur. Dinini yaymaya başladığında batıdan (Azerbeycan) doğuya (Belh) gelerek Goştasp'ın sarayına giriyor. Belh'in şah ve prensleri ona bağlanıyorlar. Saray çevresi eşrafından iki kardeşin biri kızını Zerdüşt'e veriyor. Diğeri de Zerdüşt'ün kızıyla evleniyor. Böylece o, saray ve aristokrat sınıfıyla ilişkisini sağlamlaştırıyor. Ömrünün sonuna kadar saray çevresinde kalıyor.

Mani, İran soylularına mensuptu. Annesi, Eşkanî prensesidir. Bazılarına göre babası Fatek de onun doğduğu sırada saltanat süren Eşkanî hanedanındandır. O, Şahpur'un muhafız görevlisidir. Onun tahta oturuşunda taç giyme hutbesini Mani okumuştur. Meşhur kitabı Şahpurgan'ı onun adına yazmıştır. Kifalaya kitabında bizzat şöyle diyor: "Ben, Şahpur şahın huzuruna gittim. O, benim yolculuk iznimi onayladı. Onun gözetiminde uzun yıllar İran'da, Part'tan Adib'e kadar yolculuk yaptım."[383]

Hatta doğru dinin (Mazdek dini) ilk kurucusu Zerdüşt ya da Bendes'tir.[384] (Mazdek'ten iki asır önce) Maderarya (Kûtulimare yanında) soylularından biridir. Onun dinini devrimci hale getiren ve genel eşitlik temeline dayandıran Mazdek, Biruni'nin dediğine göre, baş mubeddir. Aristokrasi düşmanı olmasına rağmen kainat sistemini ve gök düzenini, Sasanî sarayının sınıflarına göre açıklamıştır. "Kubad" ile ilişkisi meşhurdur.

Her şeyin tabiatı ve kaderi buradan anlaşılabilir ve tahmin edilebilir. Din nedir? Din, hükümler, duygular ve inançlar toplamıdır. Hükümler duygu ve inançlara dayanır. Fakat duygu ve inançların, tamamen toplumun ve özellikle sosyal sınıfın ürünü olduğunu söyleyemesek de rengini ve yönünü bunların belirlediğini kabul etmek zorundayız.

Toplumda her sınıfın kendine özgü dili, duyguları, fikri, ruhsal yapısı, hassasiyetleri, eğilimleri, özellikle arzuları, kendine has bir dünya görüşü vardır. Neticede kendine özgü dert ve ihtiyaçları söz konusudur. Bu yüzden din, bir sosyal sınıfta oluşan duygu, düşünce ve hükümlerin bütünüdür. Böyle olunca kendisini bütün bunlardan nasıl uzak tutabilir? Ne bir şey yapabilir, ne bir şey isteyebilir ne de bir şey yapması gerekir.

383 "Sasanîler Zamanında İran", Kristionsen, s. 220.

384 Taberî Mazdek'i Nedriyeli kabul ediyor. Kristionsen'e göre bu Mâderâriye'dir; O şöyle demektedir: "Burası miladi 9. asra kadar İran soylularının yerleşim merkeziydi." (G. Le Stronge, Doğu Hilafetinin Şehirleri, s. 38) Malales'in dediğine göre Mazdek fatihe saygı besliyor, fatihin nur olduğunu, mağlubun karanlık olduğunu ileri sürüyor. (Gubad Saltanatı ve Mazdek'in Zuhuru, Kristionsen, s. 104-105).

Bir burjuva şairine bakın, neler için inliyor? Dertleri, ihtiyaçları ve istekleri nelerdir? Dünyaya ve hayata nasıl bakar? Hatta dili, yoksul sınıf tarafından anlaşılmamaktadır. İki ayrı sınıfa ait bu iki kesim aynı dili konuşmalarına rağmen hiçbirisinin söylediği diğeri için bir anlam ifade etmez. Bir anlamı olsa da aynı ruhu, tadı, duyguyu ve inceliği taşımaz. Kışın soğuğu veya çöl ateşi altında can çekişen, yıl boyu kendisine, eşine ve çocuklarına ekmek bulmak için toprakla uğraşan bir "çiftçi" ile; yumuşak bir müziğin sevecen ninnileri, rengârenk ve okşayıcı dekorasyonlar, âdap bilen bir garsonun çabası, dansın tatlı ve kışkırtıcı gülüşü, aparatifin sarhoş edici neşesi ve tadını birleştirerek beyefendi ve efendilerin iştahını açarak, keklik yavrusu ciğerinin yumuşak yerinden ya da sedefin yumuşak beyninden bir lokma almasını sağlamak için gösterilen çaba sonucu yemek yiyen "sermayedar" açısından "ekmek" kelimesi aynı anlamı taşımaz.

Ne diyorum? Bu iki sınıf arasındaki farklılık, aynı dili konuşmama ve yoksul ile zenginin bir kelimeye aynı anlamı vermemesi ile sınırlı değildir; aynı zamanda bir şeyin geometrik ve maddî ölçüsü de bunların gözünde aynı değildir. Ünlü psikolojik deneyler bunu göstermiştir.[385]

Burada, Arya ve Çin dinlerini sınıfsal bakımdan ve toplumun müreffeh sınıfıyla uyumları açısından analiz edecek ve felsefî karamsarlığın, içe dönüklüğün, dünyayı ve içindekileri aşağılamanın, ruhsal ve zihinsel ızdırapların, şairane duygusal ihtiyaçların, zarif arzuların ve hayali duyarlılıkların, aristokratlar arasında ve zengin hayatında ortaya çıkan hassas ruhların ve büyük düşüncelerin özelliği olduğunu gösterecek vaktim yok. Hatta dünyadan el etek çekme bile dünya nimetlerinden yeterince yararlanabilmiş bir ruhun doğal tepkisidir. Ruhbanlık,

[385] Eğer bir sayfa üzerinde 5, 10, 25 ve 100 liralık boyutta birkaç delik açarak, biri eşraf, diğeri de yoksul aileye mensup iki çocuğa gösterseniz ve madenî paralardan her birini deliklere yerleştirmelerini isteseniz, yapacakları yanlış birbirinin tersinedir. Yani paraları birincisi daha küçük deliklere ve ikincisi daha büyük deliklere yerleştirecektir.

aşırı ruhanilik, gerçek olmayan, içsel, bazen hayal ürünü asılsız dertlere, ihtiyaçlara ve aşklara dalan, bu dünyadaki hayat yollarının sonuna varmış olan ruhları yakalar.

Böylelerinin gözleri artık toprak üzerinde bir şey aramaz. Kaçınılmaz olarak her gidişi boş, her hedefi saçma sayarlar. Açlık, susuzluk, hastalık, evsiz barksızlık, yalın ayaklık, ilaçsızlık, geri kalmışlık, istismar, esaret, haksızlık, zulüm, yüzlerce dert ve somut ve hissedilir çilenin ateşi kemiklerini sızlatan, binlerce maddî ve manevi nimetin bu hayatta yeryüzünde, bu gökyüzünün altında bulunmasına rağmen mahrum bırakılmış olan, dünyada ve onda olan her şeyi bir hiç sayar. Kışın soğuğunda elbisesiz yoksul evinde oturmuş ve masum çocuklarının soğuktan titrediğini, dudaklarının morardığını ve gözyaşlarının gözlerinin bir köşesinde solduğunu gören bir kimse, hiçbir zaman evini, eşini ve çocuğunu Benaris prensi Buda gibi "sönmüş bir ateş"in peşinde terk etmez. O, alevli ve ısıtan bir ateşin peşindedir. Dertsizlik dertleri, ihtiyaçsızlık ihtiyaçları ve şairane ve tatlı hüzünler onun için hayali şeylerdir.[386]

Bu peygamberlerin[387], görevlendirildikten hemen sonra sultan saraylarına yönelmeleri ve mesajlarını toplumda onların himayesinde anlatmaları tesadüfi değildir. Onların gözleri, yeryüzünde elitler ve soyluların dışındakileri pek zor görür. Ekmeksiz ve şöhretsiz halk kitlesinin barınaklarına giden kaba ve eğri büğrü yollara zor adım atarlar.

386 Pekiyi "Niçin bu dinler halk kitlesince yoğun bir şekilde benimsenmiştir?" diyeceksiniz. İlk önce bu dinler, bir süre sonra belirli sınıfsal özelliklerini kaybederler. Hıristiyanlık ve İslam'da da böyle olmadı mı? Eşrafın İslam'ını tanımıyor musunuz? Ayrıca dertler ve duyguların oluşumunda sınır söz konusudur. Fakat onların yayılması sınır tanımaz. Toplumun bütün vücudunu kapsamına alır bence. Şimdi de birçok eğilimler, duyarlılıklar, ihtiyaçlar, sanatsal, edebî ve sosyal zevkler, felsefî kuruntular, hayal ve düşüncelerin, Avrupa burjuvazisine özgü dünya görüşlerinin ne şekilde Afrika ve Asya'nın geri kalmış, yoksul ve orta sınıfları arasında yayıldığını görmüyor musunuz?

387 Konfüçyüs, Buda ve Mani gibi şahısları tarihî ve sosyolojik açıdan peygamber olarak adlandırıyoruz; onların ilahî olup olmamalarını göz önünde bulundurmuyoruz.

Zerdüşt, Azerbaycan'da görevlendirilir ama hemen Belh'e gider ve Goştasp'in sarayına koşar. Onu iyilik dinine çağırır. Ömür boyu sultanın sarayında kalır. Saray çevresinin eğlencelerine ortak olur. Goştasp'ın ordusunda savaşır. Padişahın düşmanları olan Turanlılara karşı düşmanlığa kalkışır ve sonunda hayatını kaybeder.[388]

Konfüçyüs, hükümdara yaklaşabilmek ve onun desteğiyle bir valilik elde edip orada kendi öğretisini uygulayabilmek için şehirlerde ve ülkelerde sürekli eski Çin hükümdarlarını över. Bu çaba nihayet meyvesini verir ve Lu şahının sarayına çağrılır. Vezirlik makamına gelinceye kadar peygamberlik yolunda devam eder.

Caynizm ve Budizm dinlerinin peygamberleri ve kurucuları, tamamıyla halkın içinden seçilmiş ruhbanların ruhani sınıfına ayrıcalıklı bir sosyal konum veren ve kan ve soy asaletine inanan eski Hinduizm dinine karşı ayaklanmış olan Hint prensleridirler.

Öte yanda tevhid peygamberlerinin hikayesi bambaşkadır. Bunların hepsi, toplumlarının en mahrum sınıflarına mensupturlar. Genellikle çobandırlar. Bazıları da bedevi ve tarihî toplumlarda her türlü toplumsal haysiyetten yoksun zanaat ve meslek erbabı kimselerdir.[389] Hepsi de çile ve yoksullukla pişmişlerdir. Bunla-

[388] Kristionsen, Sasanîler Döneminde İran, Fransızca 5 ciltlik Mezhepler Tarihi, Fars Edebiyatında Mazdisna, Dr. Muin.

[389] Nuh marangozdur, İbrahim heykeltıraş Azer'in oğludur (Nemrud'un yıldız bilimcisi). Bazıları bir açık bırakıldığını gördüklerinde Azer onun dedesidir, demişlerdir. Ancak müfessirler "Eb" kelimesini "amca" olarak manalandırmışlardır. Çünkü onlara göre peygamberin babasının kötü birisi, hele put yapan oluşu mümkün değildir. Halbuki önemli olan, put yapanın oğlunun tarihin put kıranlarının öncüsü olmasıdır. Bu güzeldir. Fakat maalesef bunun gibi birçok güzellikleri güzelliği tanımayan zevksiz makyajcılar "tevil" aracıyla çirkinleştirmişlerdir. Ve şarkıcı, zırh ve hasır örücü Davud. Bunların dışında Peygamberlerin hepsi çobandı. Bu zanaatkârlar da bilindiği gibi köy toplumlarında, çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan toplumlarda, en yoksul ve horlanmış sosyal sınıflara mensup idiler. Davud'un çok güzel beş eşi vardır. Zanaatı da işe yarar, ihtiyaç gideren bir zanaattı. Ali bin Ebutalip'in dediğine göre; o hasır örüp şöyle derdi: "Bunları benden alacak kimse var mı?" Davud elde ettiği parayla bir dilim arpa ekmeği alıp yerdi. (Nehcü'l-Belaga; Abduh tashihi).

rın, peygamberliklerini ilan ettikten sonra köleler ve yoksullar tarafından etrafları çevrilip hiç beklemeden emirler, köle tüccarları, faizciler, tefeciler, altın ve otorite sahipleriyle, Kur'an'ın deyimiyle "mele" ve "mütrefin"[390] ile çatışmaya girmeleri, bir rastlantı değildir. İlk çıkışları, mevcut güce yaklaşmak veya desteğini almak için değil, onların aleyhine savaş ilan etmekle başlar. İbrahim, bir balta alıp puthâneye gider ve putları kırar; baltayı büyük putun boynuna asar. O risaletini böyle başlatır. Sonra Nemrut ile mücadelesinde işkence, ateş ve çilelerle karşılaşır. Musa sert, kaba ve yırtık yün giysisi ve elindeki dikenli çoban değneğiyle, kardeşiyle birlikte Samî peygamberlerin beşiği olan çölden başkente gelip hemen Firavun'un sarayına koşar. Toplumun büyük sermayedarları ve Karun'la mücadeleye başlar. Onun daha sonra "Firavun", "Karun" ve "Belamıbaura" ile müca-

390 Mele: Herhangi bir toplumun seçkinleri, aristokrat ve güçlüleri (otorite sahibi), şişkin göbekleri, görkemli yürüyüşleri ve konforlu hayatları ile bakanları hayran bırakan sınıf. Mütref: Zorba, para sahibi, istediği her işi yapan ve kimse tarafından engellenmeyen kimselerin sınıfıdır. Servetinden dolayı şaşkına dönen, kibirlice yürüyen, servet ve gücünden dolayı azgınlaşan, her şeye kayıtsız kalan, hiçbir sınır, kanun ve sorumluluk tanımayan. (El-Müncid ve Mecmaü'l-Bahreyn).

Kur'an ve Tevrat, bu iki kitabın peygamberleri, sürekli "mele" ve "mütrefin"le mücadele etmişlerdir. Tevrat'ın bir ayeti şöyledir: "Eğer bir geminin halatı bir iğne deliğine girebilirse bir sermayedar da cennete girebilir". Kur'an'da ise "sermayedar" kelimesi yerine aynı ayet şu şekilde gelmiştir: *"Ayetlerimizi yalanlayıp büyüklük taslayanlara gelince, onlar ateş halkıdır."* (7/Araf Suresi 36). Aynı şekilde "büyüklük taslayan" tabirinden edinilen şey: Onların zorbalar (otorite sahipleri) ve altın biriktirenler olduğudur. Bu ayet çok sert ve dehşet verici bir şekilde altın biriktirenlerden söz ediyor. *"Altın ve gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanların vay haline. Onlara elem verici bir azap müjdele. O gün cehennem ateşiyle (altın ve gümüş) ısıtılarak alınları, sırtları ve yanları dağlanır. İşte biriktirdikleriniz bunlardır, tadın biriktirdiklerinizi."* (9/Tevbe Suresi 34,35) (Ebuzer bu ayeti gerçekleştirmek uğrunda canından oldu.) Peygamberin hayat tarzı ve onun ilk öğrencilerinin altın biriktirme ve para düşkünlüğü karşısındaki tavırlarının tümü, bu dinlerin "sınıfsal kökeni" ve sınıfsal kampının göstergesidir. Salih'in, sömürücü Semud kavminin zenginlerine hitaben söylediklerine bakın: *"Siz burada, bahçelerin, pınarların içinde, ekinlerin ve salkımları sarkmış hurmalıkların arasında güven içinde bırakılacağınızı mı sanıyorsunuz?"* (26/Şuara Suresi 146-148.)

delesi, Yahudilerin esaretten kurtarılması, Firavun ordusuyla çatışmaya girmesi, topluca hicret, bağımsız bir beldede yeni ve hür bir toplumun inşasıyla ilgili olaylar gündeme gelir.

İsa, işsiz ve kimsesiz, Kızıldeniz sahilinde balıkçılık yapan sıradan bir genç olarak, aniden Sezar'ın karşısına dikilir. Vahşi ve yamyam Roma İmparatorluğu, onun temiz ruhunun darbeleri altında çöker. Onun hayat öyküsü, bir çile, darağacı ve katliamlar öyküsüdür.

Davut, Calut ile; Yahya da Hirodis ile çatışmaya girer...

Muhammed, Kararit'te Mekkelilerin koyunlarını güden yetim genç, aniden Hira mağarasındaki yalnızlık ve inziva hayatından çıkıp aşağı iner ve Kureyşli tüccarlara, Mekkeli köle tacirlerine, Taifli bahçe sahiplerine, İran hüsrevine ve Roma sezarına karşı savaş ilan eder. Toplumdaki mustazafları, garibanları, köleleri ve yoksulları etrafına toplar. Onun öyküsü de işkence, sürgün, sonsuz ve amansız savaşların öyküsüdür.

Bir sosyolog açısından, büyük şehirlerdeki hanlar ve saraylardan inerek hakanın sarayına giden peygamberlerin dinini tanımak için hiçbir kelam bilgisinin ve tevil sanatının icazına ihtiyaç yoktur. Onun yönü, dünyası, dünya görüşü açıkça ortadadır. Yoksul ve ünsüz, koyun sürüsünü ve çoban değneğini bırakıp Mezopotamya, Arabistan Yarımadası, Filistin, Şam ve Mısır'ın tenha ve yanık çöllerinin bağrından gelerek, beldelerinin avare halkının çobanlığını yapan, kendi kavimlerinin kurtlarına amansız savaş açan kimselerin dini de böyledir.[391]

Şimdi böyle bir bakış açısından, çoban peygamberler zincirinin son halkası olan Muhammed'in simasını yeniden görmemizin

[391] Bu görüş ne taassup üzeredir ne de cehalet üzere. Çünkü benim ana eğitim, araştırma ve öğretim branşım, dinler tarihi, medeniyetler ve kültürlerdir. Ayrıca ruhum (düşüncem değil) öylesine Hint dinlerine tutkundur ki Buda'nın güzel kültürü ve enteresan düşüncesi, Çin ekolü, özellikle o padişahlar ve olağanüstü metinler karşısında tahammülsüzdür. Genellikle hakikatin bu ince düşüncelerle ve güzellik, şiir ve hayal dolu sözlerle uyumlu olmasını gönülden arzu ediyorum. Ama maalesef durum böyle değildir.

zamanı gelmiştir. Muhammed'i gerçekten yeniden görmek, yeniden tanımak gerekir. Ona, nesnelere ve diğer şahıslara baktığımız gibi bakmamalıyız. Ona psikoloji, sosyoloji ve tarihten yeni bir bakış açısı oluşturarak bakmalıyız. Onu, tarihin büyük ve ünlü şahsiyetleri olan kayserler, filozoflar ve peygamberler safına yerleştirip görmeliyiz. Onu, Doğu'nun büyük peygamberlerinin yanına oturtup seyretmeliyiz. Böyle olunca onun tasviri, gözlerimizin algılayamayacağı, tarif edemeyeceği bir şekle bürünür. Sanki onu hiç görmemişiz, dünyada onunki gibi bir yüzle karşılaşmamışız, duygusuna kapılırız.

Şimdi onu, tarihin başlangıcından beri dünyanın büyük medeniyetlerini kuran sayısız nesillerin çobanlığını yapmış adı sanı bilinmeyen çobanlar olan kendi seleflerinin yanında tanıyoruz ve onlar arasında seyrediyoruz. Bir dinin genel tasvirini doğru bir şekilde tespit etmek için, o dinin tanrısını, kitabını, peygamberini ve yetiştirdiği saf ürünü tanımalıyız. Bu metot, dinleri en basit, en kolay ve aynı zamanda en ilmî ve güvenilir bir şekilde tanıma metodudur.

Yahova, Yahudi milletinin Tanrısıdır. Sert bir yüzü ve olağanüstü büyüklüğü vardır. O, insanın kendisiyle bir âşık gibi dertleşemeyeceği ve onu sevemeyeceği kadar yüce ve ciddidir. O, kullarının kalbine lütuf ve rahmetten çok sertlik ve korku ilham eder. O, adalet dışında muamele etmeyen mütekebbir bir cebbardır. O, koyduğu resmî sınırların en ufak bir şekilde çiğnenmesini ve hatta kolaylaştırılmasını dahi affetmez. Alçaklık, horlanma, aşağılık ve köleliği huy edinmiş, Firavun'un zulüm zincirini boynuna takmış esir bir kavmin kurtarılması için hemen ayaklanması, kıyama kalkması, Firavun rejimine karşı inkılap yapması ya da kendi beldesinden topluca çıkması, oradan uzak bir yerde bağımsız ve hür bir toplum inşa etmesi, kendi varlığını bizzat kurması, kölelik ile özgürlük arasındaki uzun ve zor yolu kat etmesi gereken bir kavmin "Allah"ı böyle olmalıdır.

Tevrat da böyledir. Mantıklı ve disiplinli bir itikadî ve felsefî alt yapısı, varlık, yaratılış, hayat ve ilahî risalet felsefesiyle uyumlu

bir yorumu, bunların Yahudi kavminin tarihiyle bağlantısı, tevhidi koruma sorumluluğu, toplumsal ve hukukî sert ve tavizsiz kanunları, hükümleri ve gelenekleri vardır.

Musa, ilâhî gazabın simgesidir. Yahova'nın yeryüzündeki insanî şeklidir. O, biri Kıptî, diğeri Septî olan iki kişinin özel kavgasını görünce çok sinirlenerek hemen kavga yerine koşan, bir tokatla Kıptîyi öldüren, sonra şehirden kaçan, Tur seferi dönüşünde, Samirî'nin karşıt bir hareket başlattığını görünce onu öldürmeye kalkışan, fakat Allah tarafından sakındırılan bir kimsedir. Hızır kıssasında Musa, Hızır'a uyacağına söz verdiği halde Hızır'ın yaptıklarına öfkelenip kafasını koparmak için üzerine atılır. Güçlü, hızlı, çabuk öfkelenen ve siyaset tecrübesinden yoksun bir adamdır.

Böyle bir adam, böyle bir dinin peygamberidir. Bu din, kurucu, siyasî, toplumcu, medeni ve hukukî bakış açısına sahip, bu dünya hayatına özgü bir dindir.

Teos, İsa'nın Tanrısıdır. Bir dost samimiyetindeki yüzü ve bir sevgili yumuşaklığıyla, insanın yakını ve tanıdığıdır. O, insanla öylesine samimi ve akrabadır ki onu aramak için gökten iniyor. Yüce ve muhteşem arşını bırakıp yeryüzüne geliyor. İnsanların yanına oturuyor, insanların arasına giriyor ve insanlarla kaynaşıyor. Bununla da yetinmeyip insanın babası oluyor. Bir insan simasıyla ete kemiğe bürünüyor.

İsa da Teos'un insanî görünümüdür. Melek masumiyetinde yüzü, şafak inceliğinde gülüşü ve okşama yumuşaklığında sözleri vardır. Bağışlama, sevgi ve huzur peygamberidir. Yorgun kalplerin teselli edicisidir. Mesajı ve daveti, Roma cellatlarına ve sezarın vahşi askerlerine yöneliktir. "Kılıçlarınızın kanını sevgi denizinde yıkayın, öldürmeyin, sevin." der.

Vahşiliğin herkesi deliye çevirdiği, dökülen her kanın bedelinin yine kan olduğu, intikamın bir çılgınlık kısır döngüsüne[392] gir-

[392] Cercle Vicieux; Şüphesiz kısas, Kur'an'ın tabiriyle hayatın garantisidir. Ancak Kur'an'ın kısastan daha öncelikli gördüğü af, sonsuz kan dökmelerin durdurulmasının tek yoludur.

diği bir zamanda, kana susamış kılıçları, "bağışlama"dan başka ne sakinleştirebilir? Acaba bu çılgın intikam kısır döngüsünün kılıcını sevgiden başka ne durdurabilir?

İncil de böyledir. "Eğer bir yanağına tokat atarlarsa, sen tokat atma, tokat atmaları için onlara diğer yanağını da çevir!" der. Çünkü çatışma sadece bu şekilde son bulur ve düşmanlık dostluğa dönüşür. Büyük dinlerin kaderi ve yapısını inceledikten sonra ben, din ve tarih sosyolojisiyle ilgili çok önemli bir ilkeyi tespit ettim. Bu ilke "toplumun din aracılığıyla saptırılmasıdır" ve "tarih sürecinde bütün dinlerin kaderinin olumsuz oluşudur". Burada genel anlamda dinin saptırılmasından değil, hak dinin saptırılmasından söz ediyoruz. Hak din bizzat sapmaz ama toplumun yoldan çıkarılmasında kullanılır.

Toplum bir nesne gibidir. Çeşitli şartların ve faktörlerin etkisiyle dengeli olan (B) durumundan mesela, aşırı maneviyat, dünya nimetlerinden el çekme ve ahiretçilik şeklindeki (A) tarafına ya da maddiyat, aşırı fesat ve dünyevî hayata tutkunluk şeklindeki (C) tarafına sapabilir.

Bu şartlar altında her zaman bir peygamber zuhur eder ve bir din ortaya çıkar. Burada dinin yönü ve genel eğilimi tamamen bellidir. Onun hareketi doğal olarak toplumun saptığı yöne ters bir yönde olur. Birinci durumda dinin davet yönü, yani dinin toplumu düzeltmek için uyguladığı güç, (A)dan (C)ye doğrudur. Musa'nın, Konfüçyüs'ün ve Zerdüşt'ün dini, Yunan ve Roma dinleri böyledir. İkinci durumda ise (C)den (A)ya doğrudur. Lao-Tzu, Taoizm, Budizm, Veda dinleri, Hıristiyanlık ve diğer zâhidâne eğilimler böyledir.

Toplum şiddetli bir şekilde (mesela A gibi) herhangi bir yöne saparsa, peygamber kıyam edip kendi dininin etkisiyle sapma yönüne ters bir güç (C) uygular. Bu dinin yayılması ve toplumun ona ihtiyaç duyması, onun daha da güçlenmesini ve etkili olmasını sağlar. Neticede, bir asra yakın bir zamandan sonra toplum, sapmış olduğu yönden uzaklaşıp dengelenir ve (B) halini alır. Burada dinin misyonu mantıken son bulmuştur ama

hiçbir din mensubunun kendi dininin işlevini tamamladığını ilan ettiğine rastlamamaktayız. Neticede din, her zamanki doğrultusunda topluma baskı uygulayıp onu sürekli dünyeviliğe (C) doğru sürükler. Bu durumda toplum (B) dengesine kavuştuğu için bundan sonra din olumsuz bir ruh kazanır ve saptırıcı güce dönüşür.

Aşırı bir şekilde (B) istikametine doğru sapan toplum, düşüşün eşiğindeyken ortamın doğal şartlarının tepkisi ve zamanın ihtiyacına karşı olumlu bir cevap olarak hemen başka bir peygamberlik gerçekleşir ve toplumun sapma yönünün tersine bir risaleti ilan eder. Böylece önceki dinî eğilimin aksi yönünde bir eğilim belirler. Toplumu sapıklık ve düşüşten kurtardıktan sonra, tekrar bizzat kendisi olumsuz ve toplumu saptırıcı bir güce dönüşür. (A) ile (C) arasındaki daimi gidiş gelişe insanlıkta, kültürlerde, medeniyetlerde ve dinler tarihinde rastlamaktayız. Taoizm, eğlence, lezzet, zulüm, kıskançlık, hırs, hazcılık, mal tutkusu, aristokrasiye özgü süfli örf ve adetler ve insanlık dışı sınıfsal ayrıcalıklar içinde boğulmuş olan bozuk Çin toplumunda ortaya çıkıyor. Halkı, dünyevî nimetlere itibar etmemeye, hayatı reddetmeye, hayat çıkarları uğrunda çabalamamaya ve dünyevî nimetleri boykot etmeye çağırıyor. Nefisleri doğal ve içgüdüsel hayatın gerektirdiği şeylere teslim olmaya (Tao)[393] zorluyor. Neticede Çin toplumu, şiddetli bir şekilde ruhbanlığa, ruhsal arınmaya, bireysel zahitliğe ve dünyadan ve medeniyetten el etek çekmeye yöneliyor ve Tao'ya doğru sapıyor. Konfüçyüs, kendi dininin hedefini, Tao'yu diriltmeye çağıran Lao-Tzu'nun aksine Li'nin[394] yerleştirilmesi olarak belirliyor. Ruhları, toplum, yasalar, medeni hayatın kuralları ve toplum tabiatının gerektirdiği yöne doğru çekiyor ve Lao-Tzu'nun şehirden ve toplumdan tabiata ve inzivaya kaçırdığı düşünceleri geri getirmeye çalışıyor.

Hintlinin ince hayali ve nazik zevki, bereketli Hint ülkesi, racaların toplumsal hayat sistemi, bu soylu ve ihtiyar Arya kavminin za-

393 "Tao", tabiat kanunu.

394 "Li" toplumun Taocu namusu/ilkesi.

ti tembelliği ve her şeyi kolaylaştırmaya alışık ruhu, bu ülkenin orta ve varlıklı sınıflarını hazcılık, gösterişli hayat, maddî hayata yeni eğlencelere katma, ayyaşlık ve fesat (C) yönüne saptırmıştır. Bu yüzden "Veda" dinleri insanlara, dünyaya sırt çevirmeyi, olağanüstü çileleri, tasavvufu, akıl almaz bedenî ve nefsanî işkencelere katlanmayı (A) öğütlüyor. Böylece racaların lezzet, fesat ve eğlence dolusu ülkesi, irfan, ruhbanlık ve riyazet beldesine dönüştü. Öyle ki Buda da bu durumu dengelemeye kalkıştı. Aynı zamanda bedenî riyazetlere karşı mücadeleye başladı. Ancak pek de başarılı olamadı. Uyanık, yetenekli, binlerce yıl önce gelişmiş ve zengin medeniyetlere sahip olan, üstün zekâlarıyla yüce duygular ve derin düşünceler yaratan, sadece ruhsal maneviyatlar alanında değil, matematik, sanayi ve sanat alanında da göz kamaştırıcı yetenekleri olan, dünyada birçok mensubu[395] bu millet, ondan sonra öylesine irfanî hayaller ve ruhanî miraçlara (A) tutkun oldular ki asırlarca Gazneli Türklerin, saldırgan Moğolların, mütecaviz Afganlılar ve İranlıların ve sömürgeci İngilizlerin esiri oldular ve bunların varlığını da hissetmediler.

Roma imparatorluğu, bin yıl boyunca Batı'nın siyasî ve askerî gücünün simgesi, Doğu'nun her zamanki hakimi olma iddiasında olup Akdeniz, Orta Asya, Mezopotamya, Ermenistan ve Kuzey Afrika'da hüküm sürüyordu.

Roma, gücün, çalışmanın, savaşın ve maddî medeniyetin sıcak merkeziydi. Hayat, bolluk, egemenlik, kadın, para ve iktidarın fışkıran çeşmesi ve güçlü, gelişmiş, zengin ve kan dökücülük, ayyaşlık, güçsüzü ezmeye dalmış bir toplumdu. Mesih, Roma toplumunun sapık yönelişine karşı gücünü harekete geçirdi. Onu takva, barış ve ihtirassızlığa, lezzet ve servetten nefret etmeye, sertlikten ve başkaları üzerinde siyasî ve askerî otorite kurmaktan vazgeçmeye, maneviyat ve ahlakî duyguları geliştirmeye davet etti. Ruhları siyasî güç elde etme hırsından, madde ve eğlence düşkünlüğünden uzaklaştırıp manevî hayata ve ruhsal takvaya yaklaştırmaya ve maddecilik ve militarizm sebebiyle şiddetli bir şekilde sapmış olan toplumu ıslah etmeye çalıştı.

[395] Kelile ve Dimne eski Hint halkının siyasî ve objektif görüşünü gösteriyor.

Bu çalışmalarında da göz kamaştırıcı başarılar elde etti. Gladyatörlerden ve Neron'lardan başka birisini görmeyen ve gök kubbenin altında üzerlerine vahşi aslanlar salınan esirlerin iniltisinden ve kan içici imparatorların ve komutanların korkunç naralarından başka bir ses duymayan bir ülke, temiz ruhların beşiği, Saint Paul, Saint Cenova, Saint Ares ve Saint Augustin'lerin ülkesi oldu. Roma'nın dehşet verici meclisi, kayserlerin korkunç sarayları ve ürpertici dev zindanları ve görkemli Batı ordusu yıkıldı. Bunların yerine, kainatın büyük Yaratıcısına ruhanî gölgelikleri altında en ihlaslı dertli iniltiler, en güzel dua ve yakarışlar, semavî musikiler ve ilahilerle çınlayan kutsal kiliseler inşa ettiler.

Fakat Hıristiyanlık o heyecan ve şevkle, eski Roma'nın yağmacı, günahkâr ve militarist toplumunda nefisleri, güç ve nimet lezzetlerini hor görmeye çağırdı. Batı toplumunu âhiretle öylesine meşgul etti ve yalnızlık ve ruhbanlık köşesine sıkıştırdı ki Selçuklu Türkü Alaattin Keykubat ve Şamlı Kürt Selahattin Eyyubî tarafından darmadağın edildi. İslam, merkezinin dağılmış ve gücünün parçalanmış olmasına ve büyük ülkesinin her parçasının bir han veya hakanın eline geçmiş olmasına rağmen Avrupa'nın kalbine kadar girdi. Doğu Hıristiyanlığı ortadan kaldırıldı, Hıristiyan imparatorluğun evrensel başkenti olan Kostantiniye İstanbul'a dönüştü. Hıristiyanlık düzenini kaldırıp Akdeniz'in öbür tarafına fırlattı. Bilahare maddeci güçlü Roma toplumu, sapkın maneviyat ve uyuşturucu ruhaniyet inzivası içinde uyudu. Bin sene daha uyanmadılar. Sonunda onu Rönesans uyandırdı. Mesih'in hareket yönüne ters bir yönde ona öyle bir güç uyguladı ki onu dünyaya, dünyevî çabaya ve hayatın tadını çıkarmaya doğru sürükledi. Şimdi Batı'nın bu yönde yine aşırı gittiğini, Avrupa, Neron, Sezar ve gladyatörlerin Avrupa'sı olduğunu ve yeniden başka bir Mesih'e susadığını görüyoruz.

Ya İslam, Muhammed ve Kur'an?

Burada dini ya da din karşıtı taassubun, gözleri doğru ve kesin bir bakış ve incelemeden alıkoymaması için, olaya Bacon'ın ün-

lü deyişiyle ilmin kuru bakışıyla bakarsak; şimdiye kadar destanlar ve mitolojilerden başka hiçbir yerde görülmemiş olan ve kimsenin gerçek âlemde karşılaşmadığı ilginç bir sima/yüz/şahsiyet görüyoruz.

İslam, tek kelimeyle, dünyanın çok boyutlu olan tek dinidir. Topluma uyguladığı güç tek yönlü değil, çok boyutludur. Hem de birbirine karşıt olan boyutlar. Bireyin ve toplumun duygu ve düşüncesine değişik ve hatta birbirine zıt yönlerde uygulandığı için doğal olarak topluma bu güçlerin geleceği üzerinde daima dengeli bir yön kazandırır. Bunun sonucu olarak saptırıcı bir güce dönüşmesi ve toplumun doğru yönden sapması imkânsız hale gelir.

Böyle bir ilkeyi nasıl keşfettim? Her dinin tanınması, izlenmesi için gereken yolu takip ettim. Yani Allah, Kur'an, Muhammed, özel olarak eğittiği ashabı ve Muhammed'in Medine'sini tanıyarak ve karşılaştırarak. Çünkü Muhammed, dünyada kendi toplumunu bizzat inşa edip yöneten tek peygamberdir.

İslam'ın bu beş boyutu ilmî ve mantıkî olarak incelenip mukayase edildiğinde bu hakikat açığa çıkıyor:

Allah gerçek bir Janus'tur[396]. İki çehreli Tanrı! Yehova çehresi, Teos çehresi. İki seçkin ve çelişik sıfatı "Kahhar" ve "Rahman"dır. Yahova gibi intikamcı, müstebit, cebbar, mütekebbir ve azabı şiddetli olan, muhteşem arşına yaslanmış, melekût örtülerine bürünmüş, makamı fizikötesidir, onun dışındaki her şey mutlak saltanatının hükmü altındadır. Aynı zamanda Teos gibi "Rahman", "Rahim", "Rauf" ve "Gafur"dur.[397] Yeryüzüne

[396] Janus, Yunanlıların iki çehreli tanrısıdır. (Geçmiş ve geleceği bilen)

[397] Haşr süresinde Allah'a isnat edilen sıfatlara bakın: *"O öyle Allah'tır ki kendisinden başka tanrı yoktur. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. O esirgeyen ve bağışlayandır. O öyle Allah'tır ki kendisinden başka tanrı yoktur. O, mülkün sahibidir, eksiklikten münezzehtir, selamet verendir, emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptırandır, büyüklükte eşi olmayandır. Allah, müşriklerin ortak koştukları şeylerden münezzehtir. O, yaratan, var eden, şekil veren Allah'tır. En güzel isimler onundur. Gök-*

inerek insanla, topraktan olan halifesi ve akrabası ile dostluk bağı kuruyor. Onu kendi suretinde yaratıyor. Onu kendisi gibi yapacağı müjdesini veriyor. İnsanla öylesine samimi ve dost oluyor ki ona şah damarından daha yakın olduğunu açıklıyor.[398]

"Demir dağ, sesini duyduğunda dehşetten çöküp erimesine[399] rağmen Allah, kendisine birkaç kere dua eden günahkâr insana şöyle cevap verir: "Ey meleklerim, ben kulumdan utandım. Çünkü onun benden başka kimsesi yoktur, bu yüzden onu bağışladım."[400]

Kur'an da İncil ve Tevrat'ın toplamıdır. Felsefe, hikmet, kısas, akait, fertle ilgili ahlakî ve ruhî özellikler, toplumsal, ekonomik, siyasî hükümler, bireysel ve toplumsal ilişkiler, maddî ve manevî hayatla ilgili gelenek ve görenekler, dünya ve ahiret, yaratılış felsefesi ve ilahî hikmetten tutun, sağlık, görgü kuralları, yeme içme, uyuma, hayatla ilgili normal çabalar, nefis terbiyesi, bireysel eğitim, savaş, maddî hayatı iyileştirme, sosyal haklardan faydalanma, hürriyet, medeniyet, ilim, servet, lezzet, güzellik, ibadet ve kulluk, sabır, Allah sevgisi, kalp aydınlığı, ruhun sefası ve temizliği, öğrenme, düşünme, gözlem, duyma ve hissetmeye davet, sürekli genel seferberlik halinde olma ve güç toplama, savaş atları besleme,[401] askerî harekâta hazırlık, intikam ve esir alma gibi konuların ve olayların hepsini kendine özgü bir yöntemle birbirine bağlayıp güzel ve hoş sesler ve çeşitli düşünceler, duygular, maddî ve manevi, bireysel ve toplumsal olgulardan bir bileşim yaratmıştır.

Muhammed, Musa ve İsa'nın bileşimidir. Bazen ölüm kusan savaş sahnelerinde kılıcından kan damladığını, ölmek ya da öl-

lerde ve yerde olanlar onun şanını yüceltmektedirler. O, galiptir, hikmet sahibidir." (59/Haşr Suresi 22-24)

398 *"Biz ona şah damarından daha yakınız.."* (50/Kaf Suresi 16)

399 *"Biz Kur'an'ı bir dağa indirseydik Allah'ın korkusundan onu baş eğmiş, paramparça olmuş görürdün. Düşünsünler diye insanlara işte böyle örnekler veriyoruz."* (59/Haşr Suresi 21)

400 Sâdi'nin Gülistan'ının önsözü.

401 8/Enfal Suresi 60.

dürmek için can atan ve hareketli binekleri üzerinde kana davet karşısında zor sakinleştirilebilen dostlarına öncülük edip saldırdığını, bir avuç toprak alıp öfkeyle düşman üzerine serptiğini, "İleri!" diye haykırmasından hemen sonra kılıçların dans etmeye başladığını, kılıç övgüsünün verdiği gülümseyişle ve başarı lezzetinden dolayı heyecanlı bir sesle: "Hücum! Şimdi savaş tandırı ısındı!"[402] diye haykırdığını görüyoruz.

Bazen de her gün onun yolu başında bulunan bir Yahudi, evinin çatısından kül döktüğü halde Mesih'ten daha yumuşak, "Bayezit" gibi hiç aldırmadan geçip gittiğini; bir gün evinin önünden geçerken adamdan ses çıkmadığını görünce, safa dolu bir sufi gibi, dostumuz bugün bizi neden hatırlamadı, diye sorduğunu ve hastalandığını öğrenince ziyaretine gittiğini görüyoruz"[403]

O, gücünün doruk noktasında ordusu, 20 yıl boyunca kendine ve dostlarına işkence yapan ve sürgün hayatı yaşatan Mekke'yi istila ettiği anda, sezarın güç koltuğuna oturduğunda, şefkatli Mesih simasıyla Kâbe'nin yanında durup etrafında Kureyş'ten intikam almaya susamış 10.000 kılıçlı bulunduğu halde, Ebusüfyan, Hamza'nın ciğerini yiyen Hind ve Ebucehil'in intikamcı oğlu İkrime gibi dostlarına işkence yapılışını, sürgün edilişini, ürpertici öldürüşleri andıran yüzlerle karşı karşıya dururken, "Ey Kureyş, size nasıl davranacağım konusunda ne düşünüyorsunuz?" diye soruyor. Kaderleri kılıcının ucunda olan bu Musa'da Mesih'in yüzünü gören Kureyş, "Sen büyük kardeşsin, büyük kardeşimizin oğlusun." diye cevap veriyor. O da bağış ve sevgiyle ısınmış bir ses tonuyla: "Gidin, hepiniz serbestsiniz!" diyor.

402 "Onları takip edin her yerde; yolun başında tuzak kurup pusuya yatın, öldürün, giysi ve silahlarını ganimet alın!"

403 Fransız filozof diyor ki: "Ruhsal yapısı tezatların birliği olan kimse güçlüdür." Losing, "Güçlü insan o tezatları canlı bir kalıp ve bileşim içinde birleştiriyor; hayatın fazileti ve olgunluğu, zıtları yararlı ve yaratıcı bir terkiple bileştirmededir." diyor. Hegel ise şöyle diyor: "Hakikati bir tez ya da antitez içinde aramak yerine, zıtların yeni uzlaşmaz bileşiminde aramak gerekir." Mesih ise "Bir yılan gibi uyanık, bir güvercin gibi saf olun." diyor.

Sessiz bir gecenin yarısında evi ve şehri terk edip Baki mezarlığında ariflere özgü ince duygulara kapılan ve büyük bir rahibin ömür boyu halvetteki derin düşünüşten sonra başını kaldırıp bakan, ölüm kokusu ve sevgilisiyle yakın ilişki arzusu, gönlüne ateş düşürmüş bir kimsenin ruhunun derinliğinden kaynaklanan bir ses tonuyla çölün gizemli ay ışığı altında, hayatın esrarlı kaderi hakkında kendisiyle konuşan, şikâyette bulunan kimsenin, Medine pazarında, emri üzere kazılan derin ve dehşet verici çukur kenarında oturup Kureyza Yahudilerinin gruplar halinde (birkaç kişiyi bir zincirle bağlamışlardı) getirilip boyunlarının vuruluşu ve çukura atılışına, sanki oyunmuş gibi, yüzüğün iki siyah taşı gibi soğuk, kuru ve donuk bakışlarla baktığına; dudakları ve kirpiklerinin kıpırdamadığına; olaya sanki saçma ve tatsız bir oyunmuş gibi ilgisiz kaldığında bu 700 kişinin son ferdinin kesimi ve çukura fırlatılışına kadar, sıcak cesetlerin üzerine emri ile toprak döküldüğünde soğukkanlılığını koruduğuna, sonra kalkıp diğer işlerle uğraştığına kim kolayca inanabilir?

Bunlar, topluma kalleşçe hıyanet etmişlerdir. Halka hıyanet edildiğinde Muhammed, "Musa" ve Allah da "Yahova" çehresine bürünür. Hiçbir şey onları durduramaz.

Bedevi bir Arabın çölden gelip mescitte halkın karşısında, "Ey Muhammed, benim karım cildi kuru, kırışık ve yanık suratlı biridir. Senin karın ise genç ve güzeldir. Bir süre onu bana ver ve karşılığında karımı al." diye hitap ettiğinde, Mesih'i şaşırtacak derecede sevgi ve huzur dolu bir ses tonuyla; "Ey kardeş, mümkün olsaydı yapardım. Fakat mümkün değil."[404] diyen kimse, yukarıda sözünü ettiğimiz kimse miydi?

Acaba, savaşı dinin ruhbanlığı olarak nitelendiren, hatta mabedin sessiz ve tenha köşesini "mihrap" (savaş alanı) olarak adlan-

[404] Cahiliye devrinde bazen kadınları alacakları ya da borçlarına karşılık bir süre ödünç verirlerdi. Hatta Ömer hükümeti döneminde, hac yaparken bir ihtiyar erkek ile genç delikanlı ona gelip fıkhî bir mesele sordular: "Ben genç ve güzel karımı alacaklı bu gence bir süre ödünç verdim. Şer'an bir sakıncası var mı?"

dıran, on yıldan daha az bir sürede 65 savaş gerçekleştiren birinin kalbinde, Buda'nın manevî derinliği kadar bir ruh, beyninde Upanişadlar kadar ince ve yumuşak düşünceler, mantığında, Sokrat'ınki sağlamlığında bir akıl, gözünde Çinli "Lu"nun[405] cazibeli, güzel ve ince bakışları gibi bir bakış sahibi olduğuna inanmak mümkün mü?

"Eğer halkla ilişki kurarak onlarla iç içe yaşamakla görevlendirilmiş olmasaydım, iki gözümü göğe dikerdim ve Allah canımı alıncaya kadar gökten gözümü ayırmazdım!" diyor.

Onun tarafından yetiştirilmiş olan Ali ve Ebuzer'i ele alalım. Bunlar onun talebeleridir. Sahip oldukları her şey ondan edindikleridir. İslam, yarı vahşî bir göçebe olan Cündep bin Cünade'yi "Ebuzer" olarak yetiştirmiştir. Diğeri ise Muhammed'in evinde "Ali" olan sekiz yaşında bir cahiliye Arabıdır. Ebuzer iki yöne, iki boyutlu bir ruha sahiptir. Kılıç ve namaz adamı, yalnızlık ve halk adamı, ibadet ve siyaset adamıdır. Hürriyet ve adalet, köleler ve açlar uğrunda mücadele eden, Kur'an'ı doğru dürüst anlamak ve hakikatin ne olduğunu tanımak için sürekli okuyan; savaş, düşünce ve sevgi adamıdır.[406] Ali, kim onun yüzünü çizebilir? Çok yönlü ilginç ruhu, bütün yönleri mitoloji tanrılarının büyüklüğü kadar biridir. Ruhun ve hayatın değişik yetenekleri ve çelişik kabiliyetleri açısından kahraman bir insandır. Kılıç, söz, akıl ve aşk, fedakârlık ve sabır, iman ve mantık, hakikat ve siyaset, uyanıklık ve takva, sertlik ve sevgi, intikam ve af, gurur ve tevazu, yalnızlık ve toplum, sadelik ve ihtişam kahramanıdır. Olması gereken fakat olmayan bir insandır!

Savaşın kanlı sahnelerinde ünlü kılıcı düşman saflarını yerinden oynatıyor. Düşman ordusu, ekin tarlalarının olgun başakları gibi iki tarafı keskin kılıcının hareketiyle üst üste yatıyor. Medine'nin sessiz kara gecelerinin bağrında yapayalnız kalan,

[405] "Lu" eski Çin'in ince, latif ruhlu bir şairidir. Bizim tasavvur edemeyeceğimiz şekilde tabiatı çok güzel görüp hissediyor. (Dinler tarihi derslerime müracaat edin).

[406] Ebuzer Gıffarî (tercüme ve şerhi)

hayatın boğucu baskısına dayanamayıp “var”‘ olmaktan bıkan bir ruh gibi, huzur ve sükûneti yatağına bırakıp Ali’yle dost ve mahrem olan gecenin örtüsü altında, şehir yöresinde sessiz, aşina hurmalıkların yarı ışıklı bölgesinden geçerek kuyunun ağzına kafasını sokarak, garipler misali inleyen toprağın büyük mahpusu! Hayata sığmayan büyüklükte biridir. Ali, gökyüzünün ağır ve alçak tavanı, göğsü üzerine çökerek soluk almasını zorlaştırdığı hür bir ruhtur. Onun, kılıcından ölüm ve dilinden şiir yağıyor. “Hem ilmin güzelliğinden hem de Allah’ın güzelliğinden haberdardır.”[407] Hem düşüncenin erdemini, hem de sevginin çırpınışını bilir. Savaş sahnesinin hiddetli kan dökücüsüdür. Mihrabın tenhalık ve sessizliğine tutkundu, Dante’nin Verjile’si, Firdevsî’nin Rüstem’i, Mevlana’nın Şemsi’dir. Ne diyorum ben? Kelimelerle Ali’yi anlatmak mümkün mü? Sessizliğe kulak verip Ali hakkında neler söylediğini dinlemek gerekir, değil mi? O, Ali’ye daha yakın biridir. Ali, bizzat başka bir Muhammed’dir; daha enteresanı, Ali’nin yüzünde ve karakterinde Muhammed’i daha da belirgin görebiliriz. Muhammed’in simasını, 14 asırdan beri zayıf gözlerimizden gizlenmiş bir yüzü, sadece bizzat kendi simasına bakarak tanıyamayız. Allah’ın siması, Kur’an’ın siması, Ali’nin siması, Ebuzer’in siması ve onun yetiştirdiği ışıldayan, güzel, samimi birkaç yüz ve insanlık tarihindeki Ali’nin baba, Fatma’nın ana, Hüseyin’in oğul, Zeynep’in de kız olduğu ilginç bir ailenin yüzünde arayıp bulmak gerekir.

Muhammed’in Medine’si de çok boyutlu bir toplumdur. Medine’yi tarihteki ünlü şehirlerle kıyaslayarak boyutlarını açığa çıkarabiliriz. Atina, Isparta, İskenderiye, Roma, Hiliyapolis, Benares, Hegmetane gibi şehirlerle. Bütün bunlar tek kapılı şehirlerdir. Roma, Isparta ve Hegmetane, gelişmiş vücutlu, sert suratlı ve silahla donatılmış askerler bu kapılardan dışarı çıkarlar. Bu şehirlerde besili savaş atlarının kişnemesi, savaşçılar ve pehlivanların narası, tarihin kulaklarını çınlatır. Neron, Kraseus, Julie Sezar, Ispartaküs, Vespasin, Ajidahak, Kureş, Hoşayar Şah

[407] Dua; Alexis Carrel; tercümemin son sayfası. Carrel bu sözleri günümüz insanı için arzuluyor.

gibileri. Ancak Atina, Hiliyapolis, Beneras, İskenderiye kapılarında derin düşüncelere, ruhun belirsiz dalgalarına dalmış, hikmet, kültür ve bilginin büyük sermayedarları olan Konfüçyüs, Lao-Tzu, Aristo, Lu, Mahavira, Buda, Sokrat, Platon, Epikür, Stoacılar, Epiktet, Batlamyus ve Pisagores gibileri tarihin sayfalarında yer almak için dışarı fırlarlar.

Muhammed'in Medine'si (Yesrip), dünyaya açık iki kapılı bir şehirdir. Bir kapıdan "mavi birlik" çıkar; sanki bunlar savaştan başka bir şey düşünmezler. Kan yatağından başka bir yerde uyumazlar. Bu kapı gece gündüz her zaman açıktır. Her zaman susamış kılıçlar, diğer kabileleri aramaya çıkarlar. Sessiz ve dehşet verici bir gece baskını ya da sabah baskını[408] yapmak için pusuya yatıp aniden saldırır, öldürür, yağmalar, esir alır, geri dönerler. Sanki burası Roma kapısıdır.

Diğer kapıdan, sakin, sevgi dolu, Allah'a ve halka karşı aşk nurları saçan yüzler çıkar. İman ve kesin ile dalgalanan alınlar; temiz, takvalı ve gözünü yere, gönlünü göğe dikmiş etekler. Sanki Mesih'in havarilerinden olup yayan ya da yumuşak huylu develer üzerinde korkunç ve ateş püskürten Necd ve "Rubulhali" çöllerini gruplar halinde ilerleyerek kat ederler. Barış ve sevgi mesajını iletip kin dolu kalpleri ve bunak ruhları, ilahî vahiy pınarından aldıkları duru suyla yıkıyorlar. Kutsal aşk, iman, hürriyet, uyanış ve ümit tohumlarını kabilelerin öz varlığı üzerine serpiyorlar. Sanki burası Atina kapısıdır. Medine Mescidine bakın, hem Roma meclisi hem Atina akademisi, hem de Zerdüşt mabedidir.

Suffe ehli[409] insanlık tarihinin en büyük olayını meydana getiren ve dünyanın en güçlü militarist imparatorluklarını yıkan

[408] Savaş seferlerinde sabah namazı zamanında ezan okunmadığında (dilsiz sabah) Peygamber'in saldırı kararı aldığının göstergesiydi.

[409] Bunlar Medine'de işi ve evi olmayan yoksul muhacirlerdi. Peygamber bunlar için mescidin bir köşesinde çatılı bir yükseklik yaptırdı. Sayıları değişen bu muhacirler orada yaşıyorlardı. Ashap ve Peygamber'in kendisi onlara yemek verip doyuruyorlardı. Onlar da her zaman Peygamber'ce görevlendirilmeye hazırdılar. Selman ve Ebuzer gibi büyük şahsiyetler de bunlar arasında yaşarlardı.

kimselerdir. Bunları, savaş sahnesinde Rum ve Pars askerlerinden; "suffe"de iken ise Hint rahiplerinden, Buda ve Mesih dostlarından ayırt etmek mümkün değildir. Bunlar, hayatta olan her şeyden sadece Mescidinebevi'nin suffesini (gölgeliğini) seçmiş kimselerdir. Gece gündüz kendi bağımsız ruhlarının âşıkane cezbelerinde boğulmuş, sanki irfanının tenha halvetinde kavrulmuş, Allah aşkına tutulmuş kimseler; tartışma, tefekkür ve araştırmada Platon bahçesinin öğrencileri, Atina Meşşaî felsefesinin[410] talebeleridirler. Sanki on yıl boyunca sahipleri gibi evlerine dönmemiş, yatakta uyumamış, gözleri cihatta, kulakları Muhammed'in fermanındadır. Sanki sezarın savaşçılarıdırlar.

İşte, insanın geleceğinin liderlik misyonunu üstlenen dinin siması böyledir. Bu yüzden Tanrısı hem "Yehova" hem de "Teos" suretine sahip olan, kitabında hem Tevrat'ın hikmeti hem de İncil'in öğütleri bulunan, Peygamberi hem Musa'nın aklını hem de İsa'nın kalbini taşıyan, yetiştirdiği kişiler hem hayatlarını halk ve hürriyet uğrunda savaştan başka bir şey olarak görmeyen ve onu "inanç ve savaş"[411]tan ibaret sayan gerilla yüzüne, hem "bilginlerin kaleminin mürekkebini şehitlerin akan kanlarından üstün"[412] tutan, kaleme ve yazıya ant içen bir bilgenin yüzüne hem de kalplerini, şöhret, ekmek ve hayattan ve onun aşağılık yalanlarından ve oyuncaklarından arındırmış, kendilerine dünyadan uzak olarak kendileri için dünya yaratmış, büyük aşklarla, aziz dertlerle, toprak üzerinde olmayan hayatlarla aşina olmuş, kendilerinin güzel ve büyük yalnızlık inzivasında yaşayan, kendi yalnızlık cemaatinin mumu olan arifin yüzüne sahip bir dinin tenine sadece "Hatemiyet" giysisi yakışır.

Muhammed, bunların simasını iki net ve güzel çizgi ile bizzat tasvir etmiştir: "Gecenin takvalı zahitleri, gündüzün aslanlarıdır." Böylece günümüz insanının büyük arzusunu gerçekleştirme yeteneğine sadece Muhammed'in çok boyutlu ve iki yönlü ri-

[410] Aristo felsefesi; çünkü Aristo düşüncelerini gezerken aktardı.

[411] Hüseyin bin Ali'nin sözüdür, "Hayat, iman ve cihattan ibarettir."

[412] Peygamberin sözü: "Alimlerin kaleminin mürekkebi, şehitlerin akan kanından daha üstündür."

saleti sahiptir.[413] Tarihteki medeniyetlerin kaderlerinden edindiğimiz acı tecrübe, toplumların dünya ile ahiret, maneviyat ile maddiyat, birey ile toplum, beden ile ruh, ahlakın yüceliği ile hayatın gücü, kültürün derinliği ile medeniyetin doruğu, kalp ile beyin, akıl ile duygu, ilim ile din, asalet ile maslahat, lezzet ile takva, güzellik ile fayda, objektif ile sübjektif, gerçeklik ile hakikat, insanlığı daima hastalıklı ve kusurlu yapan ve yoksunluk ve sapkınlık hastalığına düşüren realizm ile idealizm arasında gidip geldiğini göstermektedir. İnsanlık bu çileyi yeryüzündeki uzun hayat sürecinde şimdi de her zamankinden daha çok yaşamaktadır. Bütün genişliğine rağmen dünyayı ona daraltan çile! O zaman hayatın aydınlık ufuklarını karanlık ve kötü, insanı düzensiz ve başıboş bir yalnızlık, yaratılışı aptal[414] ve saçma bir sistem olarak görür. Öyle ki felsefî kötümserlik, karamsarlık ve ümitsizlik, çağımızın ruhunu ve düşüncesini tahrip etmiş ve günümüz dünyası aydınlarının umumi dini olmuştur. Nitekim delirme ve intihar eğrisi, günümüz insanının büyük medeniyet ve kültürüne paralel olarak hızla yükseliş göstermiştir. Onun geleceğini korkunç, perişan ve acınacak hale getirmiştir.

Tarihten bu büyük tecrübeyi öğrenen ve çağdaş dünya medeniyetinin hastalık ve kusurunu teşhis eden günümüz insanı, ruhsal olarak akıl ve duygu kanatlarıyla uçmak, Sokrat'ın aklıyla düşünüp Mesih'in kalbiyle sevmek, İbni Sina gibi bilmek, Ebusaid gibi görmek[415], ne Hindistan gibi büyük ve parlak Avrupa medeniyetinden mahrum ne de Avrupa gibi derin ve ilginç Hint

[413] "De ki: *"Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir. Böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki insanlara şahit olasınız; Peygamber de size şahit olsun."* (2/Bakara Suresi 142,143)

[414] Ahmak/aptal, J.P. Sartre'ın yaratılışa verdiği sıfattır. Kof (absurdite), Albert Camus'un hayata verdiği sıfattır. "Yalnız, Avare, Berdüşt", Egzistansiyalizm ekolündeki insandır ve Guyau'nın kara, kötümser, ahlâkî ve hayat felsefesinin ufkudur. (Son sayfa).

[415] İbni Sina ile Ebusaid Ebulhayr görüşmesi, temelsiz olmasına rağmen çok anlamlıdır. İbni Sina, "Bildiğimi o görüyor."; Ebu Said ,"Gördüklerimi o biliyor." diyor.

maneviyatından mahrum olan bir toplum inşa etmek ister. Arnold Toynbee'nin arzuladığı gibi, bedeni medeniyet, ruhu din olan bir toplum.[416]

Günümüz dünyasındaki asıl aydının görevi, Avrupa medeniyetini Hindistan'da diriltmek ve Hindistan tasavvufunu maddeci Avrupa'nın bedenine enjekte etmekten, Doğu sübjektifliğini Batı'ya götürmekten ve Batı objektifliğini[417] Doğu'ya getirmekten, Şems'in ateşiyle Aristo'ya can vermekten ve Bacon'ın kuru gözlerini[418] yaşartmaktan, Mesih'in eline kayserin kılıcını vermekten ve Hallac'ın sabırsızlığını Kant'ın yüreğine koymaktan, Atina kalesine bir Roma kapısı açmaktan; Roma senatosu, Atina akademisi ve İsa'nın kilisesinden bir mescit inşa etmekten; Ale-

[416] Arnold Toynbee, çağdaş, ünlü İngiliz tarihçisi ve "Study of History" eserinin yazarıdır. Bu eser 10 cilt, beşer tarihi medeniyetlerinin felsefî ve sosyolojik olarak incelemesini ihtiva eder. "Dc. Somerwell" tarafından bu eserin ilk 6 cildi Toynbee'nin gözetiminde bir cilt şeklinde özetlendi. Bazıları onun tarih üzerindeki çalışmalarını Kopernik, Newton ve Darvin'in fizik, yıldız bilim ve biyolojideki çalışmalarına denk görüyorlar. (La France Libre 1955, Ocak 1947, Horizon) Löke dergisine göre onu tarihteki Heredot ile, Kohen'e göre İbni Haldun ile karşılaştırmak gerekir. Onun tarihdeki felsefî ve sosyolojik görüşü, yoğun bir dinî ruha sahiptir. Bu ruh 10 ciltlik "tarihi inceleme" eserinde sürekli daha da yoğunluk kazanıp derinleşiyor, sonuncu ciltte ilke olarak tarihi Allah'ın tecelli alanı olarak nitelendiriyor. (Allah'ın ebedî ve ezelîliği karşısında) O yaratıcı halkı, tarih üzerindeki ilahî planı uygulama araçları olarak görüyor -Tarih insanın yeryüzündeki seyir ve yazgısıdır-. Bu yüzden insanı ve onun kaderini tanımakla "tarih ile ilgili ilahî plan"a, başka bir deyişle hareketteki ilahî tecelli'ye; "...O, her gün yeni bir iştedir." (55/Rahman Suresi 29) "irfan, mükaşefe ve iç görme işrakı" (kalpden görme) ile varabiliyoruz. Böylece o insanın deneysel teshillerini, irfan, mükaşefe ve Allah ile bütünleşmek -şimdiye kadar bu iki şey birbirinden uzaktı- istiyor. O, ideal medeniyeti insanî yetenekleri hareketli ve sonsuz irfan duygusu ile yönlendiren, aralarında uyumlu ve denk bir gelişim sağlayan bir medeniyet olarak tanımlıyor. "Toynbee ve Tarih" başlığı altında o dönemin Horasan gazetesinde neşrettim.

[417] Ayniyet (Objektiflik), karşılığında zihniyet (sübjektiflik) Batı ve Doğu görüş açısının göstergesidir. Alfred Guyum "İslam Mirası" adlı kitabında şöyle diyor: "Mücerret maneviyat zihniyeti Doğu'dan kaynaklanıp Doğu'nun eseriydi. Batı bundan faydalandı günümüzdeyse Batı'nın.

[418] Bacon'un ilmî görüş tabiri

xis Carrel'in ifadesiyle "hem ilmin hem de Tanrı'nın güzelliğini tanımak"tan ve Descartes'ın sözüne olduğu kadar Paskal'ın sözüne de kulak vermekten"[419] başka bir şey değildir.

Frantz Fanon'un dünyayı yeniden planlama cesaretine sahip tüm Üçüncü Dünya bilginlerine hitaben ilettiği mesaj, derin düşünceli, tarihin tecrübesini bilen, çağdaş insanın derdinden anlayan, insanın dertsiz ve çilesiz sağlam bir geleceğini sağlama sorumluluğunu kendi öz benliğinde hisseden her ıslahatçının mesajıdır:

"Yoldaşlar, artık Avrupa'yı konuşmaktan, mide bulandırıcı maymunumsu taklitten vazgeçelim. Bizler, Afrika ve Asya'yı başka bir Avrupa'ya dönüştürmeyelim. Dostlar, yeni bir düşünce yaratmamız, yeni bir ırk oluşturmamız ve yeni bir insan icat etmeye çalışmamız gerekir."[420]

"Yarı toprak, yarı Tanrı" bir insan; hem Rum hem de Hint tecrübesini öğrenmiş bir insan; bireyi iki kanatlı, topluluğu iki boyutlu olan bir insan...

Böyle bir insan tasviri nasıl olacak?

"Gecenin zahidi, gündüzün aslanı"[421]
Ya dini?
Kitap, terazi ve demir dini![422]

[419] "Dua", Alexis Carrel, benim tercümem, son sayfa.

[420] Son sayfa, F. Fanon, Les Damnes de la Terre, Conlusion ve Paris'teki tercümem olarak İranlı Öğrenciler dergisinde 1961 yılında basıldı.

[421] "Gecenin zahitleri gündüzün aslanları." (Peygamber)

[422] Ben Kur'an'daki bu üç ismi sembol olarak görüyorum: Kitap: Kültür, maneviyat ve ilmin sembolü. Terazi: Eşitlik, hak ve adaletin sembolü. Demir: Maddî gücün sembolü. Medeniyet, sanayi, askerî güç, ferdî ve toplumsal güçlülük; üç kelime ile kültür, adalet, otorite. Bu üç isme peş peşe iki ayette yer verildiği için beşerin fert ve toplum olarak sadece bu üç öğeye ihtiyacı olduğunu gösteriyor. Bunlardan her biri bir toplumda zayıflar ve güçsüzleşirse insan o toplumda eksik ve çileli bir hayat yaşar. Tarih, insan toplumunun gelişmiş hayatının sayılan bu üç temelinin birinden yoksun olan medeniyetlerin ve toplumların çöktüğüne tanık olmuştur. Hint, demirden; Roma, teraziden yoksun olmuştur. "Medine-i Fazıla" bu üç temele dayalı bir toplumdur. Eğer

günümüz entelektüelleri insanlığın gelecek Medine'sinin temelini ve burçlarını kitap, tartı ve demir üzerine bina etmeye çalışırlarsa insanın yüce idealler cenneti, bu ebedî üç hisar dâhilinde filizlenecektir. Çünkü insanî medeniyeti ve toplumu darbeler ve hastalıklardan bu üç temel koruyacaktır. Bu üç terimin Kur'an'da sırasıyla yer alışı çok hesaplı ve güzeldir. İlk önce kitap, sonra terazi, daha sonra demir söz konusu edilmiştir. Kitap, insan toplumunun kökü ve temel eksenidir. Ondan sonra demir yer almamalıdır. Kitap ile demir yan yana bulundurulmamalıdır. Çünkü kitap demirin yanında kalırsa yıpranır. Demir kitabı yıpratır, birbiriyle uyum sağlayamazlar, aralarında uzlaşma olsa bile kitap demirin kölesi ve kuklası olur. Acaba daha çirkin ve dehşet verici cinayet nedir ki? Dünyayı yakan iki savaş ateşi bu ikisinin uzlaşması sonucu körüklendi. Günümüz beşeriyeti de bu ikisinin işbirliği sonucu bunca perişanlık çekmiş ve musibetlere uğramıştır. Faşizm bu iki şeyin kara evliliğinin gayrimeşru çocuğu değil midir? İslam ve Zerdüştîlik, kitap ile demirin el ele vermesi sonucu bozguna uğratılmadı mı? Günümüz medeniyetini kitabı bozanların kötülüğü yakalamıştır. Bu konuda ne yapılması gerektiğini görüyoruz. Kitap ile demir arasında sürekli terazi bulundurmak gerekir. Terazi, kitabı demirin saldırısından korur; demirin kitaba ve insana egemen olmasını, ona hükmedip teslim almasını önler. Ama kitap ve terazi, demir olmadan birlikte ne yapabilirler? Hiçbir şey! Fransızların deyimiyle, beyaz kâğıtların arasında "ölü harfler" olurlar. Kitap ile terazi yan yana bulunduktan sonra sıra demire gelir, kitabın hizmetine geçer ve terazinin emir kulu olur. Gururlu ve dik kafalı demirin, terazi dergâhında el pençe divan durup ona boyun eğmesi ne kadar şevk verici ve güzeldir? Bu iki ayetin beyan yönteminde birkaç önemli nokta gözükmekte, daha sonra ilim, bilinç, kavrayış, adalet, eşitlik, güçlülük ile donanmış ilerici medeniyetin son hedef ve ruhunu açıklamakla kitap, terazi ve demir birliğinden oluşan toplum ve hayat şeklinin bir hedefi olduğu gösterilmektedir: "Ant olsun, biz elçilerimizi açık delillerle gönderdik ve onlarla beraber kitabı ve ölçüyü/teraziyi indirdik ki, insanlar adaleti yerine getirsinler ve kendisinde büyük bir kuvvet ve insanlara birçok fayda bulunan demiri indirdik ki Allah, kimin görmeden Allah'a ve peygamberine yardım edeceğini bilsin. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, daima üstündür." (57/Hadid Suresi 25) Safi tefsiri, gayba, "İnanç yolunda cihat için silah yapıp kullanmak" anlamı vermiştir.

EKLER

Bidat

Dinde olmayanı dine dahil etmek anlamındadır. Bana göre iki türlü olabilir: Uygun ve uygun olmayan. İslam'ın ruhuyla uyum içinde olan bidat zamanın zorlamasıyladır ve toplumsal zaruretler ve ihtiyaçlara vakıf, bilinçli araştırmacı ve İslam aliminin (gerçek müçtehidin) teşhisiyle kabul edilebilir. Ancak dine uygun olmayan yenilikler getirmek şüphesiz batıldır ve reddedilmelidir. Burada söz konusu ettiğim "sapık ve uygunsuz yenilikler" anlamında tekelleştirilmiş "bidat" lafzı, bu lafzın manasının Hıristiyanlık dinindeki kullanılış şeklidir. Bundan dolayı bidat sözcüğünün seçimi konusundaki ağırlık, ona özgü ıstılahın manasıdır, büyük bir hıyanet olan "bidat meselesi" değildir.

Rabb

Allah'ın en üstün sıfatlarından biridir. Kökü "rabbe"dir: Hak sahibi, gözetici demektir. Büyüten anlamında değildir. Çünkü bu durumda kökü "rubu" olmalıdır. Fakat babamın deyimiyle "Rab", "eğitici"lik anlamını da kapsar. Çünkü gözetici ve veli, tabiatıyla eğitici ve öğreticidir. Bu yüzden "Rab", "Mürebbi" kelimesinden daha geniş ve zengin bir manaya sahiptir. Rab insan ile evrenin çok boyutlu sorumlusudur, hem de onlar üzerinde mülkiyet hakkına sahiptir. Aynı zamanda öğretmen ve eğiticidir. Ayrıca yaratılışın, hayatın ve insan terbiyesinin nihai hedefi de bu sözcüktedir. (Çünkü bir yaratığın sahibi, onu kendi isteği, hedefi, yolu, hatta huy ve şahsiyetine uygun olarak büyütür.) "Sahip", "mürebbi, eğitici"den daha çok, sahip olduğu yaratık konusunda sorumluluk duyar ve ciddiyet gösterip acır. "Rab", "sahip" olarak anlamlandırılmalı "büyütücü besleyici" değil. Elbette Allah "sahip" ve "büyütücü"dür de!

Allah'ın Eli Açıktır

Sünnet konusunda ben sünneti salt Allah'ın iradesi olarak nitelendirmişimdir; sünnete inhisar etmiş Allah'ın iradesi değil, meşiyetin (Allah'ın iradesi) aynısıdır. Burada sadece sünnetlerin; tabiat alemi ve insanı yönlendiren ve yöneten olduğunu söyle-

mek istemiyorum. Yahudi filozoflar ve bazı yeni düşünürler "Allah artık alemi yönetme işine karışmıyor; karar, sınav, tedbir, yenilik, icat, yoketmeyle uğraşan biridir." diyorlar.

"Yahudiler; Allah'ın eli bağlıdır, dediler ve kendi elleri bağlandı. Ve söylediklerinden ötürü lanetlendiler. Hayır, Allah'ın iki eli de açıktır. Dilediği gibi verir..." (5/Maide Suresi 64)

Allah, düşüncenin ruhu, varlığın iradesidir. Bizim tenimizin, belirli ve cebrî değişmez kanunlar, fizyolojik ve biyolojik kurallar üzere çalıştığı ve var olduğu doğrudur. Ancak düşünce ve irademizin atıl ve abes olduğunu, bizim dış hayat ve vücudumuzun içinde etkin olmadığını söylemek anlamında değildir.

Eğer sadece değişmez, donuk sünnetleri, varlığın yöneticisi olarak kabul edersek, varlığı, yaratılışı tek düze, bilinçsizce çalışan bir makina olarak görmüş oluruz. Halbuki varlık, kainat "canlı ve kendi bilincinde olan" bir varlıktır, insan gibi düşünür, hisseder, yargıda bulunur, karar verir, cezalandırır, seçim yapar, imha eder, inkılap yapar... Kur'an'ın doğru ve derin tabiriyle "her gün yeni bir iştedir" bu da bizzat bir sünnettir, mantık ve hikmete dayalıdır.

Bu, gerçekle uyum içinde olduğu gibi, böyle bir itikat insana çok değerli, geniş ve derin bir dünya görüşü kazandırır. Hayat, insanın varlığına anlam ve hedef bağışlar. Bu bizzat başka bir tartışma konusudur ve bugün çok hayatî ve hassas bir önem kazanmıştır. Onun değeri, "şartı" ve "kamu"nun kara ve acı dünya görüşü karşısında açıkça hissedilir.

Tartışma Hürriyeti ve İfade Özgürlüğü

İslam'da düşünce özgürlüğü konusunda şu noktayı hatırlatmak gerekir: İslam, Fransız Devrimi'nden sonra Avrupa'da gündeme gelen ve aydın görüşlü hümanistlerin savunduğu Batı demokratik hürriyeti ile düşünceye baskı uygulayan ve düşünme hakkını imha eden fikrî diktatörlük arasında orta yolu benimsemiştir.

Düşüncenin boğulması, düşünce tekeli, resmî inancı çerçevede tutma yöntemi, şüphesiz toplumun birçok yeni düşüncelerden ve gelişen yeteneklerden mahrum kalışına, düşüncenin ölümüne sebeptir. İnsanlık için bundan daha kara bir cinayet tasavvur edilemez. Ama, Batı'nın mutlak liberalizminin de meydana getirdiği yeni zaaflar ve sorunlar da söz konusudur. Toplum ıslahatçıları ve düşünürler bu sorunlarla meşgul olmuşlardır. Hatta bir grup ona (liberalizme) karşı inancını yitirmiştir. Çünkü herhangi bir düşüncenin, yöntemin, işin ve çalışma tarzının mutlak bir şekilde serbest olduğu bir toplumda fesat ve bozgunculukların yayılması, toplumun varlığını tehdit ediyor. Gençleri ve iradesi zayıf kimseleri kendine çeken fesat odakları ve aldatma, oyalama merkezleri –Ferdî hürriyetin mutlak oluşundan dolayı uygun bir ortam olmuştur.– her gün kat kat artıp sapıklıklar ve fesatlar gün geçtikçe daha da yaygınlaşıyor. Öyle ki herkes, gençlerin düşüşe yüz tutup, yok olmayla tehdit edildiklerini görüyor. Bu konuda her türlü tedbir alıcı çalışmaların önlenmesi sonucu hürriyetin temeli kazılıyor. General de Gaulle işbaşına gelince, kabarelerde çırılçıplak dans eden kadınların "cachesex" (bacak arasını örten küçük bez) kullanmalarını istediğinde: "General bir diktatördür, hangi hakla böyle bir hüküm veriyor, herkesin kendi istediği gibi dans etme hakkı yok mu? Herkesin bir şekli görme hakkı yok mu?" diye gürültü koparıldı.

Ayrıca mutlak bireysel hürriyet ilkesi, hükümeti de "toplumun maneviyat ve ahlakını savunma ve yönlendirme sorumluluğundan" uzaklaştırır ve görevini toplumu idare etmeyle sınırlandırır. Halbuki İslamî hükümet, düşünce ve akidelere, çeşitli mezheplere hayat hakkı tanıdığı gibi toplumun ahlakını savunma, toplumu idare etme ve gözetme dışında, ona rehberlik etme sorumluluğunu de üstlenmiştir. Genel olarak bu, ne diktatörlük ne liberalizm ne de mutlak demokrasidir; ıslahatçı ve sorumlu liberalizmdir.

Abdullah bin Cahş Seriyesi

Kureyş, "Muhammed haram ayda savaşı caiz saymıştır." diye gürültü kopardı. Yahudiler de bu ateşi körüklediler. Mekke'deki Müslümanlar onlara Abdullah'ın Cemaziyelahir ayı olduğunu sandığını ileri sürüyorlardı. Müslümanlar da Abdullah ve arkadaşlarını –gerçi ilk savaş başarısını kendilerine kazandırmışlardı– soğuk karşıladılar. Onlar da yaptıklarından dolayı dehşete kapılıp Allah'ın kendilerine nasıl davranacağından endişe ediyorlardı. Sonunda vahiy bu kargaşa ve yoğun ruhî bunalıma son verdi. Abdullah'ı çokça övdü, "haram ayda savaş büyük bir günahtır" ilkesini teyit etmekle birlikte "Fitne daha büyük bir günahtır." diye Abdullah'ı beraat ettirdi:

"Sana haram aydan ve onda savaştan soruyorlar. De ki: Onda savaşmak büyük bir günahtır. Fakat (insanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkar etmek ve Mescidi Haram ziyaretini engellemek, halkını ondan sürüp çıkarmak, Allah yanında daha büyük bir günahtır. Fitne çıkarmak, (adam) öldürmekten daha büyük bir günahtır..." (2/Bakara Suresi 217)

Habeşistan Muhacirlerinin Dönüşü

Mekke'nin kara ve vahşet dolu günlerinde Muhammed'e bağlanan ilk kadın ve erkekler, Kureyş'in cellatlarından ve işkencelerinden, ölüm tehlikesi söz konusu olan o iğrenç ortamdan uzaklaşmak için, Peygamber'in emriyle kendi vatanlarını terk edip, Habeşistan'a gitmişlerdi. Şimdi durum düzeldiği için Medine'ye geri dönüp 14 yıl sonra Peygamber'leriyle buluştular. Bunlar Peygamber'i terk ettikleri sırada, binlerce kaba ve kinci düşmanın elinde esirdi. Kendi toplumu hatta ailesi içinde bile garip ve yalnız yaşıyordu. İslam'ın da birkaç işsiz barksız kimse dışında destekleyeni yoktu. Müslümanların da işkenceye tahammül, küfürlere, horlanmaya muhatap olmaktan başka güç ve çareleri yoktu. Şimdi Muhacirler Muhammed'in, kararlı ve güçlü, güç ve zafer ışınlarının çehreleri aydınlatmış olduğunu, Medine'de

büyük bir güç üssü kurmuş, Hudeybiye barışını Kureyş'e kabul ettirmiş bir ordunun öncülüğünü yaptığını görüyorlardı.

Muhacirler şimdi bir anda yerlerine ve dindaşlarına kavuşmuşlardı. Ordu komutanı Muhammed'dir. Ali onun beyaz sancağını elinde tutmaktadır. "Ya mansur! ölüme, ölüme!" sloganıyla kılıç darbelerini, peş peşe Yahudilerin zengin ve sağlam kalesinin kapılarına indirmektedir. Kaleler peş peşe düşüyor ve Müslümanlar servet, güç ve zafer denizine dalıyorlar.

Bu manzaranın seyredilmesi Habeşistan muhacirleri için çok heyecan ve şevk vericidir. Peygamber de işkence ve çilelere katlanmış, böyle çetin bir deneyde hayret verici vefa, içtenlik ve sabır göstermiş eski samimi dostlarını tekrar görmekten dolayı çok heyecanlıydı. Burada Ali'nin kardeşi Cafer'le görüşmek herkesten daha çok Peygamber'i sevindirmişti. Çünkü o, gençliğini gurbette geçirmiş, hayret verici iman, düşünce gücü ve konuşma sanatıyla Habeşistan'ın azınlıktaki Müslümanlarına moral veriyor, imanlarını taze tutup onlara rehberlik ediyordu. Necaşî'nin düşüncelerini etkileyerek, Müslümanları Kureyş'e devretme komplolarını hazırlayan Kureyşlilerin bu planlarını suya düşürmekteydi. Güzel ve akıllıca müdafaalar yapması sonucu kalpleri etkilemişti. Arap dünyasında, özellikle Kureyş'e hatta Hıristiyan Habeşistan'a ün salmıştı. Müslümanlar –heyecan dolu gözyaşlarıyla– Habeşistan muhacirlerini kucaklıyordu. Ensar onları tanımadıkları halde, itikadî akrabalık bağı onları birbirine öylesine yakınlaştırmıştı ki sanki evlatlar, kardeşler, babalarını yıllarca ayrıldıktan sonra kucaklıyordu. Bu manzara Araplarda hiç görülmemişti. Bu duygu –iki yabancıyı bulunca birbirine yaklaştırıp, birbirini özlemeye zorlamıştı–, cahilî dostluk, gurur ve kinden başka bir şey bilmeyen kalpleri, hayallere sığmayacak ve açıklanamayacak bir biçimde birbirine yaklaştırmıştı. Peygamber öylesine heyecanlıydı ki Cafer'i kucaklayıp öptü. Yüzü sevinçten kızarmış bir halde sevgi, şükür ve rıza dolu bakışlarıyla Cafer bin Ebutalip'e gözünü dikerek "Hayber'in

fethinden mi, yoksa Cafer'le buluşmaktan mı daha çok sevindiğimi bilmiyorum." dedi.

Cafer'in kaderi de çok üzücüdür. On dört yıllık gurbet hayatı, mahrumiyetler, musibetler, dost ve akrabalardan uzak bir hayat sürdükten sonra şimdi mücadelelerinin meyvesini görüyor, fikirdaşlarını zaferin, rehberini iktidarın doruğunda görüyordu. Ancak kader ona sakin şehir hayatı, hürriyet, zafer, dostlar, akrabalar, antlaşmalılar arasında yaşayarak, hayatın tadını çıkarmaya fırsat vermedi. Bir sonraki sene "Mûte" savaşı başladı. Cafer, Zeyt'ten sonra komutanlığı ele geçirip Rum ordusunun içine daldı ve paramparça oldu. Peygamber onun ölüm haberinden öylesine etkilendi ki Hamza'nın ölümünden sonra kimse onu bu kadar üzgün görmemişti.

Eğer benim çizdiğim Muhammed portresinin rengi ve çizgileriyle gözünüze tuhaf geldiğini görür veya başkalarının çizdiği portreye pek benzemediğini fark eder ve onu tanıdık bulmazsanız beni veya zihinlerin gerisine o yaygın resmi çizenleri kötü ressam olarak ilan etmekte hürsünüz. Ama her halükârda ben, yaygın olanın aksine, İslam Peygamberi ile ilgili olarak çizdikleri meşhur "şemayil"i bir model olarak seçmedim; onu bir çırpıda unutmaya çalıştım. Tıpkı bir kişinin nitelik ve durumları hakkında edindiği bilgilere ve verilere dayanarak ve onu yakından gören ve tanıyan kimselerin onunla ilgili olarak anlattıklarını esas alarak onun ilk kez portresini çizen bir ressam gibi ben de doğrudan Muhammed'in siyerini inceleyerek onun simasını tasvir edeceğim. Bu sima, başkasının onunla ilgili olarak çizdiği ve diğer herkesin de tamamen ondan taklit ettiği portreye asla benzemez. Burada kalemin, Peygamberi tanıyan bir Müslümanın elinde değil, özellikle insanı tanıyan bir tarihçinin elinde ressam olmasını istedim. Değerli olan, bir aşığın gözündeki değil, bir âlimin gözündeki yüz güzelliğidir.

ISBN 978-975-6004-78-4

www.fcr.com.tr